

**Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Державна служба України з надзвичайних ситуацій**

**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Державна прикордонна служба України**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК ЮЛІЯ ІГОРІВНА

УДК 378:126:37.02:7.06(078)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-
ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. І. Колісник-Гуменюк

Науковий консультант – Литвин Андрій Віленович, доктор педагогічних наук,
професор

Хмельницький – 2020

АНОТАЦІЯ

Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, 2020, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2020.

У дисертації «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти» всебічно охарактеризовані теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, представлено авторську систему професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і багатоетапну методичку формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Проаналізовано напрями розвитку однієї з важливих складових освітньої галузі – вищої художньо-педагогічної освіти та інноваційні зміни, викликані глибокою кризою і поступовим оновленням освітньої формації. З урахуванням нової парадигми освіти і сучасних методологічних підходів розглянуто теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів на різних етапах і рівнях навчання. Зокрема, досліджено передумови, концептуально-методологічну основу та методологічні рівні підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Виявлено, що система підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічному ЗВО є цілеспрямованим, багатоаспектним, структурованим, упорядкованим динамічним комплексом професійного навчання, виховання та розвитку студентів художніх і педагогічних ЗВО, результатом якого є становлення їхньої професійно-педагогічної

компетентності. Вона об'єднує відносно самостійні, але взаємопов'язані та взаємозумовлені підсистеми: гуманістичну (духовно-етичну, морально-виховну, соціально-гуманітарну, естетичну, просвітницьку); загальнокультурну (теоретико-методологічну, загальнонаукову та культурологічну); професійно-художню (фундаментальну, мистецько-наукову, культуротворчу, художньо-творчу, дизайнерську й ужитково-виробничу, пошуково-дослідницьку); психолого-педагогічну (науково-педагогічну, фахово-методичну та науково-дослідну). А організація професійної підготовки студентів – майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, базується на сукупності педагогічних принципів, зокрема специфічних – культуротворчості, художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів.

Основна ідея дослідження ґрунтується на положенні про те, що в час інноваційних змін у соціально-економічному, науково-технічному та культурному житті викладачем професійно-художніх дисциплін має працювати цілісна, гармонійна особистість, здатна орієнтуватися в художньо-творчих аспектах життєдіяльності людини і гармоніювати з довкіллям. Успішне вирішення цієї проблеми можливе в разі цілеспрямованого підвищення якості загальнонаукової, соціально-гуманітарної, загальнопрофесійної та профільної (професійно орієнтованої) підготовки студентів відповідно до стандартів вищої освіти, педагогічних вимог, суспільних очікувань; оновлення змісту та вдосконалення методики підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; упровадження у практику педагогічних і художніх закладів вищої освіти інтерактивного навчання як важливого чинника підвищення компетентності майбутніх педагогів художнього профілю.

Концепція дослідження ґрунтується на провідних наукових положеннях педагогіки і психології, закономірностях і принципах освітнього процесу в художній галузі, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають концептуальні засади вдосконалення педагогічної системи

професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх закладах вищої освіти, розвитку їхньої мотивації, рефлексивності та професійно-педагогічної компетентності.

Методологічний концепт визначає наукове підґрунтя (філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий і міждисциплінарний рівні) проблеми підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, що досліджується з позицій феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, інноваційного, контекстного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного підходів; передбачає розгляд освітнього процесу як складного багатоаспектного феномену, що зумовлює необхідність інтегрованого обґрунтування методологічної основи дослідження, побудови педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін та розроблення методичного, технологічного та організаційного забезпечення реалізації нововведень у педагогічних і художніх закладах вищої освіти.

Теоретичний концепт відображає цілісність аналізу та дослідження сукупності компонентів професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, що внутрішньо взаємопов'язані між собою і є основою для формулювання вихідних теоретичних основ системи професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін як відкритої освітньої системи, що містить методологічно-цільовий, організаційно-процесуальний та діагностично-коригувальний структурні елементи (блоки). Удосконалення системи професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін відповідно до освітніх потреб і вимог художньої галузі визначається сформованістю інноваційних стратегій ЗВО, широтою та інтенсивністю суб'єкт-суб'єктної взаємодії в інноваційному освітньому середовищі та рівнем творчого потенціалу науково-педагогічних працівників.

Методичний концепт передбачає науково-прогностичне обґрунтування й упровадження запропонованих нововведень, розроблення методів і технологій

проектування, реалізації, експертного оцінювання, експериментальної перевірки, моніторингу та коригування інновацій в освітньому середовищі педагогічних і художніх закладів вищої освіти, здійснення яких потребує належного рівня підготовленості науково-педагогічних працівників ЗВО та вмотивованості студентів, оновлення та структурування змісту професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО відповідно до сучасних дидактичних вимог, традицій національної системи художньо-професійної освіти і світових науково-педагогічних тенденцій у цій ланці освіти, модернізації інформаційного та програмно-методичного забезпечення, оптимізації навчально-методичної діяльності, вдосконалення науково-дослідної та художньо-виставкового напрямів діяльності закладів, розроблення критеріїв, показників і рівнів професійно-педагогічної компетентності студентів. Інноваційні технології в навчанні майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін спрямовані на підвищення ефективності освітньої системи та її виходу на якісно новий рівень функціонування і мають ґрунтуватися на розумінні сутності художньо-педагогічної підготовки у ЗВО як системи, процесу, діяльності та результату – підготовки соціально активних, компетентних викладачів, здатних творчо діяти відповідно до змісту, форм, методів і засобів навчально-виховної роботи в художніх закладах освіти різного рівня та профілю.

Викладені концептуальні положення стали підґрунтям для дослідження, яке полягало в підвищенні ефективності професійно-педагогічної підготовки та зростанні рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО на основі: визначення сутності та структури професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (мотиваційного, когнітивного, комунікативного, культуротворчого, художньо-творчого, аксіологічного, організаційно-педагогічного та рефлексивно-аналітичного компонентів), розроблення моделі (методологічно-цільовий, організаційно-процесуальний, діагностично-коригувальний блоки), обґрунтування педагогічних умов (урахування в навчанні

особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів; прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів; широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів; неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО) і концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, а також багатоетапної методики формування їхньої професійно-педагогічної компетентності (мотиваційно-орієнтувальний, когнітивно-діяльнісний, творчо-реалізаційний етапи).

Аналіз ефективності педагогічної системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і розробленого організаційно-методичного забезпечення під час формувального етапу педагогічного експерименту засвідчив поліпшення якості навчання та виховання; формування пізнавальної активності; підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності випускників; перетворення студентів у активних суб'єктів пізнання. Отже, доведено, що формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін буде ефективним, якщо цей процес здійснювати на основі авторської концепції та системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти. Їхню професійно-педагогічну компетентність доцільно формувати поетапно, наскрізно реалізуючи на кожному етапі обґрунтовані педагогічні умови і враховуючи вимоги специфічних принципів. Результати дослідження дали змогу визначити перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше: обґрунтовано концепцію професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, що ґрунтується на сучасних

положеннях педагогіки і психології, закономірностях і принципах освітнього процесу в художній галузі, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають наукові засади формування їхньої професійно-педагогічної компетентності;

розроблено систему та спроектовано модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін (методологічно-цільовий, організаційно-процесуальний, діагностично-коригувальний блоки);

обґрунтовано педагогічні умови професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін (урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів; прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів; широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів; неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО);

удосконалено: сутність і структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін, як динамічної, інтегрованої сукупності знань, умінь, навичок, способів художньо-педагогічного мислення, сформованих педагогічних поглядів, ціннісних орієнтацій, інших професійно та соціально важливих якостей, що визначає здатність педагога ефективно провадити освітню діяльність у професійно-художніх закладах освіти різного профілю; діагностично-оцінний апарат дослідження (критерії, показники і рівні) сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін;

подальшого розвитку набули: поняття «підготовка викладачів до професійно-педагогічної діяльності», «мистецька освіта», «художнє виховання», «культуротворчість», «культуротворче середовище ЗВО», «культуротворча компетентність»; специфічні принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (культуротворчості,

художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів); перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що створено та впроваджено в освітню практику художніх і педагогічних ЗВО: багатоетапну методику формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (мотиваційно-орієнтувальний, когнітивно-діяльнісний і творчо-реалізаційний етапи) і відповідне організаційно-методичне забезпечення, яке охоплює: навчальні посібники «Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти», «Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»; комплект навчально-методичного забезпечення «Інтерактивні методи навчання», «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»; науково-методичну розробку «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти»; методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам; методичні вказівки до модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання», методичні вказівки до модуля «Модернізація освіти в сучасних умовах».

Ключові слова: освіта, професійно-педагогічна підготовка, викладачі, професійно-художні дисципліни, заклади вищої освіти, професійно-педагогічна компетентність, освітній процес, інновації, інтерактивні технології.

ABSTRACT

Kolisnyk-Humeniuk Yu. I. Theoretical and methodical bases of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytskyi, 2021.

The thesis «Theoretical and methodical bases of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions» comprehensively describes the theoretical and methodological principles of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions (HEI), the author's system of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines and a multi-stage methodics of formation of professional and pedagogical competence of future teachers of professional and artistic disciplines. The directions of the development of one of the important components of the educational branch – higher artistic and pedagogical education and the innovative changes caused by the deep crisis and gradual renewal of the educational formation are analyzed. Taking into account the new paradigm of the education and modern methodological approaches, the theoretical principles of teachers' professional and pedagogical training at different stages and levels of education are considered. In particular, the preconditions, conceptual and methodological basis and methodological levels of training of teachers of professional and artistic disciplines are studied.

It is revealed that the system of training of teachers of professional and artistic disciplines at pedagogical HEI is a purposeful, multifaceted, structured, and ordered dynamic complex of professional training, education and development of students of artistic and pedagogical HEI, the result of which is a formation of their professional and pedagogical competence. It unites relatively independent, but interconnected and interdependent subsystems: humanistic (spiritual and ethical, moral and educational, socio-humanitarian, aesthetic, educational); general cultural (theoretical and methodological, general scientific, culturological); professional and artistic (fundamental, artistic and scientific, cultural and creative, artistic-creative, designing and crafts manufacturing, researching); psychological and pedagogical (scientific and

pedagogical, professional and methodical, scientific and researching). And the organization of professional training of students – future teachers of professional and artistic disciplines is based on the set of pedagogical principles, in particular specific ones – cultural creativity, artistry, creativity, aestheticization of professional and artistic training, spiritual and aesthetic self-development, psychological comfortability, informatization of teachers' training.

The main idea of the study is based on the statement that during the innovative changes in socio-economic, scientific-technical and cultural life, a teacher of professional and artistic disciplines should be a whole, harmonious personality, able to navigate in artistic and creative aspects of human life activity and to harmonize with the environment. Successful solution of this problem is possible in case of purposeful improving the quality of general scientific, socio-humanitarian, general professional and profile (professionally oriented) training of students in accordance with the standards of higher education, pedagogical requirements, public expectations; the content updating and improvement of the methods of training teachers of professional and artistic disciplines; interactive learning introduction into the practice of pedagogical and artistic higher education institutions as an important factor of increasing the competence of future teachers of artistic profile.

The concept of the research is based on the leading scientific principles of pedagogy and psychology, laws and principles of the educational process in the field of art, which at the methodological, theoretical and methodical levels determine the conceptual foundations for improving the pedagogical system of professional training of future teachers of professional and artistic disciplines at pedagogical and artistic HEI, development of teachers' motivation, reflexivity and professional and pedagogical competence.

The methodological concept determines the scientific basis (philosophical, general scientific, specific scientific and interdisciplinary levels) of the problem of training teachers of professional and artistic disciplines, which is studied from the standpoints of phenomenological, systemic, competence, culturological, axiological, innovative, contextual, personality-oriented, humanistic, creative, acmeological and

activity approaches; it involves the consideration of the educational process as a complex multi-aspect phenomenon, which determines the necessity of integrated justification of the methodological basis of the research, designing a pedagogical model of training of future teachers of professional and artistic disciplines and development of methodical, technological and organizational provisions for the implementation of innovations at pedagogical and artistic institutions of higher education.

The theoretical concept reflects the integrity of the analysis and the research of the set of components of professional training of teachers of professional and artistic disciplines at HEI, which are interconnected and form the basis for formulating the initial theoretical foundations of training of future teachers of professional and artistic disciplines as an open educational system, that contains methodological and target, organizational-procedural and diagnostic-corrective structural elements (blocks). Improving the system of training of future teachers of professional and artistic disciplines in accordance with the educational needs and requirements of the artistic field is determined by the formation of innovative strategies of HEI, breadth and intensity of subject-subject interaction in innovative educational environment and the level of creative potential of research and teaching staff.

The methodical concept includes scientific and prognostic substantiation and introduction of the offered innovations, development of methods and technologies of designing, realization, expert estimation, experimental check, monitoring and correcting of innovations in the educational environment of pedagogical and artistic institutions of higher education, implementation of which requires an appropriate level of training of scientific and pedagogical staff of HEI and students' motivation, updating and structuring the content of training of future teachers of professional and artistic disciplines at HEI in accordance with modern didactic requirements, traditions of the national system of artistic and professional education and world scientific and pedagogical trends in this level of education, modernization of information and program-methodical maintenance, optimization of educational and methodical activity, improvement of research, artistic and exhibition activities of institutions, development of criteria, indicators and levels of students' professional and pedagogical competence.

Innovative technologies in the training of future teachers of professional and artistic disciplines are aimed at improving the efficiency of the educational system and its reaching a qualitatively new level of functioning and should be based on understanding the essence of artistic and pedagogical training at HEI as a system, process, activity and result – training of socially active, competent teachers, able to act creatively in accordance with the content, forms, methods and means of educational work at art educational institutions of different levels and profiles.

The stated conceptual provisions became the basis for the research, aimed at increasing the efficiency of professional and pedagogical training and the level of professional and pedagogical competence of future teachers of professional and artistic disciplines at HEI on the basis of: determination of the essence and structure of professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines (motivational, cognitive, communicative, culture-forming, artistic and creative, axiological, organizational-pedagogical and reflexive-analytical components), designing of the model (methodological-target, organizational-processual, diagnostic-corrective blocks), substantiation of pedagogical conditions (taking into account the features of creative activity and individual-professional experience of students while teaching; inculcation of pedagogical values and positive motivation of future teachers of professional and artistic disciplines; focusing of educational process on students' self-development, self-improvement and self-realization; widespread use of innovative educational technologies while training future teachers; continuous monitoring of the quality of students' professional and pedagogical training during their study at HEI) and the concept of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions, as well as multi-stage methods of forming their professional and pedagogical competence (motivational-orientational, cognitive-activity, creative-realization stages).

The analysis of the effectiveness of pedagogical system of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines and developed organizational-methodical support during the formative stage of the pedagogical

experiment showed the improvement of the quality of teaching and education; formation of cognitive activity; increasing the level of graduates' professional and pedagogical competence; transformation of students into active subjects of cognition. Thus, it is proved that the formation of professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines will be effective if this process is carried out on the basis of the author's concept and system of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions. Their professional and pedagogical competence should be formed in stages, thoroughly implementing reasonable pedagogical conditions at each stage and taking into account the requirements of specific principles. The results of the study made it possible to identify perspective directions for improving the training of future teachers of professional and artistic disciplines at national HEI.

The scientific novelty of the obtained results is that

for the first time: the concept of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions is substantiated, which is based on modern provisions of pedagogy and psychology, laws and principles of educational process in the artistic field, that at methodological, theoretical and methodical levels determine the scientific basis for teachers' professional and pedagogical competence;

the system is developed and the model of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines (methodological-target, organizational-procedural, diagnostic-corrective blocks) is designed;

the pedagogical conditions of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines (taking into account the peculiarities of creative activity and students' individual and professional experience while teaching; instilling pedagogical values and a positive motivation of future teachers of professional and artistic disciplines; orientation of educational process on students' self-development, self-improvement and self-realization; wide application of innovative educational technologies while training future teachers, continuous monitoring of the quality of

students' professional and pedagogical training and learning during their study at higher education institutions) are substantiated;

the essence and structure of professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines as a dynamic, integrated set of knowledge, skills, abilities, methods of artistic and pedagogical thinking, formed pedagogical views, values, other professionally and socially important qualities that determine the teacher's ability to perform effectively educational activity at professional and artistic educational institutions of various profiles; diagnostic and evaluation apparatus of research (criteria, indicators and levels) of formation of professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines are improved;

the concept of "teachers' training for professional and pedagogical activity", "artistic education", "artistic development", "cultural creativity", "cultural environment of higher education institution", "cultural competence"; specific principles of formation of professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines (cultural creativity, art, creativity, aesthetization of professional and artistic training, spiritual and aesthetic self-development, psychological comfort, informatization of teacher's training); promising areas for improving the training of future teachers of professional and artistic disciplines at national institutions of higher education acquired further development.

The practical significance of the obtained results is that: multi-stage method of forming professional and pedagogical competence of teachers of professional and artistic disciplines (motivational-orientational, cognitive-activity and creative-realization stages) and the corresponding organizational and methodical support, which include: textbooks "Psychological and pedagogical principles of training teachers of professional and artistic disciplines at higher education institutions", "Methodological bases of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines"; set of educational and methodical support "Interactive teaching methods", "Modernization of education in modern conditions", "Innovative and interactive learning technologies"; scientific and methodical textbook "Theoretical and

methodological principles of modernization of professional and pedagogical education”; methods recommendations for scientific and pedagogical workers; methods instructions to the module “Innovative and interactive learning technologies”, methods instructions to the module “Modernization of education in modern conditions” are created and implemented into the educational practice of artistic and pedagogical institutions of higher education.

Keywords: education, professional and pedagogical training, teachers, professional and artistic disciplines, higher education institutions, professional and pedagogical competence, educational process, innovations, interactive technologies.

Список публікацій здобувача:

Монографії

1. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні тенденції розвитку сучасної професійно-технічної освіти художнього профілю. Сучасні виклики професійної освіти : колективна монографія. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 54–77.

2. Колісник-Гуменюк Ю. І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 515 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

3. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сучасні інтерактивні технології навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 5. С. 118–124.

4. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної етики майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 5. С. 215–222.

5. Kolisnyk-Humenyuk Y. Formation of spiritual values in future professionals of national art crafts. *British Journal of Science, Education and Culture*. London : London University Press, 2014. №. 1. (5). Vol. V. P. 457–462.

6. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної культури майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітологічний дискурс* : електрон. наук.

фахове видання. Київ, 2015. № 2 (10). С. 150–158. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/220/218>.

7. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2015. № 8 (127). С. 70–73.

8. Колісник-Гуменюк Ю. І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у США. *Молодь і ринок*. 2016. № 10 (141). С. 84–89.

9. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 44. С. 215–218.

10. Колісник-Гуменюк Ю. І. Упровадження та результати використання інтерактивних технологій у підготовці фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 57–62.

11. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 19–26.

12. Колісник-Гуменюк Ю. І. Значення культуротворчого аспекту в освіті США. *Молодь і ринок*. 2017. № 1 (144). С. 65–69.

13. Колісник-Гуменюк Ю. І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у Німеччині (культуротворчий аспект). *Молодь і ринок*. 2017. № 2 (145). С. 36–42.

14. Колісник-Гуменюк Ю. І. Особливості художньо-педагогічної освіти у навчальних закладах Японії. *Молодь і ринок*. 2017. № 6 (149). С. 54–59.

15. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування педагогічної майстерності у системі підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2017. № 11 (154). С. 132–135.

16. Kolisnyk-Humenyuk Yu. Theoretical and methodological fundamentals of modernization of professional teacher education in Ukraine. *Pedagogika. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*. 2017. T. XXVI. Nr. 2. S. 23–37.

17. Колісник-Гуменюк Ю. І. Особливості гуманітарної підготовки в становленні професійних морально-етичних якостей майбутніх фахівців художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2018. № 1 (156). С. 67–72.

18. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 50. С. 300–306.

19. Kolisnyk-Humeniuk Yu.I., Humeniuk V.V. Formation of professional and ethical culture using innovative methods of education. *Инновации в социально-гуманитарных науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2018. С. 268–276.

20. Колісник-Гуменюк Ю. І. Підготовка викладачів професійно-художнього профілю у Польщі. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 47–51.

21. Колісник-Гуменюк Ю. І. Феноменологічний та системний наукові підходи у контексті підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (169). С. 102–106.

22. Колісник-Гуменюк Ю. І. Дефінітивний аналіз понять культуротворчість, культуротворче середовище, культуротворча компетентність. *Молодь і ринок*. 2019. № 6 (173). С. 65–70.

23. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативність як процес творчості, самовираження та самоствердження особистості. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 120–123.

24. Колісник-Гуменюк Ю. Педагогічна творчість – як пошукова діяльність викладача. *Молодь і ринок*. 2019. № 8 (175). С. 106–109.

25. Колісник-Гуменюк Ю. І. Визначення ефективності науково-методичної системи підготовки фахівців художнього профілю щодо формування мотиваційного та когнітивного компонентів. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 70–78.

26. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін: результати експерименту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2020. № 1 (20). С. 105–127.

27. Колисник-Гуменюк Ю. И. Опыт обучения преподавателей профессионально-художественного профиля в Польше. *Инновации в социально-гуманитарных науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2020. Вып. 2. С. 223–230.

Опубліковані праці апробаційного характеру

28. Колісник-Гуменюк Ю. І. Використання сучасних мультимедійних технологій навчання у закладах художнього профілю. *Global Scientific Unity 2014 : The European Scient. and Pract. Congr. (Prague, 26–27 Sept. 2014) / Publ. Cent. of The Intern. Scient. Assoc. «Science & Genesis»*. Prague, 2014. P. 181–185.

29. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль гуманізації, гуманітаризації та інтеграції у професійно-технічній освіті. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Глухів, 1–3 жовт. 2014 р.) / Глух. нац. пед. університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2014. С. 203–206.

30. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійних якостей майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. матеріал. методологічного семінару (Київ, 29 жовт. 2014 р.) / Відділення проф. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2015. С. 527–533.

31. Колісник-Гуменюк Ю. І. Основні напрями національного виховання учнівської молоді у ПТНЗ художнього профілю. *Четвертий український педагогічний конгрес* : зб. наук. пр. (Львів, 15–16 жовт. 2014 р.) / Львів. крайове товариство «Рідна школа». Львів, 2014. С. 340–345.

32. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні технології навчання у закладах професійно-технічної освіти художнього профілю. *Науково-методичне*

забезпечення професійної освіти і навчання : матеріал. звітної наук.-практ. конф. за 2014 рік (Київ, 26 берез. 2015 р.) / Інститут проф.-тех. освіти НАПН України. Київ, 2015. С. 139–141.

33. Колісник-Гуменюк Ю. І. Пасивні, активні, інтерактивні методи навчання: переваги і недоліки. *Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах* : матеріал. звітної наук.-практ. конф. Львів. наук.-практ. центру Інституту проф.-тех. освіти НАПН України «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (Львів, 4 берез. 2015 р.) та наук.-практ. конф. (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (Львів, 19 трав. 2015 р.) / Львів. наук.-практ. центр Інституту проф.-тех. освіти НАПН України. Львів, 2015. С. 109–111.

34. Колісник-Гуменюк Ю. І. Проблеми та перспективи застосування інтерактивних методів навчання у ВНЗ України. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання* : матеріал. Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. (Харків, 18 трав. 2016 р.) / Харківський нац. автомобільно-дорожній університет. Харків, 2016. С. 159–161.

35. Колісник-Гуменюк Ю. І. Застосування інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Актуальні питання сучасної науки* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Бережани, 5 квіт. 2017 р.) / ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний коледж». Бережани, 2017. С. 125–130.

36. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення якості виховного процесу. *Розвиток творчих здібностей учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу: інноваційний аспект* : матеріал. обл. наук.-практ. конф. (Львів, 27 квіт. 2017 р.) / Навч.-метод. центр проф.-тех. освіти у Львів. обл. Львів, 2017. С. 19–23.

37. Колісник-Гуменюк Ю. І. Шляхи модернізації професійно-педагогічної освіти на Україні та сучасна парадигма освіти. *Молодь в умовах нової соціальної*

перспективи : зб. наук. пр. XVI Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 трав. 2017 р.) / Нац. пед. університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. С. 427–435.

38. Kolisnyk-Humenyuk Yu. The training of future teachers of professional and art subjects to innovative pedagogical activity. *Стратегія якості в промисловості і освіті* : матеріал. XIII Міжнарод. конф. (Варна, 5–8 іюн. 2017 г.) / Тех. університет г. Варна (Болгарія). Варна ; Днепр, 2017. С. 309–315.

39. Колісник-Гуменюк Ю. І. Рівні методологічних знань викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 19 квіт. 2018 р.) / Львів. інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського. Львів, 2018. С. 23–27.

40. Колісник-Гуменюк Ю. І. Академічна мобільність як важливий фактор особистого і професійного розвитку фахівця. *Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції* : тези Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 трав. 2018 р.) / Львів. універ. бізнесу та права. Львів, 2018, С. 96–99.

41. Колісник-Гуменюк Ю. Дефінітивний аналіз поняття «культура». *Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації* : матер. II всеукр. наук.-практ. Інтернет конф. (Кременець, 19 лист. 2019 р.) / Крем. обл. гум.-пед. академія ім. Тараса Шевченка. Кременець, 2019. С. 134–140.

42. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль феноменологічного підходу у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін. *Наука і молодь XXI сторіччя* : зб. тез доп. IV Міжнарод. молод. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 30 лист. 2018 р.) / Полт. університет економіки і торгівлі. Полтава, 2018. С. 214–216.

43. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Загальні мотивувальні чинники, що впливають на привабливість країни і вибір студентами місця навчання. *Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства* : матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю навч. закладу ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» – «Бережанський агротехнічний коледж» (Бережани, 16–17 трав. 2019 р.) /

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут». Бережани, 2019. С. 398–400.

44. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативний підхід у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Сучасна мистецька освіта: актуальні підходи та перспективи розвитку* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 черв. 2019 р.) / Центр вітражного мистецтва. Львів, 2019. С. 43–46.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

45. Колісник-Гуменюк Ю. І. Використання мультимедійних засобів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-виховного процесу* : матеріал. обласного круглого столу (Львів, 30 черв. 2013 р.) / Львів. проф. ліцей харч. технологій. Львів, 2013. С. 16–18.

46. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль гуманітарної підготовки у становленні професійних якостей майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел. *Вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійних якостей майбутніх фахівців* : наук.-практ. семінар практик. психол. і соц. пед. ПТНЗ Львів. обл. (м. Львів, 14 трав. 2015 р.). Львів, 2014, С. 36–38.

47. Колісник-Гуменюк Ю. І. Моральність як основний фактор формування особистості фахівця. *Григорій Васянович – син співучого Полісся* : до 70-річчя від дня народ. : зб. наук. пр. Львів, 2015. С. 354–360.

48. Колісник-Гуменюк Ю. І. (2015). Теорія психічної контрольності Я. І. Цурковського. *Теорія психічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми* : матеріал. наук. читань, присвячених 110-річчю від дня народ. Ярослава Івановича Цурковського (Львів, 24 берез. 2015 р.) / Львів. держ. університет фіз. культури. Львів, 2015. С. 46–48.

49. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Професійно-етична культура фахівця медичного профілю: взаємозалежність між професійною культурою та етикою. *Освітній простір України*. 2015. Вип. 5. С. 62–70.

50. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль правової підготовки у формуванні професійної культури майбутніх фахівців ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 8 (139). С. 27–30.

51. Колісник-Гуменюк Ю. І. Застосування сучасних інтерактивних технологій в процесі правової підготовки учнів ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 9 (140). С. 58–61.

52. Колісник-Гуменюк Ю. І. Професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю як педагогічна проблема. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. Львів, 2017. С. 107–118.

53. Колісник-Гуменюк Ю. І. Позаурочна діяльність: аналіз стану та шляхи оптимізації. *Виховання громадянина-патріота України засобами сучасної багатовекторної позашкільної освіти: актуальність, проблеми, перспективи* : зб. матеріал. конф. з актуальних питань позашкільної освіти (Львів, 10 берез. 2017 р.) / Львів. держ. палац ест. вих. уч. молоді. Львів, 2017. С. 46–49.

54. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Сучасна світова практика організації вищої освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. Львів, 2017. Вип. 5. С. 344–348.

55. Kolisnyk-Humenyuk Yu., Humenyuk V. Ukraine's perspectives in the world market of higher education. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Кельце, 2017. Вип. 1. С. 174–180.

56. Колісник-Гуменюк Ю. І. Аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2018. Вип. 3. С. 68–82.

57. Колісник-Гуменюк Ю. І. Проблеми естетичного виховання у професійній підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Гомель, 2018. Вип. 2. С. 25–32.

58. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування культуротворчої компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 1. С. 57–63.

59. Колісник-Гуменюк Ю. І. Культурологічний підхід, як важливе методологічне підґрунтя сучасної освітньої парадигми. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 2. С. 14–22.

60. Колісник-Гуменюк Ю. І. Мистецтво як невід’ємна частина духовної культури людства. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 63–68.

61. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативно-інноваційні підходи в мистецтві. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4. Т. 2. С. 86–91.

62. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сутність та структура професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 5. С. 42–50.

63. Колісник-Гуменюк Ю. І. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 47–50.

64. Колісник-Гуменюк Ю. І. Петро Старух – художник, скульптор, музикант, письменник. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 203–206.

65. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування поняття «професійна мораль» у філософських поглядах Г. П. Васяновича. *Філософсько-педагогічний і духовно-*

поетичний досвід професора Григорія Васяновича : до 75-річчя від дня народ. : зб. наук. пр. Львів, 2020. С. 210–214.

66. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні та інтерактивні технології навчання : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 24 с.

67. Колісник-Гуменюк Ю. І. Модернізація освіти в сучасних умовах : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 34 с.

68. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 38 с.

69. Колісник-Гуменюк Ю. І. Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін : навч. посіб. Львів, 2020. 113 с.

70. Колісник-Гуменюк Ю. І. Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : навч. посіб. Львів, 2020. 122 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	29
ВСТУП	30
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН	46
1.1. Теоретико-методологічні засади проблеми дослідження в педагогічній теорії та практиці	46
1.2. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження	63
1.3. Провідні наукові підходи до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін	80
1.4. Концептуальні засади підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності	97
Висновки до розділу	113
РОЗДІЛ 2 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО	116
2.1. Сутність і структура професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін	116
2.2. Особливості та тенденції вищої художньої та педагогічної освіти в країнах зарубіжжя.....	134
2.3. Практика підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО Україні.....	154
2.4. Аналіз рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін до професійно-педагогічної діяльності	174
Висновки до розділу	188

РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН	191
3.1. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО	191
3.2. Принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін	210
3.3. Модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін	229
3.4. Обґрунтування педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти	243
Висновки до розділу	243
РОЗДІЛ 4 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН	268
4.1. Концепція професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти	268
4.2. Багатоетапна методика формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО	287
Висновки до розділу	307
РОЗДІЛ 5 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН.....	310
5.1. Мета, завдання та планування дослідно-експериментальної роботи	310
5.2. Аналіз рівня професійно-педагогічної підготовленості випускників ЗВО – молодих викладачів професійно-художніх дисциплін.....	337

5.3. Аналіз основних результатів дослідно-експериментальної роботи з формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін.....	364
5.4. Перспективні напрями вдосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО	396
Висновки до розділу	395
ВИСНОВКИ	411
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	420
ДОДАТКИ	499
ДОДАТОК А Особливості навчання мистецтву в провідних ЗВО США.....	500
ДОДАТОК Б Особливості навчання мистецтву в Німеччині	504
ДОДАТОК В Особливості художньої освіти в Японії	505
ДОДАТОК Д Навчальні плани підготовки фахівців художнього профілю	506
ДОДАТОК Е Види лекцій	520
ДОДАТОК Ж Порівняння пасивного, активного та інтерактивного навчання	524
ДОДАТОК И Класифікації інтерактивних методів	525
ДОДАТОК К Рівні сформованості критеріїв професійно-педагогічної компетентності	527
ДОДАТОК Л Методика «Вивчення мотивації навчання у ЗВО» (Т. Ільїна)	533
ДОДАТОК М Анкета для студентів закладів вищої освіти «Професійно-педагогічна компетентність»	537
ДОДАТОК Н Анкета для викладачів закладів вищої освіти «Розвиток творчості»	538
ДОДАТОК П Діагностика рівня здатності до саморозвитку (за методикою Л.Н. Бережнова)	539

ДОДАТОК Р Короткий тест творчого та креативного мислення	
П. Торранса	543
ДОДАТОК С Методика «Ціннісних орієнтацій» М. Рокича	548
ДОДАТОК Т Методика Вартега «Кола»	549
ДОДАТОК У Опитувальник креативності Д. Джонсона (в модифікації О. Тунік)	552
ДОДАТОК Ф Тест «Креативність» (автор Н. Вишнякова)	554
ДОДАТОК Х Анкета для студентів «Креативність та фактори, що впливають на її розвиток»	561
ДОДАТОК Ц Анкета для студентів «Умови які сприяють процесу формування креативності майбутніх фахівців професійно-художніх дисциплін в процесі професійної підготовки»	562
ДОДАТОК Ш Методика вивчення загальної самооцінки	563
ДОДАТОК Щ Акти реалізації	565
ДОДАТОК Ю Список публікацій здобувача	572
ДОДАТОК Я Відомості про апробацію результатів дисертації	581

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСВО – Галузеві стандарти вищої освіти

ЕГ – експериментальна група

ЄКТС – Європейська кредитно трансферна-накопичувальна система

ЗВО – заклади вищої освіти

ЗП(ПТ)О – заклади професійної (професійно-технічної) освіти

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

КГ – контрольна група

ЛНАМ – Львівська національна академія мистецтв

МОН – Міністерство освіти і науки

НАОМА – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

ОПП – освітньо-професійна програма

ПП – педагогічний профіль

ТНПУ – Тернопільський національний педагогічний університет

ХП – художній профіль

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Соціально-економічні перетворення на сучасному етапі розбудови України, прагнення нашої держави до інтеграції в Європейську спільноту потребують змін в усіх царинах життя. Освітня галузь покликана забезпечити молоді компетентності, необхідні для особистісного розвитку, участі в процесах розбудови суспільства, виробництва, сфери обслуговування, піднесення науки і мистецтва, мобільності на ринку праці, розвитку й використання творчого потенціалу та самовдосконалення впродовж життя. Це ставить перед педагогічною наукою та практикою завдання створення нових концепцій, методик і технологій професійного навчання, які враховували б сучасні реалії й інноваційні тенденції, узгоджувались із міжнародною системою стандартів із збереженням національного характеру освіти, особливо її мистецького напрямку.

Система української професійно-художньої освіти нині переживає кризу, суть якої полягає в переважанні традиційної моделі навчання, відсутності прогностичності, випереджальної орієнтації навчання, виховання, естетичного та професійного розвитку молоді. Натомість українське суспільство вимагає, щоб фахівці художнього профілю оволоділи значним обсягом знань і вмінь, необхідних для роботи за обраним напрямом, та усвідомили шляхи подальшого розвитку своєї галузі, вміли швидко й ефективно адаптуватися та самореалізуватися у процесі творчої професійної діяльності. У зв'язку з цим потребує особливої уваги питання підготовки майбутніх педагогів для закладів художньої освіти різного рівня, адже вони є центральною ланкою суспільних перетворень; від їхнього майстерності, соціальної позиції, ціннісно-цільових настанов залежить ефективність освітнього процесу.

Нові підходи і напрями модернізації підготовки педагогічних працівників відображені в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про інноваційну діяльність» (2012 р.), в Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, Державній програмі «Молодь України» на 2016–2020 роки, Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.)

тощо. Ці документи вимагають, щоб діяльність педагогічних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) спрямовувалась на забезпечення належного рівня педагогічної майстерності випускників, формування в них компетентностей із конкретної спеціалізації з одночасним розвитком моральних та естетичних якостей, загальної особистісної культури і творчого потенціалу. Зокрема, Національна стратегія розвитку освіти в Україні до провідних напрямів державної політики відносить удосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів, спроможних сформувати самодостатню особистість і фахівця, мобільного та конкурентоздатного в глобалізованому світі.

Відповідно до Галузевих стандартів педагогічної освіти майбутні викладачі професійно-художніх дисциплін мають оволодіти широким колом знань щодо закономірностей і принципів навчання, виховання та розвитку особистості, тенденцій розвитку загальної та професійної культури, основ художньої педагогіки, а також психології сприйняття мистецтва та творчості тощо. Разом із тим традиційна система підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО потребує суттєвого оновлення, оскільки сучасний викладач професійно-художніх дисциплін має бути взірцем нового типу світогляду з належною професійно-педагогічною компетентністю, щоб успішно формувати цей світогляд у студентів. Це має бути висококваліфікований педагог, який володіє інноваційними освітніми технологіями.

Згідно Концепції професійно-художньої освіти педагогічна підготовка конкурентоспроможних, інтелектуально та духовно розвинутих викладачів професійно-художніх дисциплін передбачає: вироблення свідомого ставлення студентів до навчання, виховання, саморозвитку; формування духовного світу, світогляду, гуманістичних переконань; постійне збагачення професійних знань і вмінь протягом навчання; виховання психологічної стійкості та позитивних емоцій від мистецько-педагогічної діяльності; розвитку гідності та громадянської позиції; формування креативності та інноваційності; вироблення прагнення до неперервного самовдосконалення тощо. Отже, державні

нормативні документи скеровують заклади вищої освіти на перегляд змісту та технологій навчання студентів педагогічного профілю, їхнього культурного розвитку та виховання. Потребують оновлення зміст, форми, методи і прийоми професійно-педагогічної підготовки у педагогічних і художніх ЗВО майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Вимагають перегляду усталені підходи до підготовки викладачів цієї спеціалізації як фахівців художнього профілю та педагогічних працівників, врахування сучасних засад їхнього становлення та професійного розвитку задля формування сукупності динамічних, інтегрованих складових професійно-педагогічної компетентності.

Результати аналізу науково-педагогічних досліджень і освітньої практики свідчать, що на заваді розв'язання цих завдань постали певні суперечності між:

– постійно зростаючими суспільними вимогами до вирішення викладачами професійно-художніх дисциплін сучасних навчально-виховних завдань і реальним рівнем їхньої підготовленості до педагогічної діяльності;

– потребою закладів освіти різного рівня у творчих викладачах професійно-художнього профілю, здатних ефективно діяти відповідно до освітніх завдань, і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад і науково-педагогічних підходів щодо їхньої підготовки;

– об'єктивними вимогами до особистості викладача професійно-художніх дисциплін і відсутністю цілісної теорії, що розкриває сутність його формування та розвитку у вимірах професійно-педагогічної компетентності;

– традиційним навчально-методичним інструментарієм формування особистості майбутнього викладача та необхідністю його модернізації з урахуванням дидактичних можливостей інноваційних освітніх технологій.

Подолання цих суперечностей можливе за умов удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Оперативність і гнучкість їхньої професійної освіти значно залежить від ефективності освітнього процесу у ЗВО. У зв'язку з цим одним із провідних завдань педагогічної науки і практики в Україні є науково-прогностична модернізація підготовки майбутніх викладачів цього профілю.

Проблеми педагогічної освіти сьогодення перебувають у центрі уваги українських і зарубіжних науковців. Важливими для нашого дослідження є ґрунтовні праці, присвячені питанням професійної підготовки педагогів (О. Абдуліна, В. Андрущенко, А. Алексюк, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Пехота, В. Семиченко, С. Сисоєва, М. Скаткін, В. Чайка, В. Шахов, І. Якиманська та ін.); підготовки фахівців художнього профілю (О. Музика, Л. Оршанський, О. Отич, Л. Сліпчишин, Р. Шмагало та ін.), художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін (Л. Бабенко, Л. Бичкова, В. Бойчук, І. Глинська, Т. Завадська, М. Кириченко, С. Кондахчан, С. Коновець, Т. Люріна, Н. Миропольська, Б. Неменський, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, М. Пічкур, О. Рудницька, О. Ростовський, С. Соломаха, О. Шевнюк, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова, Б. Юсов та ін.), професійно-педагогічним аспектам художньої освіти (В. Бутенко, В. Тименко та ін.). Водночас, малодослідженими є важливі теоретико-методологічні проблеми професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, а також дидактичних і методичних особливостей їхнього навчання з урахуванням вимог до професійно-педагогічної компетентності.

Теоретичні розробки і концептуальні підходи до процесу підготовки педагогів мистецьких спеціальностей мають значні розбіжності. Педагогічна наука ще не виробила механізмів, які дозволяли б об'єктивно визначати якість підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін, фіксувати рівень їхньої професійно-педагогічної компетентності, приймати виважені рішення щодо напрямів удосконалення професійно-педагогічної освіти в контексті нової парадигми освіти. Утверджені підходи не завжди дають змогу науково-педагогічним працівникам ЗВО ефективно поєднувати інновації з вирішенням поточних завдань підготовки майбутніх викладачів. Можна констатувати відсутність науково обґрунтованої стратегії модернізації педагогічної системи підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО України.

Таким чином актуальність дослідження зумовлена:

–необхідністю теоретико-методологічного обґрунтування заходів щодо оновлення та підвищення ефективності системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і розгляду цієї проблеми з урахуванням сучасної методології професійної освіти;

–завданнями створення та використання методики підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і науково-методичного забезпечення, яке за структурою, змістом, методами, технологіями відповідало б положенням Концепції розвитку педагогічної освіти, стандартам вищої освіти, чинним освітнім програмам, передбачало реалізацію дидактичних принципів, сприяло модернізації й оптимізації підготовки майбутніх викладачів;

–вимогами розроблення, наукової підтримки і впровадження у підготовку викладачів професійно-художніх дисциплін інноваційних освітніх технологій у поєднанні із сучасними педагогічними підходами і методичними положеннями, що дозволить інтенсифікувати розвиток інтелектуального потенціалу студентів, сформувати вміння самостійного розв'язання педагогічних ситуацій, креативної художньо-педагогічної та професійно-творчої діяльності.

Отже, невирішені суперечності та недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів художньо-педагогічної освіти визначили вибір теми дослідження *«Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України з теми «Модернізація науково-методичного забезпечення професійної підготовки фахівців народних художніх промислів» (РК № 0113U001272) (здобувач визначила науково-методологічні основи, виявила структуру професійно-педагогічної компетентності, обґрунтувала концепцію та педагогічні умови професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО); плану науково-дослідних робіт Львівського державного університету безпеки життєдіяльності з теми «Психолого-педагогічні технології

підготовки фахівців до діяльності в особливих умовах та її психологічний супровід» (РК № 0116U005307) (автор розробила систему професійно-педагогічної підготовки і методику формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 5 від 22 травня 2014 р.) і Вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України (протокол № 4 від 22.12.2015 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати концепцію та розробити систему професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в педагогічній теорії та практиці; визначити сутність основних понять дослідження.

2. На підставі узагальнення інноваційного вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду виявити концептуально-методологічну основу дослідження проблеми підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

3. Визначити й охарактеризувати сутність і структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін.

4. Розробити діагностично-оцінний апарат дослідження та виявити рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО.

5. Обґрунтувати концепцію та педагогічні умови професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти.

6. Розробити систему професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і спроектувати модель цього процесу.

7. Розробити багатоетапну методику формування професійно-педагогічної компетентності й організаційно-методичне забезпечення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО.

8. Експериментально перевірити ефективність педагогічної системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

9. Обґрунтувати перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти.

Концепція дослідження. Основна ідея дослідження ґрунтується на положенні про те, що в час інноваційних змін у соціально-економічному та культурному житті викладачем професійно-художніх дисциплін має працювати цілісна, креативна особистість із розвиненим художнім баченням, а також сформованою педагогічною компетентністю, здатна орієнтуватися в культуротворчих аспектах життєдіяльності та гармоніювати з природним і соціальним оточенням. Успішне вирішення цієї проблеми можливе в разі цілеспрямованого підвищення якості загальнонаукової, соціально-гуманітарної, загальнопрофесійної та профільної (професійно орієнтованої) підготовки студентів відповідно до стандартів вищої освіти, педагогічних вимог, суспільних очікувань; оновлення змісту та вдосконалення методики підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; упровадження у практику педагогічних і художніх закладів вищої освіти інтерактивного навчання як важливого чинника підвищення компетентності майбутніх педагогів художнього профілю.

Концепція дослідження опирається на провідні наукові положення педагогіки і психології, закономірності та принципи освітнього процесу в художній галузі, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають концептуальні засади вдосконалення педагогічної системи

професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх закладах вищої освіти, розвитку їхньої мотивації, рефлексивності та професійно-педагогічної компетентності.

Методологічний концепт визначає наукове підґрунтя (філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий і міждисциплінарний рівні) розв'язання проблеми підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, що досліджується з позицій феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, інноваційного, контекстного, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного підходів; передбачає розгляд освітнього процесу як складного багатоаспектного феномену, що зумовлює необхідність інтегрованого обґрунтування концептуально-методологічної основи дослідження, побудови педагогічної моделі професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, розроблення методичного, технологічного й організаційного забезпечення реалізації нововведень у педагогічних і художніх ЗВО.

Теоретичний концепт відображає цілісність аналізу та дослідження сукупності напрямів і компонентів підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, що внутрішньо взаємопов'язані та є основою для формулювання вихідних теоретичних основ системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін як відкритої освітньої системи, що містить методологічно-цільовий; організаційно-процесуальний і діагностично-коригувальний структурні елементи (блоки). Удосконалення системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін відповідно до освітніх потреб і вимог художньої галузі визначається сформованістю інноваційних стратегій ЗВО, реалізованими педагогічними умовами, широтою та інтенсивністю суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому середовищі та рівнем творчого потенціалу науково-педагогічних працівників.

Методичний концепт передбачає науково-прогностичне обґрунтування й упровадження низки взаємопов'язаних інновацій, розроблення методів проектування, реалізації, експертного оцінювання, експериментальної

перевірки, моніторингу та коригування цих інновацій в освітньому середовищі педагогічних і художніх закладів вищої освіти. Їх здійснення потребує належного рівня підготовленості науково-педагогічних працівників ЗВО та вмотивованості студентів, оновлення та структурування змісту підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО відповідно до сучасних дидактичних вимог, традицій національної системи художньо-професійної освіти і світових науково-педагогічних тенденцій у цій ланці освіти, модернізації інформаційного та програмно-методичного забезпечення, оптимізації навчально-методичної діяльності, вдосконалення науково-дослідного та художньо-виставкового напрямів діяльності закладів, розроблення діагностично-оцінного апарату (критеріїв, показників і рівнів професійно-педагогічної компетентності). Інноваційні технології в навчанні майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін спрямовані на підвищення ефективності освітньої системи та її виходу на якісно новий рівень функціонування і мають ґрунтуватися на розумінні сутності художньо-педагогічної підготовки у ЗВО як системи, процесу, діяльності та результату – формування соціально активних, компетентних викладачів, здатних творчо діяти відповідно до сучасного змісту, форм, методів і засобів навчально-виховної роботи в художніх закладах освіти різного рівня та профілю.

Викладені концептуальні положення стали підґрунтям для формулювання *гіпотези дослідження*, яка полягає в тому, що підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки та зростання рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО можливе на основі розроблених теоретичних і методичних засад системи їхньої професійної освіти, а саме: концептуально-методологічної основи дослідження наукової проблеми професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, визначення сутності та структури професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (мотиваційного, когнітивного, комунікативного, культуротворчого, художньо-творчого, аксіологічного, організаційно-педагогічного та рефлексивно-аналітичного

компонентів), розроблення моделі, обґрунтування педагогічних умов і концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, а також багатоетапної методики формування їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Загальну гіпотезу конкретизовано в низці **часткових гіпотез**, котрі передбачають, що професійно-педагогічна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін набуде більшої ефективності за умов:

- урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів;
- прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів;
- широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів;
- неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

Під час розв'язання поставлених завдань, досягнення мети і перевірки гіпотези використовувався комплекс **методів дослідження**:

1) *теоретичні*: аналіз нормативної документації, філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої, методичної літератури з проблеми дослідження – для визначення організаційно-педагогічних і дидактичних засад професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; вивчення сучасних психологічних, педагогічних і методичних розробок, що стосуються професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін – для виявлення стану розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці; порівняння, систематизація, уточнення змісту основних понять дослідження – для з'ясування сутності досліджуваних категорій, обґрунтування педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; аналіз результатів

освітнього процесу – для виявлення стану підготовки студентів до навчальної та професійної діяльності; аналіз і синтез, узагальнення та класифікація – для визначення структури професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів; логіко-педагогічний аналіз – для вивчення закономірностей професійно-педагогічної підготовки, виявлення специфічних принципів, оновлення змісту та методики формування професійно-педагогічної компетентності викладачів; моделювання – для побудови системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і проектування її структурно-функціональної моделі; гіпотетично-дедуктивний метод і метод експертного оцінювання – для визначення педагогічних умов, ефективних у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін;

2) *емпіричні*: анкетування, опитування, самооцінювання науково-педагогічних працівників – для визначення критеріїв, показників і рівнів оцінювання професійно-педагогічної компетентності; спостереження за освітнім процесом, педагогічною діяльністю та підвищенням кваліфікації викладачів – для виявлення рівня професійно-педагогічної підготовленості педагогів ЗВО; анкетування студентів – з метою з'ясувати погляди, ціннісні орієнтації, соціальні настанови й індивідуальні риси майбутніх викладачів; тестування, інтерв'ювання, експертне оцінювання, самооцінювання викладачів і студентів ЗВО художнього та педагогічного профілю – для діагностики стану сформованості професійно-педагогічної компетентності за різними критеріями, виявлення проблем і суперечностей освітнього процесу; констатувальний і формувальний педагогічний експеримент – для перевірки ефективності та дієвості системи професійно-педагогічної підготовки, результативності педагогічних умов, методів і технологій формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін;

3) *математичної та статистичні обробки експериментальних даних*: критерій Крамера-Уелча – для перевірки однорідності досліджуваних вибірок; параметричний критерій узгодженості χ^2 (Пірсона) – для перевірки незалежності

емпіричних розподілів сформованості професійно-педагогічної компетентності учасників експериментальної та контрольної груп.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше: обґрунтовано концепцію професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, що ґрунтується на сучасних положеннях педагогіки і психології, закономірностях і принципах освітнього процесу в художній галузі, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають наукові засади формування їхньої професійно-педагогічної компетентності;

розроблено систему та спроектовано модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін (методологічно-цільовий, організаційно-процесуальний, діагностично-коригувальний блоки);

обґрунтовано педагогічні умови професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін (урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів; прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів; широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів; неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО);

удосконалено: сутність і структуру поняття «професійно-педагогічна компетентність викладачів професійно-художніх дисциплін», як динамічної, інтегрованої сукупності знань, умінь, навичок, способів художньо-педагогічного мислення, сформованих педагогічних поглядів, ціннісних орієнтацій, інших професійно та соціально важливих якостей, що визначає здатність педагога ефективно провадити освітню діяльність у професійно-художніх закладах освіти різного профілю; діагностично-оцінний апарат дослідження (критерії, показники і рівні) сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін;

подальшого розвитку набули: поняття «підготовка викладачів до професійно-педагогічної діяльності», «мистецька освіта», «художнє виховання», «культуротворчість», «культуротворче середовище ЗВО», «культуротворча компетентність»; специфічні принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (культуротворчості, художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів); перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що створено та впроваджено в освітню практику художніх і педагогічних закладів вищої освіти: багатоетапну методику формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (мотиваційно-орієнтувальний, когнітивно-діяльнісний і творчо-реалізаційний етапи) і відповідне організаційно-методичне забезпечення, яке охоплює:

– навчальні посібники «Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти», «Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»;

– науково-методичну розробку «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти»;

– методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам: методичні вказівки до модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання», методичні вказівки до модуля «Модернізація освіти в сучасних умовах»;

– комплект навчально-методичного забезпечення «Інтерактивні методи навчання», «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання».

Навчально-методичні розробки та інші матеріали дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи підготовки і підвищення

кваліфікації викладачів професійно-художніх дисциплін. Окремі положення будуть корисні для укладання посібників, освітніх ресурсів, інноваційних методів, засобів і технологій художньої та педагогічної освіти.

Теоретичні положення і методичні матеріали дослідження можуть стати предметом вивчення магістрів, аспірантів, докторантів. Зазначене начальнометодичне забезпечення, а також засоби діагностики навчальних досягнень студентів упроваджено в освітню практику Львівської національної академії мистецтв (довідка № 79 від 26.05.20 р.), Української академії друкарства (довідка № 64-11/286 від 26.05.20 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського (довідка № 06/13.1 від 13.03.20 р.), Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (довідка № 49 від 01.06.20р.), Національного лісотехнічного університету України (довідка № 01-186 від 13.05.20 р.), Ужгородського національного університету (довідка № 1403/01-14 від 03.06.20 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати авторка отримала самостійно. У роботах, написаних у співавторстві, особисто здобувачу належать: у статті [34] – опис реформ, які відбуваються в закладах вищої освіти України; у статті [35] – характеристика інтерактивних методів навчання; у статті [58] – характеристика інноваційних методів навчання; у статті [59] – опис провідних тенденцій світової практики вищої освіти; у статті [64] – характеристика професійно-етичної культури.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, концептуальні положення, узагальнення та висновки подано в доповідях на наукових і науково-практичних конференціях:

міжнародних – Європейському науково-практичному конгресі «Global Scientific Unity» («Глобальна наукова єдність») (Прага, Чехія – Копенгаген, Данія, 2014), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2016, 2018), «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Київ, 2017), «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми,

перспективи» (Львів, 2017), «Стратегія якості у промисловості і освіті» (Дніпро – Варна, Болгарія, 2017), «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Львів – Кельце, Польща, 2017), «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Львів – Гомель, Білорусь, 2018), «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи» (Київ – Львів – Бережани – Гомель, 2018, 2019, 2020), «Наука і молодь в ХХІ сторіччі» (Полтава, 2018), «Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції» (Львів, 2018), «Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства», (Тернопіль, 2019); «Научное наследие академика И. Ф. Харламова и актуальные проблемы образовательного процесса в современном педагогическом пространстве» (Гомель, Білорусь, 2020);

всеукраїнських – «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи» (Глухів – Суми, 2014), Четвертий український педагогічний конгрес (Львів, 2014), «Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання» (Харків, 2016), «Актуальні питання сучасної науки» (Бережани, 2017), «Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект» (Львів – Дрогобич – смт. Івано-Франкове, Львівська обл., 2017), «Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів» (Львів, 2018), «Сучасна мистецька освіта: актуальні підходи та перспективи розвитку» (Львів, 2019), «Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації» (Кременець, 2019), «Особистість в екстремальних умовах» (Львів, 2019);

регіональних – «Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-виховного процесу» (Львів, 2013), «Вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійних якостей майбутніх фахівців» (Львів, 2014), «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (Київ, 2015), «Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (Львів, 2015), «Теорія психологічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми» (Львів, 2015), «Розвиток творчих здібностей

учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу: інноваційний аспект» (Львів, 2017), «Виховання громадянина-патріота України засобами сучасної багатовекторної позашкільної освіти: актуальність, проблеми, перспективи» (Львів, 2017), «Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика» (Львів, 2019), «Культурна спадщина вітражного мистецтва Західної України» (Львів, 2019);

методологічному семінарі «Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (Київ, 2014).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 71 публікації: 1 монографія, 1 розділ у колективній монографії, 2 навчальних посібники, 24 наукові статті у фахових виданнях України в галузі педагогіки (з них 1 – у співавторстві), 6 статей в іноземних наукових періодичних виданнях (з них 1 – у фаховому, що включене до наукометричних баз даних), 16 статей у наукових збірниках (із них 8 – у міжнародних, 3 – у співавторстві), 7 статей і 11 тез (1 – у співавторстві) у збірниках матеріалів конференцій, 3 методичні розробки, які додатково відображають результати дисертації.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищено 19 грудня 2012 р. у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, її матеріали в тексті докторської не використано.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 806 найменувань, і 23 додатків. Повний обсяг дисертації становить 586 сторінок. Обсяг основного тексту складає 381 сторінок і містить 33 рисунки і 41 таблицю.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН

1.1. Теоретико-методологічні засади проблеми дослідження в педагогічній теорії та практиці

Необхідною умовою динамічного розвитку суспільства є модернізація системи вищої освіти, яка є основою науково-технічного, економічного, соціального, культурного прогресу. Сучасні зміни у вищій школі спрямовані на її перетворення у важливий ресурс особистісного та суспільного розвитку, який забезпечить нашу країну високопрофесійними конкурентоспроможними фахівцями, завдання яких – розбудова міцної демократичної держави.

Зазначимо, що становлення та поступовий розвиток ринку праці в Україні характеризується проявом гострих соціальних суперечностей. Закінчуючи заклади професійної освіти молоді фахівці потрапляють у середовище, якому притаманні конкуренція, нестача фінансування, безробіття, нестабільність та інші стресові ситуації. Щоб підготувати молодь до життя в складному, динамічному світі, необхідно не лише озброїти її теоретичними і практичними знаннями, вміннями і навичками, а й методами їх невинного самостійного одержання та подальшого поповнення. Особливо важливо це усвідомлювати педагогічним працівникам.

Сучасний викладач, зокрема мистецького профілю, має бути взірцем нового типу світогляду та мати належну спеціальнопрофесійну та професійно-педагогічну підготовку, щоб успішно формувати цей світогляд у студентів. Передусім, це має бути висококваліфікований і далекоглядний педагог, який володіє інформаційними й освітніми технологіями. Методологічно важливою вимогою ефективної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх

дисциплін є належний рівень їхніх компетентностей щодо закономірностей навчання, виховання та розвитку особистості, тенденцій розвитку загальної та професійної культури, основ художньої педагогіки і психології сприйняття мистецтва та творчості тощо, тобто професійно-педагогічної компетентності.

Методологія нині вважається обов'язковим елементом наукового пізнання, який, як відомо, складається з чуттєвого та раціонального етапів. Перший здійснюється на предметній і дієво-операційній основі; другий – інтеріоризує одержану інформацію у внутрішній план особистості у вигляді понять, між якими за допомогою розумових дій утворюються різнопланові зв'язки. Методологія описує види цих зв'язків, способи їх налагодження, правила і порядок дій, за допомогою яких здійснюється процес пізнання [139, с. 16].

Суть методології, її місце та роль в освіті досліджували філософи і педагоги: А. Аверьянов, Г. Васянович, С. Гончаренко, Ш. Гранді, Дж. Робінсон, Г. Єльнікова, І. Липский, А. Литвин, О. Новіков, В. Семиченко, С. Черепанова, Г. Щедровицький [3; 68; 98; 748; 139; 327; 329; 416; 566; 679; 704] та ін.; провідні науково-методологічні підходи запропонували: Н. Авшенюк, С. Буко, Н. Вукіна, Л. Д'яченко, В. Жадько, Н. Постригач, Л. Пуховська, О. Сулима, В. Шинкарук [4; 56; 83; 140; 694] та ін.

Проаналізувавши філософську, загальнонаукову, психолого-педагогічну, літературу утверджуємося в думці, що методологія – це наука про побудову людської діяльності [97, с. 498], що уможливорює цілеспрямоване й ефективне теоретичне пізнання та практичне перетворення світу. Невипадково методологію умовно поділяють на два основних види: методологію теоретичного пізнання та практики [3, с. 224].

Методологія визначає способи здобуття наукових знань; скеровує на особливий шлях, що веде до досягнення певної науково-дослідницької мети; забезпечує отримання інформації щодо процесу чи явища, яке вивчається; допомагає інтегруванню нової інформації до теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять; методологічні знання багатопланові; їх можна розглядати як знання про загальні методи дослідження

(експериментальні та теоретичні), знання про методи передавання наукової інформації (мова науки, структура наукових знань, форма їх фіксації), знання про методи засвоєння знань; її система наукової інформації базується на фактах і логіко-аналітичному науковому пізнанні.

Структурним елементом методології є метод як систематизована сукупність дій, які необхідно здійснити, щоб вирішити конкретне завдання чи досягти певної мети [695, с. 57]. У процесі пізнання майбутні викладачі сприймають професійні знання й оперують ними (логічне пізнання, теоретичне пізнання, практичне пізнання).

У сучасних педагогічних дослідженнях пріоритетом стає одночасне врахування методологічних підходів різних рівнів, що забезпечує максимально об'єктивне, цілісне уявлення про досліджувані процеси і явища, а також є основою уточнення та систематизації міждисциплінарного понятійно-термінологічного апарату. Завдання методології полягає у визначенні вихідних позицій, які становлять теорію наукового пізнання в конкретній галузі науки [682, с. 6–7]. Тому методологію доцільно класифікувати як мінімум на загальну та конкретну. Загальна охоплює філософські основи, світоглядну функцію, загальнонаукові положення дослідження. Конкретна – це результат конкретизації загальної методології відповідно до особливостей змісту певної науки, її положень і методів.

Методологія має розгалужену структуру. Аналіз досліджень свідчить, що більшість вчених підтримують думку Е. Юдіна [710, с. 60] щодо існування таких методологічних рівнів: загальнофілософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, рівня практичної діяльності. Г. Щедровицький, що заснував науковий напрям, який дістав назву «системодіяльнісної методології», зміст якої пов'язаний із осмисленням інноваційної діяльності, до методологічного знання додає також метанауковий рівень [704].

Розкриваючи проблеми психолого-педагогічного дослідження, В. Семиченко зазначає, що описані моделі різнорівневого методологічного знання не охоплюють усіх актуальних методологічних проблем. На її думку, для

висвітлення основного спектру методологічних підходів доцільно диференціювати їх за сімома рівнями [566, с. 1].

Сучасні дослідження, які стосуються підготовки викладача професійно-художніх дисциплін, окреслені якісно новими вимогами до рівня підготовки викладача та його вмінням організовувати освітній процес, науково-дослідну, художню діяльність, працювати над собою та критично оцінювати власну роботу. Реалізація сукупності цих вимог потребує, на наш погляд, дослідження підготовки майбутніх викладачів з урахуванням п'яти рівнів методологічних підходів, а саме: *філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, дисциплінарного та міждисциплінарного*. Водночас, завданням вищої педагогічної освіти є формування в кожного майбутнього викладача відповідних рівнів методологічних знань.

Зміст найвищого, *філософського рівня* методології складають загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки в цілому. Філософський рівень є основою всього методологічного знання, визначає світоглядні підходи до процесу пізнання та перетворення дійсності. До актуальних філософських напрямів нині віднесені феноменологія, праксеологія, семіотика, аксіологія [712, с. 67].

Завдання філософської методології полягає у вдосконаленні, раціоналізації наукової діяльності з опорою на філософські світоглядні та загальнометодологічні орієнтири і положення [327, с. 208]. Світоглядні системи, вироблені в межах філософії, у педагогіці виступають її методолого-інструментальною базою. У цьому контексті філософія освіти є галуззю досліджень загальної теоретичної проблематики, цілей і ціннісних засад освіти, принципів її змісту та спрямованості [455, с. 307]. Вона висуває загальні, системні та фундаментальні завдання, об'єднує різні педагогічні напрями, визначає сутність системи освіти як соціального інституту, його зміст і взаємодію з іншими інституціями суспільства.

Науковий потенціал сучасної філософії освіти передбачає врахування загальних методологічних принципів: людиновимірності,

культуровідповідності, коеволюції, інтеграції науки й освіти, міждисциплінарності, фундаменталізації освіти [679, с. 61].

На основі широкого кола наукових знань і досліджень педагогічної дійсності розробляються педагогічні концепції, які аналізуються з філософських позицій, і результати цієї роботи становлять основу подальшого педагогічного дослідження, що веде до створення нових концепцій. Таким чином, зв'язок із філософією залишається необхідною умовою розвитку педагогічної думки, спроби ігнорувати цей зв'язок призводять до позитивістської орієнтації у вирішенні науково-педагогічних питань [416, с. 15]. Для нашого дослідження на цьому рівні важливим є феноменологічний підхід, який буде розглянуто нижче.

Загальнонауковий рівень стосується положень і методів, які застосовують у переважній більшості наукових досліджень, адже наукове відкриття має предметний і методологічний зміст, завжди направлене на критичний перегляд прийнятого раніше понятійного апарату, чинників, передумов і підходів, які інтерпретують досліджуваний матеріал. На загальнонауковому рівні нині зберігають своє значення системний і діяльнісний підходи і починає поширюватися теорія самоорганізації – синергетика [374, с. 111].

Людське мислення складається з аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, індукції та дедукції, пояснення та розуміння. Ці логічні прийоми розглядаються в загальнонауковій методології, як процеси, що визначають пізнання емпіричного рівня: емпірична гіпотеза, спостереження, експеримент і пояснення, емпіричне узагальнення. Загальнонауковими є також системний, алгоритмічний, системно-оптимізаційний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний принципи і підходи, методи моделювання, формалізації та ін. Тут часто має місце «змішування» науковцями методологічних принципів, підходів і методів [30].

Загальнонаукова методологія базується на теорії еволюції Ч. Дарвіна, теорії управління в кібернетиці, концепції ноосфери П. Тейяра де Шардена і В. Вернадського, на теорії систем Л. Бернталанфі та логіко-методологічних концепціях (структуралізм, системний аналіз, логічний аналіз тощо), на

принципах організації, формалізації та врівноваження наукового змісту. Цей рівень методології має загальнодисциплінарний характер, завдяки чому узагальнюються всі спільні риси наукової діяльності [657, с. 13].

Загальнонаукову методологію в педагогічних дослідженнях зазвичай представляє системний підхід (див. підрозд. 1.3), основна функція якого – відобразити зв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів, орієнтувати дослідників і практиків на необхідність аналізу соціальних явищ, розглядати різні види освіти і професійної підготовки людей як системи, що мають певну будову та свої закони функціонування. До загальнонаукового рівня стосовно педагогічних досліджень належать також психологічні теорії діяльності (асоціативно-рефлекторна, поетапного формування розумових дій, змістового узагальнення тощо) [93, с. 26].

Конкретно-наукова методологія розглядає сукупність теоретичних положень, закономірностей, методичних підходів, технологій, принципів дослідження і процедур, що застосовуються в певній науковій галузі. Методологія конкретної науки містить специфічні проблеми галузі, які стосуються наукового пізнання, та проблеми і питання, які стосуються більш високого рівня методології (філософського та загальнонаукового). Змістом конкретно-наукового рівня методології є аналіз проблем, пов'язаних зі специфікою наукових досліджень у кожній галузі наукових знань. Така специфіка визначається низкою чинників: предметом дослідження певної науки; методами і способами побудови пояснень [148, с. 22–23].

Конкретно-науковий рівень педагогіки як науки і практики полягає в розробленні власних понять, прийомів, принципів, методів вирішення конкретних завдань, які втілюються у відповідних рішеннях, алгоритмах обчислень, експериментах [301, с. 70].

Дисциплінарний рівень методології є методологічним проектом, який охоплює внутрішньо-дисциплінарні методи, методики і техніки дослідження, що трактуються як методи, застосовувані в певній науковій дисципліні.

На дисциплінарному рівні наукових досліджень застосовується безліч різних методів і прийомів, кожен з яких має своє специфічне значення, зумовлене різними пізнавальними ситуаціями, призначеними для вирішення того чи іншого конкретного завдання [706, с. 138–139]. У той же час методологія будь-якої окремої наукової дисципліни містить не тільки засоби специфічного дослідження, наприклад умови і правила проведення експерименту, вимоги до репрезентації даних, способів їх оброблення, а й методологічні засоби і прийоми, що використовуються в суміжних науках і наукових дисциплінах, а також загальнонаукові методологічні засоби і прийоми. Тобто, на цьому рівні специфічно перехрещуються та нагромаджуються теорії різних рівнів методології. Дисципліною нашого дослідження є теорія та методика професійної освіти, що має власні методологічні прийоми і засоби. Дисциплінарний рівень визначає скерованість дослідження, закономірності навчання та виховання, професійного розвитку особистості; інтерпретації результатів та їх уведення в теорію.

Міждисциплінарний рівень. Аналіз наукової літератури свідчить про зацікавленість дослідників різних напрямів феноменом міждисциплінарності. Це поняття, а також близькі «полідисциплінарність» і «трансдисциплінарність», кожний з яких має свої нюанси, вживаються в різних значеннях [190]. Міждисциплінарність розглядають як зіткнення, взаємопроникнення, синергію різних дисциплін, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію, взаємозбагачення методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання (А. Колот) [269, с. 76–77]. Полідисциплінарність – це спільне вивчення певного об'єкта різними дисциплінами. Трансдисциплінарність – вихід досліджень за дисциплінарні межі, коли дослідницькі схеми переносяться з однієї галузі в іншу [379, с. 338].

До методології міждисциплінарного рівня відносять групу міждисциплінарних методів, серед яких синтетичні, інтегративні методики, що використовуються на перетині наукових дисциплін. Ці підходи розглядають наукові дисципліни (в нашому дослідженні це, передусім, педагогічна освіта та

художня освіта) у такому ракурсі, що дозволяє уникати багатьох типових помилок, коли поняття, запозичені в одній галузі пізнання, некоректно переносяться на інші; коли метафори, що є допустимими в контексті одних наукових підходів, використовуються в інших сферах пізнання як наукові поняття. Важливим завданням є чітке усвідомлення категоріального смислу одних дисциплін і відмова від необґрунтованого розповсюдження цих категоріальних відносин на інші галузі. Вивчення за їх допомогою педагогічних явищ і закономірностей дає змогу отримати нове знання [329, с. 29–30]. До міждисциплінарного інструментарію належать культуротворчий, етнопедагогічний, інтегративний, інформаційний та інші підходи.

Ефективність розвитку всієї педагогічної науки залежить від ефективності обраної методології. У нашому дослідженні три перші рівні методології гарантують відповідність науково-педагогічного дослідження: перший рівень – відповідає за суспільні цінності; другий – за ефективні шляхи подолання соціальних проблем; третій – за напрями розвитку педагогічної науки. Четвертий і п'ятий рівні забезпечують технологічну реалізацію концептуальних засад дослідження, обґрунтованих на основі перших трьох рівнів методології. Основні вимоги важливих для нашого пошуку методологічних підходів розглянемо в підрозд. 1.3.

Відомо, що в освіті тривалий час домінував знаннєвий підхід, що лежить в основі традиційної парадигми, за яким викладач формулює загальні принципи, правила, що відповідають певним нормативам та орієнтує учнів чи студентів на готові знання. Однак знаннєвий підхід у сучасних умовах, як вказують науковці та педагоги-практики, виявився недостатньо ефективним; нагальною потребою професійної освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. є її суттєве оновлення та вдосконалення. Професійна підготовка майбутніх педагогів у ЗВО нині вимагає змін, які мають ураховувати найважливіші тенденції в освіті. Зокрема, потребує перегляду структура, зміст, форми і методи професійно-педагогічної підготовки студентів, що пов'язують своє майбутнє з викладацькою діяльністю.

Спрямованість нової освітньої парадигми нині достатньо чітко визначена. Так, зокрема, дослідники зазначають, що постнекласичну педагогіку потрібно створювати на основі аксіом, які визначають людину як унікальну істоту. Це повертає освіту в русло гуманістичної антропологічної педагогіки, в результаті чого, як вважають філософи освіти, формується перша світоглядна концепція – концепція антропологічної педагогіки. Другою світоглядною концепцією Б. Бім-Бад називає концепцію живого знання, яка, на його думку, є принципово невіддільною від антропологічної педагогіки. Взаємодоповнюваність цих світоглядних концепцій спонукає до формування особистості із системним світоглядом, адекватним процесу становлення інформаційного суспільства [41].

Класична парадигма, яка об'єднувала дві протилежні тенденції сучасної науки – універсалізації та інтеграції знань, та їх науково-технічної спеціалізації спричинилась до виникнення проблеми, пов'язаної з недостатнім рівнем професійної компетентності молодих фахівців. Оновлення освітньої парадигми, на думку вчених, має поєднати теоретичні засади і практичні результати науково-педагогічних теорій і напрямів, викликаних тенденціями інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасного суспільства. Широкомасштабна інформатизація суспільства теж веде до формування не лише нового, інформаційного стилю життя та професійної діяльності, а й парадигмальних змін в освітньому процесі.

Інтеграційні тенденції чітко виражені у створенні єдиного європейського освітнього простору, в якому діяльність національних систем вищої освіти функціонує на основі загальної стратегії, цілей і принципів єдиних або близьких моделей організації навчально-наукової діяльності, взаємовизначених систем забезпечення якості, вільного обміну студентами. Стратегія Болонського процесу чітко сформульована С. Райхертом і К. Точем у трьох цілях: підвищення придатності випускників до зайнятості; сприяння мобільності; піднесення привабливості Європи для решти світу [790].

Упровадження європейських норм і стандартів в освіті та науці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у світі є

основними напрямками культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції освітніх систем. З метою набуття в перспективі Україною членства в Європейському Союзі указами Президента України затверджено «Стратегію інтеграції України Європейського Союзу», у якій наголошується на потенційних можливостях України досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі в галузі середньої і вищої освіти, перепідготовці кадрів у науці, культурі, мистецтві, науковій і технічній сфері [618, с. 7].

Сучасна вища освіта орієнтується на формування різнобічно підготовлених фахівців, наближаючи навчальний процес до практичної та дослідницької професійної діяльності. Не знижуючи вимог до обсягів і глибини знань, умінь і навичок випускників, відбувається орієнтація не лише на інтелектуалізацію людської діяльності, а й на її індивідуалізацію, яка виявляється в компетентності та подальшій успішній діяльності фахівця. Для цього професійна освіта має гарантувати випускникам конкурентоспроможність здобутої кваліфікації, а професійна підготовка майбутніх фахівців має виходити з основних положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні, у якій освіта проголошується провідним ресурсом [401; 505]. Цей документ визначає курс на виховання людини інноваційного типу мислення через створення інформаційного освітнього простору з урахуванням педагогічних інновацій, інтересів і запитів особистості, вимог роботодавців, суспільних і державних потреб.

Збільшення інформаційних потоків сприяє утвердженню інформаційної ери, однак значна частина науковців вважає, що суспільство не підготовлене до сприйняття й адекватного реагування на цивілізаційні виклики, що призводить до економічних, політичних, екологічних та інших проблем людства. Значні проблеми зумовлені підтримувальним типом навчання, що переважає у ЗВО, які неспроможні забезпечити необхідний освітній результат, не відповідають нагальним потребам розвитку виробництва та сфери обслуговування, наукової та мистецько-культурної сфери.

Ситуація, яка склалась в освіті на початку ХХІ ст., вказує на зростаючу актуальність орієнтації вітчизняної вищої школи на європейську модель. У зв'язку з цим у 2004 р. в Україні розпочато активне впровадження ідей Болонської декларації. При цьому вчені зазначають, що необґрунтоване копіювання не веде до позитивних результатів через значні розбіжності в соціально-економічній ситуації, історико-культурних традиціях і менталітетом людей. Зокрема, В. Шинкарук, вважає, що заходи, які супроводжують Болонський процес в Україні, передбачають структурні зміни в системі вищої освіти й освітніх програмах на взірць європейських перетворень у ЗВО, проте він не передбачає уніфікації змісту навчання [694, с. 13].

Зміни в освіті зумовлені не лише необхідністю пошуку нових теоретичних концепцій удосконалення освітнього процесу, а й потребами практики, викликами, що спричиняють новітні чинники суспільного життя, насамперед глобалізація й інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин, інтенсифікація суспільних стосунків і міждержавних культурних зв'язків [48, с. 5]. Удосконалення вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчого та нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів і сертифікації, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії та гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства [693].

Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів здійснило низку заходів, які стосувались укладання нової нормативно-правової бази ЗВО України. Узгоджений і прийнятий комплекс державних нормативних документів пройшов апробацію та визначив ідеологію реформування всієї освітньої галузі [618, с. 4]. Реформування освіти – це необхідна передумова її модернізації, це переорганізація діяльності сфери освіти, спрямована на виконання нових завдань з урахуванням упровадження нової парадигми освіти [181].

Реформування професійної освіти – це складна суспільна проблема, оскільки керівники і педагоги вищої школи не завжди усвідомлюють масштаби сучасної кризи в освіті, яка впливає на ціннісне ставлення суспільства до професійної діяльності. У вищій школі виникла низка суперечностей [330, с. 18], що ставлять під загрозу реалізацію найважливішого права кожної людини – мати рівний і справедливий доступ до якісної освіти відповідно до своїх можливостей. Щоб досягти позитивних змін у розвитку теорії освітнього процесу, сучасній педагогічній науці потрібно пройти два шляхи: 1) модернізація традиційних моделей освіти, за якої навчання розглядається вже як технологічний процес; 2) упровадження інновацій, які сприяють особистісному розвитку майбутнього фахівця, формують у нього здатність опановувати нові знання, вміння та накопичувати професійний досвід [470, с. 248–249].

У перекладі з французької термін «moderne» означає «найновіший», «сучасний». У цьому розумінні, як слушно вважає А. Бойко, модернізація цілком справедливо може розглядатися як процес «осучаснення» освіти відповідно до тих вимог, що формує реальне життя [48, с. 5]. Модернізація освіти – це комплексне, всебічне оновлення всіх ланок освітньої системи й усіх сфер освітньої діяльності відповідно до вимог сучасного життя, при збереженні та примноженні кращих традицій вітчизняної освіти [472, с. 3]. Це комплексний процес перемикання суспільства з традиціоналістичного на раціоналістичне світовідношення, що має економічний, соціальний, політичний і духовний виміри, а його складовими виступають зміни за всіма напрямками [473, с. 8].

Усвідомлення важливості проведення модернізації у ЗВО спричинилося до появи численних психологічних і педагогічних досліджень. Концептуальні засади модернізації освіти розкрили філософи освіти, педагоги і психологи: В. Андрущенко, А. Бойко, Я. Болюбаш, О. Вишневський, Р. Гуревич, В. Ковальчук, В. Кремень, А. Литвин, К. Левківський, А. Марчук, В. Огнев'юк, Є. Пінчук, М. Степко, Ю. Сухарніков та ін. [16; 48; 618; 76; 114; 195; 297; 330; 359; 420; 470]. Проблемі професійної підготовки викладачів в сучасних умовах присвятили праці О. Абдуліна, А. Алексюк, О. Іонова, О. Кульчицька, Л. Мітіна,

В. Моляко, І. Огородніков, О. Пехота, В. Сагарда, С. Сисоєва, М. Скаткін, Р. Скульський, В. Сластьонін, Л. Хомич, І. Якиманська та ін. [2; 10; 170; 309; 381; 388; 421; 460; 559; 581; 585; 593; 587; 590; 672; 714]. Питання підвищення професіоналізму, компетентності викладачів досліджували Г. Балл, О. Бондаревська, Н. Гузій, І. Зязюн, А. Маркова, О. Музика, О. Пометун, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін. [27; 53; 109; 159; 356; 397; 481; 558; 632]. Теоретичні засади формування педагогічної майстерності викладача вищої школи розроблені в працях Ш. Амонашвілі, О. Захаренка, І. Зязюн, А. Журавльова, В. Казміренко, Л. Лимаренко, А. Макаренка, О. Мороз, В. Омеляненко, Л. Руденко, О. Савченко, В. Третьяченко, К. Щедролосєвої та ін. [11; 149; 545; 143; 174; 326; 349; 390; 430; 118; 556; 643; 705]. Розробленням системи активних форм навчання у процесі викладання педагогічних дисциплін займалися В. Андрущенко, С. Горбань, Н. Дівінська, Б. Кобзар, Б. Корольов, І. Прокопенко, О. Шапран, М. Ярмаченко [16; 101; 15; 191; 514; 515; 685; 719].

Важливі для нашого дослідження питання професійного становлення викладача мистецьких дисциплін розглядали: І. Бех, В. Бутенко, О. Кайдановська, С. Коновець, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, В. Радкевич, О. Рудницька, Г. Сотська та ін. [39; 59; 175; 274; 427; 438; 446; 449; 527; 553; 608]. Формуванню готовності майбутнього фахівця до практичної діяльності присвячено наукові розвідки Р. Гуревича, Л. Оршанського, В. Острейковського, О. Пехоти, Н. Побірченко, М. Сергєєва, С. Сисоєвої, Л. Сущенко [112; 440; 443; 464; 476; 569; 577; 634]. Різні аспекти професійної підготовки в галузі мистецької педагогіки вивчали Г. Білозерська, В. Бойчук, В. Бондар, І. Гринчук, Н. Гунько, Д. Левченко, І. Мужикова, О. Мікулінська, Г. Ніколаї, О. Прудникова, О. Реброва та ін. [43; 50; 52; 106; 111; 318; 393; 378; 412; 518; 536]. Методиці розвитку фахової компетентності вчителя мистецьких дисциплін присвятили дослідження Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна, О. Рудницька, О. Смірнова та ін. [362; 364; 554; 602]. Художню компетентність як необхідну умову підготовки викладача художнього профілю розглядали

І. Зязюн, О. Кайдановська, С. Коновець, І. Мужикова, В. Прусак, В. Радкевич та ін. [155; 176; 278; 393; 521; 528].

Пошук якісно нових підходів до організації освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти України відображений у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про інноваційну діяльність» (2012 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), у Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, Концепції організації підготовки магістрів (2010), Положенні «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» та інших нормативних документах [507; 502; 488; 504; 401; 503]. Важливе значення для модернізації вищої освіти мають орієнтири Лісабонської конвенції «Про визнання кваліфікацій» (1997 р.), Болонського процесу (1999 р.), Лісабонської стратегії (2000 р.), «Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом життя» (2008 р.) та інших міжнародних угод, а також відповідні накази і розпорядження Міністерства освіти і науки України щодо реалізації положень Болонської декларації.

Більшість учених переконані в тому, що саме модернізація педагогічних ЗВО забезпечить кардинальне оновлення освітньої галузі завдяки впровадженню інноваційних форм, методів і технологій [420, с. 70]. Адже модернізація української освіти – це суспільна проблема, яка активізувалася у зв'язку з переходом до нового типу цивілізації, змінами у суспільному розподілі праці, переважанню духовних потреб над матеріальними, це системна якісна зміна, що включає інноваційні процеси, інформатизацію, нові технології, нові принципи організації навчального процесу, нові взаємовідносини в освітньому середовищі тощо [471, с. 29].

Сучасні університети стикаються з багатьма проблемами і повинні прийняти реформи, які необхідні для їх повноцінної участі в глобальній конкуренції в сфері освіти, наукових досліджень та інновацій. Ці реформи, стосуються мобільності ЗВО, визнання їх кваліфікації, автономії, фінансування, технічної досконалості та партнерства. Необхідною умовою для модернізації ЗВО є їх самостійність і відповідальність. ЗВО мають упровадити нові правила

управління, створені на основі стратегічних пріоритетів і професійного управління людськими ресурсами [740]; розробити нові програми і навчальні курси для студентів, провести професійну перепідготовку викладачів з опанування додаткових освітніх програм; розробити та формувати нові етичні норми поведінки, зміцнити усвідомлення особистої відповідальності за наступні покоління; формувати в молоді інноваційне мислення; розвивати навички майстерного використання ІКТ, що забезпечить оновлення дидактики, методики, а також усього комплексу психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів; завершити перехід освіти до інформаційної стадії з розвиненим демократичним устроєм; формувати новий, інформаційний стиль життя та професійної діяльності; підвищувати професійну роль викладача в реформуванні системи освіти.

Г. Драйден і Дж. Вос у книзі «Революція в навчанні» зазначали: «Якби ми мали можливість вирішувати (а таки маємо), ми б спрямували всі свої зусилля на навчання викладачів. Недостатньо тільки прочитати про нові методики, треба пройти вишкіл, так як це роблять актори чи поети, а далі поширювати досвід на інших» [129, с. 451]. Щоб досягнути позитивних результатів, модернізація освіти має пройти декілька етапів: потрібно створити нормативно-правові й організаційно-економічні механізми, які в повній мірі реалізуватимуть процес модернізації; подолати наслідки загальносистемної соціально-економічної кризи, яка поставила освітянську галузь на межу виживання; забезпечення рівноправного доступу до якісної освіти; створення нової моделі економічної діяльності університетів, яка базуватиметься на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян; реформування системи вищої освіти у відповідність до вимог Болонської декларації; розширення автономії університетів; удосконалення законодавчих, нормативно-правових документів України та інструктивно-методичних матеріалів з питань діяльності вищої школи та інших програмних документів; проведення інтеграції закладів освіти різних рівнів, а також галузевої освіти в загальнодержавну систему вищої освіти; навчати студентів конструктивному мисленню та розвивати їх творчий потенціал в

умовах глобалізації та інформатизації суспільства. Одним із важливих чинників реалізації цих завдань є фундаменталізація вищої освіти, пов'язана як з інформаційним контекстом розвитку освіти, так і з виробленням у викладачів умінь і навичок самостійно знаходити й ухвалювати відповідальні рішення у критичних і стресових ситуаціях, в умовах невизначеності, коли вони стикаються з новими складними природними та соціальними явищами.

Сучасні ЗВО мають забезпечувати в межах свого основного напрямку чіткий баланс між навчанням і дослідженнями, адже науково-дослідницька робота викладачів і студентів має виключно важливе значення для професійної підготовки. Заклади вищої освіти повинні визначити пріоритетні цілі навчання та виховання відповідно до навчальних планів і програм, знайти оптимальні способи реалізації та провести оцінювання їх ефективності. Рівень викладання та навчання може бути підвищений за рахунок продуманої співпраці викладачів, студентів та адміністрації, чіткого внутрішнього та зовнішнього контролю за якістю освіти [785, с. 24].

Погоджуємось із педагогами, які визнають, що вища освіта України нині перебуває в кризовій ситуації. Одним із проявів кризи освіти є її відставання від науки; нестабільність і обмеженість фінансування закладів освіти; занепад матеріальної бази; розрив між освітою та духовністю, культурою. Сучасні спроби реанімувати культурні функції освіти шляхом її гуманізації поки що малоефективні. Необхідно змінити цілі та функції освіти: перейти від знаннєцентристської до культуроцентристської системи підготовки фахівців. Така підготовка має відрізнятися високим рівнем організації, бути впорядкованою, об'єднаною різноманітними зв'язками і взаємовідносинами. Освітня галузь потребує поширення процесів студентоцентризму, результатом чого повинна стати освіта, яка створює умови для розвитку вільної творчої особистості з високим рівнем компетентості та духовності.

Реформи, які активно впроваджуються в освіті та несуть ідеї гуманізації, ведуть до змін у ланці вищої педагогічної освіти України. Сьогодні актуальною стає проблема створення нової теоретико-методологічної бази, основу якої

складають компетентнісний, акмеологічний, контекстний, особистісно орієнтований, феноменологічний, гуманістичний, системний, аксіологічний, культурологічний, креативний підходи, кожен з яких є значущим у новій гуманістичній парадигмі, що активно розробляється в сучасній філософії освіти.

Гуманістична парадигма освіти базується на сукупності методологічних підходів до навчання, принципах демократизації, гуманізації, гуманітаризації, цілісності, технологізації, диференціації навчання тощо. Освіта як соціальний інститут покликана допомогти людині у створенні свого індивідуального образу, пошуку свого місця в природному, соціальному, духовному світі. В її основі покладені такі ідеї: суб'єкт педагогічного процесу – вільна та духовна особистість, якій притаманна потреба в саморозвитку та самовдосконаленні; цілі, зміст, форми, методи гуманістичної освіти зорієнтовані на особистість, що навчається, гармонізацію її розвитку; свобода як сукупність умов сприяє гармонійному розгортанню та виявленню всебічних можливостей особистості [605, с. 21].

Підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін ставить за мету формування системи знань, умінь, навичок, які сприяють розвитку особистісних якостей, і задоволенню вимог майбутньої професійної діяльності, розвивають особистість фахівця та залучають її до гуманістичних, загальнолюдських цінностей, які об'єднують цінності культури, духовної діяльності, моральної свідомості. Кожна людина має потребу в самоцінності та саморегуляції, що виникає в процесі духовно-практичної та креативно-перетворювальної діяльності.

Тому основним завданням вищої освіти досліджуваного напрямку є запровадження стандартів, рекомендацій, які сприятимуть вдосконаленню професійних компетентностей випускників; розроблення, удосконалення та впровадження професійних стандартів для покращення рівня та якості професійної освіти та навчання [622]; переосмислення змісту та структури науково-методичного забезпечення ЗВО, впровадження багаторівневості навчально-виховного процесу, використання новітніх форм, методів і технологій

професійної підготовки, які гарантують сталий розвиток системи вищої освіти. Відповідно до сучасної парадигми освіти модернізація системи підготовки сучасного викладача потребує: становлення нового світогляду майбутніх педагогів; формування методологічної культури студентів; виховання у закладах вищої освіти фундаментальних професійно-моральних якостей педагога; освітній процес у ЗВО має спрямовуватись на формування самодостатньої особистості, пристосованої до сьогодення.

Безперечно, професійна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін на методологічному рівні потребує обґрунтування та реалізації інноваційних змін в освітній системі, які викликані тривалими кризовими явищами і поступовим становлення нової освітньої формації в нашій державі. Отже, з урахуванням сучасної парадигми, модернізація професійно-педагогічної освіти потребує більш детального розгляду методологічних основ професійно-педагогічної підготовки викладачів на різних рівнях. Найважливішими, на нашу думку, є наукові підходи, викладені в підрозд. 1.3. Але передусім розглянемо педагогічні категорії, застосовані в дослідження.

1.2. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження

Понятійний апарат педагогіки має свою систему дефініцій, що виражають наукові узагальнення, відображають педагогічний досвід і знання. У попередньому підрозділі ми вже проаналізували важливу в контексті нашого наукового пошуку дефініцію *модернізація освіти*, тому детально розглянемо лише найбільш вагомі в площині вдосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін поняття, а саме: *культура, художня культура, мистецтво, мистецька освіта, художня діяльність, художнє виховання, творчість, культуротворчість, культуротворче середовище, креативність, культуротворча компетентність*.

Взаємозв'язок суспільства з *культурою* є одним із найважливіших чинників та умовою його функціонування. Саме культура формує сукупність ціннісних уявлень та основу особистісних орієнтирів суб'єкта, регулює його діяльність, скеровуючи людину в більш осмислений і впорядкований спосіб буття.

Дослідники підрахували, що сформульовано кілька сотень визначень поняття «культура». Така кількість є свідченням незадовільності цих визначень, неповноти кожного з них. Механічне зіставлення різних визначень також не дає бажаних повноти і точності.

«Культура – це не тільки зібрання творінь, це сукупність певних реальних «живих» людських знань і вмінь, «закодованих», «зашифрованих», що перебувають у «згорнутому» вигляді, – мов програми в комп'ютері, – у мозку (розумі) людей; культура, далі, – це незупинний процес взаємо обміну, під час якого живі люди збагачують – вдосконалюють освоєння створеного попередниками і, в свою чергу, власною творчістю поповнюють, збагачують культурну скарбницю свого народу, в ідеалі – і людства» [31, с. 9]. Культура – це основний засіб соціалізації людей, реалізація їхніх потреб у колективному існуванні та – головне – узагальнення динаміки цього існування в системі соціального досвіду та трансляція цього досвіду наступним поколінням [173, с. 171]. Культура, якщо розглядати з точки зору змісту, розподіляється на різноманітні галузі та сфери: побут і звичаї, мова та писемність, економіка, суспільно-політичний устрій, наука, техніка, мистецтво, релігія тощо. Вона є багатогранним явищем, що характеризує різні форми людського існування: суспільну діяльність людини, різноманітні зв'язки і відносини з довколишнім світом, спосіб її життєдіяльності в суспільстві.

О. Рудницька зазначає, що саме культура завжди є скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують та наповнюють протягом життя. Така взаємодія з культурою робить людину носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості. Культура спроможна інтегрувати уявлення людини про соціальні цінності, які стають особистісними орієнтирами, і здатна трансформуватися у

особистісну культуру, яка, за визначенням авторки, «не зводиться до суми знань, переконань, умінь, здібностей індивіда, це узагальнення ознака змістовного наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю та способу його життя» [553, с. 49].

У педагогіці поняття «культура» використовується переважно як джерело, звідки наповнюється зміст освіти та як соціальний регулятив, що відображає ціннісні продукти духовної й матеріальної діяльності людини, її властивості та якості як носія й творця культури [447, с. 94], а освіта розглядається як спосіб опанування культури [156, с. 31]. В «Українському педагогічному словнику» зазначено, що під культурою розуміють рівень освіченості, виховання, а також рівень оволодіння людиною певною галуззю знань або діяльністю [653, с. 182]. Зокрема термін «культура» охоплює та характеризує рівень освіченості людини, її ерудованість, ввічливість, витриманість, а також якісний рівень оволодіння видами діяльності. Тому набули широкого вжитку словосполучення «культура праці», «культура обслуговування», «культура мислення», «культура мови», які характеризують певні досягнення людини [554, с. 16].

Художня культура – це сукупність процесів і явищ духовної та практичної діяльності. Ця діяльність створює, розповсюджує й опановує твори мистецтва, які мають естетичну цінність; скеровує систему ціннісних уявлень та особистісних орієнтирів суб'єкта, регулюючи діяльність людини і переводячи її в більш осмислений і упорядкований спосіб буття [553, с. 110]. Художня культура обіймає: власне мистецтво (систему його творів і виробництво художніх цінностей); сукупність установ, які забезпечують умови створення, зберігання, поширення та споживання художньої культури; підготовку художніх кадрів; певний стан і напрями духовної атмосфери в суспільстві, пов'язані з художньо-творчою діяльністю, тобто із суспільним інтересом до мистецтва, який проявляється у сприйнятті мистецтва людьми, позитивним суспільним ставленням до художників та їхньої творчості.

Митець виражає у творах своє розуміння й подає оцінку відображуваного, виявляє власні найглибші почуття – те, що він пережив, і що не залишає його байдужим. Художньо-естетичні цінності для майбутнього педагога-художника є

джерелом його духовного збагачення, морального вдосконалення, співпереживання, розвитком його творчих сил і здібностей. У плідному спілкуванні з творами мистецтвом вони набувають досвіду, який ушляхетнює важливі напрями діяльності, створює умови для всебічного використання можливостей художньої культури, що виховують і розвивають творчу особистість [186].

Варто зазначити, що прагнення охопити напрями світової мистецької цивілізації без сильного національного фундаменту, містить небезпеку у сприйнятті та створенні художніх образів, відсутності широкого погляду на життя, поєднанні засобів художньої виразності. З досвіду історії розвитку мистецької освіти доведено, що незалежно від художніх методів чи стильових напрямів, яких дотримується художник, глибина та сила його таланту безпосередньо залежить від національного коріння художнього пізнання світу, художнього дару та творчих здібностей [449, с. 61].

Мистецтво – це невід’ємна частина духовної культури людства, завдяки його художньо-образній формі відбувається сильний вплив на особистість, що сприяє розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишньому світі й на внутрішнє самовдосконалення [316, с. 27]. Мистецтво є ефективним засобом розвитку особистості. Воно сприяє формуванню в людини естетичного смаку, досвіду та ціннісних орієнтацій, гуманних і моральних якостей, сприяє вдосконаленню почуттєвої культури особистості [552, с. 29–30]. Вплив мистецтва на виховання людини визначально залежить від його художньо-естетичного розвитку, адже без знання законів художнього відображення дійсності, без розуміння мови і художніх засобів, мистецтво не збуджує ні думок, ні глибоких почуттів. Воно приносить задоволення і насолоду тільки людині, яка має відповідну підготовку, є достатньо естетично та духовно освіченою. Завдання ЗВО забезпечити необхідну естетичну підготовку студентів, ввести їх у світ мистецтва, зробити його дієвим засобом пізнання навколишньої дійсності, розвитку мислення та моральної досконалості.

Мистецтво є важливим чинником розвитку особистості фахівця, оскільки людина, вихована в оточенні мистецтва, сама стає гармонійною. Вона створює навколо себе естетичне поле, яке відображається в естетиці її побуту, якості її праці, мистецькому рівні її професійної діяльності [444, с. 191]. Митець – це складна особистість, що створює надскладний продукт на основі усвідомлених мотивів, настанов, дій. Він переформовує відображувані об'єкти, підкорені специфічній систематизації. Сам процес відображення має системний характер, а продукт творчості розрахований на певні ефекти і вплив [641, с. 345].

Зазначимо, що мистецтво забезпечує творчість та індивідуальну спрямованість освіти, надаючи кожному здобувачу неповторну можливість побувати на місці іншої людини та почерпнути її досвід. Зберігаючи власну неповторність і самостійність особистості, мистецтво зумовлює таку універсальну самовизначеність людини, яку б вона ніколи не досягла, користуючись лише засобами й інструментами логічного пізнання [161, с. 202].

Для нашого дослідження важливим є поняття *мистецька освіта* – «це процес оволодіння та привласнення людиною художньої культури свого народу й людства, один із найважливіших способів формування та розвитку цілісної особистості, її духовності, творчої індивідуальності, інтелектуального й емоційного багатства» [282].

Основні види людської діяльності: пізнавальну (абстрактне мислення, увага, пам'ять, уява, емоції, інтуїція); ціннісно-орієнтаційну (усвідомлення, перетворення, вдосконалення самого себе та довкілля); перетворювальну (базується на уяві, додатковими компонентами вважають естетичні відчуття матеріалу, емоції); комунікативну (спілкування) об'єднує *художня діяльність* [171, с. 319].

На переконання О. Іваненко, художня діяльність – це особлива форма переходу до нового, невідомого в мистецькій сфері. Саме ця форма насичена позитивними емоціями та володіє силою та специфікою відтворення дійсності; художньо-образною мовою, що визначається особливостями життєвих явищ та

обставин [166, с. 65]. «Художнє виховання, як складова естетичного виховання, передбачає формування в дітей, почуття прекрасного, стійкої потреби у пізнанні його видів, жанрів, форм й образної мови, оцінного ставлення з позицій морально-етичних критеріїв до втілених у творах мистецтва художніх образів; спонукання дитини до творчого відтворення; формування власних вражень про реальність у виробках власної художньої діяльності» [286, с. 8].

Ключовим також є поняття *художнє виховання*, що відображає сучасні тенденції розвитку художньо-педагогічної освіти. Художнє виховання – виховання через мистецтво з метою розвитку та поглиблення естетичних почуттів і смаку, розвиток творчої активності вихованців у галузі образотворчого мистецтва, зокрема живопису, графіки і скульптури [66, с. 340]. Художнє виховання – складова естетичного виховання; формування засобами мистецтва естетичного сприйняття, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби долучатися до прекрасного. Метою художнього виховання є розвиток інтересу до мистецтва, формування в людини вміння сприймати, розуміти й оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб) тощо [612, с. 432].

Основоположниками двох основних концепцій у дослідженні проблеми *творчості* є відомі мислителі Стародавньої Греції: Платон та Аристотель. Засновник концепції суб'єктивного у творчості Платон вважав, що джерелом творчості є натхнення, осяяння (інсайт), відзначаючи при цьому особливий стан творця – стан одержимості. Платон уявляє творчий процес як своєрідний «магнетизм», де магніт – сам творець, ближче до нього кільце – виконавець твору, а подальші кільця – глядачі [183, с. 108].

Значно більше прихильників мала концепція Арістотеля, який стверджував, що в основі будь-якого мистецтва лежить людська діяльність. У процесі свого практичного життя людина творить щось принципово нове – те, чого немає в природі. Творчу діяльність людини як особливий вид діяльності Арістотель назвав поезією (poiesis); у його розумінні вона цілком свідомо, ґрунтується на раціональних засадах. Творчий процес – це наслідування

(mimesis), але не сліпе копіювання речей природи чи відтворення її процесів. Тут присутня уява та художній вимисел автора-митця. У такому трактуванні творчість є інтелектуальним актом, який можна контролювати, а для досягнення творчих успіхів необхідно розвивати природні творчі здібності. Арістотель вважав, що фантазія художника дає йому змогу пізнати й осмислити сутність явищ, адже художня уява допомагає митцю об'єднати і представити загальне в єдиному образі [135, с. 327].

Під творчою активністю особистості Л. Оршанський розуміє продуктивну та непродуктивну (у плані створення матеріального об'єкта) пошуково-перетворювальну діяльність, яка може мати як спонтанний характер, так і стимулюватися ззовні [440, с. 201].

Творчий розвиток художника відбувається часто у своєрідній діалектиці творчих задумів і техніки: нові творчі задуми вимагають оволодіння новими технічними засобами які створюють нові творчі можливості, що відкривають простір для нових задумів, що потребують подальшого розвитку та вдосконалення техніки. Справжньою творчою особистістю може бути лише людина, відкрита до сприйняття нового в житті, сповнена зацікавленості та бажання створювати щось нове й оригінальне, а для цього потрібно розвивати творче мислення.

Педагогіка творчості як особлива галузь педагогічної науки спрямована на виявлення закономірностей формування творчої особистості, як пошук викладачем нових розв'язків у постановці нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності, як здатність передбачати, емоційно переживати і розв'язувати завдяки творчій уяві проблемні ситуації. Творчий процес – це постійний процес пошуку, який передбачає велику кількість рішень, що вимагають самостійного переосмислення як викладачем, так і студентом. Знання, які при цьому отримують студенти (вміння мислити і відчувати, естетичний смак, зорова пам'ять, об'ємно-просторове, цілісне бачення, логічне мислення) потрібне майбутнім викладачам професійно-художніх дисциплін для

самовдосконалення, професійного та естетичного збагачення, підвищення рівня особистої культури та інтелекту, гармонійного відчуття світу.

Обґрунтовуючи характеристику поняття *культуротворчість* зазначимо, що значущими для уточнення цієї дефініції є філософські концепції гуманізму ХХ ст., в яких культура виступає засобом «конструювання» особистості, «регулятивною ідеєю буття індивіда»; а культуротворчість «спрямовується не тільки зовні, а й внутрішньо – на самопізнання і творення свого «Я», нових можливостей розуму і волі» [35, с. 116].

В сучасній українській науці культуротворчість трактується як складна категорія. В. Леонтьєва вірно помічає, що поняття «культуротворчість», «культуротворчі сили», «культуротворча активність», «культуротворчий процес», «культуротворча місія» активно вживаються практично без будь-яких пояснень, із великим діапазоном значень. Культуротворчий процес, на її думку [321, с. 51–52, 153–188] потрібно розглядати як спосіб самоорганізації культури, який задовольняє вимоги універсальності, самодостатності та здатності до змін, які максимально повно та чітко виявляються в художній культурі (самостійній і структурованій сфері професійного культуротворення).

Будь-яка діяльність окрім творчого аспекту містить аспект функціонування, тобто засвоєння. Засвоєння культури – екзистенційно-антропологічний фундамент культуротворчості як «культури, що живе», триває, «як діяльності, що її сутнісно творить індивід, яка виводить його у справжнє буття напруженням свідомості, волі та відчуття» [8, с. 47–48].

Культуротворчість, безперечно, розглядають із точки зору ціннісного ставлення. Усі реальні об'єкти є ціннісно нейтральними поза відношенням до культуротворчої активності [418, с. 61]. За В. Федем, культуротворче буття передає духовну динаміку творчого смислоутворення, як процесу вироблення ціннісного світу культури й усвідомлення себе та культури в просторово-часовому вимірі [660, с. 91]. Культура та людина пов'язані між собою, вони є однією сутністю, яка проявляється в модифікації ціннісного ставлення. Людина одночасно може бути суб'єктом та об'єктом культуротворчої діяльності. Тому

визначаючи специфіку цінності культуротворчої діяльності потрібно виходити із зв'язку культури і людини.

В. Балута пропонує такий підхід до культуротворчості: «З точки зору впливу людина як суб'єкт культуротворчості або власне творець культури характеризується виконанням таких культурних актів, що перш за все сприяють прояву самості культури, її ствердженню, що і є розумінням буття в культурі. Безумовно, ця нова форма культури, яку безпосередньо створює людина-суб'єкт, не завжди буде наслідком певного дискрету, адже в такому випадку будь-який культурний акт мав би породжувати якісно нову форму культури, тим самим заперечуючи редукцію традиційних механізмів культуротворчості, що є характерними для будь-якої форми культури. З іншого боку, за допомогою процесів соціалізації та інкультурації людина стає об'єктом впливу культури, тобто стає творінням культури. Тим самим культура стає для людини не стільки світом штучним, суб'єктивно зміненим, а навпаки, власною природою людини, що дає змогу розглядати певні універсальні моделі культуротворчості та культурного впливу як на людину, так і від неї» [28, с. 11].

В. Леонтєва слушно відзначає: «Одиниця культуротворчого процесу – культурний акт як утвердження культурного явища (конкретної єдності змісту й культурної форми) – це заперечення його протилежності, це недопущення в реальне буття культури безглуздя, безформності, безликоності. У цьому розумінні логіку культури можна визнати логікою «утвердження-заперечення», здійснюваної в афірмації» [321, с. 56–57]. Дослідниця вважає, що структуру культуротворчого процесу характеризує взаємодія трьох різноякісних типів культурних форм: остенсивних*, імперативних, аксіологічних, які співвідносяться з певним рівнем афірмації та наповнюються відповідними культурними смислами. У формуванні історично конкретної структури певного культуротворчого процесу головними постають «міра її відповідності історичній

---

* Остенсивний (від латинського – показувати, демонструвати) – доступний безпосередньому сприйняттю.

логіці становлення культурних форм; міра змістовної спадкоємності між досвідом, який транслюється всіма типами культурних форм; міра ціннісної синхронізації різних структурних потоків культурної трансляції, що функціонують одночасно». Такі положення набувають евристичного смислу, особливо в контексті «культуротворчих трансформацій під час переходу до інформаційної цивілізації, у тому числі в Україні» [322, с. 9].

А. Маслоу зазначав, що ні викладачі, ні культурний простір не створюють людину, не народжують у неї здатності любити, бути допитливим, філософствувати або творити. Вони надають можливість, створюють сприятливі умови, спонукають, допомагають тому, що існує в самій людині, стати реальним і актуальним [361].

У *культуротворчому середовищі* творчі здібності студентів визначаються, як: набуття знань, умінь, навичок, необхідних для самостійного творчого рішення поставлених задач, що виступають на перший план за своєю значущістю згідно з сучасними вимогами; потреба й уміння напрацьовувати нові знання та вміння для вдосконалення професійно-творчої діяльності; прагнення до самореалізації, до втілення у виробничій практиці своїх намірів і способу життя. Творчу атмосферу в педагогічному колективі створюють: спільні творчі пошуки; визначення пріоритетних напрямів роботи; об'єднання спільною ідеєю виховання громадянина нашої держави; взаєморозуміння викладачів; довіра, взаємоповага, стабільність кадрів, належний психологічний мікроклімат; готовність членів колективу ухвалювати відповідальні рішення; прагнення учасників освітнього процесу до саморозвитку, творчості, прояву ініціативи.

Основними напрямками, які сприяють активізації творчої діяльності в культуротворчому середовищі, є: залучення студентів до цінностей культури; створення умов для розвитку молоді як суб'єкта культури; допомога студентам у розвитку творчого потенціалу, здібностей, самореалізації в закладі вищої освіти, культуротворчому середовищі та майбутній професії.

Активізація творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти відбувається за таких умов: 1. Формування

комплексу загальних рис творчої особистості: ерудованості, почуття нового, гнучкості та широти мислення, активності, волі, розвинутого уявлення. 2. Розширення самоосвітніх і самоконтролювальних підходів до пізнання студентами нових знань. 3. Самоаналіз як один з основних умов ефективності процесу організації самостійної роботи у вищій школі.

Як вдало зазначає В. Радкевич, професійне навчання майбутніх фахівців художнього профілю спрямовується на розвиток у них світоглядних, моральних, естетичних цінностей, креативності та рефлексивності в пізнанні та самостійній діяльності [532, с. 174]. Вимоги, які стоять перед сучасною вищою художньо-педагогічною освітою України, акцентують увагу на діяльності закладу, орієнтуючись на рівень транснаціональної освіти, включення її у світовий полікультурний простір, розвиваючи власне культуротворче середовище. У нашому дослідженні культуротворче середовище ЗВО виступає умовою самореалізації особистості студента в освітньому процесі та розглядається як система життєдіяльності, що охоплює взаємопов'язану сукупність обставин навчальної та позанавчальної діяльності суб'єктів освіти, покликана формувати їхнє мислення, актуалізувати ціннісні орієнтації, реалізувати творчий потенціал і забезпечувати самореалізацію.

Культурні цінності, безперечно, активно впливають на формування та розвиток свідомості людини, розвивають її світосприйняття. Реалізація культуротворчих функцій мистецтва потребує спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на прилучення студентів до художньої культури, формування їхніх творчих здібностей, створення культуротворчого середовища, яке базується на гуманістичних, демократичних цінностях і створює умови для розвитку культурсуб'єктного процесу освіти на основі актуалізації професійно-творчої діяльності для саморозвитку, самовизначення та самореалізації особистості. Культуротворче середовище є умовою гуманістичної освіти, яка формує інтелігентність особистості з орієнтацією на культурні традиції та духовні цінності.

Сутність культуротворчого середовища закладу вищої освіти виявляється в тому, що воно відображає ідеї та цінності сучасної парадигми освіти, охоплює процеси розвитку та саморозвитку базової культури особистості, педагогічної культури викладача, відображає особливості їх взаємодії. У зв'язку з цим, розроблення науково-педагогічної концепції формування культуротворчого середовища в закладі відповідає суттєвим потребам сучасної освіти, яка розвивається на основі ідей демократії та гуманізму [431, с. 168].

Основою для самоактуалізації та самореалізації творчої особистості виступає її *креативність*, яка впливає на розвиток самосвідомості людини, планування напрямів подальшого самовдосконалення.

Серед науковців досі триває дискусія щодо визначення сутності понять «креативний» і «творчий», адже існує однозначний переклад слів «creatura» (лат.) – «творення», «creo» (лат.) – «творити»; «creative» (англ.) – «творчий», «create» (англ.) – «творити, втілювати» тощо [276, с. 36]. Як правило, в міжнародній традиції обидва поняття збігаються та використовуються як синоніми. Проте, аналіз сутності поняття дозволяє нам досліджувати *креативність* у різних аспектах: як процес, як продукт, як якості особистості, як проблему, що підлягає вирішенню [131, с. 7–8].

Даючи характеристику креативній людині мають на увазі особистість, яка нестандартно мислить, має гнучкий розум, чітке бачення процесу, інтелектуально розвинена, спроможна самостійно знаходити вихід із найскладніших ситуацій. Термін «креативність» виражає здатність до досягнення інновацій, трансформації їх до конкретної педагогічної ситуації, спроможність створення інновацій у процесі фахової діяльності. Креативність – це сукупність властивостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення в діяльності особистості; розвиваються в процесі творчої діяльності, з'єднуються з людськими мотивами і виявляються як прагнення до процесу творчості, самовираження та самоствердження особистості. Креативний компонент пов'язаний із розвитком пізнавальної активності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, їхньої самостійної художньо-творчої

діяльності, що сприяє формуванню творчої активності, гнучкості, та ґрунтується на індивідуально-особистісному підході до досягнення індивідуального стилю в професійній діяльності.

На початку 50-х рр. ХХ ст. завдяки Дж. Гілфорду поняття «креативність» набуло значення в контексті психологічного знання. Воно розглядалось як процес дивергентного мислення [484] та ототожнювалось із творчим мисленням. Науковець виокремлював у структурі креативності не лише дивергентність мислення, а й здатність до перетворень та інші інтелектуальні характеристики. На особливу увагу заслуговують параметри креативності Дж. Гілфорда: здатність до виявлення й формулювання проблем; спроможність до генерування великої кількості ідей; гнучкість мислення; оригінальність мислення; здатність вдосконалювати сприйнятий об'єкт; здатність розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних ситуацій [751, с. 167–188]. Таким чином, він виділив провідний аспект у креативності – креативне мислення, яке характеризується створенням суб'єктивно нового продукту та новоутвореннями в пізнавальній діяльності.

Нині існує більше ста означень креативності. Е. Торренс (1962), Дж. Гілфорд (1969), Д. Богоявленський (1983) висували концепції креативності, які характеризували креативність як загальну характеристику особистості, що впливає на творчу продуктивність людини, незважаючи на сферу прояву активності. Натомість А. Маслоу визначаючи креативність вважав, що це поняття означає прагнення до творчості та є неодмінним атрибутом самоактуалізації, котру можна називати творчим ставленням до життя [361, с. 298].

На наш погляд, поняття «креативний» і «творчий» суттєво відрізняються, незважаючи на те, що вони мають спільну сутнісну основу. Поняття «креативний» є об'ємнішим за «творчий», це проявляється в різноманітності форм і творчому потенціалі особистості, в рівнях сформованості мотивації відносно творчої діяльності. Останнім часом науковці наголошують, що ХХІ ст. є століттям повнопівкульного (або творчого) мислення. Саме повнопівкульне

мислення – основний чинник прояву творчого розвитку особистості, адже завдяки активізації взаємодії лівої та правої півкуль людського мозку синергетично виробляється додаткова інформація, яка містить в собі ще більшу інтелектуальну та творчу силу [60, с. 29].

Опрацювання філософської та психолого-педагогічної літератури підтверджує припущення стосовно характерних особистісних якостей, притаманних творчим, обдарованим людям, яких також можна назвати і креативними. Серед них уваги заслуговують такі: цікавість; підвищений інтерес до поставлених завдань; надситуативна активність; розвинене логічне мислення; гнучкість мислення; азартність до розв'язання поставленого завдання; продуктивність мислення; розвинене асоціювальне мислення; вміння прогнозування; оцінні здібності (навички сприймання, оцінювання та критичного мислення); різнобічність потреб та інтересів (широта та стійке усвідомлення визначених інтересів і потреб); перфекціонізм; самостійність і відповідальність; прагнення до самовдосконалення та актуалізації; потреба в лідерстві; емоційність; емпатія; вміння знаходити користь у непередбачуваних обставинах. О. Куцевол слушно пояснює креативність індивіда генетичними і психологічними особливостями конкретного суб'єкта; його інтелектуальними здібностями, рівнем знань і життєвим досвідом; особистісними рисами тощо [312].

Аналіз сучасних наукових праць дає змогу визначити такі особистісні якості фахівців художніх спеціальностей, пов'язані з креативністю: 1) прагнення до нових знань; 2) вміння адаптації; 3) спроможність бачити джерело проблеми; 4) вміння узагальнювати та аналізувати; 5) оригінальне мислення; 6) передбачення; 7) імпровізація; 8) асоціативне мислення; 9) творчі здібності; 10) вміння поєднатись із власним витвором; 11) самовираження [276, с. 36–38].

Стосовно педагогічної діяльності, О. Антонова тлумачить креативність як здатність викладача до «творчого пошуку, нестандартного розв'язання педагогічних задач...», що характеризується швидкістю (продуктивністю) і гнучкістю думки, оригінальністю, допитливістю, точністю і сміливістю [19,

с. 16]. Д. Чернілевський і О. Морозов вважають креативність особливою стійкою індивідуальною властивістю, яка зумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність [680, с. 21].

Пропонуючи структуру креативності науковці виділяють: інтерес до проблемних ситуацій та їх вирішення; схильність до самоаналізу; почуття новизни; інтелектуальне мислення; творча уява; інтуїтивне мислення; естетичне почуття краси; неординарність; самостійність; самокритичність; здатність використовувати різні форми фактів і доказів та ін. Наявність творчої особистості, творчого процесу, творчого нерегламентованого середовища, демократичних відносин, належної мотивації, високого рівня професіоналізму викладача – це основні умови прояву креативності [680, с. 23–24].

У цьому контексті згадаємо, що важливими умовами Болонського процесу є гарантія якості й удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО. У професійній освіті пріоритетним завданням визначається формування компетентностей і створення інформаційно-освітнього середовища, де творчі та креативні люди могли б реалізувати свої можливості та навички. Адже креативність є властивістю не пізнавальних процесів, а найвищих можливостей людини для повноцінної самореалізації в усіх сферах її життєдіяльності, серед яких професійну царину більшість учених визначають як провідну для самореалізації особистості [341, с. 61]. Реалізація творчого потенціалу пов'язана з механізмами внутрішньої активності особистості, продуктивністю пізнавальних процесів і проявами креативності. Від творчого потенціалу залежить рівень креативної самореалізації. Тому гармонійний розвиток особистості та продуктивність професійної діяльності пов'язані з проблемою гармонійної та творчої цілісності, суб'єктивного й об'єктивного формування образу професіонала.

У трактуванні поняття *культуротворча компетентність* особистості акцент робиться на готовності особистості до культурного самовизначення, яке пов'язане з постійним вибором різних форм культурної активності.

Передусім стисло розглянемо сутність поняття «компетентність». Вперше поняття «компетенція», «ключові компетенції» розпочали використовувати в США в 70-х роках ХХ ст. у сфері бізнесу, де виникла проблема, пов'язана з визначенням професійних якостей нових співробітників. Ці якості називалися компетенціями і вони мали впливати на успішність їхньої професійної діяльності. Основою цієї концепції була праця відомого американського психолога Р. Уайта «Перегляд поняття мотивації: концепція компетентності» (1959 р.). Це дослідження стало першою працею з теорії компетентності, у якій у мотиваційно-психологічному контексті визначено компетентність як ефективну взаємодію індивіда з довкіллям, як первісну та найсильнішу рушійну силу особистості.

В Європі термін «компетенція» був запроваджений у 1971 р. німецьким педагогом Г. Ротом, який вперше презентував компетентнісну модель [741, с. 36]. Розробляючи цю модель, учений визначив вихідну точку педагогічного впливу на мотиваційну і рушійну поведінку дітей: «Усі живі істоти мотивовані від природи (компетенції), щоб ефективно керувати середовищем». Г. Рот виділив чотири послідовні періоди людської діяльності, які пов'язані з формуванням і розвитком компетенцій: опанування рухової діяльності, розвиток ділової компетенції, розвиток соціальної компетенції, розвиток особистої компетенції [466, с. 25].

Доречно зазначити, що за рубежем існують різні підходи до трактування поняття «компетентність». Зокрема, американський підхід розглядає компетентність як характеристики індивіда для виконання професійної діяльності. Британській підхід базується на властивостях самої діяльності [775, р. 9]. Науковці Д. Ерпенбек і Х. Фолькер зазначають, що компетентність – це диспозиція самоорганізації в управлінні набутими і новими знаннями в неординарних ситуаціях, розглядають професіоналізм фахівця як високий рівень самоорганізованої діяльності на основі особистісної, предметно-методичної, соціально-комунікативної компетентностей [4, с. 122]. У галузевих стандартах вищої освіти (ГСВО) зазначено, що компетенція «включає знання й розуміння,

знання як діяти, знання як бути, а також предметна область, у якій індивід добре обізнаний і проявляє готовність до виконання діяльності» [374, с. 11]. Детальніше поняття компетентність та її структуру розглянемо в підрозд. 2.1.

Л. Масол і О. Гайдамака стверджують, що лише художня компетентність, яка виступає як досвідченість особистості в царині мистецтва, здатність до самоорганізації в мистецькій діяльності на основі ціннісних естетичних орієнтацій, допомагає митцю в розвитку власного художньо-творчого потенціалу. На думку науковців, художня компетентність має особистісно-діяльнісний та інтегративний характер. Вона є показником результативності мистецької освіти і самоосвіти, а також інтегрує такі компоненти: змістовий, процесуальний, аксіологічний, самореалізаційний, креативний [366, с. 6].

Науковці, які займаються проблемою культуротворчості, як правило, ведуть дослідження в таких аспектах: культуротворче виховання, культуротворчі ситуації, культуротворчі цінності, культуротворче середовище. Лише деякі вчені розглядають результат цього процесу, виражений у досвіді творчої діяльності особистості, тобто в компетентностях. Так Г. Сунгатулліна визначає культуротворчу компетентність студента як «сукупність особистісних якостей, які сприяють ціннісному самовизначенню особистості в культурі та її участі в культурогенезі» [626, с. 11]. Н. Крилова уточнила дефініцію «культуротворча компетентність» як інтегральну якість особистості, яка визначається готовністю до культуросвідомлення та культуроспоглядання на основі розширення сфери пізнання культурно-історичних реалій, норм культури, виразу ціннісно-сміслового розуміння культурного самовизначення та наявного досвіду культуротворчості [20, с. 68].

Формування професійної, зокрема культуротворчої компетентності майбутнього фахівця – це актуальна проблема соціального та наукового значення, що має багато аспектів. Культуротворча компетентність залежить від багатьох чинників і потребує детального вивчення. Ефективність роботи в цьому напрямі має бути забезпечена логічним, інноваційним освітнім процесом, сучасним стилем навчання та виховання, відповідними організаційними

формами і прийомами та майстерністю їх застосування викладачами і студентами у своїй діяльності.

Перед тим як перейти до вивчення провідних наукових підходів до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, яка нині спрямована на формування сукупності професійних компетентностей, вважаємо доречним наголосити, що їхню підготовку необхідно розглядати крізь призму таких ключових понять як *художня культура, мистецька освіта, творчість, культуротворчість, креативність*, а також *професійно-педагогічна компетентність* стосовно особливостей і завдань цієї підготовки.

1.3. Провідні наукові підходи до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін

Підготовка сучасного викладача професійно-художніх дисциплін вимагає чітко визначених освітніх цілей і мотивів. З'ясування, організація та застосування психолого-педагогічних інновацій має спрямовуватись на формування фахівця–новатора, здатного до ефективного професійного саморозвитку та самореалізації. На сучасному ринку праці існує конкуренція, зумовлена потребою в професійних кадрах, які усвідомлювали б глибокі соціально-економічні зміни на ринку праці та в суспільстві.

Як було зазначено в підрозд. 1.1, методологія є обов'язковим елементом наукового пізнання, який сприяє отриманню інформації про широкий діапазон процесів та явищ. В освіті застосовуються наочні, словесні, практичні, пошукові, репродуктивні методи навчання, методи стимулювання та мотивації навчальної діяльності, методи контролю знань [100, с. 98]. Ці методи стають ефективними завдяки застосуванню в освітньому процесі різноманітних джерел (навчально-пізнавальна література, періодичні видання, Інтернет тощо). Проте у процесі навчання студенти знайомляться з методологічними знаннями стихійно, вибірково, неусвідомлюючи їх важливість. Це пов'язано з тим, що самі викладачі

недостатньо приділяють уваги методологічним знанням і не володіють методологічною культурою. В освітньому процесі у ЗВО переважає інформативний підхід, студенти засвоюють певний обсяг знань і набувають обмеженої кількості практичних навичок. Однак ще І.-Ф. Герbart писав: «Ніде так не потрібні широкі філософські погляди, основані на загальних ідеях, як у педагогіці, де повсякденна робота та індивідуальний досвід сильно сковують кругозір вихователя» [90, с. 99].

Щоб удосконалити професійну підготовку майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін потрібно врахувати низку філософських, загальнонаукових і психолого-педагогічних підходів, передусім: *феноменологічний, системний, компетентнісний, культурологічний, аксіологічний, інноваційний, контекстний, особистісно орієнтований, гуманістичний, креативний, акмеологічний, діяльнісний*, а також окремі аспекти і положення багатьох інших підходів.

Насамперед у нашому дослідженні звернемося до *феноменологічного підходу*. Засновником цього підходу у ХХ ст. став німецький філософ Е. Гуссерль (1859-1938). За допомогою феноменологічного підходу проявляється суб'єктивний досвід, естетичні, моральні та духовні якості особистості, які скеровують поведінку людини. Найчастіше термін «феноменологія» застосовують представники екзистенційно-гуманістичної напряду. Досліджуючи суб'єктивне світосприйняття, найбільше уваги вони приділяють вивченню особистості як єдиного інтегрованого цілого [180, с. 263].

В основі феноменологічного підходу, на думку В. Летуновського, лежить розуміння унікальності існування людини. Феноменологія розглядає феномени, що належать індивідуальному світові людини, та екзистенцію особистості [323], розкриває зміст суб'єктивного досвіду як основного вимірника сутності. Феноменологічний підхід здійснює процес відмови від створення ідеалів, догматизму, упередженості під час аналізу науково-педагогічних поглядів особистості [631, с. 14]. Цей підхід надає можливість піднятися в самопізнанні над власними знаннями за допомогою порівняння їх з іншими, прийти до певної

думки, споглядаючи, здійснити рефлексію набутих знань, власних думок, відчуттів, художньо-педагогічного досвіду. Індивід здатен вдосконалювати свій професійний рівень, усвідомлюючи власні дії та їх мотивацію.

Завдання феноменологічного підходу в підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін полягає в розвитку відчуття «сутності» та «природи» мистецтва, розвитку завдяки чуттєвості розуміння мистецтва та на основі цього формуванні моральних якостей особистості [778] – почуття емпатії творчої людини, вміння відчувати внутрішній світ і стан митця, зрозуміти будь-яку форму проявлення творчості. Це можливо лише за обставин, коли викладач і студенти ставлять себе на місце іншої людини, абстрагуються від своїх особистих звичних уявлень, сконцентрувавши всю увагу на відчуттях і поданні іншої особистості. Таким чином учасники процесу можуть наблизитись до розуміння та сприйняття твору [746, с. 26]. Презентуючи твори мистецтва, викладачі повинні допомогти студентам усвідомити і зрозуміти презентований твір, сформувані вміння описати його, дізнатися та усвідомити його суть, адже студентам складно отримати широке розуміння всього спектру певного виду мистецтва.

Найбільш поширеним у науці слушно вважається *системний підхід*, який базується на теорії систем, що зумовлює походження, функціонування та розвиток систем різної природи [628, с. 142]. Завдання цього підходу полягає в розробленні методів дослідження та конструювання складних об'єктів як систем.

Термін «система» (*system, systeme*) характеризується як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдність із середовищем; цій цілісності притаманні інтегральні властивості та закономірності [525, с. 22]. Це відтворення здійснюється завдяки практичній спрямованості [44, с. 244].

Системний підхід використовують у різних дослідженнях незалежно від сфери науки і практики, цьому сприяє його універсальність. У методології цей підхід формує загальносистемні закони, які створюють залежність між окремими сторонами і властивостями систем [458, с. 154]. Можливості та проблеми застосування системного підходу досліджували: В. Афанасьєв, І. Блауберг,

Л. Гордін, Т. Ільїна, В. Загвизінський, В. Максименко, П. Олійник, О. Пехота, С. Сисоєва, О. Щолокова, Е. Юдін та ін.

У педагогіці системний підхід спрямований на розкриття та зведення в єдине ціле педагогічних об'єктів і різноманітних типів їх зв'язків. Системність і систематичність в освітньому процесі скеровані на засвоєння знань, умінь і навичок у певній послідовності, коли систему становлять основні риси об'єкта вивчення [653, с. 305]. В. Безпалько подає систему як процес, що відбувається в сукупності з конкретними умовами [32, с. 25]. Сукупність ж принципів формують систему навчання [448, с. 7].

Важливе значення цього підходу вбачаємо у створенні інноваційної моделі підготовки майбутніх викладачів, яка характеризується як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мети, змісту, форм, методів і засобів підготовки майбутніх суб'єктів освітнього процесу до професійної діяльності [145, с. 52].

О. Щолокова наполягає на необхідності використання в процесі навчання системного підходу, який відіграє важливу роль у вивченні різноманітних мистецько-педагогічних явищ, та вважає, що основним завданням системного підходу є озброєння студентів не лише фактичними теоретичними знаннями, а також методологічними. Адже саме ці знання дають найважливішу інформацію про важливі елементи знань і їхні структурні зв'язки [709, с. 13].

Освіта в європейських країнах нині ґрунтується на *компетентнісному підході*, який ставить за мету формування у студентів ключових компетентностей: соціальних (відповідальність, активність у житті, функціонуванні й розвитку демократичних інститутів суспільства), полікультурних (розуміння несхожості людей, повага до їхньої мови, релігії, культури тощо), інформаційних (оволодіння інформаційними технологіями, уміння здобувати, критично осмислювати і використовувати різну інформацію), саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти (постійний процес вдосконалення у професійному, особистому та суспільному житті), а також компетентностей, що відображаються в бажанні та здатності до інтелектуальної, продуктивної, креативної діяльності [736].

Теоретичні засади компетентнісного підходу обґрунтовані у працях: І. Беха, Н. Бібік, Б. Гершунського, О. Глузмана, Р. Гуревича, І. Зимньої, О. Новікова, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєвої та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій, науковці по-різному тлумачать його. Водночас компетентнісний підхід надзвичайно поширений і складає концептуальну основу освітньої політики, яка проводиться державними структурами і міжнародними організаціями, що підсилює практичну орієнтацію освіти, підкреслює значення досвіду, здатності використовувати вміння і навички, які спираються на наукові знання [399]. Цей підхід зорієнтований на розвиток умінь, смислових орієнтацій, адаптації та методів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного результату.

Компетентнісний підхід передбачає не лише засвоєння знань, умінь і навичок, а й максимальне застосування здобутої інформації під час розв'язування життєво важливих завдань, набуття соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій (ціннісне ставлення до себе, родини, до праці та природи, культури, суспільства та держави) [583, с. 7]. Реалізація компетентнісного підходу передбачає, зокрема, формування комунікативної компетентності фахівців як загальної когнітивної здібності особистості та професійно значущої якості. Значення цієї якості полягає у зв'язку між навичками людини й успішним виконанням певних комунікативних завдань, що сприяє формуванню належного рівня підготовленості майбутнього фахівця типу «людина–людина», для яких належать педагогічні працівники [766].

Стосовно підготовки майбутніх викладачів компетентнісний підхід відіграє важливу роль у формуванні їхніх професійних якостей, він є основою кардинальних змін, орієнтирів і завдань сучасної системи освіти, що передусім відображається у змісті освіти, який передбачає виконання важливих ключових функцій, що стосуються різних аспектів навчання та професійної діяльності. Разом із тим використання компетентнісного підходу в освіті забезпечується рівнем розвиненості та освіченості викладачів. У контексті компетентнісного підходу викладач професійно-художніх дисциплін має реалізуватись як

професіонал, особистість, сприяти особистісному зростанню студентів, брати відповідальність за свої рішення, розширювати межі професійної педагогічної діяльності. Компетентність викладача професійно-художніх дисциплін визначається вмінням оперувати власними знаннями, бути мобільним і пристосовуватись до нових потреб ринку праці, здатністю управляти потоками різнопланової інформації, творчо й активно співпрацювати зі студентами. Наголосимо, що основою професійної компетентності викладача професійно-художніх дисциплін є інтерес до мистецької та педагогічної галузей знань, професіоналізм і спроможність використовувати закономірності та принципи навчання, сучасні методи і педагогічні технології на різних етапах підготовки, усвідомлюючи специфіку їхнього становлення та розвитку студентів.

Культурологічний підхід спрямований на становлення особистості фахівця, формування студента як носія культури в суспільстві та професійній діяльності [407, с. 54]; він передбачає тісний зв'язок навчання з культурними надбаннями людства. Цей підхід формує в молодого фахівця загальнолюдські та професійні цінності, що визначають її ставлення до світу, своєї діяльності, самої себе як особистості та професіонала.

Загальні питання реалізації культурологічного підходу в освітньому процесі розглядаються в роботах О. Асмолова, О. Александрова, В. Андрєєва, В. Андрущенко, М. Бастуна, Ю. Бельчикова, Є. Бондаревської, А. Валицької, І. Зязюна, С. Кримського, І. Огородник, О. Отич, М. Попович, Н. Ростовцева, О. Рудницької, В. Сластьоніна, В. Шейка та ін. Роль культурологічної підготовки як засобу формування професійного мислення проаналізована в працях А. Арнольдова, Н. Багдасарян, Л. Буєвої, Е. Семенова, С. Тангяна.

Застосування культурологічного підходу в професійній підготовці майбутніх викладачів передбачає дотримання норм професійної етики; розвиток мотиваційної культури педагогічної діяльності майбутнього викладача шляхом цілепокладання; культурологічний зміст навчального матеріалу; створення культурно-освітнього середовища під час навчання [199, с. 40]. Це сприяє формуванню в майбутніх викладачів відповідальності за збереження культурних

цінностей народу, сприяє розвитку естетичної культури й професійної майстерності завдяки засвоєнню системи культурологічних знань і вмінь. Культурологічний підхід допомагає подолати розбіжність в освіті між духовним і матеріальним. Науковці переконані, що культуротворча модель має замінити інструментально-нормативну модель навчання, адже остання модель не сприяє завершенню культурно-освітнього шляху людини, індивідуалізації її освітньої траєкторії.

Аксіологічний підхід пояснює специфіку і зміст культури через категорію цінності, як вищий рівень облагодженості природних і соціальних умов життя і людських стосунків, практичну реалізацію загальнолюдських і духовних якостей. Як наголошує В. Кремень, цінності – це «феномени, сутність яких полягає у значущості, а не фактичності; вони наявні в культурі, її благах, в яких викристалізувалася множинність цінностей» [296, с. 82]. Проблеми цінностей в освіті розглядали науковці: І. Бех, В. Білоусова, Л. Божович, Л. Виготський, О. Вищневський, Н. Гуцина, Г. Дьяур, О. Запорожець, В. Кремень, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Н. Щуркова та ін.

Художня професійна діяльність митця залежить від бажання та фізичних сил людини, а насамперед від таких якостей особистості, як інтуїція, фантазія, оригінальність, творча уява тощо. У такому контексті актуалізується роль аксіологічного підходу до професійно-художньої освіти, що передбачає вивчення художніх явищ із позиції їх можливостей для задоволення індивідуально-особистісних потреб людини [34, с. 145]. Зв'язок культурологічного підходу з аксіологічним базується на культурній та особистісній спрямованості освіти і прогнозує співвідношення першочергових освітніх цінностей із культурним контекстом і цінностями суспільства.

Аксіологічний підхід є методологічним орієнтиром сучасної освіти. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015–2019), ставить за мету формування моделі виховної системи навчання, охоплюючи національні та загальнолюдські цінності [495], формування образу «Я» у підлітків і молоді, розвиток самосвідомості та самокритичності, моральної

мотивації. Основні вимоги аксіологічного підходу: усвідомлення цінності спілкування та відповідальне ставлення до праці, природи, культури, розуміння цінності суспільних відносин [441; 442].

Застосування культурологічного та аксіологічного підходів у контексті професійно-художньої освіти полягає у цілеспрямованому вихованні професійних цінностей у майбутніх викладачів.

Реалізація *інноваційного підходу* в процесі підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін розкривається у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (М. Вакуленко, Н. Волкова, С. Гончаренко, І. Дичківська, В. Кан-Калик, М. Кларін, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Пометун, J. Vajtoš [722], R. Orosová [776], I. Turek [803] та ін.). Інноваційна діяльність в сучасній освіті передбачена: Законом України «Про інноваційну діяльність» [492], Положенням «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» [498], Державною програмою розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки [492], Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [505], планом заходів з реалізації концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки [545].

Поняття «інноваційний підхід» супроводжують супутні терміни, а саме: «педагогічна новація», «педагогічне нововведення», «педагогічна інновація», «новаторство», «інноваційна діяльність». У науковій літературі існує відмінність між поняттями «новація» та «інновація». Перший термін означає засіб (новий метод, методика, технологія тощо), другий – процес упровадження цього засобу, ціленаправлена дія, яка вносить у навчальне середовище нові елементи, які викликають перехід системи в інший стан [658].

Інноваційний підхід – це загальнодидактичний процес, який відбувається завдяки використанню оригінальних методів і прийомів спільної діяльності викладачів і студентів. Їхня діяльність спрямовується на досягнення мети навчання. Особливістю цього підходу є пошук для навчально-виховного процесу сучасних форм, методів та засобів; проведення масштабної експериментальної роботи, яка буде скеровуватись на застосування освітніх інновацій, які мають за

основу нову філософію освіти [627, с. 3]. Інноваційний підхід створює сприятливі умови для розвитку творчості як студентів, так і викладачів, проте ставить низку вимог до викладача, а саме: діагностувати цілі навчання; досконало володіти навчальним матеріалом; розробляти, створювати та формувати нові види наочності; завдяки використанню комп'ютерів організовувати групову та індивідуальну роботу; застосовувати на практиці сучасні методики у навчально-виховній роботі [592, с. 492]. Інноваційний процес відбувається у три етапи: виникнення ідеї, розроблення ідеї в прикладному аспекті та реалізація нововведення на практиці [652, с. 10].

Наявність інноваційного потенціалу визначає здатність генерувати нові уявлення та ідеї, зумовлені реформуванням та модернізацією освіти; вміння на практиці застосовувати свої ідеї; спроможність приймати, опановувати і використовувати інноваційні методики; прагнення до моделювання експериментальних освітніх систем.

Для полегшення адаптації до професійної діяльності нині застосовується ідея *контекстного навчання*, суть якої полягає в необхідності створення умов для динамічного руху студента від навчальної до професійної діяльності, трансформування першої в другу з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій, засобів, предмета та результатів [26, с. 72]. Розробив цю концепцію наприкінці ХХ ст. А. Вербицький, який теоретично обґрунтував і ввів до наукового обігу поняття «контекстний підхід», у подальшому розвинутий низкою науковців (Е. Байкер, Н. Бакшаєва, В. Візлер, Ю. Верхова, В. Желанова, Н. Жукова, Л. Хоуп та ін.).

Контекст – це система внутрішніх і зовнішніх умов поведінки і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи сенсу та значення цій ситуації як цілому, так і її компонентам [73, с. 37]. А. Вербицький визначав контекстне навчання як форму активного навчання, яка призначалася для застосування в закладах вищої освіти і була зорієнтована на професійну підготовку студентів. Ця форма навчання реалізовувалась за допомогою системного використання професійного

контексту та завдяки поступовому насиченню освітнього процесу елементами професійної діяльності [71]. Учений виділив три базові форми: навчальну діяльність академічного типу, квазіпрофесійну та навчально-професійну [73, с. 44] діяльності студентів у контекстному навчанні.

Контекстний підхід – це підкорення змісту та логіки вивчення навчального матеріалу майбутнім професійним інтересам, в результаті чого підготовка набуває зрозумілий, предметний, конкретний характер і сприяє посиленню пізнавального інтересу та пізнавальної активності студентів. Основний акцент у контекстному навчанні робиться на формуванні професійної спрямованості та професійної мотивації в майбутнього фахівця. Зміст освіти детермінований як логікою дисциплін, які вивчаються, так і специфікою майбутньої професійної діяльності студентів. Відповідно, система форм і методів навчання проектується таким чином, щоб забезпечити послідовне моделювання цілісного змісту професійної діяльності з опорою на проблемну технологію навчання і особистісний підхід до студентів.

У контекстному підході до навчання викладач повинен виходити не з часткових цілей своєї навчальної дисципліни, а з цілісної моделі підготовки студентів, яка відповідає меті й завданням його подальшої діяльності. Контекст професійної діяльності майбутнього фахівця, запрограмований за допомогою дидактичної технології, наповнює навчальну діяльність особистісним смислом, визначає рівень активності студентів, міру їх включення у процеси пізнання та перетворення дійсності. На нашу думку, підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у такий спосіб виступає засобом прямого формування необхідних предметно-професійних, педагогічних і соціальних якостей особистості.

Вагоме місце в підготовці педагогічних фахівців посідає особистісно орієнтоване навчання, яке створює сприятливі умови для розвитку та становлення майбутнього професіонала. *Особистісно орієнтований підхід* ґрунтується на структурно-цілісному та повноцінному уявленні про особистість і здійснюється шляхом врахування, розвитку та реалізації всіх її складових.

Особистісно орієнтований підхід вимагає визнання унікальності кожної людини; дотримання прав та свобод кожної особистості; пропагує створення в закладі вищої освіти належних умов для розвитку творчого потенціалу майбутніх викладачів.

Особистісно орієнтований підхід – це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності, яка забезпечує за допомогою взаємопов'язаних понять, ідей і способів взаємодії викладачів і студентів процеси самопізнання, самопобудови і самореалізації особистості, розвиток її неповторної індивідуальності [564, с. 138]. Метою цього підходу є психолого-педагогічна допомога студенту в становленні його суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому та професійному самовизначенні [465, с. 49].

Вимоги до формування особистісно орієнтованого підходу окреслені в дослідженнях низки психологів і педагогів (К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, Г. Бал, І. Бех, Н. Волкова, В. Давидов, О. Железнякова, І. Зязюн, І. Кон, М. Євтух, В. Лозова, В. Моляко, Н. Никитина, М. Петухов, А. Петровський, О. Пехота, В. Рибалко, В. Семиченко, В. Сухомлинський, В. Столін, В. Татенко, Т. Титаренко, Г. Троцько, М. Фіцула, А. Хуторський, В. Ягупов, І. Якиманська та ін.).

Науковці пропонують різні форми особистісно орієнтованого підходу: «особистісно-соціально-діяльнісний» (О. Барабанщиков, М. Феденко), «діяльнісно-особистісний» (В. Андреев), «особистісно-діяльнісний» (І. Зимня), «системний особистісно-діяльнісний» (Л. Деркач), «індивідуально-особистісний» (О. Савченко) та ін., які відрізняються принципами реалізації. І. Якиманська під особистісно орієнтованою освітою розуміє системний взаємозв'язок навчання, учіння та розвитку [713, с. 34]. За А. Хуторським особистісно орієнтована освіта – це діяльність студента, побудована на реалізації його особистісного потенціалу, що веде до створення ним освітніх продуктів, адекватних пізнавальній активності [673, с. 13]. В. Рибалка розглядає особистісний підхід як важливий психолого-педагогічний і методологічний інструментарій, фундамент якого становить сукупність концептуальних уявлень,

профільних орієнтацій, методико-психодіагностичних і психолого-технологічних засобів, що забезпечують глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості, на основі чого відбувається її гармонійний розвиток у системі освіти [541, с. 12].

Завдяки реалізації особистісно орієнтованого підходу у ЗВО усувається відчуження між викладачем і студентами. Кожний студент відчуває, що він цікавий викладачу як особистість і всьому педагогічному колективу в цілому. Навчальна співпраця, у процесі якої відбувається розвиток творчого мислення, дає змогу студентам оптимізувати пошуку невідомого, нового.

Гуманістичний підхід як самостійний напрям у науці виокремився в 50-ті роки ХХ ст. і послідовно привів до нової парадигми освіти, охарактеризованої нами вище. Відповідно до нього людина розглядається як активна творча істота, що впливає на свою долю, адже їй належить свобода від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. Гуманістичний підхід займається вивченням можливостей і здібностей людини; аналізує явища творчості, розвитку, реалізації людських можливостей, становлення, спонтанності, смислу, досвіду тощо [38, с. 183]. Гуманісти вивчають індивіда як цілісність, а не сукупність людських якостей і вчинків; виводять на перше місце в системі освіти людину, її цінності, свободу, вміння прогнозувати і контролювати особисте життя.

Розвиток гуманістичних ідей пов'язаний із постатями А. Вотса, Т. Кампанелла, А. Маслоу, М. Монтена, Т. Мора, Р. Мея, Г. Олпорта, Ф. Рабле, К.-Р. Роджерса, Ж.-Ж. Руссо, В.-Е. Франкла, З. Фрейда та ін. Сюди ж відносять праці Б. Ананьєва, Л. Виготського, Я. Коменський, П. Каптерєва, Г. Костюка, К. Платонова, С. Рубінштейна, К. Ушинського та ін. Учені показали життя та поведінку людини як систему, в якій суб'єктивні цілі, цінності та смисли є провідними для формування життєвих планів і соціальної взаємодії. Людину почали трактувати як істоту, поведінку якої детермінують не вроджені біологічні програми, інстинкти і несвідомі прагнення, а чуттєвість, цінності, почуття.

Зауважимо, що в прагненні до гуманізації освіти виникає підвищений інтерес до формування та розвитку загальнолюдських цінностей, до становлення освіти, яка орієнтується на підготовку компетентних особистостей у професійній галузі, які здатні до постійного самовдосконалення [79, с. 11]. Тому важливо акцентувати увагу на гуманізації та її орієнтацію на самовдосконалення особистості та формування морально-етичних якостей майбутніх фахівців. Адже самовдосконалення передбачає вплив на самого себе, несе в собі гуманний сенс, який є опорою людини на її кращі якості, прагнення до розвитку, досконалості, до активізації процесів, що забезпечують успішний саморозвиток особистості [385, с. 321].

Гуманізація освіти передбачає систему навчальних взаємовідносин, у яких кожен учасник виступає суб'єктом педагогічного процесу, а його умови допомагають особистості самовдосконалитись і розвиватись, формувати загальнолюдські цінності, відкривати свої етно-національні та особистісні риси [70, с. 25]. Водночас освітній процес має враховувати усі умови для самореалізації особистості, сприяти розвитку її активності й ініціативності, використовувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію у стосунках «викладач – студент».

Сутність явища гуманізації вчені розглядають по-різному: як подолання технократизму засобами пізнавальної діяльності, як гуманістичне мислення, як усвідомлення та прийняття творчості (С. Гончаренко, Г. Дегтярьова, І. Зязюн, А. Молчанова та ін.; як професійну адаптацію (К. Беркита, Н. Лозинська); як процес поєднання диференціації та індивідуалізації навчання та виховання (Т. Равчина, П. Сікорський, І. Унт) та ін.

Р. Беланова стверджує, що процес гуманізації освіти має включати такі складові: 1) національну спрямованість освіти; 2) відкритість системи освіти; 3) ставлення акценту на діяльність студента; 4) перехід від репродуктивного до продуктивного навчання; 5) самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки; 6) позиції викладача і студента мають бути особистісно рівноправні; 7) творча спрямованість освітнього процесу; 8) перехід до активно-розвивального навчання; 9) наступність і неперервність освіти [40, с. 21–22].

Нині, коли успіх соціально-економічних перетворень залежить від інтенсивності інноваційних процесів у найрізноманітніших сферах людської діяльності, актуальною є потреба у висококваліфікованих фахівцях з яскраво вираженим творчим потенціалом. Педагоги ЗВО вирішують важливі завдання щодо підготовки молодого фахівця, який повинен у сучасному світі мистецтва знайти себе та залишитись самим собою не втративши своєї індивідуальності. Перспективною є лише творча, креативна особистість, а отже – *креативний підхід* в освіті. Дослідження в галузі креативності проводили вітчизняні та зарубіжні вчені: Ф. Бардон, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, М. Гнатко, В. Дружинін, В. Козменко, С. Медник, Е. Торренс, Д. Харрінгтон та ін. Креативність особистості вивчали: Г. Айзенк, А. Алейніков, Б. Ананьєв, С. Сисоєва, В. Семиченко, Е. Фромм, Р. Штайнер, Б. Юсов та ін.

У процесі реалізації креативного підходу форми і способи здобування знань повинні стимулювати інтелектуальний і креативний розвиток здібностей студентів, орієнтувати їх на співробітництво та співтворчість у розв'язанні освітніх проблем. Цей підхід переконує в цінності міжособистісної взаємодії в навчанні та забезпечує формування творчої особистості, стимулює перетворення раніше набутих відомостей у нове знання [77, с. 58].

Креативний підхід до навчання виявляється в: суб'єктивному формулюванні навчальних цілей і завдань з урахуванням особистісної спрямованості освітнього процесу; використанні власного особистісного потенціалу для актуалізації мотиваційної та рефлексивної позиції в навчальній роботі; створенні власної ціннісно-сміслової інтерпретації навчального матеріалу; варіюванні змістових елементів навчального матеріалу та виокремленні з нього суб'єктивно й особистісно значимих елементів; формулюванні авторських пропозицій щодо розв'язання навчальних завдань; виконанні різноманітних завдань, проектів; здійсненні рефлексії власної діяльності та самоаналізу власної ефективності.

Креативний підхід дозволяє викладачеві творчо підходити до подання матеріалу; студентам – успішно проходити період адаптації; з користю

використовувати внутрішній потенціал. Креативний підхід визначає зміну основної схеми взаємодії викладачів і студентів, що включає суб'єкт-суб'єктне, рівноправне навчальне співробітництво, прагнення до самореалізації та самовираження в усіх видах діяльності, а також сформованість досвіду творчої діяльності, покликаною забезпечити готовність до пошуку вирішення нових проблем, до творчого перетворення дійсності.

Акмеологічний підхід вивчає особистості й суттєві сторони цілісного феномена орієнтації людини на постійне самовдосконалення, мотивації до високих досягнень, успіхів у житті, організації творчої діяльності на всіх етапах життєдіяльності, створенні умов, які сприятимуть самореалізації її творчого потенціалу індивіда. Пріоритетом акмеологічного підходу є: 1) вдосконалення всіх етапів життя людини; 2) всебічний розвиток і вдосконалення свідомості та діяльності груп (товариств); 3) оптимістичний аналіз майбутнього життя людини, виражений в антропологічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами і групами [117, с. 78].

Акме (від грец. – вершина) – найвища точка періоду розквіту людини, найвищих її досягнень, коли особистість виявляє свою зрілість в усіх сферах життєдіяльності, а передусім – у професійній діяльності. Під акме розуміють максимальний розвиток обдарувань і здібностей в період вікової дорослості, особистісно-соціальної зрілості людини [18, с. 17]. Застосування акмеологічного підходу досліджували О. Антонова, О. Бодальов, В. Гладкова, С. Гончаренко, Г. Данилова, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Максимова, В. Панасюк, Л. Петренко, С. Пожарський та ін.

За визначенням Н. Кузьміної: «Акмеологія – нова галузь наукових знань у системі наук про людину – досліджує фундаментальні закономірності творчості та самосвідомості людини» [6, с. 34]. Нині під акмеологією розуміють наукову дисципліну, що вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на всіх етапах її розвитку та досягнення нею найбільш високого рівня в цьому розвитку [46, с. 73].

Найбільш розвинутим напрямом прикладної акмеології є педагогічна акмеологія – наука про шляхи вдосконалення професіоналізму в педагогічній галузі. Вона визначає шляхи досягнення педагогом професіоналізму; гуманістичну орієнтацію на розвиток особистості студентів засобами окремих навчальних дисциплін; вибір педагогом методів своєї діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, поставлених цілей; відповідну підготовку студентів, що обрали педагогічну професію [120, с. 76]. Акмеологічний підхід спрямований на вдосконалення та корекцію професійної діяльності, забезпечує керування індивідуально-професійним розвитком майбутнього викладача, орієнтує його на постійне самовдосконалення та здатність до самореалізації, саморегуляції та самоорганізації. Цей підхід гарантує особистісний педагогічний розвиток через єдність процесів професійного виховання, адаптації, самовиховання та саморозвитку.

Діяльнісний підхід у навчанні та вихованні впливає з наукових уявлень про єдність психіки з діяльністю, яка у своїх різноманітних формах безпосередньо чи опосередковано здійснює зміни в структурі особистості. У свою чергу особистість безпосередньо чи опосередковано здійснює вибір видів і форм діяльності та здійснює її перетворення, що задовольняє потреби особистісного розвитку.

Видатний американський учений Дж. Дьюї вважав, що чужі слова і книги можуть дати нам знання, але досвід – це властивість людини передбачити результати своєї діяльності в інтелектуальній, моральній, соціальній сфері. Досвід неможливий без активності самої особистості, він завжди емоційний. Тому продуктивним є лише той освітній процес, який проявляється через діяльність, що формує особистий досвід. З досвідом і діяльністю пов'язане мислення [132, с. 12].

Педагогічні процеси з позицій діяльнісного підходу необхідно вивчати в логіці цілісного розгляду всіх основних компонентів діяльності: потреб, мотивів, цілей, дій, операцій, способів регулювання, контролю й аналізу досягнених результатів. Завдяки цьому діяльнісний підхід дозволяє виявити можливості

формування індивідуальних творчих здібностей і творчих якостей майбутніх викладачів у різних видах діяльності [103, с. 11]. Відповідно до цього підходу розвиток творчої індивідуальності студентів педагогічних закладів вищої освіти може ефективно відбуватися за умов включення їх до професійно орієнтованої художньо-творчої діяльності та творчої педагогічної діяльності з використанням мистецтва. Діяльнісний підхід виступає в ролі одного з чинників актуалізації опорних знань і чуттєвого досвіду студентів, на основі чого можна здійснювати психологічно та методично обґрунтований поточний контроль знань студентів. Вимоги цього підходу слід враховувати практично на всіх етапах проведення навчального заняття [400].

Мета та завдання вищої школи – це не лише здобути професію, а навчити людину вдосконалюватися впродовж життя. В сучасних умовах, коли обсяг нових знань постійно збільшується, ще до закінчення студентом університету, він має виробити здатності та прагнення до самостійної роботи, самонавчання та саморозвитку. Вченими підраховано, що щорічно оновлюються приблизно 5 % теоретичних і 20 % професійних знань. У США розробили і використовують одиницю вимірювання старіння знань фахівця – період напіврозпаду компетентності, тобто її зниження на 50 % в результаті появи нової інформації [689, с. 84]. Такі революційні зміни у технологіях, методах і теоретичних основах роботи вимагають від людей постійного оновлення своїх знань. Людина, яка неспроможна навчатися впродовж всього життя, не може бути конкурентоспроможною на ринку праці.

Нині в усіх розвинених країнах світу наголос у процесі реформування систем освіти перенесено на формування навичок пошуку необхідної інформації, вмінь виокремлювати проблеми і знаходити шляхи їх вирішення, критично аналізувати набуті знання та застосовувати їх для розв'язання нових завдань. Тому освітній процес має бути побудований на засадах індивідуалізації педагогічної взаємодії для формування творчого мислення майбутніх фахівців і передбачати розширення самостійної роботи студентів.

Зазначимо, що розглянуті науково-методологічні підходи дають змогу готувати викладачів професійно-художніх дисциплін, здатних виступати в ролі організаторів пізнавальної діяльності студентів. Використовуючи новітні технології в навчанні та вихованні, викладачі зможуть реалізувати свої педагогічні ідеї, а студенти отримають можливість самостійно обирати власний освітній маршрут і успішно його подолати. Завдяки цьому в суб'єктів освітнього процесу відбувається особистісний і професійний розвиток, виробляється індивідуальний стиль діяльності, формується здатність до самовизначення, професійно-педагогічна культура.

Враховуючи все викладене вважаємо, що актуальним у модернізації вищої освіти є підготовка студентів до інноваційної педагогічної діяльності з урахуванням низки методологічних підходів – феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, інноваційного, контекстного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного. Концептуальні засади цього процесу будуть викладені в наступному підрозділі.

1.4. Концептуальні засади підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності

Сучасна педагогічна наука характеризується пошуком інновацій, спрямованих на створення всіх необхідних умов для формування інтелектуально-духовної особистості, здатної до професійної адаптації, соціалізації та успішної самореалізації в суспільстві, а також розкритті сутності новітніх підходів у освітньому процесі та визначенні основних напрямів їх реалізації. Загальний характер освітніх реформ в Україні закономірно пов'язаний із провідними світовими тенденціями розвитку освіти. Педагогічна інноватика, яка набула поширення в єдиному освітньому просторі, охоплює: ідеї, методи, технології, комплексні заходи, які реалізують прогресивні методологічні засади, теоретичні підходи і методичні положення; творчий пошук науково-

педагогічних працівників; оригінальне вирішення педагогічних і навчально-виховних проблем в окремих закладах [675, с. 59].

Важливими завданнями розвитку педагогічної освіти України є: забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутніх викладачів на засадах особистісної педагогіки; модернізація освітньої діяльності педагогічних закладів вищої освіти; модернізація закладів післядипломної педагогічної освіти, створення умов і можливостей для безперервного навчання педагогічних і науково-педагогічних працівників [494].

Освітня інноватика досліджена в працях: В. Гавриш, Л. Даниленко, Д. Джонсона, П. Дроб'язка, О. Дусавицького, Н. Клокар, О. Козлова, М. Крюгера, А. Литвина, Л. Машкіна, Дж. Мейерса, А. Підласого, Л. Пертиченко, Н. Погрібної, О. Попової, К. Ушакова, Н. Федорової, А. Хуторського, О. Шапран, Н. Юсуфбекової та ін. Елементи інноваційного навчання знаходимо в творчості вчителів-новаторів 70-80-х рр. минулого століття (Ш. Амонашвілі, О. Захаренка, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін.), авторів теорії розвивального навчання (П. Гальперін, В. Давидов), розробників інтерактивних методів (К. Баханов, В. Жирова, І. Дичківська, М. Кларін, О. Комар, О. Пометун, Л. Пироженко) та ін. Ці дослідження підтверджують, що науково-педагогічна думка поступово йде шляхом розроблення та стимулювання інновацій в освіті. Інноваційні педагогічні технології мають гуманістичну спрямованість. Вони належать до системи загального науково-педагогічного знання. Однак, поки що залишаються недостатньо вивченими способи управління процесом впровадження інновацій, які відповідали б сучасним потребам професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Метою підготовки студентів мистецьких факультетів педагогічних ЗВО, а також студентів художніх ЗВО, які додатково одержують педагогічну освіту, є формування професійно-педагогічної компетентності якостей, виховання особистісних і суспільно значущих світоглядних та художньо-естетичних якостей майбутніх фахівців, самовизначення у світі мистецьких цінностей,

активізації процесів самовдосконалення, мистецької самореалізації, подальшого саморозвитку. Інноваційне навчання в цьому контексті сприяє переходу до творчої, самостійної діяльності, змінює зміст і характер освітнього процесу, його форми, методи, технології навчання та виховання, що забезпечують розвиток інтелекту, художніх і педагогічних здібностей, можливостей студентів [123, с. 279].

Як відомо, Я. Коменський вважав дидактику «мистецтвом із мистецтв», «мистецтвом вчити і вчитися». Це мистецтво полягає в пошуку способу, за яким викладачі менше б навчали, а учні, студенти мали бажання більше вчитися. Реалізація такої стратегії можлива шляхом залучення студентів до неперервної, самостійної, творчої діяльності [270, с. 29].

Наголошуючи на складність і відповідальність завдань і функцій педагога, В. Сухомлинський писав: «Ми маємо справу з найтяжчим, безцінним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого уміння, майстерності, творчості, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське та інтелектуальне обличчя, її місце та роль в житті, її щастя» [630, с. 5]. Інноваційна педагогічна діяльність пов'язана з відмовою від стереотипів у навчанні, спрямована на нові нормативи особистісно-творчої, індивідуальної роботи педагога, розроблення та реалізацію новітніх прогресивних педагогічних технологій. Особливо важливим це стає нині, коли пріоритетом державної політики в галузі освіти проголошена модернізація професійної підготовки з акцентуванням не на тривалості процесу навчання, а на одержаному результаті, на його якості [299, с. 36].

Інноваційне (лат. *innovation* – оновлення) навчання направлене на кардинальні зміни в освітній діяльності, яка ґрунтується на розвиткові різноманітних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостей особистості [123, с. 21]. У науково-методичній літературі інновації (нововведення) – це сучасні форми організації праці, нові технології, які охоплюють заклади, установи та організації, що належать до освіти і педагогічної науки, різні сфери навчання та виховання молоді [133, с. 45].

Основні засади інноваційної освіти подає О. Отич: підготовка до творчості; перехід від проектування елементів техносфери до проектування діяльності в найширшому сенсі цього слова; формування світогляду, що ґрунтується на багатокритеріальності рішень, приймання іншої думки і моральній відповідальності за свої дії; реалізація міждисциплінарних зв'язків із метою формування системи узагальнених знань; розвиток поліхроматичності мислення та «бінокулярності» інтелектуальної діяльності тощо [446, с. 141–142]. Використовуватимемо ці положення в нашому науковому пошуку.

У вітчизняній освіті проблема інноватики актуалізувалася після набуття незалежності та з поступовим переходом до принципово іншої освітньої політики. Інновації викликані новими соціально-економічними перетвореннями, зумовленими необхідністю докорінних змін в організації системи освіти, методології та технології педагогічного процесу в закладах різного типу та потребою підготовки нового покоління науково-педагогічних і педагогічних кадрів. Гуманістична парадигма викликала тенденцію до гуманітаризації змісту освіти, проектування та впровадження нових навчальних дисциплін. З огляду на це виникла необхідність у підготовці викладачів, які зможуть організувати творчий, інноваційний підхід в освітньому процесі. Конкуренція між різними державними і недержавними ЗВО надала можливість молоді обирати навчання там, де вищі інноваційний потенціал та якість освіти.

Водночас упровадження та реалізація інновацій в освіті ускладнюється відсутністю єдиного погляду на поняття педагогічної інновації та інноваційної діяльності педагога. Так В. Паламарчук вбачає суть інновацій у створенні людиною нового продукту діяльності, який має суспільне значення та відповідає двом ознакам: перша – нова подача існуючих речей, образів, явищ, дій; друга – сучасністю та оригінальністю [450, с. 59]. А. Пригожин розглядає інновацію як процес створення й використання нового досвіду, який пов'язаний зі змінами у соціально-освітній сфері; К. Ангеловські та М. Кларін – як реформування професійної діяльності викладача, зміни його стилю та методики викладання, створення концепції, на якій побудована новітня система навчально-виховної

роботи [13, с. 6]. Як фактор стимулювання професійної активності викладача розглядає інновацію Т. Браже; М. Артюшина – як особливий прогресивний вид діяльності людини, спрямований на розвиток і вдосконалення [20, с. 126].

У контексті впровадження інноваційної освіти зовсім іншого сенсу набувають вимоги до особистості викладача професійно-художніх дисциплін. Безперечно, оновлення педагогічної системи має забезпечити зростання особистісного потенціалу як студентів, так і викладачів, сприяти їхньому самовдосконаленню, вираженню індивідуальності. Викладач повинен знати свою дисципліну, досконало володіти методикою викладання, мати необхідні знання в суміжних наукових галузях, орієнтуватися в сучасному соціальному та політичному житті тощо. Окрім того, у нього має бути сформовано комплекс соціально та професійно значущих якостей, що сприятимуть продуктивній педагогічній діяльності.

Державна інноваційна політика визначена в Законі України «Про інноваційну діяльність» (2002) [492; 502], Концепції розвитку національної інноваційної системи (2009) [511], Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері (2012) [511]. Вона спрямована на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки і розвитку інноваційної діяльності, формування мотиваційних чинників активізації інноваційних процесів. Упровадження інновацій в освіті задекларовано в Положенні «Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти» (2000) [508], де закладена ідея створення інноваційних закладів освіти, в яких викладацький і студентський колективи експериментують, застосовуючи нові педагогічні методи і технології.

У Концепції використання мистецтва в розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійного навчання, обґрунтованій О. Отич [447], під інноваційним розвитком мистецької освіти дослідниця розуміє комплекс упроваджених реформ, необхідних для збільшення інноваційного потенціалу цілісного процесу професійної підготовки студентів. Погоджуючись із цим твердженням, в інноваціях у художньо-педагогічній освіті ми вбачаємо нові

підходи і заходи, що покращують результати професійної підготовки майбутніх викладачів, оптимізуючи і вдосконалюючи при цьому освітній процес.

Гуманістичні засади розвитку системи художньо-педагогічної освіти лежать в основі наукового дослідження В. Орлова, який наголошує на тому, що в умовах сьогодення основою професійного розвитку особистості є гуманістична спрямованість, людиноцентризм, особистісна зорієнтованість та індивідуалізація професійної мистецької та педагогічної освіти, інтенсивний художньо-естетичний розвиток у спілкуванні з мистецтвом і учнями. Автор відстоює думку, до якої ми приєднуємося, про доцільність створення технологій професійного становлення особистості майбутнього вчителя, які стануть підґрунтям науково-методичного забезпечення процесу професійного становлення фахівця, що здійснюється на мистецьких факультетах педагогічних закладів вищої освіти [434].

Як слушно зазначає О. Рудницька, «завдання особистісно орієнтованого навчання зумовлене бажанням і потребою викладачів здобути інноваційні знання, які є не характерні для традиційної освіти: розкривати студентам переживання, особистісне бачення мистецького твору; активізувати їхню емпатію; впроваджувати діалогічне спілкування: імпровізувати; бути драматургом, режисером; учасником тих чи інших педагогічних ситуацій» [553, с. 34].

О. Скубашевська інноваційний розвиток освіти справедливо, на наш погляд визначає, як сукупність нововведень, які істотно змінюють поняття, створюють удосконалені освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології і практики; новітні методи, форми, засоби, які розвивають навчально-виховну роботу; технології управління системою освіти загалом [586, с. 4]. Як слушно зазначає О. Тимошенко, якість реалізації інноваційного освітнього процесу значно залежить від мотивації виконавців – науково-педагогічних працівників. Уточнемо – всіх учасників цього процесу. Для цього потрібно за допомогою обґрунтування та реалізації сприятливих умов, передбачити колективні та персональні стимули суб'єктам професійної підготовки. І лише відповідна кваліфікація учасників інноваційного процесу

сприятиме виконанню покладених на них обов'язків [638, с. 287–288]. У зв'язку з цим важливого значення набуває інноваційна діяльність кожного викладача, яка спрямована на оновлення системи освіти і є результатом активності педагогів і студентів. Мета педагогічної інноваційної діяльності зорієнтована на зміну та розвиток освітнього процесу з досягненням найвищих результатів, одержанням необхідного рівня компетентностей, формуванням активної педагогічної позиції у випускників.

Не виникає заперечень твердження Н. Шмельова, який характеризує інноваційний педагогічний досвід, як систему діяльності викладача, що радикально змінює традиційну практику навчання (у методах, формах, технологіях і засобах). Нововведення в освітньому процесі розрізняються за змістом, значенням і наслідками. Перспективними педагогічними інноваціями є: заходи з мотивації студентів, проблемне і проектне навчання, інтерактивні методи, індивідуальна та науково-дослідна робота із студентами [698, с. 6].

Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, інноваційне навчання сприяє розумінню сутності вивченого, формує вміння пошуку, аналізу й оцінювання інформації, вчить робити висновки, рефлексувати, прислухаючись до інших, аргументувати та відстоювати власну точку зору, поважати думку інших, визначати своє місце в команді, забезпечуючи атмосферу психологічного комфорту. Організація такого навчання передбачає послідовне застосування специфічних методик і технологій, які реалізують відповідні підходи і положення.

Безперечно, освітні результати інноваційного навчання значно вищі, ніж традиційного, але водночас його організація суттєво складніша. Успішне його впровадження вимагає системної організаційної роботи, під час якої необхідно: переглянути зміст освіти з метою його розвантаження та оновлення з урахуванням реалізації запланованих інновацій; здійснити комплекс заходів із переорієнтації педагогічної свідомості суб'єктів навчання; розробити дидактико-методичне забезпечення, реалізувавши ідеї інноваційного навчання в новому поколінні підручників, навчальних і методичних посібників, методичних

вказівок і рекомендацій; переглянути зміст і спрямованість навчання в педагогічних ЗВО, а також у системі післядипломної педагогічної освіти з метою формування готовності викладачів до роботи в умовах інновацій; матеріально підтримувати, спонукати і надихати викладачів, які активно реалізують ідеї інноваційного навчання у своїй практичній діяльності [9, с. 144–145]. Також для організації інноваційної освітньої діяльності доречно виконати: перевірку дієвості методів, які використовуються під час навчання; опрацювати всю відому інформацію про інновації, що впроваджуються; визначити необхідне ресурсне забезпечення та обґрунтувати застосування інноваційних процесів на практиці; розробити методику реалізації та оцінювання інноваційних процесів за певними критеріями; визначити механізми і методи оцінювання їх ефективності [701, с. 8–9]. Крім того, описуючи зміст інновації, доцільно виділити базові управлінські дії, що охоплюють функції аналізу, прогнозування, планування, управління й організації, координування, контролю. Все це потребує оновлення науково-методичного забезпечення професійної підготовки у ЗВО, а показником якості інновації є підвищення ефективності всіх видів діяльності закладу освіти.

Зауважимо, що характер інновацій має відображати суспільні вимоги до підготовки майбутніх фахівців, враховуючи специфіку закладу. Зокрема, підготовка педагогів передбачає, що вони в майбутній діяльності на новому рівні застосовуватимуть ті ж інновації, які використовувалися в їхньому навчанні та вихованні у ЗВО.

Таким чином, педагогічна інновація – це нововведення в педагогічній діяльності, зміни у змісті та технології навчання та виховання, які мають на меті підвищення їх ефективності [612, с. 198], а також внесення змін: у форми організації та систему управління; у стилі педагогічної діяльності й організацію навчально-пізнавального процесу; в систему контролю й оцінювання рівня освіти; в навчально-методичне забезпечення; в навчальний план і програми; в систему фінансування. Отже, це комплексна діяльність зі створення, засвоєння, використання та розповсюдження нововведень в освітній системі.

Інноваційна функція вищої педагогічної освіти забезпечує розкриття креативних можливостей соціокультурного механізму, вироблення нових типів поведінки на основі образів інноваційної діяльності. Підготовка майбутніх викладачів до інноваційної педагогічної діяльності має здійснюватись як цілісна система, що ґрунтується на розглянутих у підрозд. 1.3 методологічних підходах, органічному поєднанні продуктивних традиційних і сучасних форм, методів, технологій і засобів навчання.

Підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін спрямована на розвиток творчої особистості студента та ставить завдання: розроблення інноваційного компоненту змісту психолого-педагогічних, професійно орієнтованих навчальних дисциплін; забезпечення належної фахової підготовки, теоретичного і практичного навчання з метою формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача, а також готовності до інноваційної освітньої діяльності, що охоплює взаємопов'язані проєктувальні, організаційно-комунікативні, рефлексивні вміння щодо здійснення інновацій у педагогічній взаємодії; добір інноваційних форм, методів і технологій навчання; розвиток креативного мислення та творчих умінь і навичок; вироблення прагнення до самовдосконалення та самореалізації в педагогічній роботі в художньо-професійній галузі.

Інноваційна педагогічна діяльність викладача – це комплексна творча діяльність з багатьма функціями, спрямована на суб'єкт-суб'єктну взаємодію навчально-виховного процесу, яка забезпечує формування та розвиток інноваційної особистості, готової до розроблення та впровадження педагогічних інновацій у системі освіти; інноваційний професійний та особистісний саморозвиток майбутнього викладача; здатність до створення та застосування новацій навчальному процесі.

Концептуальні засади підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності – складна, динамічна система теоретико-методологічних і методичних положень, спрямованих на вдосконалення норм, цінностей, змісту, форм, методів і

технологій професійної освіти у ЗВО. Підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності передбачає вироблення мотивації до пошуку та застосування інновацій у професійній взаємодії, а також формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача щодо реалізації в подальшому інноваційного освітнього процесу. Ключовим аспектом є оволодіння способами конструктивної співпраці, відмова від стереотипів, застарілих і неефективних прийомів навчання. Професійно-педагогічна підготовка викладачів має здійснюватися через суб'єкт-суб'єктну навчально-виховну, культуротворчу та науково-дослідну взаємодію, що забезпечуватиме формування інноваційного стилю подальшої роботи, закладатиме основи професійного самовдосконалення.

Провідна концептуальна ідея підготовки майбутніх викладачів до інноваційної педагогічної діяльності ґрунтується на положенні про те, що в педагогічна підготовка має бути спрямована на формування здатності викладача до взаємодії в освітньому середовищі ЗВО, що надає інноваційній навчально-виховній діяльності статусу трансформаційного механізму розвитку особистості студента в напрямі формування його готовності до подальшої інноваційної діяльності. Зацікавленість майбутніх викладачів та їхнє бажання виконувати інноваційну діяльність, а також стійка її мотивація та постійне прагнення до цього сприятиме інноваційній активності особистості на всіх рівнях професійної діяльності [137, с. 33].

Метою інновацій є підвищення якості підготовки фахівців. Цьому сприяють такі зміни в освітньому процесі: здійснення моніторингу; проведення практикумів, рольових і ділових ігор, тренінгів; створення програми розвитку розширеного переліку додаткових компетентностей, що знадобляться фахівцю після завершення навчання у ЗВО, та формування цих компетентностей, зокрема за допомогою інноваційних форм і методів [665, с. 29].

У системі вищої освіти інноваційні процеси здійснюються цілеспрямовано; їм властива новизна, високий потенціал підвищення ефективності освітньої діяльності у різних аспектах навчання, виховання та

професійного розвитку студентів. У цьому контексті ЗВО України впроваджують нові технології навчання, серед яких комп'ютерно орієнтоване навчання, проектні й інтерактивні методи.

Вітчизняні та зарубіжні науковці рекомендують у контексті інноваційного освітнього процесу передусім технології [9, с. 143–144]: кооперативного навчання об'єднаних спільною навчальною метою студентів у малі групи; ігрову, втілену в різноманітних дидактичних іграх; проектну, що передбачає самостійну (індивідуальну, групову) діяльність студентів; розвитку критичного мислення студентів; навчання з використанням дебатів і дискусій; упровадження ситуаційного навчання, яке передбачає здійснення студентами аналізу професійної ситуації. Моделюючи життєві ситуації, використовуючи ділові ігри, студенти – майбутні викладачі спільно вирішують проблеми на основі аналізу різних обставин і педагогічних ситуацій. Інтерактивне навчання сприяє формуванню у них комплексу професійно-педагогічних умінь і навичок, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва та взаємодії.

Упровадження інноваційних педагогічних технологій на практиці дозволяє вирішувати проблеми індивідуалізації та диференціації навчання, формування та розвитку особистої освітньої перспективи. При цьому спостерігається зростання професійної компетентності майбутніх фахівців, відслідковується формування сучасного стилю мислення з притаманними їм ознаками (творчістю, системністю, перспективністю, об'єктивністю, концептуальністю та ін.).

До інноваційних мистецько-педагогічних технологій нині відносять:

– креативну технологію творчого розвитку викладача художнього мистецтва, спрямовану на забезпечення ефективності процесу формування цілісної творчої особистості викладача, який володіє креативними якостями і різноманітними методами професійно-педагогічної та творчої діяльності, високим рівнем професійної компетентності та педагогічної майстерності (С. Коновець) [277]. Науковці слушно зазначають, що сучасна освіта потребує креативного педагога-мислителя, який усвідомлює свої можливості в реалізації завдань навчання та виховання підростаючих поколінь [391, с. 529];

– технологію педагогічного спілкування, до якої відносять фасилітовану дискусію, спрямовану на розвиток у майбутніх викладачів, завдяки колективному обговоренню проблеми, уміння спостереження, аналізу та сприйняття багатозначності образів мистецтва;

– технологію вербалізацію змісту художніх творів, зорієнтовану на вміння студентів побачити і зрозуміти внутрішній зміст художнього образу, здійснити аналіз ціннісно-сміслового наповнення твору. Залучаючи студентів до словесного коментування образного змісту художніх творів, викладач активізує мистецьку увагу, стимулює багатоаспектне сприймання образу, сприяє повнішому усвідомленню змісту твору в цілому та в деталях;

– технологію створення «естетичного поля», в основі якої лежить єдність художньої та наукової діяльності майбутнього викладача, взаємозв'язок між естетизацією й індивідуалізацією виховання особистості, що дає можливість удосконалювати пізнавальну-світоглядну, емоційно-почуттєву та творчо-дієву сфери особистості педагога (М. Лещенко) [324];

– технологію формування естетичної культури викладача, як сукупність і послідовність реалізації педагогічних прийомів, засобів, методів, форм організації естетико-педагогічної діяльності відповідно до мети художньо-педагогічної підготовки і спрямованість на формування здатності до цілісного інтегрованого й емоційно-почуттєвого сприйняття та розуміння предметної дійсності як об'єкта і царини естетичного пізнання; набуття естетичного досвіду та формування на його основі естетичних смаків, оцінок та ідеалів особистості; розвиток прагнення до творчої самореалізації та самовиявлення в різних видах художньо-естетичної діяльності (Г. Сотська) [609];

– терапевтичну технологію (арт-терапію), яка виконує функцію піднесення творця, зняття психологічних бар'єрів у навчанні (Т. Кисельова). Елементами арт-терапії є функціональна музика, колористика, живопис, ліплення тощо. Імпровізаційні завдання використовуються для спонукання студентів до творчої діяльності, активізації творчих здібностей. Арт-терапія легко адаптується до педагогічної практики. Викладач може застосовувати її для вирішення

розвивальних, виховних, діагностичних, корекційних та інших завдань [185, с. 53];

– технологію розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів, як цілісний процес, що передбачає формулювання цілей, орієнтованих на досягнення результату, забезпечення педагогічних умов для формування знань і вмінь, спрямованих на досягнення високого рівня педагогічної майстерності (С. Соломаха) [607];

– технологію розвитку творчих здібностей майбутніх викладачів, яка передбачає побудову такого освітнього простору, щоб кожен студент став суб'єктом творчої діяльності, саморозвитку та самовдосконалення, вищою формою якого є вияв індивідуальності, неповторності та творчої самореалізації особистості майбутнього професіонала (О. Музика) [395; 396];

– технологію підготовки студентів до художньо-творчої діяльності, що є системою взаємопов'язаних цілей, завдань, методів і форм художньо-педагогічної діяльності, яка забезпечується поетапно, послідовно для досягнення мети (Г. Кузьменко) – формування системи знань, умінь і навичок, що дає студентам можливість ефективно організовувати художньо-творчу діяльність; розвиває бажання до творчої самореалізації; завдяки різним засобам допомагає майбутнім фахівцям у самовиявленні [304, с. 6];

– технологію взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва, яка є системою пізнання та саморозвитку кожного індивіда засобами взаємопроникнення різних видів мистецтва, цілеспрямованого прилучення особистості до світових надбань культури (Л. Масол) [363].

Провідною рисою запропонованих науковцями і практиками інноваційних мистецько-педагогічних технологій є спрямованість на гуманізацію освіти і визнання мистецтва як універсального феномену, що сприяє глибокому усвідомленню своєрідності людства як вищої форми естетичного ставлення до світу; вплив на внутрішній світ особистості, пробудження сприйнятливості до прекрасного, стимулювання розвитку образного мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви; створення широких можливостей для розвитку інтересу та

потреби майбутніх викладачів у художній творчості; забезпечення художньо-естетичного досвіду ставлення до дійсності та прояву індивідуальної творчості за законами краси.

Наголосимо, що інтерактивність в інноваційних технологіях навчання сприяє розвитку в студентів соціальної компетенції: умінь роздумувати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, спостерігати, критично оцінювати ситуації, дискутувати, аргументувати власні думки, приймати виважені рішення, спілкуватись у малих і великих групах; розвиває навички оволодіння засобами самостійного отримання й опрацювання інформації з різноманітних джерел, проведення самостійних досліджень; навичок ефективної комунікації, участі у груповій роботі та відповідальності за результати спільної діяльності, оцінювання власних дій і можливостей, розвиток творчих ідей [290, с. 7]. Підтримуємо думку науковців, які характеризують інтерактивні методи і технології як засоби посилення педагогічної взаємодії, процес інтенсивної комунікації викладача та студентів, через призму власного досвіду та індивідуальності. Така інтерактивна педагогічна взаємодія сприяє вдосконаленню моделі поведінки і діяльності учасників освітнього процесу [575, с. 17].

Педагогічна інновація виступає сукупністю дидактичних, виховних, розвивальних інновацій, адже цілісний педагогічний процес поєднує навчання, виховання і розвиток студентів. У результаті їх розроблення та реалізації проектується оновлені навчальні плани і програми, створюються нові форми, методи, засоби, технології навчання, кожен з яких відіграє свою важливу роль. Форми навчальної діяльності відтворюють академічні процедури (лекції, семінари, практичні заняття), передусім передавання та засвоєння інформації. Проте під час проблемної лекції чи семінара-дискусії простежуються предметний і соціальний контексти майбутньої професійно-педагогічної діяльності: відтворюються дії фахівців, які вказують на суперечливі теоретичні та практичні проблеми [74, с. 48].

Нині в підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін склалася усталена система навчання, яка передбачає використання передусім

традиційних форм навчання: лекцій, семінарів, заліків, іспитів, позааудиторної роботи і відповідних методів. Однак перехід до інноваційного та компетентнісного підходів у професійній освіті вимагає здійснення змін у технологіях, формах і методах проведення занять, що дозволить уникнути неузгодженості в освітньому процесі, забезпечити ефективність практичної підготовки і якість результатів навчання випускників. Це активізує розроблення та використання інноваційних технологій навчання, впровадження змін у стратегії освітнього процесу в підготовці компетентних фахівців, що означає докорінні зміни в професійній освіті. Ми детальніше розглянемо такі технології підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у підрозділі 4.2.

Інноваційна діяльність становить основу інноваційних процесів, сутність яких полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень, які передбачають найвищий ступінь педагогічної творчості. Носієм інноваційного процесу є педагог-новатор, який займається інноваційною діяльністю. Серед творчих педагогів можна виокремити три групи: педагоги-винахідники, які знаходять нові ідеї завдяки власному пошуку; педагоги-модернізатори, що вдосконалюють елементи створених систем; педагоги-майстри, які швидко сприймають і використовують як традиційні, так і нові підходи і методи. Діяльність цих педагогів утворює інноваційний педагогічний потік, який збагачує практику новими ідеями та новим змістом [383, с. 28–29]. І. Дичківська визначає стан готовності викладача до педагогічної інноваційної діяльності як здатність його до рефлексії, самоконтролю та володіння мотивацією для досягнення педагогічних цілей [123, с. 277]. Професіоналізм, педагогічна майстерність і педагогічне новаторство – три складові, які повинні бути закладені у випускників педагогічного закладу вищої освіти. На ефективність цього процесу впливає зорієнтованість на самовиховання та самоосвіту, високий рівень теоретичної та практичної підготовки, творчий склад мислення й інтелектуальні здібності. Викладач-новатор здатен вносити в навчальний процес нові ідеї, розробляти нові методичні системи, створювати нові технології. Усе це підвищує продуктивність і змінює якість професійної підготовки [2, с. 70–75].

Сучасна вища освіта спрямована на розвиток активного суб'єкта професійної діяльності, якому притаманні духовна свобода, самосвідомість, освіченість, креативність, професійна майстерність і компетентність. Досягти такого рівня професійної підготовки фахівців можливо за умови створення інноваційного освітнього середовища. Навчання є складним процесом, який містить непрості види психічної та практичної діяльності об'єктів і суб'єктів, а його організація є багатофакторною функцією таких компонентів, як особливості учасників процесу, характеру, змісту, засобів, джерел, форм і методів навчального процесу й умов його організації [168].

Враховуючи особливості системи професійної підготовки, специфіку освітньої діяльності, особливості становлення викладача професійно-художніх дисциплін, як суб'єкта інноваційної діяльності та зміст підготовки викладачів до інноваційної педагогічної діяльності, актуальним у підготовці майбутніх викладачів вважаємо створення інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти. Таке середовище має сприяти формуванню образу та потенціалу майбутнього викладача-новатора [198, с. 173], сприятиме його самовдосконаленню та забезпечить оновлення освітньої системи ЗВО.

Інноваційне навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, на нашу думку, спонукає їх до ініціативності; творчого підходу, зацікавленості й активності в усіх видах навчально-виховної діяльності; розвитку художніх і педагогічних здібностей, асоціативного мислення; передбачає самостійне здобування, створення, конструювання знань, умінь, компетентностей, що значно підвищує результативність професійно-педагогічної підготовки; збільшення потреби в художньо-творчій самореалізації та самовдосконаленні; розкриває природні дані, здібності; залучає студентів до творчості; виробляє естетичний смак; розвиває творче ставлення; формує художньо-образне мислення.

Ми дійшли висновку, що проблемі підготовки педагогічних кадрів до інноваційної діяльності нині надається значна увага, вона розглядається багатоаспектно, але неоднозначно. Щоб вирішити завдання модернізації освіти

в Україні потрібно оволодіти методами інноваційної діяльності, відмовитись від звичних стереотипів, відтворення застарілих і неефективних прийомів педагогічної діяльності. Застосування інновацій, передусім передових технологій, в художніх і педагогічних ЗВО сприяє формуванню конкурентоздатних викладачів, озброєних необхідними компетентностями.

На цій основі в наступних розділах розглядатимуться особливості та обґрунтовуватимуться завдання підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти України, розроблятимуться теоретичні засади і практичні шляхи оптимізації системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Висновки до розділу

Відповідно до нової парадигми освіти підготовка педагога ставить за мету не лише формування комплексу знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які відповідають вимогам професійної діяльності, а й розвиток самої особистості, що передбачає її залучення до сукупності гуманістичних, загальнолюдських цінностей. З огляду на це вдосконалення професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін потребує розгляду теоретико-методологічних засад модернізації освітньої практики з урахуванням вимог і положень п'яти рівнів методологічних підходів: філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, дисциплінарного та міждисциплінарного. Конкретизуючи концептуально-методологічну основу досліджуваної проблеми, стверджуємо, що процес підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО ґрунтуватися на феноменологічному, системному, компетентнісному, аксіологічному, культурологічному, інноваційному, контекстному, особистісно орієнтованому, гуманістичному, креативному, акмеологічному, діяльнісному підходах, органічному поєднанні традиційних та інноваційних положень дидактики.

З метою уточнення понятійного апарату ми розглянули педагогічні категорії, найбільш вагомі в площині вдосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, а саме: культура, художня культура, мистецтво, мистецька освіта, художня діяльність, художнє виховання, творчість, культуротворчість, культуротворче середовище, креативність, культуротворча компетентність. Зокрема, *культуротворчість* розуміємо як єдність пізнавальної та перетворювальної діяльності особистості, що виявляється в оволодінні культурними смислами і прийнятті нових культурних форм, цінностей, сенсів за допомогою їх інтерпретації, трансформування, оцінювання. А *культуротворче середовище ЗВО* в нашому дослідженні – це система життєдіяльності, що охоплює взаємопов'язану сукупність обставин навчальної та позанавчальної діяльності суб'єктів освіти і покликана формувати їхнє мислення, актуалізувати ціннісні орієнтації, реалізувати творчий потенціал і забезпечувати самореалізацію.

З урахуванням результатів наукових розробок, а також вимог нормативно-правових документів МОН України і положень Концепції розвитку педагогічної освіти визначено провідні наукові підходи до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. З'ясовано, що запорукою успішного реформування освітньої галузі України є: розширення доступу до освіти; широке впровадження освітніх новацій; підвищення ефективності використання матеріальних, інформаційних, кадрових ресурсів освіти; продуманість і доцільність управлінських рішень, загальна обґрунтованість і виваженість освітньої політики; публічність проектування та реалізації інновацій; наступність змін і реформ у вищій освіті; врахування побажань стейкхолдерів, потреб та інтересів суб'єктів навчання.

Процеси модернізації, які відбуваються у вітчизняній освіті, визначають напрям розвитку системи професійно-художньої освіти, спрямований на вдосконалення змісту навчання й організацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей особистості. Удосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін потребує: формування сучасного

світогляду майбутніх педагогів; становлення їхньої методологічної культури як системи соціально апробованих принципів і способів організації теоретичної та практичної діяльності; виховання належних професійно-моральних педагогічних якостей тощо. На цій основі зроблено висновок, що сучасна педагогічна наука характеризується пошуком новітніх підходів, спрямованих на формування та розвиток цілісної, творчої, вільної особистості, здатної до адаптації, соціалізації та самореалізації, а також визначенням основних напрямів інновацій в освітньому процесі та забезпеченням необхідних для цього умов.

Концептуальні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності спрямовані на вироблення мотивації до пошуку та застосування інновацій у професійній взаємодії, а також формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача щодо реалізації в подальшому інноваційного освітнього процесу. Ключовим аспектом є оволодіння способами конструктивної співпраці, відмова від стереотипів, застарілих і неефективних прийомів навчання. Професійно-педагогічна підготовка викладачів має здійснюватися через суб'єкт-суб'єктну навчально-виховну, культуротворчу та науково-дослідну взаємодію, що забезпечуватиме формування інноваційного стилю подальшої роботи, закладатиме основи професійного самовдосконалення.

Основні ідеї та положення першого розділу відображені в публікаціях автора [207; 207; 759; 216; 218; 212; 213; 222; 761; 225; 240; 243; 244; 249; 255; 250; 247; 242; 246; 266].

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО

2.1. Сутність і структура професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін

Освіта на початку XXI ст. потребує педагогів нової формації, які володіють загальною, художньо-естетичною і професійною культурою, педагогічною компетентністю, критичним і послідовним професійно-педагогічним мисленням, вільним від стереотипів [434, с. 53].

Підготовленість майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до професійної діяльності визначається їхньою обізнаністю в усіх складових професійної діяльності, сформованістю гуманістичного ставлення до професійно-педагогічної взаємодії. Функціонуючи у формі індивідуального досвіду, ці якості активізують особистісні регулятивні механізми і зумовлювати поведінку «за прийнятими правилами», що забезпечує гнучкість і стійкість поведіння майбутніх фахівців у різноманітних ситуаціях, емоційно підготовляючи їх до певної професійної діяльності [478, с. 19].

Звернемо увагу на те, що професійна діяльність як з'єднуюча ланка між об'єктивними суспільними вимогами і суб'єктивними професійними компетентностями завжди визначає професійний розвиток майбутнього фахівця будь-якого профілю. Завдяки такій взаємодії суспільні вимоги до людини, якщо вони засвоюються та приймаються особистістю, поступово стають її потребою [192, с. 82]. Підготовленість майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності характеризується сформованістю професійних мотивів та особистісно-ціннісного ставлення до професії педагога; інтенсивністю та стійкістю професійних інтересів, що знаходять відображення в пізнавальній активності студентів, їхніх діях, спрямованих на оволодіння професійними

знаннями, уміннями і професійною майстерністю. При цьому в процесі педагогічної діяльності завжди присутні прагнення особистості до задоволення спільних чи індивідуальних цілей, що позначається на її здатності та готовності до взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу [162, с. 36].

Педагогічна діяльність детермінує необхідні професійні якості, які забезпечують успіх праці викладача. Створюється єдиний ланцюг із двох ланок: «від діяльності – до особистості» та «від особистості – до діяльності» [380, с. 16]; з огляду на це для розвитку професійно важливих якостей викладача необхідно забезпечити єдність діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів у освітньому процесі (розд. 1.3). Належна підготовленість викладача в поєднанні з його активністю в різних сферах духовного та громадського життя сприяє всебічному розвитку, допомагає ефективно працювати за спеціальністю та підвищувати якість результатів цієї професійно-педагогічної діяльності.

Безпосередню педагогічну діяльність визначають як вид соціальної активності, спрямованої на передавання старшими поколіннями молодшим накопичених людством цінностей, які допоможуть молоді створити сприятливі для саморозвитку умови й підготувати їх до соціальної адаптації [377, с. 152].

У зв'язку з цим педагогічна діяльність може розглядатися на трьох рівнях аналізу [182, с. 37]: • соціально-педагогічному, що характеризує її як один із важливих різновидів соціальної діяльності; • психолого-педагогічному, що спрямовано на розкриття особистісних чинників, без яких неможливе виконання викладачем його функцій; • конкретно-методичному, який пов'язаний зі змістом роботи викладача та, відповідно, формуванням знань, умінь і навичок із конкретної спеціальності.

Гуманістичний характер діяльності викладача професійно-художніх дисциплін зумовлює потребу його інтелектуальної обізнаності не лише в питаннях професійно-художньої підготовки, а й в осмисленні широкого кола загальнолюдських цінностей. Низький рівень ціннісної свідомості викладача негативно позначається на результатах навчання та виховання молоді. І навпаки, високі ціннісні орієнтації дають йому змогу активно обмінюватись думками,

завдяки чому взаємозбагачується та покращується результат самореалізації в професійній та художньо-педагогічній діяльності.

Зазначимо, що гуманістичні цінності створюють основу професійної культури викладача. У свою чергу існує комплекс цінностей, перевірених практикою освітньої системи [594, с. 93]. Сформованість ціннісних орієнтацій дає можливість майбутнім викладачам професійно-художніх дисциплін зрозуміти та оцінити особистісну, суб'єктну та фахову цінність, проаналізувати та порівняти власні можливості та цінності з іншими людьми; аналізувати поведінку і вчинки суб'єктів професійно-педагогічної та освітньої діяльності, яка формується на основі гуманістичних і професійних цінностей; допомагати у самовизначенні та самореалізації майбутнім фахівцям.

Безперечно, найважливішим елементом формування та саморозвитку викладача є його професійно-педагогічна освіта. Усі ланки процесу його підготовки в педагогічному ЗВО взаємозалежні та мають одну загальну мету: виховання всебічно розвиненої особистості педагога, що характеризується гуманістичним світоглядом, високою моральністю та творчою активністю. Під час навчання у вищій освіті відбувається професійне самовизначення особистості, що розпочинається в школі з усвідомлення необхідності підготовки до вибору професії та продовжується шляхом допрофесійного, профільного навчання. У закладі вищої освіти студент набуває конкретні уявлення, пов'язані з професійним майбутнім. Проходячи стадію накопичення професійних (предметних), а також психолого-педагогічних знань, стадію самооцінювання, майбутній педагог формує професійно значущі якості, які виникають і розвиваються шляхом накопичення професійно-педагогічного досвіду в період усвідомлення особистісного вибору професії, забезпечуючи оптимальне поєднання своїх інтересів і можливостей із вимогами суспільства, потребами ринку праці та ринку освітніх послуг [138, с. 27–29].

Предметом діяльності викладачів професійно-художніх дисциплін є формування та розвиток професійної кваліфікації та художньо-естетичної культури молоді засобами різних видів і жанрів мистецтва [436, с. 3]; вони

покликані бути носіями індивідуального стилю діяльності та мати досвід його формування в інших, прагнути до продуктивної педагогічної взаємодії як до способу особистісної самореалізації всіх учасників освітнього процесу.

Щоб відповідати сучасним вимогам, усім педагогічним і науково-педагогічним працівникам потрібно: мати інтерес до предмету та процесу викладання; володіти теорією та методикою з фундаментальних дисциплін і дисциплін психолого-педагогічного циклу; володіти мистецтвом і методами спілкування з учнями, студентами; вміти аналізувати і вносити корективи у власну роботу; постійно вдосконалюватись і запозичувати кращий педагогічний досвід [573, с. 60]. Специфіка підготовленості педагога професійно-художньої школи, як стверджує В. Радкевич, виявляється у володінні сучасним змістом професійно-художньої освіти і методами вирішення відповідних професійних завдань; сформованій готовності виховувати в майбутніх фахівців здатність до творчої, продуктивної діяльності. Цю готовність науковець визначає як стійку характеристику викладача професійно-художніх дисциплін, сукупність професійно важливих якостей і властивостей у процесі професійно-педагогічної діяльності, якими має володіти митець [531, с. 3]. Тобто, йдеться, фактично, про складові компетентності.

Кожен викладач має володіти цілісною системою знань зі своєї дисципліни (спеціалізації), постійно оновлювати ці знання, займаючись самоосвітою (вивчення літератури з фаху; слідкування за новинами у ЗМІ; робота з електронними банками інформації, в Інтернеті). В іншому разі, зважаючи на те що студенти мають доступ до різноманітних інформаційних джерел, викладач не матиме авторитету у студентів через свою низьку обізнаність. До цього треба готувати майбутніх педагогів ще під час навчання.

Усі згадані нами аспекти і компоненти підготовки викладача професійно-художніх дисциплін становлять його професійно-педагогічну компетентність, яка закладається та формується під час навчання в закладі вищої освіти і має розвиватися впродовж усієї його активної життєдіяльності. Неперервний розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів, який відбувається

у фаховій діяльності, в інформальній освіті шляхом підвищення рівня знань і вмінь, набуття досвіду та вдосконалення саморефлексії.

Компетентністю (від лат. *competens* – належний, відповідний) нині називають сукупність властивостей особистості, яка характеризується засвоєними нею знаннями, сформованими вміннями і навичками, набутим практичним досвідом і ціннісними орієнтаціями (ставлення до себе, людей, до праці, природи, культури, суспільства, держави). Оскільки задану соціальну вимогу щодо освітньої підготовки в певному колі питань називають «компетенція», то компетентність – це набуті (засвоєні, сформовані, розвинуті) людиною компетенції [583, с. 10], що визначають її кваліфікацію.

Зазначимо, що термін «компетентність» після тривалих наукових дискусій вже утвердився й однозначно трактується в науково-педагогічних працях. Його трактування зафіксоване в нормативних документах МОН України, зокрема в Законі «Про освіту» (2017 р.) «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [507]. Тому його розширений аналіз є неактуальним. Розглянемо лише найважливіші аспекти стосовно предмета нашого наукового пошуку.

Науковці характеризують компетентність як установлення зв'язку між знаннями й обставинами, як здатність знайти оптимальне рішення для розв'язання виявленої проблеми [696, с. 74]. Структура загальних компетенцій охоплює такі складові: здатність шукати розв'язки, вивчати, осмислювати, включатися в діяльність, співпрацювати, адаптуватися тощо.

М. Холодна зазначає, що компетентність формує специфічний тип організації предметно-специфічних знань, які дозволяють ухвалювати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. На її думку, вони мають задовольняти вимогам: різноманітності (множинності); структурованості; гнучкості; оперативності та доступності; здатності до застосування в нових ситуаціях; категоріальний характер; володіння не лише декларативними, а й процедурними

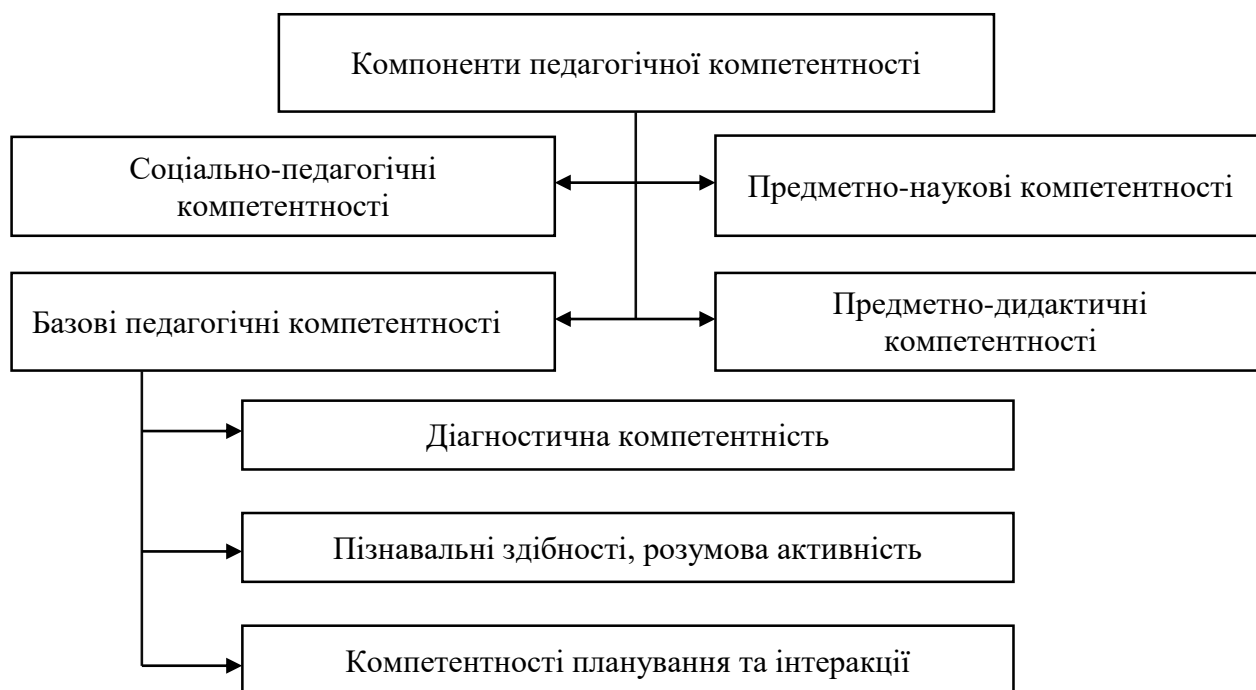
і конструктивними знаннями; рефлексивності, тобто усвідомлення широти і глибини своїх знань [671, с. 174].

Безперечно, важливою характеристикою особистості є професійна компетентність. Б. Гершунський ідентифікував її з рівнем професійної освіти, індивідуальними здібностями і досвідом особистості, мотивацією до самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до професійної діяльності [91, с. 83]. Переважно, науковці визначають професійну компетентність як «цілісну соціально-професійну властивість», що дозволяє успішно виконувати виробничі завдання, взаємодіяти з іншими людьми [57].

Професійна компетентність викладача всебічно досліджена у працях: Г. Балла, Б. Гершунського, О. Дубасенюк, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Маслова, Л. Масол, Н. Побірченко, О. Пометун, В. Радкевич, Л. Руденко, П. Сікорського [27; 91; 153; 355; 360; 481; 531; 551; 583] та ін. На важливість здобуття викладачем відповідних компетенцій вказують зарубіжні вчені К. Бауер, І. Борман, Г. де Гаан, Дж. Равен, Дж. Спектор [526; 723; 728; 794] та ін. Художню компетентність як необхідну умову належного виконання обов'язків викладача мистецтва розглядали О. Кайдановська, С. Коновець, І. Мужикова, О. Плотницька [175; 277; 393; 475] та ін.

Зарубіжні науковці розглядають професійну компетентність педагога як комплекс компонентів (рис. 2.1). При цьому компетентність є категорією динамічною, а її розвиток – це неперервний процес, який відбувається завдяки підвищенню освітнього рівня, збільшення саморефлексії та досвіду [723].

Спільні європейські принципи щодо компетентностей і кваліфікації викладачів вироблені на міжнародній конференції у 2005 р. в м. Брюсселі. За її результатами прийнятий документ, який виділив загальні європейські принципи компетенцій і кваліфікації викладачів, зокрема: підтримку викладачів впродовж їхнього професійно-кар'єрного росту; мобільність як центральну частину програм підготовки викладачів; партнерство установ, що забезпечують отримання педагогічної освіти з іншими відповідними установами.

Рисунок 2.1 – Професійна компетентність педагога (за К. Бауером)

Рекомендації також визначали три ключових компетентності викладачів:

- робота з людьми, вміння працювати в соціальній інтеграції та виховувати здібності, потенціал кожного студента;
- робота зі знаннями, технологіями та інформацією, здатність працювати з різними типами знань, створювати й управляти навчальним середовищем;
- діяльність у суспільстві, здатність робити такий внесок у підготовку студентів, щоб вони були глобально відповідальними громадянами ЄС [743].

За матеріалами європейського проекту «Освіта і навчання 2010» компетентності викладача класифікуються на три групи:

I. Ключові компетентності, необхідні для виконання будь-якої професійної діяльності, завдяки ним індивід відчуває себе комфортно в соціальному та професійному середовищі, здатен вирішувати професійні завдання завдяки умінню працювати з інформацією, спілкуватися та дотримуватися соціальних і правових норм, що прийняті в суспільстві. До ключових відносять: інформаційно-комунікативні, соціально-трудова, мовні та культурні компоненти, здатність самовдосконалюватись упродовж життя.

II. Базові компетентності – відображують специфічний характер педагогічної діяльності та ґрунтуються на здібностях, знаннях, уміннях

викладача XXI ст. Вони містять: організаційний, дидактичний компоненти, здібність до педагогічного мислення, когнітивно-креативний, психологічний, оцінювально-консультативний компоненти.

III. Спеціально-предметні компетентності демонструють рівень володіння дисципліною, що викладається. Їх розглядають як уміння викладача реалізувати свої ключові та базові компетентності у процесі викладання. Ці компетентності передбачають: предметний (викладач повинен знати свій предмет значно глибше, ніж вимагає навчальний план) і науково-дослідницький компоненти (всі програми формування професійної компетентності викладача в Європі націлені на розвиток у викладачів здатності вести дослідницьку роботу) [734].

Н. Кузьміна [307, с. 121], О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова [130] розглядають професійно-педагогічну компетентність як складне утворення, що охоплює: 1) компетентність у галузі теорії і методики навчально-виховного процесу (цілі, завдання, принципи, закономірності, зміст, засоби, форми, методи, прийоми); 2) компетентність у галузі фахових предметів; 3) соціально-психологічну компетентність у галузі спілкування, навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності групи і конкретного учня, студента; 4) диференціально-психологічну компетентність як мотиваційну, індивідуальну, вікову характеристику молоді; 5) аутопсихологічну компетентність щодо переваг і недоліків власної діяльності, специфіки своєї особистості та її характерних якостей [130, с. 7].

В. Сластьонін вважає, що структурні складові компетентності педагога повинні співпадати з компонентами педагогічної діяльності, а єдність теоретичних і практичних педагогічних умінь – скласти модель професійної компетентності викладача. З огляду на це, науковець слушно, на наш погляд, об'єднав педагогічні вміння в чотири групи:

- зміст педагогічного процесу має набути вигляд педагогічних завдань;
- відображати логічно завершену педагогічну систему;
- виділяти і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і чинниками педагогічного процесу, приводячи їх у дію;

– враховувати й оцінювати результати педагогічної діяльності [588, с. 101].

Таким чином, у педагогічній компетентності інтегрується теоретичні знання, практичні вміння, набутий досвід і важливі для викладача особистісно-ділові якості: критичність мислення, самовдосконалення, креативність, відданість професії тощо. Професійно-педагогічна компетентність забезпечує спроможність викладача ефективно виконувати педагогічні функції згідно з прийнятими в країні нормами і стандартами [157, с. 6].

Формування та розвиток професійно-педагогічної компетентності – це процес, який забезпечує умови для розвитку особистісного професіоналізму. Рівень професійної компетентності викладача, безперечно, позначається на його професійній діяльності, виявляється в подальшій самореалізації.

Для викладача нового покоління важливо бути компетентним у професійній, загальнокультурній і гуманітарній царині, що передбачає наукову, професійно-практичну і психолого-педагогічну підготовку. Окрім глибоких психолого-педагогічних і предметних (спеціалізовано професійних) знань йому необхідні: знання світової культури і гуманістичні особистісні якості; нестандартне мислення, володіння інноваційною стратегією та тактикою, гнучка адаптація до змін змісту й умов професійної діяльності; здатність нести відповідальність за результати власної діяльності; мотивація до самовдосконалення; комунікативна культура, що включає розвинену мову, володіння сучасними засобами зв'язку й інформаційно-комунікаційними технологіями. Окрім цього викладач повинен вміти: проектувати цілі та завдання викладання дисципліни з урахуванням різних освітніх ресурсів; розробляти власні методики проведення теоретичних і практичних занять, що дозволяють засвоїти методи самоосвіти і моделювання майбутньої професійної діяльності; готувати лекції-презентації з елементами інтерактивних методів навчання; проводити віртуальні консультації та відеоконференції; виконувати соціально-економічні функції, що передбачає володіння основами сучасної економічної діяльності тощо [159].

Майбутній викладач професійно-художніх дисциплін окрім того має володіти широкою ерудицією в галузі художньої культури, педагогіки, психології, мистецтвознавства, етики й естетики; здобути необхідні практичні вміння та навички; досягти сформованості особистісних якостей і здібностей для успішного виконання професійних і педагогічних функцій. Зазначимо, що соціально та професійно значимі особистісні якості є важливою умовою формування та становлення інтегрованої психолого-педагогічної компетентності майбутнього викладача.

На наш погляд, для формування **професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін** у ЗВО в її структурі доцільно розрізняти такі компоненти: *мотиваційний; когнітивний; комунікативний; культуротворчий; художньо-творчий; аксіологічний; організаційно-педагогічний; рефлексивно-аналітичний*. Розглянемо їх детальніше.

Мотиваційний компонент (професійні мотиви, інтереси і потреби). Мотив (франц. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – це те, що зсередини підштовхує, спонукає особистість до певних дій [403, с. 465]. Мотивація – процес спонукання людини до виконання тих чи інших дій і вчинків; складний соціально-психологічний, інтелектуальний, емоційний і вольовий акт, який потребує аналізу й оцінювання альтернатив, вибору та ухвалення рішень [292, с. 197]; це поєднання стійких мотивів за наявності панівного, що виражає, уособлює спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, які визначають її діяльність [612, с. 146]. Мотивація є провідним чинником регуляції активності людини, її поведінки і діяльності, в тому числі навчальної [393, с. 20].

Мотиваційний компонент у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін формує інтерес до професійно-пізнавальної та творчої діяльності, потребу в самовираженні та саморозвитку, самовдосконаленні, потребу в підвищенні власної кваліфікації. Мотивація поведінки індивіда виступає як система внутрішньої саморегуляції, інтегруючими компонентами якої є свідомість і самосвідомість. У процесі сприятливої соціалізації особистості для

формування її мотиваційної системи притаманна тенденція до посилення соціально-вольового рівня регуляції поведінки порівняно з імпульсивним рівнем регуляції [142, с. 61]. Цей компонент містить потреби, мотиви, бажання, інтереси, залучає студента до процесу навчання та підтримує активність упродовж усіх етапів навчально-виховної (і подальшої викладацької) діяльності. Мотиваційний елемент присутній у причинно-наслідковому характері освітнього процесу, до якого відносять готовність до професійної підготовки і майбутній кар'єрний успіх.

Основою реалізації цього компонента є забезпечення мотивації, пізнавального інтересу, тобто спрямованості особистості, звернена до пізнання, процесу самовдосконалення, прагнення майбутнього фахівця включитися в процес пізнання для вирішення проблемних завдань, розширити свої знання з дисциплін, що не ввійшли в навчальну програму. Потреби, прагнення, цілі, інтереси і розвиток творчої особистості, як відомо, – процеси взаємопов'язані. Інтерес породжує розвиток творчої особистості майбутнього викладача, закріплює та поглиблює пізнавальний інтерес до культури і традицій свого народу та народів світу. Це визначає важливість мотиваційного компоненту.

Когнітивний компонент (загальнонаукові, спеціалізовано професійні та психолого-педагогічні знання) охоплює знання засобів і способів діяльності, вирішення професійних завдань, правил і норм поведінки. Когнітивні компетентності мають передусім інформаційну функцію, а їх завдання – формування в майбутніх фахівців змістової (теоретичної) здатності до вдалої професійної діяльності, а саме системи професійно-педагогічних знань, потреби систематично поповнювати ці знання відповідно до здобутків педагогіки та предметної області. Цьому компоненту притаманний подвійний зміст, адже у процесі навчально-пізнавальної діяльності знання спочатку виступають у ролі мети, а потім – засобу оволодіння професійними вміннями і навичками.

Когнітивний компонент охоплює знання дисципліни спеціалізації (предметної області) та психолого-педагогічних і методичних засад її викладання, що становить інтелектуальну основу роботи викладач. Сюди

належать: інтегровані філософські, загальнонаукові, соціально-психологічні та педагогічні знання, що впливають на педагогічну діяльність; знання вікової психології, вікових та індивідуальних особливостей людини; сутності й ознак навчальної діяльності, специфіки інноваційних технологій навчання у професійно-художній галузі; методики викладання професійно орієнтованих мистецьких дисциплін, необхідні для аналізу та вибору оптимальних способів розв'язання проблем професійно-художньої підготовки учнів (студентів) професійної школи відповідно до їхніх потреб та інтересів, передусім методів розвитку творчих здібностей, методів планування й управління навчальним процесом, а також комунікативно-педагогічні знання, загальнопедагогічна ерудованість тощо.

Цей компонент педагогічної компетентності викладача професійно-художніх дисциплін потребує вивчення: а) об'єктів навчання, виховання та розвитку (окремого учня, групи і контингенту в цілому), їхнього стану, розвитку, змін, що відбуваються; б) засобів, форм, методів, технологій і умов, за допомогою яких здійснюється професійно-художня підготовка, об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на весь характер навчання та виховання фахівців; в) потенційних можливостей і недоліків у розвитку особистості самого викладача; г) перспектив і тенденцій художньої освіти і конкретних шляхів розвитку художньої творчості; д) напрямів самоосвіти і самовдосконалення викладача професійно-художньої школи.

Комунікативний компонент (навички комунікації, співпраці, встановлення зв'язків, прояв емпатії) підготовки майбутніх викладачів до педагогічної діяльності проявляється як потреба в міжкультурній комунікації в межах професійної діяльності, передбачає налагодження емоційних зв'язків під час взаємодії, прояв гуманізму, співпраці, емпатії тощо у процесі взаємодії та співробітництва зі студентами і колегами – представниками інших дисциплін.

Професійно-педагогічна діяльність викладачів потребує вміння ефективно спілкуватися з людьми, обмінюватися інформацією, ухвалювати на цій основі рішення та передавати необхідну інформацію, що становить комунікативний

процес. Комунікація – це явище суспільного та професійного життя, його необхідний елемент полягає у веденні діалогу, здатності виявити власні манери поведінки у безпосередньому спілкуванні [487, с. 9]. Комунікативна компетентність – це категорія, яка відображає всю систему ставлень людини до самої себе, до природи і соціуму [351, с. 5].

Під час взаємодії з людьми комунікативна компетентність виявляється у спроможності до різноманітного спілкування, формування завдань, вирішення конфліктів, вмінні взаємодіяти з представниками різних культур, ведення переговорів тощо [75, с. 27]. Завдяки комунікативному компоненту майбутній викладач розкриває власний емоційний стан і налаштовується на стан партнера. Студенти в комунікативному процесі використовують не лише формальні, теоретичні знання, а й свої професійні мотиви, орієнтації, емоційно-вольову сферу. Відбувається апелювання до знань сутності, особливостей, характерних рис, стилів і структури процесу комунікації, розуміння своєї ролі в професійно-педагогічній діяльності, тобто активізація механізмів самовизначення майбутнього викладача.

Культуротворчий компонент (вміння та навички конструктивної культуротворчої діяльності) передбачає розвиток естетичного відчуття, це власна система цінностей, творча індивідуальність (потенціал) фахівця. У підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін він спрямований на методи сприйняття та пізнання студентів, розуміння їхньої поведінки, дій, індивідуальності. Культурологічний компонент забезпечує аналіз культурно-історичної сфери навчання крізь призму системотвірних культурологічних понять (культура, культурна комунікація, культурна спадщина, культурна самосвідомість, цивілізація, матеріальна та духовна культура, еволюція тощо).

Цей компонент впливає на формування світогляду та світосприйняття студентів, їхню моральність, професійну етику, світосприйняття культурних особливостей мистецтва, умінь аналізувати й узагальнювати процеси і тенденції сучасного соціокультурного середовища. Він змінює уявлення про основні

цінності освіти як винятково інформаційно-знаннєві та пізнавальні, знімає вузьку наукову зорієнтованість змісту освіти і принципів будови навчального плану, розширює культурні основи і зміст навчання та виховання, уводить критерії продуктивності та творчості в освітній діяльності [300, с. 65–66] викладача та студентів на основі впровадження культурно-історичної компоненти змісту художньо-педагогічної освіти.

Цей компонент допомагає у формуванні такого освітнього середовища у ЗВО, що має культуротворчі ознаки і виступає цілісною системою, структурні елементи якого використовуються суб'єктами освітнього процесу для засвоєння та трансляції гуманістичних цінностей, забезпечують формування культуротворчого та соціально-педагогічного мислення студентів. Це культуротворче середовище є одним з ефективних напрямів удосконалення якості підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Близьким до культуротворчого є *художньо-творчий компонент* компетентності (художні здібності, сприйняття та вміння). Цей компонент, безперечно, вагомий для всіх фахівців художнього профілю. Зазначимо, що в науковій літературі з теорії та практики мистецької освіти застосовуються споріднені за змістом поняття художньо-творчої, художньо-естетичної та художньої компетентності фахівця.

Художньо-творча компетентність – це здатність митця використовувати набуті художні знання й уміння, отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з загальними естетичними цінностями і власними духовно-світоглядними позиціями [362]. До її складу входить: образотворчо-мовленнєвий; вербально-образний; образно-стильовий; продуктивно-образний і стратегічний складники [12], що передбачає художню грамотність, художнє сприйняття та художні вміння. Художньо-творчу компетентність фахівця також окреслюють як спроможність постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, завдяки дотриманню канонів і вмінню гармонізувати художню форму [474].

Опираючись на погляди багатьох дослідників (В. Ананьєва, Н. Комашко, Л. Масол, М. Пічкур, І. Ревенко, А. Тутолмін, О. Семенова [12; 362; 474; 565;

651] та ін.), творчу компетентність художника-педагога тлумачимо як особистісну здатність до творення нових ідей і гіпотез, творчого ставлення до процесу своєї діяльності, що складається з низки етапів: підготовки, натхнення, ухвалення рішення, при цьому акцентуючи не лише на художньо-професійні, а й на психолого-педагогічні аспекти, форми і методи роботи. Отже, художньо-творчий компонент компетентності задовольняє потреби викладачів професійно-художніх дисциплін у професійній самореалізації й духовному самовдосконаленні, що забезпечує набуття досвіду власної професійно-творчої діяльності та реалізацію образотворчих здібностей, уяви, фантазії, композиційного мислення тощо, що сприяє подальшій навчально-виховній роботі [565].

Аксіологічний компонент (професійно-педагогічні ціннісні орієнтації) є основою творчої особистості, оскільки саме те, ким є художник як виразник світогляду та суспільних ідеалі, визначає значення його творчості для людей. Аксіологічний компонент передбачає усвідомлення освітніх і духовних цінностей у процесі навчання у ЗВО. На думку Н. Мерзлякової, аксіологізація у процесі професійного навчання полягає в усвідомленні значущості ціннісного ставлення до освіти для подальшої професійної діяльності, розвитку кар'єри [373, с. 35], становлення власної професійної позиції та самореалізації.

Аксіологічний компонент – це основа структури особистості, яка визначає її ціль, вищий рівень саморегуляції соціальної поведінки людини. Прилучення особистості до культури є, насамперед, процесом засвоєння певної сукупності цінностей і формування на цій основі системи ціннісних орієнтацій. При цьому засвоєні цінності дають змогу людині жити в суспільстві, бути повноправним і повноцінним його членом, взаємодіяти з іншими людьми і виконувати діяльність із створення предметів культури. Виходячи з цього і сама культурність інтерпретується як сприйнята та засвоєна окремою людиною сукупність культурних цінностей, що проявляється у формі ціннісних орієнтацій особистості. Аксіологічний компонент компетентності педагога утворений сукупністю педагогічних цінностей, які створені людством і включені в цілісний педагогічний процес. Знання, ідеї, концепції, які мають зараз значущість для

суспільства й окремої освітньої системи, виступають в якості педагогічних цінностей.

Результатом реалізації аксіологічного компоненту є: зорієнтованість майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на загальнолюдські та духовні цінності; усвідомлення загальнолюдських і духовних цінностей на особистісному рівні; необхідність виявлення та розвитку всіх сутнісних сил, спонукання до самовиховання; усвідомлення власної неповторності [688, с. 96]. Сформовані ціннісні орієнтації та відношення активізують самовизначення та саморозвиток студентів у професійному плані як митців і педагогів.

Організаційно-педагогічний компонент компетентності (практичні професійні та педагогічні вміння та навички) охоплює здатність і готовність майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін організовувати навчально-виховний процес, управляти цим процесом і визначати його ефективність, вчасно виявляти недоліки і виправляти їх. Це потребує вмінь виконувати аналіз, синтез, цілепокладання, структурування, корекцію, контролю та передбачення. Організаційні вміння та навички характеризують спроможність педагога залучати учнів (студентів) до різних видів діяльності, дозволяють організувати будь-яке конкретне заняття, враховуючи його специфіку, особливості навчальної групи, наявність необхідних засобів, інвентарю, обладнання, матеріалів тощо. В сукупності цей компонент відображає психолого-педагогічні вміння та навички майбутнього педагога щодо викладання дисциплін, які забезпечують послідовне й оптимальне розв'язання завдань професійно-художньої підготовки.

Організація освітнього процесу передбачає попередню конструювальну (проектувальну) діяльність викладача, пов'язану з відбором, компонуванням і проектуванням навчально-виховного матеріалу, складанням планів і програм, плануванням конкретного заняття, тобто це основа, на якій будується подальша робота. Ця діяльність потребує перспективного планування дій, відбору конкретних видів роботи з урахуванням вікових особливостей, включає планування змісту, проектування форм і методів і послідовності прийомів, а

також системи пізнавальної роботи учнів (студентів). Конструювальні вміння виконують орієнтаційну функцію – передують практичним діям, визначають структуру занять для пробудження в учнів інтелектуального, емоційного та практичного інтересу, визначають здатність викладача грамотно проектувати програму досягнення педагогічних цілей і розв'язання освітніх завдань [273].

Цей компонент потребує володіння всіма художніми навичками, необхідними для демонстрації учням (студентам) різної художньої техніки; засвоєння способів виконання сукупності професійно-педагогічних дій; уміле застосування методів навчання з урахуванням конкретних педагогічних ситуацій; здатність опиратися на дидактичні закономірності, враховувати вимоги дидактичних принципів і принципів професійної освіти; володіння широким інструментарієм сучасних педагогічних технологій, зокрема ІКТ, методами діагностики і моніторингу художньої підготовки; власний досвід послідовного виконання дій щодо розв'язання завдань професійно-художньої підготовки, а також готовність до пошуку шляхів їх удосконалення.

Організаційно-педагогічний компонент компетентності викладача передбачає також наявність у нього педагогічного такту, що дозволяє розуміти почуття вихованців і налагоджувати з ним стосунки порозуміння, взаємної довіри, сприятливі для успішного виконання навчально-виховних завдань, що визначають позитивний психологічний клімат на заняттях.

Рефлексивно-аналітичний компонент (уміння аналізувати педагогічні явища, осмислювати й усвідомлювати власні дії) виявляється в характері дій і вчинків, впливає на внутрішні стимули розвитку потреби викладача в самоосвіті та самовдосконаленні, прагнення до творчості у професійній сфері. Цей компонент свідчить про засвоєння особистістю культури, що є результатом самоаналізу вже наявних знань і досвіду, передбачає здатність до естетичного сприйняття, емоційного переживання, володіння розвинутою уявою, образним мисленням. Він реалізується через аналітичну, пошуково-практичну діяльність, сприяє формуванню стійких уявлень про себе, людей і навколишнє середовище, підвищує рівень комунікативності, загальнокультурної та професійно-

педагогічної обізнаності. Рефлексивно-аналітичний компонент викладача передбачає набуття чогось якісно нового, неповторного, унікального як у власному мистецтві, так і творчості учнів.

Цілеспрямоване накопичення майбутніми викладачами професійно-художніх дисциплін під час навчання у ЗВО комплексу знань, умінь, навичок, досвіду, спрямованих на формування та вдосконалення всіх компонентів їхньої професійно-педагогічної компетентності, сприяє інтелектуальному та культурно-етичному розвитку особистості, допоможе задовольнити потреби ринку освітніх послуг і запити суспільства. Саме тому важливим є усвідомлення студентами самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності та яким чином необхідно сформувати у професійній підготовці.

Самостійне навчання студентів, а також саморегульоване оволодіння знаннями і вміннями формальним чи неформальним способом, безперечно, є важливою складовою формування професійно-педагогічної компетентності. Підготовленість педагога-художника до самоосвітньої діяльності визначає його пізнавальна активність, рівень рефлексії та творчості, ступінь інноваційності педагогічної взаємодії, досвід професійної роботи. Як слушно зазначає О. Семенова, ці аспекти однаково стосуються психолого-педагогічного та художньо-професійного функцій викладача [565].

Отже, завдання підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти України полягає в цілеспрямованому формуванні у студентів у процесі навчання компонентів професійно-педагогічної компетентності. Це потребує злагодженої роботи викладачів та адміністрації ЗВО в напрямі модернізації освітнього процесу з використанням кращих здобутків педагогічної науки. На жаль, випускники українських ЗВО за сукупністю різних параметрів недостатньо підготовлені, як свідчить практика (див. підрозд. 2.3), до професійно-педагогічної діяльності.

Враховуючи, що сучасний стан української освітньої системи досить низький, порівняно із законодавчим і матеріальним забезпеченням освіти в розвинених країнах, невід'ємною частиною реформування освіти нашої держави

є вивчення та застосування зарубіжного досвіду шляхом компаративістичних науково-педагогічних досліджень. Зокрема, розвитку теорії художньо-педагогічної освіти, безперечно, сприятиме творче використання зарубіжного досвіду підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в країнах із найбільш розвинутими освітніми системами. Короткий огляд теоретичних засад і практики зарубіжної вищої школи художньо-педагогічного профілю в наступному підрозділі допоможе проаналізувати оригінальність національних систем і спільні світові риси та тенденції розвитку професійно-художньої освіти і педагогічної підготовки майбутніх викладачів.

2.2. Особливості та тенденції вищої художньої та педагогічної освіти в країнах зарубіжжя

У різних країнах світу, закономірно, існують відмінності в педагогічній і професійно-художній підготовці майбутніх фахівців, зокрема педагогічного профілю. Огляд і характеристика художньо-педагогічної освіти дають змогу виділити провідні спільні та специфічні риси національних освітніх систем.

США. Особливостям розвитку професійної та художньої освіти у Сполучених Штатах Америки приділили значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці (Т. Кошманова, М. Нагач, І. Пентін, О. Пономарева, К. Рибачук, Р. Роман, Л. Смалько [287; 399; 455; 483; 542; 546; 600] та ін.). Це не випадково, адже у США завжди особливо турбувались питаннями підготовки кваліфікованих фахівців, у тому числі – педагогів. Вивчення системи професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у США показує, що вона є багаторівневою та передбачає навчання за схемою бакалавр – магістр.

Система вищої освіти США нині різноманітна та має багатоступеневу структуру. У ній функціонують дворічні та чотирирічні коледжі, підпорядковані

місцевій владі, які пропонують широкі послуги у різних галузях, зокрема, образотворчому мистецтві.

Дворічні (комунальні) коледжі професійно орієнтовані. Навчальні програми у них такі ж, як програми перших двох років навчання в чотирирічних коледжах та університетах, а випускники зараховуються на третій курс університету. У США налічується 1158 комунальних коледжів, у яких нині навчається 11,6 млн. студентів [791]. Ці коледжі відіграють значну роль в адаптації прибулих емігрантів, створюючи умови для широкої професійної підготовки і вивчення англійської мови. Їх адміністрація часто звертається до художніх майстерень, реставраційних, художньо-промислових підприємств, пропонуючи створити навчання на підприємствах за їх програмами.

Після закінчення дворічного коледжу художнього профілю молодий фахівець отримує ступінь Associate Degree of arts, що є нижчим щаблем в американській вищій освіті, а також сертифікати за професіями [782]. Студенти з цим ступенем можуть продовжити навчання в чотирирічному коледжі чи в університеті. У чотирирічному коледжі студенти отримують повну вищу освіту I ступеня – Undergraduate Study – з присвоєнням ступеня бакалавра. Після бакалаврата деякі студенти вирішують продовжити навчання в магістратурі. Під час прийому враховується середній бал студента та результати вступного тесту (GRE). Магістратура, як правило, триває 2 роки, а для того, щоб отримати ступінь доктора філософії (PhD) необхідно навчатись ще 3 роки. У докторантурі продовжують навчання 5–7 % випускників магістратури.

Як свідчить аналіз наукової літератури, підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін у США здійснюється двома шляхами: професійним (здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра та наукового ступеня доктора філософії) або шляхом підвищення кваліфікації чи перекваліфікації. Випускники магістерських і докторських програм є претендентами на викладацькі посади у закладах вищої освіти. Проте, на думку С. Кеннеді, отримання рівня магістра чи ступеня доктора не означає становлення

професіонала, а лише виявляє певний рівень сформованості професійної компетентності [756, с. 74–76].

Університети зазвичай пропонують різні наукові ступені в різноманітних наукових галузях. Для творчих спеціальностей передбачені театральні та художні студії, для занять спортом – сучасні спортзали і майданчики. Деякі університети США відомі особливо сильними кафедрами на певних факультетах. Наприклад, найпрестижніше вивчати мистецтво та дизайн у є приватному університеті Академія мистецтв (Academy of Art University), заснованому в 1929 р. (Сан-Франциско, Каліфорнія).

До американських закладів вищої освіти університетського рівня вступають як випускники коледжів так і випускники 12-річної повної середньої школи. Оплата за навчання є відносно доступною; вона залежить від обраної спеціальності, позиції університету в рейтингу та механізму фінансування закладу. У приватних університетах навчання коштує дорожче. Однак у них іноземні та американські студенти оплачують однакові суми, а в держаних закладах для іноземців вартість навчання вища.

Заняття в американських ЗВО переважно практико орієнтовані, а навчання в університетах має дослідницький характер. У кампусах розташовані науково-дослідні центри, обладнані за останнім словом техніки. Провідною формою навчання є лекції. Проте технологія навчання, яка використовується у США під час лекційного викладу навчального матеріалу відрізняється, заняття будується на використанні дослідницьких технологій; лектор намагається не лише бути передавачем інформації, а й учасником освітнього процесу. Дослідницька технологія навчання потребує від викладача використання відповідних дидактичних засобів прямого та опосередкованого керування, а від студентів – володіння та використання різних методів пізнання. Навчальний матеріал презентується викладачем у такому вигляді, що спонукає до подальшого самостійного опрацювання. Лекції часто мають форму дискусії. Студентів розподіляють на дискусійні групи (15-30 осіб), які 1-2 рази на тиждень зустрічаються з викладачем та обговорюють навчальний матеріал. Багато

інформації дається на самостійне опрацювання, спонукаючи студентів до дослідження й аргументації власного бачення проблеми. Студент у процесі навчання стає активним учасником освітнього процесу [772, с. 37–39].

Під кінець другого року навчання студенти мають можливість самостійно обирати дисципліни, які будуть вивчатись під керівництвом викладачів-консультантів. 10–15 % навчальних курсів за вибором викладається як факультативні, саме вони надають студентам відповіді на питання щодо їхньої майбутньої професійної діяльності [358, с. 152].

Щодо американських програм підготовки викладачів доцільно зазначити, що вони приділяють менше уваги вивченню теоретичних концепцій, а більше – практичному, творчому, гнучкому, доступному підходу до педагогічної освіти з наданням широких можливостей вільного вибору. Підвищення якості й ефективності навчального процесу у вищій школі США здійснюється, за рахунок переосмислення традиційних форм і методів викладання, полегшення умов для занять студентів шляхом індивідуалізації навчання, збільшення комплексу новітніх технічних засобів, широкого застосування нових, нетрадиційних форм навчання. Водночас широка академічна свобода призвела до ослаблення почуття єдності між викладачами і студентами [189, с. 12–13].

Підготовка викладачів у США активізувалася у 80-х рр. ХХ ст. у зв'язку з низкою причин, передусім підвищенням професійних вимог. З'явилися чисельні психологічні та педагогічні дослідження, в яких обґрунтовується зв'язок ефективності навчання студентів і підготовки викладачів; стало очевидним необхідність створення інституту професійної підготовки педагогів для ЗВО. Відтак, у США виникла національна програма «Підготовка майбутніх викладачів» (PFF – Preparing Future Faculty) [85]. Участь у програмі є обов'язковою для всіх нових викладачів і стажистів. У програмі беруть участь відібрані на конкурсній основі студенти, які бажають розпочати педагогічну діяльність у вищій школі. Основними формами професійної підготовки у програмі PFF є навчальні майстерні, мета яких – розвиток викладацької компетентності. Програма таких майстерень передбачає: 1) ефективність

навчання, стратегії навчання, навчання високому рівню мислення; 2) активне та кооперативне навчання; 3) побудову, оформлення та переоформлення курсів; 4) допомогу новим і молодим викладачам; 5) оформлення та презентацію ефективних навчальних майстерень; 6) професійну спрямованість [488]. Важливою складовою професійної підготовки у програмі PFF є постійно діючий семінар «Підготовка до кар'єри викладача», метою якого є: інформування студентів про різні виміри педагогічної діяльності; ознайомлення з особливостями кар'єрної організації, корпоративної культури; мотивування їх до довготривалого самостійного дослідження основ успішної викладацької кар'єри. Основними є активні методи навчання: тренінги, навчальні майстерні, методи кооперативного навчання, навчальні екскурсії тощо [560].

Важливо відзначити, що кожен університет США має власні, додаткові до національної програми форми і засоби професійного навчання майбутніх викладачів. Так, у деяких університетах майбутні педагоги проходять обов'язкову підготовку в Центрах з викладання та навчання для співробітників (FCTL), метою яких є підвищення якості навчання студентів шляхом підтримки професійного розвитку, стимулювання педагогічної діяльності. Центри реалізують дві основні програми: перша спрямована на оволодіння майбутніми викладачів новітніми методами навчання, друга – на оволодіння стратегією особистісного зростання. Ця програма передбачає створення портфоліо, яке містить декілька компонентів: опис методології професійної діяльності; місце та роль дисципліни в навчальному плані; кроки самоосвіти; плани на майбутнє. Також додаються матеріали, які підтверджують виконання спроектованих кроків: робочі плани, контрольні роботи, результати оцінювання студентів, власної самооцінки. Розроблене портфоліо викладача виявляє його власні наміри відносно навчання, дозволяє спроектувати стратегію навчання, перевірити її успішність і виконати корегувальні заходи.

За освітнім законодавством США федеральний уряд надає фінансову допомогу штатам, закладам, які докладають зусиль для проведення освітньої реформи з метою вдосконалення якості освіти [345]. Особливість підготовки

педагогів у США: автономність університетів, яка надає свободу дій професорсько-викладацькому складу в удосконаленні навчальних програм, що зумовлює їх значну кількість і різноманітність; процес сертифікації після отримання диплому; наявність основних елективних дисциплін, що сприяє формуванню у студентів відповідальності; спрямованість навчального процесу на активну участь студентів у здобутті знань, розвиток творчого, креативного, критичного та самостійного мислення [287, с. 7].

Окремі аспекти навчання мистецтву в ЗВО США розглянуто в додатку А.

Федеративна Республіка Німеччина. Безперечно, цікавою для нашого дослідження є вища освіта Німеччини. Регіональні питання освіти та культури у цій країні вирішують федеральні землі [747]. Однак провідні проблеми, які стосуються галузей освіти і культури, розглядаються як справа всієї нації.

Особливості професійної освіти в Німеччині вивчали Н. Абашкіна, Н. Авшенюк, Т. Вакуленко, В. Гаманюк, А. Лігоцький, Н. Махиня, Л. Пуховська, К. Хюфнер та ін. [1; 5; 62; 87; 339; 368; 523; 674]. Професійну підготовку викладачів у ФРН досліджували: О. Анвайлер, Й. Баумерт, Г. Белленберг, Х. Беннер, К. Бюшер, М. Вінтер, Б. Глассер, М. Дорнер, К. Дудек, І. Краузе, К. Майер, Ф. Мультрус, Дж. Мунк, П. Нейгауз, А. Ортенбургер, С. Пітч, Е. Петерманн, Е. Пошта, Я. Ратхен, Е. Терхарт, Л. Троммер, Х.-Ю. Фукс [724; 733; 721; 726; 731; 805; 767; 768; 777; 783; 786; 738] та ін. Відповідно до їхніх напрацювань, система вищої освіти ФРН є високорозвинена. Країна має велику кількість університетів із широким спектром спеціальностей. Це зумовлено ментальною практичністю, підприємливістю, далекоглядністю німецького суспільства, турботливим ставленням до традицій минулого. Вища освіта Німеччини має більш ніж 16 000 навчальних програм і спеціальностей, які пропонує система вищої освіти (університети, технічні університети, університети прикладних наук, творчі, спеціальні, недержавні та приватні ЗВО), більшість закладів якої фінансуються державою. Система вищої освіти Німеччини охоплює 70 ЗВО у старих і 28 у нових (колишні ГДР) землях; 113 спеціалізованих закладів освіти у старих і 15 у нових землях. Крім того є вищі

школи управління та мистецтв, педагогічні, технічні, теологічні інститути [319, с. 330].

У Німеччині діє ступенева модель підготовки фахівців [135, с. 3], вона є дуже складною, оскільки немає єдиних освітніх вимог в межах країни [753, с. 387]. Структуру системи вищої освіти становлять три типи вищих шкіл:

1) Університети (Universitaeten, Uni) і прирівняні до них заклади вищої освіти. Передусім це класичні університети, історія яких починається із Середньовіччя – Гейдельберзький імені К. Рупрехта (1386 р.), Тюбінгенський (1477 р.), Фрейберзький імені Альберта Людвіга (1457 р.). Сюди відносять і сучасніші заклади вищої освіти: технічні університети (Technische Universitet); загальні університети (Gesamthochschulen), які надають спеціальну професійну освіту та проводять наукові дослідження; а також педагогічні – Padagogische Hochschulen; теологічні – Theological; адміністративні – Verwaltungsfachhochschulen; педагогічні інститути, медичні коледжі, філософсько-теологічні та церковні коледжі, коледжі спорту;

2) Вищі професійні школи (Fachhochschule), виникли на основі інженерних шкіл, яким у 1975 р. надано статус вищої освіти. Їх програма включає: вивчення бізнесу, економіки, сільського господарства та прикладного мистецтва. Завдання цих вищих шкіл – здійснення прикладних досліджень і розробок, орієнтованих на конкретне застосування [167, с. 60–61];

3) Професійні академії (Berufsakademien), зорієнтовані на одержання здобувачами освіти практичних навичок. Студенти поєднують академічний процес зі стажуванням і практичними заняттями безпосередньо на виробництві, відповідно до обраної спеціальності, що дозволяє випускати кваліфікованих фахівців. Зокрема Вищі школи мистецтв (Kunsthochschulen і Musik Hochschulen) готують фахівців із усіх видів мистецтв і музики, включаючи музикологію, історію мистецтв тощо [539, с. 45].

До приватних ЗВО (Private Hochschulen) належать: вищі спеціальні школи (Fachhochschule), професійні академії (Berts Akademien), приватні університети (Universität, скорочено UNI), у тому числі технічні (Technische Universität). Нині

близько 10 % усіх студентів навчаються в ліцензованих приватних ЗВО. Навчання в них здійснюється, зазвичай, англійською мовою, а плата за навчання набагато вища ніж у державних університетах.

Якість освіти у державних і приватних ЗВО є високою. Вагоме підвищення якості підготовки фахівців викликане впровадженням процедури акредитації. У 1998 р. створено Акредитаційну Раду з оцінювання програм підготовки бакалаврів і магістрів, яка розробила стандарти і критерії для акредитаційних організацій.

ЗВО Німеччини в більшості випадків підпорядковуються федеральним законам, які мають власні закони і норми у сфері вищої освіти. У кожній із них є власна структура закладів освіти, свої підходи в професійній підготовці, свої форми фінансування. Кожна з 16 земель має власні терміни підготовки викладачів, вимоги до кваліфікаційних рівнів, виду державної атестації випускників з дотриманням вимог Болонської декларації. Однак ЗВО Німеччини зберігають історичні та національні традиції педагогічної підготовки. Вищі педагогічні школи готують учителів для нижчих рівнів освіти і спеціалізованих шкіл. Об'єднані з університетами, вони збереглися лише на окремих землях [346, с. 33].

Після закінчення старшої школи (Hauptschule) випускники, які мають 16 років, вступають у професійні школи (Berufsschule), де навчання триває два роки. Випускники реальної школи вступають в коледжі: Berufsfachschule (професійно-технічний коледж); Fachoberschule (вища фахова школа), де навчання триває 2 роки. У професійно-технічних коледжах видається диплом про одержання професії, а у вищих фахових школах видається атестат про закінчену середню освіту. Після цього можна вступати у ЗВО (Fachhochschulreife). Крім того, до вступу у ЗВО готуються у спеціалізованих школах (Fachschulen) та у вечірніх гімназіях, де видають атестати зрілості. Також існують підготовчі курси (Studienkolleg) до вступу у ЗВО.

В усій Німеччині загальні правила вступу до закладів вищої освіти. Зарахування до університетів відбувається двічі на рік. Для цього потрібно мати

атестат про повну середню освіту. Він може бути: загальний (*allgemeine*), що дає доступ до всіх ЗВО; фаховий (*fachgebundene*) – для певних факультетів; для вступу у вищі фахові школи і на конкретні факультети університету. Перші два види потребують закінчення гімназії чи професійного закладу, де навчання триває 13 років. Третій тип атестату отримують після 12-річного навчання у профшколах. Деякі напрями інженерної вищої освіти вимагають від абітурієнтів стажу практичної діяльності на виробництві. Також є можливість вступу у ЗВО без атестата на основі конкурсних іспитів і обов'язкового стажу праці за певною спеціальністю [125, с. 16].

У зв'язку з участю в Болонському процесі (уніфікацією європейської системи освіти) у Німеччині діє двоступенева система підготовки «бакалавр – майстер» (*Bachelor – Master*). Програми з присвоєнням цих ступенів «у різних університетах реалізуються по-різному. Деякі ЗВО пропонують лише магістерські програми [805, с. 38]. Навчання в університеті триває від 4 до 6 років. Ступінь бакалавра видається випускникам німецьких ЗВО і різних професійних академій (*Berufsakademie*), які закінчили основну програму навчання (переважно трирічну). Для цього випускникам необхідно набрати, залежно від навчального плану, від 180 до 240 кредитних одиниць. Бакалаврат дає базові знання за фахом і методичні навички, а також широку професійну орієнтацію. Після завершення навчання майбутні фахівці пишуть бакалаврську роботу. Тривалість навчання на другому ступені становить 2 роки, іноді один рік (60-120 кредитних одиниць). Початок навчання відбувається відразу після бакалаврату або після декількох років професійної діяльності. Тут увага акцентується на більш глибоку спеціалізацію і здійснення наукової роботи. Магістратура є передумовою допуску до аспірантури. Вимоги щодо здобуття наукового ступеня визначаються окремо для кожної галузі знань. Для цього необхідна викладацька практика у закладі вищої освіти, що супроводжується складанням кваліфікаційних іспитів. У разі успішного написання та захисту дисертації аспіранту присвоюється науковий ступінь доктора філософії (*Doktor*).

Жодна інша європейська країна не має такої потужної мережі мистецьких вищих шкіл, як Німеччина. Художні ЗВО пропонують спеціальності: образотворче мистецтво, графіка, дизайн, театральні декорації. Умовою для навчання є художній таланти (оцінюється під час творчого іспиту). Художні ЗВО проводять власні фахові іспити. Один раз на рік у мистецьких школах, академіях і майстернях проходить тиждень відкритих дверей (див. додаток Б). Під час навчання студентам організують зустрічі з найбільш шанованими творчими постатями. Випускники закладів мистецької освіти одержують досвід роботи з різними гранями творчості, володіють різноманітними техніками, що відкриває їм гарні перспективи для працевлаштування.

Педагогічна освіта Німеччини характеризується своєю двофазовістю: перша (академічна) охоплює загальнонаукову, спеціалізовано-предметну (2–3 дисципліни) і психолого-педагогічну підготовку. Тривалість складає три роки і завершується складанням державного іспиту. Друга (практична) передбачає стажування в закладі освіти, відвідування трьох семінарів і триває не менше двох років. Передбачає поєднання практичної підготовки з вивченням педагогічних дисциплін [744]. Майбутні педагоги під керівництвом ментора зобов'язані щотижня проводити 10–12 занять, відвідувати два спеціально-предметних семінари та один загальний (практична психологія, загальна дидактика і методологія, школознавство), обсягом 10–12 год. на тиждень. Закінчивши другу фазу навчання, складають другий державний іспит або вступають в аспірантуру, в межах якої готується наукова робота (дисертація), що закінчується присвоєнням ступеня доктора. Тривалість навчання залежить від наукового напрямку; як правило, вона складає 2–5 років.

Така двофазова модель підготовки неодноразово піддавалася критиці. Серед головних недоліків другої фази називають її надлишкову автономність і відмежованість від закладу освіти [795, с. 109].

Відмінність сучасної педагогічної освіти Німеччини полягає в тому, що відсутній академічний ступінь бакалавра, а також передбачається збільшення термінів навчання до 7 років. Підготовка є професійно-педагогічною. На

вивчення загальнопедагогічних дисциплін відведено 25 % навчального часу, а 75 % становлять дисципліни професійного та професійно-дидактичного циклу та педагогічна практика. Значний обсяг навчального навантаження студентів становлять практичні заняття та практики [729, с. 94], які складаються з багатьох видів, кожен з яких пов'язаний із теоретичною підготовкою, має певну послідовність і чіткі функції та спрямований на застосування знань, умінь і навичок, отриманих студентом під час навчання [729, с. 95–96].

У системі педагогічної освіти в Німеччині спостерігається особистісний і практико орієнтований підходи. Вони дають можливість створити сприятливі умови для формування, розвитку здібностей студентів. Переважно застосовують активні, творчі методи навчання, що забезпечують самостійну навчально-пошукову діяльність студентів. Популярності набувають інтерактивні методи навчання, спрямовані на розв'язання спільної проблеми, опираючись на досвід, вироблення власної позиції, створення атмосфери співробітництва [404, с. 8–10]. Зазначимо, що студент німецьких ЗВО, обравши певну спеціальність і відповідну навчальну програму, самостійно організовує свій навчальний план, обирає час для стажувань і практики, бере участь у наукових дослідженнях [319, с. 337].

Кандидат на роботу вчителем (викладачем) у Німеччині має скласти державний іспит (Staatsexamen), після чого отримує статус службовця – державне визнання здобутої освіти. Порядок складання іспиту встановлюється Федеральною землею та проводиться під її наглядом.

У педагогічних закладах вищої освіти опановують зазвичай дві спеціальності, не обов'язково споріднені (наприклад, вчитель малювання та іноземних мов, малювання та математики, малювання та хімії, біології чи економіки тощо). Щодо третьої спеціальності, то вона має належати до психолого-педагогічних наук.

У закладах вищої освіти Німеччини переважно розповсюдженими є лекції, семінари, практичні заняття, спрямовані на формування викладача-професіонала. Вони забезпечують високий теоретичний рівень підготовки,

глибокі практичні вміння та навички. Довільний вибір змісту навчання допомагає студентам обирати спецкурси, які їх цікавлять.

Польща. Вища школа Польщі успішно інтегрувалася в європейський освітній простір, однак підготовка у ЗВО нині перебуває в полі критичної дискусії. Хоча дипломи польських ЗВО визнаються в усіх країнах Європи, все ж у Британському світовому рейтингу Times польські заклади займають невисокі позиції: Варшавський університет у 2016–2017 рр. опустився на відмітку 501–600, а Ягелонський – 601–800 [800].

Проблеми і здобутки ЗВО художньо-педагогічної освіти в Польщі досліджували вітчизняні науковці: А. Василюк, Є. Громов, І. Ковчина, О. Кучай, А. Савина [67; 107; 196; 313; 555], а також польські вчені: С. Беднарський, К. Денек, С. Квятковський, В. Оконь, Г. Пірамович, І. Шемпрух, Л. Шибяк [690; 724; 737; 764; 774; 784; 796] та ін.

У 2002 р. щоб підвищити якість освіти та визначити освітні стандарти був створений Державний комітет з акредитації [772], який виконує наглядові функції з контролю знань, умінь, навичок, професійної майстерності випускників ЗВО. У Законі «Про вищу освіту» 2005 р. [787] зафіксовано характеристики та стандарти для конкретних галузей і рівнів освіти. Контроль за якістю освіти супроводжується проведенням досліджень у відповідному напрямі та підвищенням ефективності навчання в державних і приватних закладах. Освітні послуги у ЗВО оцінюються за трьома рівнями: акредитований статус, базовий і вищий рівень якості [619]. Передбачається чітке розмежування між профільними університетами й університетами, які зосереджені на загальноакадемічних освітніх програмах. Такі реформи мали на меті підняти рівень вищої школи, об'єднати вищу освіту зі сферою досліджень, забезпечити доступність навчання студентам із низьким соціальним статусом, сприяти мобільності студентів і викладачів [745, с. 107–118].

На даному етапі існує два варіанти підготовки викладачів у Польщі: перший – освітній (вчительські колегії, що мають статус вищих шкіл); другий – академічний (вищі професійні школи, вищі педагогічні школи, університети).

Вони застосовують три форми навчання: стаціонарну, заочну, вечірню. Навчання на першому ступені триває 3 роки, що доповнюється 2-річною магістратурою; докторантура триває від 3 до 4 років [428, с. 23–24].

Перша ступень вищої освіти триває 6 семестрів і охоплює мінімум 1800 год. на денному відділенні. Випускники отримують диплом ліцензіату. Підготовка педагогів відбувається за трьома напрямками: 1) науковим – у контексті змісту підготовки; 2) педагогічно-методичним – у контексті форм, методів і засобів праці; 3) методологічним – основою якого виступає новаторська та дослідницька функції [691, с. 247]. Після навчання передбачено написання та захист дипломної роботи під керівництвом викладача.

Магістрів педагогіки готують вищі педагогічні школи, університети, академії, які крім ліцензіатських програм навчання мають магістерський цикл, де навчання триває 4 семестри й охоплює 800 год. на денному і 600 год. – на заочному відділенні. Навчання в магістратурі завершується здачею іспиту, який містить питання з педагогіки і психології, дисциплін спеціалізації, а також передбачено підготовку та захист магістерської роботи.

Під час навчання в педагогічних ЗВО студенти проходять педагогічну практику в школах (40–60 год.). Вона починається з вересня і триває два тижні (40 год.). Її організація і проведення полягає в накопиченні студентами педагогічного досвіду, щоб сформувати операційно-праксеологічний аспект, практичні знання й уміння, комплекс професійно важливих етично-моральних якостей [763, с. 237–240].

Основна мета педагогічної освіти у ЗВО Польщі – дати можливість студентам набути якісні знання з циклу суспільних і професійних дисциплін; опанувати методи і способи формулювання, вирішення й оцінювання індивідуальних і суспільних завдань у різних сферах життя; вивчити цілі та завдання підготовки молоді; ознайомлення та запозичення зарубіжного досвіду; планування та програмування педагогічної діяльності; удосконалення власної педагогічної компетентності; формування почуття відповідальності та

самокритичності; здатності до самопізнання; готовності до співпраці [691, с. 251–252].

ЗВО художнього профілю в Польщі працюють за дворівневими програмами – бакалавра та магістра [754]. Зокрема у м. Лодзь діє університет мистецтва і дизайну, який є одним із трьох ЗВО в країні, що видають диплом магістра мистецтва. У структурі цього університету є Центр архітектури і дизайну (2011 р.), який об'єднує дизайнерів та сприяє розвитку їхнього співтовариства [655].

Про швидкий розвиток мистецької освіти в Польщі свідчать кардинальні реформи у структурі навчання педагогів художнього профілю. Згідно з європейськими стандартами введено двопредметну підготовку. Наприклад в університеті М. Кюрі-Скłodовської (м. Люблін) Інститут художньої освіти факультету мистецтва розширено до Мистецького відділу який включає два інститути, де готують педагогів з музики й образотворчого мистецтва [804]. Упровадження інтегрованої підготовки спонукало організувати дворічне навчання образотворчого мистецтва магістрам із музичного виховання, а магістрам з образотворчого мистецтва – з основ музики.

Процес навчання в приватних закладах освіти Польщі є менш індивідуально орієнтованим, проте більш корелює з вимогами ринку праці (дизайн, графіка, дизайн інтер'єру). У них майбутні фахівці отримують більше практичних навичок, які є необхідні для професійної діяльності [780, с. 33].

Японія. Професія викладача в Японії надзвичайно шанована. Тому велика кількість науковців досліджували особливості педагогічної освіти і професійні компетентності вчителів. Цю проблематику вивчали Х. Вакію, М. Ватанабе, М. Ендо, Т. Інагакі, М. Канеко, Т. Накатоме, Д. Ногара, М. Паділья, Дж. Райль, С. Рао, К. Тайра, К. Такачі, Т. Уміхара, А. Усіватарі, Г. Фудзімото, Я. Фурухасі, Ю. Хасімото, К. Хаджіме, Т. Хаяси, Я. Шігемі, Н. Шімахара, І. Ясуюки та ін [61; 69; 739; 755; 770; 779; 787; 798; 799; 752; 669; 792; 793]. Художньому вихованню в Японії присвячені праці О. Сердюка, Р. Сіраторі, Ю. Тавровського, Л. Троєльнікової, Д. Якімова, Ш. Яппарова та ін. [570; 574; 635; 644; 715; 718].

Питання освітньої політики в Японії дослідили українські вчені О. Білик, Т. Кучай, В. Ладанов, О. Михайличенко, О. Озерська, В. Пронніков, Н. Репетюк, В. Синельник [42; 314; 382; 425; 517; 572].

Вища освіта в Японії здійснюється в університетах, коледжах і спеціалізованих закладах освіти. У 1993 р. в Японії було 489 університетів (*daigaku*), 520 молодших (*tanki-daigaku*) і 65 технологічних (*koto-senmongakko*) коледжів, дві третини з яких були приватними. Нині в Японії діє вже близько 600 університетів. Загальна чисельність студентів становить майже 3 млн. осіб.

У *молодших коледжах* навчання триває 2–3 роки. Більшість факультетів належить до економіки, гуманітарних наук, педагогіки і соціології. Молодші коледжі пропонують програми з догляду за дитиною, дошкільної та початкової шкільної освіти, домашнього господарства, гуманітарних наук, соціальних наук тощо. Є також широкий спектр менш популярних програм у галузі мистецтва, сільського господарства та машинобудування. Жінки становлять майже 90 % студентів, оскільки цей сектор відтворює їх роль у суспільстві.

Технологічні коледжі розраховані на випускників середніх шкіл, які можуть після їх закінчення поступити до університету, де практикують скорочену програму навчання. Навчання триває 5 років. Ці коледжі здійснюють підготовку фахівців у галузях інженерії, торгівлі. 70 % студентів становлять особи чоловічої статі.

До вищої освіти в Японії відносять *коледжі зі спеціальними навчальними програмами* (1–2 роки навчання). Вони пропонують професійну освіту, а також здобуття знань, умінь і навичок, які потрібні в житті. Із близько 3500 таких закладів переважна більшість є приватними. У 2003 р. налічувалося 786 тис. студентів, що навчалися у спеціалізованих коледжах. Співвідношення студентів чоловіків і жінок приблизно рівне.

Університети. Після отримання повної шкільної освіти або закінчення коледжу можна вступити до університету. Програма бакалаврату триває 4 р., після чого випускник може продовжити навчання. Згідно Японського законодавства зарахованими до ЗВО можуть бути особи, яким виповнилось 18

років [750]. Навчання на програмах магістерського рівня триває 2 р, докторська програма – 4-5 р. [732].

Незважаючи на те, що коледжі відносять до ЗВО, самі японці вважають закладами вищої освіти лише університети. При цьому майже 80 % випускників шкіл вступають до ЗВО, а в недалекому майбутньому в Японії планують запровадити обов'язкову вищу освіту, оскільки цього вимагає розвиток надсучасних технологій [562, с. 60].

Університети в Японії – це великі освітньо-наукові та виробничі центри, які надають інтегровану освіту та здійснюють міждисциплінарні наукові дослідження. Провідні університети мають у своїй структурі коледжі, педагогічні інститути, вищі школи, інститути мистецтв тощо. Високу якість професійно-педагогічної підготовки в цих закладах забезпечують високоосвічені науково-педагогічні працівники.

За результатами рейтингу «QS World University Rankings 2011/12» три японські університети входять до топ-50 університетів світу: Токійський (University of Tokyo) – на 25-му місці, Кіотський (Kyoto University) – на 32-му і Університет Осаки (Osaka University) на 45-му місці. Уряд країни спонукає кращі університети підвищувати рівень і обсяг науково-дослідних робіт із метою перетворити їх у світові центри досліджень у галузі науки і техніки.

Система оцінок в університетах подібна до європейської. Встановлено мінімум кредитів, які необхідні для закінчення закладу вищої освіти [422, с. 187–188]. Один кредит (35 занять по 50 хв.) передбачає навчальну роботу студента впродовж 15 тижнів за умов, що він має раз в тиждень одну лекційну годину і 2 год. самостійної роботи або 2 год. семінарських занять і одну годину самостійної роботи, або 3 год. лабораторних чи практичних занять [424, с. 9–10]. Оцінювання проводиться за допомогою перевірки реферату або проведення письмового іспиту наприкінці семестру; захист виконаних робіт відбувається в усній формі. Для оцінювання знань прийнята чотирибальна система – «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» [84, с. 29].

Найбільш престижні японські ЗВО відрізняються тим, що дають своїм випускникам широку загальнонаукову підготовку. У технічних коледжах із п'яти років навчання три роки витрачаються на загальноосвітню підготовку (підготовку громадянина). В університетах впродовж перших трьох семестрів студенти також вивчають загальноосвітні курси. За перший період (дворічний) студенти мають можливість ознайомитись з обраною спеціальністю, а викладачі – визначити науковий потенціал студентів. Трапляються випадки, коли студенти хочуть поміняти спеціалізацію і навіть факультет; вони можуть це зробити після закінчення загальнонаукового циклу. В наступні два роки навчання майбутні фахівці опановують обрану спеціальність [314, с. 292]. На думку дослідників, які б реформи не проводились в галузі вищої освіти Японії, загальнонаукова підготовка студентів незмінно залишається панівною на всіх напрямках і рівнях навчання [749].

Навчальний рік в Японії продовжується з квітня до березня наступного року й налічує 35 тижнів. Освітній процес в університетах організований за семестровою системою. У виняткових випадках практикується переведення студента з одного університету в інший. Навчання в ЗВО може тривати 8 років. За статистикою, що охоплює останні 40 років, 73–77 % студентів вкладаються в чотирирічний термін. Адміністрація університету толерантно ставиться до «довічних студентів», адже жорсткий конкурсний відбір при вступі доводить, право кожного з них на освіту.

Навчальний план закладів вищої освіти включає обов'язкові дисципліни та дисципліни за вибором. Вибіркові навчальні дисципліни визначаються наявністю матеріальної бази і відповідного викладацького складу.

Ступінь бакалавра (Gakushi) в японських ЗВО отримують протягом 4 р. навчання. Студент має накопичити залікові одиниці (тангі). Це можливо завдяки присутності студента на лекціях та активній участі в семінарах, завдяки виконанню самостійних робіт). Існує виняток на окремих спеціальностях, де тривалість навчання 6 р. Програми ступеня бакалавра вимагає близько 60 кредитів. 36 кредитів становлять курси із соціальних, гуманітарних і

природничих наук. Решта кредитів загальнонаукової компоненти отримуються з дисциплін, пов'язаних зі спеціалізацією, а також як мінімум 8 кредитів – з іноземної мови і 4 – з фізичного виховання. Випускники мають опрацювати як мінімум 124 кредити, а деякі факультети вимагають 160.

Ступінь магістра (Shushi) вимагає 2 роки очного навчання та максимум чотири роки (неповного робочого дня) дослідження. Прийом в магістратуру здійснюється на конкурсній основі. Проводиться письмовий та усний іспит. Завершується навчання написанням дисертації та усним іспитом.

Здобуття звання доктор наук (Nakushi-Go) можливе після закінчення магістратури чи 5 років після отримання ступеня бакалавра. Програма передбачає захист докторської дисертації в усній формі. Менш поширеним є захист докторської праці, що вимагає подання та захисту науково-дослідної дисертації [732].

90–93 % усіх педагогів здобувають освіту у державних університетах. Практично в усіх державних університетах є педагогічні факультети (факультети з підготовки вчителів). Диплом учителя також можуть одержати студенти й інших факультетів за умови певної педагогічної підготовки [315, с. 128]. Японські студенти, що мають схильність до педагогічної діяльності, можуть попри основну програму вивчати додаткові дисципліни психолого-педагогічного профілю й отримувати разом із дипломом бакалавра ліцензію на право викладати у школі [637, с. 27].

Для роботи в закладі освіти випускник зобов'язаний здобути сертифікат викладача, який розроблений на основі «Закону про особисті освітні сертифікати» і видається префектурними відділами освіти. Є три види основного сертифіката вчителя: підвищений – учителю присуджено ступінь магістра; першого класу – вчителю присуджено ступінь бакалавра; другого класу – вчитель отримує кваліфікацію помічника вчителя (асистента), яка відповідає успішному закінченню коледжу. Студент, який бажає отримати сертифікат першого класу вчителя початкової школи повинен здобути 8 кредитів із педагогіки і методики навчання, 41 кредит за спеціалізовані дисципліни і 10

кредитів за прослуханий курс із педагогіки, методики або професійно орієнтованої дисципліни, затверджений міністром освіти.

Для навчання художників та інших фахівців у творчих галузях (мистецтво, дизайн і ремесла) в закладах вищої освіти Японії діють факультети образотворчих мистецтв. Високопрофесійну освіту, підсилену унікальними і різноманітними науково-дослідними можливостями, пропонують Кіотський міський університет мистецтв (京都市立芸術大学), Університет мистецтв і наук Каназави (金沢美術工芸大学), Коледж культури Камідо (神戸文化短期大学) та ін. (див. додаток В). Зазначимо, що японські митці цілеспрямовано створюють свій творчий напрям шляхом органічного пов'язання художніх традицій японського побуту і кращих досягнень західного дизайну.

Студенти, які прагнуть викладати після здобуття художньої освіти у ЗВО, можуть здобувати педагогічну освіту або поступати після магістратури в аспірантуру. Відкрита система підготовки вчителів – це особливість вищої педагогічної освіти в Японії. Педагоги здобувають освіту в університетах або коледжах із відповідною державною акредитацією. При цьому майже 76 % усіх молодших і технічних коледжів, педагогічних закладів вищої освіти й університетів у 1990 р пройшли акредитацію й отримали право підготовки педагогів, внаслідок чого більше половини випускників країни отримали вчительський сертифікат, хоч потреба в педагогах у 9 разів менша [423, с. 224].

Отже, розглянувши ключові особливості підготовки викладачів професійно-художнього профілю в країнах зарубіжжя зазначимо, що в умовах подолання традиційно сформованого масово-репродуктивного характеру розвитку вищої освіти значну роль відіграють сучасні прогресивні підходи, побудовані на гуманістичній основі. З огляду на це важливе значення для виведення української вищої школи досліджуваного профілю на особистісний рівень, відповідно до нової парадигми освіти, набувають такі аспекти вивченого нами досвіду освітніх галузей різних країн:

– створені у США широкі можливості для реалізації професійних якостей молоді та допомога майбутнім фахівцям сформувати в собі компетенції

життєдіяльності в громадянському демократичному суспільстві; напрацювання американських учених у застосуванні форм і методів активного навчання, зокрема щодо організації самостійної роботи студентів, проведення міждисциплінарних семінарів;

– практика німецької вищої освіти щодо розвитку педагогічної рефлексії, формування здатності та готовності до критичного осмислення власної практичної фахової діяльності як важливого чинника набуття професійно-педагогічної компетентності; поетапне реформування вищої освіти з метою переходу на двоступеневу систему підготовки «бакалавр – магістр»; запровадження процедури акредитації університетів та моніторингу якості університетської освіти; проведення модернізації змісту навчання з метою забезпечення якості освіти і сформованих кваліфікацій; запровадження додатків до диплома; сприяння мобільності студентів;

– інтегрування Республіки Польщі в єдиний європейський освітній простір, успіх якого передусім пов'язаний із цілеспрямованим розвитком у студентської молоді критичного, альтернативного мислення, відкритістю вищої школи інноваціям та умінням знаходити нестандартні рішення.

– перетворення японської вищої освіти в епоху інформатизації та науково-технічного прогресу на потужний стимул розвитку трудової активності населення країни; прилученню молоді до прийнятих суспільством норм у ранньому дитинстві, що сприяє становленню людини як особистості, її входженню у традиційну культуру народу.

Дослідження розвитку професійно-художньої освіти в різних країнах світу дало змогу дійти висновку, що нині провідною тенденцією в цій царині є міжнародна інтеграція, зумовлена стандартизацією мистецької підготовки, що базується на: компетентнісному підході до навчання; неперервності освіти впродовж життя; розвитку міждисциплінарних зв'язків; розробці міжнародних освітніх і дослідницьких проектів. Ці загальні тенденції диктують шляхи модернізації галузі в напрямі її гуманізації та посилення уваги до особистості майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін, здатного до постійного

саморозвитку, спроможного відстоювати духовні цінності, пропагувати надбання світової та вітчизняної культури. Охарактеризовані тенденції вищої професійно-художньої освіти в зарубіжних країнах мають знайти логічне відображення, активно запозичуватися й адаптуватися у вищій школі України, яка потребує нагальної модернізації та подальшого розвитку. Питання сучасного стану практики підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в Україні розглянемо в наступному підрозділі.

2.3. Практика підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО України

Терміни «підготовка» та «професійна підготовка» науковці визначають по-різному. Педагогічне поняття «підготовка» розглядається як «діяльність, спрямована на навчання, надання необхідних знань» [612, с. 202], як сукупність компонентів, що забезпечують формування особистості майбутнього фахівця відповідно до поставленої мети [647].

За сучасною методологією, «професійна підготовка» майбутніх фахівців – це процес і результат, що відображає соціальні, світоглядні, методологічні, юридичні, фінансово-економічні, дидактичні аспекти професійної освіти. Це єдність мети, змісту, організації, контролю, оцінювання, а також особистісного та професійного розвитку [389, с. 175]. Професійну підготовку розуміють як поєднання змісту, структури, мети і цілей навчально-виховного процесу, шляхів і методів, які сприяють у реалізації набутих знань, умінь і навичок у роботі [95, с. 13]. Професійна підготовка – це: 1) сукупність спеціально-професійних якостей, які допоможуть у професійній діяльності; 2) цілісна система освіти, яка включає взаємопов'язані між собою компоненти [646]. Цей термін також розуміють і як сукупність певних теоретико-практичних знань, які дають можливість мати певний рівень кваліфікації [653, с. 275].

Завдяки професійній підготовці в майбутніх фахівців формуються знання, уміння, навички, професійні якості, необхідні для виконання різних функцій професійної діяльності. Професійна підготовка у ЗВО здійснюється за різноманітними організаційними формами, моделями і програмами, мета яких – формування позитивної мотивації та залучення до активної навчально-пізнавальної діяльності, що є основою професійного саморозвитку майбутнього фахівця. У структуру професійної підготовки включають широкий арсенал дій: 1) визначення цілей (стратегічних, тактичних, оперативних); 2) вибір засобів; 3) перетворення об'єкта; 4) оцінювання та корекція результатів (основних і побічних) [717, с. 106].

Професійно-педагогічна підготовка забезпечує виконання педагогічної діяльності та досягнення необхідних результатів [523, с. 382]. Більшість учених традиційно розглядає поняття професійної підготовки педагога як систему навчання, що сконцентрована навколо знань фахівця. Вдосконалення теоретичної та практичної педагогічної підготовки забезпечується взаємозв'язком методологічної, професійно-етичної, дидактичної та методичної обізнаності викладачів [591, с. 63]; володінням суспільно-політичними і науковими знаннями; рівнем етичної культури; професійно важливими якостями [151]; усвідомленням змісту цих знань; формуванням загальнопедагогічних умінь і якостей [432].

Сучасний викладач професійно-художніх дисциплін – це людина культури, яка безпосередньо впливає на духовно-моральні якості та цінності своїх вихованців, навчає та виховує; здатний готувати своїх учнів (студентів) до життя та суспільно-професійної діяльності в природно-екологічному, політико-правовому, культурно-освітньому, інформаційному, професійно-художньому та виробничому середовищі. Тому домінантою освітнього процесу у ЗВО є підготовленість викладача, спроможного усвідомлювати і реалізовувати свої компетентності.

Необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх викладачів зумовлена сучасними вимогами до рівня загальнонаукової та

психолого-педагогічної підготовки випускників ЗВО. Суспільство вимагає від викладачів професійно-художніх дисциплін ініціативності, активності, креативності, мобільності, комунікабельності. Існує потреба у викладачах-новаторах, які спрямовують свою професійно-педагогічну компетентність на формування особливих діяльнісних умінь, які поєднують переконання, знання та творчі здібності студентів. Вони повинні навчати і виховувати нове покоління студентів, які після закінчення ЗВО спроможні самостійно підвищувати рівень професійної підготовки, адаптуватись до нових умов праці, вирішувати нагальні завдання науки і практики, вільно орієнтуватися в постійно зростаючому потоці інформації, передусім – професійно важливої [685, с. 31–33].

Характеризуючи професійно-педагогічну підготовку викладача художнього мистецтва, С. Коновець наголошує на її творчому спрямуванні, що потребує переорієнтації такої підготовки з пізнавально-інформаційного спрямування на розвивально-творче. Вихідними її положенням науковець вважає: становлення «Я-концепції» або усвідомлення своєї суб'єктності, життєвого самовизначення, розуміння «власного світу», його минулого, теперішнього і майбутнього; використання емоційних, інтелектуальних і творчих можливостей особистості; формування естетичних потреб, оцінок, смаків, що необхідні як митцю-професіоналу, так і педагогу художнього профілю; розвиток уяви й удосконалення художньої та педагогічної майстерності шляхом експериментування з новими ідеями, напрямками, технологіями, матеріалами; розширення світоглядно-культурологічного сприйняття за допомогою опанування різних видів мистецтв, що мають інтегруватися з образотворчим в освітньому процесі ЗВО [275, с. 16].

Слід зазначити, що ще до моменту вступу до закладу вищої освіти в абітурієнтів уже сформований певний обсяг художніх знань, склалися ціннісні орієнтації, які не завжди бувають актуалізовані в їхній свідомості. На наш погляд, підчас професійної та професійно-педагогічної підготовки треба допомогти студенту розвинути вже засвоєні та розширити здобуті знання, уміння та вироблені якості, навчити реалізувати їх на практиці.

Зарубіжні та українські вчені досліджують різні підходи до підготовки майбутніх фахівців художньо-педагогічного профілю, зокрема: Н. Батечко, Г. Бал, В. Бондар, А. Вербицький, М. Джонс, М. Євтух, О. Заблоцька, А. Литвин, С. Літвінчук, О. Овчарук, О. Пометун, В. Радкевич, Л. Руденко, О. Савченко, С. Сисоєва, М. Сноу, Г. Сотська С. Трубачева та ін. Широке коло вітчизняних учених і фахівців-практиків у галузі педагогічної та мистецької освіти (О. Отич, В. Орлов, В. Радкевич, О. Рудницька, О. Слободян, С. Соломаха, Т. Шашкевич, Р. Шмагало та ін.) займається різноплановими пошуками, апробацією та впровадженням позитивного педагогічного досвіду.

Освітня система в Україні передбачає задоволення потреб особистості у здобутті професійної кваліфікації шляхом навчання в різних типах закладів освіти [507]. Реформування освіти та визнання вищої освіти України як ланки у загальносвітовому освітньому просторі зумовили її перехід до міжнародних стандартів і побудови ступеневої системи освіти. В основу концепції ступеневої підготовки кадрів покладена ідея створення наскрізного переліку професій і спеціальностей шляхом реалізації багаторівневої підготовки фахівців і програм базової вищої освіти. Це дало змогу перейти до гнучкої динамічної системи вищої освіти, формування мережі ЗВО, здатної за освітніми і кваліфікаційними рівнями задовольняти вимоги та інтереси кожної особи, потреби регіонів і держави у фахівцях, зокрема педагогічних і художнього профілю.

Сучасна педагогічна освіта характеризується [369, с. 38–40]:

- 1) прагненням відповідати запитам сучасного суспільства, зважаючи також на інтеграційні процеси в Європі;
- 2) урахуванням вимог ринку праці;
- 3) реалізацією принципу автономізації;
- 4) наступністю між рівнями освіти і закладами, що готують педагогів;
- 5) розвитком теоретико-методологічної бази педагогічної освіти задля пошуку тенденцій і перспектив розвитку.

Водночас удосконалення системи підготовки майбутніх викладачів викликане потребою українського суспільства в особистості педагога-гуманіста,

який має розвинуте педагогічне мислення, здатний до перетворювальної, конструктивної діяльності та мобільності, вільно орієнтується в педагогічних інноваціях, використовує засоби інформаційно-комунікаційних технологій, усвідомлює та прагне вирішувати актуальні проблеми освіти.

Підготовка фахівців із професій художнього профілю відповідно до сучасного освітнього законодавства [488; 507; 494] відбувається за освітньо-кваліфікаційними рівнями: кваліфікований робітник, молодший бакалавр, бакалавр, магістр незалежно від підпорядкування та форм власності закладів освіти. Особливості ступеневої освіти мистецького спрямування, згідно з нормативними положеннями, визначаються центральними органами виконавчої влади за погодженням із Міністерством освіти України. Перелік професій, а також спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців із вищою освітою в закладах художнього профілю, затверджує Кабінет Міністрів України. На основі інтеграції освітньо-професійних програм створена ланка ступеневої професійно-художньої освіти, як комплекс державних і приватних закладів, що забезпечують організаційну та змістовну єдність, наступність і взаємозв'язок усіх рівнів професійно-художньої освіти [529, с. 129].

Нині ступенева підготовка фахівців художнього профілю в Україні охоплює заклади освіти різних рівнів: професійні ліцеї та вищі професійні училища, коледжі, інститути, академії, університети. Кожен заклад проходить процедуру ліцензування освітніх послуг та акредитації освітніх програм. Зрозуміло, що кожному з них потрібні кваліфіковані викладачі професійно-художніх дисциплін.

Системна підготовка викладачів із різних царин художньо-естетичної діяльності відображає низку особливостей художньо-педагогічної освіти. Генеза цієї ланки освіти свідчить, що проблема підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін перебуває в діалектичній залежності від історичних особливостей розвитку суспільства, необхідності формування в певний період естетичної культури, як однієї з складових професійної підготовки викладача. Ці

аспекти відображені, зокрема, в Концепції професійно-художньої освіти [528, с. 44].

Становлення освітньої вертикалі «школа – ЗП(ПТ)О – ЗВО» забезпечує послідовне формування особистості художника-професіонала. Водночас це створює певні проблеми для реформування освітньої структури і впровадження нових напрямів, спеціальностей, кваліфікацій. Створення та застосування ступеневої форми освіти передбачає: утворення нових нормативних документів; освітній процес має плануватись відповідно до Державного стандарту; підсилення мотивації до навчання за допомогою рейтингової системи оцінювання знань і вмінь; розроблення критеріїв оцінювання; інтегрування навчальних планів і програм, нормативних документів; опрацювання та застосування інноваційного педагогічного досвіду, інтерактивних методів художньо-педагогічної освіти; написання науково-методичних праць; проведення конференцій, семінарів, виставок з окремих проблем мистецтва; співпрацю з вітчизняними і зарубіжними фахівцями, фондами, мистецькими закладами; закордонне стажування викладачів та обмін студентами, аспірантами, докторантами.

У закладах вищої освіти художнього профілю нині здійснюється підготовка фахівців з основних видів образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, графіка), декоративного мистецтва, дизайну, архітектури, реставрації творів мистецтва, мистецтвознавства й арт-менеджменту. Під час прийому до мистецького ЗВО окрім вступних іспитів проводиться творчий конкурс, мета якого – оцінювання здібностей абітурієнтів до художньої діяльності за обраним напрямом [365, с. 38–39].

Зі спеціальності «образотворче мистецтво» та «реставрація творів мистецтва» здійснює підготовку фахівців Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА) – єдиний в Україні ЗВО, що має академічний напрям підготовки з живопису, графіки, архітектури, скульптури, театральнореставраційного мистецтва, реставрації творів мистецтва, арт-менеджменту та мистецтвознавства. Львівська національна академія мистецтв (ЛНАМ) здійснює

професійну підготовку зі спеціальності «декоративне мистецтво», а також з образотворчого мистецтва, дизайну, реставрації, музеєзнавства, пам'яткознавства та менеджменту соціокультурної діяльності. У структурі академії діє також Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва (м. Косів Івано-Франківської обл.). Одир із перших приватних українських ЗВО в Україні, який навчає студентів зі спеціальності «дизайн» (дизайн інтер'єру, меблів, промислових виробів, ландшафту, одягу та аксесуарів, зачісок і макіяжу, візажу, комп'ютерної графіки і реклами, веб-дизайн, дизайн поліграфії, фітодизайн і флористика) – Арт академія сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі (м. Київ). Кожна зі спеціальностей сфери мистецтва та культури має відповідні кваліфікаційні рівні й завершується науковим ступенем кандидата та доктора наук/мистецтв, для цього в закладах відкрито відділи аспірантури і докторантури. До особливостей підготовки мистецьких напрямів належить асистентура-стажування. Ця специфічна форма післядипломного навчання за статусом відповідає аспірантурі.

Вивчення практика діяльності закладів освіти професійно-художнього профілю, зокрема навчання фахівців у художніх ЗВО України, виявила відсутність у значної кількості викладачів професійно орієнтованих дисциплін належної педагогічної підготовки. Переважна більшість цих викладачів мають базову художню освіту. При цьому зазначимо, що психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у цих закладах перебуває не на першому місці. Наприклад, у ЛНАМ на бакалаврському рівні в нормативній частині навчального плану (набір 2017 р.) з підготовки фахівців за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» в циклі гуманітарної підготовки передбачено лише 90 год. (3,0 кредити ЄКТС) із курсу «Педагогіка» (додаток Д); на магістерському рівні за цією спеціальністю в нормативній частині в циклі професійної та практичної підготовки передбачено лише 90 год. (3,0 кредити) з «Методики викладання спецдисциплін» і 90 год. (3,0 кредити) з «Педагогічної практики» (додаток Д.1).

На практиці часто із ЗВО виходять фахівці, які засвоїли лише вміння та навички образотворчої діяльності; недостатньо уваги приділяється вихованню в студентів художньо-педагогічного мислення, більшість із них не володіють інноваційними освітніми методиками, не можуть ефективно застосовувати отримані знання й уміння для розв'язання конкретних педагогічних ситуацій. Водночас, як ми переконалися, значна кількість викладачів професійно-художніх дисциплін у художніх закладах освіти України є випускниками тих же ЗВО, в яких вони навчалися і залишилися працювати. Основи педагогіки і психології вони починають серйозно вивчати на курсах підвищення кваліфікації, під час навчання в аспірантурі або шляхом здобуття другої вищої (педагогічної) освіти.

Значно краща справа з підготовки викладачів художнього профілю на художньо-графічних факультетах (художньо-графічних відділеннях або профільних кафедрах інститутів/факультетів мистецтв) педагогічних закладів вищої освіти, зокрема в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса), Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький) та ін. Відповідно до нових нормативних документів їхня підготовка відбувається зі спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки» (за спеціалізаціями «образотворче мистецтво», «дизайн», «декоративне мистецтво»), а також 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» («дизайн», «художньо-графічна творчість», «художні вироби з дерева» та ін.).

Зокрема, в Київському університеті імені Бориса Грінченка на бакалаврському рівні в нормативній частині навчального плану (набір 2017 р.) з підготовки фахівців із спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» в циклі «Формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей» передбачено 180 год. (6,0 кредитів) із курсу

«Педагогіка та психологія», 180 год. (6,0 кредитів) із курсу «Методика навчання образотворчих дисциплін» і 180 год. (6,0 кредитів) «Виробничої (педагогічної) практики» (додаток Д.2); на магістерському рівні за цією спеціальністю в разі вибору додаткової спеціалізації «Педагогіка вищої школи» передбачено 180 год. (6,0 кредитів) із курсу «Педагогіка та психологія вищої школи», 180 год. (6,0 кредитів) із курсу «Теорія та методика викладання фахових дисциплін» і 270 год. (9,0 кредитів) «Виробничої (асистентської/без відриву) практики» (додаток Д.3).

В окремих закладах психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів художнього профілю ще більш ґрунтовна. Наприклад, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (ТНПУ) студенти вже під час бакалаврату як нормативні вивчають такі дисципліни: «Історію педагогіки», «Педагогіку», «Педмайстерність», «Психологію», «Методику викладання образотворчого мистецтва», «Педагогічний малюнок», проходять «Педагогічну практика» і «Педагогічну практику в літніх таборах відпочинку»; як вибіркові – «Етику і психологію сімейного життя», «Методику виховної роботи в оздоровчих літніх таборах», «Освітні технології», «Психологію художньої творчості» [168].

За структурою підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін складається, як і в усіх ЗВО, з інваріантної та варіативної частини, в основі якої – професійна підготовка. Впродовж останніх 25 років навчальні плани неодноразово змінювалися як структурно (перелік дисциплін), так і за наповненням, а також обсягом часу та співвідношенням курсів. Унаслідок цього, на жаль, навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін відбувається по-різному (додатки Д.1, Д.2). Зокрема, в різних закладах навчальні курси організовано за такими абсолютно відмінними варіантами блоків (циклів) освіти:

- для бакалаврату – гуманітарна, фундаментальна, професійна та практична підготовка; гуманітарна та соціально-економічна, професійна та практична, професійно орієнтована, вільного вибору студентів; теоретико-методологічна, психолого-педагогічна, науково-дослідна підготовка тощо;

- для магістратури – загальна, професійна, вибіркова; гуманітарна, фундаментальна, професійна та практична підготовка; гуманітарна, природничо-наукова, професійна та практична підготовка; формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, вибір спеціалізації «Педагогіка вищої школи».

При цьому психолого-педагогічні дисципліни в різних ЗВО відносять до інших блоків і, на жаль, в художніх закладах це загальнонаукова або гуманітарна, а не професійна та практична підготовка. Інколи ці дисципліни повністю належать до вибірових. Особливо дивно, коли таке відбувається на магістерському рівні вищої освіти, одне з провідних завдань якого – дати фахівцю будь-якого профілю педагогічні компетентності. У деяких закладах художнього профілю ми виявили повну відсутність психологічних і педагогічних дисциплін у нормативній частині навчального плану бакалаврату.

Зауважимо, що відповідно до сучасних вимог МОН України навчальний план має відповідати стандартам вищої освіти, розробленим на компетентнісній основі, що дозволяє унормувати структуру навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін (див. розд. 3.1). При цьому в кожному блоці дисциплін виділяється нормативна та вибіркова частини.

Існує ще одна модель психолого-педагогічної підготовки викладача професійно-художніх дисциплін – в системі післядипломної освіти. Здобуття другої вищої педагогічної освіти нині здійснюється на комерційних засадах. Викладачі, які мають вищу художню освіту, додатково здобувають педагогічну в закладі вищої освіти, зазвичай заочно. Показала свою ефективність практика навчання у педагогічних ЗВО випускників художніх коледжів і вищих художньо-професійних училищ.

Усі моделі підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін спрямовані на формування та розвиток їхніх професійно-педагогічних умінь, які є важливим чинником якісної вищої художньо-педагогічної освіти.

Професійна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін має на меті навчання педагогічних кадрів у галузі теорії та практики викладання

образотворчого мистецтва в загальноосвітній, професійній (професійно-технічній) і вищій школі, а також системі позашкільної освіти. Освітній процес скерований на гармонійний розвиток сукупності потенційних здібностей студентів. Сфера професійної діяльності випускника: освіта, соціальна сфера, культура. Фахівець, який отримав кваліфікацію «Магістр педагогічної освіти» за магістерською програмою «Образотворче мистецтво», має бути спроможним здійснювати навчання та виховання учнів з урахуванням специфіки навчального предмета, сприяти соціалізації, формуванню загальної культури особистості, свідомого вибору професії та освітніх програм; застосовувати інноваційні технології та методи навчання, забезпечувати рівень підготовки учнів, який відповідає вимогам державного освітнього стандарту, усвідомлювати необхідність дотримання прав і свобод учнів, передбачених законом України; брати активну участь у роботі методичних об'єднань і в інших формах методичної роботи; здійснювати зв'язок із батьками; виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку, техніки безпеки. Заняття будуються за курсовою системою та визначеним навчальним планом. З усіх предметів складаються іспити або заліки, а також загальний магістерський іспит, після чого захищається дипломна робота.

Художньо-педагогічна освіта нині перебуває в постійному пошуку, впроваджуючи позитивні зміни в навчальну та виховну роботи. Основні інноваційні засади: неперервність навчання; особистісно орієнтоване навчання; компетентісно спрямоване навчання; розвивальне навчання; інтегроване навчання; профільне навчання; інтерактивні технології навчання; проектні технології; комплексне оцінювання освітнього процесу (навчальних досягнень студентів) [452, с. 9].

Модернізація змісту та форм організації професійної підготовки майбутніх фахівців зумовила впровадження кредитно-модульної організації освітнього процесу в художніх і педагогічних ЗВО України. Значний інтерес до такої організації навчання студентів пов'язується на сучасному етапі розвитку вищої освіти з практичним утіленням основних положень Болонської декларації.

Кредитно-модульна організація освітнього процесу передбачає: зростання ролі інформатичної підготовки викладача, який має вміти проектувати освітнє та навчальне середовище із залученням сучасних інформаційно-комунікаційних і педагогічних технологій; розроблення модульних програм із навчальних дисциплін, у яких змістові модулі можна легко замінити, поновити, трансформувати, адаптувати; упровадження такої кількості спецкурсів, які дадуть змогу студентів здійснювати власний вибір із кредитів (передусім, це стосується старших курсів вищої школи); створення сучасного діагностичного інструментарію для оцінювання діяльності студентів і викладачів вищої школи [619].

Упровадження стандартів вищої освіти дало змогу: встановити базовий рівень, що забезпечує отримання та продовження професійної освіти, необхідну кваліфікацію; підвищити якість професійної підготовки шляхом розширення професійного профілю, оволодінням інтегрованою групою професій, універсалізації змісту освіти, впровадження прогресивних, інноваційних систем навчання; упорядкування прав і відповідності різних форм професійної підготовки здобувачів вищої освіти; забезпечити конвертованість професійної освіти всередині держави і за її межами [681, с. 59].

У вищій професійній освіті, зокрема в підготовці фахівців художнього профілю у ЗВО нині використовують два типи навчання – підтримувальне й інноваційне [730, с. 25–30]. Підтримувальне (відтворювальне) навчання, спрямоване на підтримку та відтворення існуючої культури і соціального досвіду, багато років широко застосовується в освітній практиці. Інноваційне ж навчання спрямоване не лише на створення й упровадження різноманітних нововведень, а й на цілісну модернізацію системи освіти, оновлення педагогічного стилю мислення, колективних відносин, які з цими нововведеннями пов'язані [101, с. 53].

Професії художнього профілю потребують поєднання творчого теоретичного мислення з практичними функціями. Тому зміст теоретичного навчання потрібно збагачувати знаннями, які насичують та вдосконалюють

професійну майстерність майбутнього фахівця з художньої спеціалізації, яку студенти опановують у закладі вищої освіти. На потребі вдосконалення освітнього процесу наголошують усі художники–педагоги.

У теоретичному навчанні нині переважають традиційні методи, це передусім лекції. На практичних заняттях багато часу відводиться копіюванню класичних творів живопису, відпрацюванню навичок реалістичної манери рисунку. Така організація навчання не ефективна. Вона не сприяє виробленню у студентів власного стилю в мистецтві. Щоб стати справжнім творцем, студент повинен у чомусь відступати від класичних принципів, не боятися порушувати канони, щоб знайти свій стиль.

Вивчення теорії та практики професійно орієнтованих дисциплін дає змогу знаходити різноманітні підходи до розв'язання творчих завдань різної складності в навчальній діяльності; формує та розвиває художньо-пізнавальний інтерес, інтелектуальні та образотворчі здібності, духовно-ціннісні орієнтації, здатності до спілкування, самореалізації студентів; сприяє виробленню індивідуального професійного стилю роботи. Результатом професійної підготовки є не лише фахівець, а й гармонійна, самоактуалізована особистість, яка вважає сенсом свого життя безперервне самовдосконалення.

Мистецька освіта не обмежується вивченням дисциплін загальноосвітнього циклу, а передбачає знайомство з різними видами мистецтв, які сприяють розвитку людини. В Україні найбільший обсяг навчального часу відводиться на загальнопрофесійні дисципліни, а на дисципліни профільної підготовки передбачається менше часу.

Художники-педагоги слушно вважають, що головне їхнє завдання – навчити учнів (студентів) рисувати і писати фарбами. Безперечно, процес створення картини дуже складний, це свого роду творчий феномен, який складно аналізувати і вивчати, тому що тут важливу роль відіграє інтуїція. Як вважає Є. Шорохов, першочергове значення в розвитку творчих здібностей, образного мислення, творчої уяви, при підготовці студентів до самостійної творчої та педагогічної роботи має курс композиції. Він органічно взаємопов'язаний із

такими навчальними дисциплінами, як рисунок, живопис, скульптура, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, адже створюючи композицію художник оперує лінією, прямою, кольором, світлотінню, об'ємом та іншими художніми засобами, які є композиційними засобами і формами [699, с. 19].

На заняттях із навчального курсу «Рисунок» формуються навички рисування – те, що називають «постановкою руки та ока»; художній смак, який розвивається не під час розглядання творів мистецтва, а безпосередньо під час рисування; просторове бачення об'єктів і просторова уява; навички композиційного мислення, композиційний світогляд на основі всього курсу рисунка, залучення композиційних аналогів, глибокого проникнення в композицію самих об'єктів рисування.

Відображувальні можливості рисунка та кольору поєднує в собі мистецтво живопису в усіх різновидах: монументальному, станковому, театральному-декоративному, мініатюрі тощо. У практичній діяльності студентів застосовуються інноваційні підходи до творчого, креативного виконання завдань, які сприяють художньому розвитку майбутнього фахівця. Якщо студент не оволодіє системою знань із загальнохудожніх і професійно орієнтованих дисциплін, він не зможе зреалізувати власний творчий задум.

Отже, зміст освіти фахівців художнього профілю має: забезпечувати загальноосвітню, загальнокультурну та професійно-художню підготовки, удосконалювати художню майстерність, сприяти мобільності студентів і викладачів, готувати конкурентоспроможних фахівців; формувати, виявляти і розвивати художні здібності; забезпечувати наступність і диференціацію в навчанні професійно-художніх дисциплін; сприяти формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення майбутнього фахівця; формувати та розвивати емоційно-естетичне ставлення до довкілля тощо [530]. Стосовно педагогічної підготовки зміст освіти майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін доповнюється комплексом психологічних, загальнопедагогічних і методичних знань і вмінь.

Сучасна педагогічна наука перебуває на етапі переосмислення концептуальних засад художньо-педагогічної освіти, мета якої – з урахуванням сучасних вимог підготувати висококваліфікованих викладачів, які здатні ефективно виконувати науково-педагогічну та методичну роботу, забезпечуючи розвиток творчих професійних здібностей та естетичне виховання учнів і студентів у освітньому процесі професійно-художніх закладів освіти. Головні завдання – навчити майбутніх викладачів професійно-художній дисципліні творчо використовувати професійні знання та практичні вміння в педагогічній діяльності; сформувані і розвинути їхні духовні та моральні цінності; забезпечити високий рівень професійної майстерності та професійно-педагогічної компетентності; підготувати їх до використання нових педагогічних технологій тощо.

Розглянемо основні позитивні моменти, які притаманні сучасній практиці підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Передусім, продуктивним шляхом удосконалення педагогічної підготовки майбутніх професійно-художніх фахівців є її професійна спрямованість, нерозривний зв'язок із практикою, врахування професійних, психологічних і соціальних аспектів майбутньої професійної діяльності студентів, оновлення не лише, форм, методів і засобів підготовки, а й змісту педагогічної складової навчання [371, с. 95–96].

На сучасному етапі обов'язковим компонентом вищої освіти є практика. Основною метою організації та проведення практики є оволодіння студентів необхідними практичними вміннями і навичками, а також підготовка до самостійної професійної діяльності. Виділяють стратегічні, проміжні й оперативні цілі практики. Стратегічна складається з удосконалення якості підготовки педагогів шляхом поєднання теорії з практикою; проміжна ціль полягає в розширенні знань, формування умінь і якостей особистості майбутнього викладача; оперативна ціль має вузькоконкретний характер і висувається на кожен з етапів практики [467].

Організація в закладах вищої освіти практики і включення студентів у практичну діяльність, на думку Л. Кацова, скеровано на реалізацію таких функцій майбутніх фахівців:

1. Адаптаційна функція. Практика відіграє значну роль в пристосуванні студентів до подальшої професійної діяльності, до типу закладу освіти, де випускник працюватиме в ролі педагога.

2. Навчальна функція. Різноманітність задач і завдань, які виконуються під час практики (передбачених програмою) всебічно формують студентів як майбутніх фахівців, виробляють уміння та навички професійного використання отриманих теоретичних знань, а також прагнення поповнювати свої знання, вміння та навички з обраної спеціальності.

3. Виховна функція допомагає практикантам під час проходження практики брати активну участь в проведенні виховної роботи і навчатися її виконувати в колективах (педагогічних, учнівських, студентських тощо).

4. Розвивальна функція. У процесі проходження практики відбувається розвиток і вдосконалення професійно важливих якостей майбутнього викладача (самостійність, цілеспрямованість, мобільність тощо) і виробляється стиль педагогічної діяльності.

5. Діагностична функція. Практика дозволяє визначити й осмислити позитивні сторони і недоліки професійної підготовки, глибше усвідомити складність і відповідальність обов'язків своєї спеціальності, значення художніх, організаторських і педагогічних якостей і здібностей.

У процесі проходження педагогічної практики в майбутніх викладачів відбувається стимулювання і розвиток потреби: 1) взаємодії зі студентами і батьками; 2) оволодіння педагогічними і методичними знаннями, вміннями і навичками; 3) педагогічної діяльності; 4) проведення педагогічної дослідницької діяльності; 5) професійно-педагогічного самовиховання [182].

Важливим чинником становлення студентів художнього профілю як майбутніх педагогів є потужне естетичне виховання, притаманне вітчизняній вищій школі мистецького профілю. Художня культура не лише складає зміст

методологічних, світоглядних і загальнохудожніх підходів, які формують особистість [708, с. 7], а й має потужний вплив на естетичне виховання майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін. Мистецтво, як відомо, має великий вплив на естетичний розвиток людини, виконує пізнавальну функцію, сприяє розвитку свідомості та почуттів особистості, її поглядів і переконань, а естетичне виховання служить формуванню здатності активного естетичного ставлення студентів до творів мистецтва [47, с. 20].

Сучасній освіті потрібні викладачі з широким світоглядом, розвиненими естетичними потребами та художнім смаком, оскільки від якості навчання залежить авторитет і престиж конкретного закладу освіти. Цьому значно сприяє мистецтво, адже лише воно має властивість сформувати духовну та високоінтелектуальну особистість, збагатити її естетичний досвід, вплинути на її саморозвиток та розвиток креативних якостей. Мистецтво може стимулювати наукові та практичні здібності студентів, впливати на їхній загальний розвиток та підвищення успішності навчання. Студенти, які мають розвинені художні інтереси, легше справляються з навчальним навантаженням.

Сучасне мистецтво, що вивчається у ЗВО художнього спрямування, засноване на постмодерністській парадигмі, його можна охарактеризувати як соціальне, міждисциплінарне та проблемно орієнтоване. Межі між мистецтвом та іншими дисциплінами, або мистецтвом і суспільством нині є розмитими, воно не має загальних стилістичних рис. Щоб поєднати різні сучасні арт-практики з відповідними методами викладання і навчання використовуються основні категорії сучасного мистецтва, які охоплюють як зміст, так і засоби експресії, вираження.

Специфіка викладання професійно-художніх дисциплін полягає в особливій формі спілкування між викладачем і студентами, яка забезпечує налагодження духовного контакту між ними, активізує емоційну сферу, розвиває естетичні почуття. Перед виконанням будь-якого завдання студентам пояснюють, що вони повинні не тільки зобразити те, що від них вимагають, а й висловити своє емоційне ставлення в яскравій художній формі. Розпочинаючи

роботу над твором митець обов'язково ставить перед собою певну емоційну мету. Він прагне насамперед звернути увагу глядача на конкретний художній образ, який передає ідею твору і ставлення автора до зображеного.

В. Самохвалова вказує на те, що творчість має особистісний характер. Художник завжди прагне виразити себе та самореалізуватись у власному творі [561, с. 26]. Тому в процесі навчання майбутніх художників проводять тематичні та відкриті перегляди курсових і дипломних робіт, організовуються виставки кращих робіт тощо.

Зазначимо, що інтеграційні процеси, які відбуваються в системі вітчизняної освіти, зміна освітньої парадигми і акцент на особистісно орієнтоване навчання визначають напрям розвитку системи вищої професійно-художньої освіти, спрямованої на урахуванням індивідуальних якостей, потреб і можливостей майбутніх фахівців. Загалом, виконаний аналіз сучасної практики професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін показав, що демократичні та гуманістичні процеси в Україні сприяють утворенню особистісно орієнтованих, творчо-інноваційних педагогічних методів і стилів, що пов'язані з подальшою діяльністю майбутніх фахівців. Організація освітнього процесу, спрямованого на творчий розвиток особистості, передбачає забезпечення умов для реалізації студентами своїх творчих якостей у навчанні: на заняттях, у позанавчальній діяльності; участь у житті закладу освіти через індивідуальний вибір; детальний аналіз педагогами найбільш значущих для студентів видів громадської діяльності; створення творчої атмосфери в колективі; утвердження культури спілкування; підтримка креативних рішень студентів тощо.

Водночас, внаслідок вивчення практики підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняній вищій школі ми визначили такі найбільш суттєві недоліки: а) зміст навчального курсу не відповідає сучасному рівню розвитку педагогічної науки; б) навчальна діяльність студентів часто має абстрактний характер; в) домінує репродуктивне навчання, використання переважно традиційних форм організації освітнього процесу; г) теоретичний

матеріал «відірваний» від новітньої практики освіти; г) відбувається тенденція до зменшення аудиторних навчальних годин, які відведені на вивчення психологічних і педагогічних дисциплін; д) спрямованість професійно-педагогічної підготовки предметно-змістова, без достатнього врахування ідей розвивального й особистісно орієнтованого навчання; е) в навчанні займають перше місце процеси уваги, сприйняття, запам'ятовування, хоч не менш важливу роль мають відігравати творче мислення та соціальна активність майбутніх викладачів; є) зміст навчальної діяльності студентів спрямовується більше на минулий педагогічний досвід, натомість не здійснюється орієнтація на пропедевтичний зміст професійної діяльності; ж) спостерігається пасивна позиція студентів на заняттях.

Крім того констатуємо, що досліджувані нами заклади нині зіткнулися з проблемами, які не можуть самотужки розв'язати ні самі ЗВО, ні Міністерство освіти і науки, а звернення з їх вирішенням може негативно позначитися на розвитку професійно-художньої освіти і культурного середовища українського суспільства. Наша освіта досі є консервативною та не відповідає вимогам і потребам сьогодення. Освітній процес має переважно репродуктивний характер, часто є необґрунтованим і нелогічним. Катастрофічно втрачається престиж ЗВО, зникає мотивація студентів до навчання. Постає необхідність корегування законодавчої та нормативної бази функціонування мистецьких закладів. Необхідно змінити модель фінансування державою системи вищої освіти таким чином, щоб ЗВО брали участь у конкурсі підготовки фахівців із певних спеціальностей і в обсязі держзамовлення, сформованого на основі реальних потреб суспільства у викладачах певної спеціальності з урахуванням плану розвитку освітньої галузі на найближчі роки і віддалену перспективу. При цьому потрібно чітко враховувати регіональні потреби і наявність необхідної матеріально-технічної бази для їхньої підготовки.

Набуває актуальності створення якісно нової системи організації професійної підготовки, яка повинна навчити майбутнього викладача вмінню інтегрувати спеціально-професійні, психолого-педагогічні, методичні та

соціально-педагогічні знання в нестандартних ситуаціях професійно-освітньої діяльності та застосовувати набутий досвід для особистісного саморозвитку та самовдосконалення. Це потребує принципово нового змісту професійно-педагогічної підготовки, метою якої є формування особистості педагога-новатора, здатного мислити самостійно та креативно [78, с. 68].

У зв'язку з цим постає необхідність у вирішенні актуальних питань, пов'язаних із підвищенням якості освіти, переосмисленням концептуальних засад і впровадженням у зміст вищої художньо-педагогічної освіти інноваційних процесів і технологій, спрямованих на формування конкурентоспроможного фахівця, готового до інноваційної діяльності, здатного демонструвати високий рівень професіоналізму, саморозвитку й самореалізації у професійно-педагогічній діяльності, професійній кар'єрі та соціумі. Ефективність роботи з удосконалення національної системи освіти загалом і професійної підготовки художнього профілю зокрема можна успішно забезпечувати там, де креативно та наполегливо працюють висококваліфіковані, компетентні, вмотивовані викладачі ЗВО, методисти, усі, хто, творчо актуалізуючи досвід попередніх поколінь, наполегливо реформує сучасні процеси мистецької та педагогічної освіти, спрямовуючи їх на особистісно-творчий розвиток і самореалізацію кожного педагога – фахівця художнього профілю.

Незважаючи на суттєві здобутки в галузі сучасної художньо-педагогічної освіти, залишається гострою потреба зміни підходів до змісту та викладання професійно-художніх дисциплін і принципових позицій щодо необхідності посилення їх творчо-активізувального впливу на якість професійно-педагогічної підготовки викладачів в українських художніх і педагогічних закладах вищої освіти.

Аналіз сучасного рівня педагогічної підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін ми розглянемо в наступному підрозділі.

2.4. Аналіз рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін до професійно-педагогічної діяльності

Дослідивши практику діяльності закладів освіти професійно-художнього профілю ми окремо зупинилися на вивченні педагогічного потенціалу науково-педагогічних працівників, які навчають учнів і студентів основ професії – викладачів професійно-художніх дисциплін.

За європейськими стандартами випускник ЗВО готовий до виконання своїх професійних обов'язків одразу після закінчення навчання (проте в багатьох випадках передбачається сертифікація фахівців незалежними установами). В українській системі освіти диплом про завершення магістерського рівня ЗВО дає право на працевлаштування в закладі вищої освіти, хоч для роботи в закладах П(ПТ)О від викладачів професійно орієнтованих дисциплін вимагається спеціалізована педагогічна підготовка. Зазначимо, що випускники українських ЗВО у процесі професійної освіти отримують належну теоретичну основу (сукупність знань і вмінь), проте часто залишаються не здатними до самостійної практичної діяльності, тому допускають у роботі помилки і, подекуди, розчаровуються у виборі професії, що спричиняє значну плинність кадрів серед молодих педагогів.

Враховуючи те, що художня освіта є багаторівневою, ми поставили мету: проаналізували професійну підготовленість педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та науково-педагогічних працівників ЗВО художнього профілю у вітчизняному освітньому просторі. Виявивши недоліки в діяльності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО та основні проблеми, з якими вони стикаються на практиці, ми можемо з'ясувати, які сучасні змістові й організаційні зміни потребує професійно-педагогічна підготовка цієї категорії педагогічних працівників.

Критеріями для виявлення підготовленості викладачів професійно-художньої школи до професійно-педагогічної діяльності слугують рівень їхньої теоретичної та практичної підготовки, самокритичність, педагогічний досвід,

мотивація, ціннісне ставлення до педагогічної професії [531, с. 3]. При цьому дослідники виокремлюють такі основні критерії професіоналізму викладача: особистісні, навчально-методичні, педагогічні. До особистісних критеріїв належать: психологічний (знання з психології); емоційний (любов до роботи, емоційна стійкість, добрі відносини з студентами); комунікативний (взаєморозуміння у колективі); рефлексивний (самоаналіз, самоконтроль, рефлексія). Навчально-методичними критеріями є: когнітивний (професіоналізм); продуктивний (опублікування навчально-педагогічної літератури); результативний (освідченість та інтелігентність); методичний (досконале знання та застосування на практиці різних методик навчання). До педагогічних належить: діяльнісний (пошук і впровадження нових форм роботи); креативний (творчість викладача); професійний (наполегливість, об'єктивність, організаторські здібності) [29, с. 93].

Основною метою нашого дослідницького пошуку на цьому етапі був аналіз підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін до професійно-педагогічної діяльності. Ця мета зумовила характер основних завдань, що потребували відстеження зорієнтованості педагогів ЗП(ПТ)О та ЗВО на самоосвіту та самовдосконалення; визначення рівня теоретичної та практичної підготовленості (знань і вмінь) викладачів ЗП(ПТ)О і ЗВО щодо застосування інноваційних методів навчання у сучасній професійній підготовці фахівців художнього профілю; з'ясування чинників, які перешкоджають використанню інноваційних технологій; виявлення чинників, які перешкоджають викладачам займатися науково-методичною діяльністю; проблем, які стоять на шляху особистісної самореалізації викладачів; одержання відомостей щодо можливих шляхів підвищення показників професійно-педагогічної діяльності педагогів ЗП(ПТ)О і ЗВО художнього профілю; узагальнення отриманих даних і формулювання пропозицій щодо вдосконалення системи їхньої підготовки. Ми звертали особливу увагу саме на застосування інноваційних методів і технологій навчання, оскільки нині науковці визнають їх дієвим засобом підвищення ефективності освітнього процесу та якості підготовки фахівців.

Зауважимо, що під час подальшого констатувального та формувального експерименту ми використовуватимемо інші, більш досконалі способи оцінювання та критерії визначення підготовленості педагогічних працівників (підрозд. 5.1).

Розглянемо рівень підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін, у тому числі використання ними інновацій в освітній діяльності за допомогою емпіричних методів дослідження (спостереження, опитування, анкетування, колективних та індивідуальних бесід тощо).

Дослідження викладачів ЗП(ПТ)О художнього профілю проводилось у 2015 р. у Львівському вищому професійному художньому училищі, Стрийському вищому художньому професійному училищі, Художньому професійно-технічному училищі № 14 ім. Й. Станька (Івано-Франкове). У ньому взяли участь 61 педагог, з яких 17 осіб (28 %) мали стаж педагогічної роботи від 3 до 10 років, 29 осіб (47 %) – від 11 до 20 років, 9 осіб (15 %) – від 21 до 30 років, 6 осіб (10 %) – більше 30 років.

З метою виявлення зорієнтованості педагогів на самоосвіту та самовдосконалення було проведено анкетування, результати якого подані на рис. 2.2.

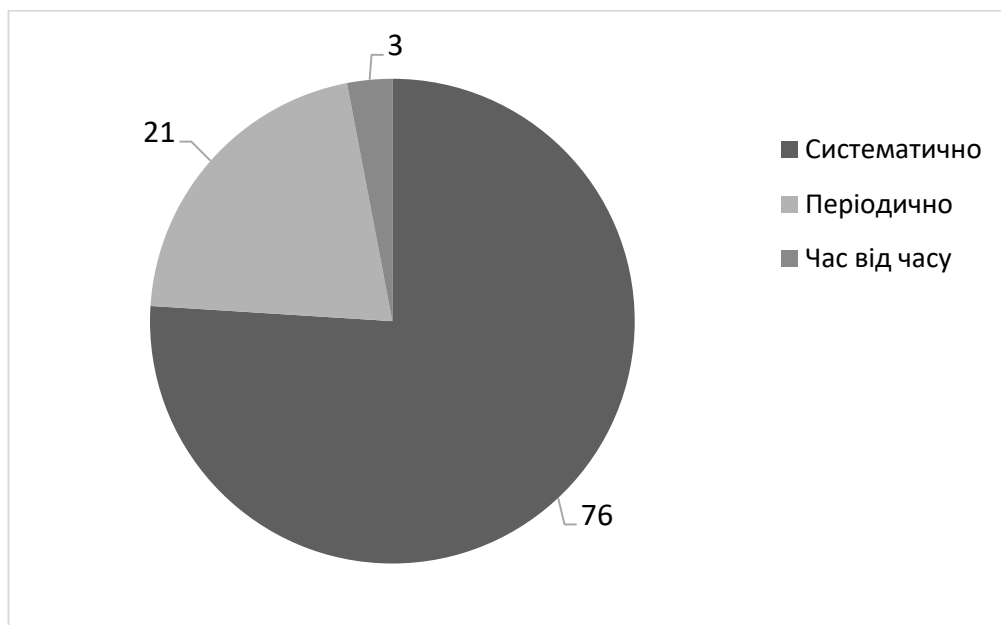

Рисунок 2.2 – Діяльність викладачів ЗП(ПТ)О із самоосвіти і самовдосконалення

Аналіз відповідей респондентів (рис. 2.2) свідчить про те, що 46 осіб (76 %) займаються самоосвітою систематично, 13 (21 %) – періодично, 2 особи (3 %) – час від часу. Згідно з опитуванням переважна більшість респондентів (96 %) вважає, що застосування нових технологій для використання на заняттях – це особиста справа педагога, і лише 26 % педагогів правильно пояснили, що таке інновація в освіті.

Таблиця 2.2 – Рівень володіння інтерактивними методами (технологіями) педагогів ЗП(ПТ)О художнього профілю

№ з/п	Інтерактивні методи (технології)	Володію, можу поділитися досвідом	Достатньо володію	Не володію	Володію частково
1.	Аналіз ситуації	24	20	20	17
2.	Вирішення проблеми «Дерево рішень»	19	19	19	23
3.	Розігрування ситуації в ролях	24	19	19	25
4.	Метод ПРЕС	10	49	49	2
5.	Займи позицію Зміни позицію	18	34	34	9
6.	«Акваріум»	–	58	58	3
7.	Дебати	23	4	4	34
8.	Дискусія	57	2	2	2
9.	«Карусель»	-	48	48	13
10.	Робота в малих групах	38	13	13	10
11.	«Мікрофон»	12	14	14	35
12.	Незакінчене речення	27	4	4	30
13.	«Розумовий штурм»	–	58	58	3
14.	«Навчаючи – учусь»	23	31	31	7
15.	«Ажурна пилка»	2	57	57	2
16.	Робота в групах	36	17	17	8
17.	Ротаційні (змінні) трійки	3	51	51	7

Когнітивний аспект підготовленості педагогів до інноваційної діяльності показав, що лише 9 % викладачів вважають себе повністю теоретично готовими до впровадження інноваційного досвіду; 54 % – достатньо готові; 17 % – готові частково, а 20 % – не готові до такого виду діяльності.

Завдяки анкетному опитуванню ми виявили також, чи володіють інтерактивними методами педагоги ЗП(ПТ)О та які з них застосовують в освітньому процесі частіше.

Як бачимо з табл. 2.2, педагоги ЗП(ПТ)О художнього профілю з указаних інтерактивних методів навчання найчастіше застосовують метод «Дерево рішень», рольові ігри, дебати, метод «Мікрофон», «Незакінчене речення».

Важливо зазначити, що сучасному педагогу без постійної самоосвіти (опрацювання наукової фахової літератури; вивчення досвіду та співпраці з практикуючими фахівцями; відвідання тематичних семінарів та конференцій тощо) та самовдосконалення важко забезпечити впровадження в освітній процес інноваційних, новітніх методів навчання, забезпечити належний рівень підготовки майбутніх фахівців. З метою виявлення чинників, які перешкоджають використанню інноваційних технологій навчання, педагогам ЗП(ПТ)О запропоновано завершити думку: «Я не застосовую інноваційні технології, тому що...». На цій підставі заповнено табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Основні чинники, які заважають педагогам ЗП(ПТ)О та викладачам ЗВО застосовувати інноваційні технології

№	Негативні фактори	Педагоги ЗП(ПТ)О		Викладачі ЗВО	
		к-ть	%	к-ть	%
1	Великі витрати часу	55	91	8	10
2	Обмеженість теоретичних знань	52	85	–	–
3	Недостатнє навчально-методичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення	61	100	80	100
4	Консервативність	44	72	7	9

Формальність у впровадженні сучасних ідей та інноваційних технологій не сприяє професійному розвитку особистості педагога та його успішній педагогічній діяльності. На підставі аналізу результатів дослідження виявлено, що основними проблемами під час впровадження нових технологій навчання для викладачів ЗП(ПТ)О є недосконала матеріально-технічна база, обмеженість знань і великі витрати часу на підготовку занять за цими технологіями.

Подальші наші пошуки проводилися у ЗВО. Упродовж 2015–2016 навчального року ми на практиці вивчали модель діяльності, ступінь застосування інноваційних методик і рівень підготовленості викладачів до самовдосконалення. Дослідження виконувалось у Львівській національній академії мистецтв, Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова, Національному лісотехнічному університеті України. У ньому взяли участь 80 викладачів ЗВО, з яких 11 осіб (13,75 %) мали педагогічний стаж до 5 років, 22 осіб (27,5 %) – від 6 до 10 років, 17 осіб (21,25 %) – від 11 до 20 років, 30 осіб (37,5 %) – більше 20 років.

З метою виявлення зорієнтованості на самоосвіту та самовдосконалення проведено анкетування викладачів ЗВО, які дали відповідь на запитання «Яким чином Ви покращуєте свій професійний рівень?»

Результати подані на рис. 2.3.

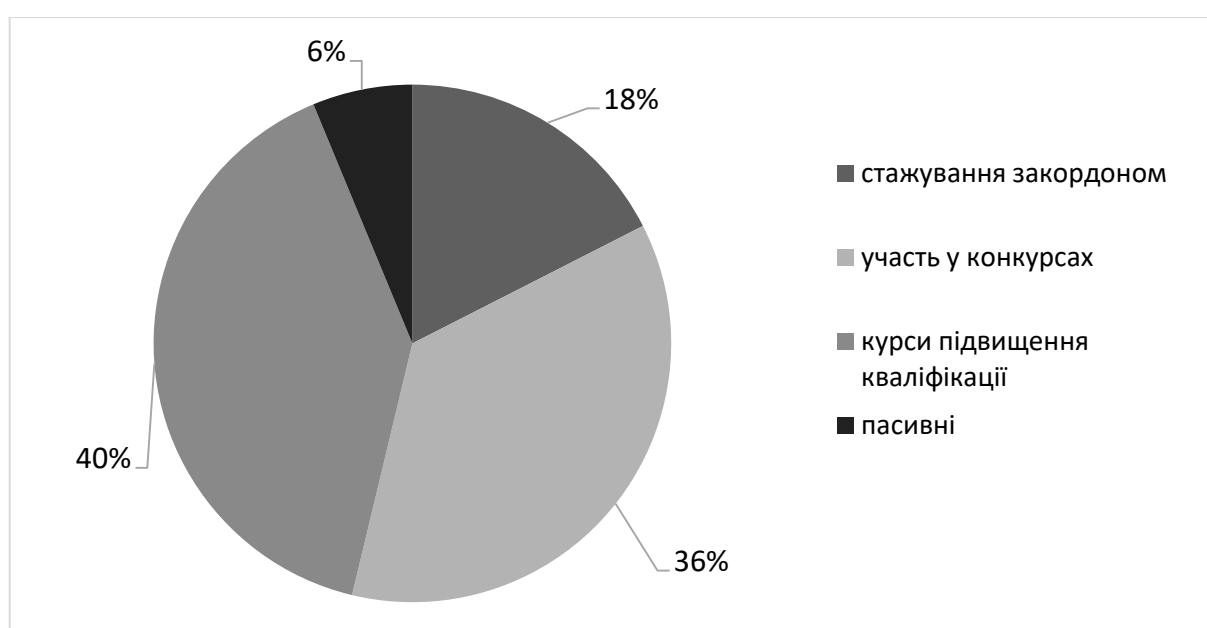

Рисунок 2.3 – Напрями професійно-педагогічного самовдосконалення викладачів ЗВО

Аналіз відповідей респондентів (рис. 2.3) свідчить, що 14 осіб (18 %) проходили стажування закордоном, 29 особи (36 %) – брали участь у різноманітних конкурсах, 32 особи (40 %) – проходили курси підвищення кваліфікації, 5 осіб (6 %) – пасивні.

На прохання вказати позитивні та негативні сторони викладацької роботи ми отримали такі результати (респонденти могли обирати декілька варіантів) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Позитивні та негативні сторони викладацької роботи на думку викладачів ЗВО

№ з/п	Варіанти відповіді	Характеристика	
		позитивна	негативна
1	цікава творча робота	65	3
2	графік роботи	51	2
3	велика відпустка	56	
4	можливість професійного зростання	50	6
5	престиж обраної професії	35	8
6	можливість сумісництва з іншою роботою	37	29
7	низька вірогідність її втратити	27	27
8	рівень заробітної плати	11	60
9	спілкування з молоддю	72	2
10	репутація закладу освіти	55	10
11	взаємовідносини у колективі	60	8
12	умови праці	46	17
13	контингент учнів	46	23
14	соціальні пільги	16	46
15	місце розташування роботи	51	17

На запитання, які чинники перешкоджають викладачам займатися науково-методичною діяльністю (дозволялось позначити 4 найбільш впливові причини), учасники опитування дали такі відповіді: наукова робота погано

оплачується (42 особи); недоступна необхідна наукова література (13 осіб); немає доступу до Інтернету (8 осіб); слабка ресурсна база (36 осіб); немає коштів на поїздки на конференції, стажування тощо (50 осіб); немає можливості публікуватися (32 особи). Також викладачі вказували на: велике навантаження на роботі, відсутність заохочення до наукової діяльності, велику кількість навчальної документації, відсутність мотивації.

До основних проблем, які стоять на шляху особистісної самореалізації, респонденти віднесли: побутові негаразди, завантаженість «паперовою» роботою, що не сприяє творчому пошуку; брак фінансів і часу, матеріальної підтримки і заохочення; скорочення кількості годин на їхні дисципліни; недосконалі тематичні плани, що призводять до «поверхневого» вивчення матеріалу з професійно орієнтованих навчальних дисциплін.

На запитання «Які методи роботи Ви вважаєте найбільш ефективними для навчання?», ми отримали такі відповіді: лекції (22,5 %), лекції з елементами бесіди (68,75 %), обговорення в групі (52,5 %), тренінгові вправи (32,5 %), мозкові атаки (23,75 %), рольові ігри (15 %), аудіовізуальні методи (40 %), конкурси, вікторини, змагання (36,25 %), розв'язання навчальних ситуацій (45 %).

Окрім того, викладачам ЗВО також було запропоновано визначити основні чинники, які заважають їм застосовувати інноваційні технології (табл. 2.3). Вони одностайно вказали на недостатнє навчально-методичне й інформаційно-комунікаційне забезпечення закладів освіти.

Загалом аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін ЗП(ПТ)О та ЗВО показав: невідповідність якості їхньої професійної підготовленості до сучасних вимог щодо рівня професійно-педагогічної, методичної, мистецької компетентності; недостатнє навчально-методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення закладів вищої освіти; соціальну незахищеність педагогічної професії; недостатню увагу в щодо формування інтересу студентів до професійної діяльності та запобігання можливого розчарування професією.

Одержані результати дали підстави констатувати, що діяльність викладачів професійно-художніх дисциплін є недосконалою, оскільки їхня традиційна професійна підготовка у ЗВО художнього профілю є недостатньо педагогічно спрямованою. Проведений комплексний аналіз одержаних даних свідчить, що належному засвоєнню знань перешкоджають, переважно, такі причини: неузгодженість вивчення професійно орієнтованих дисциплін, недоліки навчально-програмного забезпечення, домінування застарілих цільових настанов та освітніх конструкцій, недостатня підготовленість викладачів професійно орієнтованих предметів, відсутність у закладах вищої освіти чіткого плану дій щодо впровадження інноваційних методів навчання, в тому числі інтерактивних, мета яких: вирішення комунікативних завдань, сприяння інтелектуальному та пізнавальному розвитку, активності студентів.

Недоліки підготовки педагогічних кадрів для професійно-художньої школи полягають у відсутності гнучкої освітньої системи, здатної до швидкої адаптації відповідно до вимог сучасного суспільства. Така система передбачає використання сучасних форм, методів і засобів навчання, диференціацію та індивідуалізацію професійної підготовки майбутнього педагога, застосування широкого спектру новітніх технологій, впровадження інноваційних програм у практику педагогічної підготовки викладачів закладів вищої освіти [580, с. 52].

Труднощі професійно-педагогічної підготовки художника-педагога полягають у тому, що вона здійснюється через оволодіння студентами змістом окремих навчальних предметів, відображення якого у свідомості має дискретний характер. Сьогоднішній художник-педагог оволодіває близько 20 професійно орієнтованими психолого-педагогічними дисциплінами, що призводить до роздрібненості отриманих знань та предметної тавтології. Окрім того, практичні навички студентів часткові, не відтворюють функції цілісної професійної діяльності, в основі якої знаходяться процеси цілепокладання і цілездійснення. Відсутність у підготовці майбутнього художника-педагога логічних і практичних взаємозв'язків між здобутими вміннями не дозволяє ефективно користуватися ними в професійній діяльності.

Незважаючи на відчутні теоретичні та методично-практичні здобутки в галузі сучасної художньо-педагогічної освіти, дотепер актуальною залишається гостра потреба зміни підходів і, передусім, оновлення змісту навчальних дисциплін. Причини окресленої ситуації – це штучна роз'єднаність закладів освіти художнього профілю різного рівня; недоречний консерватизм у розробленні змісту професійної підготовки майбутніх фахівців професійно-художніх дисциплін і недостатньо активне впровадження новітніх освітніх технологій.

Під час використання інноваційних методів навчання педагога ЗП(ПТ)О зустрічаються з такими труднощами: залучення до роботи всієї групи потребує значної кількості часу для підготовки як учнів, так і викладачів; неналаштованістю учнів на сумлінну підготовку до інтерактивних занять; складністю створення у групі атмосфери, яка сприяла б співпраці, порозумінню, доброзичливості [454, с. 211, 213]. У застосуванні нетрадиційного навчання помітне: перевантаження учнів і викладачів; необхідність оптимального поєднання форм навчання з організацією позааудиторної підготовки учнів під керівництвом викладача; деяка показовість у проведенні нетрадиційних занять, що призводить до порушення цілісності освітнього процесу [624, с. 22]. З огляду на це, на жаль, на практиці використання інноваційних методів і технологій в досліджених нами закладах поки що фрагментарне, епізодичне, несистемне внаслідок нерозробленості відповідних технологій і неготовності більшості педагогічних працівників і керівників освіти впроваджувати і застосовувати новітні засоби, зокрема освітні інформаційно-комунікаційні технології та комп'ютерно орієнтовані виробничі технології.

Сучасні викладачі потребують удосконалення структури освітнього процесу під час професійно-педагогічної підготовки у ЗВО України, забезпечення розвитку їхнього професійного проблемно-пошукового мислення, формування внутрішніх стимулів до навчання та творчості. Зазначимо, що провідні українські ЗВО намагаються вирішувати проблеми професійно-художньої та педагогічної підготовки фахівця, формування особистісно-

творчого розвитку, творчої самореалізації та набуття педагогічної майстерності майбутніми викладачами. Однак, слід наголосити, що в багатьох українських педагогічних закладах вищої освіти професійна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін досі не виправдана спрямовується переважно на репродуктивні види діяльності, й здебільшого мало часу відводиться на самостійну роботу. Студенти досить часто виконують нетворчі навчальні роботи з образотворчого мистецтва під наглядом і контролем викладача. Тобто, процес професійної підготовки має, передусім, вузьку навчальну спрямованість і характеризується відсутністю креативності. Проте, українські ЗВО декларують, що освітній процес у їх стінах передбачає створення сприятливих умов для найкращого засвоєння студентами знань і вироблення вмінь; отримання ґрунтовної психолого-педагогічної освіти; необхідної професійно-художньої підготовки та сформованої загальної культури.

Зазначимо, що подібна ситуація, на жаль, характерна для вітчизняної вищої педагогічної школи. Дослідження сучасного рівня сформованості педагогічної культури майбутніх викладачів, яке проводила група українських науковців серед студентів педагогічних ЗВО, показало невтішний результат: 50 % опитаних студентів шляхом самооцінки визначили достатній рівень сформованості педагогічної культури, 10 % – високий; світогляд мають: науковий – 24 %, релігійний – 16 %, не визначилися – 60 %; не визначили мету навчання за своїм предметом – 27 % студентів; у більшості педагогічних університетів України не передбачено навчального часу на цілеспрямоване формування педагогічної культури; 50 % студентів мають низький рівень сформованості національної свідомості; лише 40 % із них після здобуття вищої освіти мають намір працювати в Україні, а 60 % – за кордоном [15, с. 167–168].

Ці дані актуалізують гостру потребу в зміні підходів і змісту професійної підготовки студентів ЗВО, зміні принципів позицій щодо творчо-активізувальної та особистісно орієнтованої спрямованості. Щоб покращити розвиток майбутніх викладачів, потрібно збільшити кількість творчих і спонтанних короткочасних завдань, а також активізувати переважно

індивідуальні та колективні творчі форми роботи, адже такі форми будуть затребуваними в подальшій практичній педагогічній діяльності. Дисципліни, які викладають на художньо-графічних і педагогічних факультетах ЗВО, мають бути узгоджені з особливостями майбутньої професійно-педагогічної діяльності нинішніх студентів; професійна підготовка на педагогічному факультеті не повинна спрямовуватись на вузько професійне оволодіння образотворчою грамотою (художні знання, уміння, навички), на використання різних художніх технік у майбутній педагогічній діяльності та на суто мистецькі аспекти їхньої професійної підготовки; професійна підготовка має орієнтуватися на творчі задатки майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін, на майбутню педагогічну діяльність з удосконаленою методикою навчання та на досягнення належного рівня професійно-педагогічної компетентності.

Отже, незважаючи на здобутки в теорії та методиці мистецької освіти, актуальною є потреба в зміні підходів до освітнього процесу та принципових позицій щодо здійснення творчо-інноваційного впливу на професійний розвиток і необхідності піднесення якості підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін в українських закладах вищої освіти.

В. Орлов слушно закликає до змін у статусі педагогічних університетів та їх мистецьких факультетів (інститутів), реалізації комплексу правових, виховних, просвітницьких та інших заходів з метою формування у суспільній свідомості нового ставлення до художньо-педагогічної освіти. Підтримуємо думку науковця, що участь України в Болонському процесі слід розглядати з точки зору професійних і національних інтересів України [433, с. 11–12]. Практична підготовка студентів художньо-педагогічного спрямування потребує перегляду й удосконалення, оскільки не існує чіткого визначення вимог до викладача професійно-художніх дисциплін, нераціонально використовується робочий час учасників педагогічного процесу, недостатня ефективність управління навчальним процесом та якістю знань студентів, використання їхніх індивідуальних здібностей та активності. Майбутні фахівці мають брати активну участь у процесі навчання, бути спроможними застосовувати знання на практиці,

творчо переосмислювати та співвідносити здобуті знання з перспективами своєї майбутньої педагогічної діяльності.

Художні та педагогічні ЗВО покликані виконувати зростаючі вимоги до вищої школи, викладені в Законі України «Про вищу освіту» [488], «Національній доктрині розвитку освіти» та інших нормативних документах. Безперечно, необхідний рівень професійної підготовки студентів забезпечується наявністю науково обґрунтованих засад формування художніх умінь і навичок у процесі викладання професійно-художніх дисциплін. Це передбачає, насамперед, урахування принципів особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до розвитку задатків і здібностей студента, забезпечення активного характеру навчання та мислення, здійснення цілеспрямованого, організованого впливу на діяльність студента.

Ефективне формування художніх умінь і навичок майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін потребує комплексного підходу до викладання відповідних дисциплін, що забезпечує якісно нову основу засвоєння навчального матеріалу та є важливим засобом удосконалення його вивчення [49, с. 13]. Водночас, їхня підготовка у ЗВО як викладачів потребує вміння запам'ятовування й аналізування великих обсягів наукової інформації, застосування різних методів педагогічного дослідження та вироблення власної педагогічної позиції. Для цього майбутні фахівці повинні володіти навичками творчого педагогічного мислення, умінням засвоювати й адаптувати набуті знання у своїй подальшій професійно-педагогічній діяльності, збільшуючи свій теоретичний і практичний досвід і як художника, і як викладача. Студенти мають не лише брати активну участь у процесі навчання, а й виробляти власну позицію щодо отримання нових знань, творчо переосмислювати їх і співвідносити здобуті результати з перспективами своєї професійної діяльності.

У зв'язку з цим у системі вищої художньо-педагогічної освіти кардинального оновлення потребують технології викладання професійно орієнтованих дисциплін, обґрунтування інновацій в організаційному процесі, впровадженні професійно-художніх дисциплін та інноваційних методик,

спрямованих на розвиток духовно-творчого та ціннісно-особистісного потенціалу майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, призначення яких полягає у формуванні внутрішнього світу своїх вихованців засобами мистецтва, пробудженні в них інтересу до різновидів художньої творчості, залученні до активної творчої діяльності, розкритті індивідуальних творчих здібностей, спрямуванні світоглядних позицій у правильне русло.

Оновлення професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін потребує істотних змін і оновлень в методиці викладання. У цьому контексті доречним є впровадження особистісно орієнтованої системи підготовки майбутніх викладачів, яка передбачає: переосмислення цілей навчання від отримання студентами готових знань, умінь і навичок до свідомої потреби в саморозвитку та самореалізації; оволодіння предметом викладання втрачає статус центрального завдання, оскільки стає інструментом реалізації цілей, пов'язаних із забезпеченням розвитку студента; пошук і впровадження особистісно орієнтованих на розвиток студента технологій, методів, прийомів, форм і засобів навчальної діяльності; подолання суперечностей між виконанням студентом власної навчальної діяльності та необхідністю становлення його особистісної педагогічної позиції шляхом використання різних форм рефлексії та організації дослідницького пошуку [465, с. 68–70].

У психолого-педагогічній науці та практиці вищої педагогічної освіти збільшується кількість досліджень, які розкривають шляхи особистісно орієнтованого навчання студентів, що є важливою педагогічною умовою їхньої професійної підготовки до здійснення особистісно орієнтованого навчання; розробляються та впроваджуються активні й інтерактивні методи навчання: педагогічний тренінг, ділова професійна гра, «Мозковий штурм», робота в малих групах тощо. У подальших розділах розкриємо потенціал цих та інших сучасних педагогічних підходів, методів і технологій щодо вдосконалення якості підготовки у ЗВО майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Висновки до розділу

Основні завдання професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО: стимулювання емоційного розвитку та художнього мислення студентів, активізація творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньої та педагогічної діяльності; забезпечення ґрунтовної базової освіти, що є основою професійної підготовленості та мобільності; оволодіння системою поглядів, згідно яких сукупність знань, умінь, навичок, досвіду, особистісних якостей і ціннісних орієнтацій спрямовуються на формування особистісної культури, професійно-педагогічної компетентності та свідомості майбутнього викладача та кваліфікованого фахівця.

Професійно-педагогічна компетентність викладачів професійно-художніх дисциплін – це динамічна, інтегрована сукупність знань, умінь, навичок, способів художньо-педагогічного мислення, сформованих педагогічних поглядів, ціннісних орієнтацій, інших професійно та соціально важливих якостей, що визначає здатність педагога ефективно провадити освітню діяльність у професійно-художніх закладах освіти різного профілю. З огляду на це у структурі професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін розрізняємо: мотиваційний (професійні мотиви, інтереси і потреби), когнітивний (загальнонаукові, спеціалізовано професійні та психолого-педагогічні знання), комунікативний (навички комунікації, співпраці, встановлення емоційних зв'язків, прояв емпатії), культуротворчий (вміння та навички конструктивної культуротворчої діяльності), художньо-творчий (художні здібності, сприйняття та вміння), аксіологічний (професійно-педагогічні ціннісні орієнтації), організаційно-педагогічний (практичні професійні та педагогічні вміння та навички) і рефлексивно-аналітичний (уміння аналізувати педагогічні явища, осмислювати й усвідомлювати власні дії) компоненти.

Дослідження розвитку професійно-художньої освіти в різних країнах світу дало змогу дійти висновку, що ключовою тенденцією в цій царині є міжнародна

інтеграція, зумовлена стандартизацією мистецької підготовки, що базується на: компетентнісному підході до навчання; неперервності освіти впродовж життя; розвитку міждисциплінарних зв'язків; розробці міжнародних освітніх і дослідницьких проектів. Ці положення актуалізують шляхи модернізації галузі в напрямі її гуманізації та посилення уваги до особистості майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін, здатного до постійного саморозвитку, спроможного відстоювати духовні цінності, пропагувати надбання світової та вітчизняної культури. Вважаємо доцільним використання наукових надбань і практичного досвіду педагогів США (застосування форм і методів активного навчання), Німеччини (розвиток педагогічної рефлексії, формування здатності до критичного осмислення власної практичної діяльності), Японії (розвиток трудової активності, прилучення молоді до прийнятих суспільством норм у ранньому дитинстві), Польщі (цілеспрямований розвиток у студентській молоді критичного, альтернативного мислення) та інших країн. Дидактично доцільне запозичення, поєднання та імплементація цього досвіду допоможе розв'язанню багатьох проблем, що стримують розвиток української художньо-педагогічної освіти.

Важливими компонентами професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін є активні методи навчання та виховання, особистісний і практико орієнтований підходи, педагогічна рефлексія, елективні курси, які враховують особистісно-ділові, соціально та професійно значущі якості студентів. Організація освітнього процесу, спрямованого на творчий розвиток особистості, передбачає забезпечення умов для реалізації студентами своїх здібностей у процесі професійної підготовки: на заняттях, у позанавчальній діяльності; участь у житті закладу освіти; детальний аналіз педагогами найбільш значущих для студентів видів громадської діяльності; створення творчої атмосфери в навчальному колективі; утвердження культури спілкування; підтримка креативних рішень студентів тощо.

Водночас, негативно позначається на розвитку цієї ланки освіти те, що психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх

дисциплін досі не унормована. Зокрема, психолого-педагогічні дисципліни в деяких закладах освіти відносять до циклу загальнонаукової, а не професійної підготовки, а інколи навіть до вибіркової дисципліни. Необхідним є створення системи професійно-педагогічної підготовки, яка має озброїти викладачів здатністю використовувати інтегровані психолого-педагогічні, методичні та художньо-професійні компетентності в складних ситуаціях освітньої діяльності та застосовувати набутий досвід для власного самовдосконалення.

Результати дослідження сучасного стану підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО дозволили констатувати невідповідність професійної підготовленості випускників сучасним вимогам до педагогічної майстерності, рівня художньо-педагогічної, методичної, мистецької компетентності; застаріле навчально-методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення закладів; соціальну незахищеність педагогічної професії; недостатню увагу щодо формування інтересу до педагогічної діяльності та запобігання можливого професійного вигорання (дезадаптації) та розчарування професією. Відсутність цілеспрямованої психолого-педагогічної підготовки й епізодичне використання новітніх методів і технологій під час навчання у ЗВО художнього профілю не дають змогу багатьом випускникам досягнути високого рівня педагогічної майстерності. Незважаючи на суттєві теоретичні та практичні здобутки, постає потреба в зміні ключових підходів щодо професійного розвитку та якості підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в українських закладах вищої освіти.

Основні ідеї, положення та висновки, викладені у другому розділі відображені в публікаціях автора [215; 219; 221; 220; 227; 226; 225; 227; 231; 233; 760; 229; 264; 762; 232; 237; 239; 235; 251; 253; 223; 758; 204].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН

3.1. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО

Професійна освіта передбачає поглиблене ознайомлення з науковими основами і технологією обраного виду діяльності; прищеплення професійно-практичних умінь і навичок; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній царині. Метою професійної підготовки у вищій школі є розвиток важливих для професійно-практичної діяльності якостей і вмінь, формування потреб і мотивації, які пов'язані із професією, формування професійних знань, умінь і навичок, необхідних професійних якостей. За визначенням Г. Троцько, професійна підготовка – це система, яка характеризується взаємозв'язком і взаємодією структурних і функціональних компонентів, своєрідна сукупність яких забезпечує формування належного рівня підготовленості студентів до професійної діяльності (інтегрованої професійної компетентності) відповідно до поставленої мети [646, с. 20].

За постнеокласичною філософією професійна підготовка розглядається як рівнева система що саморозвивається, а освітній процес – як реалізація різноманітних можливостей її розбудови. Освітня система при цьому є сукупністю елементів, результат кооперації, об'єднання та взаємодії яких проявляється не як сума ефектів цих елементів, а як інтегрування ефектів. Тобто системність як характерна властивість організованої сукупності передбачає неадитивне сумування функцій окремих компонентів. Кращий результат створює об'єднання елементів у системі, але він не проявляється через якості її компонентів [133, с. 499].

Отже, основою професійної підготовки фахівців із вищою освітою нині є багаторівнева освітня система, яка має власний зміст, багатовимірну структуру, що забезпечує її реалізацію та подальший розвиток у соціально-культурному середовищі [340, с. 3–4]. На думку дослідників, створення такої освітньої системи «оптимізує витрати на освіту за умови обмежених матеріальних ресурсів при одержанні максимальних результатів відповідно до критеріїв якості та ефективності» [340, с. 17].

Нині наголошується на необхідності розгляду процесу професійно-педагогічної підготовки викладача як цілісного явища. Професіограма майбутнього педагога включає етико-педагогічні якості; емпатію; психолого-педагогічну підготовку; спеціально-предметна та специфічна методична підготовка. При цьому професійно-педагогічна спрямованість майбутнього викладача означає навчання студентів конкретній справі, а не наукам взагалі [589]. З огляду на це професійно-педагогічну підготовку розглядають як систему, яка об'єднує теоретичну, практичну та дослідницьку підсистеми, які доповнюють одна одну змістом і способом реалізації.

Теоретична підготовка передбачає психолого-педагогічні курси, спрямовані на вступ до спеціальності, опанування основними положеннями педагогіки, традиційними й інноваційними методиками виховання та викладання, а також спецкурси, спрямовані на оволодіння методикою викладання дисциплін спеціалізації та ін. Практична підготовка полягає в проходженні всіх видів педагогічної практики. Дослідницька підготовка обіймає участь у конкурсах студентських наукових робіт, виступи і доповіді на семінарах і конференціях, робота в лабораторіях, участь у роботі наукових товариств тощо [687].

Важливим є визначення структури (від. лат. *structura* – будова, розташування, порядок) професійної підготовки як сукупності взаєморозташування та стійких зв'язків частин об'єкта, які гарантують цілісність та збереження властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін. Вчені одноставно сходяться на думці, що підготовка майбутнього викладача,

незалежно від спеціальності, здійснюється в тісній єдності всіх структурних компонентів професійної підготовки. Майбутній педагог у ЗВО отримує два основні види підготовки: професійну та кваліфікаційну, внаслідок чого випускникам присвоюється кваліфікація – викладач із дисципліни, якою він оволодів.

Структуру професійно-практичної підготовки формують мета, зміст, принципи, методи, форми і засоби. Мета навчання завжди спрямована на усвідомлення студентами і викладачами кінцевого результату своєї взаємодії. Результатом професійної підготовки майбутніх фахівців є досягнення навчальних, розвивальних, виховних та освітніх цілей. Навчальна мета (ціль) полягає у формуванні в студентів за допомогою відповідних форм, методів і засобів навчання системи знань, вмінь і навичок для виконання професійних функцій. Розвивальна мета відіграє важливу роль у формуванні та розвитку професійних якостей фахівця. Виховна ціль проявляється у формуванні етичних і естетичних уявлень, системи поглядів, норм професійної поведінки, потреб і мотивів діяльності, цінностей і ціннісних орієнтацій, світогляду. Освітня мета (ціль) сприяє соціалізації майбутніх фахівців, готує до професійної діяльності й удосконаленні їхньої професійно-педагогічної кваліфікації шляхом неформальної та інформальної освіти, самоосвіти [670, с. 14].

Викладач професійно-художніх дисциплін має володіти особливими професійними якостями (розд. 2.1), способами педагогічної діяльності, методами прийомами і технологіями, які становлять і характеризують рівень його мистецької майстерності та професійно-педагогічної компетентності [545, с. 304]. З огляду на це, вважаємо, що викладач професійно-художніх дисциплін лише тоді зможе реалізувати свій потенціал у професійній і творчій діяльності, виробити власну позицію, досягти вершин саморозвитку та самовдосконалення, якщо його підготовка є системою, яка об'єднує відносно самостійні, але взаємопов'язані та взаємозумовлені *підсистеми*:

- *гуманістичну* (духовно-етичну, морально-виховну, соціально-гуманітарну, естетичну, просвітницьку);

- *загальнокультурну* (теоретико-методологічну, загальнонаукову та культурологічну);
- *професійно-художню* (фундаментальну, мистецько-наукову, культуротворчу, художньо-творчу, дизайнерську та ужитково-виробничу, пошуково-дослідницьку);
- *психолого-педагогічну* (науково-педагогічну, фахово-методичну та науково-дослідну).

На основі вивчення особливостей і завдань діяльності викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, що визначають структуру їхньої професійно-педагогічної компетентності (розд. 2.1), а також аналізу практики їхньої підготовки в Україні (розд. 2.3) робимо висновок, що *система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін* є цілеспрямованим, багатоаспектним, структурованим, упорядкованим динамічним комплексом професійного навчання, виховання та розвитку студентів художніх і педагогічних ЗВО, результатом якого є становлення їхньої професійно-педагогічної компетентності. Посилення вмотивованості студентів і готовності до виконання освітньої діяльності (художньо-професійної та педагогічної) потребує їх спрямування на ефективну реалізацію професійних здібностей, нахилів, уподобань у системі професійно-педагогічної освіти та зумовлює наскрізну професіоналізацію навчально-виховного процесу.

Підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін поєднує: 1) фундаментальні загальнонаукові та професійно орієнтовані теоретичні та практичні навчальні дисципліни (зокрема професійно-художні та психолого-педагогічні), які набуваються у процесі вивчення нормативних, обов'язкових дисциплін; 2) дисципліни за вибором, факультативи; 3) самостійну роботу студентів за інтересами, в тому числі науково-дослідну під керівництвом науково-педагогічних працівників випускових кафедр, спрямовану на розвиток індивідуальних, творчих професійних і педагогічних здібностей.

Дослідивши практику діяльності закладів освіти професійно-художнього профілю та проаналізувавши педагогічної підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін ми переконалися, що лише викладач, який всебічно володіє художньою спеціальністю та психолого-педагогічними знаннями, є цілком підготовленим до професійно-педагогічної діяльності художнього профілю. Адже педагогічний працівник, який має тільки художню освіту проводить заняття інтуїтивно, не враховуючи методологічні та методичні аспекти професійної підготовки, не усвідомлюючи педагогічних закономірностей і принципів, не розуміючи психологічних особливостей учнівської молоді, допускаючи значні дидактичні та організаційно-управлінські упущення в розробці навчально-методичного забезпечення та реалізації занять.

Вважаємо, що оскільки нині стандарти вищої освіти розроблені на компетентнісній основі, це має бути відображено у структурі професійна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Ця структура, незалежно від профілю закладу освіти (художнього чи педагогічного) має бути по-суті ідентичною, хоч принцип автономності дозволяє кожному ЗВО необхідним чином врахувати власну специфіку, регіональні особливості та запити роботодавців. При цьому, безперечно, навчальні дисципліни (навчальні курси) в навчальному плані поділяються на нормативну (обов'язкову, інваріантну) та вибірккову (варіативну) частину, що дає змогу студентам проектувати власну професійно-педагогічну компетентність та освітню траєкторію.

Перелік навчальних дисциплін зі спеціальності (загальнонаукових і фахового спрямування) та навчальних дисциплін за напрямом спеціалізації визначається державним стандартом вищої освіти (освітньо-професійною програмою) і вивчається впродовж навчання з дотриманням відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Основним завданням професійної підготовки майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін є підготовка кваліфікованого, творчого фахівця, який володіє комплексом компонентів

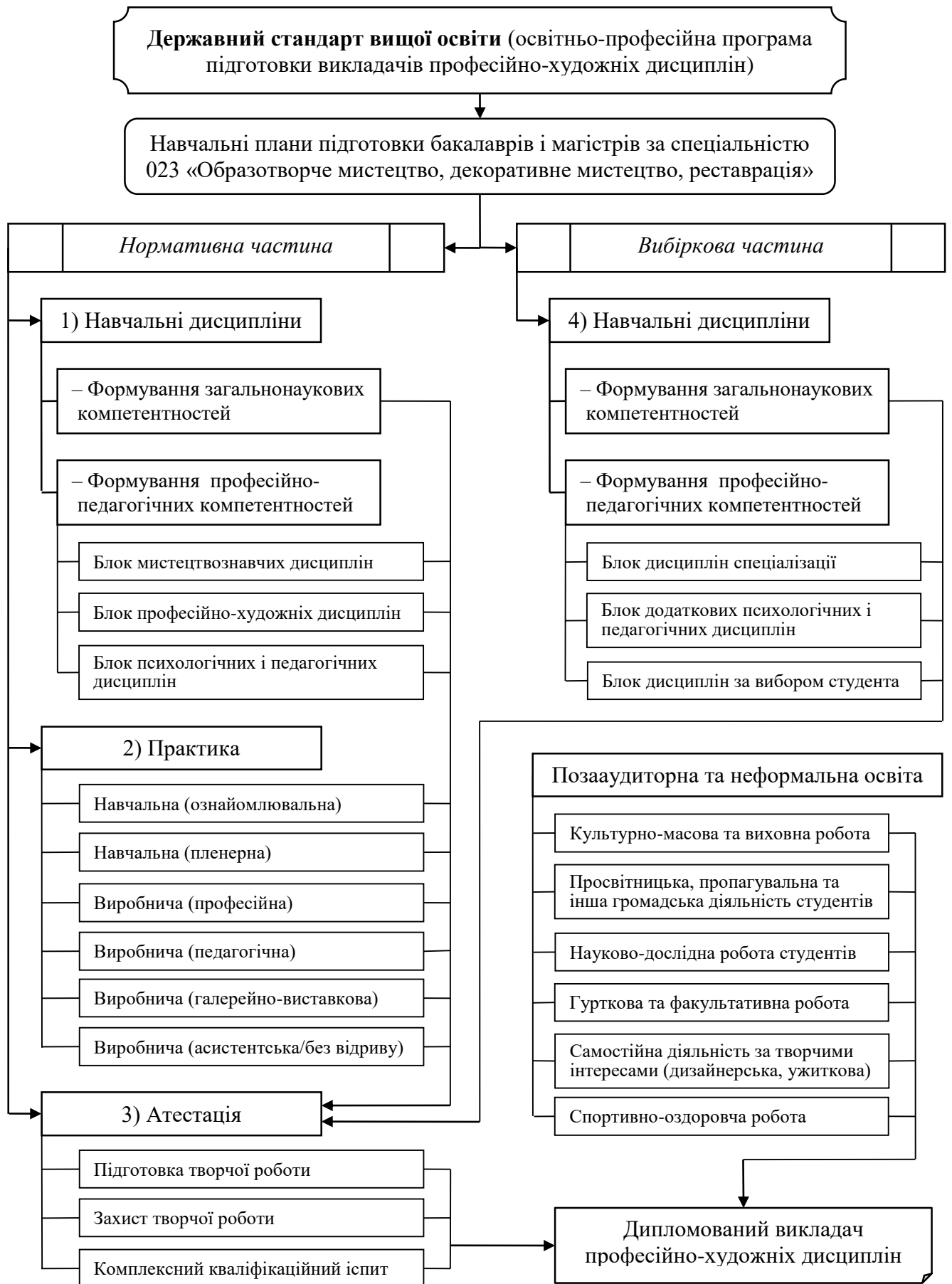
професійно-педагогічної компетентності, передусім – знаннями й уміннями з дисциплін, які в подальшому сам буде викладати.

Проаналізувавши провідні напрями комплексної професійної підготовки у закладі вищої освіти і вивчивши науково-педагогічні дослідження, що стосуються теми нашого дослідження, пропонуємо складові компоненти професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін та їх взаємозв'язок (рис. 3.1).

Як видно з рис. 3.1, професійну підготовку майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін ми розглядаємо як сукупність нормативної та вибіркової частини. Нормативна частина охоплює: 1) навчальні дисципліни; 2) практику; 3) атестацію студентів. Разом вони дають змогу забезпечити випускникам фундаментальні знання з філософських, професійно-художніх і психолого-педагогічних дисциплін, професійно орієнтовані, технологічні, науково-дослідні знання та професійно-педагогічні вміння. Вибіркова частина містить навчальні дисципліни, які забезпечують профіль спеціалізації студента (наприклад, «художня культура і арт-менеджмент», «декоративне мистецтво та художні промисли» «графічний дизайн», «художня кераміка», «реставрація творів мистецтва», «сакральне мистецтво», «художній розпис тканин», «художнє скло» тощо), а також розвиток його індивідуальних інтересів і нахилів.

Нормативна частина містить стандартний мінімум професійної підготовки для викладача, представлений єдністю гуманістичної, загальнокультурної, професійно-художньої та психолого-педагогічної складових. З урахуванням компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін (розд. 2.1) структура їхньої підготовки охоплює формування складових загальнонаукової компетентності та складових професійно-педагогічної компетентності (блок мистецтвознавчих дисциплін, блок професійно-художніх дисциплін і блок психолого-педагогічних дисциплін).

Рисунок 3.1 – Структурна схема процесу професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін

Формування загальнонаукової компетентності передбачає теоретико-методологічну підготовку – оволодіння майбутнім викладачем: базовими знаннями, уміннями, навичками; навчально-професійними, пізнавальними вміннями загального характеру; світоглядними знаннями і особистісно-діловими якостями особистості. У процесі цієї підготовки студенти оволодівають теоретичними основами наук, що застосовуються в професійно-педагогічній професії, а також поняттями і категоріями професійної направленості.

Формування професійно-педагогічної компетентності передбачає професійно-практичну підготовку з мистецтвознавчих, професійно-художніх і психолого-педагогічних дисциплін. *Блок мистецтвознавчих дисциплін* реалізує фундаментальну мистецько-наукову освіту майбутніх викладачів як фахівців художнього профілю. *Блок професійно-художніх дисциплін* має на меті практичну художню підготовку студентів. *Блок психолого-педагогічних дисциплін* спрямовано на формування самосвідомості та творчої індивідуальності майбутнього фахівця, яка відкривається у способах аналізу, проектуванні, моделюванні, реалізації та рефлексії викладацької діяльності. Психолого-педагогічна підготовка забезпечує майбутніх викладачів фундаментальними знаннями, завдяки яким вони засвоюють основні етапи і властивості психічного розвитку людини, проектуванням і моделюванням навчально-виховного процесу, сучасними технологіями навчання та виховання, методами управління, основами педагогічної та психологічної культури і педагогічної майстерності (перелік дисциплін – див. у розд. 4.2). Це забезпечує набуття студентами теоретично обґрунтованих уявлень про професійно-педагогічну компетентність викладача професійно-художніх дисциплін, про методику викладання професійно-художніх дисциплін, їх дослідницький апарат і зв'язок з іншими дисциплінами, про актуальні цілі, зміст, засоби і технології навчання професійно-художніх дисциплін. Психолого-педагогічна підготовка, передусім на магістерському рівні, передбачає навчання студентів основ науково-дослідної діяльності та залучення кращих студентів старших курсів до її виконання. Саме це уможливорює опанування нетрадиційних

прийомів, технологій і засобів навчання, які приведуть до успішного вирішення в подальшому складних педагогічних завдань.

В основі *вибіркової частини* професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін лежить спеціалізована підготовка з варіативних дисциплін. Майбутні фахівці удосконалюють теоретичні та практичні знання художнього профілю, які властиві їхній вузькій спеціалізації. Ця підготовка реалізується в комплексі з нормативною (базовою) професійно орієнтованою, теоретичною та практичною. Сюди також відносять навчання з додаткових психологічних і педагогічних дисциплін (наприклад, «Методика виховної роботи в оздоровчих літніх таборах», «Комп'ютерно орієнтовані освітні технології», «Психологія художньої творчості» та ін.). Ця підготовка реалізується, відповідно, в комплексі з нормативною психолого-педагогічною, розширюючи її.

Склад нормативної та вибіркової частини підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін проектується з урахуванням вимог освітньої галузі, з погляду необхідності та достатності запропонованого навчального матеріалу. Функціональна повнота спроектованого змісту освіти зумовлена відповідністю сукупності навчальних курсів основним складовим духовної та матеріальної культури, які становлять змістову основу для розвитку пізнавальної, комунікативної, естетичної, трудової, науково-дослідної та творчої сфер діяльності випускника. Вилучення зі складу нормативної чи вибіркової частини будь-якої складової унеможлиблює реалізацію державних вимог до професійної підготовки студентів. Тому навчальний план визначає обов'язкову кількість годин з кожної дисципліни, яка необхідна для опанування їх змісту та формування відповідних компетентностей на рівні вимог, визначених державним (галузевим) стандартом. Невиконання цього положення позбавляє заклад права видавати відповідний документ про освіту. Лише повне виконання навчального навантаження гарантує випуск дипломованого викладача професійно-художніх дисциплін із високим рівнем готовності до фахової освітньої діяльності.

В освітній практиці розрізняють два взаємопов'язаних процеси: оволодіння професією, набуття знань, умінь і навичок і професійне становлення, основою якого є рефлексія цих знань, умінь і навичок, соціального та професійного досвіду на рівні самопізнання та самовдосконалення, професійної адаптації, ідентифікації, педагогічної творчості [435, с. 486]. Професійне становлення викладача розпочинається під час теоретичного та практичного навчання у ЗВО та продовжується у ході виконання педагогічної діяльності. На відміну від професійного навчання, яке здійснюється за типовими програмами та єдиними навчальними планами, професійне становлення – це процес виключно індивідуалізований. Погоджуємося з науковцями, що цей процес вимагає створення певних умов (див. розд. 3.3), відповідних методик і сучасних педагогічних технологій (розд. 4.2) [437, с. 38].

Становлення особистості відбувається за фазами єдиної послідовності: виникнення, формування, розвиток, період зрілості та перетворення, де кожна фаза є етапом у загальному процесі становлення власної внутрішньої позиції особистості. Стадія виникнення при цьому співвідноситься з періодом адаптації студента до нових умов навчання, з його об'єктивним станом, характерним для початку педагогічної взаємодії. Стадія формування та розвитку особистості на кожному новому етапі неперервного освітнього процесу відповідає суб'єктно-функціональній фазі реалізації функцій студентів. Стадія зрілості відповідає суб'єктивній фазі – її визначає внутрішня позиція свідомої співпраці студента з викладачем, коли навчання та виховання активно підкріплюється самоорганізацією, самоосвітою, самовихованням. Стадія перетворення прямо переноситься на динаміку змін і корекції внутрішньої позиції на новому освітньому, професійному або життєвому рівні [666, с. 42–43].

Розгляд визначених стадій професійного становлення спонукає до висновку, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО реалізується упродовж трьох етапів: мотиваційно-орієнтувального, когнітивно-діяльнісного та творчо-реалізаційного. Кожен етап має свій зміст, форми, методи художньої та

педагогічної підготовки і спрямовується на формування різних складових компетентності, що визначає здатність студентів до професійної діяльності. Освітня діяльність відбувається за допомогою колективних, групових та індивідуальних форм (лекцій, практичних, семінарських, самостійних робіт, різноманітних педагогічних і виробничих практик тощо) з використанням традиційних і нетрадиційних (інтерактивних, художньо-педагогічних, художньо-творчих) методів і технологій, які забезпечують суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію (див. розд. 4.2). Навчання студентів відповідно до розробленої системи забезпечується комплексом методів, прийомів і технологій: традиційних (вербальні, наочні, практичні, контролювальні тощо); інтерактивних (проблемні, діалогічні, проектувальні, метод творчих завдань, вправи-клаузури, тренінги, мультимедіа-презентації тощо); художньо-педагогічних (моделювання художньо-творчого процесу, художньо-педагогічної драматургії, метод художньої інтеграції тощо); художньо-творчих (імпровізація, творчі етюди, створення художніх образів, індивідуальні художньо-творчі завдання, проведення майстер-класів) [305, с. 191].

Учені цілком обґрунтовано доводять, що поза практичним досвідом професійне становлення фахівців не відбувається [437, с. 46], отже без опанування художньо-педагогічного досвіду не відбудеться професійного становлення майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. А такий досвід набувається лише у процесі навчання та творчої діяльності. Зважаючи на це, роль базових професійних дисциплін, до яких відносять рисунок, живопис, композицію, є визначальною у професійній підготовці сучасного викладача професійно-художніх дисциплін. Тому вони потребують особливої уваги і вимогливого ставлення викладачів і студентів. Зміст цих дисциплін спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури студентів, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засобами створення виразної композиції, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь роботи з різними художніми матеріалами, розширення

можливостей для їхньої творчої самореалізації та підготовку до самостійної художньо-педагогічної діяльності.

Отже, професійно-художня та психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів є *нерозривними компонентами* в загальній системі їхньої освіти. Проаналізуємо основні їх особливості як підсистем цієї підготовки.

Професійно-художня підготовка. Професійна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін – це, передусім, процес навчання студентів у системі занять із дисциплін професійно орієнтованого циклу, до яких належать дисципліни, які передбачають художньо-професійну теоретичну та практичну (трудова) діяльність студентів. Ці дисципліни займають важливе місце в системі професійної підготовки майбутнього викладача, тому що передбачають формування та поглиблення теоретичних знань студентів, їх озброєння практичними вміннями і навичками, залучення до науково-дослідницької діяльності та розвиток творчого мислення. Її наслідком є розвиток особистості майбутнього викладача, сформованість художньої культури і професіоналізм педагога як викладача дисциплін мистецького спрямування.

Підготовленість до професійної діяльності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін передбачає сформованість знань, умінь, навичок, форм діяльності, спрямованих на вирішення завдань духовно-естетичного виховання майбутнього покоління. У процесі підготовки професійна діяльність визначається через особистісний художній досвід, який набувається упродовж спілкування з творами мистецтва. Цей досвід художньої культури об'єднує систему взаємозалежних інтелектуальних, емоційних, художньо-творчих ресурсів особистості майбутнього викладача, як комплекс професійних якостей, які сформувались унаслідок спілкування з творами мистецтва та світової художньої культури, накопичення культурних традицій і навичок художньо-творчої діяльності. Внаслідок цього формується художній світогляд, система ціннісних особистісних орієнтацій, професійно-педагогічна компетентність і готовність до професійної діяльності.

Художній розвиток відбувається поліфункціонально. У майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін цей розвиток відбувається під час засвоєння образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, під час опанування навчальних курсів «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Кольорознавство», «Формоутворення», «Спецрисунок» тощо [285]. Увесь комплекс професійно-художніх дисциплін впливає на становлення особистості студента як фахівця художнього профілю.

Відомо, що для більшості видів професій творчий рівень діяльності можливий лише після повного опанування всіх складових і аспектів професійної підготовки, як правило – через тривалий час практичної діяльності за фахом. Тому творчий підхід у процесі їхнього навчання застосовується досить обмежено. Натомість майбутній викладач професійно-художніх дисциплін обов'язково має оволодіти професійними якостями, необхідними для вирішення творчих завдань з напрямку його спеціалізації. Художнє мислення, художній стиль та інші найважливіші характеристики професійної майстерності фахівця цього профілю формуються внаслідок цілеспрямованої, творчої професійної діяльності ще на студентській лаві. Тому під час підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін доцільно цілеспрямовано застосовувати творчий підхід із перших днів навчання. Художньо-професійна практична діяльність студентів охоплює, передусім, практикум у навчальних майстернях; художнє оброблення матеріалів; прикладну творчість; декоративно-прикладне (ужиткове) мистецтво, етнодизайн тощо.

Відомо, що творчі здібності ще не гарантують творчих здобутків, для їх досягнення необхідні бажання, вольові зусилля, вмотивованість студента. Тому дуже важливо, щоб викладання теоретичного матеріалу відбувалося у привабливій формі. Використання ігрових моментів дає можливість активізувати опорні знання студентів, викликати інтерес до навчання, розширити їхній кругозір, інтелектуальний і творчий рівень. Аналіз структури психологічного механізму творчості дозволив ученим установити, що в процесі творчості не лише реалізуються творчі можливості особистості, а й у неї відбуваються

інтелектуальні, психологічні, діяльнісні зміни. Формування творчої особистості та її розвиток – це в повній мірі результат цілеспрямованого педагогічного впливу на студента. Організація освітнього процесу, спрямованого на творчий розвиток студентів, передбачає конструктивний зміст навчання, дидактичне забезпечення, застосування інноваційних методів навчання для стимулювання творчості студентів. Основою для розвитку творчого потенціалу є художньо-творчий процес, де визначальним чинником є особистісні якості людини, її самобутність.

Практика показує, що у процесі навчання на педагогічних факультетах студентам важко оволодівати основними видами мистецтва за класичною схемою, яка передбачає навчання шляхом відтворення в його ході послідовності, за якою історично склалися мистецькі традиції. Основна причина ускладнень – об'єктивація особистісної та спільної діяльності. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність оновлення методики професійно-художньої підготовки. Зокрема, дослідники слушно пропонують розпочинати навчання з креативної (у тому числі, самостійної) діяльності студентів, активного споглядання та застосування «живих» художніх засобів, абстрактних, фантастичних і сюрреалістичних видів графіки і малярства, і лише згодом переходити до засвоєння реалістичних форм за основними канонами мистецтва. Це дає змогу сприяти студентам у виробленні власного бачення, індивідуального підходу до зображення навколишнього світу (власного стилю образотворчої діяльності), не відкидаючи при цьому загальноприйнятих теорій [350]. Таке навчання забезпечує активну участь студентів у навчанні, сприяє формуванню інтересів і креативного мислення, забезпечує високий рівень засвоєння знань і підвищення мотивації. Основними його ознаками є створення кожним студентом певного освітнього продукту з навчальної дисципліни (матеріалізованого результату діяльності у вигляді суджень, текстів, малюнків, виробів), а також можливість побудови індивідуальних траєкторій навчання з кожного навчального курсу. Виготовлення освітньої продукції дає змогу продемонструвати зміну

особистісних якостей кожного студента, які розвиваються під час освітнього процесу [623, с. 113].

Зазначимо, що для прояву творчості в навчальній діяльності необхідними є креативні якості викладача. Низька продуктивність традиційних прийомів художньо-педагогічної діяльності в різноманітних педагогічних ситуаціях об'єктивно стимулює викладача до проявів креативності, що вдосконалюються в художньо-творчому процесі.

Розвиваючи у студентів в процесі навчання естетичне ставлення до предметного світу, викладач не лише формує вміння, завдяки яким у них з'являється можливість змінити довколишній предметний світ, а й виховує естетичний смак. Окрім цього у студентів треба розвивати спостережливість, просторові уявлення, розуміння про формотворення предметів через внутрішню та зовнішню красу. Щоб підвищити рівень естетичного розвитку особистості студента в системі вищої освіти [445], доцільно: 1) розробляти і впроваджувати форми і методи професійно орієнтованої художньої діяльності; 2) використовувати ігрові методи навчання, які актуалізують студента у творчому самовираженні засобами мистецтва; 3) внести елементи професійно-художніх знань до змісту навчальних курсів шляхом використання в ході теоретичних і практичних занять історичних відомостей про місце та значення мистецтва в різноманітних сферах життя і професійної діяльності; 4) виявляти потенційні можливості щодо загального і професійного розвитку особистості; 5) впроваджувати мистецьку тематику до змісту тематики практичної та педагогічної практики майбутніх викладачів; 6) розробляти комплекси навчально-методичного забезпечення з викладання курсу, до змісту яких включено мистецький компонент тощо [410, с. 220].

Теоретична та практична підготовка студентів розглядається як необхідний фундамент для подальшого формування їхніх методичних знань і умінь із навчання та виховання засобами художнього мистецтва. Такий підхід до змісту професійної підготовки студентів, на нашу думку, сприяє формуванню в майбутніх викладачів знань про прикладну творчість, значно підвищує

методичну культуру майбутнього викладача в підготовці до подальшої роботи у закладі вищої освіти.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін поєднує науково-педагогічну, фахово-методичну та науково-дослідну діяльність у ЗВО, спрямовану на розвиток індивідуальних, творчих педагогічних здібностей щодо організації художньо-творчої діяльності учнів чи студентів.

Педагогічний компонент підготовки полягає в засвоєнні студентами знань з основ педагогіки як науки, що вивчає сутність, закономірності, принципи, форми, методи організації художньо-педагогічного процесу [76]. Загальнопедагогічна підготовка виконує важливі професійно-педагогічні функції, забезпечуючи формування в майбутніх фахівців художнього профілю сукупності педагогічних знань і вмінь, розвиток педагогічного мислення, формування професійних якостей майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін [15, с. 176]. В її основі лежать певні дидактичні закономірності: детермінованість соціально-економічними потребами духовного розвитку суспільства, завданнями національного виховання; відповідність змісту, форм і методів підготовки рівню розвитку педагогічної науки і практики, характеру та змісту педагогічної праці; єдність навчання, виховання та розвитку майбутніх викладачів; взаємозв'язок цілей, функцій, змісту і методів; залежність змісту та методів підготовки від індивідуальних і вікових особливостей студентів.

Формування творчої особистості та її розвиток відбувається у процесі цілеспрямованих впливів. Творчий освітній процес передбачає цілеспрямоване, наукове обґрунтоване конструювання змісту навчання та виховання, дидактичне забезпечення, застосування методів стимулювання творчої навчальної діяльності студентів. Зокрема, у процесі розв'язання педагогічних завдань студенти часто відчують брак необхідних знань і вмінь, що є додатковим стимулом для опрацювання програмного матеріалу з педагогіки і психології. Опановуючи певні поняття, теоретичні положення, вони відчують потребу в дії, яка є кращою формою пізнання. Створюючи проблемну ситуацію на лекції, викладач

здійснює емоційне сприйняття істотних характеристик педагогічної діяльності. При цьому стає можливим сприйняття та визнання достовірності інших положень, висновків, які відрізняються від власних. Усе це сприяє формуванню творчого мислення майбутніх викладачів [55, с. 63]. В особистості студента відбуваються прогресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни, які впливають на інтелектуальний розвиток, соціальну та професійну адаптацію випускників ЗВО.

Підвищити якість підготовки майбутнього викладача покликана цілеспрямована психологізація професійно-педагогічної освіти. Різні аспекти цієї проблеми висвітлені у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, О. Асмолова, Т. Габай, І. Зимньої, О. Лактіонова, О. Леонтєва, С. Максименка, В. Моляко, А. Мітіної, С. Рубінштейна, В. Семиченко, О. Сергеєнкова, О. Солодухова, Н. Талізінної, Т. Хомуленко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.

Психологічний компонент професійної підготовки нині розглядається як: усвідомлення та засвоєння особливостей психології викладача як організатора та керівника освітнього процесу в ЗВО (структура педагогічних здібностей, характеристика основних функцій і педагогічних умінь, стилі педагогічної діяльності тощо); розуміння психологічних особливостей творчого процесу (загальна природа, стадії тощо); розуміння педагогічних умов, що сприятимуть підвищенню ефективності організації художньо-творчої діяльності студентів; усвідомлення психологічних механізмів художньої творчості та впливу художньо-творчої діяльності на становлення особистості [306, с. 52]

Опанування майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін психологією педагогічної діяльності дозволяє їм у процесі професійного розвитку долати перепони, конфлікти, сприяє розвитку творчості та креативності, уникненню професійної деформації – «вигорання», яке є загрозою продуктивної життєдіяльності, інтелектуального та фізичного здоров'я педагога [567, с. 72]. Професійне вигорання (англ. *burnout*) вражає людей, чия робота пов'язана з постійним спілкуванням, дезорганізує їхню діяльність і зменшує здатність до саморегуляції, що веде до емоційного та фізичного спустошення,

погіршення якості життя, в результаті чого можуть розвиватись невротичні розлади і психосоматичні захворювання.

Доведено, що викладач, який має високий адаптаційний потенціал, психологічну стійкість і здатний до саморегуляції своєї поведінки, менш підлягає негативному впливу професійних стресів та емоційному виснаженню, ніж його колеги. Ця закономірність прослідковується незалежно від віку та стажу роботи. Оскільки з віком біологічні адаптаційні можливості людини зменшуються, для профілактики професійного вигорання необхідні профілактичні заходи, які сприяють збереженню та розвитку особистого психологічного потенціалу фахівця [303]. Для цього доцільно запроваджувати тренінги і практикуми для студентів і викладачів, залучаючи практичних психологів і провідних науково-педагогічних працівників ЗВО, які мають великий досвід роботи.

Інтегрування професійно-художніх, психолого-педагогічних і методичних знань пов'язане з необхідністю узагальнення й ущільнення матеріалу з метою покращення та спрощення механізмів зберігання, засвоєння та використання цих знань на практиці. Вважаємо, що зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів повинен мати інтегрований характер, основою якого має бути психолого-педагогічний напрям. Базовими складниками професійної підготовки викладача визначають психолого-педагогічну освіченість, єдність теоретичної та практичної підготовки, здатність до педагогічної взаємодії з учнями (студентами). Викладачі повинні розвивати якості, які дозволять їм навчатися впродовж усього життя і застосовувати знання в багатьох царинах. Погоджуємося з Р. Гуревичем, який зазначає, що застосування інтегративних міждисциплінарних зв'язків сприяє успішному засвоєнню студентами не лише теоретичного навчального матеріалу, а й розумінню студентами міжпредметних зв'язків, явищ і процесів, які вони вивчають. В результаті у майбутніх фахівців формується науковий світогляд [115, с. 15].

Зазначимо, що професійна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін набуває нині ознак формування не лише функціональної готовності та професійно-педагогічної компетентності, а й художньо-професійної та педагогічної майстерності. Процес навчання і виховання молоді (освітня, педагогічна діяльність) все частіше вважається не ремеслом, а мистецтвом, що характеризується креативністю та рефлексією власної освітньої практики. Для студентів педагогічних ЗВО і студентів художніх ЗВО, що опановують педагогічну підготовку, важливим є усвідомлення й випробовування себе в ролі викладача, розуміння власних професійних інтересів, переконаність у психологічній готовності до подальшої професійної діяльності. Майбутній викладач має бути належно підготовленим до викладацької роботи (професійно компетентним), а не вчитися на власних помилках.

На наш погляд, реалізація авторської системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних ЗВО вимагає перегляду організаційно-педагогічних засад і методики підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, проектування заходів, спрямованих на формування в них гуманності, моральних переконань, професійних цінностей, набуття системного практичного досвіду, необхідного для реалізації художньо-педагогічних знань у практичній діяльності.

Цілеспрямована педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, безперечно, підвищить показники їхньої професійно-педагогічної діяльності. Для вирішення цієї проблеми необхідні структурні та змістові зміни в чинній системі вищої професійної та, зокрема, педагогічної освіти. Актуальною є потреба у відкритті факультетів, які готували б викладачів художнього напрямку, а також обов'язкове впровадження та неперервне вдосконалення викладання дисциплін: «Педагогіка», «Психологія», «Методика викладання загальнохудожніх і професійно орієнтованих дисциплін» в освітньо-професійні програми підготовки фахівців художнього профілю у ЗВО. Позитивом у цьому напрямі вважаємо відкриття кафедр педагогіки у Львівській академії мистецтв і Харківській державній академії дизайну і мистецтв.

Вважаємо доречним підтримувати і розвивати ступеневий варіант підготовки, коли майбутні викладачі спочатку здобувають базову художню освіту в коледжах художнього профілю, а після цього – педагогічну в спеціалізованих закладах вищої освіти.

Для застосування на практиці оновленої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у педагогічних і художніх ЗВО млужить побудована нами структурно-функціональна модель (підрозділ 3.3). Крім того необхідно реалізувати науково-методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін (прозділ 4). Розроблення вдосконаленої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО також спонукало нас виявити і запропонувати науково-педагогічним працівникам сукупність дидактичних принципів, урахування яких сприятиме формуванню у студентів комплексу необхідних їм якостей.

3.2. Принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін

Вітчизняний і зарубіжний досвід професійної підготовки переконують, що метою освіти у вищій школі є, передусім, вдосконалення людина, її внутрішнього світу, духовно-морального, інтелектуально-творчого, фізичного здоров'я.

Отже, основний орієнтир у діяльності закладів вищої освіти – виховати, сформувати свідому особистість студента, пробуджувати і культивувати в ній найвищі духовні цінності та чесноти [582, с. 9].

Сучасна парадигма освіти ставить за мету гуманізацію неперервної професійної підготовки особистості. Спрямованість навчально-виховного процесу на відродження національного виховання, враховуючи особливості та менталітет української нації, формування демократичного світогляду,

формування та розвиток особистісної культури, вдосконалення екологічного, етико-морального та естетичного виховання, яке сприяє формуванню високої гуманістичної культури майбутнього фахівця та особистості. Ставлячи перед собою таку мету, система освіти має передбачати і врахувати всі чинники, які впливають на формування особистості. Адже майбутній фахівець завдяки отриманим знанням, які ґрунтуються на засадах народних звичаїв, традицій і сприяють формуванню культурних відносин у суспільстві, буде їх накопичувати і зберігати.

Не лише збереження, а й подальший розвиток національного культурно-мистецького середовища неможливі без постійної цілеспрямованої державної підтримки культурно-мистецької освіти в Україні, унікальність і досягнення якої мають світове визнання. Культура і мистецтво – важливі компоненти всесторонньої освіти, яка забезпечує цілісний розвиток людини. Отже, загальна ціль професійно-художньої освіти спрямована на спонукання студентів до формування та розвитку загальнолюдських цінностей; розвитку особистісних і професійно-значущих якостей майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін на основі гуманітарних та спеціальних знань, методами творчої професійно-художньої діяльності.

Нині відбувається перехід до продуктивної моделі освіти. Зміст нової парадигми освіти базується на принципово новій домініанті, розумінні та сприйнятті людини як істоти, яка перебуває в процесі формування та становлення цілісної особистості, яка володіє здатністю культуротворчості, вмінням вести продуктивний діалог [63, с. 12]. На думку провідних українських учених, освіта за своєю природою є культурновідповідною, вона відображає простір та значення культури відповідно до її змісту і форм. Містить ту частину культури, що відтворює її цілісності.

Людина є об'єднуючою ланкою між освітою і культурою, тому формування висококультурної особистості це основне завдання сучасної освіти, яке можливе завдяки реалізації культурологічного та культуротворчого підходів які складають концептуальну основу модернізації освіти в контексті сучасної

культури [156, с. 34]. Освіта сьогодення прагне формувати в майбутніх фахівців художнього профілю не прагматичного інтересу до широкої освіченості, а здатність та шанс розвивати самостійно творчу діяльність, професіоналізм, етичність, моральність, духовну культура. У культурі слід шукати те, що пов'язує соціальне та професійне із загальнокультурним, те, що повинне формуватися та стати продовженням майбутньої професійної діяльності.

Високий рівень загальної культури суспільства, нації забезпечує належний рівень освіти і культури його членів. Будь-яке вираження культури є проявом якісних властивостей та ознак, ступеня розвитку людини. Реальна, жива культура невіддільна від людини як від суб'єкта культури, сам процес формування людини протікає як культурно-історичний процес. Його результат проявляється у формі спілкування, залучення до чинних у суспільстві цінностей, традицій, оволодіння властивим саме цій культурі прийомами і навичками діяльності. Можна сказати, що культура – це світ людини, спосіб її буття, процес завдяки якому відбувається розвиток вмінь та здібностей, мірило морально-етичних якостей, характеристика розвитку людської істоти.

У структурі цього феномена можна виділити дві групи складових: перша містить ідеї, цінності, які спрямовують і координують поведінку і свідомість людей у їхньому груповому та індивідуальному житті; друга складається з соціальних інститутів та установ культури, завдяки яким ці ідеї та цінності зберігаються й поширюються в суспільстві. Якщо перша група характеризує культуру як систему еталонів суспільної поведінки людей, то друга – як систему, що здійснює соціальний контроль над цінностями й ідеями. До останньої належать освіта, засоби масової інформації та комунікації, різні види культурного сервісу.

У цьому контексті необхідним є перегляд балансу «культура – індивід – освіта – суспільство» в тому сенсі, що культуру слід тлумачити як результат історичного розвитку суспільства, індивіда треба розглядати з гуманістичних позицій творчої й вільної особистості, яка самовизначається й

самоактуалізується. Освіта в такому випадку виступає як генетичний код суспільства та культури.

Як повсякчас авторитетно наголошував І. Зязюн, в обов'язки педагога входить транслявання з покоління в покоління людських якостей, здобутків багатолітньої культури людства. Педагог, наставник має вирізнятися високою професійною культурою в усьому – вигляді, мові, спілкуванні, поведінці в громадських місцях, школі, сім'ї [154, с. 107].

У цьому контексті згадаємо виховний ідеал, висунутий українською народною педагогікою. Таким ідеалом, за висловом М. Стельмаховича, є «людина праці, шляхетна в поведженні й свідома своєї людської та національної гідності» [617, с. 2].

Ґрунтуючись на зазначених вище твердженнях, можемо визначити основні вимоги до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. Окрім здобутих знань, вироблених умінь і навичок і сформованих на цій основі компетеностей, їм потрібно володіти художнім і творчим мисленням; бути творчими, креативними, активними, ініціативними; планувати та реалізувати свою діяльність враховуючи різноманітні зовнішні та внутрішні чинники. Тому беручи до уваги інтереси та специфіку художньо-педагогічної діяльності майбутніх фахівців художнього профілю, виділяємо такі завдання: емоційного стимулювання творчого мислення, активізація внутрішнього потенціалу студентів через різні види художньої діяльності; інтеграція суміжних галузей професійної діяльності; формування поглядів, завдяки яким фахівці спрямовуються на виховання моральності, особистісної культури, ціннісних орієнтацій, професійної свідомості. Вирішення цих завдань потребує не просто вдосконалення змісту й організації навчального процесу у ЗВО, а й впровадження та застосування інноваційних методик, які об'єктивно відповідали б новим вимогам і створювали умови для їх реалізації. Для проектування та реалізації цих інновацій служать правильно обрані методологічні підходи, а також адекватні їм дидактичні принципи.

Нині у ЗВО художнього профілю в пріоритеті феноменологічний, системний, компетентнісний, культурологічний, аксіологічний, інноваційний, контекстний, особистісно орієнтований, гуманістичний, креативний, акмеологічний, діяльнісний підходи (розглянуті нами у підрозд. 1.3). Вони сприяють гуманізації навчального процесу, поглиблюють знання студентів, підвищують рівень сформованості особистісних якостей майбутніх фахівців [707, с. 13]. Ці підходи знаходять відображення в низці дидактичних принципів, які мають ураховуватися в підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін.

У науковій літературі поняття «принцип» (від лат. *principium* – основа, начало) визначається як вихідне положення наукової теорії навчання, це певні дидактичні вимоги до навчання [81, с. 271]; те, що знаходиться в основі розуміння дійсності, пронизує всю систему знання та субординує його [663, с. 525].

Як свідчить аналіз науково-педагогічних джерел, дотичних до теми нашого дослідження, українські вчені нині розробляють методологічні та теоретичні засади мистецької освіти на сукупності таких принципів: гуманізації; культуротворчості; об'єднання загальнолюдської, національної (державної) і регіональної (етнолокальної, краєзнавчої) складових змісту художньо-педагогічної освіти; спрямування естетичного виховання на формування національної свідомості; систематичності та послідовності; наступності та доступності; єдності навчання, виховання і розвитку особистості; взаємозв'язку навчальної та позааудиторної роботи, узгодження освітніх заходів, гармонізації суспільних і родинних виховних впливів; цілісності, поліхудожності, інтегративності художньо-педагогічної освіти; об'єднання художньо-естетичних знань, умінь і навичок; толерантності у комунікативній педагогічній взаємодії і спілкуванні; емоційної, духовно-енергетичної насиченості змісту художньої освіти й естетичного виховання; диференціації та індивідуалізації навчання та виховання, варіативності їх змісту, форм і методів; пріоритету інтерактивних

технологій, які спрямовані на самовдосконалення особистості тощо [363, с. 74–75].

Основними принципами саморозвитку кожної системи антропологічного напрямку є: принцип відповідності педагогічного впливу природі творчої самобутності; принцип культуродоцільності – культура виховання і виховання культурою; принцип соціовідповідності – створення оптимальних соціальних умов для успішного розвитку і саморозвитку того, хто навчається; принцип амбівалентності – організація педагогічного впливу, що узгоджується зі змінними середовищними й внутрішньоособистісними умовами; принцип гуманізму, який ґрунтується на повазі й пошані учасників процесу творчого зростання, на відмові від функціональних педагогічних відносин і побудові глибинної, ціннісної, емоційної взаємодії в усій повноті особистісної активності людини; на емпатійному спілкуванні, активізації власних внутрішніх зусиль особистості щодо самовдосконалення, мобілізації особистісних ресурсів; на пріоритеті духовної підтримки над корекцією поведінки у процесі культуротворчого зростання, тобто на підтримці її духовних сил; на використанні прийомів, що сприяють зміцненню віри людини в себе та своє майбутнє.

О. Рудницька [553, с. 80–85] подає перелік принципів, на яких базується художня освіта: принцип довершення навчальної дії виховною в педагогічному впливі, принцип різноманітності видів, методів і форм в навчальній діяльності студентів, принцип саморозвитку особистості, принцип емоційності та емпатії майбутніх фахівців, який залежить від організації навчально-виховного процесу, принцип самовираження, який проявляється під час творчості.

Автор Концепції професійно-художньої освіти В. Радкевич декларує необхідність застосування принципів, які не лише враховують нові вимоги до освіти, а й сутність підготовки фахівців художнього профілю [528, с. 44]. Це, зокрема, принципи: гуманізації, гуманітаризації, єдності навчання та виховання, національного характеру освіти, естетизації, інтеграції змісту педагогічної та технологічної підготовки.

Вважаємо, що дидактичні принципи доцільно розглядати і враховувати їхні вимоги цілісно, чітко розрізняти їх як: загальнодидактичні, принципи професійної освіти, принципи вищої освіти, принципи педагогічної освіти, принципи художньої освіти і художньо-педагогічні, що забезпечують взаємозв'язок педагогічної та художньої підготовки викладачів, а також у нашому дослідженні вважаємо доцільним розробити й опрацювати специфічні (часткові) принципи, притаманні саме освітньому процесу навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Серед *загальнодидактичних принципів* у контексті нашого наукового пошуку найбільш вагомими є: принципи природовідповідності; культуровідповідності, систематичності та послідовності; доступності; наочності; науковості; єдності теорії та практики, свідомості та діяльності; диференціації та індивідуалізації навчання, варіативності змісту, форм і методів навчання [114, с. 52; 477, с. 445].

До важливих для освітнього процесу підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін *принципів професійної освіти* належать такі: фундаменталізації, професійної спрямованості, гуманізації та гуманітаризації; неперервності; наступності; міждисциплінарного зв'язку, проблемності навчання; екологізації освіти тощо [333, с. 315; 370, с. 15–16]. Принципами *вищої освіти*, на врахуванні яких ми наголошуємо, є такі: системності; демократизації; академічної автономії; інноваційності та ін. [781]. До *принципів педагогічної освіти* відносимо такі основні: людиноцентризму; толерантності педагогічної взаємодії та спілкування; емоційної, духовно-енергетичної насиченості змісту освіти і виховання; єдності особистісного та професійного розвитку викладача; інтеграції філософського, психологічного, педагогічного знання в єдину духовну антропологію; інтеграції змісту педагогічної та технологічної підготовки; комплементарності та компаративності; надлишковості ціннісної інформації [406]. Безперечно, вимоги цих принципів необхідно враховувати викладачам усіх дисциплін педагогічних ЗВО та

забезпечити усвідомлення їх важливості кожним студентом – майбутнім педагогом.

Крім того, нові вимоги до функціонування освіти потребують упровадження в практичну освіту тих принципів, які глибше розкривають професійно-художню сутність професійної підготовки фахівців художнього профілю та забезпечують їхній особистісно орієнтований розвиток. Це **принципи художньої освіти** (самореалізації в художньо-творчій діяльності; ціннісного орієнтування в мистецтві; традиційності; регіоналізації; реалістичного відображення діяльності; інтеграції загально художньої та професійної підготовки; єдності художньо-естетичних знань; єдності емоційних і раціональних засад декоративно-вжиткового мистецтва) та **художньо-педагогічні принципи** (органічного поєднання універсальної, національної та регіональної складових змісту художньо-педагогічної освіти; спрямування естетичного виховання на формування національної свідомості; поліхудожності, інтегративності художньо-педагогічної освіти) [530].

Вивчення гострих питань теорії та практики розвитку та модернізації вищої педагогічної освіти художнього профілю, а також власний педагогічний досвід дає підстави для визначення **специфічних принципів підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін**, які відповідають сучасним вимогам і реаліям фахової освіти цього профілю. Серед них: принцип культуротворчості; принцип художності; принцип креативності; принцип естетизації професійно-художнього навчання; принцип психологічної комфортності навчання; принцип духовно-естетичного саморозвитку майбутнього викладача, принцип інформатизації підготовки викладача.

Розглянемо деякі, найважливіші з цих принципів щодо підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. Окремо наголосимо на вимогах специфічних принципів.

Під час конструювання змісту навчання викладачі орієнтуються на принцип **систематичності та послідовності**, логіку викладу матеріалу «від простого – до складного», «від легкого – до важкого», що полегшує сприйняття

теоретичного матеріалу. Важливу роль відіграють знання з історії образотворчого мистецтва, етно-мистецтва, основ композиції, живопису, рисунку, класичних та інноваційних технік які використовують в образотворчому і декоративному мистецтві, формування особистісно-професійних якостей майбутнього художника.

Класичний дидактичний принцип *наочності* полягає в демонстрації репродукцій картин, графічних робіт (нині за допомогою мультимедійного проектору широко застосовуються для унаочнення електронні збірки живопису, архітектури, віртуальні екскурсії, подорожі тощо [333, с. 64], що інтегрує вимоги принципів наочності та інформатизації навчання); на семінарах проводиться демонстрація робіт з матеріалами для живопису, демонстрації різних технік живопису; аналізу індивідуальної манери рисунку та живопису різних художників.

Принцип єдності теорії та практики спирається на найважливіші методологічні положення про цілісність теоретичної та практичної діяльності, зумовленість навчання суспільними процесами. Цей принцип в художньому розвитку особистості реалізується під час лабораторно-практичних занять із таких предметів, як композиція, рисунок, живопис [392, с. 94], а також у процесі технологічної, пленерної та переддипломної практики, курсових та дипломних робіт тощо.

Методи реалізації принципу: у процесі навчання розкривати закономірності та завдання ролі освіти та науки в підвищенні культурно-освітнього рівня майбутніх фахівців; використовуючи мобільність викладачів та студентів ознайомлювати майбутніх фахівців художнього профілю з сучасними соціально-економічними перетвореннями на виробництвах в Україні та за її межами; використовувати достовірну інформацію та перевірені методики в процесі навчання; розвивати у студентів трудові навички та вміння; під час навчального процесу використовувати засоби масової інформації, для ознайомлення з соціально-політичною та культурною ситуацією в країні та за її межами.

Принцип диференціації та індивідуалізації навчання передбачає врахування наявності вікових та індивідуальних особливостей студентів, зокрема їхніх знань, умінь, навичок. Під диференціацією навчання розуміють індивідуальний розподіл студентських груп, під час роботи, коли студенти поділяються на динамічні типологічні групи і викладач під час занять періодично працює з тією групою, яка найбільше потребує його допомоги [595]. При цьому ідеальною формою диференціації є індивідуалізація [611, с. 31]. Реалізація принципу індивідуалізації – «це передусім організація індивідуального сприймання, розуміння, запам'ятовування і застосування знань в умовах групового навчання» [584, с. 151]. З урахуванням того, що кредитно-модульна технологія передбачає для студента свободу вибору індивідуальної траєкторії навчання, реалізація принципу диференціації та індивідуалізації має першочергове значення для ефективного функціонування такої технології.

Принцип гуманізації спрямований на розвиток у майбутніх викладачів відповідальності; формування високого рівня креативності; орієнтованості на етнокультуру та культурно-історичні цінності; підготовку професіонала який володіє інноваційними художніми технологіями; прагне удосконалюватись; є самокритичний у своїй художній діяльності. Гуманізація освіти покликана утвердити людину як найбільшу соціальну цінність, розкрити здібності молоді для задоволення їхніх освітніх потреб; прагне забезпечити пріоритет людських цінностей для гармонійного існування її з довколишнім світом [490].

Принцип гуманітаризації освіти покликаний формувати культурну, морально-етичну та високодуховну особистість [490]. Гуманітаризація передбачає передусім залучення молоді до гуманітарної культури людства. Іншими словами, гуманітаризація зазвичай розглядається як додатковий і необхідний компонент професійної освіти. Гуманітаризація освіти переслідує дві основні, взаємозв'язані цілі: з її допомогою прагнуть здолати одновимірність молодого фахівця, що задається професійною підготовкою; по-друге, прагнуть закласти у молодого фахівця основи гуманістичного світогляду, залучити молоду людину до духовних цінностей цивілізованого світу, здійснити

її окультурення в широкому значенні слова, що зовсім не зводиться до вузької професіоналізації.

Неперервність як принцип професійної освіти забезпечує наступність різних ступенів освіти й одночасно – багатовимірний рух особистості в освітньому просторі. Особливістю реалізації принципу неперервності освіти в процесі модернізації вітчизняної системи професійної підготовки фахівців художнього профілю є заснування різних типів середніх, професійних та вищих освітніх установ, які у своїй цілісності утворюють систему багаторівневої підготовки фахівців.

Зазначимо, що концепція неперервної освіти, офіційно затвердженої на міжнародному рівні документами ЮНЕСКО, надає змогу кожній людині поглиблювати знання впродовж усієї життєдіяльності. Зокрема, це передбачає можливість за бажанням продовжувати чи завершувати освіту на різних рівнях; за потреби удосконалювати, відновлювати, розвивати свої знання й уміння, адаптувати їх до нових вимог та обставин [727, с. 19–20]. Концепція ступеневості в підготовці фахівців різного профілю нині виступає основною ідеєю реформування професійної освіти. Вона передбачає: створення інтенсивних, гнучких видів і моделей навчання, що забезпечить високу якість загальної та професійної освіти, реалізацію всіх здібностей потенційних можливостей і прагнень особистості; інтеграцію галузі освіти і виробництва; багаторівневість і наступність професійної освіти; формування та розвиток особистості в безперервному, цілісному процесі загальноосвітньої, загальнонаукової, загальнопрофесійної та професійної (теоретичної та практичної) підготовки на основі реалізації соціально-гуманітарної, природничо-наукової, художньо-творчої і професійно орієнтованої освіти [538, с. 162].

Професійний розвиток викладачів професійно-художніх дисциплін ґрунтується на засадах неперервної освіти, «згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини, важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь» [121, с. 12]. При

цьому в неперервній освіті художнього профілю науковці розглядають діалектичний взаємозв'язок трьох аспектів, а саме: процесу загальнокультурного та професійного становлення фахівця; механізму розвитку культурного потенціалу суспільства; формування освітньої системи, необхідної для розвитку художньо-освітнього простору [676].

Принцип проблемності полягає в тому, що майбутній фахівець здобуваючи нові знання самостійно, розуміє зміст і форми власної навчальної діяльності, розуміє та сприймає її норм, бере активну участь в накопиченні та удосконаленні знань та удосконалює технології виконання, що сприяє успішному формуванню особистісних загальнокультурних і діяльнісних здібностей, загальнонавчальних умінь. Схема проблемного навчання передбачає певну послідовність процедур, а саме: постановку викладачем навчально-проблемного завдання, створення для здобувачів освіти проблемної ситуації; усвідомлення, прийняття та вирішення виниклої проблеми, коли вони опановують узагальнені способи одержання нових знань; застосування цих способів для вирішення конкретних завдань (сукупності завдань).

Принцип інноваційної професійної діяльності. Принцип інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи – це основні правила, ідеї, напрями, внутрішні переконання, якими керується викладач у своїй роботі. Інноваційна професійна діяльність викладача вищої школи має ґрунтуватися на: мотивації, інноваційності, креативності, активності, самосвідомості, самоактуалізації, новаторстві, інформатизації, партнерстві та співробітництві, інтеграції, рефлексії тощо.

Принцип інтеграції змісту педагогічної та технологічної підготовки передбачає формування педагогічних знань, умінь, навичок, естетичний розвиток особистості майбутнього викладача крізь призму технологічної підготовки у процесі опанування дисциплін спеціалізації (професійно орієнтованих дисциплін) [528, с. 44].

У процесі формування викладачів художнього профілю важливо враховувати положення принципу традиційності. Значущість цього принципу

полягає в постійному вивченні та відборі найкращого, що було і є в народному мистецтві, зокрема, образи, форми, прийоми виготовлення. Дослідник М. Некрасова [402] наголошує, що через вшанування традицій ми показуємо своє ставлення до національного спадку. Під час практичного навчання студентів важливо пам'ятати, що від майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін вимагається не лише висока технічна майстерність, а й свідоме, творче ставлення до результатів художньої діяльності, розуміння тенденцій розвитку сучасного декоративно-вжиткового мистецтва тощо.

У навчанні майбутніх фахівців художнього профілю, як зазначає М. Соколова, важливо враховувати сутність поняття «художня традиція» – яка володіє конкретним змістом, який передається культурою, тобто традицією [606, с. 11].

Стосовно цього науковці зазначають, що сучасний митець зберігає традицію видозмінюючи її [45, с. 63]. Тому під час виробничого навчання студентів художньо-професійних закладів необхідно планувати вивчення не лише культурної спадщини минулого, а й передачу її через сучасні вироби мистецтва [89, с. 137].

Під час проектування та виготовлення виробів мистецтва майбутні фахівці художнього профілю повинні використовувати художні традиції, враховувати естетичні положення, художні прийоми творчості. У студентів необхідно формувати та розвивати думку, що неможливо швидко оволодіти професійною майстерністю вже у художньо-професійному закладі. Секрети професії опановуються впродовж усього професійного життя. Творчий процес у мистецтві, наголошує О. Ковальов, це духовність художника, яка передається через його твори [194, с. 114]. У процесі професійного навчання надзвичайно важливо звернути увагу на формування морально-етичних та естетичних якостей студентів; на розвиток загальної культури майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін; на оволодіння майбутнім митцем знань з різних видів мистецтв; ознайомити та навчити на практиці застосовувати практичні навички з рисунку, живопису, етнографіки; надати можливість працювати з новітніми

матеріалами використовуючи інноваційні технології [144]. Завдяки цьому майбутній викладач професійно-художніх дисциплін розкриє власні творчі та індивідуальні можливості, завдяки яким будуть розвиватись уява, естетичний смак, зростатиме рівень загальної культури особистості. Мистецтво через художньо-професійну підготовку впливає на особистість фахівця, тому, ми вважаємо, що в епіцентрі вітчизняної освітньої політики має бути така система виховання та навчання, яка відроджувала б національну культуру і традиції, запобігала б соціальній дезадаптації особистості, збагачувала б соціокультурне середовище, гуманізувала академічну науку, виховувала почуття особистої та національної гідності.

Детальніше проаналізуємо сутність і вимоги запропонованих *специфічних принципів* підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Передусім, це *принцип культуротворчості*, який розглядаємо одним із провідних у підготовці викладачів цього профілю. Як важливе методологічне підґрунтя сучасної освітньої парадигми, культуротворчість спрямована на становлення продуктивного типу особистості, здатної до самовизначення та творчої самореалізації в суспільстві й у професії.

Творчість – передусім діяльність культурна, якій властиві інноваційні підходи до розв’язання суспільних проблем, у тому числі професійно-педагогічних. Результатом творчості є прирощення суспільного прогресу, духовно-інтелектуальне піднесення особистості, нації, країни. Творчість – це матеріалізована духовність в культурі [678, с. 127], це природжене прагнення людини вдосконалювати навколишній світ, це прорив із повсякденного, рутинного, звичайного стереотипного мислення в нове ще недосліджене [150. с. 75–76]. Важливою функцією освіти є культуротворча, яка охоплює: пріоритети соціокультурного, економічного, правового забезпечення творчої самореалізації особистості у різних галузях діяльності, державо- і націотворенні, індивідуальному та суспільному бутті; випереджувальну підготовку нового покоління педагогів із системно-гуманітарним полікультурним мисленням; культурологічне забезпечення освітнього процесу на всіх рівнях (наступність,

послідовність, неперервність); розвиток творчих здібностей педагога засобами української і світової культури [678, с. 129].

Принцип культуротворчості передбачає дотримання положень: культуровідповідності, яка полягає в урахуванні національної приналежності індивіда; полікультурності, тобто толерантного ставлення до інших культур; діалогічності, що характеризується суб'єкт-суб'єктним стилем мислення й спілкування; поетичності, що допомагає досягнути смислів соціокультурного буття; аксіологічності – формує ціннісне ставлення суб'єкта культури до її предметного багатства; праксеологічності – орієнтує на формування культури соціальної та професійної життєдіяльності людини [65, с. 38–39]. Застосування принципу культуротворчості виражається передусім в особистісній орієнтації, спрямуванні на людину як основний критерій педагогічного процесу.

Цей принцип означає розвиток майбутнього фахівця художнього профілю у засвоєнні мистецьких цінностей, створених людством. При цьому процеси пізнання себе та свого місця в мистецтві інтенсифікуються. Принцип культуротворчості орієнтує митців на засвоєння кращих традицій інтерпретації мистецтва, на збереження зв'язку між поколіннями та спонукає до засвоєння художнього досвіду видатних митців не стримуючи саморозвиток особистості. Урахування вимог цього принципу сприяє подоланню технократичних тенденцій у педагогічному процесі, які виявляються в односторонній орієнтації викладачів на озброєння майбутніх фахівців знаннями, вміннями, навичками без урахування того, яке особистісне ядро професійної культури формується при цьому. Також цей принцип покликаний формувати розуміння особистості митця як суб'єкта становлення художньої культури й орієнтує навчальний процес на забезпечення оптимального співвідношення між засвоєнням загальнокультурного досвіду розвитку мистецтва та формуванням індивідуальних підходів до опанування художньою культурою.

Сьогодення потребує підвищення культуротворчої підготовки викладачів, як суб'єктів культури в контексті системотвірних чинників гуманістичної освіти, якими є: людиномірність педагогічної діяльності; універсалізм культурного

буття людини, що виявляється як діалектична взаємозумовленість культурного буття людства, культури нації і культури особистісного буття викладача; творчо-гармонізуюча сутність мистецтва, покликаною врівноважувати чуттєву і раціональну сфери свідомості викладача; дискурс розуміння та соціокультурна рефлексія над смислом людського буття, що передбачає інтенсивні підходи, інноваційність, осмислення власної сутності через призму граничних основ людського буття і його культури; системно-гуманітарний стиль мислення викладача, який визначає синергетичний стиль з ознаками нелінійності, самоорганізації та становить світоглядно-методологічне підґрунтя професійної культуротворчої педагогічної діяльності [678, с. 131].

Принцип художності. Художність – це наслідок художнього мислення, який характерний для підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, особливо з образотворчого мистецтва. Він пов'язаний з використанням графічних, іконічних, образотворчих знаків; з рівнем створення та передачі художніх форм; із передачею символічних повідомлень у творах мистецтва [320, с. 121].

Принцип художності в кожного митця базується життєвих образах та відчуттях. Митець за допомогою конкретизації узагальнює явище, подає його в особливому світлі, презентуючи його на рівень художньої ідеї. Щоб досягнути професійного рівня митець може отримати бажаний результат лише завдяки постійній щоденній практиці. Майже всі художники, з одного боку, стараються почерпнути нові ідеї, спираючись на досвід минулих поколінь, а з іншого, шукають власні методи і засоби, щоб передати інформацію, власні почуття, бачення світу. Тому кожен художник прагне виробити власний стиль, розробити власну техніку, використовуючи світові зразки та інновації. Лише митці, що намагаються догодити смакам людей, які у своїх вподобаннях далекі від мистецтва, створюють низькоякісні, вульгарні твори псевдомистецтва, яким бракує художнього смаку, так званий «кітч».

Принцип креативності у професійній діяльності викладача професійно-художніх дисциплін базується на створенні новітніх, інноваційних,

інтелектуальних і креативних продуктів, творчому підході до вирішення поставленої мети і завдань. Інтереси і цінності особистості виходять на перший план і реалізуються шляхом генерації, завдяки розробці та впровадженню креативних ідей, задумів і проектів в освітньому процесі, створення умов для свободи сенсу пізнання та форм навчальної діяльності. Реалізація принципу потребує глибокого взаєморозуміння, особистісно орієнтованого навчання, гармонії в колективі основою якої є партнерство та співробітництво.

Принцип естетизації передбачає створення естетичного середовища в закладі освіти і спрямований на формування естетичних потреб, почуттів, смаків, суджень, поглядів, переконань, естетичної культури й естетичного досвіду майбутніх фахівців – викладачів професійно-художніх дисциплін.

Принцип духовно-естетичного саморозвитку майбутнього викладача. Відомий філософ М. Каган виділяв як основні три мистецтва – літературу, музику, живопис. Вони мають особливі можливості проникнення в духовне життя людини, яке має три головні сфери – сферу думки, сферу відчуття та сферу уявлення. Міцний зв'язок, що існує між музикою, літературою й образотворчим мистецтвом, визначається тим, що кожне з цих мистецтв своїми специфічними засобами розкриває внутрішній світ людини, особливості навколишнього світу [172, с. 3–12].

Найголовнішими результатами навчання та виховання в педагогічних закладах вищої освіти є не тільки набуття певних знань, умінь і навичок, а й морально-етичний та духовний розвиток майбутніх фахівців, естетичне і творче самовдосконалення.

Основне завдання дотримання принципу духовно-естетичного саморозвитку: розширення світогляду майбутнього викладача, визначення сенсу свого життя, осмислення духовних цінностей і на цій основі – розуміння власного духовного світу; здатність адекватно оцінювати певні ситуації та реагувати на них згідно з власним їх розумінням; орієнтування особистості на самовдосконалення; регулювання співвідношення між практичною та духовною

діяльністю особистості з прийнятими у суспільстві духовними нормами і тими, які вона усвідомила та реалізує у своїй діяльності [639].

Принцип психологічної комфортності ґрунтується на закономірній залежності рівня компетенцій від психологічної виробничо-освітнього середовища. На основі цього принципу викладачі можуть використовувати відповідні правила навчання студентів, як з індивідуальним підходом, так і з застосуванням групових форм навчання. До таких правил належать: формування доброзичливих відносин між суб'єктами, які беруть участь в процесі формування компетентностей; професійний діалог між конкретними професіоналами виробництва, викладачами і студентами; використання чіткої організації навчально-аудиторної та самостійної діяльності студентів; знаходження компромісних рішень зі спірних питань; для адаптації студентів до певних ділових відносин у колективі доцільно використовувати технології різних ділових ігор [468]; щоб уникнути конфліктних ситуацій під час занять викладач повинен вміти використовувати техніку емоційної розрядки.

Принцип інформатизації підготовки викладачів художніх дисциплін. Постійне зростання обсягу наукової та фахової інформації; розширення варіативності змісту освіти, методів, засобів навчання; зростання впливу на студентів неконтрольованих потоків інформації та необхідність врахування медіа-освіти у підготовці студентів; інтенсивний розвиток інноваційних процесів у сфері освіти; нові вимоги до педагогічної професії – все це сприяє підвищенню ролі інформаційної культури викладачів [119, с. 83].

Принцип інформатизації є ефективним засобом зміни традиційної діяльності викладача на професійну діяльність в інформаційно-освітньому середовищі, яке забезпечує новий стиль мислення, новий тип інтерактивного спілкування. Цей принцип спрямовується на створення та широке використання в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (мультимедіа, електронні посібники, вебінари, дистанційні курси та ін.) з метою ефективної передачі інформації, активної комунікації та переробки навчально-методичної

інформації, формування компонентів професійно-педагогічної компетентності [193].

Тому враховуючи вище зазначене важливими для вирішення досліджуваної теми визначаємо комплекс дидактичних принципів, що забезпечують взаємозв'язок педагогічної та професійної освіти, серед них:

- загальнодидактичні: природовідповідності; культуровідповідності, систематичності та послідовності; доступності; наочності; науковості; єдності теорії та практики, свідомості та діяльності; диференціації та індивідуалізації навчання; варіативності змісту, форм і методів навчання тощо;

- професійного навчання: фундаменталізації, професійної спрямованості, гуманізації та гуманітаризації; неперервності; наступності; міждисциплінарного зв'язку, проблемності навчання; екологізації освіти тощо;

- вищої освіти – системності; демократизації; академічної автономії; інноваційності та ін.

- педагогічної освіти – людиноцентризму; толерантності педагогічної взаємодії; емоційної, духовно-енергетичної насиченості; єдності особистісного та професійного розвитку; інтеграції змісту педагогічної та технологічної підготовки; комплементарності та компаративності; надлишковості ціннісної інформації;

- *художньої освіти* – самореалізації в художньо-творчій діяльності; ціннісного орієнтування в мистецтві; традиційності; регіоналізації; реалістичного відображення діяльності; інтеграції загально художньої та професійної підготовки; єдності художньо-естетичних знань; єдності емоційних і раціональних засад декоративно-вжиткового мистецтва;

- *художньо-педагогічні* – органічного поєднання універсальної, національної та регіональної складових змісту художньо-педагогічної освіти; спрямування естетичного виховання на формування національної свідомості; поліхудожності, інтегративності художньо-педагогічної освіти;

- *специфічні*: культуротворчості, художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів.

Підсумовуючи зазначимо, що організація професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін ґрунтується на взаємозв'язку принципів, які передбачають тенденції розвитку сучасної освіти на засадах новітньої парадигми. Урахування специфічних принципів сприяє активній та ефективній спільній діяльності, формуванню та підготовці майбутніх практико орієнтованих фахівців-художнього профілю, із сформованими фаховими компетенціями, ініціативних і здатних розв'язувати проблеми професійно-педагогічного характеру в межах своїх посадових обов'язків.

Дослідження проблеми навчання студентів – майбутніх педагогів художнього профілю дали змогу побудувати структурно-функціональну модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Її детальному огляду присвячено наступний підрозділ.

3.3. Модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін

В останнє десятиліття в науково-педагогічних роботах усе більшого поширення набувають дослідження, пов'язані з моделюванням понятійних, структурних і концептуальних характеристик навчання та виховання в межах соціокультурного простору на загальноосвітньому та професійно орієнтованому рівнях.

Моделювання – метод опосередкованого пізнання за допомогою природних чи штучних систем, які здатні заміщувати об'єкт, що вивчається, і давати про нього нові відомості [23, с. 218]. Цей метод на створеному аналогові – моделі, відтворює властивості об'єкта дослідження.

Поняття «модель» ще у XVII ст. увів у науковий обіг німецький філософ і математик Г. Лейбніц як форму отримання знань про навколишній світ, інформаційний еквівалент конструйованого об'єкту. Модель – це придумана або штучно реалізована система, яка відтворює чи змінює, природний чи соціальний об'єкт дослідження так, щоб добути нову інформацію стосовно цього об'єкта [133, с. 516]. Модель – це лише результат абстрактного узагальнення особистісного досвіду, і, навіть найбільш досконала, вона не може цілком відобразити всю сукупність закономірностей свідомої, соціально зумовленої діяльності людини [289, с. 268]. Модель – це абстрактне подання теорії, її операціоналізація, яку можна передати емпіричним шляхом [611, с. 339]. У побудові моделей використовують конструкти і концепти. Конструкти – уявлення, які дослідник може визначити змістовно та виміряти за допомогою певної кількості індикаторів, концепти – це загальні положення, утворені з використанням конструктів. Основна вимога до моделі – це її «адекватність, тобто відповідність реальній дійсності, суттєвим властивостям об'єкта» [133, с. 516].

Модель містить найбільш істотні параметри об'єкта, що досліджується. За її допомогою сторони об'єкта, що вивчаються, виділяються й сумуються, а властиві моделі функції допомагають дослідити об'єкт частинами, і згодом об'єднати всі отримані результати в єдине ціле на базі закономірностей і логічного судження [610, с. 70].

Моделювання і використання моделей органічно пов'язані з прогнозуванням [603, с. 434]. Метою моделювання є створення моделі реального об'єкта, а об'єктом моделювання є частина дійсності, вивчення якої є метою дослідника. Успішність моделювання значною мірою залежить від «теорії, що списує явище, яке підлягає моделюванню, а також від міри формалізації положень цієї теорії» [611, с. 338].

Модель – це засіб, який використовують для узагальнення, абстрактного уявлення окресленого укладу елементів разом із цілою системою зв'язків між ними [769, с. 16]. Усі моделі мають інформаційну сутність, яка відображається в

структурі, властивостях, взаємозв'язках і відносинах між елементами досліджуваного об'єкта, це сприяє отриманню даних, які важливі для характеристики об'єкта [271, с. 360–361].

Метод моделювання науковці визначають як:

– метод пізнання та зміни світу, який розповсюджується швидкими темпами завдяки розвитку науки і зумовлює виникнення нових видів моделей, що розвивають нові функції властиві методу [99, с. 290];

– метод дослідження об'єкта пізнання – явищ, процесів, систем шляхом побудов і дослідження їх моделей; застосування моделей для отримання та аналізу властивостей та характеристик об'єктів, які створюються [469, с. 36];

– метод наукового дослідження який опосередковано застосовує моделі як засоби наукового дослідження [344, с. 196];

– метод наукового пізнання, який передбачає вивчення та дослідження основних аспектів оригіналу, використовуючи його копії [311с. 85];

– метод дослідження (систем, пристроїв, процесів) використовуючи їх моделі; будуючи і досліджуючи моделі існуючих предметів і явищ, конструйованих об'єктів для поліпшення їх характеристики [661, с. 221];

– дослідження певних систем та об'єктів завдяки створенню і дослідженню їх моделей; використання моделей для створення їх характеристик і надання рекомендацій для раціонального їх застосування, створюючи заново сконструйовані об'єкти [720, с. 291];

– науковий метод який пізнає явища і процеси, характеризує та відтворює їх на інших об'єктах – які спеціально створені, щоб слугувати моделями [611, с. 337];

– універсальний прийом, засіб пізнання, заснований на аналогії; ряд послідовно виконаних операцій і процедур: створення або вибір моделі на базі попереднього вивчення об'єкта та виокремлення його основних характеристик; дослідження моделі та її виправлення, або вдосконалення; характеристика та

подача інформації про моделі, яка використовується у змісті теорії; ідеалізація, оперування ідеальними об'єктами й отримання теоретичного знання [295, с. 9];

– додатковий засіб, який у процесі пізнання дає нову інформацію про основний об'єкт дослідження [419, с. 114].

У педагогіці моделювання використовується щоб виявити та класифікувати нові закони, теорії, дані; щоб вирішити обчислення завдань із застосуванням моделей; щоб перевірити гіпотезу дослідження за допомогою моделі [387, с. 46], яка виступає аналогією та є проміжною ланкою між теорією та практикою в педагогічному процесі [98, с. 112].

Поширення моделювання в педагогічних дослідженнях зумовлюється тим, що є безліч варіантів моделей з різними функціями. У процесі вивчення педагогічних явищ і процесів модель виступає, як проміжна ланка між викладачем і предметом дослідження, вона вміщує певні властивості та елементи освітнього процесу [384, с. 5].

Модель підготовки фахівця – це чітка система, яка відтворює мету, структури, зміст та організацію навчального процесу, який забезпечує їх реалізацію [130, с. 78]. Це узагальнена схема конкретної педагогічної системи, яка презентує структуру та функції об'єкта педагогічного дослідження, представленого в певній наочній формі [547, с. 4].

Вчені вважають, що шляхом моделювання процесу професійної підготовки можна створити оптимальну дидактичну систему процесу навчання або професійної підготовки. Сутність моделі полягає у створенні органічного, внутрішньо пов'язаного цілого (мети, завдань, змісту, педагогічних умов, форм, методів і результатів процесу підготовки студентів до професійно-педагогічної компетентності). Проте В. Краєвський слушно зауважує, що навіть найбільш досконала модель не може повністю передати всю сукупність закономірностей свідомої, соціально зумовленої діяльності людини, адже модель – це лише результат абстрактного узагальнення особистісного досвіду [289, с. 268].

І. Зязюн сформулював вимоги до моделі педагогічного процесу, відповідно до цих вимог модель має: бути цілісною (відображати проектування та

реалізацію всієї послідовності педагогічного процесу); виявляти динаміку педагогічного процесу (показувати послідовність його етапів, систему засобів вирішення завдань, умов ефективного досягнення результатів); відобразити мету організатора та його здатність включитися в педагогічний процес для формування у суб'єктів-об'єктів (студентів) певної якості, в тому числі у контексті всієї їхньої життєдіяльності [158, с. 24–25].

Моделювання інноваційного освітнього процесу передбачає такі етапи: 1) виникнення інноваційної ідеї; 2) розроблення; 3) реалізація та впровадження ідеї. Моделюючи інноваційну підготовку майбутніх фахівців, на думку В. Сластьоніна та Л. Подимової, необхідно створити модель, яка містить структурні (мотиваційний, креативний, технологічний, рефлексивний) і функціональні (модернізація освітніх програм, планування роботи, застосування інновацій, передбачення труднощів, поставлення мети і завдань, упровадження інноваційних методів навчання, моніторинг освітнього процесу, вдосконалення та характеристика інноваційної діяльності) компоненти [594].

Моделюючи підготовку викладача до інноваційної педагогічної діяльності, О. Козлова проектує шість структурних компонентів інноваційної діяльності – філософський, мотиваційний, креативний, рефлексивний, валеологічний і технологічний. При цьому системотвірним є креативний компонент. Готовність викладача до інноваційної професійної діяльності представлено змістовим, процесуальним і результативно-оцінним складниками [200]. Ю. Максимов у розробленій дидактичній моделі підготовки студентів до майбутньої інноваційної діяльності виділив когнітивний, операційний, мотиваційний, інноваційний компоненти [352, с. 64].

Заклади вищої освіти України нині змінюють модель освітнього процесу, переходячи від адаптаційної та репродуктивної, творчої освіти, що передбачає навчати здатності виробляти й ухвалювати рішення, обирати механізми формування методичних навичок, мотиваційно-позитивного ставлення до майбутньої професії, навичок творчої самореалізації та адаптації, професійного самовизначення, забезпечення студентів досвідом творчої діяльності. Аналіз

науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що модернізація художньо-педагогічної освіти в такому напрямі потребує вдосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки, застосування інноваційних та інтерактивних технологій навчання.

Розвиток системи художньо-педагогічної освіти в напрямі багаторівневості, варіативності стимулює пошук моделей навчання, які дозволяють студентам усвідомити особистісний потенціал, активізувати внутрішньо-особистісні механізми ефективного засвоєння професії, здійснити пошук резервів удосконалення професійної підготовки. Тому існує необхідність перетворення ЗВО в середовище, яке сприятиме розвитку у студентів індивідуального стилю мислення та діяльності, сприятиме успішній самореалізації молоді в професії та створить передумови ефективної підтримки розвитку індивідуальності студентів. Потребують уваги питання, які стосуються організаційно-педагогічних засад і методики підготовки майбутніх викладачів художнього профілю; удосконалення методів і форм проведення навчання у ЗВО.

Теоретичне дослідження проблеми професійно-педагогічної підготовки і результати вивчення освітньої практики, з урахуванням зазначених вище положень педагогічного моделювання дали нам змогу побудувати структурно-функціональну модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін під час навчання в закладі вищої освіти.

Зазначимо, що ми вважали доцільним побудувати модель системи професійно-педагогічної підготовки, яка відрізняється від традиційних трьома ключовими позиціями: 1) освітній процес вибудовується за логікою становлення та розвитку особистості; 2) викладач і студенти є рівноправними учасниками евристичного освітнього діалогу та педагогічної взаємодії; 3) цілісність освітнього процесу досягається в послідовній інтеграції дисциплін усіх циклів на основі єдності їх мети. Наше бачення реалізує синтез культуротворчості, освіти і філософсько-методологічних, культурологічних, психолого-педагогічних теорій щодо осмислення феномена професійної освіти викладачів професійно-

художніх дисциплін. Теоретичну основу підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО складають основні положення провідних методологічних підходів (підрозд. 1.3).

Проектована педагогічна модель передбачає дотримання принципу доцільної побудови освітнього процесу. Він є складовою цілісного культурно-освітнього простору, в якому відбувається становлення особистості, враховуючи координати філо- та онтогенезу [64, с. 14–16, 30–32, 44].

Розроблена модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін презентує особливості процесу навчання майбутніх фахівців художнього профілю та специфіку формування професійно-педагогічної підготовки у студентів. Модель не лише визначає параметри організації процесу підготовки студентів для формування первинного рівня компетентності щодо професійної діяльності, а й охоплює процесуальний і змістовий аспекти і має динамічний характер.

Запропонована модель (рис. 3.2) професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін містить три основні блоки.

Методологічно-цільовий блок направлений на обґрунтування й актуалізацію моделі, який спирається на соціальне замовлення суспільства на висококваліфікованих викладачів професійно-художніх дисциплін, яким властива самостійність, соціальна і професійна відповідальність. Цей блок відображає запланований у державних стандартах рівень підготовки студентів до організації художньо-педагогічної діяльності, який повинен бути досягнутий ними згідно із сучасним соціальним замовленням на викладача професійно-художніх дисциплін як представника мистецько-педагогічної еліти, носія культури, активної, самостійної й відповідальної особистості, здатної до творчого самовиявлення та самореалізації в художньо-педагогічній діяльності. Методологічно-цільовий блок керує роботою системи, служить визначальним чинником сутнісного розроблення її компонентів, визначення наступності зв'язків, чіткого розуміння функцій системи і результатів, до яких ми прагнемо.

Зважаючи на соціальне замовлення й особливості художньо-педагогічної освіти, мета нашої моделі – формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Завдання: актуалізація мотиваційної сфери майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін щодо оволодіння компонентами професійно-педагогічної компетентності. Соціальне замовлення опосередковано позначається на нормативно-освітній складовій системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін здійснюється на засадах феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, інноваційного, контекстного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного підходів. Провідними принципами формування професійно-педагогічної компетентності ми визначили принцип культуротворчості, художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів.

Методологічно-цільовий блок впливає на проектування та реалізацію всієї системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО.

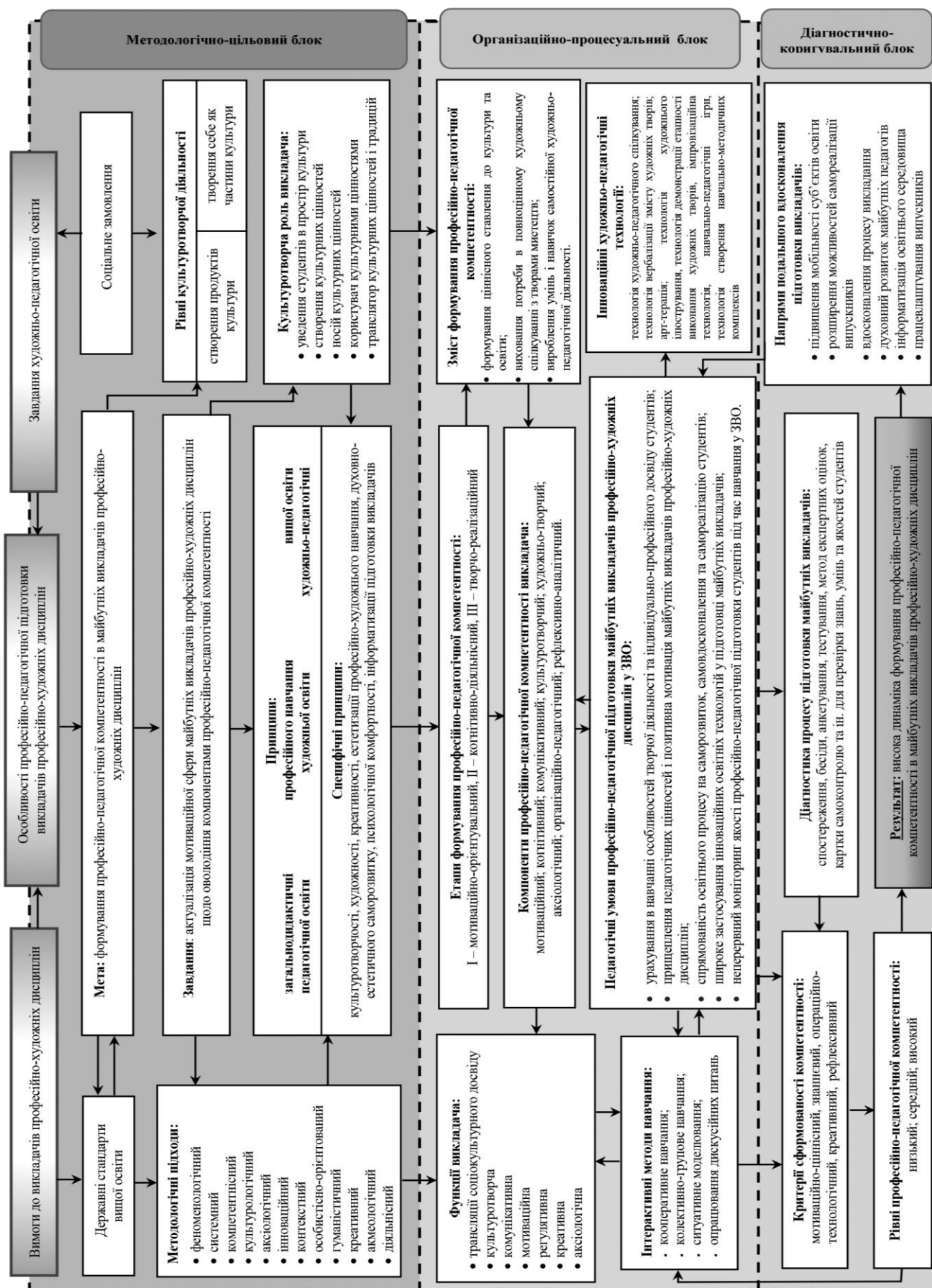

Рисунок 3.2 – Модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін

Наступним блоком моделі визначено *організаційно-процесуальний*, який забезпечує реалізацію трьох етапів формування професійно-педагогічної компетентності: мотиваційно-орієнтувального, когнітивно-діяльнісного та творчо-реалізуючого. Кожен етап спрямовується на формування компонентів професійно-педагогічної компетентності, які визначають здатність студентів до виконання своєї подальшої діяльності відповідно до визначених функцій викладача.

Структура професійно-педагогічної компетентності, на наш погляд, містить такі компоненти: мотиваційний; когнітивний; комунікативний; культуротворчий; художньо-творчий; аксіологічний; організаційно-педагогічний; рефлексивно-аналітичний. Базові функції його культурно-освітньої та педагогічної діяльності: трансляції соціокультурного досвіду, культуротворча, комунікативна, мотиваційна, регулятивна, креативна, аксіологічна.

Функція трансляції соціокультурного досвіду забезпечує засвоєння та відтворення індивідом соціального та культурного досвіду, що проявляється під час спільної діяльності, під час комунікації в певному культурному оточенні, та вказує на адекватне входження людини в життя суспільства. Здійснення культуротворчої функції передбачає добір змісту її культурологічної складової й відтворення в освітніх структурах культурних зразків і норм, що проектують елементи культурного середовища, культуротворчого впливу на суспільне життя. Комунікативна функція полягає в передаванні досвіду поколінь через різноманітні способи і типів спілкування за допомогою регулювання змісту власної свідомості та розуміння інших. Мотиваційна функція передбачає стимулювання загальнокультурного розвитку особистості, формує потребу вдосконалення своєї професійної компетентності. Регулятивна функція забезпечує взаємовплив з метою зміни чи збереження поведінки, активності, ставлення одне до одного. Креативна функція формує та розвиває творчі здібності студентів, визначає творчий характер роботи самого викладача. Аксіологічна функція пов'язана з передаванням найважливішої інформації, що й

фіксується в цінностях, ідеалах. Урахування під час моделювання процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін їхніх основних функцій дало змогу більш чітко виразити завдання моделі, накреслити напрями її оптимізації та спрогнозувати результат її застосування на практиці.

Розглянемо етапи формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО.

Перший етап (мотиваційно-орієнтувальний) передбачає формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками і використання їх у художньо-педагогічній діяльності, активізацію потреби майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у самостійній художньо-творчій діяльності.

Другий етап (когнітивно-діяльнісний) присвячений опануванню сукупності психолого-педагогічних, художньо-педагогічних, фахово-методичних, естетико-культурологічних знань і набуттю комплексу фахових художніх і педагогічних умінь і навичок. На цьому етапі відбувається розширення пізнавальних можливостей студентів за допомогою ефективних методів і налагодження інтеграційних зв'язків різних дисциплін.

Третій етап (творчо-реалізаційний) забезпечує реалізацію засвоєних знань, умінь, навичок у процесі самостійної творчої художньо-педагогічної діяльності студентів. Цей етап формує творчий досвід майбутніх фахівців, який набувається під час проходження педагогічних практик і позанавчальної діяльності.

Підготовка студентів відбувається у процесі колективних, групових та індивідуальних форм роботи (лекції, практичні, семінарські, самостійна робота, педагогічні практики тощо) за допомогою традиційних і нетрадиційних (інтерактивних занять, тренінги, індивідуальні художньо-творчі завдання, мультимедіа-презентації, проведення майстер-класів тощо) методів і технологій, які забезпечують суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію.

Реалізацію усіх етапів уможлиблює чітке забезпечення педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, до яких ми відносимо такі:

- урахування особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів;
- розвитку мотивації до навчання у процесі підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- єдності творчої самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення студентів;
- застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- моніторинг системи професійної підготовки майбутніх викладачів.

Організаційно-процесуальний блок також охоплює зміст формування професійно-педагогічної компетентності, передбачає застосування інноваційних художньо-педагогічних технологій, а також інтерактивних методів навчання в освітньому процесі ЗВО.

Діагностично-коригувальний блок відображає відповідність результатів професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін вимоги до якості визначених Державним стандартом та іншими нормативними документами.

Цей блок моделі презентує критеріально-діагностичний апарат, який визначає рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на всіх етапах навчання, а також очікуваний результат упровадження та реалізації побудованої моделі – високу динаміку формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО.

На основі сучасних наукових досліджень ми пропонуємо виділити мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-технологічний, креативний і рефлексивний критерії та три рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності: низький (пасивний), середній (продуктивний) і високий

(креативний). Усі вони взаємопов'язані, зумовлюють один одного, що забезпечує послідовність формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів. Для їх визначення розроблені методи діагностики процесу підготовки майбутніх викладачів: спостереження, бесіди, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, картки самоконтролю та ін. для перевірки знань, умінь та якостей студентів.

У цей блок також входять напрями подальшого вдосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО (розд. 5.4).

Отже, модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін є складною динамічною системою, структура якої інтегрує методологічно-цільовий (соціальне замовлення, Державні стандарти освіти, мета, завдання, методологічні підходи, принципи, рівні культуротворчої діяльності, культуротворчу роль викладача), організаційно-процесуальний (функції, етапи, компоненти, методи, педагогічні умови, розвиток ціннісних відносин, інновації в освітньому процесі), діагностично-коригувальний (критерії, рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності, діагностику процесу підготовки фахівця, передбачуваний результат) блоки, відображає цілісний освітній процес професійно-педагогічної підготовки, реалізується поетапно, а наслідком її впровадження є висока динаміка формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Розроблена модель дозволить підвищити рівень професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін і на цій основі активізує процеси: інкультурації суб'єктів освітнього процесу – прилучення їх до національних культурно-історичних традицій; інноваційно-проектної діяльності – розробці культурно опосередкованих і соціально прийнятних проектів та впровадження їх в соціально-культурний простір закладу освіти; саморозвиток духовного потенціалу студентів та викладачів; соціалізації – соціальної адаптації та соціальної активності суб'єктів освітнього процесу.

Важливим чинником, що дозволяє ефективно реалізувати запропоновану модель, є урізноманітнення засобів і прийомів навчання шляхом використання інтерактивних методів навчання (парних, групових) розроблення варіантів вирішення педагогічної ситуації; упровадження інтегрованих занять; індивідуального (парного, групового, фронтального) обговорення; відпрацювання альтернативних рішень; реконструкції проблемної ситуації; постановки евристичних (проблемних, дослідницьких) запитань і завдань. Вважаємо, що процес професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, організований за розробленою моделлю на запропонованих нами засадах, перетвориться на процес їхньої самодертермінації, вільної самореалізації та неперервного саморозвитку творчої індивідуальності, що виявлятиметься в різних видах їхньої педагогічної та мистецької творчості.

Важливе значення для розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача професійно-художніх дисциплін набуває його здатність до інтерактивної взаємодії у процесі самостійного опрацювання матеріалів, виконання індивідуальних завдань, колективного обговорення проблемної ситуації у колі колег. Звернення до культурологічного контенту, надаватиме аналітичній роботі необхідної образності та емоційності, сприятиме проблематизації навчального матеріалу. Основними чинниками, що забезпечують продуктивність самостійної роботи є різнорівневі завдання, гнучкість підходів до вибору форм їх виконання, спрямованість на інтеракцію, творчість та креативність, практичні види діяльності викладачів, співтворчість усіх суб'єктів освітнього процесу. Вирішення цих завдань стає можливим у разі спільної злагодженої роботи викладачів та адміністрації ЗВО з урахуванням кращих здобутків педагогічної науки. Це потребує обґрунтування та реалізації необхідних педагогічних умов і створення Концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін.

3.4. Обґрунтування педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти

Підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін має спрямовуватись на забезпечення майбутніх фахівців високим рівнем професійної майстерності та професійно-педагогічної компетентності, формування в них конкретних якостей із відповідної професіограми, розвиток загальної та професійної культури особистості. Для цього потрібно створювати сприятливі умови для оволодіння майбутніми фахівцями професійними знаннями й усвідомлення ними шляхів подальшого розвитку своєї професійної діяльності.

Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що для реалізації ефективної професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін доцільно створити певні педагогічні умови. Лише з урахуванням необхідних і достатніх педагогічних умов загальна структура педагогічного процесу та реалізація професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців художньо-педагогічного профілю набуває конкретного характеру. Тому важливе значення для нашої роботи має з'ясування сутності поняття «умови» в освітньому процесі.

Широкий діапазон дослідницьких проблем (підвищення ефективності освіти, організація процесу професійної підготовки, формування особистості тощо) зумовлює багатоманітні підходи до цього поняття, й одностайного визначення педагогічних умов немає. Під педагогічними умовами зокрема розуміють: мотиваційну зумовленість навчально-пізнавальної діяльності, пов'язану з розвитком індивідуальних, особистісних потреб та інтересів; опрацювання дидактичного матеріалу професійно спрямованих дисциплін; застосування законів і правил навчання, узгоджених із цілями підготовки майбутніх фахівців; наближення навчально-пізнавальної діяльності до

специфіки майбутньої професії [58, с. 49] тощо. У табл. 3.1 подані визначення поняття «умови», які найбільше використовуються в педагогічній літературі.

Таблиця 3.1 – Визначення поняття «педагогічна умова»

Визначення	Автор
обставини які впливають на якісне функціонування педагогічної системи	Ю. К. Бабанський [25, с. 115]
необхідні форми, методи, умови які об'єктивно чи суб'єктивно створені, для досягнення конкретної педагогічної мети	І. А. Зязюн, О. М. Пехота [463]
комплекс спеціально створених головних чинників впливу на певні обставини навчально-виховного процесу, які впливають на особистісні якості його учасників	А. В. Литвин [335, с. 32]
сукупність факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на процес розвитку конкретного психічного явища; цей вплив виражений безпосередньо через активність самої особистості, групи людей	В. А. Личковах [338]
обставини, факти, за яких відбувається навчально-виховний процес	О. В. Шупта [703, с. 88].
категорія педагогічних вимог що використовують у процесі навчання, які цілеспрямовано змінюють результати навчання	О. В. Бережнова [36, с. 38]
обставини, від яких залежить процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, який розкривається завдяки активності особистості, групи людей	А. В. Семенова [596, с. 243]
спосіб формування чого-небудь або зовнішні обставини, які спричиняють якісні зміни у формуванні особистості	К. В. Недялкова [405]
сукупність перемінних впливів, які відіграють важливу роль і впливають на розвиток людини, її поведінку, навчально-виховний процес на якості які формують особистість	В. М. Полонський [480, с. 36]
обставини, які впливають на результат чи процес будь-чого, що зумовлено ними	О. Л. Харчевнікова [668]
умови реалізації навчально-виховного процесу, які гарантують успішне досягнення поставлених педагогічних цілей	В. І. Нікіфоров, О. І. Суригін [408, с. 66]
соціально-педагогічні та дидактичні фактори, які об'єднано забезпечують, через вдале застосування інноваційних форм, методів, прийомів ефективність навчального процесу	Н. О. Єрошина [133]
спеціально створений вплив на психолого-педагогічні фактори	О. С. Березюк [37]

Отже, педагогічні умови – це поєднання засобів виховного та навчально-розвивального впливу на почуття, розум, поведінку студентів через елементи змісту навчальних дисциплін, педагогічну практику; через уведення елементів ігрової професійно спрямованої діяльності в процес професійно-педагогічної підготовки. Вони забезпечують сприятливу атмосферу для майбутніх фахівців у

здобутті знань, виробленні вмінь і навичок та відображають об'єднання зовнішніх і внутрішніх чинників освітнього процесу, спрямованих на досягнення поставленої дидактичної мети [14, с. 243].

Реалізація педагогічних умов передбачає формування професійно-педагогічної компетентності студентів, зокрема: інтегрування процесів їхньої професійної та загальнокультурної підготовки; спрямованість освітнього процесу на соціальний розвиток особистості; гуманізацію навчального процесу, що сприяє виявленню активності всіх учасників, їхнього особистого включення в культурно-освітню діяльність; забезпечення можливості самореалізації студентів з урахуванням їхніх особистих здібностей та інтересів.

Дослідники часто характеризують педагогічні умови як сукупність взаємодій певного процесу чи системи із зовнішнім середовищем. Але педагогічні умови не можна зводити лише до зовнішніх обставин, що впливають на освітній процес, оскільки розвиток особистості передбачає єдність суб'єктивного й об'єктивного, внутрішнього та зовнішнього [71, с. 14]. З огляду на це, у психологічній науці «умову» розглядають як об'єднання зовнішніх і внутрішніх елементів середовища, що вірогідно впливають на розвиток конкретного явища, яке опосередковується активністю особистості чи групи людей [284]. С. Рубінштейн стверджував, що зовнішні чинники впливають на розвиток особистості через внутрішні індивідуальні умови, які формує сам об'єкт [549, с. 251]. На його думку, зовнішні умови визначають кінцевий результат не прямо й безпосередньо, а «переломлюючись» через дію внутрішніх умов, власну природу певного об'єкта чи явища. Внутрішні умови виступають як причини (саморозвиток, саморух, рушійні сили розвитку); зовнішні – як обставини [549, с. 289–290]. Тому дії людини є реакцією на зовнішні подразники, спричинені її внутрішніми настановами, мотивами і потребами [102, с. 454].

Опираючись на викладене, пропонуємо розглянути зовнішні та внутрішні чинники формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Відповідно, до зовнішніх чинників слід віднести навчання, освіту і працю, реалізацію можливостей розвитку і

самовдосконалення; до внутрішніх – природні нахили, сукупність почуттів, переживань, творче мислення. Зовнішні та внутрішні чинники є протилежними за своїм змістом, однак, незважаючи на це, вони взаємопов'язані та доповнюють одні одних. Зовнішні умови, застосовуючись індивідом, стають внутрішніми, і це визначає його оновлене ставлення до навколишнього світу.

Для обґрунтування педагогічних умов ураховано теоретико-методологічні та психолого-педагогічні основи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних художніх і педагогічних ЗВО, результати наукових досліджень, узагальнення зарубіжного досвіду підготовки викладачів цього профілю, дані діагностики сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін, одержані на етапі констатувального експерименту. Під час тривалої аналітико-пошукової діяльності з використанням методу експертного оцінювання найбільш значущі чинники були конкретизовані та об'єднані в конструкти, що дали змогу сформулювати комплекс об'єктивних педагогічних умов. Експертну групу становили 12 викладачів і 7 методистів навчально-методичних центрів П(ПТ)О; розрахований коефіцієнт кореляції r -Пірсона (0,82) засвідчив значну узгодженість їхніх думок.

Тобто за допомогою гіпотетично-дедуктивного методу визначено, що професійно-педагогічна підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін набуде більшої ефективності за таких умов:

- урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів;
- прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів;
- широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів;

– неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

Розглянемо й обґрунтуємо зміст кожної умови.

1. Урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів:

- створення освітнього середовища для розвитку особистості та її творчої самореалізації;
- організація процесу навчання за принципово новими, нетиповими підходами;
- застосування нестандартних прийомів освітньої взаємодії зі студентами;
- підтримання студентів у реалізації професійного досвіду на заняттях та під час практики;
- підвищення та підтримання інтелектуальної активності студентів;
- розвиток дивергентного мислення майбутніх викладачів;
- застосування завдань на гнучкість і швидкість мислення;
- створення та підтримання творчості та креативності у процесі навчання.

Проблема формування творчої особистості в останні роки постійно перебуває у фокусі уваги науковців. Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, індивідуально-психологічні особливості, які відповідають вимогам творчої діяльності [309, с. 68].

Сформувати творчу особистість студента, допомогти йому виявити свої здібності та самореалізуватися здатен лише творчий, креативний фахівець. Лише в педагогічній творчості викладач професійно-художніх дисциплін може професійно самореалізуватись в освітньому просторі. Саме у процесі творчої педагогічної діяльності викладач реалізує свій особистісний і професійно-творчий потенціал [578, с. 39], що зумовлює активну педагогічну взаємодію.

Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону людини, збереження позитивних переживань, які супроводжуються ефективним робочим процесом, в якому людина реалізує свій творчий потенціал [184, с. 91]. Педагогічна творчість виявляється у професійній діяльності через особистісну

самореалізацію викладача. Її визначають як сукупність почергових, взаємопов'язаних дій викладача й студента, спрямованих на засвоєння нових знань, умінь, навичок; сукупність взаємопов'язаних змін у творчому саморозвитку і викладача, і студента: мотивації, індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу, здобутих творчих умінь, психологічних процесів, які впливають на успіх особистості у творчій діяльності [579, с. 15].

Саме творча професійно-педагогічна діяльність викладача є провідним чинником, що впливає на розвиток творчого потенціалу студентів та забезпечує його ефективність. Творчість – це феномен, за допомогою якого людина створює щось нове (продукт, рішення, твір мистецтва), що має певну цінність [735, с. 23], форма активності, що відображається в діяльності особистості зі створення матеріальних і духовних цінностей, нових, більш прогресивних форм управління, виховання, в основі якої лежить принцип практичного перетворення людиною навколишнього світу, що зумовлює формування її самої [535, с. 78].

Людину потрібно готувати до творчої діяльності ще в процесі навчання. На думку В. Кан-Калика [177, с. 81], творчість у педагогічній діяльності можна спланувати, якщо є: а) усвідомлення мети та кінцевого результату освітнього процесу; б) співвідношення запланованих взаємодій із психолого-педагогічною теорією; в) взаємозв'язок між запланованими діями та педагогічним процесом; г) конкретизація запланованої взаємодії стосовно власних, авторських педагогічних поглядів; д) врахування індивідуально-неповторних особливостей конкретної ситуації (вікових, соціально-психологічних, індивідуально-типологічних тощо); ж) вірогідний прогноз близьких та віддалених за часом результатів взаємодії; з) пошук оптимальних шляхів реалізації запланованої взаємодії. Педагогічній творчості притаманні такі основні етапи: педагогічний задум; вибір та застосування на практиці усіх набутих професійних знань і вмінь для реалізації задуманого; науково-інформаційний пошук; побудова навчальної особистісно зорієнтованої взаємодії викладача зі студентами; завершення процесу та реалізація задуму [579].

Ґрунтуючись на підходах до розвитку творчої індивідуальності майбутнього викладача [160, с. 176–185], науковці виділяють у процесі професійної підготовки такі ключові етапи:

1. Цілеспрямована організація навчально-професійної діяльності студентів. Застосування інтерактивних форм і методів організації навчальної діяльності, наукові конференції, методичні семінари, лекції-діалоги, різноманітні конкурси, самостійна робота студентів, використання пошукового та дослідницького підходів для засвоєння знань, умінь і навичок, моделювання професійно-педагогічних ситуацій, що сприяє адаптації майбутніх фахівців до вимог майбутньої професійної діяльності.

2. Висування вимог до навчально-пізнавальної діяльності та відносин студентів, які постійно зростають, відповідно до рівня їхнього розвитку.

3. Майбутні викладачі під керівництвом педагогів-наставників збільшують обсяг своїх знань, ознайомлюючись із методичними розробками, науковою літературою, за допомогою дидактичного матеріалу та баз даних, про методи, форми, технології та засоби педагогічної роботи. Під час художньо-педагогічної практики студенти мають можливість вибору тих засобів і технологій, методів і форм роботи, які їм імпонують.

4. Викладачі професійно-художніх дисциплін надають методологічну допомогу та коригують педагогічну діяльність студентів під час професійної діяльності, щоб забезпечити успіх їхньої майбутньої професійної діяльності, формуючи та вдосконалюючи їхні вміння та навички.

5. Викладацький колектив цілеспрямовано залучає майбутніх фахівців до спілкування та співпраці з творчими педагогами.

6. Розвиток творчого мислення студентів. Стимулювання майбутніх викладачів до творчості, креативності, конструювання, ініціативності, створення нових винаходів.

7. Удосконалення відомих підходів. Майбутні фахівці під час занять прагнуть створити і застосувати на практиці нові форми і методи художньо-педагогічної діяльності, які підвищують якість її результатів. Відбувається

ознайомлення з найновішими концепціями розвитку освіти, ідеями педагогів-новаторів, створюються наукові проекти [17, с. 553–561].

Отже на процес становлення творчої особистості впливають як загально-соціальні, конкретно-соціальні та індивідуально-соціальні аспекти; креативна особистість формується у творчій діяльності та характеризується ступенем соціально активного залучення в суспільні відносини.

2. Прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін:

- безперервне, з першого курсу, ознайомлення студентів із аксіологічним сенсом майбутньої педагогічної діяльності;
- наукова обґрунтованість застосованих у навчанні та вихованні дидактичних підходів, методичних рекомендацій і настанов;
- підвищення внутрішньої активності студентів у процесі пізнавальної діяльності; «занурення» у складні педагогічні ситуації;
- систематичне виховання у студентів соціально та професійно важливих якостей;
- включення студентів у самостійний пошук і здобуття нових педагогічних знань;
- обов'язкове пов'язування поданого матеріалу зі сформованими інтересами студентів; використання раніше набутих знань під час викладу нового матеріалу;
- застосування рефлексивного аналізу власних досягнень студентів на шляху опанування професійно-педагогічної компетентності.

Мотивація спонукає особистість до певних форм діяльності або поведінки [653, с. 217]. Р. Гуревич стверджує, що мотивація – це система взаємопов'язаних і підпорядкованих мотивів діяльності особистості. Вона є рушійною силою будь-якої людської діяльності, в тому числі навчально-пізнавальної. Потреби, інтереси, нахили та емоції, настанови та ідеали виступають у ролі мотивів [114].

У структурі мотивації виокремлюють чотири компоненти: задоволення від самої діяльності, значущість для особистості результату діяльності,

«мотивувальну» силу винагороди за діяльність, тиск, що примушує особистість до певної діяльності [126, с. 126–130].

Мотиви учіння поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішній мотив виявляється, якщо основна причина поведінки полягає в отриманні чого-небудь за межами самої цієї поведінки. Він не стосується змісту, процесу та результатів навчальної діяльності: бажання отримати певну професію, вимоги викладачів, почуття обов'язку, прагнення утвердитись в колективі, почуття власної гідності. У цьому випадку учіння виконує функцію засобу, інструменту для досягнення змістовно з ним не пов'язаних, але важливих для особистості інтересів. До зовнішніх мотивів учіння відносять: широкі соціальні мотиви, мотиви самоствердження, мотиви соціального співробітництва.

В основі внутрішніх мотивів лежить спонукання, що ґрунтується на задоволенні від навчально-пізнавальної діяльності. Ці мотиви ніколи не існують до і поза самою діяльністю та виникають під час позитивних емоцій у процесі навчальної діяльності. До них належать: широкі пізнавальні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви [86, с. 105–106].

Мотивація до навчання, інтерес до навчальної праці та пізнавальної діяльності є провідними чинниками, що визначають продуктивність освітнього процесу, впливають на інтенсивність уваги, якість і запам'ятовування та результати розумової діяльності студентів. У сучасному освітньому процесі першочергового значення набуває формування особистості, мотивованої до навчання та зростання інтересу до професійної діяльності. С. Рубінштейн зазначав, що для того, щоб студент включився в роботу, потрібно зробити так, щоб поставлені під час навчальної діяльності завдання він не лише зрозумів, а й внутрішньо прийняв, тобто щоб вони стали значимими для нього, знайшли відгук і опорну точку в його переживанні [550, с. 500].

З метою формування у студентів мотивації до опанування професійних знань, умінь і навичок викладачі приділяють особливу увагу їх стимулюванню до активної участі в освітньому процесі, адже лише студенти з сильною мотивацією до навчання та пізнання нового демонструють креативність,

інтелектуальну гнучкість та винахідливість, а дисципліни, які вони вивчають, зацікавлюють їх ще й емоційно, вирішуючи навчальні завдання, студенти прагнуть не лише засвоїти матеріал, а й повністю його зрозуміти. Тому ми поділяємо думку А. Маркової, яка розглядає мотив у навчанні як «спрямованість на окремі сторони навчальної роботи, що пов'язана з внутрішнім ставленням суб'єкта до неї» [357, с. 34].

Зокрема, для розвитку професійної мотивації студентів, підвищення їхньої внутрішньої активності у процесі пізнавальної діяльності викладачам необхідно: залучати майбутніх фахівців до написання есе, проводити з ними бесіди, диспути на теми, пов'язані з різними аспектами їхньої майбутньої професійної діяльності; допомагати студентам опановувати методики рефлексивного аналізу власних досягнень на шляху до професійної майстерності; організовувати зустрічі з митцями, випускниками ЗВО з метою забезпечення кращого усвідомлення значущості та змісту обраної професії; залучати студентів до різних видів науково-дослідницької і навчально-дослідницької роботи, участі в науково-практичних конференціях; організовувати майстер-класи для наочного ознайомлення з новітніми художніми технологіями мистецтва. Для успішного формування мотивації зазначеного виду важливо також систематично діагностувати її наявний стан, що дасть змогу обирати адекватні ситуації методи та форми навчально-виховної роботи зі студентами. Зокрема, для збирання необхідної інформації, вивчення внутрішнього світу кожного студента, його думок, почуттів, мотивів, особливостей взаємовідносин можна застосовувати бесіди, спостереження, інтерв'ювання, анкетування тощо; викладачі мають належним чином опрацьовувати матеріал, робити його цікавим, взаємопов'язаним, орієнтованим на досягнення навчальних цілей і засвоєння конкретних професійних дій.

Важливими чинниками професійного становлення особистості є цінності та ціннісні орієнтації, які суттєво впливають на мотиваційну сферу майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки та, відповідним чином, проєктуються на розвиток їхньої професійної компетентності. Нині в теорії та практиці вищої

освіти відбувається осмислення динамічних змін в суспільстві, науці й культурі з метою визначення цінностей, знань, переконань, які актуалізували б здатність людини до пізнання, розвитку, самореалізації [533]. Тобто, відбувається поступовий перехід освіти від просвітницької парадигми до культуротворчої, від «людини освіченої» до «людини культури».

Такий підхід спонукає до переосмислення провідних для сучасної професійної освіти педагогічних завдань, визначення її ціннісних пріоритетів. У царині педагогіки ці пріоритети потрібно узгоджувати з пануючими на сучасному етапі розвитку суспільства соціальними цінностями гуманістичної спрямованості, а також специфікою освітньої діяльності та орієнтувати її на впровадження цих цінностей у життя [640, с. 3]. У контексті нашого дослідження це означає необхідність спрямування професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на пошук і втілення на практиці оптимальних шляхів прищеплення студентам педагогічних цінностей. У педагогічній літературі виділяють: *соціально-педагогічні цінності*, що відображають сукупність ідей, уявлень, норм, правил, традицій, що регламентують діяльність викладачів; *групові педагогічні цінності*, що ґрунтуються на ідеях, концепціях, нормах, які регулюють і спрямовують педагогічну діяльність в певних освітніх напрямках; *індивідуально-особистісні педагогічні цінності* – соціально-психологічні характеристики, в яких відображаються цілі, мотиви, ідеали, настанови особистості викладача, що становлять сукупність його ціннісних орієнтацій [592, с. 33–34].

Таким чином, система педагогічних цінностей містить компоненти, які відіграють роль внутрішнього орієнтиру особистості викладача. До них належать такі цінності:

– пов'язані з прийняттям особистістю своєї ролі в соціальному і професійному середовищі (громадська значущість педагогічної праці, престижність педагогічної діяльності, визнання професії найближчим особистим оточенням тощо);

– що задовольняють потребу в спілкуванні та розширюють його коло (спілкування зі студентами, колегами, референтними особами, обмін духовними цінностями тощо);

– які орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності (можливості розвитку професійно-творчих здібностей, залучення до світової культури, постійне самовдосконалення);

– що сприяють самореалізації в педагогічній діяльності (творчий характер праці, захоплення педагогічною професією, прагнення допомогти самореалізуватися студентам тощо);

– які дають можливість задовольняти прагматичні потреби (можливості отримання гарантованої роботи, оплата праці та тривалість відпустки, професійне зростання тощо).

Реалізація цієї педагогічної умови спрямована на формування у студентів персональної системи педагогічних цінностей, які найбільшою мірою відповідають їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, підвищують мотивацію щодо формування професійно-педагогічної компетентності.

3. Спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів:

- створення та підтримання позитивного емоційно-психологічного клімату в студентському колективі;
- сприяння самовизначенню студентів;
- організація дієвого самоуправління студентів діяльності закладу вищої освіти;
- цілеспрямована система підтримки самонавчання та самовиховання в освітньому процесі;
- застосування заходів, спрямованих на спонукання майбутніх викладачів до неперервної самоосвіти упродовж життя;

- підготовка студентів до самореалізації у професії та формування власної професійної позиції шляхом неформальної взаємодії із педагогами практиками, залучення до практичної педагогічної діяльності.

Позитивне вирішення питань професійної підготовки сучасного викладача професійно-художніх дисциплін, який буде компетентним, конкурентоспроможним, здатним креативно вирішувати професійні завдання та швидко адаптуватися до вимог сьогодення неможливе без забезпечення його механізмами самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення, необхідними для становлення самобутньої особистості професіонала.

Під час професійної підготовки перед людиною особливо гостро постає потреба в самореалізації як творчій, перетворювальній діяльності [603, с. 29]. Самореалізація охоплює весь шлях внутрішньої, індивідуальної мети – від першої думки про неї та аж до матеріального опредметнення. Цілі діяльності задаються ззовні чи визначаються внутрішньо суб'єктом діяльності та є критерієм, який відрізняє реалізацію особистості від самореалізації. Якщо реалізація притаманна будь-якій діяльності людини, коли об'єктивно опредметнюються її властивості, то процес самореалізації відбувається лише за умов виконання діяльності, зумовленої не необхідністю, а власними інтересами і цілями [127, с. 171–172].

Вважаємо, що найефективніший шлях до творчої самореалізації особистості викладача професійно-художніх дисциплін пролягає через мистецтво, саме творчий, діяльний контакт із мистецтвом, різноманітність художньої діяльності, оперування символічними мовами мистецтва сприяють інтеграції окремих компонентів у структурі особистості: емоційно-почуттєвої сфери з інтелектуальною; інтуїтивної – з раціональною; образного мислення – з дискурсивним, символічним [411, с. 155]. Мистецтво дарує особистості повноту буття та емоційну палітру переживань через креативну, артистично-виконавську настанову, впровадження активних форм художньо-творчої діяльності, спрямованих на творчий розвиток особистості [411, с. 160].

Досліджуючи проблему самореалізації майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, потрібно розуміти, що становлення їхньої «Я-концепції» є підґрунтям для початку процесів цілеспрямованого самоуправління власним духовним та творчим розвитком у практичній професійно-художній діяльності. Цей процес поглиблює самопізнання студентів, сприяє їх спрямованості на досягнення професійного ідеалу [147, с. 9].

Важливо наголосити, що сутність самореалізації особистості майбутнього викладача з позиції творчості сконцентрована в його професійній індивідуальності. Усвідомлення та об'єктивність стосовно свого професійно-педагогічного потенціалу, є результатом особистісного розвитку фахівця [563].

Саморозвиток особистості можливий завдяки створенню суспільством відповідних можливостей для її самореалізації. Людина, яка завдяки фізичним, психологічним, творчим зацікавленням прагне до саморозвитку, формується як особистість [342, с. 9], адже саморозвиток, якого вона досягає власними зусиллями, без сторонньої допомоги, значно більш вартісний [413, с. 144].

У процесі саморозвитку важливою є підтримка, створення сприятливих обставин, можливостей, застосування форм, методів і педагогічних прийомів, спрямованих на стимулювання професійного саморозвитку майбутніх викладачів; забезпечення умов для їхнього неперервного особистісного й професійного розвитку, формування потреби в саморозвитку. Досягнення цієї мети можливе через: розроблення й упровадження комплексу соціальних стимулів, що сприятимуть актуалізації потреби у фаховому зростанні, особистісному та професійному розвитку й саморозвитку, неперервному підвищенні педагогічної майстерності; фокусування уваги на проблемі особистісного розвитку педагогічних працівників, створення умов для оптимізації та гармонізації тенденцій особистісного й професійного вдосконалення [568, с. 54].

Професійний саморозвиток майбутнього викладача розглядаємо як багаторівневий процес розвитку педагогічних здібностей, професійних якостей та досвіду особистості, що характеризують суб'єктивні та об'єктивні критерії

професійного зростання. Виділяють зовнішні (створення спеціальної системи дидактичних засобів) і внутрішні (сформованість умінь самостійної навчальної роботи; потреб у самопізнанні, розвитку і самовдосконаленні) чинники професійного саморозвитку [24, с. 37].

Ефективність процесу саморозвитку майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін можливо підвищити завдяки застосуванню відповідних форм, методів, прийомів; корегуванню педагогічної діяльності з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей, індивідуального стилю і спрямованості педагогічних дій [310].

Сприяти розв'язанню проблем, пов'язаних з особистісним розвитком і саморозвитком педагогічних працівників може: запровадження державних заходів стимулювання їхнього особистісного і професійного розвитку; надання йому пріоритетів в освітніх системах усіх рівнів; розроблення науково-методичних засад людиноцентрованої педагогіки і відповідних освітніх технологій; підготовка педагогічних працівників, які можуть надавати психолого-педагогічну допомогу особистості з питань самоактуалізації й самореалізації тощо [568, с. 46]. При цьому процесу саморозвитку майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін будуть сприяти такі заходи: формування готовності до творчого саморозвитку, створення креативного освітнього середовища, розроблення та перевірки на практиці індивідуальної інноваційної програми креативного саморозвитку студента [202].

Саморозвиток передбачає потребу особистості в самозміні, практичному самоперетворенні, що допоможе у творчій самореалізації, де основою є розгортання сутності людини через її індивідуальність. Тому вважаємо за доцільне також: спрямувати освітній процес на самореалізацію, самодетермінацію студентів у майбутній професійній діяльності; наповнювати зміст навчання поняттями і концепціями, що скеровують майбутніх фахівців художнього профілю на рефлексію, самонавчання, самокритичність, саморозвиток, самовдосконалення [516, с. 14]. Успішній організації саморозвитку майбутніх педагогів також сприятиме: усвідомлення студентами

цілей, завдань і можливостей свого розвитку та саморозвитку; спрямованість здобувачів освіти на творчий саморозвиток особистості у процесі навчальної діяльності; створення особливої ситуації розвитку – специфічної системи відносин педагога й студента, які характеризуються відкритістю та довірою; організація поетапного формування ціннісного ставлення студентів до педагогічної діяльності, самовдосконалення в контексті особистісно орієнтованого навчання; розроблення дидактичних засобів, матеріалів із підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до саморозвитку; створення індивідуальних планів творчого саморозвитку студентів у контексті суб'єкт-суб'єктних відносин у ЗВО; врахування загальнодидактичних і методичних принципів в організації саморозвитку майбутніх викладачів [453].

Професійне самовдосконалення викладача – це цілеспрямована, систематична, високоорганізована і творча діяльність, яка полягає у самостійному поглибленні та розширенні професійно-педагогічних знань, розвитку професійно значущих умінь, здібностей і якостей особистості [677, с. 12]. Потреба майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін у самовдосконаленні підтримується його активністю, переконаннями, професійним світоглядом, ціннісними орієнтаціями.

4. Широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів:

- прийняття педагогічним колективом нововведень, які інтенсифікують педагогічну діяльність;
- упровадження та методично доцільне поєднання нових елементів різних освітніх технологій;
- всебічне сприяння, методична підтримка та інформаційно-технічний супровід педагогічного новаторства;
- належне матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу;
- використання продуктивних інформаційно-комунікаційних технологій;
- обґрунтоване запозичення зарубіжного інноваційного досвіду;

- усебічне впровадження в освітню практику інтерактивного навчання як важливого чинника оптимізації підготовки викладача.

Стрімкий розвиток інформатизації виробництва та сфери послуг, впровадження електронних засобів інформації, нових технічних засобів і телекомунікацій спонукає до інновацій у змісті та методах навчання в підготовці майбутніх фахівців художнього профілю. У зв'язку з цим актуальною є організація навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивних методів навчання.

Для активізації пізнавальної діяльності студентів та покращення професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів у ЗВО вважаємо доцільним:

- упровадження діалогу зі студентами під час лекції;
- перетворення практичних занять на дискусійні, де студенти вирішують професійно-педагогічні проблеми на основі власних самостійних напрацювань;
- використання на заняттях презентацій, самостійно підготовлених студентами;
- упровадження рольових і ділових ігор, кейсів;
- виконання студентами індивідуальних і групових навчальних проєктів, які відображають практику роботи за фахом;
- проведення майстер-класів представниками виробництва на практичних або семінарських заняттях;
- використання високопродуктивних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі [268, с. 62].

Пошук інноваційних освітніх технологій, що оптимізують освітній процес і дають змогу студентам сформувати власний культуротворчий простір на заняттях із професійно-художніх дисциплін, є важливим чинником розв'язання проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів – фахівців художнього профілю. Адже компетентність майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін передбачає вміння оперувати власними знаннями,

мобільність і пристосованість до нових потреб ринку праці, здатність управляти потоками інноваційної інформації, творчо й активно співпрацювати зі студентами. Найбільш загальним показником результативності й ефективності підготовки майбутнього викладача є його професійно-педагогічна компетентність як новоутворення в структурі особистості, що визначається особливостями професійної діяльності, вмінням навчати, розвивати і виховувати, застосовуючи інноваційні освітні технології. З огляду на це, у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін вважаємо доцільним використовувати інноваційні художньо-педагогічні технології, які формують широкі професійні компетентності студентів, зокрема технологію художньо-педагогічного спілкування; технологію вербалізації змісту художніх творів; арт-терапію; технологію художнього ілюстрування, технологію демонстрації етапності виконання художніх творів, імпровізаційну технологію, навчально-педагогічні ігри, технологію створення навчально-методичних комплексів тощо (розділ 4.2).

На дієвість процесу стимулювання професійного саморозвитку майбутнього викладача засобами інноваційних технологій впливають: забезпечення постійного позитивного мотивування; набуття досвіду інноваційної педагогічної діяльності; формування вмінь і навичок проектної діяльності як одного з ефективних методів і засобів його професійного саморозвитку; забезпечення наступності й послідовності у професійному саморозвитку майбутнього викладача; усвідомлення необхідності застосування нових знань на практиці [267, с. 15].

Доцільне використання інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів сприяє: створенню позитивного настрою для успішного засвоєння студентами матеріалу; систематизації отриманих знань і розвитку здатності застосовувати їх у педагогічній діяльності; використанню суб'єкт-суб'єктного спілкування під час вирішення навчально-виховних завдань; поліпшенню рівня професійної підготовки в цілому [146, с. 177]. Водночас інноваційні технології дають змогу: змінити рольову позицію студентів;

організувати формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів таким чином, щоб послідовно реалізувати певні освітні етапи: від подання матеріалу – до знань, від знань – до вмінь і навичок, далі – до сукупності загальнокультурних компетенцій і як результат – сформована професійно-педагогічна компетентність. Це сприятиме активізації у студентів потреби щодо самостійного цілеспрямованого, продуктивного пошуку інформації, спонукатиме до творчого її перероблення й актуалізації знань під час виконання загальнокультурних, комунікативних і професійно-спрямованих дослідницьких, проектних, творчих завдань різного ступеня складності.

Інтерактивне навчання формує основні ознаки майбутнього фахівця, який усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю; накопичує життєвий досвід; прагне за допомогою освіти вирішити свої життєві проблеми й досягти конкретної мети на основі застосування здобутих знань, умінь і навичок; самостійно керує власною навчальною діяльністю.

Сучасні інноваційні технології дають можливість комплексно розвивати загальний і культурний світогляд майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, поглибити їхнє розуміння системи універсальних, культурних, загальнолюдських, національних і педагогічних цінностей; формувати здатність використовувати набуті знання, уміння й навички відповідно до ситуацій у педагогічній діяльності, стійку потребу в самоосвіті, саморозвитку, неперервному самовдосконаленні; покращити вміння оцінювати твори мистецтва – тобто сприяють формуванню особистості, здатної до самореалізації на раціональному, емоційному й особистісному рівнях.

5. Неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

- систематичне відстеження стану професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на всіх етапах професійної підготовки та прогнозування її розвитку;
- регулярне тестування з метою отримання інформації про розуміння студентами викладеного матеріалу;

- забезпечення надійного зворотного зв'язку в системі «студент – викладач»;
- самооцінювання студентами власних знань і вмінь на рефлексивній основі;
- експертне оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності студентів під час навчальної та художньо-педагогічної практики із залученням досвідчених фахівців-викладачів професійно-художніх дисциплін.

Моніторингові дослідження успішності вивчення дисциплін у закладах вищої освіти забезпечують комплексність перевірки якості засвоєних знань і формують основи для усвідомлення й удосконалення професійних умінь і навичок [648, с. 536–537]. Основою сучасних моніторингових досліджень в освітній галузі є педагогічні вимірювання, що характеризуються систематичністю, тривалістю в часі, прозорістю й ефективним механізмом відслідковування стану підготовки фахівців і прогнозування їхнього розвитку.

Характерними особливостями моніторингу якості знань є: об'єктивність одержання й оброблення інформації; безперервність і тривалість спостережень за станом освіти; своєчасність використання об'єктивної інформації; важливість моніторингових досліджень, присвячених проблемі модернізації та розвитку освіти; рефлексивність, що проявляється в аналізованні на всіх рівнях освіти результатів навчально-виховної діяльності, здійснення самооцінювання і самоконтролю. Серед складових моніторингу якості навчання виділяють:

- знання теоретичного матеріалу (виявляються за допомогою проведення колоквіуму, фронтального опитування під час лекційних і практичних занять);
- уміння – перевірка рівнів рефлексивної здатності студентів, що характеризується стійкістю навчальних дій і темпів їх удосконалення в освітньому процесі (виявляються за допомогою відповідних аудиторних самостійних, контрольних і творчих робіт);
- навички щодо здатності студента продемонструвати під час контролю достатній базис перших двох складових, які характеризуються автоматизованістю – відсутністю свідомого контролю, швидкістю та точністю

виконання (оцінюють шляхом проведення підсумкового контролю у вигляді заліку або екзамену).

Проведення моніторингового дослідження дає змогу одержати оперативну, достовірну інформацію про освітній процес, зокрема про: якість функціонування освітнього процесу та навчально-методичного забезпечення; якість створених для успішного навчання умов у закладі вищої освіти; чинники, що впливають на ефективність освітнього процесу; рівень пізнавальної активності його учасників; рівень інтенсивності пізнавального процесу; рівень особистісного і професійного розвитку учасників освітнього процесу; рівень засвоєння теоретичних знань, професійних умінь і практичних навичок; рівень професійного становлення учасників освітнього процесу тощо [650, с. 32]. Моніторингові дослідження допоможуть організації надійного зворотного зв'язку в системі «студент – викладач» і дадуть можливість одержувати вірогідну інформацію про засвоєння знань студентами в необхідний час [343, с. 109]. Невід'ємною складовою забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців є також оцінювання показників, які лежать поза системою освіти, а саме: якість життя, яка вбирає в себе ціннісні орієнтири особистості, заробітну плату, забезпечення ІКТ та ін. Ці показники в Україні, порівняно з розвиненими країнами світу, значно нижчі. Навчати і виховувати студентів мають викладачі ЗВО, які самі впроваджують і дотримуються ціннісних засад освіти, адже від них залежить якість освітнього процесу та професійної підготовки українських громадян.

Важливою обставиною, яка забезпечує ефективність моніторингу якості професійної підготовки, є відповідність його процедур вимогам культури оцінювання. Це означає: необхідність визначення чітких критеріїв і розроблення процедур оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; наявність кваліфікованих експертів; розроблення форм фіксації інформації під час моніторингу та часових характеристик оцінювання. Лише в такому разі здійснення моніторингу у ЗВО

сприятиме підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців.

Вважаємо, що в разі дотримання обґрунтованих педагогічних умов у освітньому процесі ЗВО професійна підготовка, організована на запропонованих нами засадах і за розробленою моделлю, перетвориться на процес самоактуалізації, вільної самореалізації та неперервного саморозвитку творчої індивідуальності студентів, що виявлятиметься в різних видах їхньої педагогічної та мистецької діяльності. Загалом підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін має спрямовуватись на забезпечення майбутніх фахівців належним рівнем професійно-педагогічної компетентності, формування в них відповідних соціально та професійно важливих якостей з одночасним розвитком загальної та педагогічної культури, а для цього потрібно забезпечити студентів інтегрованими знаннями, необхідними не лише для роботи за обраним фахом, а й для усвідомлення шляхів подальшого розвитку своєї професійної діяльності та неперервного самовдосконалення в ній.

Реалізація на практиці обґрунтованих педагогічних умов спрямована на досягнення основної мети – формування в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін професійно-педагогічної компетентності, ставлення до неї як до важливого чинника успішної професійної діяльності, усвідомлення необхідності професійного самовдосконалення через її розвиток, забезпечення готовності особистості до майбутньої професійної діяльності з урахуванням вимог суспільства до освітньої галузі.

На цій основі в наступному підрозділі розглядатиметься концепція професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, основні положення якої спрямовані на: розкриття сутності та особливостей культури майбутнього педагога, що базується на формуванні та розвитку системи загальнолюдських, морально-культурних, наукових і педагогічних цінностей; пошуку варіативних шляхів для активізації та підвищення якості їхньої професійно-педагогічної підготовки.

Висновки до розділу

Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін є цілеспрямованим, багатоаспектним, структурованим, упорядкованим динамічним комплексом професійного навчання, виховання та розвитку студентів художніх і педагогічних ЗВО, результатом якого є становлення їхньої професійно-педагогічної компетентності. Система об'єднує відносно самостійні, але взаємопов'язані та взаємозумовлені підсистеми: гуманістичну (духовно-етичну, морально-виховну, соціально-гуманітарну, естетичну, просвітницьку); загальнокультурну (теоретико-методологічну, загальнонаукову та культурологічну); професійно-художню (фундаментальну, мистецько-наукову, культуротворчу, художньо-творчу, дизайнерську й ужитково-виробничу, пошуково-дослідницьку); психолого-педагогічну (науково-педагогічну, фахово-методичну та науково-дослідну). Ця система передбачає нормативну та вибірккову складові.

Організація професійної підготовки студентів – майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін базується на сукупності педагогічних принципів: загальнодидактичних; професійного навчання; вищої освіти; педагогічної освіти; художньої освіти; художньо-педагогічних; специфічних. Зокрема до специфічних принципів відносимо такі: культуротворчості; художності; креативності; естетизації професійно-художнього навчання; духовно-естетичного саморозвитку; психологічної комфортності; інформатизації підготовки викладачів.

Вивчення теорії та практики професійно-педагогічної освіти в художніх і педагогічних ЗВО дали змогу побудувати структурно-функціональну модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. Вона охоплює процесуальний і змістовий аспекти, має динамічний характер і містить три блоки: методологічно-цільовий (соціальне замовлення, Державні стандарти освіти, мета, завдання, методологічні підходи, принципи, рівні культуротворчої діяльності, культуротворчу роль викладача),

організаційно-процесуальний (функції, етапи, компоненти, методи, педагогічні умови, розвиток ціннісних відносин, інновації в освітньому процесі), діагностично-коригувальний (критерії, рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності, діагностику процесу підготовки фахівця, передбачуваний результат). Завдання моделі: актуалізація мотиваційної сфери майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін щодо оволодіння компонентами професійно-педагогічної компетентності на засадах методологічних підходів і визначених принципів.

Для оптимізації внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на навчання студентів художніх і педагогічних ЗВО, були обґрунтовані педагогічні умови, за яких професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін набуде більшої ефективності:

- урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів;
- прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів;
- широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів;
- неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

Обґрунтовані педагогічні умови визначають взаємодію низки чинників, характеризують процес навчання майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін як цілісну та послідовну систему формування їхньої професійно-педагогічної компетентності з урахуванням сукупності специфічних принципів. Дотримання кожної з цих умов сприятиме успішній реалізації системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і забезпечить активне залучення студентів до навчально-пізнавальної, виховної,

професійно-мистецької, науково-дослідницької та самоосвітньої діяльності у ЗВО.

Основні ідеї, положення та висновки, викладені у третьому розділі, відображені в публікаціях автора [254; 234; 248; 264; 256; 252; 245].

РОЗДІЛ 4

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН

4.1. Концепція професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти

Преамбула

Науковий прогрес дуже стрімкий, тому майбутні фахівці, які навчаються за інноваційними, але вузькоспеціалізованими напрямками, ризикують на момент закінчення ЗВО стикнутися з втратою потреби в них як фахівцях. Тому на думку багатьох науковців, сьогодення вимагає від особистості вчитися та вдосконалюватися впродовж усього життя [179, с. 34]. Особливо важливо це для педагогічних і науково-педагогічних працівників, зокрема тих, що працюють за професійно художнім профілем.

Художньо-педагогічна підготовка має свої специфічні риси, оскільки її завдання – сформувати високу художню культуру, розвинений художній смак людини, художнє чуття, художнє бачення, а також професійно-педагогічну компетентність, необхідну для подальшого навчання та виховання цих рис у своїх вихованців. У діяльності викладачів професійно-художніх дисциплін переважають, емоційні, сенсорні та моторні види активності. Реалізуючи себе в образах, чуттях, фахівці насамперед спираються на художню обдарованість – особливу спроможність зорових і дотикових сприймань, розвинену емоційну, образну пам'ять, наочно-образне мислення, просторову, відтворну та творчу уяву, спостережливість і вміння концентрувати увагу, здатність відчутти естетичний «настрій» оточення, побачити красу форм і кольорів. Таким чином, для успішної професійно-мистецької та педагогічної діяльності потрібен комплекс здібностей, не окремих компонентів, а цілісної структури. Оновлення системи вітчизняної мистецької освіти має відбуватися шляхом оптимізації

підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін із метою максимальної реалізації їхнього професійно-творчого потенціалу в педагогічній діяльності.

Вступ

Мистецька освіта – це процес опанування людиною художньої культури свого народу і людства, один із найважливіших способів розвитку та формування цілісної особистості, її духовності, творчої індивідуальності інтелектуального й емоційного багатства [552, с. 28]. Мистецька освіта має великий потенціал для навчання, виховання, розвитку педагогічної та професійної майстерності майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін та є компонентом змісту його фахової підготовки. Саме вона, через формування художньо-творчої активної особистості майбутнього викладача виступає як засіб його соціалізації, професійного становлення та зростання, стає складовою всіх сфер культури й освіти формуючи у процесі навчання та виховання мистецькі цінності.

Вплив мистецтва на виховання людини визначальною мірою залежить від його художньо-естетичного розвитку, адже без знання законів художнього відображення дійсності, без розуміння мови і художніх засобів, мистецтво не збуджує ні думок, ні глибоких почуттів.

Професійна підготовка, яка формує професійно-педагогічну компетентність студентів, вбирає історичні здобутки вітчизняної та світової тенденції. Теоретико-методологічний компонент системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін визначає ціль, зміст, принципи, методику, які сприяють успішній реалізацію професійної діяльності, її потенціал і спрямованість на професійно-педагогічну компетентність майбутнього викладача. Цей процес нерозривно пов'язаний зі спілкуванням і мисленням, з розвитком творчості, дивергентного мисленням, гнучкістю, емпатійністю, застосуванням рефлексії, імпровізації. Потужним чинником є суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Мистецтво через художній образ і здатність викликати сильне емоційне переживання впливає на мислення, почуття та волю як окремої людини, так і певного соціуму, всього народу.

Вихідні методологічні засади

Врахування низки загальнонаукових і психолого-педагогічних підходів передбачає покращення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю. Серед них: феноменологічний, системний, компетентнісний, культурологічний, аксіологічний, інноваційний, контекстний, особистісно орієнтований, гуманістичний, креативний, акмеологічний, діяльнісний.

Феноменологічний підхід – надає можливість проаналізувати рівень своїх знань, порівняти їх з іншими знаннями; зайнятися рефлексією набутих знань, умінь, мотивів, цілей, почуттів, художньо-педагогічного досвіду; розвивати глибинне розуміння моральних якостей і на основі цього формувати нові [778].

Системний підхід базується на теорії розвитку систем різної природи [628, с. 142]. Завдання цього підходу полягає в озброєнні студентів фактичними і теоретичними, методологічними знаннями і знаннями про структурні зв'язки між ними.

Компетентнісний підхід передбачає засвоєння знань, умінь, навичок, максимальне застосування теоретичного матеріалу під час розв'язування життєво важливих завдань, набуття соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій (ціннісне ставлення до себе, родини, до праці та природи, культури, суспільства та держави) [583, с. 7]. Реалізація компетентнісного підходу передбачає формування професійно-педагогічної компетентності фахівців як загальної когнітивної здібності особистості та професійно значущої якості, сутність якої полягає у зв'язку між навичками майбутнього фахівця та вдалим виконанням поставленого професійного завдання, що сприяє формуванню вищого рівня підготовленості майбутнього фахівця [766].

Культурологічний підхід спрямований на становлення культурної особистості фахівця, формування студента як носія культури, яка впливає та забезпечує повноцінне існування в світі та професійній діяльності [407, с. 54]; формують у молодій людині загальнолюдські та професійні цінності, що визначають її ставлення до світу, своєї діяльності, самої себе як особистості та професіонала.

Аксіологічний підхід пояснює специфіку і зміст культури через категорію цінності, як вищий рівень облагодженості природних і соціальних умов життя і людських стосунків, практичну реалізацію загальнолюдських і духовних якостей. Аксіологічний підхід в розвитку професійно-художньої освіти передбачає вивчення художніх явищ з позиції їх можливостей для задоволення індивідуально-особистісних потреб людини.

Інноваційний підхід – зальнодидактичний процес, який передбачає використання сукупності креативних методів та прийомів професійно-педагогічної діяльності суб'єктів освітнього процесу. Його діяльність спрямована на досягнення мети навчання, формування професіонала нового часу. Особливістю цього підходу є пошук нових форм, методів і засобів навчання; впровадження інновацій в навчальний процес на засадах нової філософії освіти [627, с. 3]. Інноваційний підхід створює сприятливі умови для розвитку творчості студентів і викладачів.

Контекстний підхід – це підкорення змісту і логіки вивчення навчального матеріалу потребам майбутньої професійної діяльності, щоб зацікавити навчальним процесом, надати підготовці предметний, конкретний характер що сприяє посиленню пізнавального інтересу і пізнавальної активності. Основний акцент у контекстному навчанні робиться на формуванні професійної спрямованості та професійної мотивації в майбутнього фахівця.

Особистісний підхід до професійної освіти передбачає [407, с. 54] врахування спрямованості особистості, її досвіду, особливостей психологічних процесів, типологічних властивостей, що змінює уявлення про пріоритетні завдання професійної підготовки.

Гуманістичний підхід, займається вивченням можливостей і здібностей людини; аналізує явища творчості, розвитку, реалізації людських можливостей, становлення, спонтанності, смислу, досвіду тощо [38, с. 183].

Креативний підхід дозволяє викладачеві імпровізувати, самовдосконалюватись, адаптуватись, знаходити найбільш прийнятне рішення при нестандартних ситуаціях, вдало використовувати внутрішні резерви

особистості. Креативний підхід визначає зміну основної схеми взаємодії викладачів і студентів, що включає суб'єкт-суб'єктне, рівноправне навчальне співробітництво, прагнення до самореалізації та самовираження в усіх видах діяльності, а також сформованість досвіду творчої діяльності, покликаною забезпечити готовність до пошуку вирішення нових проблем, до творчого перетворення дійсності.

Сутність *акмеологічного підходу* полягає в дослідженні особистості як цілісного феномена; орієнтації на постійне самовдосконалення, мотивації до високих досягнень і результатів; створення необхідних умов для творчої діяльності та самореалізації творчого потенціалу особистості [117, с. 78].

Діяльнісний підхід у навчанні та вихованні формує уявлення про єдність особистості з її професійною діяльністю. Діяльність у її різноманітних формах безпосередньо чи опосередковано здійснює зміни в структурі особистості; особистість же, у свою чергу, одночасно безпосередньо й опосередковано робить вибір які види і форми діяльності задовольняють потреби її особистісного розвитку. Діяльнісний підхід дозволяє виявити можливості формування індивідуальних творчих здібностей і творчих якостей майбутніх викладачів у різних видах діяльності [103, с. 11].

Отже, методологічну основу нашої концепції становлять загальнонаукові та психолого-педагогічні підходи; теорія художньо-педагогічної освіти щодо феномена художньої інтеграції в навчальному процесі; а також положення сучасної парадигми освіти про важливу роль культурологічного підходу у професійній освіті; концептуальних положеннях теорії виховання тощо.

Нормативні документи, на яких базується концепція

Концептуальні положення професійної підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін визначені в низці державних нормативних документів: Конституції України (1996) [279]; Законі України «Про освіту» (1991), в якому училища культури і мистецтв, як й інші заклади освіти цього типу, віднесені до закладів вищої освіти [503], Законі України «Про загальну середню освіту» (1999) [490], «Про професійно-технічну освіту» (1998) [510; 508], «Про вищу

освіту» (2002) [488], «Про вищу освіту» (2014 р.) [488], Національній доктрині розвитку освіти (2002) [504], Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки (2012р.) [401; 505], Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [494], Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти [492]; Концепції професійної освіти України [282], Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні (2004) [409], Концепції державного стандарту професійно-технічної освіти України [280], Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури [281], Концепції професійно-художньої освіти [528], у Положеннях «Про ступеневу професійно-технічну освіту» (1999) [386], Указі Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (2006) [499], у Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки [401; 505].

Державні документи України про освіту скеровують педагогічні заклади вищої освіти на перегляд змісту, форм, методів підготовки спеціалістів, їх культурного розвитку й естетичного виховання.

Стан підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в Україні

Художньо-педагогічна освіта нині перебуває в постійному пошуку, впроваджуючи позитивні зміни в навчальний і виховний процеси. Основні інноваційні засади, які впроваджуються: неперервність навчання; особистісно зорієнтоване навчання; компетентісно спрямоване навчання; розвивальне навчання; інтегроване навчання; профільне навчання; інтерактивні технології навчання; проектні технології; комплексне оцінювання дидактичного процесу (навчальних досягнень студентів) [452, с. 9].

Нині в галузі сучасної художньо-педагогічної освіти, актуальною залишається гостра потреба в зміні підходів і власне до змісту професійно-художніх дисциплін й принципів позицій щодо необхідності посилення їх творчо-активізувального впливу на якість професійної підготовки викладачів в українських педагогічних закладах вищої освіти.

Загалом аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО показав: невідповідність якості їхньої професійної підготовленості до сучасних вимог щодо педагогічної майстерності, рівня професійно-педагогічної компетентності, методичної та мистецької підготовленості; недостатнє навчально-методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення закладів вищої освіти; соціальну незахищеність педагогічної професії; недостатню увагу у процесі педагогічної освіти щодо формування інтересу до професійної діяльності та запобігання можливого розчарування професією. Отже, незважаючи на здобутки в теорії та методиці мистецької освіти, актуальною є потреба в зміні підходів до навчального процесу та принципових позицій щодо здійснення творчо-інноваційного впливу на професійний розвиток та необхідності піднесення якості підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в українських ЗВО.

Проблеми, на розв'язання яких спрямована концепція

Заклади вищої освіти України нині змінюють модель освітнього процесу, переходячи від адаптаційної та репродуктивної до творчої освіти, що передбачає навчання студентів здатності виробляти й ухвалювати рішення, обирати механізми формування методичних навичок, мотиваційно-позитивного ставлення до майбутньої професії, навичок творчої самореалізації та адаптації, професійного самовизначення, забезпечення студентів досвідом творчої діяльності. Модернізація художньо-педагогічної освіти в такому напрямі потребує вдосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки, застосування інноваційних та інтерактивних технологій навчання.

Розвиток професійно-педагогічної освіти в напрямі багаторівневості, варіативності стимулює пошук моделей навчання, які дозволяють студентам усвідомити особистісний потенціал, активізувати внутрішньо-особистісні механізми ефективного засвоєння професії, здійснити пошук резервів удосконалення професійної підготовки. Тому існує необхідність перетворення ЗВО в середовище, яке сприятиме розвитку у студентів індивідуального стилю мислення та діяльності, сприятиме успішній самореалізації молоді в професії і

створить передумови ефективної підтримки розвитку індивідуальності студентів. Перегляду також потребують питання, які стосуються організаційно-педагогічних засад і методики професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів художнього профілю; набуття первинного практичного досвіду, необхідного для реалізації одержаних знань у практичній діяльності; виховання моральних принципів (формування духовного світу майбутніх фахівців, становлення та професійного розвитку їхнього світогляду, гуманістичних переконань); вироблення свідомого ставлення до освіти; отримання позитивних емоцій від професійної діяльності; формування громадянської позиції; гуманістичне спрямування навчання.

Загалом, сучасна професійно-педагогічна підготовка художнього профілю має багато проблем. Кризова ситуація в українській освіті поглиблюється внаслідок непослідовності, суперечливості підходів до визначення характеру необхідних перетворень у цій галузі. В Україні відбувається процес некерованого самовідтворення освітньої системи, тому вона з прогресивної перетворюється на консервативну [621].

Одже провідною проблемою сучасної художньо-педагогічної освіти, на вирішення якої скерорвана наша концепція, є її модернізація в напрямі подальшого вдосконалення методологічних засад, створення сучасної моделі професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, пошуку інноваційних методів і технологій навчання, які формують професійно-педагогічну компетентність і художню культуру особистості викладача професійно-художніх дисциплін.

Мета та ідея концепції

Підготовка студентів педагогічних ЗВО, які вчаться на мистецьких спеціальностях, а також студентів художніх ЗВО, які отримують педагогічну освіту, спрямована на формування професійно-педагогічної компетентності, що визначає здатність і професійну готовність майбутніх викладачів до процесу художньо-естетичного виховання молоді, вироблення особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей, індивідуальне визначення у світі мистецьких

цінностей, професійне самовдосконалення, новаторство, самореалізація в мистецтві, саморозвиток і самовдосконалення особистості. Інноваційне навчання в цьому контексті відображає перехід від консервативного до творчого опанування професією, передбачає зміни освітньої системи, форм, методів, технологій навчання та виховання, що забезпечують розвиток мислення, здібностей, креативних можливостей студентів [123, с. 279].

Основна ідея концепції ґрунтується на положенні про те, що в час інноваційних змін у соціумі викладачі професійно-художніх дисциплін мають орієнтуватись у художньо-творчих аспектах життєдіяльності людини і гармонізувати з навколишнім середовищем. Успішно вирішити цю проблему можна лише забезпечивши належну гуманістичну, загальнопрофесійну та професійно орієнтовану психолого-педагогічну підготовку фахівців відповідно до стандартів педагогічної освіти шляхом розроблення інноваційної методики формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, впровадження у ЗВО інтерактивного навчання як важливого чинника підготовки викладача професійно-художніх дисциплін та виконання низки інших заходів.

Мета концепції полягає в розробці й апробації в українських художніх і педагогічних ЗВО інноваційного освітнього середовища на основі системного використання компетентнісного, інноваційного, креативного та інших сучасних підходів до формування висококваліфікованих викладачів відповідно до їхніх здібностей, освітніх можливостей і навчальних досягнень.

Наша концепція побудована на основних наукових положеннях, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають концептуальні засади удосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, розвитку їхньої мотивації та професійно-педагогічної компетентності.

Методологічний концепт визначає наукове підґрунтя (філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий і міждисциплінарний рівні) проблеми

підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, що досліджується з позицій феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, інноваційного, контекстного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного підходів; передбачає побудови моделі професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін та розроблення технологічного забезпечення реалізації нововведень у педагогічних закладах вищої освіти.

Теоретичний концепт відображає цілісність аналізу та дослідження сукупності компонентів професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, які пов'язані між собою і формулюють вихідні теоретичні аспекти системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін як відкритої освітньої системи, що містить методологічно-цільовий; організаційно-процесуальний, діагностично-коригувальний структурні елементи (блоки). Удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін відповідно до суспільних потреб і вимог художньої галузі визначається сформованістю інноваційних стратегій ЗВО, широтою та інтенсивністю суб'єкт-суб'єктної взаємодії в інноваційному освітньому середовищі та рівнем творчого потенціалу науково-педагогічних працівників.

Методичний концепт передбачає упровадження запропонованих нововведень, розроблення методів і технологій проектування, реалізації, експертного оцінювання, експериментальної перевірки, моніторингу та коригування інновацій в освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти, здійснення яких потребує належного рівня підготовленості науково-педагогічних працівників ЗВО, оновлення та структурування змісту професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО відповідно до сучасних дидактичних вимог і національної системи художньо-професійної освіти, модернізації програмно-методичного забезпечення науково-дослідної та оптимізації навчально-методичної діяльності, розроблення критеріїв, показників і рівнів професійно-педагогічної компетентності студентів. Інноваційні

технології в навчанні майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін спрямовані на підвищення ефективності освітньої системи та її виходу на якісно новий рівень функціонування і мають ґрунтуватися на розумінні сутності професійно-педагогічної підготовки у ЗВО як системи, процесу, діяльності та результату – формування соціально активних, компетентних викладачів, здатних творчо діяти відповідно до сучасного змісту, форм, методів і засобів навчально-виховної роботи в художніх закладах освіти різного рівня та профілю.

Завданням авторської концепції є: задоволення потреб особистості та суспільства в освітніх послугах щодо підготовки фахівців художньо-педагогічного профілю з урахуванням потреб вітчизняного ринку праці та міжнародного досвіду; забезпечення доступу молоді до якісної професійної освіти, що сприятиме соціально-економічному зростанню в масштабах регіону та країни; випереджальна розбудова системи професійної освіти; розвиток особистісного потенціалу фахівців, зокрема відповідальності, креативності, професійної мобільності.

Шляхи розв'язання проблем

З метою удосконалення процесу професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін і формування їхньої професійно-педагогічної компетентності пропонуємо:

- створити спільну робочу групу для розробки Програми модернізації у галузі художньо-педагогічної освіти, що більш повно дозволила б урахувати специфіку інтеграції вищої освіти України в Європейський освітній простір та перспективи організації художньо-педагогічної освіти на експорт;
- розширити можливості для самореалізації;
- удосконалити процес викладання з метою підвищення якості освіти;
- забезпечити духовно-естетичний розвиток майбутнього фахівця в контексті сучасних тенденцій художньо-педагогічної освіти;
- удосконалити підготовку майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін засобами інформатизації;

–запровадити практику проведення постійно діючих виставок, інформаційно-консультативних центрів і рекламних акцій для популяризації художньо-педагогічної освіти, зокрема за кордоном;

– підвищити рівень та удосконалювати програми академічної мобільності студентів, аспірантів, викладачів, докторантів, науковців;

–забезпечити доступ аспірантів, викладачів і докторантів до електронних журналів, що входять до міжнародних науко-метричних баз;

– розглянути можливості повного або поетапного переведення змісту фундаментальних і професійних дисциплін на міжнародну термінологію з метою реалізації принципу мобільності студентів;

– для зацікавлення студентів навчальним процесом, при розробці викладачами робочих навчальних програм з професійно-художніх дисциплін у зміст і завдання самостійної роботи для студентів вводити питання, пов'язані з особливостями побуту й традицій тих регіонів із яких походять студенти;

– організувати розроблення та постійне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу викладання дисциплін професійно-художнього спрямування;

– з метою обміну досвідом проводити заходи полікультурної спрямованості, залучаючи студентів до спільних проектів, культурних подій тощо;

– покращити працевлаштування випускників.

Основні положення

Вважаємо, що оскільки нині стандарти вищої освіти розроблені на компетентнісній основі, це має бути відображено у структурі професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Ця структура, незалежно від профілю закладу освіти (художнього чи педагогічного) має бути по-суті ідентичною, хоч принцип автономності дозволяє кожному ЗВО необхідним чином врахувати власну специфіку, регіональні особливості та запити роботодавців. При цьому, безперечно, навчальні дисципліни (курси) в навчальному плані поділяються на нормативну (обов'язкову, інваріантну) та

вибіркову (варіативну) частину, що дає змогу студентам проектувати власну професійно-педагогічну компетентність та освітню траєкторію.

Підготовка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО реалізується упродовж трьох етапів, спрямованих на формування всіх складових професійно-педагогічної компетентності:

Мотиваційно-орієнтувальний – передбачає формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками і використання їх у художньо-педагогічній діяльності, активізацію потреби майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у самостійній художньо-творчій діяльності.

Когнітивно-діяльнісний – присвячений опануванню системою знань (психолого-педагогічних, художньо-педагогічних, фахово-методичних, естетико-культурологічних), набуттю фахових і художньо-творчих умінь і навичок.

Творчо-реалізаційний – забезпечує реалізацію засвоєних знань, умінь, навичок у процесі самостійної творчої художньо-педагогічної діяльності студентів. Цей етап формує творчий досвід майбутніх фахівців, який набувається під час проходження педагогічних практик і позанавчальної діяльності. Підготовка студентів відбувається у процесі колективних, групових та індивідуальних форм роботи за допомогою традиційних і нетрадиційних (інтерактивні заняття, тренінги, індивідуальні художньо-творчі завдання, мультимедіа-презентації, проведення майстер-класів тощо) методів і технологій, які забезпечують суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію.

Виконання всіх етапів уможливорює чітке забезпечення педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, до яких ми відносимо такі: урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів; прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів; широке

застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів; неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

Продуктивність навчання студентів упродовж визначених етапів забезпечується вибором відповідних форм, методів і прийомів навчання для організації педагогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, завдяки чому налагоджується співтворчість педагога і студента. Освітня діяльність відбувається за допомогою колективних, групових та індивідуальних форм (лекцій, практичних, семінарських, самостійних робіт, різноманітних педагогічних і виробничих практик тощо) з використанням традиційних і нетрадиційних (інтерактивних, художньо-педагогічних, художньо-творчих) методів і технологій, які забезпечують суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію. Навчання студентів відповідно до розробленої системи забезпечується комплексом методів, прийомів і технологій [305, с. 191].

Запропонована концепція пропонує інноваційний розвиток неперервної професійно-педагогічної підготовки фахівців художнього профілю – викладачів професійно-художніх дисциплін упродовж усього періоду навчання у ЗВО відповідно до світових стандартів.

Реалізація концепції

Мета концепції досягається завдяки: реформуванню та модернізації професійно-художньої освіти; створення системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; застосування інноваційних методик і технологій у процесі підготовки фахівців художнього профілю, здатних активно й творчо застосовувати набуті знання у майбутній професійно-педагогічній діяльності; формування моральних та естетичних цінностей студентів; формування наукового та художнього мислення; виховання культури професійно-художньої діяльності; розроблення та запровадження державних стандартів професійно-художньої освіти з різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; забезпечення комп'ютерної грамотності; створення

комплексу науково-методичного забезпечення; сприяння мобільності студентів, аспірантів і викладачів для набуття художньо-педагогічного досвіду тощо.

Для реалізації концепції передбачається усунення недоліків у змісті, формах і методах професійної підготовки, створення та підтримання у студентів адекватних психологічних настанов, добір і застосування продуктивних методик і технологій навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення й ефективне управління освітнім процесом.

На наш погляд, для формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО в її структурі доцільно розрізняти такі компоненти: мотиваційний; когнітивний; комунікативний; культуротворчий; художньо-творчий; аксіологічний; організаційно-педагогічний; рефлексивно-аналітичний.

Набуття майбутніми викладачами професійно-художніх дисциплін знань, умінь, навичок, досвіду, спрямованих на формування та вдосконалення всіх компонентів їхньої професійно-педагогічної компетентності, сприяє інтелектуальному та культурному розвитку особистості, формуванню здатності швидко реагувати на потреби ринку освітніх послуг та запити суспільства. Тому важливим є усвідомлення студентами під час навчання самого поняття компетентності, розуміння, які компетентності та яким чином необхідно сформувати у професійній підготовці.

Отже, завдання підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти України полягає в цілеспрямованому формуванні у студентів у процесі навчання компонентів професійно-педагогічної компетентності. Це потребує злагодженої роботи викладачів та адміністрації ЗВО в напрямі модернізації освітнього процесу з використанням кращих здобутків педагогічної науки.

Тому ми пропонуємо впровадження концепції яка обіймає комплекс організаційно-управлінських, соціальних, психолого-педагогічних, матеріально-технічних і кадрових заходів, що передбачають:

- формування інноваційного стилю управління художніми і педагогічними ЗВО;

- просування на державному рівні ставлення до художньої та педагогічної ланок освіти як особливо значущих сфер людської діяльності, життєво необхідних для розвитку суспільства;

- взаємодію органів управління культури і освіти на державному, регіональному і муніципальному рівнях на основі міжвідомчих координаційних планів і програм;

- збереження та розвиток закладів освіти, установ культури і мистецтва; визначення правового статусу та нормативної бази їх діяльності в загальній системі української освіти, культури і мистецтва;

- модернізацію професійної підготовки викладачів на базі наукових підходів, які довели свою ефективність у закладах вищої освіти і забезпечують перехід професійно-педагогічної освіти на якісно новий рівень.

Професійно-педагогічну компетентність викладача професійно-художніх дисциплін складає сукупність його здатностей застосовувати художні засоби, інноваційні методи і технології для якісного продуктивного опрацювання, засвоєння та відтворення отриманої інформації, ефективної організації освітнього процесу; майбутній фахівець зобов'язаний оволодіти педагогічною і художньою майстерністю, сформувати вміння самостійної художньо-творчої діяльності в різних видах і жанрах образотворчого мистецтва. Професійно-педагогічну компетентність майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін необхідно формувати, враховуючи її складові: мотиви, психологічну готовність; здібності, особистісні якості, мислення, емоції та відчуття художньо-естетичного смаку; вміння застосовувати знання з художньо-педагогічної діяльності. Кінцевим результатом навчання у ЗВО має бути високий рівень випускників з усіх компонентів професійно-педагогічної компетентності: мотиваційного, когнітивного, комунікативного, культуротворчого, художньо-творчого, аксіологічного, організаційно-педагогічного та рефлексивно-аналітичного.

Реалізація концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти художнього та педагогічного профілю повинна поспіль забезпечувати в освітньому процесі:

- оптимальні педагогічні умови професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін;
- міждисциплінарні зв'язки і синтез мистецтв як чинник професійного розвитку творчої особистості викладача;
- упровадження інформаційно-комунікаційних технологій як вагомого напрямку вдосконалення підготовки сучасного викладача;
- розроблення науково-методичне забезпечення та впровадження в підготовку майбутніх викладачів практико орієнтованих технологій художньої підготовки, активних та інтерактивних методів, методів і засобів організації проектної діяльності;
- активну участь засобів масової інформації в художньо-просвітницької діяльності; видання нових підручників, навчальних посібників, монографій із мистецтва, історії та теорії художньої культури;
- вдосконалення діяльності установ культури і мистецтва з розвитку масових загальнодоступних форм мистецької освіти та художньо-творчої діяльності для різних груп населення;
- активне залучення до процесу змін університетів співробітників, які визнають баланс між колективізмом та індивідуалізмом;
- розроблення та впровадження цілісного комплексу критеріїв оцінювання ефективності функціонування системи художньо-педагогічної освіти;
- проведення соціально-економічних і конкретно соціологічних досліджень для виявлення стану та динаміки розвитку художньої освіти і художньої культури суспільства;
- підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів з урахуванням реальних суспільних потреб, нових тенденцій в розвитку художньої культури, світового досвіду;

- істотне зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти, розроблення заходів з матеріального стимулювання та гідної оплати праці викладачів;
- сприяння мобільності студентів і викладачів;
- створення пільгових умов оподаткування для установ та організацій, що здійснюють благодійну допомогу сфері мистецької освіти;
- підвищення ролі сучасних інформаційних засобів і технологій у художньо-освітньому процесі.

Концепція професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю є ефективною за умов їх залучення до культурно-творчого діалогу – обміну культурними ідеями, цінностями і смислами, що сприяє виникненню нових смислів культури. Результатом діалогу культур є культурна інтеграція як фундаментальне явище, що пропонує глобальне зближення національних культур і цінностей, зміцнення культурних і комунікаційних зв'язків, популяризацію та розповсюдження досягнень науки і мистецтва. Це процес культурної комунікації та взаємодії студентів і викладачів, що забезпечує спільну творчу, продуктивну навчально-пізнавальну та соціокультурну діяльність, яка сприяє ціннісно-смисловому самовизначенню, взаємозбагаченню й особистісному розвитку.

Очікувані результати

Сутність підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін за нашою концепцією полягає у формуванні в них інтегрованої професійної компетентності як системи знань і умінь, якостей особистості, необхідних для виконання комплексу функцій професійної діяльності на високому рівні. Професійно-педагогічна підготовка в художніх і педагогічних ЗВО має здійснюватися за високопродуктивними організаційними формами, моделями і програмами, основна мета яких – формування позитивної мотивації та залучення до активної навчально-пізнавальної діяльності, що є основою професійного саморозвитку майбутнього педагога.

Сучасне розуміння діяльності викладача професійно-художніх дисциплін спонукає сприймати його як людину високої моралі та культури, яка має вплив на духовний розвиток тих, кого він навчає та виховує; педагога, який здатний готувати своїх учнів (студентів) до життя та суспільно-професійної діяльності в природно-екологічному, політично-правовому, культурно-освітньому, інформаційному та виробничому середовищі. Тому домінантою навчально-виховного процесу у ЗВО стає підготовка викладача, спроможного усвідомлювати і реалізовувати свої компетентності в загальному соціокультурному контексті.

Підсумки

Українська держава повинна прагнути до якісних зрушень у власному розвитку, спрямовувати освітню політику на реформування змісту освіти відповідно до сучасних тенденцій розвитку світових освітніх систем і на забезпечення якості освітнього процесу відповідно до європейського та світового рівнів. Питання забезпечення якості освіти потребує постійного контролю, оцінки впроваджених новацій, змін, їх експертизи та кваліфікованого супроводу.

Розроблена нами концепція підтримує перехід до сталого інноваційного розвитку неперервної системи професійної освіти фахівців художнього профілю упродовж усього життя відповідно до світових стандартів. Проектування й апробація в українських педагогічних та художніх ЗВО інноваційного освітнього середовища професійно-педагогічної підготовки фахівців художнього профілю – викладачів професійно-художніх дисциплін на основі системного використання компетентнісного, інноваційного, креативного та інших сучасних підходів сприятиме покращенню структури та якості художньо-педагогічної освіти, збалансованості потреб ринку і запитів студентської молоді, дасть змогу підвищити якість підготовки фахівців художнього профілю та задовілити попит ринку праці у цих кваліфікованих фахівцях.

4.2. Багатоетапна методика формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО

Професійна підготовка, яка формує професійно-педагогічну компетентність майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, вбирає історичні здобутки вітчизняної та світової тенденції. Теоретико-методологічний компонент системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю зумовлює зміни в цілях, меті, принципах, функціях, методиці професійно-художньої освіти, що гарантує реалізацію в професійно-педагогічній діяльності її потенціалу та спрямованість на поступове накопичення компонентів професійно-педагогічної компетентності студентів.

Під інноваційним розвитком ми розуміємо впровадження нововведень, необхідних для збільшення інноваційного потенціалу в професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців художнього профілю. Ці інновації ефективно покращуватимуть результати професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін в галузі художньо-естетичного виховання, вдосконалюючи освітні, виховні та дидактичні аспекти педагогічної системи, стимулюючи впровадження високоефективних освітніх технологій.

Завдання методики. Науковці та практики обґрунтовують концептуальні вимоги до фахової підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, яким окрім здобутих знань, необхідно володіти художнім мисленням, виявляти креативність, індивідуальність, ініціативність, а також вміння узгоджувати свої дії з урахуванням наступності, неперервності та інтегрованості навчання.

Досліджуючи художньо-педагогічну освіту, нині звертають увагу на проблему педагогічної підготовки конкретного магістранта в контексті переорієнтації всієї системи вищої освіти на професійний розвиток і саморозвиток кожної особистості. Водночас підкреслюється роль педагогічних кафедр в університетах (педагогічних і класичних), а також створення інноваційних кафедр, таких як: педагогічної антропології, педагогічної творчості, основ педагогічної майстерності, проблем вищої школи тощо.

Зазначається, що педагогічна кафедра у процесі професійної підготовки майбутнього викладача має виконувати системотвірну функцію. Серед основних завдань професійно-педагогічної підготовки, виокремлюють такі: ознайомлення майбутніх викладачів із закономірностями розвитку особистості на різних етапах її становлення; створення умов для усвідомлення та сприйняття майбутніми фахівцями педагогіки не тільки як навчальної дисципліни, а як науки, мистецтва, основи для побудови авторських систем, створення особистої педагогічної позиції; спонукати і підтримувати постійне професійне зростання та становлення майбутнього викладача [461, с. 3–4].

Специфіка викладання у ЗВО художнього профілю потребує від сучасного викладача широкого застосування нетрадиційних методів навчання, серед них: особистісно орієнтовані, колективні, ігрові, інтегративні, творчо-стимулювальні, емоційно-регульовальні, проблемно-моделювальні, перцептивно-аксіологічні у вербальних і невербальних варіантах, електронно-інформативні. Варто наголосити, що активність студентів залежить від особистих якостей викладача та його вміння донести до студентської аудиторії свої знання. Для цього викладач закладу вищої освіти має поєднувати в собі інтелігентність, вихованість, професійність, освіченість.

Сутність методики. Як зазначалось у розд. 3.1, система професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО реалізується за трьома етапами.

Перший етап (мотиваційно-орієнтувальний) спрямований на формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками і використання їх у художньо-педагогічній діяльності, стимулювання й активізацію потреби майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у самостійній художньо-творчій діяльності. На цьому етапі відбувається орієнтування студентів на активну роботу з опанування художніх методів і основ педагогічної діяльності. Змістом підготовки на першому етапі є забезпечення високої інформативності навчання, розширення пізнавальних можливостей студентів. Цьому сприяє реалізація в змісті дисциплін соціально-

гуманітарної та професійно-теоретичної підготовки між- і метапредметних зв'язків.

Другий етап (когнітивно-діяльнісний) передбачає опанування сукупністю знань (психолого-педагогічних, художньо-педагогічних, фахово-методичних, естетико-культурологічних) і набуття комплексу фахових художніх і педагогічних умінь і навичок (організаторських, проектувальних, професійно-педагогічних і художньо-творчих). На цьому етапі відбувається розширення пізнавальних можливостей студентів за допомогою інноваційних технологій та інтерактивних методів, які сприяють оволодінню знаннями і набуттю вмінь, необхідних для успішної організації в подальшому навчально-пізнавальної та творчої діяльності учнів і студентів. Цьому служить педагогічно доцільне насичення змісту дисциплін психолого-педагогічної та професійно-практичної підготовки художньо-творчою компонентою на основі реалізації інтегративних зв'язків.

Третій етап (творчо-реалізаційний) спрямований на якнайповніше інтегрування та творчу реалізацію засвоєного студентами комплексу складових професійно-педагогічної компетентності (передусім, сукупності знань, умінь, навичок з різних дисциплін) у процесі художньо-педагогічної діяльності. Цей етап формує творчий досвід і рефлексію студентів, які набуваються під час проходження педагогічних практик і позанавчальної діяльності (культурно-мистецька тощо). Відбувається завершення професіоналізації (формування професійно-педагогічної компетентності та закладення основ педагогічної майстерності) майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Підготовка студентів упродовж визначених етапів має свій зміст, забезпечується вибором відповідних форм, методів і прийомів навчання для організації педагогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, завдяки чому налагоджується взаємодія та співтворчість педагога і студентів. Водночас на всіх трьох етапах упроваджуються обґрунтовані педагогічні умови, які наскрізно впливають на реалізацію розробленої методики. Зокрема, прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх

викладачів професійно-художніх дисциплін відбувається не лише під час мотиваційно-орієнтувального етапу, а протягом всього періоду навчання студентів у закладі вищої освіти.

Зміст формування професійно-педагогічної компетентності.

Реалізація змісту освіти викладачів професійно-художніх дисциплін відбувається на трьох рівнях: формування ціннісного ставлення до культури та освіти як до найважливіших чинників розвитку особистості; виховання потреби в повноцінному художньому спілкуванні з творами різних видів мистецтв на основі їх адекватної естетичної оцінки; вироблення умінь і навичок самостійної художньої та педагогічної діяльності.

Серед провідних дисциплін підготовки майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін слід виокремити дисципліни спеціалізації – живопис, рисунок, композицію, декоративно-прикладне мистецтво, художнє конструювання та ін. Виконання програмних завдань і завдань самостійного характеру вимагає їхнього включення до продуктивної навчально-творчої та художньої діяльності, що стимулює творчий пошук, мотивацію до самовдосконалення, саморозвитку.

Найбільш ефективними у структурі професійної освіти і в процесі вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-художників розглядаємо дисципліни художнього циклу – «Рисунок», «Живопис» і «Композицію». Як базові дисципліни вони адаптують студентів до творчого процесу, розвивають пізнавальну здатність, формують готовність до свідомого використання зображень у творчій діяльності.

Зміст зазначених фахових дисциплін має невичерпний потенціал для розвитку творчих здібностей студентів, спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засобами створення виразної композиції, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь роботи з різними художніми матеріалами, розширення можливостей для творчої самореалізації та підготовку до самостійної художньо-педагогічної діяльності [395].

Для ефективної організації професійно-творчої діяльності студентів у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки доцільно застосовувати комплексний підхід, який передбачає дві стадії: на першій (навчально-операційній) стадії реалізації змісту підготовки бакалаврів увага має приділятися формуванню практичних навичок професійно-творчої діяльності студентів, що є суттєвим для будь-якої художньої діяльності особистості; на другій (професійно-інтегративній) зусилля всіх учасників цього процесу мають спрямовуватись на формування цілісної системи професійно-творчого мислення студентів на основі поглибленої художньої та психолого-педагогічної підготовки і чіткої орієнтації на майбутню професійно-педагогічну діяльність за вибраною кваліфікацією магістра [537, с. 381]. Основними напрямками підготовки до професійно-педагогічної діяльності мають бути психолого-педагогічний, фахово-методичний, культурологічний, культуротворчий, художньо-творчий спеціальний, науково-дослідна робота, виробнича практика.

У нормативній частині навчального плану з підготовки фахівців у циклі «Формування спеціальних компетентностей» передбачено:

– на бакалаврському рівні 180 год. із курсу «Педагогіка та психологія», 180 год. із курсу «Методика навчання образотворчих дисциплін» і 180 год. «Виробничої (педагогічної) практики»;

– на магістерському рівні за цією спеціальністю в разі вибору додаткової спеціалізації «Педагогіка вищої школи» передбачено 180 год. (із курсу «Педагогіка та психологія вищої школи», 180 год. із курсу «Теорія та методика викладання фахових дисциплін» і 270 год. «Виробничої (асистентської/без відриву) практики».

Також студенти вивчають «Історію педагогіки», «Педагогіку», «Педмайстерність», «Психологію», «Методику викладання образотворчого мистецтва», «Педагогічний малюнок», «Педагогічну практику» і «Педагогічну практику в літніх таборах відпочинку»; як вибіркові – «Етику і психологію сімейного життя», «Методику виховної роботи в оздоровчих літніх таборах», «Освітні технології», «Психологію художньої творчості», «Вікову та педагогічну

психологію», «Основи методології педагогічної діяльності», «Основи педагогічного експерименту».

Найважливішою проблемою мистецької освіти є її особистісна орієнтація. Художня педагогіка завжди приділяла увагу індивідуальному навчанню, оскільки її важливим завданням був розвиток художніх здібностей студентів. Індивідуальний підхід до людини (а в художньому закладі це обов'язкова вимога освітнього процесу) завжди пов'язується з поняттям мислення [629, с. 110]. Індивідуальне навчання забезпечує активну, максимально продуктивну роботу студента, який сприймає готові ідеї крізь призму уніфікованих знань, пізнавальний і практичний досвід.

Ефективність особистісно-професійного розвитку майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін залежить від змісту та якості мистецького простору, в якому він перебуває, та від його прагнення до самовдосконалення, саморозвитку та творчого самовираження у професійній діяльності [88, с. 55].

Нині в практиці вищої школи застосовують різні *форми організації навчання*. В дидактиці форму навчання розглядають як зовнішній процес організації навчання, який сприяє взаємодії учасників процесу та характеризує цей процес [393, с. 965]. Вона визначає, яким чином має бути здійснено освітній процес; зумовлює час, місце, поетапність проведення навчання, своєрідність функцій викладача та студентів, характер та специфіку взаємодії суб'єктів освітнього процесу тощо.

Традиційними формами проведення занять у художніх закладах вищої освіти залишаються лекції, семінарські та практичні заняття, різні види практики, самостійна робота студентів.

Лекція [372, с. 5] дозволяє розв'язати комплекс дидактичних цілей – подання нових знань, їх систематизацію, узагальнення тощо, а її головна дидактична мета полягає у представленні змістової навчально-пізнавальної інформації [52]. Структура лекції складається з: теми, плану, рекомендованої літератури та викладу основного матеріалу. За структурою лекції можуть

відрізнятися одна від іншої, що залежить від змісту та характеру навчального матеріалу (додаток Е).

Для проведення лекцій доцільно широко використовувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій ІКТ, оскільки: використання сучасних навчальних мультимедійних технологій дозволяє збагатити педагогічний, технологічний інструментарій викладачів; автоматизувати процеси адміністрування, позбавляють від рутинної роботи; сприяють підвищенню методичної майстерності педагогів; появі нового електронного педагогічного інструментарію; використанню електронних навчальних програм, тестів, завдань, вправ [291, с. 106].

Семінарське (лат. *seminarium* – розсадник) заняття передбачає самостійне опрацювання студентами окремих питань із лекційного курсу та підготовку до виступу наочного матеріалу (реферат, есе, доповідь) [661, с. 127]. Метою семінару є розгляд дискусійних питань, перевірка знань студентів, самостійності їхнього мислення, вміння аргументувати і відстоювати власну точку зору.

Відповідно до завдань і змісту професійної підготовки у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін серед семінарських занять найпоширенішими є такі види: семінар-диспут (дискусія), семінар-розгорнута бесіда, семінар – доповідь (повідомлення), семінар – «мозковий штурм», семінар – конференція, семінар-прес-конференція, семінар – коментоване читання, обговорення рефератів і творчих письмових робіт, семінар – розв’язування задачі [661, с. 128–131]. Вибір різновиду семінару зумовлюється такими чинниками, як мета і зміст навчального матеріалу, рік навчання та рівень підготовки студентів.

Поряд із зазначеними формами навчального процесу широко використовуються *практичні заняття*, завдання яких полягає в закріпленні на практиці теоретичних знань [439, с. 232], набуття практичних умінь і навичок професійної діяльності. Найчастіше проводять практичні заняття з фахових дисциплін і методики їх викладання.

Для подальшої художньо-педагогічної діяльності важливими є всі види практики (пленерно-живописна, технологічна, проектно-конструкторська, галерейно-виставкова, педагогічна та ін.) (див. додаток Д).

У підготовці майбутніх педагогів-художників особливе місце посідає навчально-творча *пленерна практика*, яка проводиться в природних умовах, на відкритому просторі. Працюючи на пленері, студенти отримують досвід позааудиторної художньої роботи, інтеграції образотворчих знань, реалізації міжпредметних зв'язків у вивченні спеціалізовано-професійних дисциплін, удосконалюють технологічні вміння та навички роботи з простором, об'ємом, формою, колоритом у різних умовах пейзажного середовища. Важливим аспектом отримання цього специфічного досвіду є формування здатності студентів до самостійної творчої діяльності на пленері, самовдосконалення, розвиток їхнього творчого потенціалу й особистісного професійного становлення як майбутніх педагогів.

Робота на пленері – це сумісна діяльність та навчання гурту художників, що проходить в атмосфері вільної співпраці. Вона передбачає свою систему мислення, що акцентує почуття та характеризується орієнтацією на мистецьку якість, неповторність вибору мотиву, виявленням авторської індивідуальності [683, с. 150].

Професійні знання й уміння студентів художніх і педагогічних закладів вищої освіти, які складають єдність художніх і методичних здібностей, розвиваються лише в тісній взаємодії під час цілеспрямованої навчально-творчої діяльності [152]. У процесі роботи студентів на пленері створюється унікальна можливість поглиблення, розширення та застосування на практиці всіх отриманих теоретичних знань з таких образотворчих дисциплін як живопис, рисунок, композиція, нарисна геометрія, пластична анатомія, теорія та історія образотворчого мистецтва та психолого-педагогічних (психологія, педагогіка, психологічна творчість, методика навчання образотворчого мистецтва) у художньо-творчій роботі. Свідоме застосування при виконанні навчальних пленерних завдань знань лінійної та повітряної перспективи, пластичної анатомії

людини, тварин, птахів та механіки рухів, законів світлотіні та теорії кольору, застосування композиційних законів, правил, засобів та прийомів впливає на якість художньо-творчих робіт студентів. Студенти у процесі пленерної практики привчаються до вдумливої відповідальної роботи, аналізу ефективності власної художньо-педагогічної діяльності. Зазначений комплекс художніх знань і вмінь формується в єдиному цілісному процесі з гностичними педагогічними вміннями, що передбачають цілеспрямоване спостереження за ходом пленерного заняття; фіксування й аналіз отриманих даних спостереження; моніторинг перебігу і результатів навчального процесу на пленері; аналіз прогресу або регресу власної пленерної навчальної діяльності та роботи інших студентів. Окрім цього під час роботи на пленері відбувається набуття студентами нових знань, їх узагальнення та систематизація.

Між лекціями і практичними заняттями завжди планується *самостійна робота* студентів, яка передбачає вивчення конспекту лекцій, пошук додаткової інформації з різноманітних джерел і підготовку до практичних занять. Тому паралельно з виконанням аудиторних практичних завдань, з метою закріплення вивченого матеріалу студентам потрібно видавати завдання на самостійне опрацювання. Саме виконання домашнього завдання – одна з поширених форм навчального процесу, яка передбачає самостійну підготовку студентів відповідно до навчальної програми. Щоб домашнє завдання служило ефективним засобом поглиблення знань студентів, варто використовувати найрізноманітніші прийоми виконання завдань, зокрема: замальовки побутових виробів, транспортних засобів, будівель і споруд, об'єктів графічного дизайну та ін.; аналіз форм, конструктивних елементів, гармонійної кольорової гами, декоративного оздоблення об'єктів тощо.

Безперечно, важливим чинником формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів є також додаткова позааудиторна діяльність студентів (навчально-дослідна робота, студії, майстерні, виставки та ін.).

Художньо-педагогічні технології. Широкі професійно-педагогічні компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін формують інноваційні художньо-педагогічні технології, які слід використовувати у процесі практичної підготовки. Частина з них спрямована, переважно, на розвиток художніх умінь і навичок студентів. Це, зокрема: креативна технологія творчого розвитку; технологія створення «естетичного поля»; технологія формування естетичної культури; технологія розвитку художньо-естетичного світогляду; технологія розвитку творчих здібностей; технологія взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва та ін. (розд. 1.4). У контексті нашої методики наголосимо на тих технологіях, що стосуються формування психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, педагогічних якостей майбутніх викладачів. Розглянемо їх.

Технологія художньо-педагогічного спілкування – фасилітована дискусія, що застосовується у процесі колективної дискусії за допомогою навідних питань. Вона спрямована на формування та розвиток у студентів уміння спостерігати, розмірковувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки й емоції.

Технологія вербалізації змісту художніх творів – скерована на розуміння майбутніми фахівцями художнього профілю внутрішнього змісту художніх образів, осмислити їхнє значення та символічне наповнення. Студенти даючи характеристику художнім творам, активізують власну мистецьку увагу, розкривають глибину змісту творів.

Технологія художнього ілюстрування полягає в презентації художніх творів з ціллю аргументувати теоретичні поняття та словесного вираження власної думки стосовно певного художнього твору. Відбувається шляхом художнього показу або художньо-педагогічної демонстрації, на яких використовують картини, репродукції, плакати, ілюстрації, художні твори.

Технологія демонстрації етапності виконання художніх творів презентує поетапне виконання зразків художніх творів для подальшого вдосконалення

студентами своїх технічних і художніх навичок, пов'язаних із кольористикою, побудовою композиції, рисунку, ліплення.

Арт-терапія – це складова сугестивної та терапевтичної технології, функція якої полягає у знятті психічних стресів і бар'єрів у навчанні та колективній діяльності. Для ефективного застосування в арт-терапії використовують музику, живопис, ліплення. Провідні цілі арт-терапії – самовираження, розширення суб'єктивного досвіду, самопізнання, внутрішня інтеграція особистості (різних її аспектів і компонентів) та інтеграція із зовнішньою реальністю (соціальною, етнічною, культурною) [298].

Імпровізаційна технологія використовується для спонукання студентів до креативної діяльності, творчості, імпровізації. Студентам експромтом передають власні емоції, переживання використовуючи засоби мистецтва.

Навчально-педагогічні ігри – технологія, спрямована на відтворення професійно-педагогічних ситуацій, які формують професійно-художні навички майбутніх фахівців. У процесі ігрової діяльності студенти самостійно планують й організують роботу на занятті; підбирають і реалізують методи і прийоми художньо-педагогічної діяльності.

Створення навчально-методичних комплексів – технологія, що передбачає проектування майбутніми викладачами змісту та вмісту комплексу навчально-методичного забезпечення з професійно-художніх дисциплін. Ця робота вимагає проведення педагогічних дискусій стосовно розроблених матеріалів, що допоможе викладачеві в об'єктивному оцінюванні та самооцінюванні навчальної діяльності студентів, які беруть участь у створенні окремих складових комплексу.

Інноваційні художньо-педагогічні технології мають на меті адаптувати студентів до творчо-перетворювальної діяльності в ситуації рішень теоретико-методологічних проблем системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в контексті формування їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Методи. Методи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін поділяються на дві групи.

Методи першої групи (спостереження за професійною діяльністю, соціальним середовищем) розрізняються залежно від виду й об'єктів спостережень: включене, коли майбутній викладач є безпосереднім учасником професійної діяльності (стажування); невключене – спостереження, коли студенти спостерігають за навчальним процесом; відкрите, коли за діяльністю студентів спостерігають викладачі, методисти в період проведення практики; приховане, коли за майбутніми педагогами ведеться опосередковане спостереження.

Серед методів пізнання другої групи (осмислення результатів спостереження педагогічної діяльності):

- *метод професійно значущих асоціацій* – відповідає за комунікацію між різними людьми та процесами, які мають відношення до педагогічної професії;

- *метод аналогів об'єктів професійного середовища* – готує майбутнього викладача до творчої діяльності, ґрунтується на знаходженні аналогій, котрі є подібними із об'єктами середовища; цей метод розширює знання студента, стимулює та розвиває його інтуїцію, уявлення, професійне мислення;

- *методи професійного проектування* – майбутній викладач повинен уявляти своє професійне майбутнє, спрогнозувати шляхи його здійснення;

- *метод професійної комунікації* – вміння знаходити спільну мову з учнями, є професійною необхідністю для викладача;

- *метод «золотої середини»* – метод доброзичливої комунікації, що базується на розумінні іншої людини; складається зі знання, довіри, співчуття, що виявляється стосовно партнерів по спілкуванню;

- *метод рольової гармонізації* – здійснюється завдяки гармонійному спілкуванню між партнерами;

- *методи професійної самоорганізації* – процеси, що спонукаються метою та мотивами самоуправління, передбачають наявність: об'єкта самоорганізації, її мети, засобів здійснення практичних дій і операцій;

– *метод поглиблення професійно-педагогічних зв'язків* – спрямований на створення та зміцнення зв'язків з об'єктами професійно-педагогічного середовища;

– *методи професійного самоконтролю* – допомагає студенту оцінити своє ставлення до професії педагога, педагогічних дисциплін і практики, навчальної групи, допомагає їм визначити реальні знання з навчальних предметів, чинників, що впливають на оволодіння майбутньою професією;

– *методи професійної саморегуляції* – надає можливість майбутньому педагогу розвинути необхідну професійну чутливість, концентрацію на об'єктах професійного середовища [130, с. 21–25].

Як відомо, методи навчання поділяють на пасивні, активні, інтерактивні залежно від участі студентів у навчальній діяльності. Термін «пасивні» є умовним, оскільки будь-який спосіб навчання передбачає певну пізнавальну активність студента. Відповідно, і стратегії навчання можна поділити на три основні види: пасивні, активні й інтерактивні [165]. У пасивних викладач є головним організатором, пропонує наперед складений план, особисто контролює всі дії учнів, розподіляє між ними необхідну інформацію. Безумовно, будь-якому навчанню притаманна активність, адже слухання, сприймання інформації – це теж активність, однак у процесі навчання потрібно ще й отримувати зворотній зв'язок [686].

Пасивні методи передбачають, що студент лише засвоює та відтворює інформацію, яку передає йому викладач. За таких умов студенти не спілкуються між собою й не виконують творчих завдань. Натомість активні методи стимулюють студентів у виконанні творчих, індивідуальних, самостійних завдань.

Причиною переваги пасивного навчання над активним, є відсутність у широкій практиці доступних ефективних і зрозумілих технологій, які дозволили б викладачам організувати інтерактивне навчання будь-де (додаток Ж, табл. Ж.1).

Активні методи навчання – це навчання через діяльність; діалогічне спілкування між викладачем і студентами, між самими студентами. Методи активного навчання вченими і практиками розуміються як способи організації педагогічного процесу, які активізують діяльність як студентів, так і викладачів, стимулюють їх до активності та самостійності, до потреби в самореалізації та саморозвитку. В активних стратегіях, що керуються викладачем, студенти опановують необхідні знання, уміння й навички для їхньої професійної діяльності. За допомогою активних методів діяльності студенти зможуть опанувати нові знання та використовувати їх для досягнення більш високих результатів навчання. Студенти повинні вчитися проводити дослідження в групі й самостійно, вивчати та інтерпретувати набуту інформацію.

У 1975 р. німецький дослідник Г. Фріц ввів у педагогіку термін «інтерактивні методи» «*Inter*» (англ.) – взаємо «*act*»(англ.) – діяти. Інтерактивні методи навчання – це організація пізнавальної та комунікативної діяльності, яка досить швидко була визнана викладачами-новаторами. Однак її застосування в освітній практиці є фрагментарним, що пояснюється недостатнім рівнем розроблення відповідних технологій і методів та небажанням більшості викладачів готувати і проводити заняття, використовуючи інноваційні й інформаційно-комунікаційні технології.

Інтерактивна модель навчання – постійне спілкування викладача із студентами, студентів із студентами – взаємодія всіх членів колективу. Інтерактивні методи навчання дозволяють не лише формувати знання, уміння та навички, а й вирішувати набагато важливіше завдання, що стоїть перед викладачем – розвивати особистість, задовольняти її широкі пізнавальні інтереси.

Виділено такі переваги методів інноваційного навчання: вони ризкують процес соціально-психологічної адаптації студентів, особливо першокурсників, за рахунок колективної взаємодії, роботи в команді, отримання сумісного результату й самоствердження як повноправного учасника сумісної справи; розвивають особистісні знання й уміння (працювати з інформацією, сприймати

й реагувати на ситуацію, зберігати увагу й спостережливість, знаходити власні помилки і корегувати їх); виховують інноваційність, нетрадиційність, альтернативність, неординарність як у викладачів, так і в студентів; формують логічну культуру: виразність думки, однозначність, послідовність міркування, доказовість, логічні зв'язки і висновки; підвищують активність, прагнення до творчої роботи через емоційні забарвлення та викликають позитивні емоції, задоволення результатами професійної справи; знімають скутість, нерішучість; спонукають до лідерства; навчають професійному спілкуванню під час діалогу у процесі дискусії [716].

В інтерактивному навчанні важливим є педагогічний вплив на пізнавально-навчальну діяльність студента за рахунок завдань, які вимагають самостійної діяльності [92, с. 26]. Основними стають завдання, а форма визначає зовнішні прояви спілкування, можливості групової, колективної дискусії, формування власної думки, доведення точки зору тощо (додаток Ж, табл. Ж.2).

Розглядаючи різні класифікації інтерактивних методів, відзначимо, що досі не було вироблено повної класифікації цих методів навчання (додаток И).

У разі адаптації до специфіки професійної освіти, ефективними є широко розповсюджені в зарубіжній, зокрема американській, освіті інтерактивні технології: робота в парах або групах, «Дерево рішень», «Мозковий штурм», проектні методи, метод малюнків, метод «Кейс», метод експертних зворотних зв'язків, «Метафора гри», «Поведінкового моделювання», ігрові методи. Інноваційність зарубіжних методів викладання полягає в доповненні освітнього процесу елементами демократичного розвитку особистості [56].

Позитивний результат дає метод співтворчості, який полягає в широкому залученні до навчального процесу діючих практиків – художників, заслужених діячів мистецтв, членів творчих спілок, лауреатів конкурсів, художніх виставок. Залучення майстрами своїх студентів до спільної роботи є позитивним фактором. Метод співтворчості обіймає такі педагогічні методи, як проблемно-пошуковий, узагальнення, імпровізаційний, проектний тощо. Він сприятливо позначається на педагогічну майстерність і на вихованні майбутніх професіоналів, дозволяє

формуватися виконавською і творчим школам, що забезпечує спадкоємність поколінь у викладанні. Подібна творча форма виконує двоєдине завдання – передача виконавської досвіду студенту, і знайомство педагогічного колективу закладу з авторською методикою викладання. Цей творчий метод є стійкою тенденцією педагогіки художнього мистецтва.

Важливим чинником є урізноманітнення засобів і прийомів навчання шляхом використання інтерактивних методів навчання (парних, групових) розроблення варіантів вирішення педагогічної ситуації; упровадження інтегрованих занять; індивідуального (парного, групового, фронтального) обговорення; відпрацювання альтернативних рішень; реконструкції проблемної ситуації; постановки евристичних (проблемних, дослідницьких) завдань.

Дидактично доцільними для формування професійно-педагогічної компетентності, на наш погляд, є: розроблення варіантів вирішення педагогічної ситуації; інтегровані заняття; індивідуальні художньо-творчі завдання; індивідуальне (парне, групове, фронтальне) обговорення; відпрацювання альтернативних рішень; реконструкція проблемної ситуації; постановка евристичних (проблемних, дослідницьких) завдань; проведення тренінгів, майстер-класів тощо.

Засоби навчання. У підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін використовуються різноманітні інформаційні (підручники, методички); дидактичні (таблиці, відеофільми); технічні засоби (комп'ютерні, телекомунікаційні, мультимедійні, віртуальної реальності) [80, с. 150–167]. Варто широко застосовувати традиційні наочні посібники, навчально-виробниче обладнання; створення моделей, макетів об'єктів; створення таблиць та ілюстративних матеріалів; засобів, які подають опис предметів і явищ умовними зразками: текстові таблиці, схеми, графіки, діаграми, карти, підручники, навчальні посібники, інструкції для самостійної роботи тощо [684, с. 183–222]. У кабінеті рисунку та живопису окрім стендів (перспектива; малюнки геометричних тіл; малюнок голови; пропорції фігури людини; пейзаж) мають бути: плакати (прийоми виконання натюрморту; схема голови; послідовність

побудови фігури та ін.), комплект творчих завдань з рисунку та живопису, гіпсові фігури, опудала тварин зразки натуральних тканин і різноманітних предметів і виробів для складання натюрмортів, зразки репродукцій картин видатних художників, мольберти, картини професійних художників, вимоги до тематичних робіт і критерії їх оцінювання, тести, контрольні завдання, ілюстративний матеріал тощо.

Водночас, потужні можливості ІКТ приводять до широкого застосування методів (проектних, дослідних, проблемних) які базуються на різних формах самостійної діяльності студентів (індивідуальні, групові) [710, с. 322–331]. ІКТ, крім технологічних можливостей, є засобом творчої самореалізації майбутнього художника, органічною складовою інструментарію проектної культури і художньої освіти.

Сучасні високопродуктивні засоби навчання: комп'ютерні комплекси; принтери, сканери, проектори тощо; програмно-методичні комплекси (комп'ютерні навчальні програми); мережеве та телекомунікаційне обладнання; екранно-звукові засоби тощо [291] сприяють урізноманітненню форм навчальних занять і ведуть до виникнення таких форм, де головна роль відведена студенту. Крім цього, для викладачів професійно-художніх дисциплін ІКТ доцільно розглядати як інструментальні засоби художньо-технічного вираження.

Нині утвердився новий вид мистецтва – комп'ютерна графіка – статична векторна чи растрова графіка, анімація або панорамна візуалізація, одержана за допомогою прорахунку програмою цифрової моделі тривимірного об'єкта [692, с. 441–442]. Комп'ютерна графіка дозволяє створити будь-який об'єкт, надати предметам наймовірні обриси, а фахівцям художнього профілю дає змогу повною мірою розкрити свої творчі здібності. Комп'ютерна графіка має універсальні особливості та образотворчі можливості [302, с. 197].

За допомогою сучасних програм комп'ютерної графіки можна легко маніпулювати створеним об'єктом та видозмінювати його. Вони надають можливість використовувати під час роботи будь-які матеріали, пропонують широкий діапазон кольорових гам, моделювання різних об'єктів [337, с. 54].

Комп'ютерно орієнтовані технології та засоби навчання нині розглядаються, як новітні електронні освітні ресурси, які забезпечують та реалізують різні компоненти освітнього процесу. Важливими є також новітні засоби і методи: бази даних, інформаційно-довідкові, нормативні та методичні системи, телекомунікаційні освітні мережі, портали тощо [462, с. 169].

Комп'ютерно орієнтовані технології навчання значно розширюють можливості подання змісту навчальної інформації. Застосування мультимедійної наочності, анімації, звуку, всіх сучасних засобів відеотехніки та інтерактивного спілкування (блоги, технологія ВікіВікі) дозволяє надавати інформацію в більш повному обсязі, сприяє кращому її засвоєнню і запам'ятовуванню. У свою чергу використання ІКТ вимагає потрібного програмного забезпечення та досконалого володіння комп'ютерною технікою, розроблення інформаційно-змістового забезпечення кожної дисципліни, створення відповідних методів і технологій використання засобів ІКТ у навчальній діяльності [113, с. 94–95].

Студенти – майбутні викладачі професійно-художніх дисциплін під час навчання створюють власні комп'ютерні презентації у програмі Power Point і як результат проектної діяльності – навчально-методичні комплекти з використанням програм Microsoft Office (Publisher, Power Point, Word, Excel); програми автоматизованого проектування Lectra, Ассоль, Optitex 9.6 Fashion Design (Optitex PDS 9.6, OptitexMark 9.6, Optitex Modulate, Optitex Runway Designer). Програмні продукти Paint, Corel Draw, Adobe Photoshop, 3D Studio Max надають можливість експериментувати з різними варіантами зображень, синтезувати різноманітні види візуальної інформації. При цьому важливо, що студентів цікавить як сам творчий процес із використанням цих засобів, так і його результат. Анімація, звук допомагають зробити роботу видовищною, а тему заняття простою і доступною для розуміння [616, с. 23].

А. Литвин та багато інших дослідників [332] стверджують, що застосування у вищій школі електронних освітніх ресурсів сприяє: підвищенню інтересу до фахових предметів; урізноманітнює викладання дисциплін за формою; вирішило проблеми наочності та індивідуалізації навчання;

формуванню позитивних навчальних мотивів [616]. Для цього доцільним є застосування ІКТ в якості: засобів пошуку та систематизації інформації; електронних освітніх ресурсів; засобів візуалізації навчальної інформації; засобів моделювання; засобів художнього вираження.

Навчально-методичне забезпечення. Опанування фундаментальних та інноваційних теорій інколи недостатньо для ефективного перебігу освітнього процесу. Важливе місце посідають практичні знання, розуміння процесу їх застосування, адже вони збагачують та розширюють діапазон можливостей, сприяють самовдосконаленню майбутнього фахівця, допомагають використовувати здобуті теоретичні знання на практиці у повсякденному житті, а не лише в навчанні [697, с. 6–8]. Тому якісна підготовка фахівців художнього профілю ґрунтується на використанні комплексу навчально-методичного забезпечення, необхідних для її здійснення. До нього входять:

1) навчально-планова документація: навчальний план, план роботи кафедри, комплекс навчально-методичного забезпечення спеціальності, журнали обліку, графіки, відомості, документація академічних груп, матеріали для роботи екзаменаційних комісій, документація проведення практики, акти, описи [479];

2) інформаційне забезпечення (навчальні тести, методичні вказівки з організації самостійної роботи студентів, завдання для самостійної роботи, питання для самоконтролю, засоби для контролю самостійної роботи студентів, індивідуальні завдання, методичні вказівки та індивідуальні контрольні завдання для студентів, які навчаються за заочною формою, засоби для проведення поточного та підсумкового контролю: – тести, контрольні роботи з навчальних дисциплін (де це передбачено навчальним планом), екзаменаційні білети (пакети ККР), підручники, навчальні посібники, списки рекомендованих підручників, методичних і навчальних посібників, навчальних програм, методичні вказівки і тематика проектування, методичні вказівки для написання курсових, дипломних та магістерських робіт; тематика курсових, бакалаврських, дипломних робіт);

3) технічні засоби навчання: носії навчальної інформації: проекційна та аудіовізуальна апаратура, комп'ютери, телекомунікації, діафільми, відео-кінофільми, комп'ютерні програми тощо; обладнання, інструменти, пристрої, тренажери, на яких студенти відпрацьовують професійні навички і вміння.

Розроблена багатоетапна методика формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін вимагала модернізації організаційно-методичного забезпечення їхньої підготовки у ЗВО. Зокрема, було створено та впроваджено в практику:

- навчальні посібники «Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти», «Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»;

- комплект навчально-методичного забезпечення курсів «Інтерактивні методи навчання», «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»;

- науково-методичну розробку «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти»;

- методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам;

- методичні вказівки до модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання», методичні вказівки до модуля «Модернізація освіти в сучасних умовах» тощо.

Запропонований та успішно апробований навчально-методичний комплекс, створений з урахуванням оновленого змісту та методичних особливостей підготовки студентів у художніх і педагогічних закладах вищої освіти всебічно забезпечує освітній процес відповідно до вимог державних (галузевих) стандартів освіти, а саме: створює основу для якісної підготовки майбутніх викладачів художнього профілю, реалізуючи логічну послідовність викладання навчального матеріалу, необхідного для якісної та всебічної підготовки фахівців європейського рівня; передбачає використання сучасних форм, педагогічних технологій, ефективних методів і різноманітних засобів

інтенсифікації освітнього процесу, які дозволять студентам глибоко опанувати навчальний матеріал і отримувати навички щодо його використання на практиці в подальшій педагогічній діяльності; відповідає сучасним науковим уявленням у галузі мистецької освіти; враховує загальну ідеологію освітньої політики нашої держави. Усе це дає змогу підвищити рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців і культуру професійно-педагогічної діяльності молодих викладачів художнього профілю та загалом сприяє розвитку професійної освіти в Україні.

Викладені науково-методичні засади потребують перевірки ефективності спроектованої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, яка виконана в наступному розділі

Висновки до розділу

Концепція професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти ґрунтується на наукових положеннях педагогіки і психології, закономірностях і принципах освітнього процесу в професійно-художній царині, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають концептуальні засади вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, розвитку їхньої мотиваційно-ціннісної основи і формування професійно-педагогічної компетентності. Для реалізації концепції передбачається усунення недоліків у змісті, формах і методах професійної підготовки, створення та підтримання у студентів адекватних психологічних настанов, добір і застосування продуктивних методів і технологій навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення й ефективне управління освітнім процесом. Ці заходи сприятимуть покращенню структури та якості художньо-педагогічної освіти, збалансованості потреб ринку і запитів

студентської молоді, дадуть змогу підвищити якість підготовки фахівців художнього профілю.

Формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін під час навчання доцільно здійснювати поетапно: I етап – мотиваційно-орієнтувальний; II етап – когнітивно-діяльнісний; III етап – творчо-реалізаційний. Кожен етап має свій зміст, форми, методи підготовки і спрямовується на формування компонентів професійно-педагогічної компетентності. Дидактично доцільними для формування професійно-педагогічної компетентності є: інтерактивні методи навчання (кооперативне, колективно-групове, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань); розроблення варіантів вирішення педагогічної ситуації; інтегровані заняття; індивідуальні художньо-творчі завдання; індивідуальне (парне, групове, фронтальне) обговорення; відпрацювання альтернативних рішень; реконструкція проблемної ситуації; постановка евристичних (проблемних, дослідницьких) завдань; проведення тренінгів, майстер-класів тощо.

У процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін вважаємо доцільним використовувати інноваційні художньо-педагогічні технології, які формують широкі професійні компетентності студентів, зокрема: технологію художньо-педагогічного спілкування; технологію вербалізації змісту художніх творів; арт-терапію; технологію художнього ілюстрування, технологію демонстрації етапності виконання художніх творів, імпровізаційну технологію, навчально-педагогічні ігри, технологію створення навчально-методичних комплексів тощо.

Розроблена багатоетапна методика вимагала модернізації організаційно-методичного забезпечення їхньої підготовки у ЗВО. Зокрема, створено: навчальні посібники «Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти», «Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»; комплект навчально-методичного забезпечення курсів

«Інтерактивні методи навчання», «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»; науково-методичні розробки і методичні вказівки.

Основні ідеї, положення та висновки, викладені в четвертому розділі, відображені в публікаціях автора [236; 238; 241; 244].

РОЗДІЛ 5

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНІХ ДИСЦИПЛІН

5.1. Мета, завдання та планування дослідно-експериментальної роботи

Для перевірки ефективності спроектованої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін упродовж 2014–2019 рр. ми провели експериментально-дослідне навчання, яке передбачало педагогічний експеримент та обійняло п'ять етапів:

На першому етапі (2014–2015 рр.) проаналізовано філософську, психологічну, педагогічну і мистецтвознавчу літературу з проблеми дослідження; визначено й уточнено теоретико-методологічні основи дослідження, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання; розроблено програму й методику експериментального дослідження.

На другому етапі (2015–2016 рр.) обиралися й удосконалювалися критерії та показники оцінювання ефективності підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; виконано комплекс організаційних заходів, пов'язаних із вибором експериментальної бази, консультуванням викладачів ЗВО; розроблені критерії, показники і рівні оцінювання компетентності студентів щодо означеної діяльності та методики, продуктивні для їх навчання; сформовано групу для констатувального експерименту; проведено констатувальні експериментальні дослідження.

На третьому етапі (2016–2017 рр.) визначені педагогічні засади підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО (виявлені компоненти досліджуваної компетентності; побудовано модель, обґрунтовано педагогічні умови); уточнено дослідницький інструментарій та

дескриптори оцінювання компетентності студентів; розроблено авторську багатоетапну методику формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін.

На четвертому етапі (2017–2019 рр.) апробовано обґрунтовані в дослідженні систему та концепцію професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; організовано та проведено формувальний експеримент (проведено інструктивно-методичні заняття для викладачів ЗВО; упроваджено модель, педагогічні умови та авторську методику; виконано контрольні зрізи та інші необхідні заміри).

На п'ятому етапі (2019–2020 рр.) виконано оброблення, статистичний аналіз та узагальнення отриманих експериментальних даних; за одержаними результатами внесені необхідні корективи в освітній процес; підготовлено монографію та методичні рекомендації для педагогічних працівників ЗВО.

Мета дослідження полягала в розробці, теоретичному обґрунтуванні, визначенні методичних засад і експериментальній перевірці ефективності функціонування системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, в розробленні, обґрунтуванні та реалізації концепції та педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, впровадження авторської багатоетапної методики й організаційно-методичного забезпечення формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; виявлення ефективності їх функціонування та розвитку. Зважаючи на зміни, які відбуваються у соціально-економічному житті, викладач професійно-художніх дисциплін має формувати цілісну, гармонійну особистість, здатну орієнтуватися в художньо-творчих аспектах життєдіяльності людини і гармонізувати з навколишнім середовищем.

Задля виявлення ефективності нашої методики щодо формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін був проведений педагогічний експеримент, який передбачав констатувальний і формувальний етапи.

Під час констатувального експерименту було виконано оцінювання стану професійно-педагогічної підготовки випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю. Констатувальний етап експерименту проводився в закладах, які шляхом типового цілеспрямованого відбору ми визначили як найтипівіші серед педагогічних і художніх закладів України. У ньому взяли участь такі групи респондентів: викладачі ЗВО – 40 осіб; викладачі ЗП(ПТ)О – 40 осіб; студенти-бакалаври – 310 осіб; студенти-магістри – 60; фахівці-практики – 30 осіб, випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю різного віку (за якістю їхньої підготовки ми оцінювали готовність педагогічних працівників). Дослідно-експериментальна робота проводилась також на базі: Львівської національної академії мистецтв, Української академії друкарства, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національного лісотехнічного університету України, Ужгородського національного університету.

Процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін спрямований на забезпечення високої професійної підготовленості та професіоналізму, що зумовлено особистісними та діяльнісними якостями [367, с. 20] і відображається в загальнопедагогічній підготовленості та творчій інноваційній педагогічній діяльності. Тому розв'язання завдань констатувального етапу дослідження відбувалося в декілька фаз, кожна з яких підпорядковувалася певним завданням, для їх реалізації застосовувалися відповідні методи.

Метою першої – *порівняльно-діагностичної* фази констатувального експерименту було проаналізовано напрями розвитку вищої професійно-педагогічної освіти, передумови і концептуальні засади системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; рівні професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін різних закладів та інноваційні зміни в освіті.

Передусім із метою пошуку причин недоліків в освітньому процесі, а також визначення необхідних змін було з'ясовано спрямованість освітнього процесу у ЗВО на формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Для цього залучалось 30 студентів Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова та 30 студентів Львівської національної академії мистецтв.

Для пошуку та використання у підготовці майбутніх викладачів продуктивних інновацій на цьому етапі констатувального дослідження ми підготували і провели опитування й анкетування педагогічних працівників, метою якого було виявлення чинників, що зумовлюють ефективність підготовки майбутніх фахівців художньо-педагогічного профілю і можливих шляхів її покращення. Зокрема, з метою визначення найбільш сприятливих умов для розвитку творчості фахівців в процесі підвищення кваліфікації було проведено опитування 40 викладачів ЗП(ПТ)О та 40 викладачів ЗВО. Паралельно здійснювався аналіз навчально-програмної документації, навчально-методичного забезпечення, змісту навчальних видань, які використовуються в підготовці фахівців художнього профілю.

Крім цього ми перевірили і порівняли рівень професійно-особистісного потенціалу випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю за допомогою самооцінювання ними рівня власних особистісних, соціально значущих і професійно важливих якостей.

Друга – типолого-діагностична фаза констатувального експерименту підпорядковувалася меті виявлення типології професійної підготовленості майбутніх викладачів до художньо-педагогічної діяльності.

У цьому аспекті визначалась упродовж різних етапів їхнього професійного розвитку за методикою, яка містить три шкали: «набуття знань» – прагнення отримати нові знання, допитливість; «оволодіння професією» – бажання здобути професійні знання та якості; «отримання диплома» – прагнення здобути диплом (Т. Ільїна). Для цього було опитано по 50 студентів ЗВО художнього та педагогічного профілю від першого до п'ятого курсу.

Водночас шляхом опитування викладачів (20 осіб) було визначено, чи приділяють вони належну увагу формуванню професійно-педагогічної компетентності студентів. Крім цього, щоб виявити основні проблеми і визначити можливі шляхи вдосконалення та підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх фахівців, ми провели опитування серед випускників (30 осіб різного віку).

Третя – рівнево-діагностична фаза констатувального експерименту мала на меті здійснення педагогічної діагностики рівнів професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Завдання полягало в: обґрунтуванні критеріїв, показників і рівнів сформованості їхньої професійно-педагогічної компетентності; доборі психологічних і педагогічних методів діагностики означених рівнів; здійсненні педагогічної діагностики цих рівнів у студентів за обраними методами, відповідно до розроблених критеріїв; оформленні результатів у вигляді таблиць і діаграм.

Щоб оцінити загальний стан формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на констатувальному етапі було застосовано визначені та науково обґрунтовані нами нижче критерії (табл. 5.1–5.6).

Розв'язання поставлених завдань уможлиблювалося за допомогою емпіричних методів: анкетування, опитування, спостереження за навчальним процесом, тестування, інтерв'ювання; вивчення навчальних планів і програм; експертного оцінювання та самооцінювання, бесід з викладачами і студентами для діагностики рівня професійної підготовленості майбутніх викладачів. Також ми використовували вибіркоче усне та письмове анкетування з метою з'ясувати особистісні дані респондентів, їхні погляди, ціннісні орієнтації, соціальні настанови установки й індивідуальні риси. Ми застосували методи, які пройшли перевірку на адекватність, валідність, надійність беручи до уваги індивідуальні особливості учасників експерименту. Дібраний комплекс методів дав нам змогу коректно провести діагностику рівнів сформованості компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців художнього профілю й описати

прояви цієї компетентності. Результати діагностики рівня формування професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО художнього (ХП) та педагогічного профілю (ПП) за мотиваційно-ціннісним, знанневим, операційно-технологічним, креативним і рефлексивним критеріями були визначені та проаналізовані окремо, а також виконано необхідні узагальнення.

За результатами констатувального експерименту, проаналізувавши галузеві стандарти, навчальні плани і програми професійно-художніх дисциплін, ми зробили висновки щодо сучасних вимог до навчальних дисциплін у ЗВО й інновацій у педагогічній освіті, переглянули мету, зміст і методи реалізації традиційного комплексу навчальних дисциплін, спрямованих на професійне становлення майбутнього фахівця.

З метою перевірки гіпотези щодо можливості підвищення рівня професійно-педагогічної підготовленості та професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на основі розроблених теоретичних засад і методичних аспектів, а саме: методологічних основ модернізації професійно-педагогічної освіти, моделі професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, педагогічних умов і концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, а також багатоетапної методики формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін, було організовано та проведено педагогічний експеримент, який передбачав цілеспрямоване формування у студентів ЗВО сукупності компонентів їхньої компетентностей; забезпечення відповідності особистісних, професійних і соціально значущих якостей студентів до вимог професійно-педагогічної діяльності; розвитку в студентів компонентів професійного мислення (мотиваційно-ціннісного, знанневого, операційно-технологічного, креативного і рефлексивного), було організовано та проведено паралельний педагогічний *формувальний експеримент* у двох однорідних вибірках.

Однією з основних умов ефективності проведення педагогічного експерименту було створення рівних початкових умов і стану контрольної та

експериментальної груп (кількісний склад, однакова успішність, термін навчання, навчальні програми, вимоги до оцінювання, освіта викладачів). У контрольній групі підготовка здійснювали за традиційною програмою, в якій не було враховано специфіки майбутньої професійної діяльності. Вивчення та незначне вирівнювання складу цих груп здійснювалося за допомогою різних методів (спостереження, бесіди, опитування, анкетування, проведення аналізу навчальних результатів).

Формувальний етап експерименту був спрямований на виявлення рівня професійно-педагогічної компетентності випускників художньо-педагогічного профілю до професійно-педагогічної діяльності. У ньому взяли участь такі групи респондентів: викладачі ЗВО – 80 осіб; викладачі ЗП(ПТ)О – 80 осіб, студенти – 600 осіб. Передусім за результатами комплексного вхідного тестування були відібрані експериментальні та контрольні (по 300 осіб із педагогічних і художніх закладів – Львівської національної академії мистецтв, Української академії друкарства, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національного лісотехнічного університету України) групи.

Перевірка їх однорідності здійснювалася за допомогою критерію Крамера-Уелча. Для порівнюваних контрольної та експериментальної вибірок (груп) студентів обчислювалися вибіркові середні $\bar{x}$ та $\bar{y}$ і вибіркові дисперсії D_x і D_y . Емпіричне значення критерію T_{emp} визначалось за формулою:

$$T_{emp} = \frac{\sqrt{M \times D_x} |\bar{x} - \bar{y}|}{\sqrt{M \times D_x + N \times D_y}}, \quad (5.1)$$

і знайдене значення порівнювалося з критичним $T_{0.05}$. Якщо $T_{emp} \leq T_{0.05}$, матимемо підстави для висновку, що характеристики порівнюваних вибірок збігаються з рівнем значущості 0,05.

Отже, забезпечуються рівний початковий стан контрольної та експериментальної груп (кількісний склад студентів, однакова успішність, освіта викладачів). У контрольній групі підготовка студентів здійснювали за традиційною програмою та методикою. Для цього етапу експерименту ми залучали студентів IV, V, VI курсу, котрі здобувають фах на рівнях вищої освіти «бакалавр», «магістр». Ці студенти пройшли адаптаційний етап навчання та мають певний рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості, відповідних якостей та отримали належний рівень професійно-педагогічних знань і вмінь, вивчаючи дисципліни: «Вступ до спеціальності», «Основи педагогіки», «Дидактика», «Основи педагогічних досліджень», «Інноваційні педагогічні технології початкової освіти»; з III–IV курсу вони проходить вивчення методико-мистецьких дисциплін: «Образотворче мистецтво з методикою викладання»; на V–VI курсах «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» – дисципліни які мають найбільший потенціал для впровадження інноваційних технологій у процес професійно-педагогічної підготовки студентів.

Тому завдання формувального етапу полягало в: апробації та поетапному упровадженні розробленої авторської моделі професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; засобами інноваційних технологій сприянні формуванню та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців; реалізації визначених педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; впровадженні діагностичних методів (анкетування, опитування, тестування, самооцінювання) для визначення рівнів професійної компетентності майбутніх фахівців; оцінюванні ефективність системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін внаслідок застосування низки наших інновацій.

На формувальному етапі педагогічного експерименту було застосовано широко розповсюджені діагностичні методи – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, метод експертних оцінок. Ефективним засобом

перевірки студентами власних досягнень в навчанні є картки самоконтролю, які використовувалися на заняттях теоретичного та практичного навчання, під час тематичного оцінювання знань і вмінь. А також застосовували тести для перевірки рівня досягнень студентів ЗВО художнього профілю. У розробці даних тестів ми враховували репродуктивний і продуктивний характер навчальної діяльності майбутніх фахівців художнього профілю, а також дидактичні вимоги до змісту тестових завдань – валідність, простота, однозначність, зрозумілість, надійність тощо.

Зміст формувального етапу експерименту було спрямовано на: апробацію структурно-функціональної моделі професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; впровадження організаційно-методичного забезпечення для формування та розвитку компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців; створення інноваційного середовища професійної підготовки студентів у ЗВО.

З метою перевірки ефективності теоретично обґрунтованої та розробленої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін ми проводили низку таких заходів:

- розробили методiku формувального експерименту;
- підготували навчально-методичні матеріали (навчальні посібники, методичні рекомендації, навчально-методичний комплекс) із дисциплін «Живопис з основами кольорознавства», «Рисунок з основами пластичної анатомії» за інноваційними методами навчання;
- апробували в освітньому процесі авторські розробки, спрямовані на формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін;
- перевірили освітню діяльність студентів, котрі брали участь у проведенні експерименту й одержали професійно-педагогічну підготовку, та дослідили використання ними інновацій під час проходження практик;
- упровадили результати дослідження на кафедрах провідних закладів, де здійснюється підготовка викладачів професійно-художніх дисциплін;

– опрацювали результати експериментального дослідження й оцінили ефективність удосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Методика формувального педагогічного експерименту також передбачала вибір варіативних чинників, обґрунтування засобів і необхідної кількості вимірювань, план проведення експериментальних заходів, способи оброблення й аналізу отриманих результатів. Організація експерименту обіймала: проведення попереднього спостереження успішності студентів ЗВО художнього профілю з метою визначення вихідних даних; створення педагогічних умов, за яких можливі зміни; систематичне спостереження за ходом професійної підготовки; створення ситуацій із метою підтвердження чи заперечення раніше отриманих даних; логічні узагальнення, опрацювання й аналіз одержаних даних.

Виконане емпіричне дослідження на цьому етапі характеризуємо як природний, відкритий навчально-методичний експеримент. Навчання відбувалось за однаковими етапами з виділенням однакового часу на виконання завдань у двох експериментальних варіантах у межах звичайного освітнього процесу ЗВО. Експеримент проводився шляхом порівняння рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін перед та після експериментального навчання. При цьому порівнювалися два варіанти методики формування професійно-педагогічної компетентності студентів – традиційна та авторська. Експеримент мав на меті підтвердження ефективності розробленої методики формування професійно-педагогічної компетентності завдяки використанню інноваційних технорлогій і методів навчання та визначення оптимальної організації процесу формування професійно-педагогічної компетентності.

До неварійованих умов експерименту належали: 1) завдання перед і після експериментальних зрізів; 2) кількість годин для аудиторної і самостійної позааудиторної роботи, відведених на впровадження розробленої нами методики; 3) критерії оцінювання рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів.

Запропоновані нами педагогічні умови і багатоетапна методика формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін спрямовані на досягнення студентами належної кваліфікації. Для цього викладачам, на наш погляд, необхідно вдосконалюючи свої компетенції, набути певний рівень психолого-педагогічних знань і вмінь із загальнопедагогічної підготовки; сформувати компоненти професійно-педагогічної компетентності; розвинути професійну та педагогічну креативність; цілеспрямованого впровадження у практику сучасних художніх і педагогічних закладів вищої освіти інтерактивного навчання як важливого чинника підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін; розроблення інноваційних методів для професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; забезпечити належну гуманістичну, професійно орієнтовану підготовку відповідно до стандартів професійно-художньої та педагогічної освіти.

До формувального етапу педагогічного експерименту було залучено 600 студентів художніх і педагогічних ЗВО, з яких було сформовано чотири групи: (КГ-1, ЕГ-1 та КГ-2, ЕГ-2 по 150 осіб в кожній). Статистично-математичне порівняння результативності освітнього процесу проводилось шляхом аналізу та опрацювання анкет експертів за розробленою шкалою й алгоритмом визначення рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності за критеріями.

Нами було сформульовано дві гіпотези: нульова (H_0) та альтернативна (H_1) і використано критерій однорідності χ^2 [417, с. 51–54]. Згідно гіпотези H_0 різниця рівнів володіння студентами КГ-1, ЕГ-1 і КГ-2, ЕГ-2 професійно-педагогічною компетентністю є незначна. Альтернативною є гіпотеза H_1 .

Статистичний критерій χ^2 ми розраховували за формулою:

$$\chi^2 = N \times M \times \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{\frac{n_i}{N} + \frac{m_i}{M}} \quad (5.2)$$

де: l – розмірність порядкової шкали (кількість присвоєних рівнів);

$n = (n_1, n_2, \dots, n_l)$ – вектор балів експериментальної групи; n_i – кількість студентів експериментальної групи, що віднесені до i -го рівня; $m = (m_1, m_2, \dots, m_l)$ – вектор балів контрольної групи; m_i – кількість студентів контрольної групи, що отримали i -ий бал.

У нашому дослідженні ми використовували ($l = 3$ – «низький», «середній» або «високий» рівень оцінювання професійно-педагогічної компетентності).

Критичні значення критерію χ^2 для рівня значущості 0,05 знаходимо в статистичних таблицях. Виконували порівняння: якщо $\chi^2 > \chi^2_{0,05}$, то нуль-гіпотеза заперечується, а отже доводиться, що відмінність між експериментальною та контрольною групами спричинена запропонованою методикою.

Для діагностування результатів освітнього процесу одним із найскладніших питань є виявлення критеріїв і показників, які дають змогу визначити ефективність навчання та виховання. Для оцінювання рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін було визначено та науково обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-технологічний, креативний і рефлексивний), показники і рівні (високий (креативний); середній (продуктивний); низький (пасивний)), а також розроблено діагностичний інструментарій.

Питання про критерії, які використовуються в педагогічному експерименті та підходи до їхнього розуміння, у науковій літературі залишаються дискусійним. Поняття «критерій» служить для перевірки реалізації мети і для оцінювання ступеня цієї реалізації, це засіб, за допомогою якого вимірюються або обираються альтернативи. В енциклопедичних виданнях «критерій» (від лат. мірило, засіб судження) трактують як мірило, мірку [641, с. 311]; мірило, яке надає оцінку предмету або явищу [71, с. 588]; мірило достовірності знань, їх відповідності об'єктивній дійсності [662, с. 245]; міра судження, оцінки якогось явища [197, с. 67]; мірило істинності, вірогідності людських знань [597, с. 349]; підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [413, с. 7]. С. Гончаренко розглядав поняття «критерій» як засіб переконання [653, с. 181],

засіб для перевірки істинності або помилковості того або іншого твердження; ознаку, на підставі якої дається оцінка будь-якого явища; ознаку, взяту за основу класифікації [518, с. 163]. Критерій дає змогу оцінити, порівняти педагогічні явища та процеси [292, с. 504];

Висвітлення питання про критерій є одним з найскладніших, оскільки виявити відповідність знань об'єкта можна лише за допомогою інших знань. Тому критерій повинен виступати як щось зовнішнє щодо пізнання і як сторона пізнання, інакше він перетворюється на шаблон, що накладається на готове знання [662, с. 245]. Найбільш істотні вимоги до критеріїв: вони мають відображати основні закономірності формування особистості, за їх допомогою мають встановлюватися зв'язки між усіма компонентами досліджуваної проблеми; якісні показники визначаються в єдності з кількісними (самі якості не можуть бути виміряні, вимірюються лише прояви якостей) [485, с. 284]. вони повинні адекватно оцінювати не лише суть досліджуваного явища, а й динаміку його змін; безпосередньо показувати результати навчання. Критерії мають відповідати цілям і завданням професійної підготовки [347, с. 6–11].

Критерій надає можливість зробити висновок про відносну значущість здійсненого вибору. О. Олексюк [426, с. 23–24] у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців визначає три групи критеріїв: поведінкові, чуттєві (афективні), нормативно-регулятивні та ті, що регулюють процеси сприйняття і творчої діяльності. Критерії, за якими вимірюється ступінь сформованості та визначається динаміка змін будь-якого явища, мають віддзеркалювати його сутнісні, стійкі характеристики.

У визначенні критеріїв вимірювання сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін ми враховуємо:

– розуміння студентами значимості знань і вмінь створювати й опрацьовувати художні зображення для своєї творчої діяльності під час вивчення загально художніх академічних дисциплін (рисунку, живопису, скульптури), дисциплін композиційно-художнього циклу (кольорознавства, пластичних,

колористичних та графічних засобів композиції), специфіки суміжних мистецтв (живопису, графіки, архітектури, скульптури, декоративно-ужиткового);

– усвідомлення студентами необхідності креативного підходу; здатність студентів до засвоєння предметних знань; готовність майбутніх фахівців до художньо-педагогічної діяльності; наявність умінь і навичок використання новітніх прийомів для створення художніх образів;

– розвиток творчої активності майбутнього фахівця, яка проявляється в самостійності у виборі методу розв'язання завдання, у формулюванні проблеми і пошуку шляхів її вирішення;

– здатність майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін до аналізу й оцінювання результатів своєї художньо-педагогічної діяльності з подальшим вдосконаленням знань та умінь.

Поняття «критерій» у літературі напряду пов'язане з поняттям «показник», який розуміють як узагальнену характеристику властивостей об'єкта або процесу, дані, за якими можна судити про розвиток або хід чого-небудь [413, с. 317]. Показник – це характеристика явища [54, с. 71]; розрізняють якісні та кількісні показники. Часто показники розуміють як якісні або кількісні характеристики сформованості певного критерію [348, с. 218].

І критерії, і показники є інструментом, який забезпечує перевірку теоретичних положень. Однак вважається, що критерії та якісні показники є суб'єктивними, а кількісні показники – об'єктивними у досліджуванні певного явища, даючи змогу виміряти його.

Існують різноманітні показники доцільності застосування освітньої системи: ступінь реальності цілей і планів діяльності; ступінь складності цілей і планів; екстенсивність та інтенсивність цілепокладання; ступінь адекватності вираження потреб людини і суспільства; міра узгодження індивідуальної та суспільної мети діяльності тощо [82, с. 12]. Науковці пропонують враховувати: будову системи освіти; структуру особистості; рівень засвоєння знань [33]; характер діяльності, зміст навчального матеріалу.

За свідченням експертів міжнародних організацій, виявлення характеристик «хорошого викладача» або типів «ефективного викладання» впродовж дуже довгого часу є одним із головних питань, що стосуються досліджень педагогічної освіти ЄС [806, с. 12]. Авторитетна комісія європейських експертів розробила стандарти якості педагогічної освіти. У цей перелік входять такі аспекти: кваліфікаційна характеристика професорсько-викладацького складу; складові навчального плану; наявність інтеграції наукової діяльності у процес навчання; зв'язок зі школою; ступінь інтернаціоналізації (урахування європейських масштабів, співпраця з іншими закладами) [369, с. 38–40].

В. Беспалько розглядає чотири рівні сформованості компетентності: адаптивний (початковий), репродуктивний (низький), конструктивний (середній), творчий (високий), акцентуючи на їх взаємозв'язку [33]. А. Акусок виділяє такі рівні сформованості педагогічної компетентності: елементарний (діяльнісно-інтуїтивний), масовий (репродуктивний), базовий (адаптивно-професійний), вищий (професійно-творчий) і найвищий (методологічно-творчий) рівні [6, с. 10].

Вибираючи критерії оцінювання, які визначаються за певними показниками, ми розглядаємо компоненти досліджуваного явища. Тому викладені міркування дозволяють здійснювати процес оцінювання педагогічних явищ, за послідовністю «компонент → критерій → показник». Отже, цілком логічним у побудові критеріально-діагностичного апарату дослідження є виділити критерії: мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-технологічний, креативний і рефлексивний які відповідають кожному з компонентів професійно-педагогічної компетентності та визначаються за допомогою низки показників (табл. 5.1). Ці критерії висвітлюють динаміку формування та розвитку компонентів професійно-педагогічної компетентності через оцінювання відповідних показників.

Таблиця 5.1 – Компоненти, критерії та показники вимірювання сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін

Компонент	Критерій	Показники сформованості
мотиваційний; професійні інтереси; професійні потреби; професійні цінності	мотиваційно- ціннісний	самовдосконалення; інтерес до художньо-педагогічної діяльності на основі професійно-педагогічної компетентності та взаємодії у процесі професійної діяльності; формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін
професійні знання; професійне мислення; здатність до самоосвіти	знаннєвий	отримання знань і вмінь, прогноз та оцінка реальних результатів своєї художньо-педагогічної діяльності, уміння здійснювати корекцію обраних моделей комунікативної поведінки, інтелектуальна мобільність
особистісно-діловий; професійно значущий; соціально значущий	операційно- технологічний	художньо-творчі вміння і навички, професійно-педагогічна взаємодія; гнучкість мислення, креативність, професійна самостійність, здатність до оперативного прийняття самостійних рішень, правильність виконання дій і операцій, активність, комунікабельність, професійно-художня готовність
креативні здібності; креативні мотивації; креативні спрямованості; креативні настанови; креативні активності; рівень креативних домагань	креативний	прийняття нестандартних рішень, індивідуальність, новаторство, творчий потенціал, професійна інтуїція, творче виконання завдань, проєктів, індивідуалізоване сприйняття, пошук глибинного змісту візуального образу, підвищена чутливість до актуальних проблем
аналітично- ідентифікаційний; емоційно-регулятивний; інтерпретаційно- парадигмальний; корекційно-стратегічний	рефлексивний	свідомість навчання, свідомість вибору професії, самодисципліна, саморегуляція та самоаналіз, контактність, контроль власних емоційних станів, адекватна поведінка в нестандартних педагогічних ситуаціях, готовність до саморозвитку та самовдосконалення в освітній діяльності, вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності, критичне ставлення до своїх можливостей.

Кожен із розглянутих показників визначався за різноманітними методами (тестами, опитувальниками, анкетами тощо). Розробляючи критерії та рівні професійно-педагогічної компетентності ми брали до уваги сутнісні характеристики (спрямованість і зміст) процесу її розвитку в майбутніх викладачів, мету і завдання нашої експериментальної роботи.

Критерії формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін об'єднують сутнісні детермінанти досліджуваного явища та становлять практичний інтерес і дидактичну значущість, оскільки можуть широко використовуватися в методичній роботі.

Під рівневим підходом розуміється відношення «вищих» і «нижчих» рівнів структур будь-яких об'єктів або процесів. Механізмом перекладу цих якісних показників у кількісні в нашому дослідженні є рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Згідно з теорією рівневого підходу вдосконалення системного цілого є послідовністю рівнів розвитку, пов'язаних один з іншим так. Кожний такий рівень відмінний від всіх інших, становить відносно ціле, так що можлива його характеристика як деякого специфічного цілого. Динамічна структура цілого є закономірним порядком додержання його станів [50, с. 366].

Високий рівень означає постійний прояв показників у освітній діяльності. Середній характеризує ситуативний вияв певної якості, яка проявляється приблизно в половині педагогічних ситуацій. Низький – відсутність чи мінімальний прояв цієї якості в освітній діяльності.

Розробляючи *мотиваційно-ціннісний критерій* професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, ми брали до уваги твердження Дж. Равена про те, що неможливо «оцінити внутрішньо мотивовані компетентності, які роблять поведінку ефективною, не у зв'язку із суб'єктивно значущою для людини діяльністю» [526, с. 75]. Цей критерій дає змогу визначити розвиненість педагогічних цінностей, мотивів, інтересів майбутніх фахівців художнього профілю, які сприяють удосконаленню та саморозвитку, проявляється в потребі студентів у нових знаннях і способах дій у художньо-графічній діяльності зі створення та перетворення графічних зображень, як ілюстративної форми подання інформації; визначатиме спрямованість особистості на ефективне спілкування в професійній сфері; визначатиме інтерес до художньо-педагогічної діяльності на основі професійно-педагогічної компетентності та взаємодії у процесі професійної діяльності;

формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; проявляється в потребі студентів у нових знаннях і самовдосконаленні професійних здібностей; сприяє процесу оволодіння основами мистецьких дисциплін має свої мотиви, цілі та специфічні дидактичні особливості, свої форми пізнання, сприйняття й особливості протікання процесу навчання-учіння та відрізняється від інших освітніх процесів тим, що має свою специфічну природу художнього навчання та художньої творчості (таб. 5.2).

Таблиця 5.2 – Показники сформованості професійно-педагогічної компетентності за-мотиваційно-ціннісним критерієм

Знання	Вміння	Якості
Знання норм загально-людських цінностей, правил їх присвоєння	Уміння взаємодіяти з студентами, колегами згідно з нормами загальнолюдських цінностей	Визнання та прийняття загальнолюдських цінностей та морально-етичних норм
Знання професійно-педагогічних цінностей	Професійно-педагогічна взаємодія з студентами, колегами відповідно до морально-етичних норм	Сильна мотивація та бажання виконувати професійно-педагогічну діяльність
Знання про власні можливості та професійно-педагогічний потенціал	Уміння прогнозувати та оцінювати реальні результати своїх художньо-педагогічних знань і вмінь	Прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, самоконтролю

На підставі виокремлених показників виділено рівні сформованості мотиваційного компонента, який, крім мотивів професійної діяльності та потреб у розвитку та самовдосконаленні, містить також ціннісні настанови професійної реалізації та формування високоморальної, культурної особистості [659]. Характеристика рівнів мотиваційно-ціннісного критерію подана в додатку К, табл. К.1.

Знаннєвий критерій професійно-педагогічної компетентності характеризує її рефлексивно-аналітичний компонент і визначає засвоєння студентами професійно-педагогічних знань, принципів і прийомів пошуку, збору, систематизації, класифікації, навчання та використання інформації та проведення дослідницької діяльності зі спеціальності, художнього виробництва

та проектно-конструкторських організацій [522, с. 115]; передбачає сформованість професійно-педагогічної компетентності; здатність аналізувати та оцінювати отриманий результат на відповідність заданому або очікуваному, оцінювати власні можливості для виконання завдань різних рівнів складності, прагнення до самовдосконалення та пошуку шляхів власного розвитку. Цей критерій (табл. 5.3) дає можливість виявити сформованість професійно спрямованих педагогічних знань та їх системність, уміння застосовувати теоретичні знання в професійній діяльності, рівень професійного мислення та здатність до самоосвіти [653, с. 373].

Таблиця 5.3 – Показники сформованості професійно-педагогічної компетентності за-знаннявим критерієм

Знання	Вміння	Якості
Знання основ педагогіки, психології, філософії, культурології, що формують систему знань про закономірності художньо-педагогічного процесу	Уміння застосовувати на практиці психолого-педагогічні знання, основою яких виступає гуманістична парадигма освіти	Прагнення до адекватного оцінювання власних професійних результатів
Професійні знання що вказує на особливості інноваційного педагогічного процесу в системі «викладач – студент»	Уміння ефективно застосовувати новітні форми та методи навчання, з усвідомленням особливостей педагогіки	Готовність допомогти студентам визначити позитивні й негативні чинники їхньої поведінки під час взаємодії в навчальному процесі
Знання про вікові, психологічні, індивідуальні особливості людини як суб'єкта освітнього процесу	Уміння професійно впливати на освітню діяльність студентів, зважаючи на їхні вікові та психологічні особливості	Усвідомлення важливості пізнання індивідуальних особливостей студентів з метою найкращої організації освітнього процесу
Знання про художньо-педагогічну взаємодію під час застосування інтерактивних методів навчання	Уміння планувати, організувати та здійснювати освітньою діяльністю на основі дотримання норм педагогічної етики	Потреба в безперервному художньо-педагогічному вдосконаленні та самоконтролі

Діагностику знань здійснюють за такими параметрами: повноти, глибини, міцності, оперативності, гнучкості, конкретності, узагальненості, розгорнутості, системності, усвідомленості та ін. [33]. Також важливими є сформованість

художньо-педагогічного мислення, ступінь науковості або абстрактності засвоєних психолого-педагогічних знань і понять, самостійність застосування знань, а також застосування знань і вмінь під час освітнього процесу.

Показниками знаннєвого критерію визначаємо: рівень сформованості рефлексивних і комунікативних умінь, здатність здійснювати саморегуляцію та самоаналіз. Рефлексивно-аналітичний компонент пов'язаний з високим рівнем творчості у професійній сфері. Цей компонент вказує на рівень засвоєння людиною культури, рівень естетичного сприйняття, рівень емпатії, рівень володіння людиною уявою й образним мисленням. Він реалізується через аналітико-оцінну, пошуково-практичну діяльність, підвищує рівень комунікативності, загальнокультурної та професійної обізнаності; сприяє формуванню професійно-педагогічної компетентності у майбутнього фахівця в професійній та навчально-професійній діяльності.

Операційно-технологічний критерій дає змогу оцінити *художньо-творчий* компонент професійно-педагогічної компетентності. Він характеризує рівень умінь викладачів професійно-художніх дисциплін застосовувати різні способи вирішення педагогічних завдань у процесі художньо-педагогічної творчості; взаємодію, консолідацію та самоідентифікацію; адаптацію людей до умов існування і культуру пізнання, світогляду, обміну інформацією і досвідом; уміння організовувати свою художньо-педагогічну діяльність з елементами творчості; вміння творити та реалізувати нові форми, предмети в матеріалі (методи проектування, моделювання, формоутворення та програмування дизайн-об'єктів; принципи і техніка проектування як в традиційній візуалізації, так і з застосуванням засобів сучасних комп'ютерних технологій).

За допомогою операційно-технологічного критерію (табл. 5.4) визначається володіння педагогічними вміннями і навичками, професійна поведінка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін і відповідні професійно-педагогічні якості особистості. Різні аспекти цього компонента визначають такі ознаки: правильність виконання дій і операцій, раціональна

послідовність виконання, ступінь складності й автоматизму навичок, виконання засвоєної діяльності в складних, нетипових педагогічних ситуаціях [656, с. 45].

Таблиця 5.4 – Показники сформованості професійно-педагогічної компетентності за-операційно-технологічним критерієм

Знання	Вміння	Якості
Знання дидактичних особливостей побудови художньо-педагогічного процесу	Уміння застосовувати на практиці інноваційні форми і методи навчання, інтерактивні технології навчання	Професійна поведінка майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін
Знання методичних основ організації художньо-педагогічної діяльності	Уміння обирати, проектувати та застосовувати інноваційні методи і технології навчання відповідно до індивідуальних особливостей	Здатність формувати зацікавленість та позитивне ставлення до результатів навчання
Знання основ педагогічної взаємодії в професійній діяльності	Уміння передбачати та запобігати конфліктним ситуаціям у навчанні	Максимальна самореалізація у процесі професійно-педагогічної діяльності
Знання застосування інноваційних технологій та методів навчання	Уміння максимальної самореалізації у процесі художньо-творчої діяльності, створення атмосфери співпраці	Максимальне застосування інноваційних процесів, рефлексія в процесі співпраці, гармонійний розвиток та духовне збагачення

Креативний критерій (табл. 5.5) дає підстави виявити орієнтацію майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін у системі професійних і моральних цінностей, вибір професійного сенсу, виховання самостійності, активності й ініціативи. Креативність переорієнтовує освітній процес з предметно-змістового аспекту на особистість майбутнього фахівця і проявляється: в поданні навчальних цілей у вигляді інтелектуальних задач; у нестандартному творчому прийомі та діях; у створенні оригінальних авторських програм, розробок, проєктів, творчих робіт [272, с. 104]. Стратегія цього критерію передбачає: усвідомлення майбутніми викладачами власних особистісних і професійних можливостей; розвиток креативних педагогічних здібностей; потреба в новизні та нестандартних методах розв'язання професійних проблем; настанова на творчість і подолання стереотипів у

професійній діяльності; передбачення шляхів і вдосконалення творчого розвитку та потенціалу особистості.

Таблиця 5.5 – Показники сформованості професійно-педагогічної компетентності за-креативним критерієм

Знання	Вміння	Якості
Знання методичних основ організації художньо-педагогічної діяльності	Уміння застосовувати на практиці інноваційні форми і методи навчання, інтерактивні технології навчання	Самостійність і гнучкість мислення, здатність відчувати проблему, розвинена фантазія, здатність комбінувати та аналітико-синтетично мислити
Знання методологічних основ організації художньо-педагогічної діяльності	Вміння експериментувати, знаходити творчі підходи	Здатність до педагогічної творчості
Знання основних ознак креативності та вміння діагностувати креативних студентів	Вміння помітити педагогічну проблему та успішно розв'язати її	Наполегливість, упевненість у собі, витримка, жага знань, прагнення експериментувати
Знання з формотворення, методики креативного пошуку, образної мови пластичного мистецтва і технології, що зумовлює ефективність професійної діяльності	Виявляють уміння та бажання долучитись до культурних надбань і залучають до них інших	Володіють естетичним смаком, гостротою естетичного сприйняття, емоційно-почуттєвим культурологічним досвідом

Професійно-педагогічна компетентність майбутнього викладача художнього профілю має свої особливості та передбачає подвійні цілі: розвинути творчі здібності студентів і стимулювати їхній творчий пошук засобами та інноваційними методами навчально-виховної, науково-дослідної та самостійної роботи; навчити майбутніх викладачів прийомів, методів, технологій які будуть стимулювати та розвивати творчий потенціал фахівців. Цінність вбачається не стільки у результаті творчої діяльності майбутнього фахівця, скільки у самому процесі творчості.

Рефлексивний критерій (табл. 5.6) відповідає за контактність, самодисципліну, активність, інтелектуальну мобільність, комунікабельність, професійно-художню готовність майбутнього фахівця. Він визначає динаміку формування *культуротворчого, аксіологічного та комунікативного* компонентів професійно-педагогічної компетентності у студентів – майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Таблиця 5.6 – Показники сформованості професійно-педагогічної компетентності за-рефлексивним критерієм

Знання	Вміння	Якості
Знання про рефлексію як спосіб професійно-педагогічного самовдосконалення та саморозвитку	Уміння будувати стосунки на основі принципів рефлексії власної поведінки	Готовність до саморозвитку та самовдосконалення в освітній діяльності
Знання про суб'єктів педагогічної діяльності	Вміння саморегуляції та самоаналізу	Усвідомлення та контроль власних емоційних станів
Знання особливостей власних недоліків, форм і методів їх подолання	Вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності	Здатність до самоаналізу, критичне ставлення до своїх можливостей
Знання про інформаційну культуру особистості педагога, внутрішня самодисципліна, свідомість вибору професії	Уміння здобувати, аналізувати та інтерпретувати професійно значущу інформацію та планувати особисті дії в освітній діяльності	Здатність до адекватних дій в нестандартних педагогічних ситуаціях

Рефлексивний критерій призначено для дослідження ставлення студентів до діяльності в освітньому процесі, самооцінювання ними сформованості власних професійно важливих педагогічних якостей, рівня своєї професійної свідомості та педагогічної позиції. Рефлексивний компонент оцінити доволі складно [625], адже виміряти відповідні показники можна лише за фактом виконаних завдань, тому діагностувати їх у студентів доцільно за наявністю відповідних якостей (готовність, здатність, усвідомлення).

Відповідно до розроблених критеріїв необхідно підібрати ще й способи оцінювання (табл. 5.7). Для вимірювання рівня сформованості компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін було застосовано різноманітний інструментарій – стандартизовані тести, опитувальники, анкети.

Зауважимо, що не всі запропоновані критерії можуть бути визначені прямим вимірюванням, вони є інтегрованими характеристиками і можуть бути виміряні опосередковано за допомогою експертного опитування або кваліметричних методів, в основі яких лежить факторно-критеріальне моделювання, коли визначені якісні фактори розкладаються на низку простих властивостей-критеріїв і вимірюються абсолютними показниками. Зокрема *знаннєвий критерій (критерій якості засвоєння знань, умінь і навичок)* охоплює такі характеристики, як повнота, оперативність, міцність, узагальненість, системність професійних знань, умінь і навичок.

Таблиця 5.7 – Способи оцінювання професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін

Критерії	Способи (методи) оцінювання
мотиваційно-ціннісний	анкетування, спостереження, бесіди
знаннєвий	тестування, самооцінювання
операційно-технологічний	спостереження
креативний	тести, анкетування, метод експертних оцінок, опитування
рефлексивний	спостереження, бесіди, самооцінювання

Зазначимо, що ми оцінювали лише ті виділені показники, які можна оцінити в умовах ЗВО за допомогою викладачів та експертів. Оцінювання рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін за мотиваційно-ціннісним критерієм здійснювалося за допомогою методики Л. Бережнова. За допомогою тестування ми перевірили сформованість знань і вмінь студентів V курсу з професійно

теоретичної підготовки (знаннєвий критерій). При цьому в експериментальних групах навчання базувалось на інноваційних технологіях, а в контрольних проходило за традиційними методами. За експертним оцінюванням і показниками результативності освітньої взаємодії майбутніх викладачів під час педагогічної практики, внаслідок застосування інновацій, було прослідковано динаміку формування та розвитку рівня операційно-технологічного критерію професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів.

Безперечно, всі ці складові тісно пов'язані між собою і сформованість кожної з них має визначити рівень сформованості професійно-педагогічної компетенції. Компетентність має бути сформована таким чином, щоб впродовж усього життя кожний студент мав бажання здобувати знання й удосконалювати свій професійно-педагогічний рівень.

З урахуванням зазначених вище критеріїв і показників на основі їх узагальнення ми виокремили три рівні загальної сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін:

– *низький (пасивний) рівень* характеризується низькими знаннями, формальним прийняттям культурних цінностей, репродуктивним характером засвоєння знань, стереотипним мисленням, пасивністю, відсутністю гнучкості й адаптивності, відсутністю мотивації в творчому розвитку; не виражена особистісна творча самореалізація; досвід творчої діяльності накопичується через досвід іншого; рівень творчої активності особистості недостатній; особистості притаманна відтворююча діяльність. Нижня межа цього рівня проявляється в пасивності інтелектуальній і фізичній. Учасник навчального процесу залишається, в межах уже знайденого способу дії;

– *середній (продуктивний) рівень* – на цьому рівні потрібно обрати завдання та самому відшукати шляхи виконання, студент знає ступінь розвитку власних умінь професійної діяльності; розвинені професійно-педагогічні вміння та якості особистості; студент епізодично виявляє ініціативу й активність у підготовці творчих проєктів; розвинена рефлексія. Професійно-педагогічні

вміння та якості особистість розвиває самостійно; проявляє інтерес до збільшення знань про художню культуру, має загальне уявлення про сутність культурологічного підходу до освіти;

– *високий (креативний) рівень* (студент володіє достатньо глибокими професійно-педагогічними знаннями, вміє їх інтерпретувати; здатний до самостійного пошуку, оброблення, застосування професійно-значущої освітньої інформації; вільно володіє прийомами саморегуляції, самоконтролю, вміє конструктивно реагувати на невдачі; здатний оцінювати досвід, що є у нього в розв'язанні педагогічних проблем, коректує його з метою вдосконалення; виявляє значну зацікавленість у поповненні та поглибленні професійно-педагогічних знань, у професійній діяльності; володіє високим рівнем рефлексії та високим рівнем знань і вмінь; високий (креативний) рівень сформованості творчої активності студентів характеризує ініціативу в постановці та вирішенні завдань; високими якостями знань, розвиненістю рефлексії, гнучкістю мислення, мотивацією у навчальній та позанавчальній діяльності); вираження індивідуально-оригінальних характеристик особистості, нових технологій діяльності; прагненням до творчості, щоб самореалізуватись; пошуком саморозвитку, прояву творчої активності, усвідомлення важливості професії.

Зазначимо, що згідно стандартизованих шкал оцінювання доречно виділити ще два рівні: найнижчий (нижчий від нормативного, елементарний, початковий, незадовільний) і найвищий (підвищений, методологічно-творчий). Однак перший із них не характерний для студентів, які обрали педагогічний фах, а другий, закономірно, досягається лише після тривалого досвіду педагогічної діяльності. Тому ми не розглядаємо ці рівні в нашому дослідженні.

Кожен із трьох рівнів, притаманний майбутнім фахівцям, конкретизований у таблицях (додаток К, табл. К.1–К.5). Це дало змогу визначити реальний стан професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО на констатувальному етапі експерименту та порівняти ефективність формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів художнього профілю після впровадження наших інновацій. Рівень сформованості різних критеріїв

професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін оцінювався за підсумками аналізу поточної успішності, тестових оцінок, результатів захисту практики, спостережень і бесід із викладачами і студентами, самооцінювання, а також дослідницьких методик, заснованих на експертному оцінюванні (див. табл. 5.7). Основою вивчення рівнів сформованості критеріїв професійно-педагогічної компетентності у студентів є метод експертного оцінювання, який включає сукупність логічних і математичних процедур, що допомагають отримати інформацію, проаналізувати її та узагальнити з метою прийняття та вибору раціональних рішень [571, с. 47]. Залучення експертів до виконання спостережень та аналізу певної проблеми зумовлено специфікою критеріїв професійно-педагогічної компетентності, їх описом за допомогою традиційної тріади «знання – вміння – навички» й особливостями художньо педагогічної діяльності, як діяльності творчої, що часто вимагає нестандартних рішень. Експертне оцінювання також дало нам змогу вивчити низку особистісних якостей майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, пов'язаних з їхніми вміннями налагоджувати педагогічну взаємодію.

Оскільки компоненти професійно-педагогічної компетентності в кожного студента впродовж навчання розвиваються нерівномірно, для правильного оцінювання педагогічної підготовки в ЗВО необхідно бачити всю динаміку й контролювати складові компетентності з точки зору всіх учасників освітнього процесу (викладачів, практиків і самих студентів). Таке всебічне діагностування дало змогу визначити ефективні методи і технології формування сукупності досліджуваних компетентностей [620]. Методики діагностування студентів застосовувалися комплексно, що показало реальну картину відповідності певному виду майбутньої професійної діяльності.

5.2. Аналіз рівня професійно-педагогічної підготовленості випускників ЗВО – молодих викладачів професійно-художніх дисциплін

Художньо-педагогічна освіта України нині має низку проблем, серед яких важливе місце посідає проблема взаємозв'язку науки і мистецтва, а також поява нових концепцій навчання та методів викладання професійно-художніх дисциплін на різних етапах формування особистості. Відомо, що вітчизняна вища освіта не повністю відповідає новим соціальним запитам і не сприяє швидкому становленню інформаційно-технологічного суспільства. Криза вищої освіти зумовлена її інертністю, консерватизмом, відсутністю надійного механізму, який дозволив би їй динамічно змінюватися відповідно до вимог часу, запитів соціуму, соціально-економічних реалій, адекватно реагувати на них. Зокрема кількісні та якісні зміни в системі вищої освіти не відповідають ані темпам, ані глибині трансформацій, що відбуваються в суспільстві [398, с. 167]. Професійній підготовці фахівців загалом властиві такі недоліки, як: відсутність чітко визначених вимог роботодавців до випускників; нераціональне використання навчального часу учасників освітнього процесу; недостатня ефективність управління навчанням та якістю знань студентів; неврахування індивідуальних якостей і здібностей студентів і потенціалу викладачів для покращення та інтенсифікації навчального процесу; низький рівень контролювальної підсистеми і моніторингу освітніх досягнень.

Погоджуємося з науковцями, які стверджують, що з низки причин нині в Україні вища освіта, на жаль, знецінюється: через масовий характер і низьку якість випускників ЗВО [124, с. 25]; відсутність чіткої державної політики у галузі освіти; невизначеність соціальних результатів, на які має бути зорієнтована діяльність викладачів; загострення деструктивних факторів (падіння престижу освіти, погіршення матеріально-технічної бази закладів, низька оплата праці педагогів), що призводить до сповільнення процесу модернізації національної системи підготовки педагогічних кадрів [514, с. 48]. Ці складні проблеми накладаються також на функціонування закладів художньої

та педагогічної освіти, які є невіддільною складовою системи вищої освіти держави. Як показано в попередніх розділах, досвід художньо-педагогічної освіти свідчить, що питання підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін до різних сфер художньої та освітньої діяльності перебуває в діалектичній залежності від особливостей розвитку суспільства, образотворчого мистецтва, вимог, які висуваються до закладів у процесі формування фахових знань, умінь і навичок, засвоєння поглядів, становлення педагогічного мислення майбутніх викладачів.

Досить часто випускник ЗВО, залучений до викладання, шляхом спроб і помилок, за допомогою більш досвідчених колег набуває необхідних навичок, засвоює педагогічні прийоми і непогано виконує свої функції. Однак у більшості випадків відсутність належної педагогічної підготовки призводить до негативних наслідків, оскільки такі фахівці не завжди спроможні донести знання до студентів, адже стикаються з проблемою взаємодії зі студентською аудиторією, не мають уявлення про сучасні методи викладання, структурування навчального матеріалу тощо [459]. Переважно робота такого викладача зводиться до передачі інформації в готовому вигляді. Тому заклад вищої освіти має приділяти належну увагу не лише професійному навчанню, а й формуванню педагогічної складової компетентності студентів педагогічного профілю [317, с. 57–58].

Більшість молодих людей вступаючи до закладу вищої освіти недостатньо усвідомлює правильність свого вибору. Це зумовлене віком абітурієнтів, недостатнім життєвим досвідом, надмірним впливом батьків на рішення щодо напряму навчання, певними життєвими обставинами. Зокрема, дослідження мотивів вступу на педагогічні спеціальності в Інституті педагогіки і психології в НПУ імені М.П. Драгоманова свідчить, що лише 29–32 % першокурсників свідомо обрали педагогічну професію, решту приваблюють інші обставини, зокрема додаткові до основної кваліфікації спеціальності та спеціалізації, можливість працевлаштування не тільки у школі, а у ЗВО чи інших установах,

на виробництві (наприклад, тренером, психологом, менеджером, художником) [51, с. 120].

Провівши опитування серед випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю (30 осіб, випускників різного віку), ми з'ясували ситуацію, що склалась у цих ЗВО, а також виявили основні проблеми і визначили можливі шляхи вдосконалення заходів щодо підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізувавши результати відповідей респондентів щодо причин, які негативно впливають на ефективну професійно-педагогічну підготовку майбутніх фахівців, ми отримали такі результати: навчання не було найголовнішим пріоритетом в житті – 40 %; не усвідомлення, для чого потрібно навчатись – 60 %; некомпетентність викладачів – 56 %; недостатня мотивація – 30 %; невідповідність змісту професійно орієнтованих (образотворчих) дисциплін сучасним вимогам – 80 %; низький рівень матеріально-технічної бази ЗВО – 95 %; безсистемність або відсутність послідовності у викладанні загальнохудожніх дисциплін у ЗВО – 70 %. Учасники опитування також зазначили, що професійна підготовка здійснюється здебільшого як традиційне навчання, а не як творчий процес.

За одержаними даними, перші, допрофесійні знання, вміння та навички з образотворчого мистецтва до вступу у ЗВО студенти набули закінчивши художню школу (15 %), 22 % навчалися в художній студії та 33 % вчилися на підготовчих курсах. Цікавим виявився той факт, що значна частина (30 %) – здобули підготовку у ЗП(ПТ)О художнього профілю.

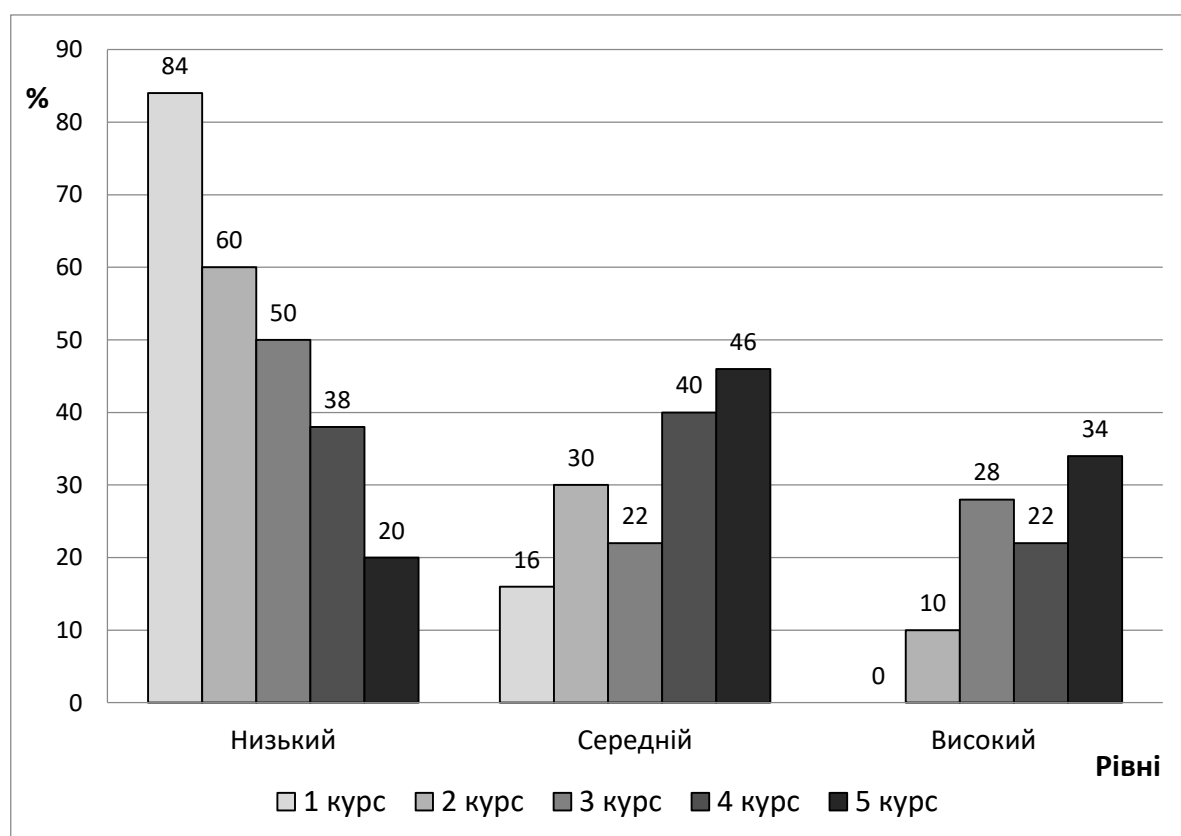
Нас, зокрема, цікавили показники задоволеності обраною професією студентів упродовж різних етапів їхнього професійного розвитку (професійного самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення). Задоволеність професією ми визначали за методикою, розробленою Т. Ільїною (додаток Л), яка містить три шкали: «набуття знань» – прагнення отримати нові знання, допитливість; «оволодіння професією» – бажання отримати професійні знання, завдяки яким можна формувати професійні якості; «отримання диплома» – бажання отримати диплом. Опитувальник складається з 50 тверджень, ступінь згоди з якими

студенти висловлювали за допомогою двох варіантів відповідей: позначку «+» поруч з номером твердження, якщо студент згідний з ним, і позначку «-», якщо не згідний з цим твердженням.

В опитуванні взяли участь по 50 студентів від першого до п'ятого курсу. У табл. 5.8 та рис. 5.1 подано розподіл студентів за шкалою «Набуття знань».

Таблиця 5.8 – Розподіл студентів художньо-педагогічного профілю за шкалою «Набуття знань»

Рівень	Кількість студентів за курсами				
	I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс
Високий	–	5	14	11	17
Середній	8	15	11	20	23
Низький	42	30	25	19	10
Разом:	50	50	50	50	50

Рисунок 5.1 – Діаграма розподілу студентів 1–5 курсу за шкалою «Набуття знань»

Як бачимо, на 1-ому курсі переважна більшість студентів художньо-педагогічного профілю закономірно перебувають на низькому рівні за цією

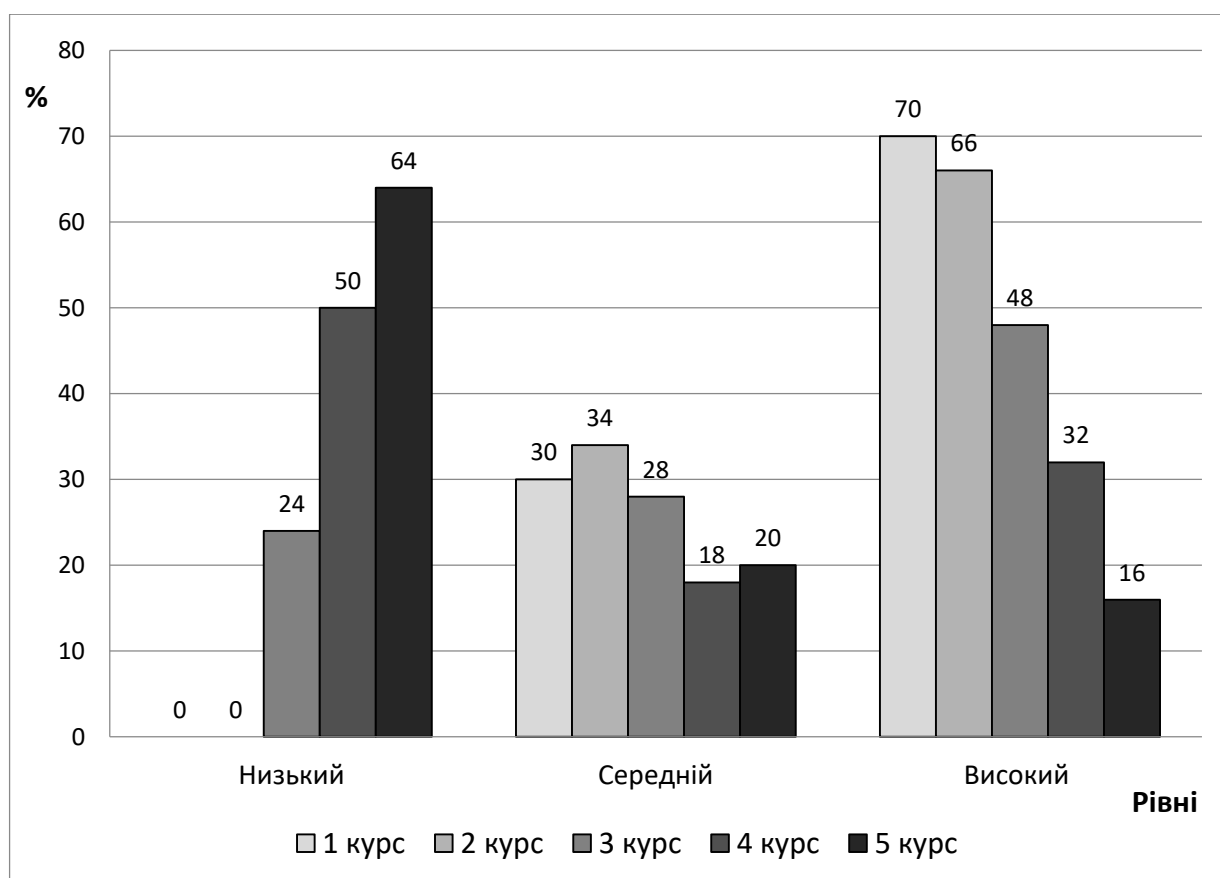

шкалою – незначне прагнення до набуття знань, недостатня допитливість (84 %). Найвищі показники показали студенти 5-го курсу (34 %) перебуває на високому рівні та 46 % – на середньому).

У табл. 5.9 та рис. 5.2 подано розподіл студентів за шкалою «Оволодіння професією».

Таблиця 5.9 – Розподіл студентів художньо-педагогічного профілю за шкалою «Оволодіння професією»

Рівень	Кількість студентів за курсами				
	I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс
Високий	35	33	24	16	8
Середній	15	17	14	9	10
Низький	–	–	12	25	32
Разом:	50	50	50	50	50

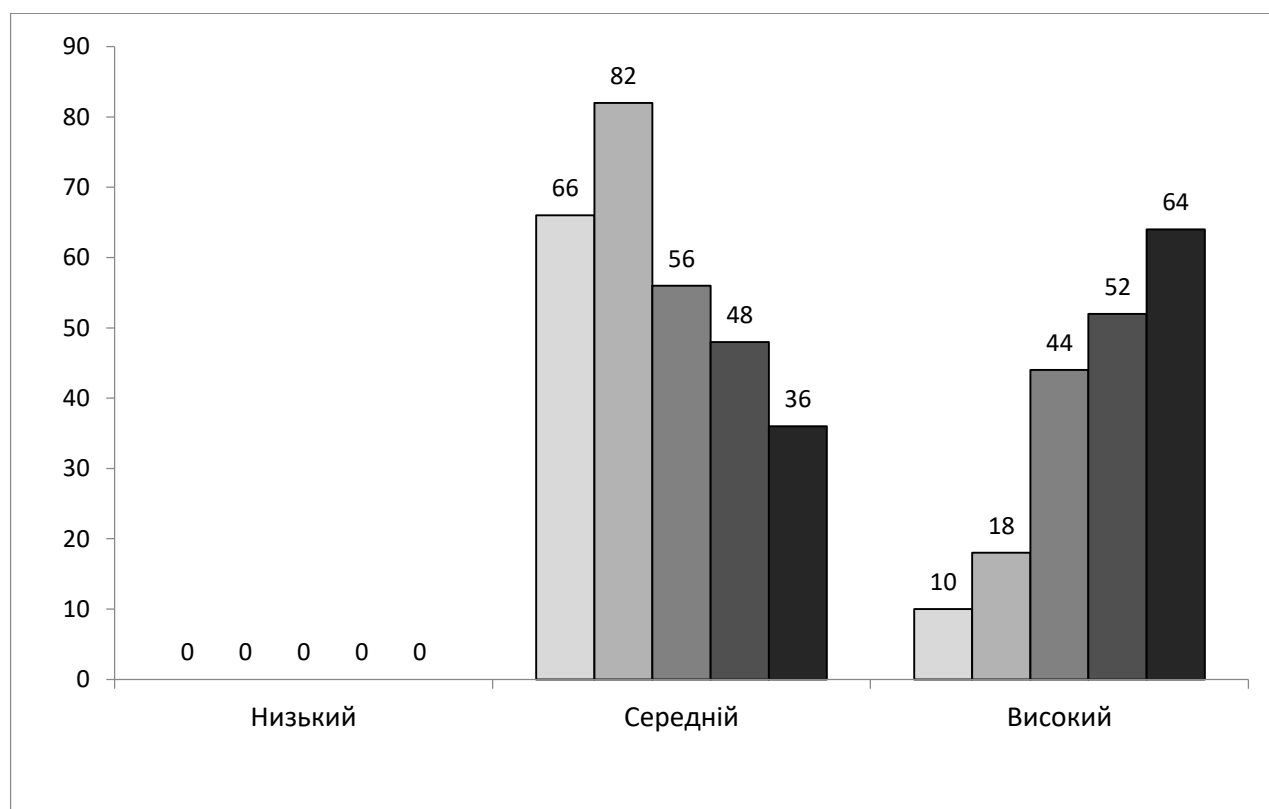
Рисунок 5.2 – Діаграма розподілу студентів 1–5 курсу за шкалою «Оволодіння професією»

З рис. 5.2. видно, що до 5 курсу студенти поступово розчаровуються у своєму професійному виборі, низький рівень становить 64 %, хоча на 1 і 2 курсі він відсутній. Ми звернули увагу на те, що середній рівень за цією шкалою майже однаковий. Різке зниження показників задоволення навчальним процесом, відбулось на 4 курсі, про що свідчать дані з таблиці (низький рівень 50 %). Такі результати, можна пояснити розчаруванням студентів у навчанні, викладачах та обраному фаху, втратою віри у власну ефективність.

У табл. 5.10 та рис. 5.3 подано розподіл студентів за шкалою «Отримання диплома».

Таблиця 5.10 – Розподіл студентів художньо-педагогічного профілю за шкалою «Отримання диплома»

Рівень	Кількість студентів за курсами				
	I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс
Високий	17	9	22	26	32
Середній	33	41	28	24	18
Низький	–	–	–	–	–
Разом:	50	50	50	50	50

Рисунок 5.3 – Діаграма розподілу студентів 1–5 курсу за шкалою «Отримання диплома»

Як бачимо з рис. 5.3, характерним є прагнення отримати диплом за мінімальних інтелектуальних зусиль: високий рівень притаманний для (52 %) респондентів 4 курсу і (64 %) студентів 5 курсу; середній рівень, характерний для (66 %) 1 курсу; (82 %) 2 курсу та (56 %) 3 курсу, що свідчить про достатньо стійку мотивацію отримання диплому серед студентів закладів вищої освіти.

Інколи абітур'єнти вступають у ЗВО, щоб здобути бажаний статус у суспільстві та отримати диплом із престижної спеціальності, проте більшість з них не намагаються стати висококваліфікованими спеціалістами, набути професійно-педагогічні компетентності. Ми встановили, що доволі часто першокурсники обираючи професію спираються на свої ідеальні уявлення про майбутній фах, однак при зіткненні з реаліями сьогодення розчаровуються. Тому впродовж всіх років навчання (до 5-го курсу) показник задоволеності поступово знижується. Більшість студентів ЗВО прагнуть отримати диплом і лише малий відсоток усвідомлює, що отримані упродовж навчання знання й уміння формують їхню професійно-педагогічну компетентність.

Дослідження науковців показують, що найбільші труднощі у студентів, особливо перших курсів, викликає невміння раціонально розподілити свій час. До того ж майже відсутні або недостатньо розвинені навички самостійної роботи, повільний темп сприйняття інформації, труднощі під час орієнтування в навчальному матеріалі. Під час професійної підготовки можуть виникнути деякі негативні зміни: зниження пам'яті, погіршення мислення; коливання ефективності, зниження точності практичних дій; зміщення чи втрата цілі: послаблення активності та зниження рівня працездатності; призупинка навчання, відмова від навчання тощо [203, с. 226].

З метою пошуку причин недоліків в освітньому процесі, а також визначення необхідних змін ми підготували і провели опитування й анкетування (додаток М) задля виявлення ефективних шляхів її покращення. Для цього методом випадкового вибору обрали 30 студентів Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова та 30 студентів Львівської національної академії мистецтв із метою з'ясування рівня спрямованості освітнього процесу у

ЗВО на формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Відповіді які ми отримали під час анкетування дають змогу стверджувати про відсутність цілеспрямованого формування професійно-педагогічної компетентності у ЗВО, на що вказали 51 (85 %) студентів. Решта студентів дали ствердну відповідь на це запитання – 9 осіб (15 %). На запитання, що студенти вкладають у зміст поняття «професійно-педагогічна компетентність», більшість 45 (75 %) вказали педагогічний досвід, 15 осіб (25 %) професійні знання, уміння і навички. 18 студентів (30 %) взагалі не розуміють навіщо вона потрібна, а для 42 (70 %) вона відіграє вагоме значення.

Анкетування дозволило з'ясувати, що для 43 (71,67 %) опитаних студентів формуванню професійно-педагогічної компетентності сприяє діяльність (практична за профілем підготовки), 13 (21,67 %) студентів обрали навчальну, а 4 (6,66 %) – наукову діяльність. Також ми з'ясували, що для студентів важливу роль відіграє практична підготовка 42 (70 %), важливість теоретичної підготовки визнали лише 3 особи (5 %), 15 (53 %) зацікавлені лише в отриманні диплому.

Методом опитування викладачів (20 осіб) було визначено, чи приділяли вони увагу під час навчання формуванню професійно-педагогічної компетентності студентів. Були отримані такі відповіді: «так» – 3 (15 %); «інколи» – 6 (30 %); «ні» – 11 (55 %). Тобто викладачі не приділяли достатньої уваги формуванню професійно-педагогічної компетентності студентів.

Таким чином ми зробили такі висновки: студенти не усвідомлюють актуальність проблеми формування професійно-педагогічної компетентності, не мають достатнього досвіду професійно-педагогічної компетентності; викладачі акцентують увагу лише на формування знань і вмінь із фахових дисциплін, а формування професійно-педагогічної компетентності у ЗВО залежить лише від індивідуального осмислення майбутніми фахівцями. Такий результат підтвердив, що формуванню професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін приділяється мало уваги в процесі фахової підготовки, це відбувається стихійно та фрагментарно.

Тому, щоб з'ясувати ситуацію, яка склалась у підготовці фахівців художньо-педагогічного профілю, а також виявити основні проблеми і визначити можливі шляхи вдосконалення та підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх викладачів, ми провели опитування серед випускників (30 осіб різного віку). Проаналізувавши результати відповідей респондентів щодо причин, які негативно впливають на ефективну професійно-педагогічну підготовку та формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців, ми отримали такі результати: навчання не було найголовнішим пріоритетом в житті – 40 %; не усвідомлення, для чого потрібно навчатись – 60 %; некомпетентність викладачів – 56 %; недостатня мотивація – 30 %; невідповідність змісту професійно орієнтованих (образотворчих) дисциплін сучасним вимогам – 80 %; низький рівень матеріально-технічної бази ЗВО – 95 %; безсистемність або відсутність послідовності у викладанні загальнохудожніх дисциплін у ЗВО – 70 %. Учасники опитування також зазначили, що процес професійної підготовки студентів здійснюється здебільшого як традиційне навчання, а не як творчий процес.

За одержаними даними, перші, допрофесійні знання, вміння та навички з образотворчого мистецтва до вступу у ЗВО студенти набули закінчивши художню школу (15 %), 22 % навчалися в художній студії та 33 % вчилися на підготовчих курсах. Цікавим виявився той факт, що значна частина (30 %) – здобули підготовку у ЗП(ПТ)О художнього профілю.

З метою визначення найбільш сприятливих умов для розвитку творчості фахівців у процесі підвищення кваліфікації було проведено опитування 40 викладачів ЗП(ПТ)О та 40 викладачів ЗВО художнього і педагогічного профілю (додаток Н). На запитання «У чому Ви вбачаєте прояв творчості?» відповіді розподілилися так:

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: уміння оцінювати ситуацію, де можливо застосувати набуті знання (52,5 %), креативність (47,5 %);

– *викладачі ЗВО*: самовираження (47,5 %), уміння самостійно формулювати мету творчої діяльності (27,5 %), здатність генерувати та реалізувати креативні ідеї (25 %).

На запитання «Яке місце займає творчість у Вашій професійній діяльності?»:

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: провідне (80 %), у межах методичних рекомендацій (12,5 %), не відповіли (12,5 %);

– *викладачі ЗВО*: вагоме (95 %), не основне (5 %).

«Чи в закладі освіти створені умови для реалізації творчого потенціалу викладачів?», отримали відповіді:

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: відсутні умови (42,5 %), створено (47,5 %), частково (10 %);

– *викладачі ЗВО*: відсутні умови (22,5 %), створено (77,5 %).

На запитання «Діяльність творчого педагога – це власна ініціатива, чи дія за наказом?», *педагоги ЗП(ПТ)О* і *ЗВО* відповіли, що це власна ініціатива.

«Чи враховуєте індивідуальні особливості кожного студента і як Вам це вдається?»:

– *викладачі ЗП(ПТ)О* враховують (47,5 %), намагаються (52,5 %), використовують особистісний підхід;

– *викладачі ЗВО* враховують (82,5 %), намагаються (17,5 %), використовуючи інноваційні методи навчання, які стимулюють зацікавленість студентів;

«Як часто Ви продукуєте нові ідеї?» та «Чи здатні Ви їх впроваджувати самостійно?»:

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: не часто (90 %), ніколи (7,5 %), лише на показових заняттях (2,5 %);

– *викладачі ЗВО*: завжди (87,5 %), ніколи (10 %), з дозволу адміністрації (2,5 %);

На запитання «Чи вмієте Ви бути креативним у роботі?»:

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: так (55 %), намагаюсь (20 %), ні (25 %);

– *викладачі ЗВО*: так (77,5 %), намагаюсь (22,5 %);

«Чим, на Вашу думку, посилюється зв'язок між культурою та освітою?»

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: спільними заходами (22,5 %), не відповіли (77,5 %);

– *викладачі ЗВО*: втілення в творах мистецтва здобуті студентами знання з національної культури та історії (92,5 %), проведенням студентських мистецьких конкурсів (7,5 %);

«Як Ви залучаєте молодь до національної культури і духовності, формуєте національні світоглядні позиції?»

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: виховні заходи (52,5 %), відвідання історичних та національних пам'яток культури (15 %), під час навчального процесу (32,5 %);

– *викладачі ЗВО*: залучаючи молодь до активного громадського життя (55 %), зустрічі з діячами культури і мистецтва (15 %), аналізуючи твори мистецтва (30 %);

«Які методи і прийоми використовуєте в цій роботі?»

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: зустрічі з діячами культури і мистецтва (12,5 %), лекції (87,5 %);

– *викладачі ЗВО*: інтерактивні методи навчання (37,5 %), проектні методи (62,5 %);

На запитання «Які знання Вам необхідні для більш повного розвитку вашого творчого потенціалу?»

– *викладачі ЗП(ПТ)О*: курси підвищення кваліфікації (47,5 %), стажування за кордоном (7,5 %), фінансування державою творчих проектів (10 %), достатній багаж знань (35 %);

– *викладачі ЗВО*: стажування за кордоном (87,5 %), більше вільного часу для самовдосконалення (12,5 %).

Отже, в результаті анкетування виявилось, що викладачі ЗВО є більш самостійними і креативними у виборі засобів і методів навчання. Частіше та професійніше обирають сучасні форми і методи навчання, що сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Однак деякі показники відповідей викладачів ЗП(ПТ)О і викладачів ЗВО збігаються. Особливо це стосується

питань, які пов'язані з формуванням у студентів національно світоглядних позицій і професійного самовдосконалення викладачів.

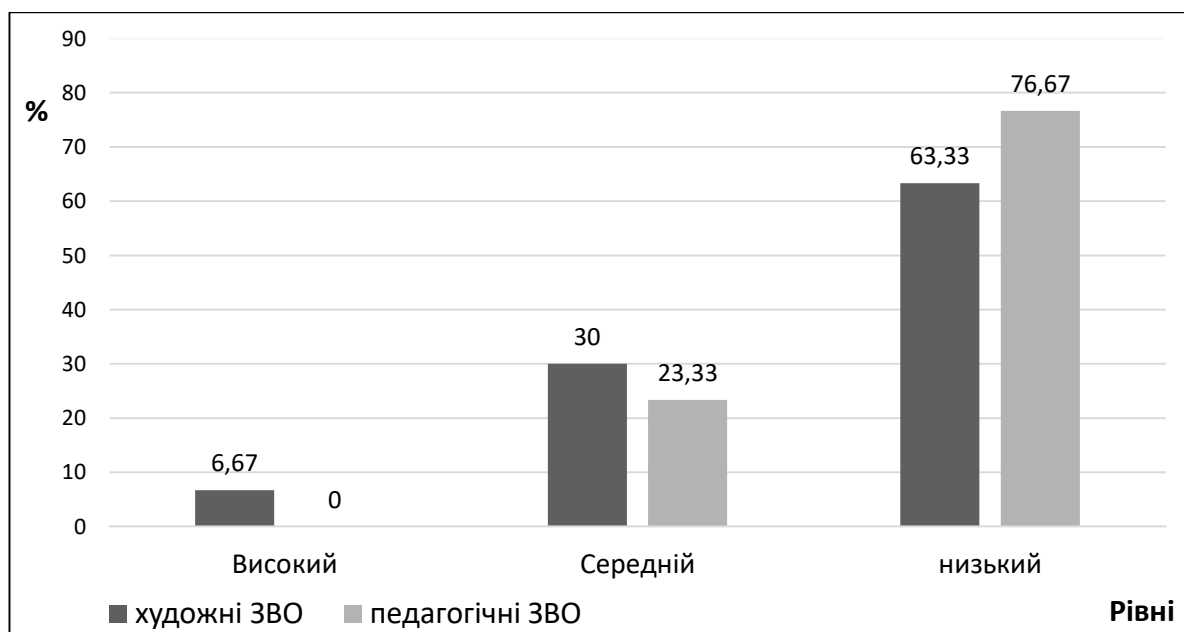
Щоб оцінити загальний стан формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін на констатувальному етапі було застосовано визначені та науково обґрунтовані нами в підрозд. 5.1 критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-технологічний, креативний, рефлексивний), показники і рівні (низький – пасивний; середній – продуктивний; високий – креативний) за відповідним діагностичним інструментарієм. В експерименті брало участь 120 осіб (по 60 випускників художнього та педагогічного профілю).

Визначення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін за **мотиваційно-ціннісним критерієм** було проведено з допомогою методики Л. Бережнова [543, с. 42–46] (додаток П). У табл. 5.11 і на рис. 5.4 подано результати діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО обох профілів за мотиваційно-ціннісним критерієм

Таблиця 5.11 – Діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за мотиваційно-ціннісним критерієм на констатувальному етапі

Рівень професійно-педагогічної компетентності	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
Високий	6,67	4	0	0
Середній	30	18	23,33	14
Низький	63,33	38	76,67	46

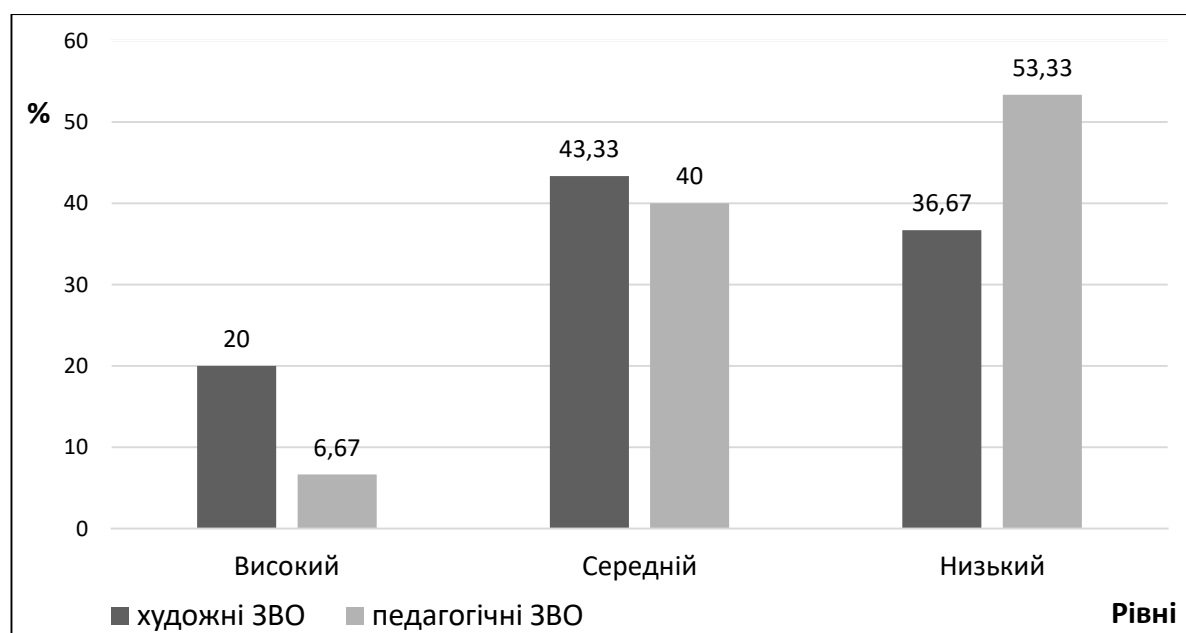
Рисунок 5.4 – Порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності випускників за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний етап)

Порівнюючи отримані дані ЗВО художнього та педагогічного профілю, ми спостерігаємо, що показники студентів, які відповідають за розвиток педагогічних цінностей і, водночас, вмотивованість на безперервний професійний саморозвиток в закладах художнього профілю переважають показники ЗВО педагогічного профілю. Художня творчість викладачів ЗВО художнього профілю дає можливість використовувати силу емоційного впливу мистецтва на духовну сферу особистості студентів та їхню мотивацію до навчання. Тому, очевидно, що поєднання педагогічних умінь і здатності сприйняття мистецтва, прагнення викладачів та студентів до творчої самореалізації можна вважати основою професіоналізму. Крім процесу навчання, компетентності формуються шляхом включення у відповідну практичну діяльність, яка притаманна більше ЗВО художнього профілю та дозволяє студентам реалізувати свій творчий потенціал.

Наступним ми проводили дослідження, які показали рівень професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю за *знанням критерієм*. За допомогою тестування ми перевірили сформованість знань і вмінь з професійно теоретичної підготовки (таб. 5.12).

Таблиця 5.12 – Діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за знансьвим критерієм на констатувальному етапі

Рівень професійно-педагогічної компетентності	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
Високий	20	12	6,67	4
Середній	43,33	26	40	24
Низький	36,67	22	53,33	32

Рисунок 5.5 – Порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за знансьвим критерієм (констатувальний етап)

Порівнюючи отримані дані рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного та художнього профілю за знансьвим критерієм (таб. 5.12. та рис. 5.5), ми дійшли до висновку, що в художніх ЗВО завдяки спілкуванню з творами мистецтва через музеї, виставки художніх творів, зустрічі з митцями, сильніше реалізується безпосередній зв'язок особистості з суспільством, відбувається пряме засвоєння його художніх норм, вимог, оцінок. Це приводить до певних якісних змін в художньо-педагогічній свідомості, дає притік нової цінної інформації яка є поштовхом внутрішнього розвитку

особистості. Завдяки проведенню бесід, дискусій, організації сприйняття художніх творів із зображенням джерел мистецтва створюються сприятливі умови для формування художнього бачення, мистецької спостережливості, візуальної пам'яті й акумулювання професійно-художніх знань.

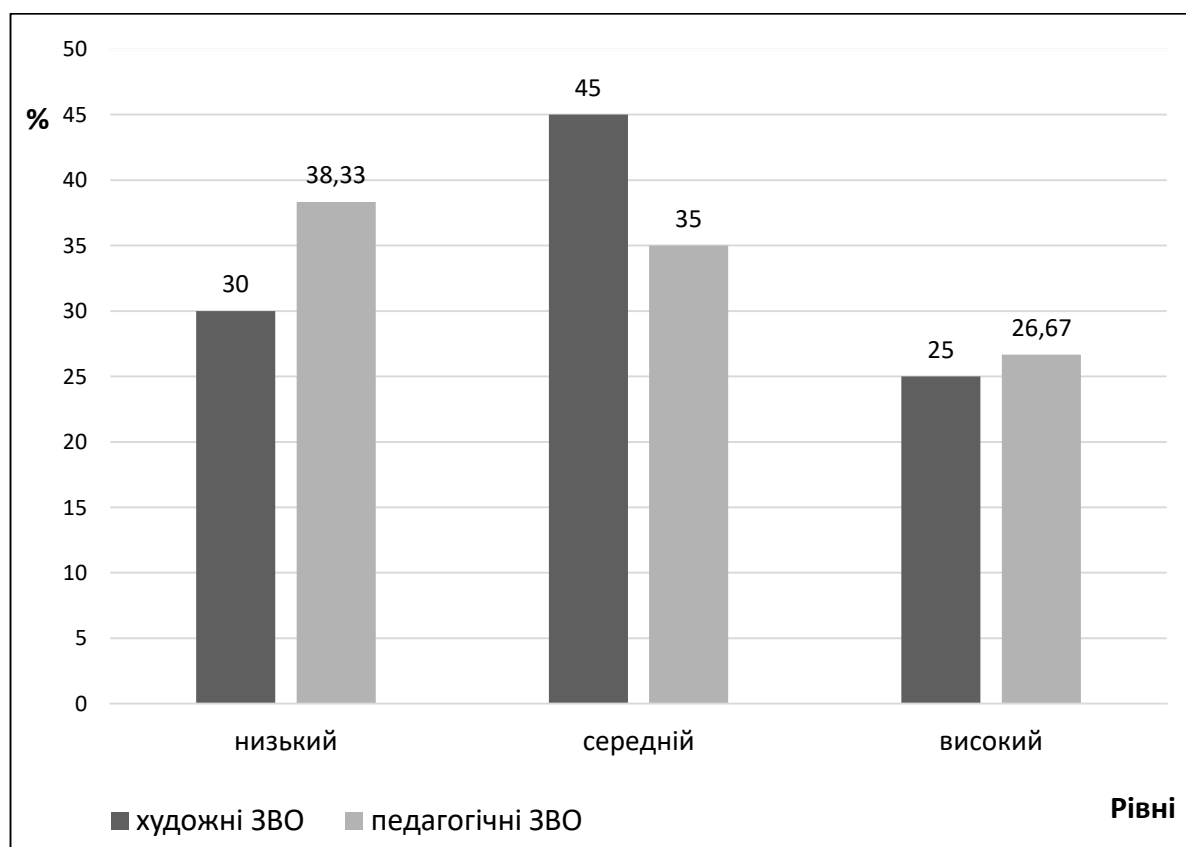
Після цього ми визначали рівень професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю за *операційно-технологічним критерієм*. За допомогою спостережень під час навчально-педагогічної практики, шляхом аналізу результатів виконання практичних завдань із підготовки, організації та проведення навчально-виховних заходів експерти перевірили сформованість знань і вмінь з професійно-практичної підготовки. Якість виконання завдань із педагогічної практики перевіряли експерти (викладачі, керівники практики, методисти) та колегіально оцінювали результати організаційно-технологічної підготовки студентів.

Рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за операційно-технологічним критерієм (таб. 5.13) характеризує наявність ґрунтовних теоретичних знань і практичних умінь і навичок (прогностичних, проєктивних, організаторських, комунікативних, методичних тощо) щодо планування та проєктування освітнього процесу з образотворчого мистецтва.

Таблиця 5.13 – Діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за операційно-технологічним критерієм на констатувальному етапі

Рівень професійно-педагогічної компетентності	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
Високий	25	15	26,67	16
Середній	45	27	35	21
Низький	30	18	38,33	23

Порівнюючи отримані дані рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного та художнього профілю за операційно-технологічним критерієм (таб. 5.13 і рис. 5.6), ми прийшли до висновку, що студенти обох профілів однаково професійно володіють практичними вміннями і навичками, демонструють розвинену творчу уяву, володіють організацією освітнього процесу.

Рисунок 5.6 – Порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за операційно-технологічним критерієм (констатувальний етап)

Також було проведено перевірку рівня професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю за *креативним критерієм*.

Оскільки головна проблема сучасної освітньої політики – утвердження методології креативності, яка є сукупністю властивостей особистості, що характеризується здатністю визначати проблему відійшовши від шаблону. Це здатність до творчості, що є умовою успішної самореалізації. Як показують численні дослідження, креативність не є вродженою якістю, вона розвивається у

процесі навчання та виховання, в безпосередній активній педагогічній діяльності. Формування креативності потребує особливої уваги, додаткових дидактичних впливів і створення оптимальних педагогічних умов.

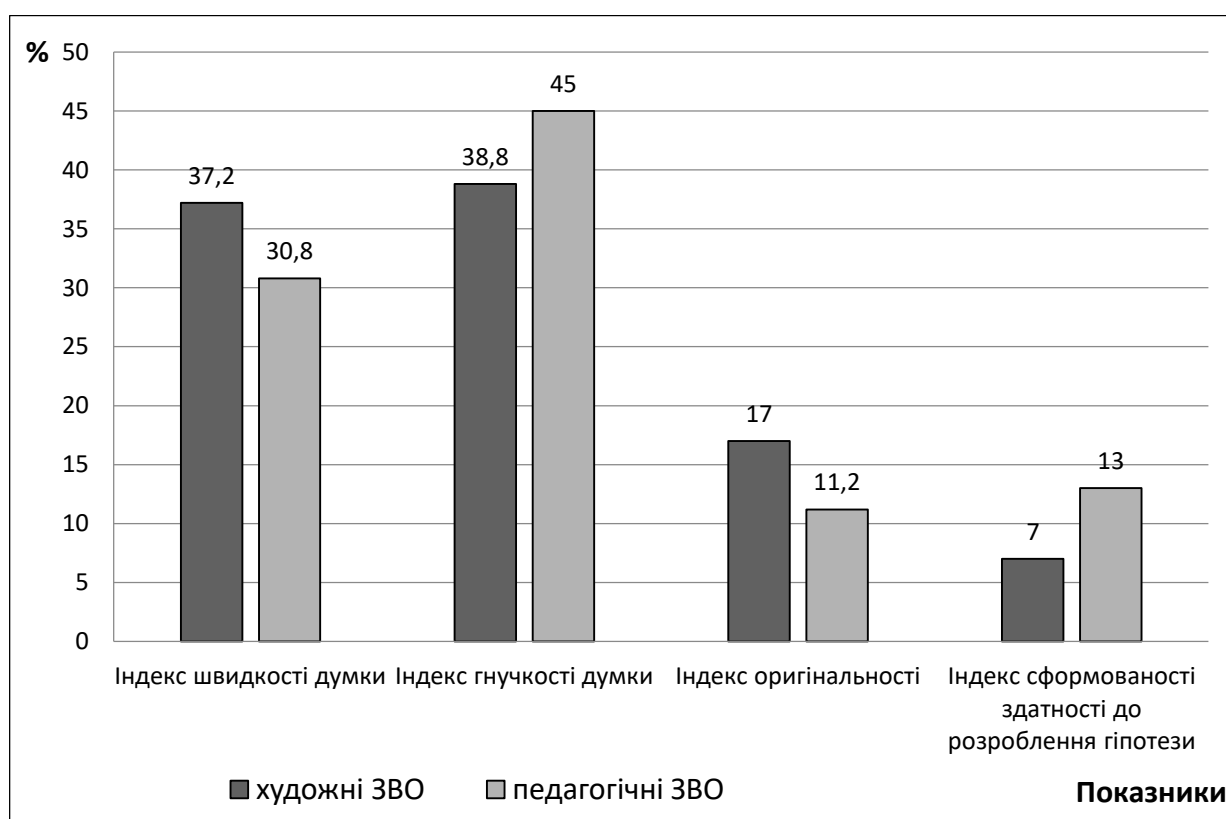
Для виявлення причин, що зумовлюють реальний стан формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін за креативним критерієм, вирішення можливих шляхів покращення цієї складової професійно-педагогічної підготовки, ми застосували тести креативності Е. Торренса (додаток Р), інтелекту та креативності, соціального інтелекту Дж. Гілфорда. Адже, щоб ефективно використовувати креативність у процесі професійної підготовки майбутні викладачі мають працювати над власним самовдосконаленням, проявляти такі якості, як: швидкість і гнучкість думки; оригінальність; допитливість; здатність до розроблення гіпотези, а також бути компетентними в питаннях щодо сутності креативності, усвідомлювати специфічні особливості та організаційні форми, можливості її розвитку, розвивати спеціальні здібності та професійно значущі якості якими вони в подальшому мають наділити своїх студентів.

Оцінювання перелічених якостей, здійснювалося за 100-бальною шкалою. Отримані результати вказують на те, що показники, які відповідають за індекс швидкості думки у випускників ЗВО художнього профілю є кращі (на 6,4 %), ніж у випускників ЗВО педагогічного профілю; а показники гнучкості думки є нижчі (на 6,2 %).

Високі результати за шкалою оригінальності (табл. 5.14 та рис. 5.7) вказують на здатність випускників ЗВО художнього профілю знаходити нестандартні рішення, відмінні від загальноприйнятих і банальних. Індекс сформованості здатності до розроблення гіпотези на 6 % вищий у випускників ЗВО педагогічного профілю, адже безпосередня участь майбутніх викладачів ЗВО педагогічного профілю у науково-дослідній діяльності сприяє розумінню власного бачення проблеми, цілеспрямованість та орієнтацію на досягнення поставленої мети, прогнення брати активну участь у науково-пошуковій роботі.

Таблиця 5.14 – Рівень сформованості показників креативності у випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю

Показники	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних	
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)	ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)
Індекс швидкості думки	37,2	30,8
Індекс гнучкості думки	38,8	45
Індекс оригінальності	17	11,2
Індекс сформованості здатності до розроблення гіпотези	7	13

Рисунок 5.7 – Порівняння рівня сформованості показників креативності у випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю

З метою виявлення змістової сторони спрямованості майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін: світоглядної позиції, ядра мотивації до педагогічної діяльності, ставлення до себе, власних професійних здобутків та перспектив подальшого розвитку, ставлення до колег та вихованців застосували методику «Ціннісних орієнтацій» М. Рокича (додаток С). З'ясували, що серед

найбільш вагомих самоцінностей (термінальних цінностей) на початку експериментально-дослідного навчання випускники ЗВО художнього профілю виділили матеріально забезпечене життя (78 %), любов 45 %, цікаву роботу (38 %), наявність хороших та вірних друзів (54 %). Випускники ЗВО педагогічного профілю відносили здоров'я (98,8 % респондентів), любов (54,7 %), щасливе родинне життя (77 %), матеріально забезпечене життя (35,5 %), цікаву роботу (48 %), власний розвиток (38,7 %), творчість (68,5 %).

За переліком «Інструментальні цінності» найвищі позиції серед випускників ЗВО художнього профілю посіли такі цінності: дисциплінованість (54,8 %); освіченість (75 %); самоконтроль (48 %); працелюбність (35 %). У випускників ЗВО педагогічного профілю освіченість (65 %), широта поглядів (85 %), вихованість (78 %), життєрадісність (75 %), незалежність (65 %), чесність, правдивість, відвертість (52 %), сміливість у відстоюванні своєї думки, власних поглядів (68 %). Таким чином провідне значення у середовищі випускників художньо-педагогічного профілю надається професійно-етичним поглядам.

Щоб з'ясувати особливості креативності випускників ми використовували тести Е.П. Торренса та Дж. Гілфорда (додаток Р), методику Вартега (додаток Т), опитувальник креативності Д. Джонсона (додаток У), модифікований тест «Креативність» Н. Вишнякової (додаток Ф), а також спеціально розроблену анкету «Креативність та фактори що впливають на її розвиток», яка містила низку запитань (додаток Х).

На запитання анкети: «Як Ви розумієте поняття «креативність» особистості?» 75 % респондентів не змогли дати чіткої відповіді. Серед найбільш поширених були: «художні здібності» (28 %); «творчість» (40 %); «самовираження» (28 %); «індивідуальність» (4 %); та ін. На запитання: «Чи вважаєте Ви креативність необхідним компонентом загальної фахової підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін?» значна частка опитаних (80 %) вважає, що креативність невід'ємна риса успіху майбутнього фахівця художнього профілю. Відповідаючи на запитання: «Чи є,

на Вашу думку, знання, вміння й навички, які ви отримали у вузі, достатніми для вашої професійної діяльності?», більшість відповіли що їхній рівень креативності недостатній й потребує розвитку. На питання анкети: «Чи влаштовують Вас методи та форми навчання, які використовуються при викладанні фахових дисциплін?» майже половина опитаних 52 % відповіли, що варто більше використовувати творчі завдання, 38 % зазначили, що варто більше уваги приділити інноваційним методам й лише 10 % відповіли, що креативність це вроджена якість яка не розвивається під час навчання. На питання «Які професійні якості Ви вважаєте для себе важливими?», більшість респондентів виділили: компетентність, професійна майстерність, комунікабельність, відповідальність, тактовність, креативність.

Творча стадія формування художньо-педагогічних умінь реалізується переважно в освітньому процесі на п'ятому році навчання у студентів-магістрів. Ця стадія передбачає оволодіння студентами фаховими художньо-педагогічними знаннями і вміннями на високому професійному рівні, творчу самореалізацію, характеризується здатністю до генерування нових художніх і педагогічних ідей. Тому з метою більш точної діагностики деяких показників креативності ми використали метод експертних оцінок (за 5-бальною шкалою). Експертами були п'ять провідних викладачі фахових дисциплін. Адекватність оцінки за кожним показником креативності забезпечувалася попереднім обговоренням з експертами основних критеріїв оцінювання (табл. 5.15).

Таблиця 5.15 – Шкала експертних оцінок сформованості ознак креативності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін

Ступінь вияву ознаки	Кількість балів
Виявляється яскраво	5
Ознака виявляється	4
Виявляється слабо	3
Виявляється початково	2
Зовсім не виявляється	0

Показники креативності ми визначали через розроблені нами анкети для студентів (додаток Ц). На анкету «Умови які сприяють процесу формування креативності майбутніх фахівців професійно-художніх дисциплін в процесі професійної підготовки» переважна більшість респондентів зазначила, що навчально-виховний процес впливає на формування та розвиток їхньої креативності. На питання: «Які психологічні перешкоди Вам потрібно подолати на шляху до формування власної креативності?» студенти обрали: недостатній рівень знань (65 %); нехтування викладачами розуміння індивідуальної творчості особистості студента (25 %); використання обмеженої кількості інноваційних підходів у навчанні (10 %); серед інших причин називалися консерватизм викладачів, відсутність мотивації, безперспективність, розчарування в обраному фаху тощо.

Узагальнення результатів експериментального дослідження дає підстави визначити три рівні сформованості креативності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін: низький (пасивний), середній (продуктивний), високий (креативний). Низький рівень креативності свідчить про недостатню внутрішню мотивація до творчої самореалізації; вони не готові вирішувати творчі завдання в складних ситуаціях; відсутня мотивація саморозвитку, вони не вірять в свої можливості, свій потенціал; слабо демонструють швидкість, гнучкість, оригінальність, асоціативність мислення; низький рівень знань, що призводить до не конкурентоспроможності; проявляють безініціативність у педагогічній діяльності; тяжко йдуть на контакт; базові навички мало сформовані, досвід творчої діяльності мінімальний.

Середній рівень креативності характеризується внутрішньою мотивацією до творчої самореалізації; ці студенти готові розв'язувати творчі завдання в ситуаціях невизначеності; мотивовані на саморозвиток, вірять у свій потенціал; мають належні знання; їм фрагментарно притаманні швидкість мислення, гнучкість, оригінальність, асоціативність; демонструють задовільний рівень генерування ідей, проявляють ініціативність у педагогічній і творчій діяльності; виявляють контактність; мають певний досвід творчої діяльності.

Високий рівень креативності передбачає сильну внутрішню мотивацію студентів до творчої самореалізації; вони готові вирішувати поставлені завдання в ситуаціях невизначеності; вірять у свої можливості; займаються саморозвитком; демонструють високий рівень знань; їм притаманна швидкість, гнучкість, оригінальність; вони є конкурентоспроможними; завжди виявляють ініціативність; легко йдуть на контакт; мають досвід творчої діяльності.

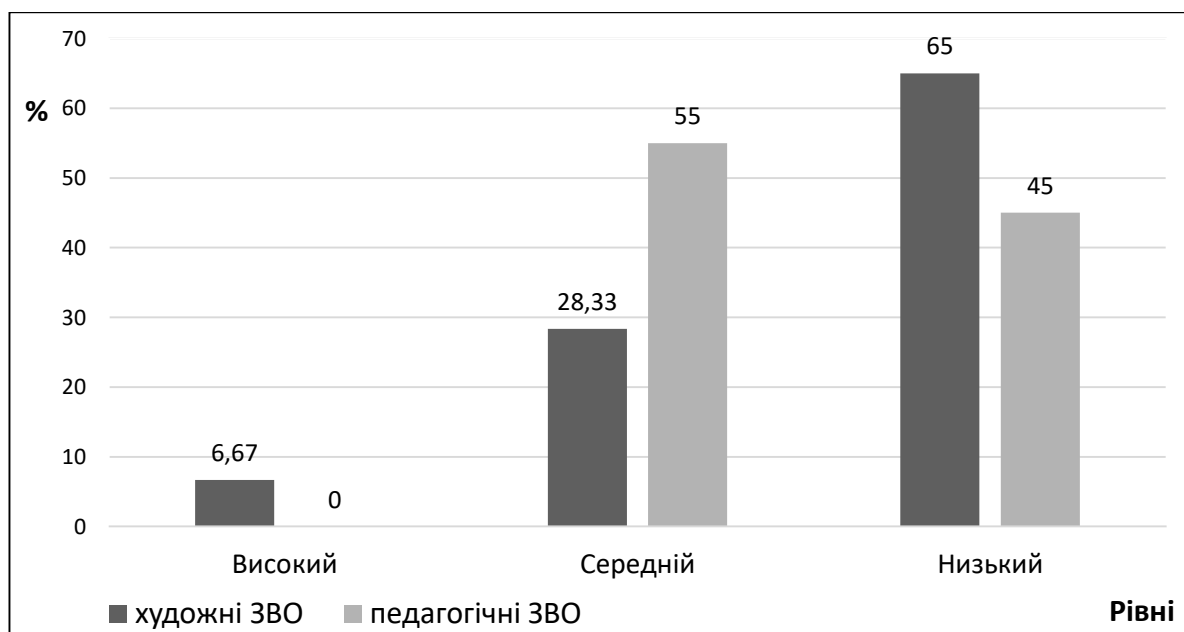
Аналіз результатів цієї частини проведеного констатувального експерименту показав наступне: високий рівень сформованості притаманний досить малій групі студентів. А загалом рівень креативності студентів ЗВО художнього та педагогічного профілю знаходиться майже на однаковому рівні.

Також у нашому дослідженні ми використали адаптований опитувальник креативності Д. Джонсона (в модифікації Є. Тунік) (додаток У), який концентрує свою увагу на елементах творчого самовираження. Людина опираючись на власні знання й можливості в процесі діяльності, за Джонсоном, несподівано для себе і оточуючих проявляє свої творчі здібності. Звертаємо увагу на те, що більшість тестів креативності направлені на виявлення та аналіз здібностей до дивергентного мислення. хоча слід погодитись з психологами, які стверджують, що виміряти креативність за допомогою тестів досить складно.

Загалом, дослідження рівня креативності серед випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю показало такі результати (табл. 5.16).

Таблиця 5.16 – Діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за креативним критерієм на констатувальному етапі

Рівень компетентності	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
Високий	6,67	4	0	0
Середній	28,33	17	55	33
Низький	65	39	45	27

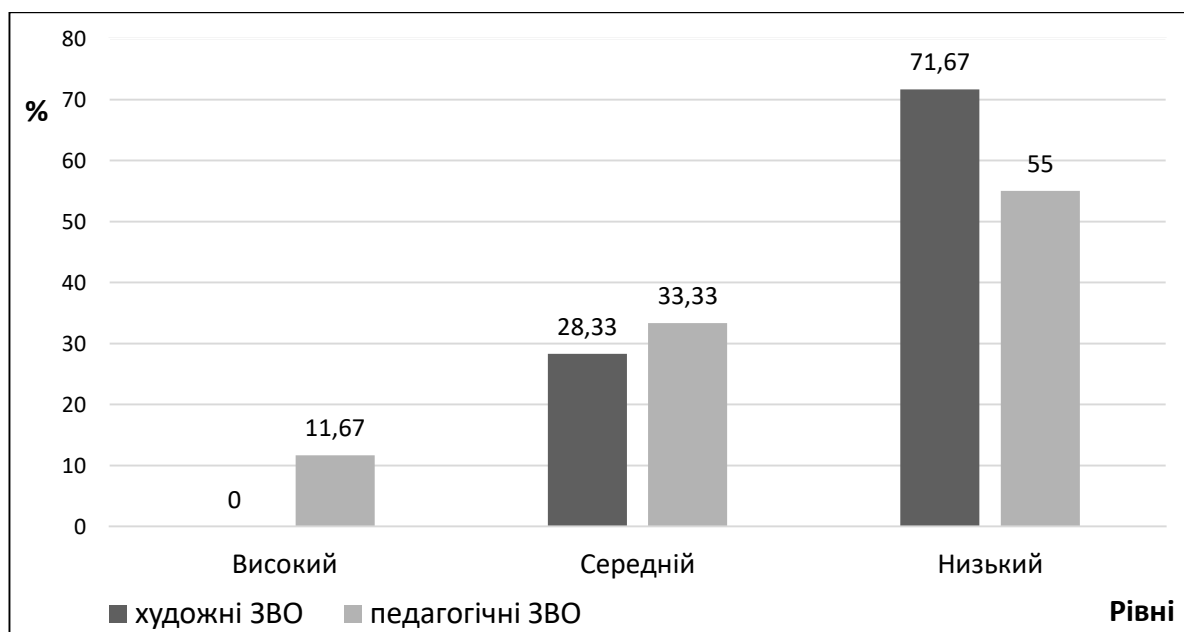
Рисунок 5.8 – Порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за креативним критерієм (констатувальний етап)

Порівнявши рівні професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного та художнього профілю за креативним критерієм (табл. 5.16 та рис. 5.8), ми дійшли до висновку, що для респондентам із ЗВО художнього профілю закономірно притаманний більш високий рівень креативності.

Щоб з'ясувати особливості *рефлексивного критерію* професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін ми вивчали самооцінку студентів за методикою Л. Бережнова (додаток П). У табл. 5.17 і на рис. 5.9 подано результати діагностики професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО обох профілів за рефлексивним критерієм.

Таблиця 5.17 – Діагностика професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за рефлексивним критерієм на констатувальному етапі

Рівень компетентності	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
Високий	0	0	11,67	7
Середній	28,33	17	33,33	20
Низький	71,67	43	55	33

Рисунок 5.9 – Порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО за рефлексивним критерієм (констатувальний етап)

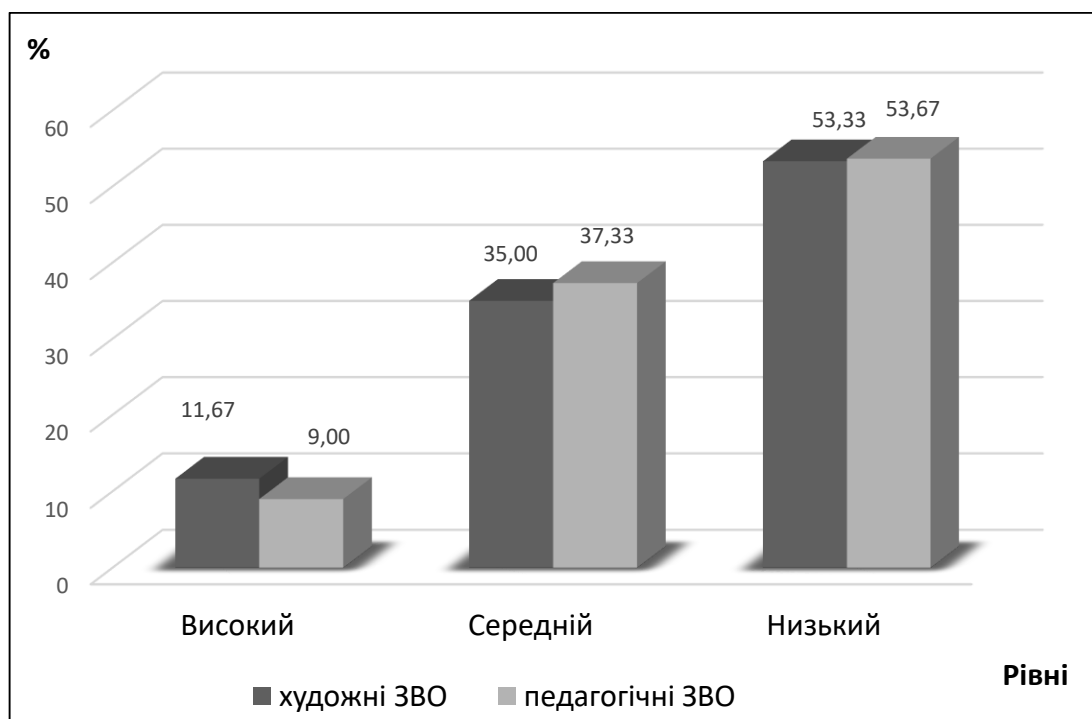
Отже, як видно з діаграми (рис. 5.9), результати порівняння рівнів професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного та художнього профілю за рефлексивним критерієм дають підстави для висновку, що респондентам ЗВО педагогічного профілю притаманний більш високий рівень прояву рефлексії у професійній діяльності. Студенти художнього профілю мають низький рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності за рефлексивним критерієм, оскільки не вміють або не бажають критично аналізувати власну діяльність, не володіють вмінням самоконтролю. Самооцінка студентів закладів вищої освіти художнього профілю переважно завищена або занижена.

Узагальнені результати діагностики рівня формування професійно-педагогічної компетентності випускників закладів вищої освіти художнього (ХП) та педагогічного профілю (ПП), які брали участь у експериментальній роботі, за мотиваційно-ціннісним, знаннєвим, операційно-технологічним, креативним, рефлексивним критеріями зведено для порівняння та аналізу в таблиці 5.18 і на рисунку 5.10.

Таблиця 5.18 – Результати діагностики рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО (констатувальний етап)

Критерії		Рівні компетентності					
		високий		середній		низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
мотиваційно-ціннісний	ХП ¹	4	6,67	18	30	38	63,33
	ПП ²	0	0	14	23,33	46	76,67
знаннєвий	ХП	12	20	26	43,33	22	36,67
	ПП	4	6,67	24	40	32	53,33
операційно-технологічний	ХП	15	25	27	45	18	30
	ПП	16	26,67	21	35	23	38,33
креативний	ХП	4	6,67	17	28,33	39	65
	ПП	0	0	33	55	27	45
рефлексивний	ХП	0	0	17	28,33	43	71,67
	ПП	7	11,67	20	33,33	33	55
Узагальнені дані	ХП	11,668		34,998		53,334	
	ПП	9,002		37,332		53,666	

Примітка. ¹ ХП – випускники ЗВО художнього профілю; ² ПП – випускники ЗВО педагогічного профілю

Рисунок 5.10 – Розподіл випускників ЗВО за узагальненим показником сформованості професійно-педагогічної компетентності на констатувальному етапі експерименту, n=120

Як видно з рисунку 5.10, на констатувальному етапі педагогічного експерименту виявлено, що випускники художніх і педагогічних ЗВО мають дещо розбіжні узагальнені показники рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним, знаннєвим, операційно-технологічним, креативним і рефлексивним критеріями. Приблизно однаковою є кількість студентів із низьким рівнем досліджуваної компетентності (> 53 %). Натомість за кількістю студентів із високим рівнем на 2,67 % переважають художні ЗВО, а із середнім – на 2,33 % педагогічні ЗВО. Однак одержані дані свідчать про недостатню професійно-педагогічну компетентність та особистісний розвиток випускників обох типів закладів щодо сучасних вимог.

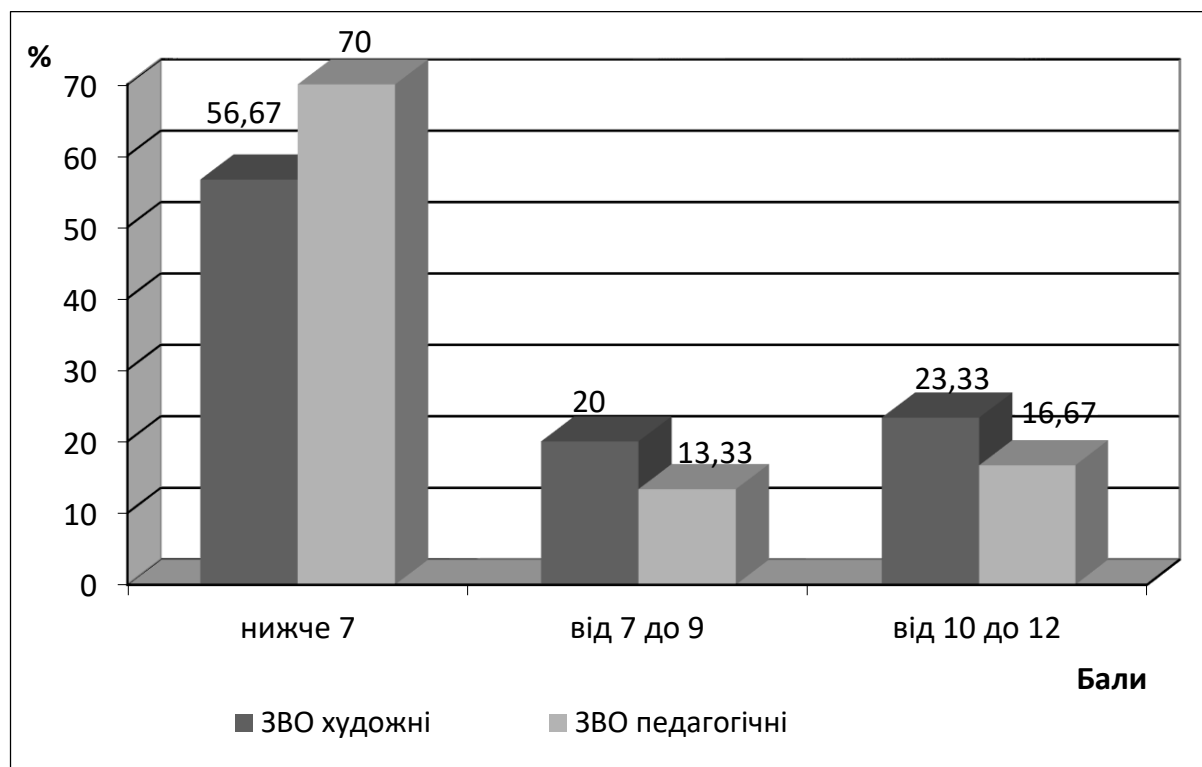
Крім цього ми перевірили рівень професійно-особистісного потенціалу випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю за допомогою самооцінювання ними рівня власних особистісних, соціально значущих і професійно важливих якостей. Самооцінювання виконувалось за 12-бальною шкалою (таб. 5.19. і рис. 5.11).

Таблиця 5.19 – Рівень професійно-особистісного потенціалу випускників художнього та педагогічного профілю за результативним критерієм на констатувальному етапі

Рівні	Розподіл за рівнями у групах досліджуваних			
	ЗВО художнього профілю (60 осіб)		ЗВО педагогічного профілю (60 осіб)	
	%	к-ть	%	к-ть
низький	56,67	34	70	42
середній	20	12	13,33	8
високий	23,33	14	16,67	10

Таким чином, проведене діагностичне дослідження дозволило виявити стан професійно-особистісного потенціалу майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. За результатами самооцінювання власні особистісні, соціально значущі та професійно важливі якості оцінювали у випускників художнього профілю: 23,33 % – на 10–12 балів, 20 % – на 7–9 балів, 56,67 % – нижче 7 балів. Динаміка професійно-особистісного потенціалу у випускників

ЗВО педагогічного профілю: 16,67 % – на 10–12 балів, 13,33 % – на 7–9 балів, 70 % – нижче 7 балів. Порівняльний аналіз рівня професійно-педагогічної компетентності випускників художніх і педагогічних ЗВО показав, що різниця показників у обох групах досліджуваних є несуттєвою.

Рисунок 5.11 – Динаміка професійно-особистісного потенціалу випускників художнього та педагогічного профілю

Проведені дослідження показали, що в закладах не створено необхідних умов для формування професійно-педагогічної компетентності та реалізації потенційних можливостей майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Студенти не мають необхідної практичної підготовки, яка сприяла б їхньому самовдосконаленню та допомогла реалізувати власну креативність на практиці. Тому одним із найважливіших завдань викладачів художніх і педагогічних ЗВО, у контексті нашого дослідження, є цілеспрямоване створення умов, які сприяли б формуванню креативної особистості (розд. 3.4).

Проведення констатувального етапу педагогічного експерименту надало можливість продіагностувати вхідний рівень професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін за допомогою анкетних даних, тестування, спостереження, бесід і практичних занять, а також

зіставити одержані висновки. Аналіз сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін показав, що традиційна система навчання в художніх і педагогічних ЗВО не забезпечує достатнього рівня професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів.

5.3. Аналіз основних результатів дослідно-експериментальної роботи з формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін

Дослідна робота з визначення доцільності розробленої системи формування професійно-педагогічної компетентності орієнтованої на викладачів професійно-художніх дисциплін, дієвості обґрунтованих педагогічних умов, апробації інноваційної методики формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів художнього профілю у ЗВО, а також перевірки ефективності створеного навчально-методичного забезпечення передбачала низку заходів (підрозд. 5.1). Їх загальною метою було не лише перевірка доцільності наших інновацій, а й також виявлення та відбір найбільш продуктивних організаційних форм, методів, технологій і засобів навчання, спрямованих на ефективну професійно-педагогічну підготовку майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Для проведення дослідно-експериментальної роботи було ще раз проаналізовано чинні навчальні плани і програми підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», а також вивчено Державний стандарт вищої освіти (освітньо-професійну програму підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін). Аналіз навчальних програм довів неможливість забезпечити студентам високий рівень професійно-педагогічної компетентності. Компоненти професійно-педагогічної компетентності в майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін формують переважно вибіркові дисципліни, що спонукало нас розробити програми елективних курсів.

У курс «Інтерактивні методи навчання» (30 год.) закладено методичні, методологічні, психологічні, організаційні основи організації інноваційного навчання з використанням інтерактивних методів викладання, досліджено психологічні особливості студентів (за віком) і професійно-педагогічну компетентність викладачів професійно художніх дисциплін. Розглянуто як інтерактивні методи навчання (рольові ігри, тренінги, робота в парах, малих групах) використовуються під час традиційних занять: на лекціях, практичних та семінарських заняттях тощо. Проаналізовано особливості застосування інтерактивних методів під час навчання, надано методичні рекомендації, які стосуються їх організації та проведення.

Також були розроблені курси підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників: «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання». Основні завдання цих курсів полягали в: розумінні психологічних засад і механізмів освітнього процесу; формуванні в учасників здатності до складання програм занять із використанням інтерактивних методів і проведенні цих занять. Курси мали практичне спрямування, тому кожне заняття було комбінованим, оскільки поєднувало міні-лекції та практичні вправи.

Унаслідок застосування теоретичних положень дослідження були підготовлені й апробовані на практиці: методична розробка «Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти» [244], методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання» [236] та до модуля «Модернізація освіти в сучасних умовах» [238], які побудовані з урахуванням професійної спрямованості слухачів курсів підвищення кваліфікації щодо застосовування інтерактивних методів навчання, розроблено професійно спрямовані завдання, запропоновано ситуації проблемного характеру, вирішення яких передбачає дотримання комплексу психолого-педагогічних підходів і дидактичних вимог. Очікуваним результатом було підвищення зацікавленості викладачів ЗВО до застосування інтерактивних методів та покращення навчально-пізнавальної діяльності студентів.

У процесі формувального етапу були впроваджені у практику роботи ЗВО художнього та педагогічного профілю обґрунтовані педагогічні умови, побудована модель і розроблені авторські експериментальні курси; послідовно застосовувалися новітні методи і технології навчання (зокрема інтерактивні, електронне навчання, мобільне навчання, «перевернуте» навчання – flipped learning та ін.) з урахуванням комплексу методологічних підходів і дидактичних принципів (у тому числі специфічних); проводилась робота з підвищення рівня майстерності викладачів ЗВО задля реалізації нових підходів до навчання.

Розглянемо перебіг і результати цього етапу педагогічного експерименту.

Формувальний етап педагогічного експерименту ми здійснювали впродовж 2017/2018 – 2018/2019 н. рр. на базі ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Львівській національній академії мистецтв, Української академії друкарства, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національного лісотехнічного університету України, Ужгородського національного університету.

У формувальному експерименті брали участь: викладачі ЗВО – 80 осіб; викладачі ЗП(ПТ)О – 80 осіб. Обсяг вибірки студентів, з якими проводилось дослідження, становив 600 осіб. За результатами комплексного вхідного тестування були відібрані по 300 осіб із зазначених педагогічних і художніх закладів у експериментальну та контрольну групи (табл. 5.20).

Таблиця 5.20 – Планування перебігу формувального етапу експерименту

Система організації навчання	ЗВО художнього профілю	ЗВО педагогічного профілю
Традиційна	КГ-1 (150 осіб) Львівська національна академія мистецтв	КГ-2 (150 осіб) Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»; Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Експериментальна	ЕГ–1 (150 осіб) Львівська національна академія мистецтв	ЕГ–2 (150 осіб) Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»; Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
------------------	--	---

З метою виявлення ефективності використання запропонованих інновацій у підготовці майбутніх викладачів ми підготували і провели тестування, опитування й анкетування, щоб з'ясувати сформований рівень критеріїв професійно-педагогічної компетентності студентів до та після впровадження наших розробок і технологій у ЗВО. Також ми прагнули експериментально перевірити вплив розроблених авторських методів на ефективність професійно-педагогічної підготовки окремо педагогічних і художніх закладів; визначити, в яких із них запропоновані методичні підходи та інші наші пропозиції, зокрема розроблена концепція, забезпечують більш результативне навчання, вищій рівень за кожним критерієм професійно-педагогічної компетентності.

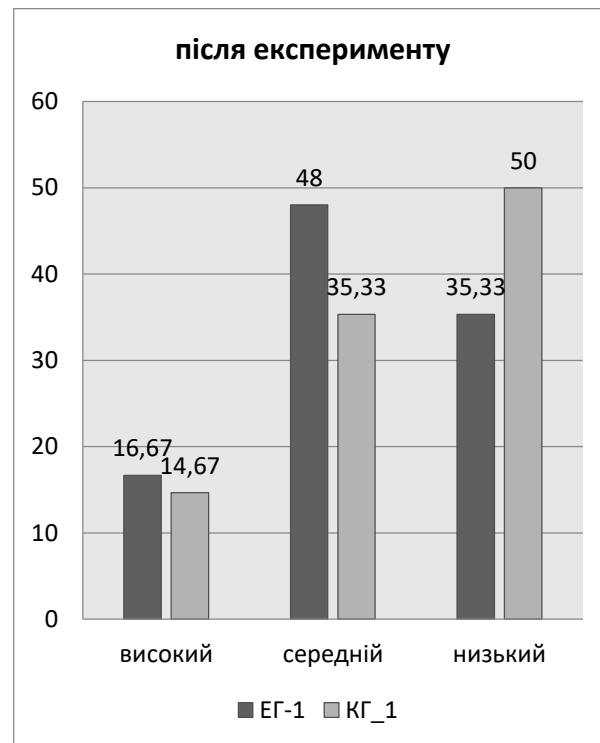
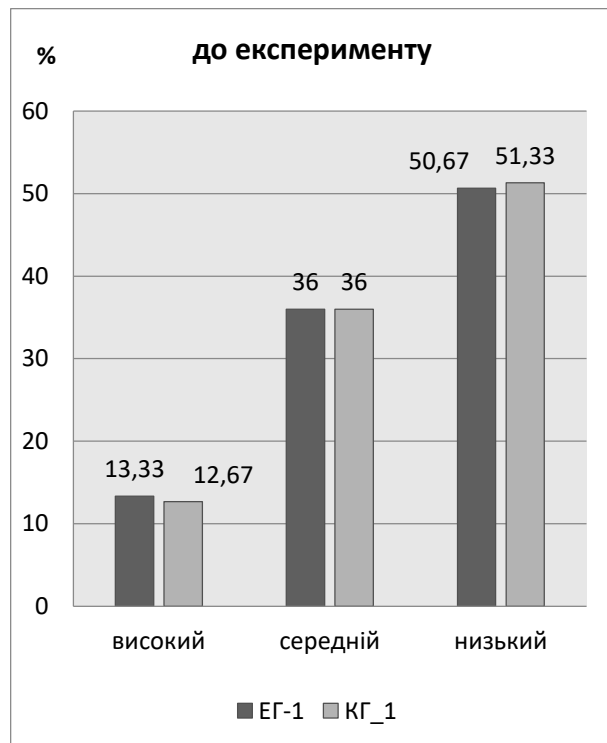
Методика експерименту детально викладена в підрозд. 5.1. Передусім за результатами комплексного вхідного тестування була виконана перевірка однорідності ЕГ і КГ за допомогою критерію Крамера-Уелча [700]. Одержані дані опрацьовувалися, заносилися в таблиці та підлягали аналізу. Всі результати подавались у вигляді діаграм. Оскільки показники оцінювання критеріїв професійно-педагогічної компетентності студентів вимірювалися в порядковій шкалі, для перевірки незалежності емпіричних розподілів використовувався параметричний критерій узгодженості χ^2 (Пірсона).

1. Щоб з'ясувати рівень розвитку мотиваційної та аксіологічної складової професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, ми здійснили моніторинг її розвитку за **мотиваційно-ціннісним** критерієм. Важливою ознакою цих складових є особистісно-позиційне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Результати сформованості професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним критерієм подано в табл. 5.21 та на рис. 5.12.

Узагальнюючи одержані дані бачимо, що відбувається підвищення показників мотиваційно-ціннісного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів: в ЕГ–1 високий рівень зазнав змін: до експерименту 13,33 %, після експерименту 16,67 %; середній рівень до експерименту 36 %, після 48 %; низький рівень із 50,67 % зменшився до 35,33 %. У КГ–1 високий рівень цього критерію з 12,67 % збільшився до 14,67 %; середній із 36 % зменшився до 35,33 %; низький рівень із 51,33 зменшився до 50 %.

Таблиця 5.21 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за мотиваційно-ціннісним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–1		КГ–1		ЕГ–1		КГ–1	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	13,33	20	12,67	19	16,67	25	14,67	22
середній	36	54	36	54	48	72	35,33	53
низький	50,67	76	51,33	77	35,33	53	50	75

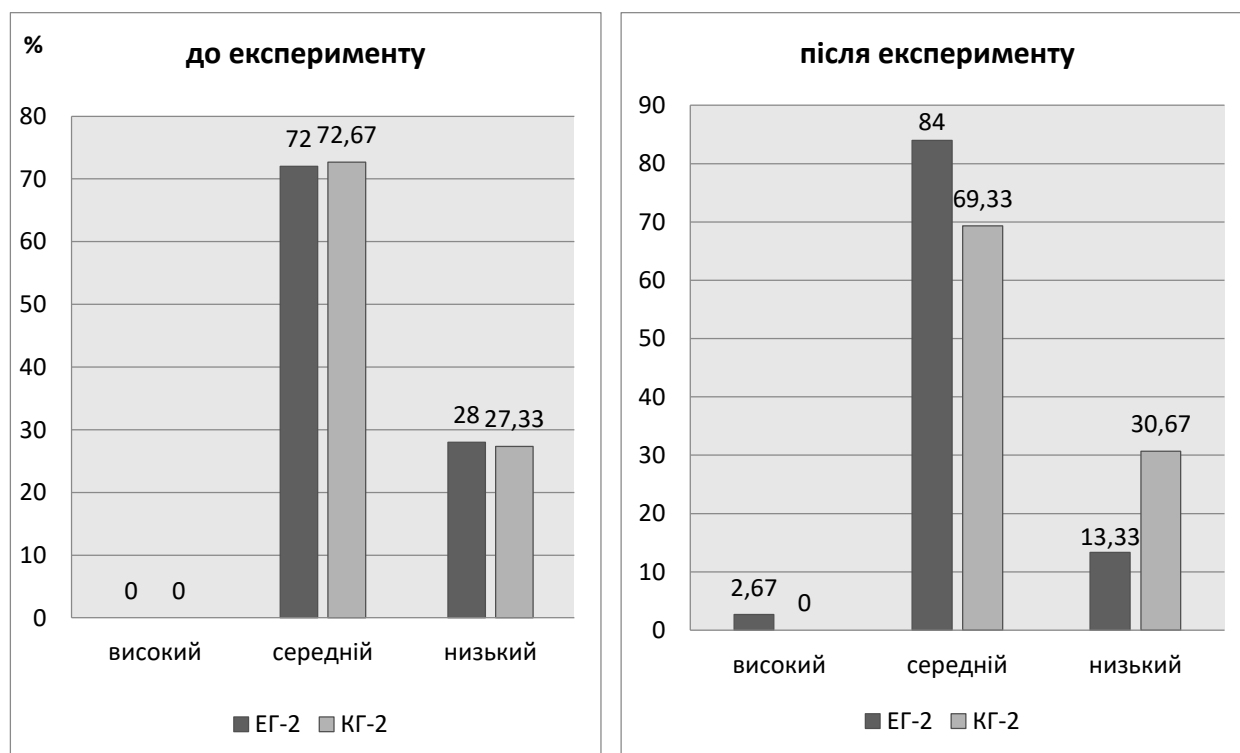

Рисунок 5.12 – Динаміка мотиваційно-ціннісного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ–1 і КГ–1 до початку та після експерименту

З одержаних даних ми бачимо (табл. 5.22 та рис. 5.13), що зазнали суттєвих змін майже всі рівні росту показників мотиваційно-ціннісного критерію в студентів ЕГ–2: високий рівень з 0 % збільшився до 2,67 %, середній рівень з 72 % збільшився до 84 %; низький з 28 % зменшився до 13,33 %. У КГ–2: високий рівень залишився без змін, середній рівень з 72,67 % зменшився до 69,33 %, а низький рівень з 27,33 % збільшився до 30,67 %.

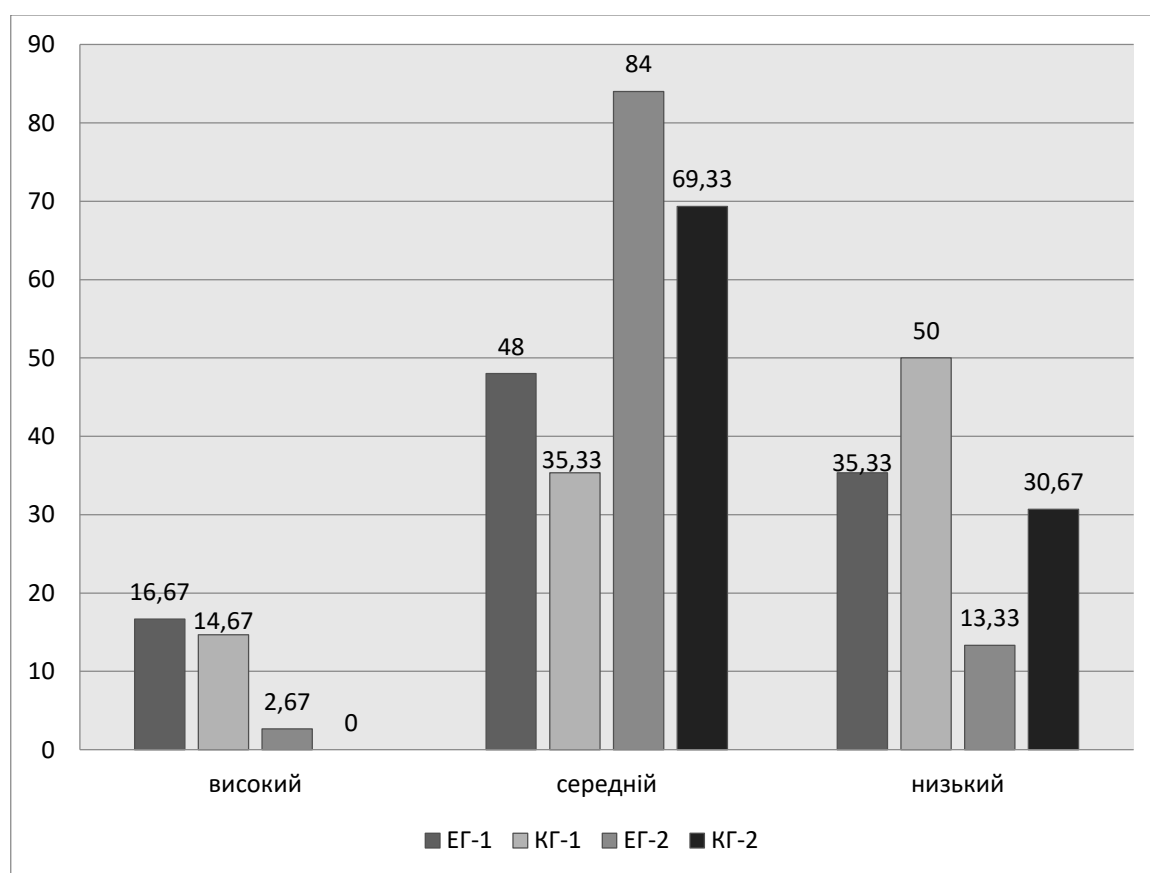
Таблиця 5.22 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за мотиваційно-ціннісним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–2		КГ–2		ЕГ–2		КГ–2	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	–	–	–	–	2,67	4	–	–
середній	72	108	72,67	109	84	126	69,33	104
низький	28	42	27,33	41	13,33	20	30,67	46

Рисунок 5.13 – Динаміка мотиваційно-ціннісного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ–2 і КГ–2 до початку та після експерименту

Показники які відповідають за рівень мотиваційно-ціннісного критерію студентів – майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, що навчалися у закладах художнього профілю переважають показники студентів ЗВО педагогічного профілю (рис. 5.14). Так високий рівень в ЕГ-1 (16,67 %) в ЕГ-2 (2,67 %); середній рівень в ЕГ-1 (48 %) в ЕГ-2 (84 %); низький ЕГ-1 (35,33 %) в ЕГ-2 (13,33 %). Відповідно в КГ-1 високий рівень (14,67 %) в КГ-2 (0 %), середній КГ-1 (35,33 %) в КГ-2 (69,33 %); низький у КГ-1 (50 %), КГ-2 (30,67 %).

Рисунок 5.14 – Порівняння рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за мотиваційно-ціннісним критерієм після експерименту

Отже, застосування розроблених нами методів, які підвищують інтерес студентів до навчально-пізнавальної діяльності, є одним із найефективніших мотиваційних механізмів стимулювання формування та розвитку мотиваційно-ціннісного критерію професійно-педагогічної компетентності.

Статистична перевірка достовірності одержаних на цьому етапі даних була виконана із застосуванням критерію χ^2 . Оскільки за трьома рівнями сформованості критеріїв професійно-педагогічної компетентності перевіряються фактично дві вибірки (контрольна й експериментальна), кількість ступенів вільності становила: $\nu = (3 - 1) \cdot (2 - 1) = 2$. Критичні значення критерію χ^2 знаходимо в статистичних таблицях. Для двох ступенів вільності та рівня значущості $\alpha = 0,05$ критичне значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$ і для $\alpha = 0,01$ воно становить $\chi^2_{0,01} = 9,21$.

Статистичний критерій χ^2 ми розраховували за формулою (5.2). Оскільки обсяг контрольних і експериментальних груп однаковий, $n=150$, в припущенні, що ці вибірки отримані з однієї сукупності, теоретичні частоти за цією формулою обчислюються так (табл. 5.23):

Таблиця 5.23 – Розрахунок теоретичних частот професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним критерієм

Група	Кількість магістрів за рівнями			Разом, n
	Високий	Середній	Низький	
На початку формувального експерименту				
КГ-1	19	54	77	150
ЕГ-1	20	54	76	150
КГ-2	–	109	41	150
ЕГ-2	–	108	42	150
Наприкінці формувального експерименту				
КГ-1	22	53	75	150
ЕГ-1	25	72	53	150
КГ-2	–	104	46	150
ЕГ-2	4	126	20	150

Підрахуємо значення χ^2 на початку експерименту:

$$\chi_e^2 = \frac{(19 - 20)^2}{19} + \frac{(54 - 54)^2}{54} + \frac{(77 - 76)^2}{77} + \frac{(109 - 108)^2}{109} + \frac{(41 - 42)^2}{41} = 0.05$$

Як бачимо, емпіричне значення критерію узгодженості $\chi_e^2 = 0,05$, що на обраному нами рівні значущості $\alpha = 0,05$ менше від $\chi_{0,05}^2 = 5,99$. Отже, H_0 про рівність перевірених вибірок підтверджується, тобто відхилення між результатами контрольної та експериментальної груп студентів за мотиваційно-ціннісним критерієм на початку формувального експерименту неістотне.

Знайдемо значення статистики χ^2 наприкінці експерименту:

$$\chi_e^2 = \frac{(22 - 25)^2}{22} + \frac{(53 - 72)^2}{53} + \frac{(75 - 53)^2}{75} + \frac{(0 - 4)^2}{0} + \frac{(104 - 126)^2}{104} + \frac{(46 - 20)^2}{46} = 3,02$$

Після завершення експерименту емпіричне значення $\chi_e^2 = 33,02$, що більше $\chi_{0,01}^2 = 9,21$ для рівня значущості $\alpha = 0,01$. Таким чином, маємо підстави стверджувати, що відмінності в розподілі рівнів студентів у цих групах мають закономірний характер. Отже, сформованість професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним критерієм у студентів експериментальних груп вища, ніж у студентів контрольних груп, зокрема переважає кількість осіб із творчим рівнем за цим критерієм і це закономірно відбулося внаслідок впроваджених педагогічних умов та інших розроблених заходів.

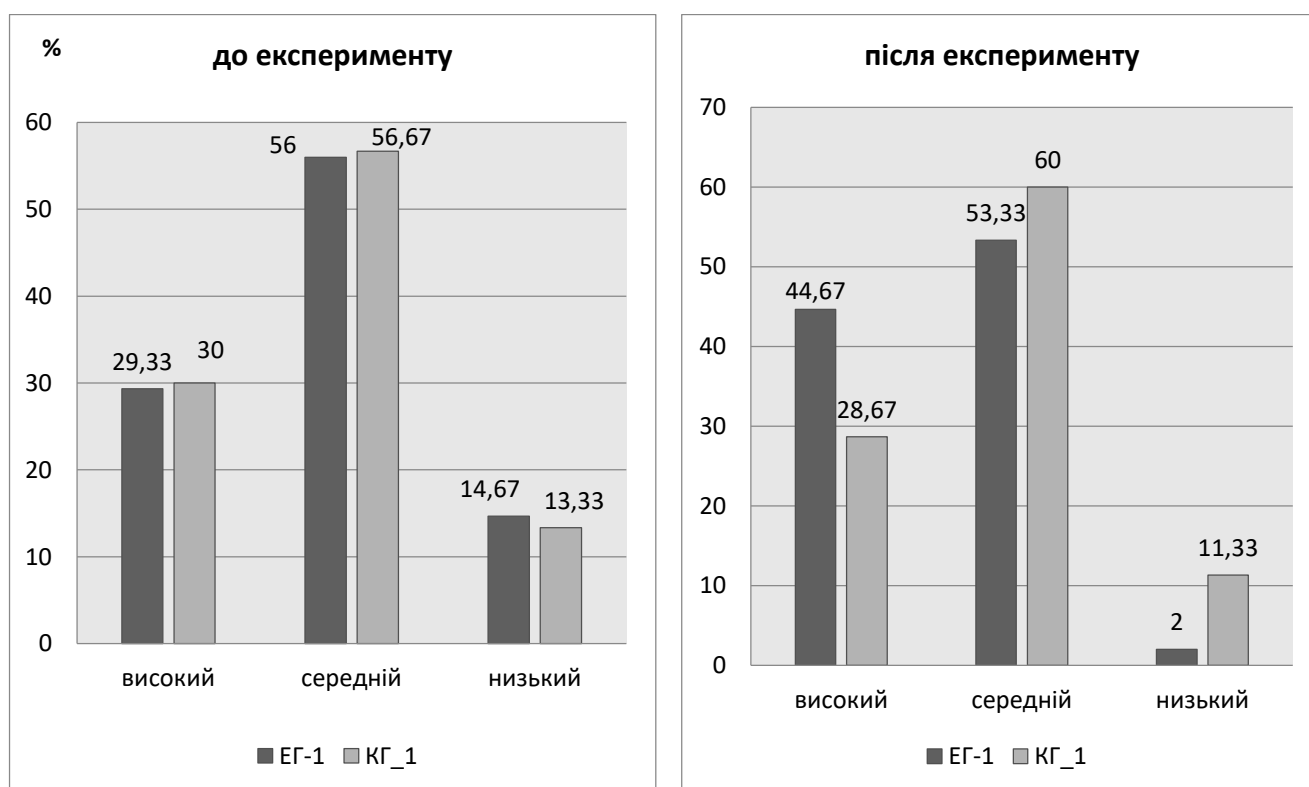
2. Наступними ми вивчали результати сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за **знаннєвим критерієм** (таблиці 5.24, рисунки 5.15–5.17). Основою визначення показників цього критерію є сукупність знань і розвинені пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення). За допомогою тестування ми перевірили сформованість знань і вмінь у студентів з професійно-теоретичної підготовки. При цьому в експериментальних групах навчання базувалось на інноваційних

технологіях, а в контрольних – за традиційними методами. Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за знаннєвим критерієм подана в таблиці 5.24 та на рисунку 5.15.

Таблиця 5.24 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за знаннєвим критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-1		КГ-1		ЕГ-1		КГ-1	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	29,33	44	30	45	44,67	67	28,67	43
середній	56	84	56,67	85	53,33	80	60	90
низький	14,67	22	13,33	20	2	3	11,33	17

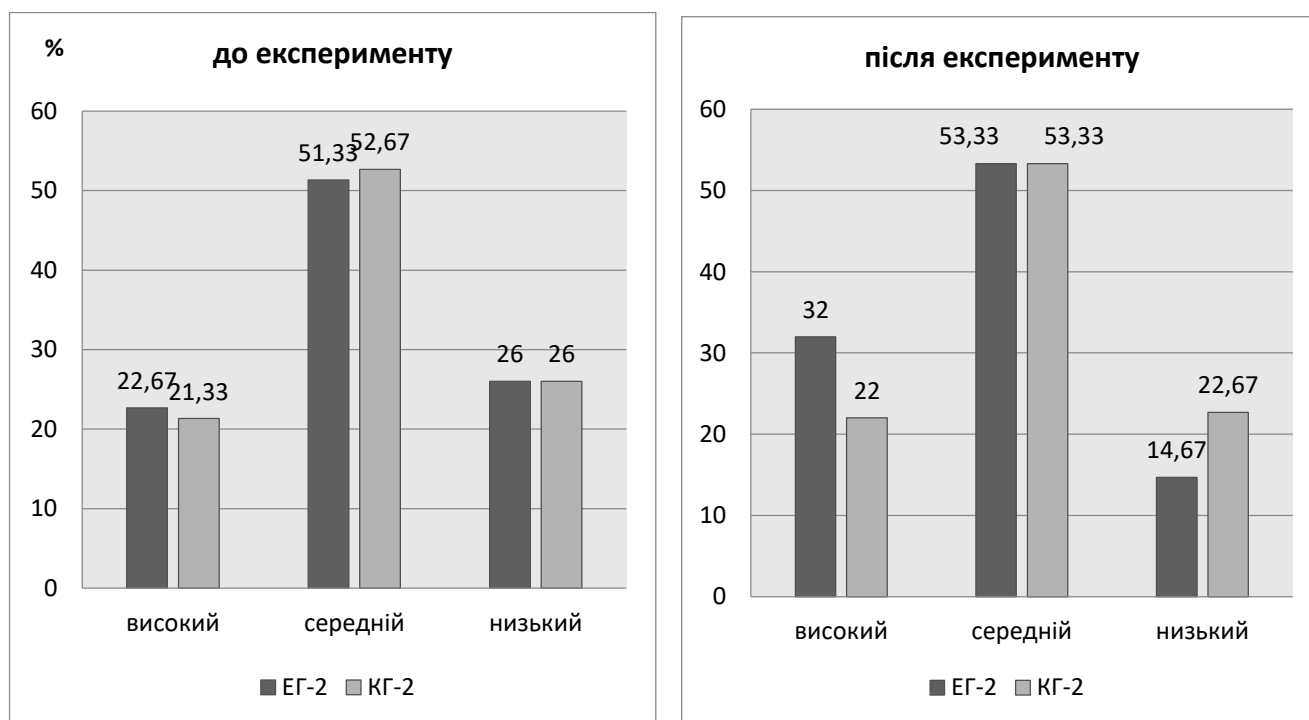
Рисунок 5.15 – Динаміка знаннєвого критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ-1 і КГ-1 до початку і після експерименту

Отриманий результат показав, що в ЕГ-1 низький рівень зменшився (із 14,67 % до 2 %), натомість зріс відсоток студентів із високим рівнем (з 29,33 % до 44,67 %). В КГ-1 низький рівень знизився не суттєво – з 13,33 % до 11,33 %, та зріс відсоток студентів із середнім рівнем обізнаності (з 56,67 % до 60 %).

Перевіряючи рівень знаннєвого критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю (таблиця 5.25 та рисунок 5.16), ми з'ясували, що ці знання (зокрема, про художнє мистецтво як продукт культуротворчості та про психолого-педагогічні засади професійно-художньої освіти) зросли досить суттєво.

Таблиця 5.25 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за знаннєвим критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–2		КГ–2		ЕГ–2		КГ–2	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	22,67	34	21,33	32	32	48	22	33
середній	51,33	77	52,67	79	53,33	80	55,33	83
низький	26	39	26	39	14,67	22	22,67	34

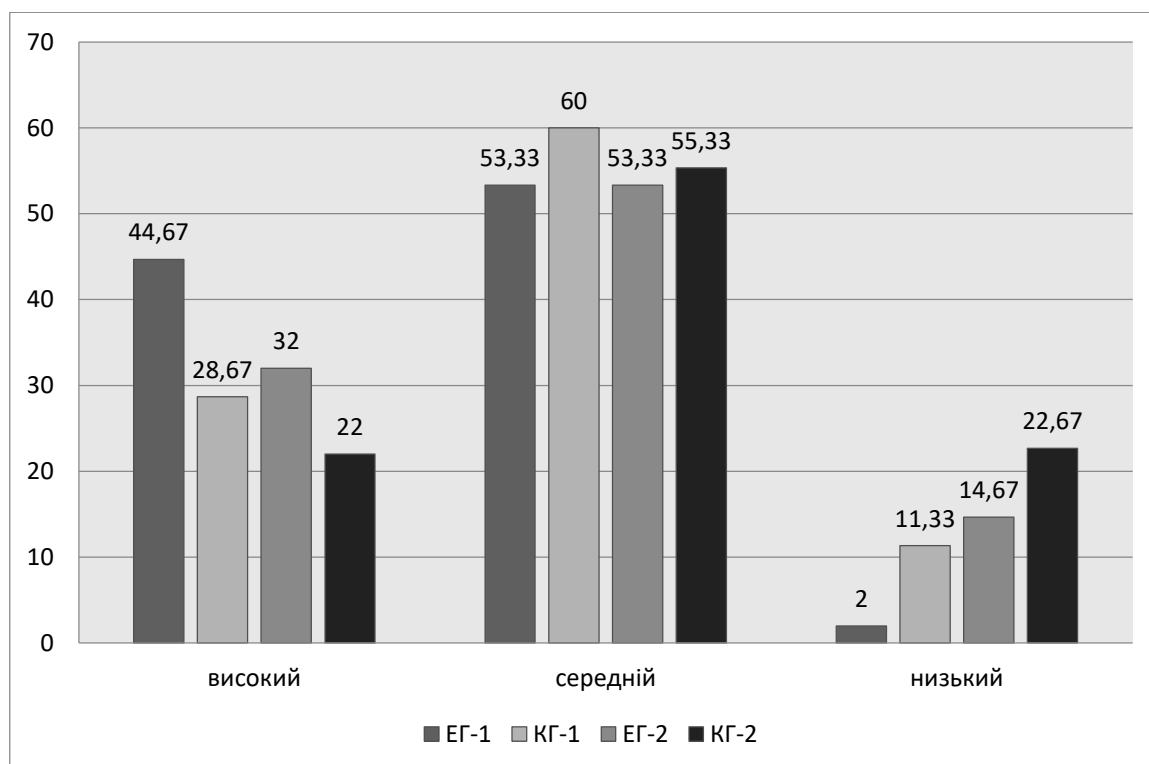
Рисунок 5.16 – Динаміка знаннєвого критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ–2 і КГ–2 до початку і після експерименту

В ЕГ–2 суттєво впав відсоток студентів, які продемонстрували низький рівень (із 26 % до 14,67 %), і зріс відсоток студентів із високим рівнем обізнаності (з 22,67 % до 32 %), середній рівень не зазнав суттєвих змін 51,33 % збільшились до 53,33 %. Певні позитивні зрушення відбулися і в КГ–2, де частка

студентів низького рівня знизилася з 26 % до 22,67 %, на 1 % зріс відсоток із високим рівнем обізнаності (з 21,33 % до 22 %). Отже ці студенти менш уважно ставилися до виконання творчих завдань і використання креативних ідей.

Порівнявши отримані дані КГ та ЕГ на початку формувального експерименту за критерієм χ^2 , ми обчислили емпіричне значення $\chi^2_e = 0,41$, яке значно менше $\chi^2_{0,05} = 5,99$, розрахованого в Microsoft Excel за формулою =ХИ2ТЕСТ. Тому, приймається нуль-гіпотеза про рівність вибірок, тобто рівності розподілу студентів за знаннєвим критерієм професійно-педагогічної компетентності до початку експерименту. Після його завершення емпіричне значення $\chi^2_e = 37,2$. Оскільки це більше критичного значення $\chi^2_{0,01} = 9,21$, H_0 заперечується та підтверджується наша гіпотеза про статистично значущі відмінності в учасників експерименту – зростання рівня професійно-педагогічної компетентності в ЕГ за знаннєвим критерієм внаслідок інновацій.

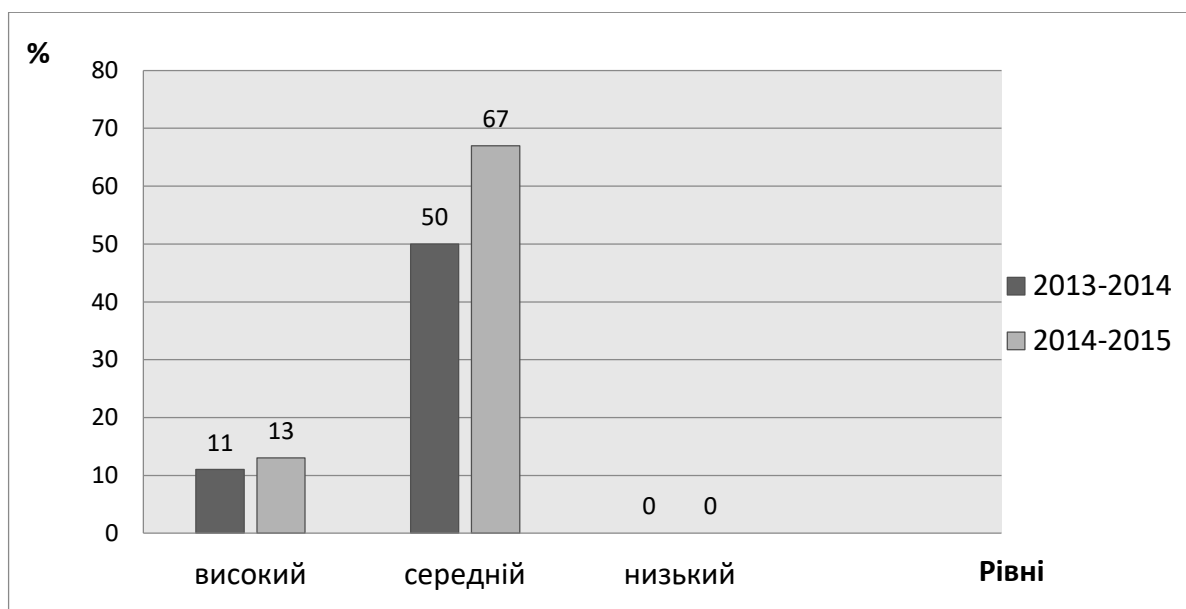
Порівнюючи показники за цим критерієм (рисунок 5.17), бачимо що вищого результату досягли студенти ЗВО художнього профілю.

Рисунок 5.17 – Порівняння рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за знаннєвим критерієм після експерименту

Такий результат ми отримали завдяки організації педагогічного процесу, який враховував: розвиток у студентів художньо-естетичних знань які впливали на зміст художньо-педагогічної діяльності; організацію творчої діяльності студентів яка регулює загально-художні знання і самостійну творчу діяльність студентів в галузі сприйняття, аналізу та інтерпретації художніх творів; також сприяло спілкуванню студентів із засобами мистецтва, використовуючи засоби масової інформації, спеціальну літературу, зразки готових виробів, альбоми; влаштовуючи зустрічі з майстрами народного мистецтва, всі ці заходи впливають на формування естетичних інтересів майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, стимулюють та виховують їх як особистостей.

3. Далі за допомогою експертного оцінювання було прослідковано динаміку рівня професійно-педагогічної компетентності студентів за **операційно-технологічним критерієм** – показником результативності освітньої взаємодії майбутніх викладачів під час педагогічної практики внаслідок застосування наших інновацій (рисунок 5.18).

Рисунок 5.18 – Динаміка росту рівня професійно-педагогічної компетентності студентів за операційно-технологічним критерієм

Позитивному результату формувального етапу експерименту сприяло використання викладачами професійно-художніх дисциплін у навчально-виховному процесі мультимедійних засобів, які залучали студентів до процесу

навчання шляхом занурення в культурне середовище, використовуючи штучно створеного середовища. Це середовище реалізовувалось шляхом читання лекцій; проведенням семінарів і круглих столів; дискусій і дебатів; створенням творчих проектів і виставок студентських робіт; зустрічами студентів з науково-педагогічними кадрами та митцями; впровадженням різних методів вивчення мистецтва, теоретичного й ілюстративного матеріалу з теорії та історії мистецтвознавства та педагогіки; проведення спільних зустрічей студентів з учнями художніх шкіл і студій; самостійна робота магістрів зі студентами початкових курсів у межах асистентської переддипломної практики в умовах відкритого середовища; ведення творчих дискусій.

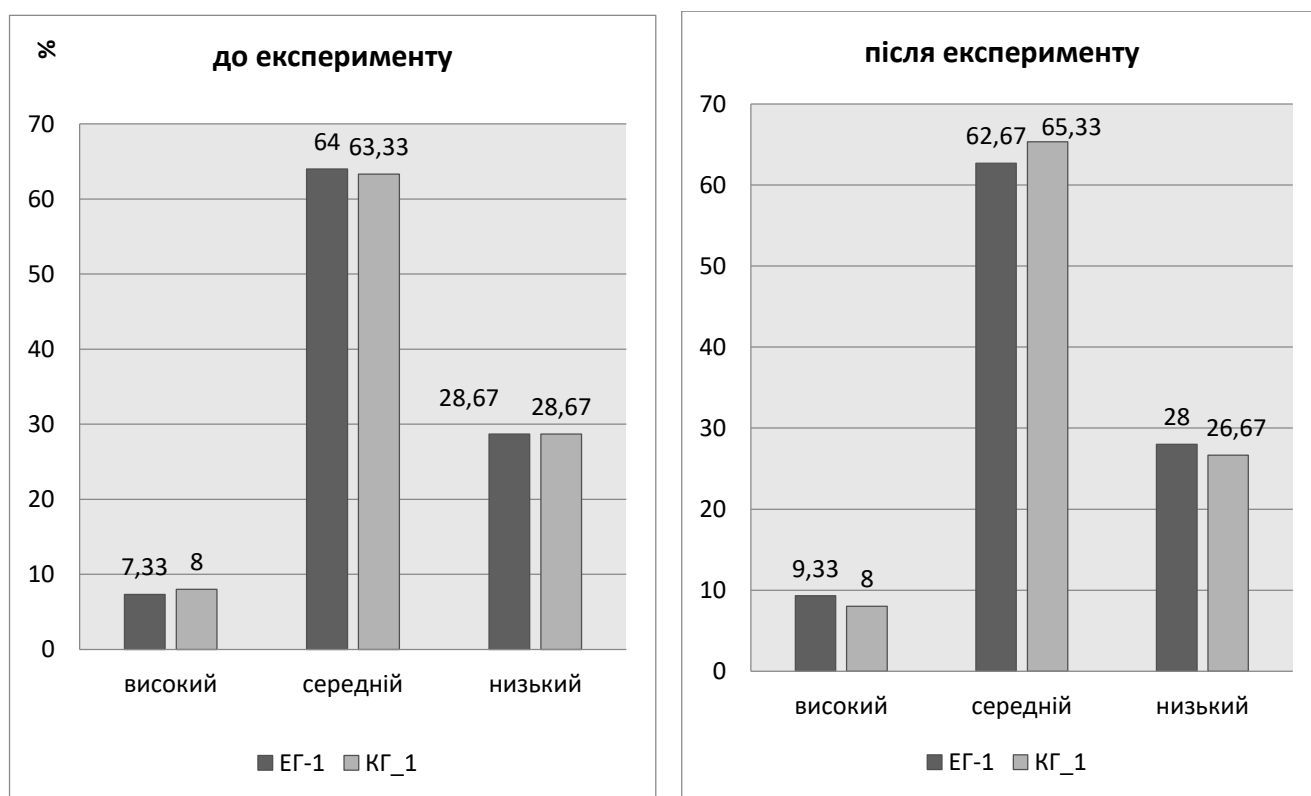
Операційно-технологічний критерій вивчає залучення студентів до різноманітних видів діяльності, організацію студентів та перетворення їх на інструмент педагогічного впливу. У процесі формувального експерименту операційно-технологічний критерій майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін ЗВО передбачав, формування професійних знань, умінь і навичок, розвиток їхньої педагогічної творчості, соціальної активності й адаптованості, прийняття самостійного рішення у нестандартних ситуаціях. Дослідно-експериментальна робота в ЕГ була спрямована, на залучення студентів до самостійної науково-дослідної роботи, формування вмінь у процесі вивчення професійно-педагогічних дисциплін та у процесі педагогічної практики. Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за операційно-технологічним критерієм подана в таблиці 5.26 та на рисунку 5.19.

Таблиця 5.26 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за операційно-технологічним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–1		КГ–1		ЕГ–1		КГ–1	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	7,33	11	8	12	9,33	14	8	12

середній	64	96	63,33	95	62,67	94	65,33	98
низький	28,67	43	28,67	43	28	42	26,67	40

Як бачимо з таблиці 5.26 і рисунку 5.19, на кінець формувального експерименту в ЕГ–1 на 2 % збільшилась кількість респондентів, котрі засвідчили високий рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності за операційно-технологічним критерієм (на початку експерименту – 7,33 %, наприкінці експерименту – 9,33 %); майже на 3 % – зменшилась кількість респондентів середнього рівня (з 64 % до 62,67 %). На 0,67 % зменшився показник низького рівня (з 28,67 % до 28 %).

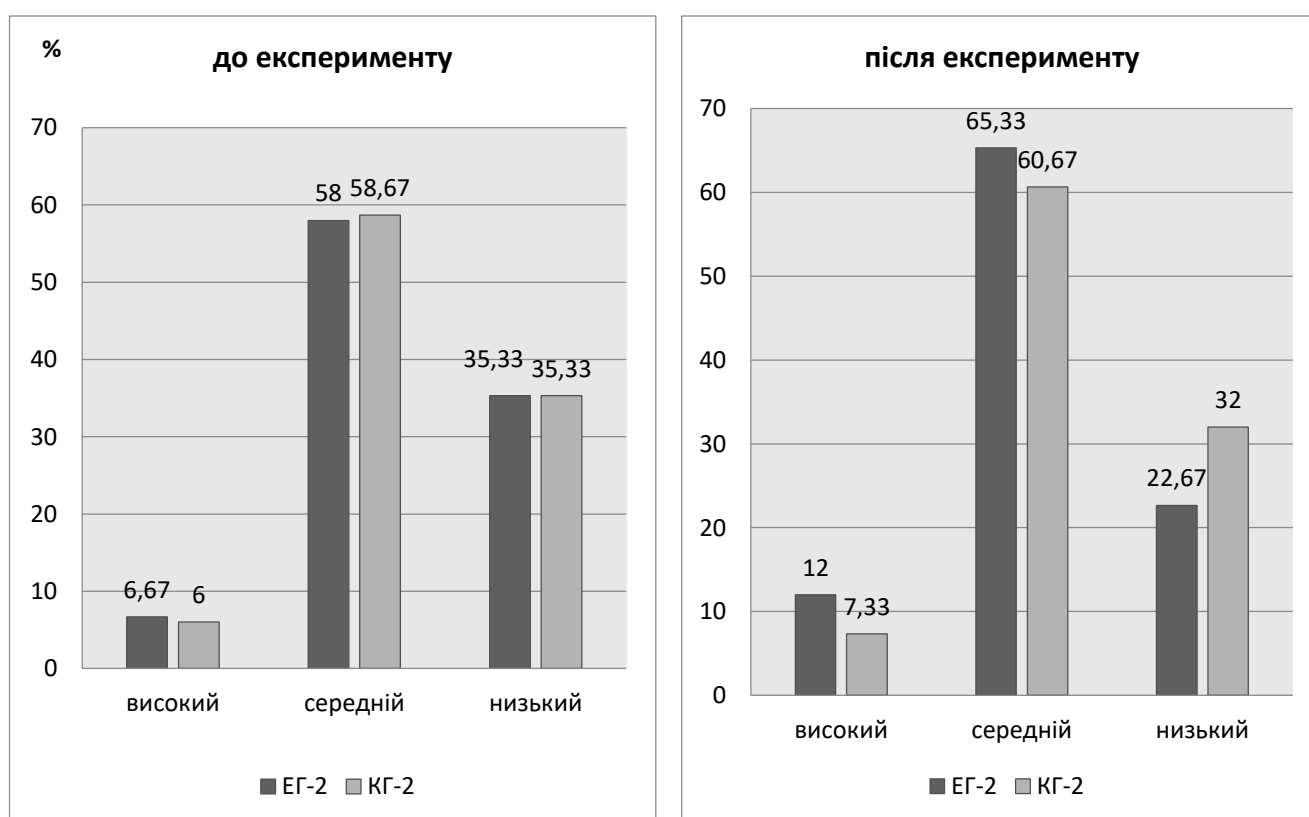
Рисунок 5.19 – Динаміка операційно-технологічного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ–1 і КГ–1 до початку і після експерименту

У КГ–1 високий рівень до і після експерименту залишився незмінний – 8 %, не великих змін зазнав і середній рівень: до експерименту – 63,33, після – 65,33; низький рівень зазнав незначних змін – із 28,67 % зменшився до 26,67 %.

Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за операційно-технологічним критерієм подана в таблиці 5.27 та на рисунку 5.20. В ЕГ–2 відбулися такі зміни: майже у двічі зріс високий рівень показників операційно-технологічного критерію (на початку експерименту – 6,67 %, наприкінці – 12 %); середній рівень (на початку експерименту – 58 %, наприкінці експерименту – 65,33 %); низький рівень (на початку експерименту – 35,33 %, наприкінці експерименту – 22,67 %).

Таблиця 5.27 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за операційно-технологічним критерієм

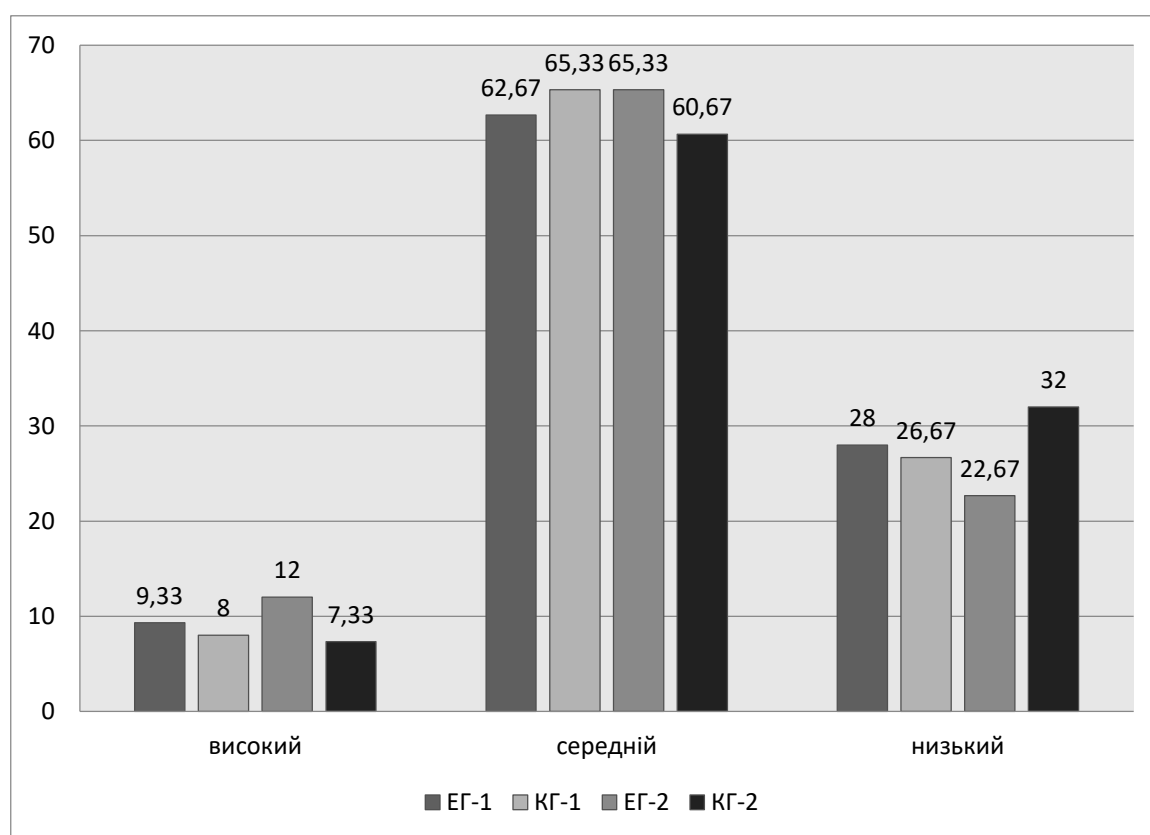
Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–2		КГ–2		ЕГ–2		КГ–2	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	6,67	10	6	9	12	18	7,33	11
середній	58	87	58,67	88	65,33	98	60,67	91
низький	35,33	53	35,33	53	22,67	34	32	48

Рисунок 5.20 – Динаміка операційно-технологічного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ–2 і КГ–2 до початку і після експерименту

В КГ–2 високий рівень зріс несуттєво з 6 % до 7,33 %; також невеликих змін зазнав середній рівень – з 58,67 % до 60,67 %; низький рівень знизився майже на 3 % – з 35,33 % до 32 %. Однак різниця між показниками рівнів сформованості операційно-технологічного критерію між студентами художнього та педагогічного профілю не є суттєвою.

Порівнявши отримані дані КГ та ЕГ на початку формувального експерименту, ми обчислили емпіричне значення $\chi^2_e = 0,21$, яке значно менше $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Тому, приймається нуль-гіпотеза про рівність вибірок, тобто розподілу студентів за операційно-технологічним критерієм. Після завершення експерименту значення $\chi^2_e = 9,66$. Оскільки це більше критичного $\chi^2_{0,01} = 9,21$, H_0 заперечується та підтверджується наша гіпотеза про статистично значущі відмінності в учасників експерименту – зростання якісних показників професійно-педагогічної компетентності в ЕГ за операційно-технологічним критерієм (рисунок 5.21).

Рисунок 5.21 – Порівняння рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за операційно-технологічним критерієм після експерименту

Зафіксована позитивна динаміка в підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін завдяки впровадженню авторської методики. Такий результат вважаємо цілком виправданим, оскільки формування професійних умінь і навичок у педагогічній сфері переважно здійснювалась у процесі безперервної професійно-педагогічної практики студентів, де вони стикаються з низкою неочікуваних соціально-педагогічних ситуацій. Тому належний рівень теоретико-методичних знань із професійно-педагогічної компетентності та висока мотивація до самовдосконалення допоможе їм у набутті професійно-педагогічної компетентності вже у процесі самостійної навчально-виховної практики після закінчення ЗВО.

4. Наступним вивчався рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців художнього профілю за *креативним критерієм*, який характеризується наявністю ґрунтовних теоретичних знань з образотворчого мистецтва, педагогіки і психології, а також здібностей до планування та проектування освітнього процесу. На цьому рівні студенти професійно володіють практичними вміннями і навичками, що виражається у спроможності цілісно сприймати дійсність та відтворювати її, виконувати твори з урахуванням композиційних закономірностей, аналізу конструктивної будови об'єктів у їх колірно-тональній взаємодії. Майбутні викладачі демонструють розвинену творчу уяву, креативність, пропонують цікаві ідеї та реалізують авторську манеру виконання. Активно спілкуються та шукають шляхи розв'язання творчих ідей креативним шляхом, вільно володіють ораторським мистецтвом та прийомами мотивації до навчання. Усвідомлюють необхідність підготовки до майбутньої художньо-педагогічної діяльності та володіють організацією освітнього процесу, який побудований на самоорганізації, самомотивації, саморозвитку та самовдосконаленні.

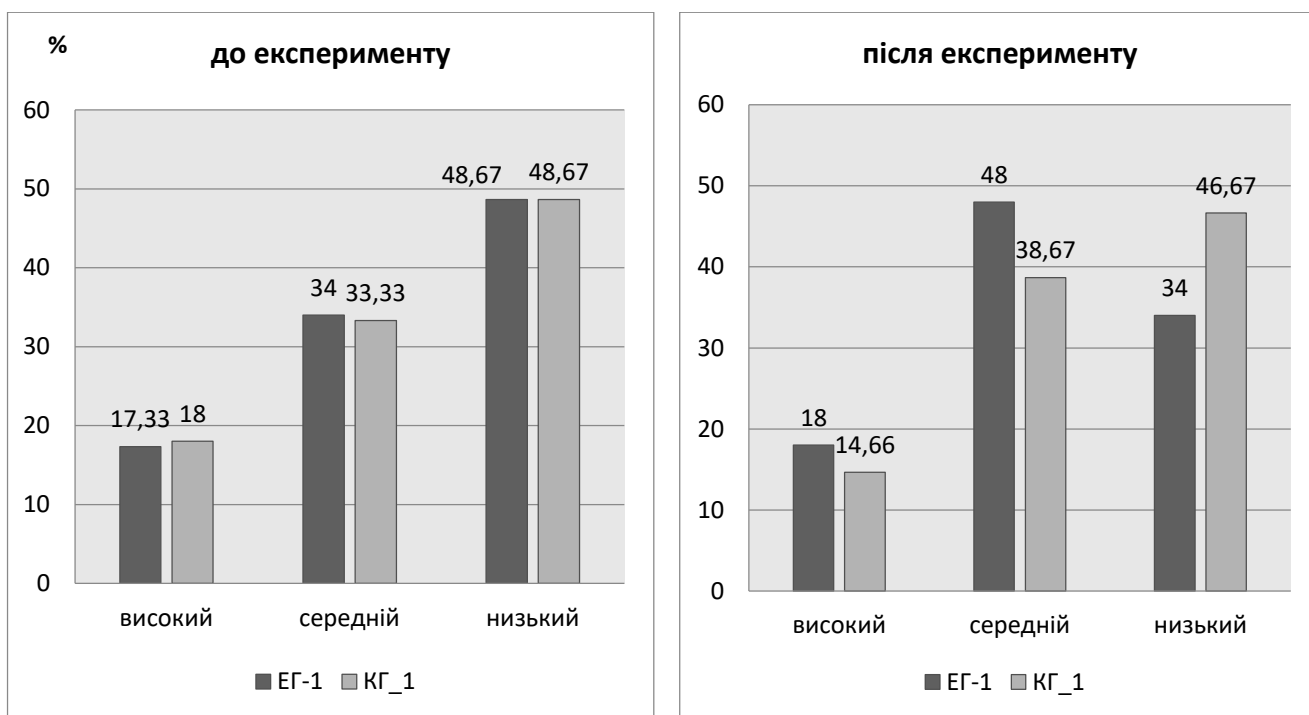
Перевірка динаміки сформованості у студентів КГ і ЕГ креативного критерію професійно-педагогічної компетентності здійснювалась шляхом порівняння результатів їхньої художньо-творчої діяльності. З цією метою були використані оцінки творчих кваліфікаційних робіт майбутніх викладачів

професійно-художніх дисциплін на завершальному етапі навчання. Оцінювався креативний підхід у виконанні творчих робіт. У ході цього етапу основна увага приділялася формуванню у студентів формотворчих і моделювальних художньо-творчих умінь. З метою розкриття креативних можливостей студентів, практичний етап спрямовувався на залучення їх до професійно-зорієнтованої, художньо-творчої діяльності. Його завдання полягало у формуванні в майбутніх фахівців умінь, які розкриваються під час створення художніх проектів, участі в конкурсній, фестивалійній, виставковій діяльності.

Отримані дані засвідчили позитивну динаміку кількісних і якісних змін у рівнях сформованості креативної подачі у студентів ЕГ–1, ЕГ–2 й відсутність значних змін у КГ–1, КГ–2 (табл. 5.28). Зазначимо, що рівень сформованості креативного критерію студентів художнього профілю на початку формувального експерименту в контрольній та експериментальній групі можна розцінити як незадовільний: високий (креативний) рівень ЕГ–1 (17,33 %), КГ–1 (18 %); середній (продуктивний) рівень ЕГ–1 (34 %), КГ–1 (33,33 %); низький (репродуктивний) в ЕГ–1 та КГ–1 (48,67 %).

Таблиця 5.28 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за креативним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–1		КГ–1		ЕГ–1		КГ–1	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
Високий	17,33	26	18	27	18	27	14,66	22
Середній	34	51	33,33	50	48	72	38,67	58
Низький	48,67	73	48,67	73	34	51	46,67	70

Рисунок 5.22 – Динаміка креативного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів EG-1 і KG-1 до початку і після експерименту

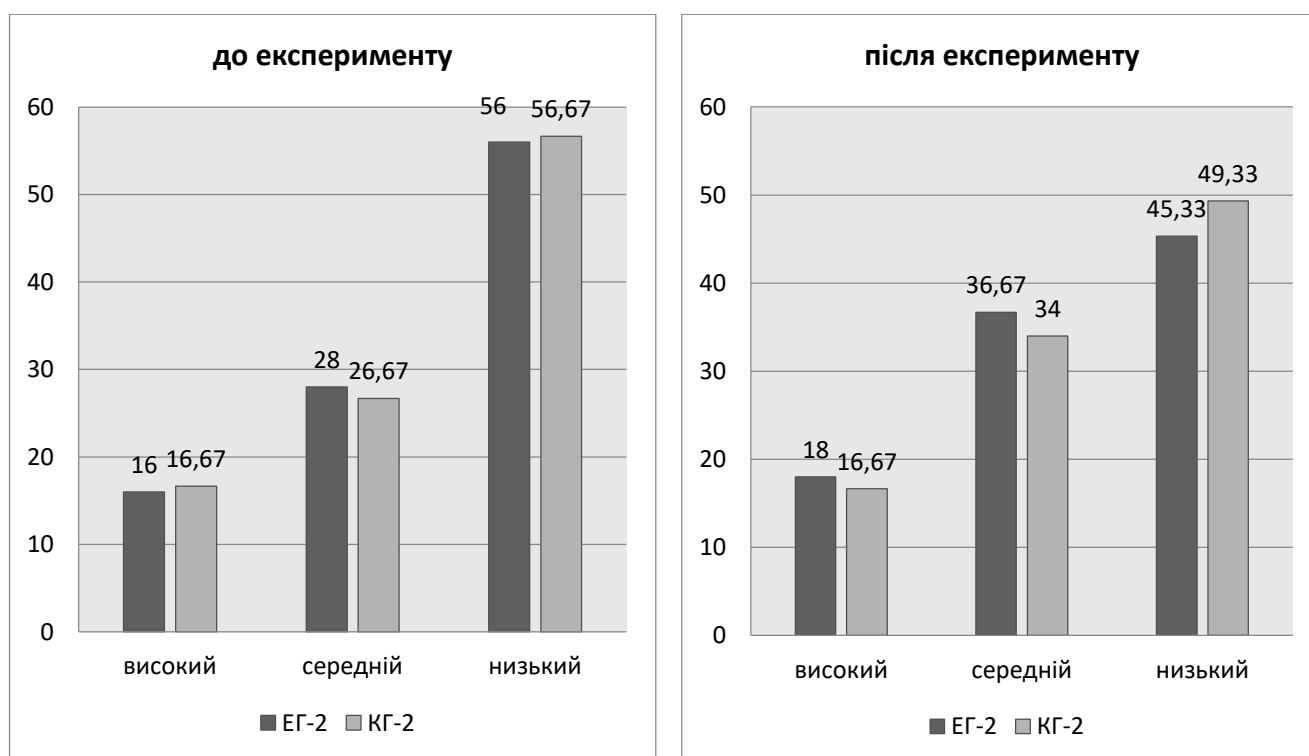
Наприкінці формувального експерименту (рис. 5.22) рівень сформованості художньо-творчих умінь студентів у EG-1 зріс: високий (креативний) майже на 3 %, середній (продуктивний) рівень на 14 %, низький (репродуктивний) рівень зменшився на 2 %. У KG-1: високий (креативний) рівень зменшився майже на 5 %, середній (продуктивний) рівень збільшився на 5 %, низький (репродуктивний) рівень зменшився на 2 %.

У студентів педагогічного профілю до експерименту (таблиця 5.29 і рисунок 5.23): високий (креативний) рівень EG-2 (16 %), KG-2 (16,67 %); середній (продуктивний) рівень EG-2 (28 %), KG-2 (26,67 %); низький (репродуктивний) рівень EG-2 (56 %); KG-2 (56,67 %).

Таблиця 5.29 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за креативним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	EG-2		KG-2		EG-2		KG-2	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
Високий	16	24	16,67	25	18	27	16,67	25

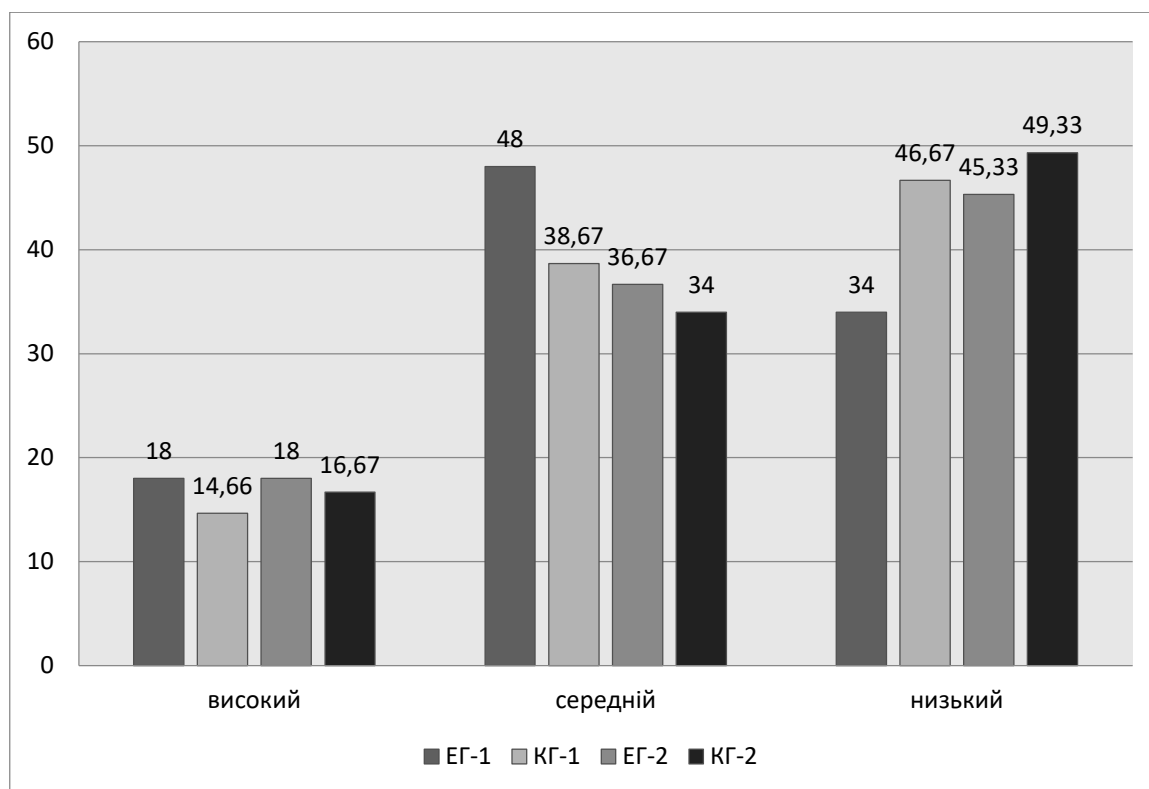
Середній	28	42	26,67	40	36,67	55	34	51
Низький	56	84	56,67	85	45,33	68	49,33	74

Рисунок 5.23 – Динаміка креативного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів EG–2 і KG–2 до початку і після експерименту

В EG–2 після експерименту високий (креативний) рівень збільшився на 2 %, середній (продуктивний) рівень EG–2 виріс на 8,67 %, низький (репродуктивний) рівень EG–2 зменшився на 10,67 %. В KG–2: високий (креативний) рівень залишився без змін, середній (продуктивний) рівень зріс на 8 %, низький (репродуктивний) рівень зменшився майже на 8 %.

Аналіз динаміки формувальної дослідно-експериментальної роботи (рис. 5.24) дало змогу простежити кількісні та якісні зміни у рівнях сформованості креативності майбутніх фахівців.

Рисунок 5.24 – Порівняння рівня сформованості креативного критерію професійно-педагогічної компетентності студентів за креативним критерієм після експерименту

Отримані дані підтверджують наявність змін в експериментальних групах як художнього так і педагогічного профілів та відсутність статистично значущих змін у контрольних групах. Це пов'язано із забезпеченням художньо-творчої спрямованості змісту професійно-художньої діяльності студентів закладів вищої освіти в експериментальних групах особливо художнього профілю, впровадженням системного підходу до організації художньо-творчої діяльності, застосуванням інноваційних форм і методів навчання, встановленням їх взаємозв'язку із професійною діяльністю.

Порівнявши отримані дані КГ та ЕГ на початку формувального експерименту, ми обчислили емпіричне значення $\chi^2_e = 0,21$, яке значно менше $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Тому, приймається нуль-гіпотеза про рівність вибірок, тобто розподілу студентів за креативним критерієм професійно-педагогічної компетентності. Після завершення експерименту значення $\chi^2_e = 10,71$. Це більше критичного $\chi^2_{0,01} = 9,21$, H_0 заперечується та підтверджується гіпотеза про зростання якісних показників професійно-педагогічної компетентності в ЕГ за

креативним критерієм. Такі результати дають змогу стверджувати про ефективність розробленої системи формування креативності майбутніх фахівців і доцільності запропонованих у дослідженні заходів.

5. Одним із визначальних показників формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців художнього профілю вчені-психологи вважають самооцінку, аналізуючи її в якості складного особистісного утворення та фундаментальної властивості особистості. С. Рубінштейн вважав, що стержнем самооцінки є прийняті індивідом цінності, які на внутрішньо рівні визначають механізм саморегуляції поведінки [550]. Тому щоб дослідити формування та розвиток рефлексивного критерію студентів ми використовували методику вивчення загальної самооцінки (додаток III). Для цього ми взяли студентів I та V курсів художнього та педагогічного профілю по 300 осіб (табл. 5.30, 5.31).

Таблиця 5.30 – Рівень самооцінки студентів I та V курсів художнього профілю

Рівень	I курс		V курс	
	%	к-ть	%	к-ть
високий	29	87	21,67	65
середній	66,67	200	75,67	227
низький	4,33	13	2,66	8

Таблиця 5.31 – Рівень самооцінки студентів I та V курсів педагогічного профілю

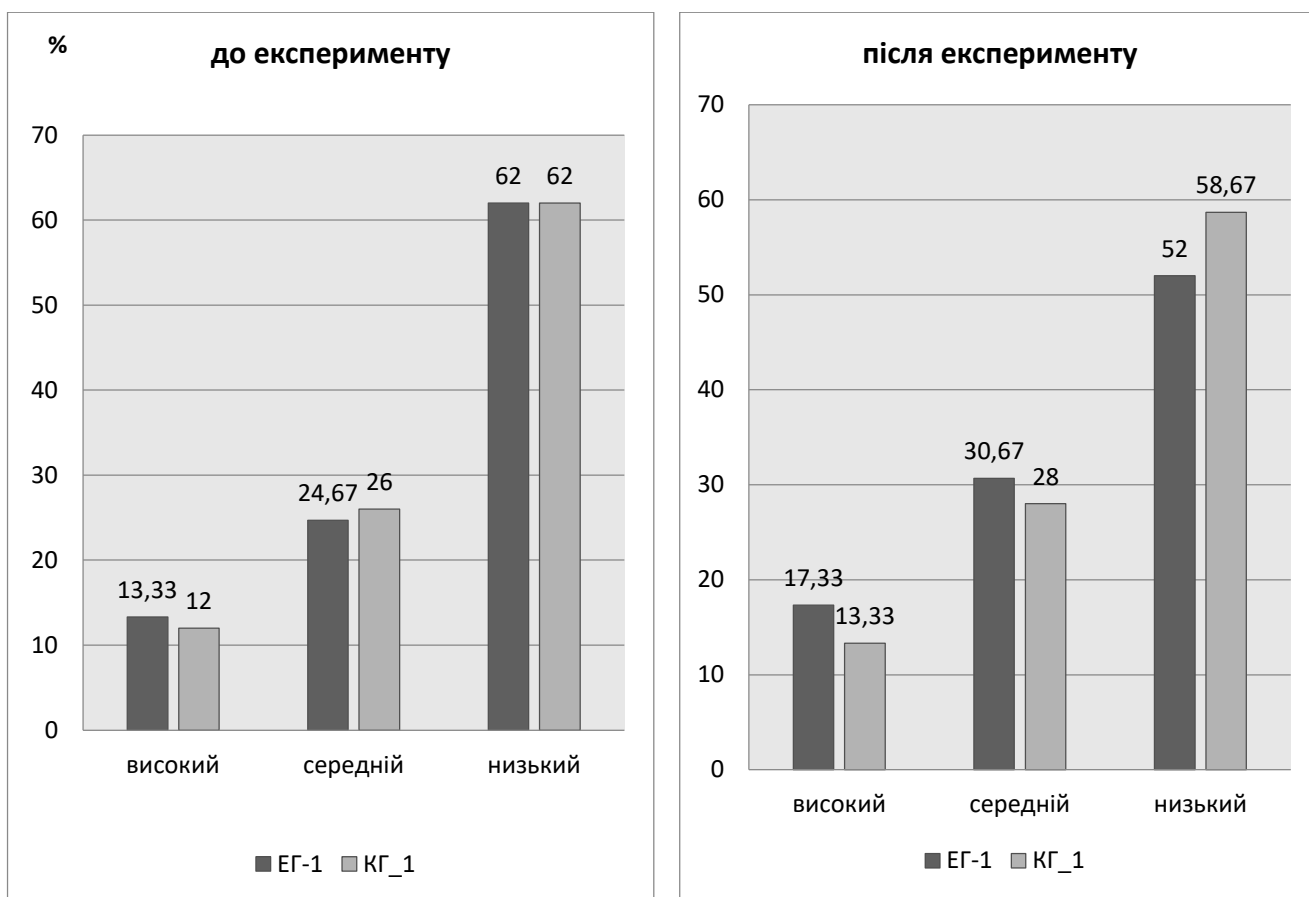
Рівень	I курс		V курс	
	%	к-ть	%	к-ть
високий	21	63	18,33	55
середній	71,67	215	75,33	226
низький	7,33	22	6,34	19

Аналіз поданих вище результатів дозволяє констатувати, що більшість студентів I та V курсів демонструють адекватний рівень власних можливостей, що є важливим фактором особистісного розвитку. Проте на V курсі майже на 8 % зменшилась кількість осіб із високим рівнем домагань, які характеризуються нереалістичним, некритичним ставленням до власних можливостей. Зменшується також кількість студентів, які мають занижений рівень домагань, недооцінюють свої можливості, не впевнені у своїх силах.

Щоб визначити зміни у формуванні *рефлексивного критерію* професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін ми вивчали самооцінку студентів за методикою Л. Бережнова [543, с. 42–46] (додаток П). У табл. 5.32 і на рис. 5.25 подано результати діагностики професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО обох профілів.

Таблиця 5.32 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО художнього профілю за рефлексивним критерієм

Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ–1		КГ–1		ЕГ–1		КГ–1	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	13,33	20	12	18	17,33	26	13,33	20
середній	24,67	37	26	39	30,67	46	28	42
низький	62	93	62	93	52	78	58,67	88

Рисунок 5.25 – Динаміка рефлексивного критерію професійно-педагогічної компетентності в студентів EG-1 і KG-1 до початку і після експерименту

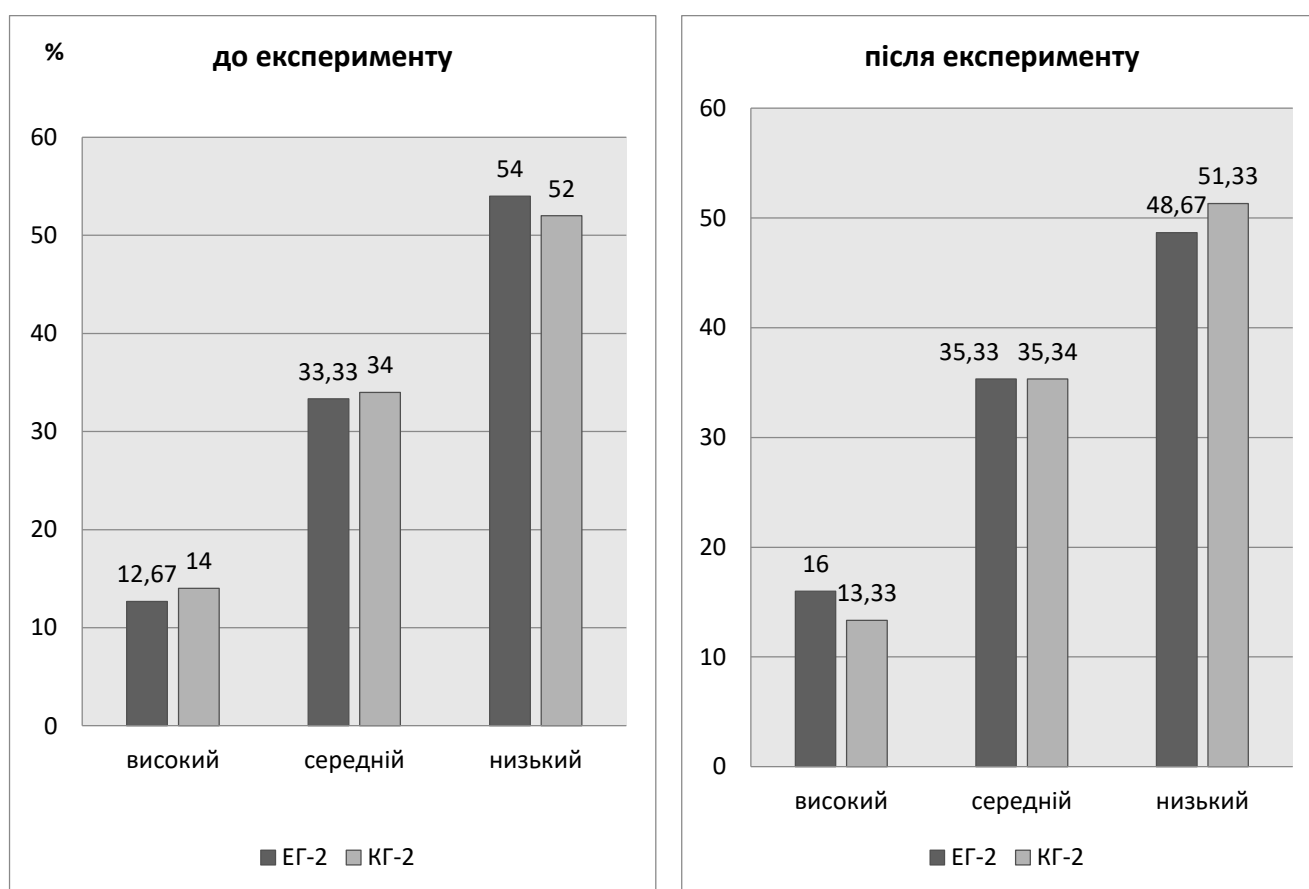
Отже, як видно з діаграми (рис. 5.25), після застосування експериментальної методики ми отримали позитивні результати. Так високий рівень EG-1 до експерименту становив 13,33 % після зріс до 17,33 %, середній із 24,67 % зріс до 30,67 %, низький рівень із 64 % зменшився до 52 %. Також зміни відбулись і в KG-1: високий рівень із 12 % зріс до 13,33 %, середній із 26 % зріс на 2 %, низький рівень із 62 % зменшився до 58,67 %.

Як видно з таблиці 5.33 і рисунку 5.26 високий рівень в EG-2 до експерименту становив 12,67 %, після його рівень піднявся майже на 4 %, середній рівень до експерименту 33,33 % піднявся до 35,33 %, низький з 54 % опустився до 48,67 %. У KG-2: високий рівень із 14 % зменшився до 13,33 %, середній із 34 % піднявся до 35,34 %, низький із 52 % опустився до 51,33 %.

Таблиця 5.33 – Діагностика рівня професійно-педагогічної компетентності студентів ЗВО педагогічного профілю за рефлексивним критерієм

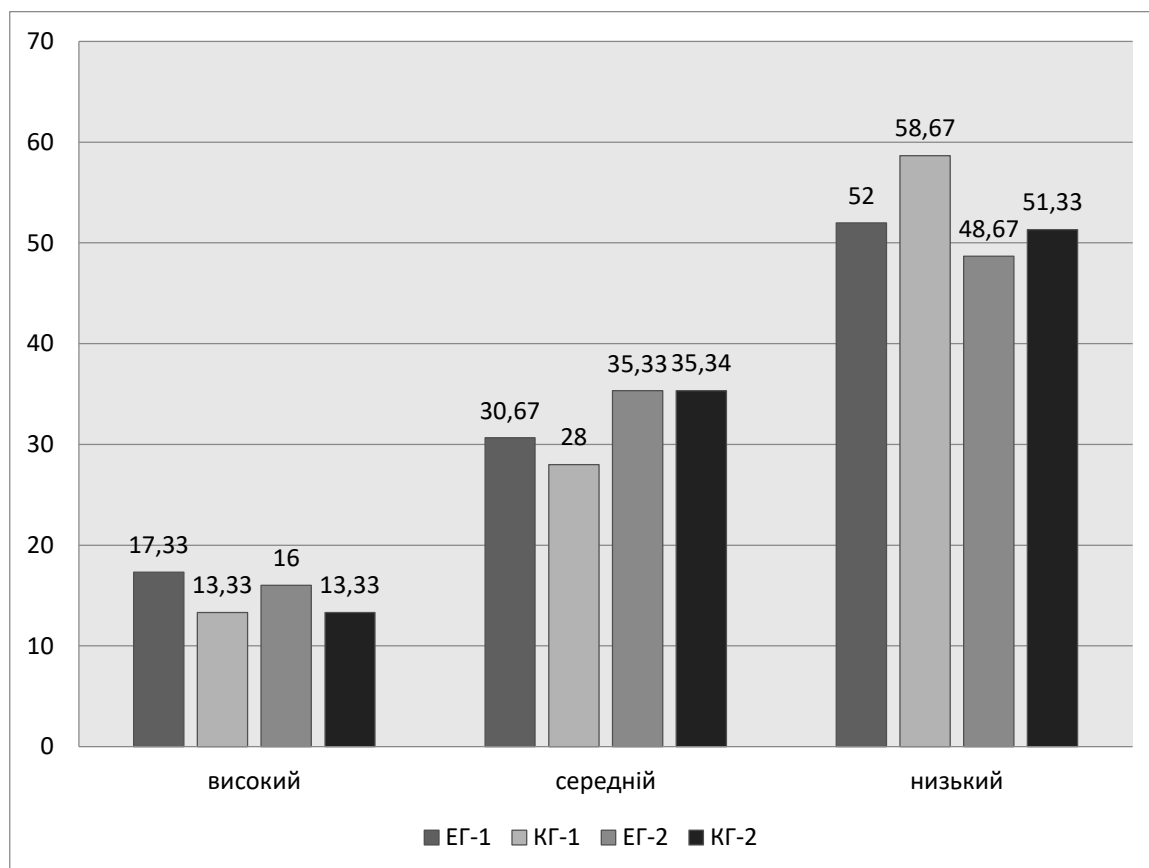
Рівень компетентності	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-2		КГ-2		ЕГ-2		КГ-2	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
високий	12,67	19	14	21	16	24	13,33	20
середній	33,33	50	34	51	35,33	53	35,34	53
низький	54	81	52	78	48,67	73	51,33	77

Рисунок 5.26 – Динаміка сформованості креативного критерію компетентності в студентів ЕГ-2 і КГ-2 до початку і після експерименту

Це дослідження виявило несуттєвий ріст кількості студентів із високим рівнем домагань і збільшення кількості студентів із середнім рівнем. Такі зміни можна пояснити тим, що проблема становлення суб'єкта саморозвитку найактуальнішою є в юнацькому віці, коли вирішуються найважливіші завдання особистісного розвитку: побудова та інтеграція цілісного образу Я, досягнення самоідентичності в особистісному, соціальному і професійному самовизначенні.

Як бачимо з рис. 5.27, результати студентів у ЕГ–1, ЕГ–2 суттєво відрізняються від КГ–1, КГ–2. Водночас обчислення критерію χ^2 дозволяє з достовірністю 95 % стверджувати, що одержані результати статистично достовірні.

Рисунок 5.27 – Порівняння рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за рефлексивним критерієм після експерименту

Показники студентів КГ та ЕГ на початку формульованого експерименту дали змогу обчислити емпіричне значення $\chi^2_e = 0,94$, яке менше $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Тому приймається нуль-гіпотеза про рівність вибірок, тобто розподілу студентів за рефлексивним критерієм професійно-педагогічної компетентності. Після завершення експерименту значення $\chi^2_e = 4,33$. Оскільки це більше критичного $\chi^2_{0,01} = 9,21$, підтверджуються статистично значущі відмінності в учасників експерименту, тобто зростання показників професійно-педагогічної компетентності в ЕГ за рефлексивним критерієм пояснюється нашими втручаннями.

Отже, одним з ефективних механізмів підвищення навчально-пізнавальної активності в освітньому процесі є застосування науково-педагогічними працівниками розроблених нами моделі, педагогічних умов і методів, які стимулюють навчальну діяльність.

Узагальнені результати діагностики рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО художнього (ХП) і педагогічного профілю (ПП) за мотиваційно-ціннісним, знаннєвим, операційно-технологічним, креативним, рефлексивним критеріями наприкінці формувального експерименту зведено в таблицях 5.34 та 5.35.

Таблиця 5.34 – Результати діагностики рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО (експериментальні групи)

Критерії		Рівні компетентності					
		високий		середній		низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Мотиваційно-ціннісний	ХП ¹	25	16,67	72	48	53	35,33
	ПП ²	4	2,67	126	84	20	13,3
Знаннєвий	ХП	67	44,67	80	53,33	3	2
	ПП	48	32	80	53,33	22	14,67
Операційно-технологічний	ХП	14	9,33	94	62,67	42	28
	ПП	18	12	98	65,33	34	22,67
Креативний	ХП	27	18	72	48	51	34
	ПП	27	18	55	36,67	68	45,33
Рефлексивний	ХП	26	17,33	46	30,67	78	52
	ПП	24	16	53	35,33	73	48,67
Узагальнені дані	ХП	21,2		48,53		30,27	
	ПП	16,13		54,94		28,93	

Примітка. ¹ ХП – випускники ЗВО художнього профілю, ² ПП – випускники ЗВО педагогічного профілю

Таблиця 5.35 – Результати діагностики рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності випускників ЗВО (контрольні групи)

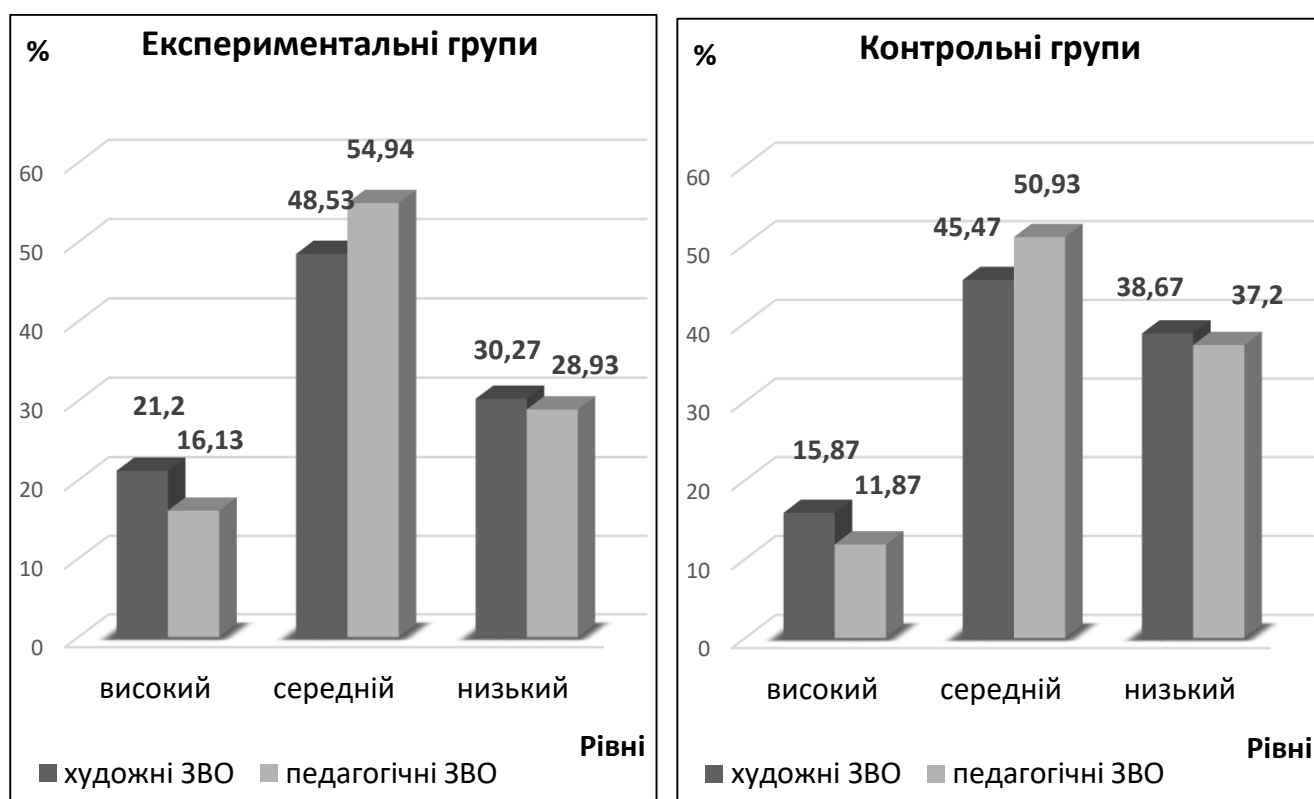
Критерії		Рівні компетентності					
		високий		середній		низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Мотиваційно-ціннісний	ХП ¹	22	14,67	53	35,33	75	50
	ПП ²	0	0	104	69,33	46	30,67
Знаннєвий	ХП	43	28,67	90	60	17	11,33
	ПП	33	22	83	55,33	34	22,67
Операційно-технологічний	ХП	12	8	98	65,33	40	26,67
	ПП	11	7,33	91	60,67	48	32
Креативний	ХП	22	14,66	58	38,67	70	46,67
	ПП	25	16,67	51	34	74	49,33
Рефлексивний	ХП	20	13,33	42	28	88	58,67
	ПП	20	13,33	53	35,34	77	51,33
Узагальнені дані	ХП	15,866		45,466		38,668	
	ПП	11,866		50,934		37,2	

Примітка. ¹ ХП – випускники ЗВО художнього профілю, ² ПП – випускники ЗВО педагогічного профілю

За результатів заключного заміру професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним критерієм у ЕГ-1 зросла кількість студентів високого рівня на 3,34 % та зменшилась низького рівня – на 15,34 %; у ЕГ-2 кількість студентів цього рівня зросла на 2,67 % та зменшилась кількість студентів низького рівня – на 14,67. За знаннєвим критерієм у кількість студентів ЕГ-1 з високим рівнем зросла на 15,34 % та знизилась низького – на 12,67 %; в ЕГ-2 кількість студентів високого рівня зросла на 9,33 % та зменшилась кількість низького рівня – на 11,33. Сформованість операційно-технологічного критерію в студентів ЕГ-1 збільшилась на високому рівні на 2 % та знизилась на низькому – на 0,67 %; в ЕГ-2 кількість студентів високого рівня зросла на 5,33 % та

зменшилась кількість низького рівня – на 12,66. За креативним критерієм у кількість студентів ЕГ-1 з високим рівнем зросла на 0,67 % та знизилась низького – на 14,67 %; в ЕГ-2 кількість студентів високого рівня зросла на 2 % та зменшилась кількість низького рівня – на 10,67. Результати сформованості рефлексивного критерію в студентів ЕГ-1 зросли на високому рівні на 4 % та знизились на низькому – на 10 %; в ЕГ-2 кількість студентів високого рівня зросла на 4,49 % та зменшилась кількість студентів низького рівня – на 5,33 %.

Як свідчить проведений вище аналіз, за даними вхідного заміру на початку формувального етапу педагогічного експерименту студенти художніх і педагогічних ЗВО мають схожі показники рівнів розвитку професійно-педагогічної компетентності за мотиваційно-ціннісним, знанневим, операційно-технологічним, креативним, рефлексивним критеріями. Результати діагностики – узагальнені дані експериментальних і контрольних груп наприкінці формувального етапу показано на рис. 5.28.

Рисунок 5.28 – Розподіл випусників ЗВО художнього та педагогічного профілю за узагальненим показником сформованості професійно-педагогічної компетентності наприкінці формувального етапу експерименту, n=600

Як видно з рисунку 5.28, наприкінці формувального етапу показники професійно-педагогічної компетентності у випускників експериментальних груп, які навчалися за нашою методикою, стали суттєво вищими у порівнянні з контрольними. При цьому випускники експериментальних груп ЗВО художнього та педагогічного профілю мають приблизно однакові рівні розвитку професійно-педагогічної компетентності. В ЕГ–1: високий рівень становить 21,2 %, середній 48,53 %, низький 30,27 %. У КГ–1: високий рівень 15,87 %, середній рівень 45,47 %, низький 38,67 %. В ЕГ–2: високий 16,13 %, середній 54,94 %, низький 28,93 %, а в КГ–2: високий 11,87 %, середній 50,93 %, низький 37,2 %.

Значний, на наш погляд, приріст сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за всіма показниками у студентів експериментальних груп свідчить про позитивну динаміку підвищення якості підготовки майбутніх викладачів художнього профілю у ЗВО внаслідок застосування розробленої моделі, обґрунтованих педагогічних умов і багаторівневої методики.

У табл. 5.36. подані результати перевірки гіпотези про закон розподілу, виконані за допомогою критерію χ^2 (порівняння узгодженості двох емпіричних розподілів: контрольна й експериментальна групи майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін, на початку та наприкінці формувального експерименту) за всіма критеріями.

Таблиця 5.36 – Значення χ^2 порівняння експериментальної та контрольної груп викладачів професійно-художніх дисциплін за критеріями сформованості професійно-педагогічної компетентності

№ з/п	Критерії сформованості професійно-педагогічної компетентності	Емпіричні значення χ^2_e		Критичні значення χ^2	
		на початку експерим.	наприкінці експерим.	$\chi^2_{0,05}$ ($\nu=2$)	$\chi^2_{0,01}$ ($\nu=2$)
1.	Мотиваційно-ціннісний	0,05	33,02	5,99	9,21
2.	Знаннєвий	0,409	37,2		
3.	Операційно-технологічний	0,21	9,66		
4.	Креативний	0,21	10,71		
5.	Рефлексивний	0,94	4,33		

Як видно з таблиці, всі обчислені за формулою 5.2 значення статистики χ^2_e для порівняння розподілу учасників КГ та ЕГ на першому експериментальному замірі менші критичного значення $\chi^2_{0,05}$. Отже, показники професійно-педагогічної компетентності порівнюваних вибірок до початку експерименту співпадають із рівнем значущості 0,05. За результатами оцінювання наприкінці експерименту відмінності в розподілі рівнів показників професійно-педагогічної компетентності досліджуваних магістрів КГ і ЕГ, визначені за допомогою експертів, мають закономірний характер із рівнем значущості 0,01 ($\chi^2_e > \chi^2_{0,01}$) і не можуть бути пояснені випадковими факторами. Таким чином, початкові статистичні характеристики студентів ЕГ і КГ збігаються з достовірністю 95 %, а кінцеві – відрізняються з достовірністю 99 %. Це дає підстави для висновку, що ці відмінності пов'язані з інноваціями, які ми запропонували.

Аналіз ефективності розробленого методичного забезпечення, спрямованого на інтенсифікацію професійно-педагогічної підготовки шляхом застосування інтерактивних технологій у професійній освіті фахівців художньо-педагогічного профілю, засвідчив поліпшення ефективності навчання та виховання; підвищення пізнавальної активності; зростання рівня професійно-педагогічної компетентності випускників; перетворення студентів у активних суб'єктів пізнання. Отже, гіпотеза дослідження підтверджена; реалізація нашої експериментальної програми, спрямованої на вирішення виявлених суперечностей і вирішення поставленого завдання – теоретичного обґрунтування, визначення методичних засад та експериментальній перевірці системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти, успішно завершена.

З урахуванням теоретичних і методичних напрацювань, а також результатів експерименту маємо підстави запропонувати наше бачення напрямів подальшого вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

5.4. Перспективні напрями удосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО

Систематизація результатів наукового аналізу дає змогу, відповідно до виявлених педагогічних умов, визначити загальні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО в Україні, ґрунтуючись на: висновках з аналізу теоретичних засад процесу організації художньо-педагогічної освіти, досвіду розвинених країн та країн-конкурентів України на ринку освітніх послуг на експорт – США, Німеччини, Польщі, Японії; інтерпретації даних анкетування студентів і викладачів, проведеного на базі закладів професійної (професійно-технічної) і вищої освіти; інтерпретації даних анкетування викладачів ЗП(ПТ)О та ЗВО; аналізі експертних оцінок, висловлених представниками адміністрацій ЗВО щодо модернізації та завдань реформування художньо-педагогічної освіти, заявлених ними у друкованих джерелах, матеріалах нарад, засіданнях Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти тощо.

Першим напрямом розглядаємо сприяння мобільності студентів, викладачів, науковців. XXI ст. характеризується розвитком глобалізації та інтеграції. Попри бурхливий розвиток інформаційних технологій зв'язку, основним методом передачі знань через кордон є переміщення студентів та викладачів. Відкритий освітній простір допоможе як викладачам так і студентам в мобільності. Болонський процес передбачає: надання студентам Європи право на навчання та здобуття дипломів; гарантування навчальними закладами й установами європейської вищої школи відповідальності за надання однаково високого рівня кваліфікації своїм студентам [110, с. 77]. Для досягнення цілей Болонської декларації, було означено такі завдання: створення дворівневої системи «бакалавр-магістр»; накопичення та переведення кредитів, які дають можливість навчатися в іншій країні; співробітництво в галузі управління якістю; створення європейського стандарту вищої освіти; мобільність студентів, викладачів, науковців [557, с. 72].

Оцінюючи рівень готовності студентів до продовження освіти, ми впродовж 2017–2018 рр. проводили дослідження в Львівському навчально-науковому центрі професійної освіти і в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, яке показало, що значна кількість з опитаних студентів (200 осіб) – орієнтовані на продовження освіти за межами України (65 %); 15 % опитаних прагнуть продовжити його в Україні, 20 % – не визначилися щодо цього питання.

Були встановлені також причини прагнення студентів до академічної мобільності: можливість суттєво підвищити свою кваліфікацію – 90 %; подальші кар'єрні перспективи – 85 %; бажання знайти роботу за кордоном – 76 %; удосконалення знань і навичок іноземної мови – 49 %; покращити в подальшому фінансове становище – 67 %; переїхати за кордон – 27 %.

Як показують опитування, академічна мобільність є процесом, важливим для особистого та професійного розвитку. Кожен його учасник стикається з необхідністю вирішення життєвих ситуацій і одночасного аналізу їх з позиції своєї та «чужої» культури. Це автоматично розвиває уміння вибирати шляхи взаємодії з навколишнім світом; формує здатність мислити в порівняльному аспекті; здатність усвідомлювати недостатність знань, яке визначає мотивацію до навчання [596, с. 85].

Викладачі усією своєю діяльністю повинні сприяти самопізнанню та розвитку студентів, що значною мірою допоможе їм розвинути свої здібності та побудувати власну освітню траєкторію, а також сформувати суб'єктивний досвід емоційно-ціннісного ставлення до засвоєваних знань. Успіх майбутньої професійної діяльності нерозривно пов'язаний з рівнем розвитку особистісних компетенцій, необхідних в сучасних соціально-економічних умовах: прагнення до успіху, мобільність, активність, упевненість, відповідальність, уміння працювати в команді, відстоювати свою точку зору тощо.

Другий напрям – розширення можливостей для самореалізації. Відомий американський футуролог і публіцист Елвін Тоффлер у книзі «Шок майбутнього», стверджує, що людство може загинути не внаслідок екологічної

катастрофи, ядерної реакції чи нестачі ресурсів, а в наслідок шоку, який переживає людина у зв'язку з швидкими змінами сучасного суспільства. Єдиний спосіб зберегти хоч якусь подібність рівноваги в процесі надіндустріальної революції – створити нові особистісні та соціальні механізми, які регулюють зміни в суспільстві й особистісному житті людини, якій потрібні нові принципи для того, щоб задавати темп своєму життю та планувати його разом з кардинально новою формою освіти, які допоможуть підвищити її адаптивність у суспільстві [641, с. 405].

В основі самореалізації лежить здійснення психічних та психологічних утворень та установок, які забезпечують розвиток потенціалу особистості. Тільки освічена, цілеспрямована людина здатна до позитивної трансформації суспільства, його облагороджування й удосконалювання.

Процес професійного розвитку майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін відбувається в навчальній діяльності. Цей процес спрямовує на самоактуалізацію та самодетермінацію; збагачує навчання сукупністю понять, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самонавчання, самоконтроль, саморозвиток [519, с. 14].

Один із видів самореалізації – творча самореалізація, яка стимулюється творчою активністю. Творчо реалізована особистість, стикаючись із певною проблемою, переживає внутрішній поштовх, мобілізацію інтелектуальних та біологічних ресурсів. Саме в творчості формується та розкривається суть людини її внутрішній світ [702, с. 4–5].

Здатність до творчості це невід'ємна умова орієнтації людини у швидкоплинних процесах у світі. Творчість можлива лише в умовах свободи, свободи вибору. Творчий розвиток особистості студента можна очікувати якщо він володіє правом вибору власної освітньої траєкторії, теми конкретної творчої роботи. Свобода потрібна для творчого розвитку і реалізації творчого потенціалу майбутнього фахівця. С.Д. Смирнова вважає, що для проходження якісної професійної підготовки майбутнього фахівця, потрібно створити цілісну систему цілей: від моделі спеціаліста до наступних цілей які він має подолати

[601, с. 157]. Навчальний предмет повинен розвивати майбутнього фахівця художнього профілю не стільки своєю початковою, первинною метою, скільки цілями які були поставлені в процесі навчання та новими принципами організації навчально-пізнавальної діяльності, що розкриває та формує нове бачення та тип мислення як спосіб орієнтування у соціумі. Серед головних цілей навчання є формування свідомості майбутнього фахівця як творчого, креативного суб'єкта діяльності, здатного освоїти будь який об'єкт культури всесторонньо [539, с. 96–99].

До основних чинників професійного саморозвитку майбутнього художника-викладача у процесі фахової підготовки можна віднести: усвідомлення особистістю студента необхідності в саморозвитку (професійному так особистісному); використання природних потенціалів для самостійної побудови власної життєвої траєкторії та активної професійної діяльності; усвідомлення студентами гуманності професії викладача та її орієнтація на загальнолюдські цінності; формування та розвиток у майбутнього викладача діалогового рефлексивного мислення; оволодіння механізмами саморефлексії; безперервне розширення інформаційно-культурної бази майбутніх викладачів, включення в освітній діалог на основі оволодіння інноваційними пізнавальними технологіями; діяльнісна самореалізація майбутнього художника-викладача в різних формах навчально-виховного процесу, педагогічній та художній творчості [397, с. 227].

Для самореалізації та творчого розвитку студентів у процесі професійної підготовки необхідно: забезпечити умови для реалізації творчих якостей студентів у навчальному процесі, що приводить до самоствердження студента, розвитку самоповаги; участь у житті закладу освіти через індивідуальний вибір; надання можливості для самовизначення, самоутвердження та самореалізації; створення творчої атмосфери в колективі; утвердження в колективі взаєморозуміння; забезпечення матеріально-технічної бази навчального процесу; забезпечення соціального захисту студентів тощо [576, с. 26].

Третій напрям – удосконалення процесу викладання з метою підвищення якості освіти. Найголовнішими ознаками професійної підготовки викладача-новатора є концентрація навколо ідей гуманізації, гуманітаризації, демократії, толерантності та інноваційного навчання. Професійно-педагогічна підготовка сучасного викладача професійно-художніх дисциплін має відповідати сучасним вимогам. Викладач в повній мірі повинен володіти інноваційною діяльністю, вмінням моделювати структуру такої діяльності, розробляти або використовувати новітні освітні програми і технології, займатись науковими дослідженнями, дотримуватись своєї освітньої позиції.

Викладачу професійно-художніх дисциплін властиві: спонтанність; здатність до запам'ятовування облич, образів, форм; переважання розв'язання проблем із використанням невербальної комунікації, на основі образного, синтетичного аналізу [325. с. 235].

Ефективність професійної діяльності викладача має проявлятися в якостях особистості, що пов'язані з виконанням професійних обов'язків і відображають особливості виникнення, характер і тривалість існування різноманітних емоційних станів. До найбільш важливих емоційно-вольових якостей викладачів відносять: енергійність, ініціативність, наполегливість, упевненість в собі, стресостійкість, цілеспрямованість, витримка, самоволодіння, сміливість і рішучість [534, с. 66]

Викладач професійно-художніх дисциплін має допомогти майбутнім фахівцям усвідомити своє місце і роль у системі освіти; залучити майбутніх викладачів, під час педагогічної діяльності, до усвідомлення причин власних успіхів і невдач, сприяти пошуку пояснень щодо розв'язання педагогічних проблем; сприяти самостійному розв'язанню студентами все важчих педагогічних завдань та сприяти розвитку незалежності в педагогічній праці, творчій уяві та перших навичках інноваційної діяльності [763].

Інноваційне навчання найчастіше протиставляється традиційному (консервативному) навчанню. На думку сучасних науковців та освітян, традиції та інновації можуть та повинні взаємодіяти у формі симбіозу або синтезу. Суть

інноваційного навчання полягає в тому, що засвоєння інформації відбувається у процесі вирішення практичної або дослідницької задачі, пізнавальної проблемної ситуації. Щоб досягнути позитивних результатів в інноваційному навчанні майбутнім викладачам професійно-художніх дисциплін потрібно дотримуватись певних принципів: бути активними та ініціативними у навчанні; накопичувати та інтегрувати знання, уміння та навички з різних галузей з метою досягнення найкращих результатів у подальшій професійній діяльності; вникаючи у суть культурологічної, мистецтвознавчої, філософської, психологічної, педагогічної літератури розкривати суть образотворчого мистецтва; індивідуалізації навчання, реалізація якого дозволить студенту виробити власний стиль образотворчої діяльності.

Основними функціями інноваційного навчання студентів, є об'єктивний самоаналіз професійної діяльності який ґрунтується на основі мотивів і диспозицій; бачення проблеми та вирішення її за допомогою творчих інноваційних рішень; критичне ставлення до нормативів і стандартів; рефлексія; відкритість до навколишнього середовища, до колективу, до професійних нововведень; потяг до самореалізації; наділення професійної діяльності особистісним змістом, який можна знайти на основі дослідження ситуації, її зв'язків з потребами [594, с. 150].

Сьогодні необхідно, використовуючи академічні традиції художньої освіти, знайти розумний баланс між традиційними та інноваційними підходами до підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін, посилити творчу складову навчальної діяльності та створити умови для реалізації індивідуальних творчих можливостей майбутніх фахівців. Інноваційний підхід покликаний забезпечити якісне перетворення навчального процесу, спрямованого на забезпечення дослідницького характеру та пошукової навчально-пізнавальної діяльності. Цей підхід передбачає формування в майбутніх фахівців художнього профілю досвіду самостійного пошуку нових педагогічних знань, сучасних методів, технологій, їх професійне застосування в нових умовах, отримання

інноваційного досвіду творчої взаємодії та діяльності з виробленням ціннісних орієнтацій [188, с. 9].

Четвертий напрям – духовний розвиток особистості в контексті сучасних тенденцій педагогічної освіти.

Духовність – це система життєвих сенсів людини, пов'язаних з її внутрішнім психічним життям і спрямованих на реалізацію гуманістичних цінностей у діяльності. Духовна культура викладача професійно-художніх дисциплін – це особистісно-професійне утворення, властивістю якого є здатність до сприйняття і творення мистецтва з позицій гуманізму, а також поширення цього підходу в студентському середовищі. Чим яскравіше відбиваються в духовному житті колективу питання світогляду та моралі, тим міцніша ідейна єдність його членів і тим значніший вплив колективу на духовний світ кожної особистості [633, с. 105].

Розвиток духовності можливий лише через постійне подолання суперечностей між повсякденним і вічним. Лише завдяки мистецтву людина отримує естетичну насолоду, формує і розвиває свої духовні потреби, збагачує внутрішній духовний світ. Мистецтво – це джерело пізнання, яке виховує особистість, дає та формує інформацію про навколишній світ. Передає досвід отриманий і збагачений попередніми поколіннями, скеровує та передбачає розвиток суспільства. Мистецтво допомагає людині краще пізнати і сприйняти навколишній світ, формує її духовність, на основі якої формується парадигма власної духовно-практичної діяльності особистості.

Безперечним є той факт, що мистецтво безмежне, а творчий потенціал особистості постійно перебуває в процесі постійного пошуку з енною кількістю рішень та напрямів, що вимагає самостійного переосмислення як викладачем, так і студентами. Знання з художнього мистецтва, здатність мислити і створювати художні образи, відчувати міру та володіти естетичним смаком, мати розвинуту зорову пам'ять, об'ємно-просторове бачення, логічне мислення – усе це необхідне не лише митцям, а й кожному індивіду, який прагне скористатися з мистецького доробку для формування, розвитку та удосконалення особистої

естетичної культури та підвищення рівня інтелекту. Для сприйняття мистецтва важливо набувати художньої освіченості, здобувати і накопичувати знання пов'язані з національними культурними звичаями і традиціями, культурними надбаннями інших племен і народів. У цьому відношенні актуальними стають умови та вимоги щодо організації структури мистецької та художньо-педагогічної освіти [353, с. 93–94].

Участь у збереженні, примноженні й збагаченні народних традицій має базуватися на захопленості українським мистецтвом. Емоційність сприйняття, прагнення виявляти яскраві емоційні враження, уміння формувати у студентів позитивне емоційно-почуттєве ставлення до надбань української культури реалізується в емоційному напрямі підготовки викладача. Участь у різноманітних видах естетичної діяльності, ознайомлення з народною спадщиною створює умови для народження життєвих і художніх асоціацій, розширює і збагачує світ естетичних переживань людини, допомагає глибокому розумінню української національної культури.

Кінцевою метою засвоєння аспекту культуротворчого виховання є формування у майбутніх фахівців уявлень про основні українські культурні традиції, звичаї та реалії України, їх естетичне наповнення, що дозволяє студентам зрозуміти світогляд носіїв українських традицій, поповнити власний соціально-культурний та естетичний досвід майбутнього фахівця, формує в особистості позитивну мотивацію та чуттєве переживання освоєння інформації, формує потребу в оволодінні, вдосконаленні та реалізації набутих знань і вмінь.

Художнє мистецтво це духовний світ людини через зоровий орган. «Стан → настроїв → емоції → почуття» – це напрям споглядання мистецтва, від якого залежать стадії сприйняття людиною мистецтва. Тому специфіка викладання, мистецьких дисциплін полягає в особливій формі спілкування між викладачем та студентами, яка забезпечує встановлення духовного контакту, активізує емоційну сферу майбутніх фахівців. Саме духовне спілкування забезпечує становлення у молоді духовних цінностей: толерантного ставлення до світу, людей, самого себе, уявлень про добро і зло, щастя, сенс життя та ін. Засвоювані

духовні цінності носять особистісний характер і мають бути вироблені самотійно на основі переживання.

П'ятий напрям – удосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін засобами інформатизації. Сучасна система ЗВО повинна удосконалювати освітній процес спираючись на сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які дають змогу викладачу у процесі підготовки до заняття якісно поліпшити процес викладання матеріалу, забезпечують теоретичним і практичним матеріалом, дозволяють здійснювати індивідуальний підхід до кожного студента (враховують оптимальний темп і рівень складності навчання); сприяють якісній перевірці рівня засвоєння знань; підвищують ефективність навчально-виховного процесу; розширюють обсяг і підвищують якість подачі інформації, вдосконалюють методи і прийоми її опрацювання; підвищують ефективність та якість надання освітніх послуг; сприяють засвоєнню практичних навичок, застосуванню прогресивних інформаційних технологій у конкретній діяльності, формуванню компетентностей в інтелектуальній, суспільно-політичній [116, с. 7], професійній і комунікативній сфері.

В освітньому процесі, що відбувається за схемою «студент – викладач – підручник», все більш значущу роль відіграє новий засіб – комп'ютер і загалом ІКТ. Зміст праці викладача суттєво змінюється: на перший план виступає не передача знань, а організація самотійної пізнавальної діяльності [108, с. 135].

Упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює інноваційне середовище, в якому об'єднуються всі інтелектуальні ресурси закладу освіти. Це підвищує якість освіти і забезпечує високі навчальні результати. Таке середовище сприятиме удосконаленню фахової освіти і підвищенню кваліфікації викладачів, створенню організаційних умов для вдосконалення професійної майстерності, педагогічної техніки, науково-дослідницької культури науково-педагогічного колективу ЗВО.

Інформатизація передбачає оптимізацію змісту та структури інформаційної підготовки, вибір відповідних ІКТ навчання; розроблення

методичного забезпечення; координацію роботи педпрацівників. Важливим елементом інформатизації навчально-виховного процесу є педагогічні технології із застосуванням ІКТ, завдяки яким відбувається інтеграція інформаційної та професійно орієнтованої складових підготовки фахівців [334, с. 86].

Щоб керувати процесом навчання з використанням ІКТ, викладачу потрібно: володіти інформацією про доступні електронні освітні ресурси, розуміти дидактичні можливості цих засобів, розробити індивідуальні дидактичні завдання, використовувати комп'ютерні програми тестів із професійно-художніх дисциплін і розробляти власні тематичні презентації [544, с. 109].

Науковці А. Литвин та О. Литвин вважають, що важливими завданнями інформаційної підготовки є навчання фахівців отримувати, накопичувати, аналізувати, передавати інформацію, робота з комп'ютерними мережами, використання ІКТ у підготовці фахівців, їх застосування в якості автоматизованих і мережевих навчальних систем, навчально-тренувальних комплексів і тренажерів [336, с. 350].

Сучасна художньо-педагогічна діяльність міцно пов'язана з цифровими технологіями, і це вимагає відповідних зв'язків між класичною теорією та комп'ютерно орієнтованими напрацюваннями. Значний інтерес у студентів викликає процес використання комп'ютерної графіки, яка розвиває просторове мислення, особливо під час опанування креслення, конструювання та проектування. У дидактичному плані важливим є використання ІКТ під час експериментів і лабораторних практикумів [331, с. 259]. Невід'ємним прийомом роботи стало використання елементів презентацій, підібраних за темами і специфікою професій. За допомогою ІКТ майбутні фахівці можуть моделювати власні творчі проекти [328, с. 13]. Оскільки заняття побудовані на зоровому сприйнятті, використання інформаційно-комунікативних технологій полегшує підготовку студентів. Поєднання теоретичного, ілюстративного і демонстраційного матеріалу підвищує цікавість до теми, допомагає студентам сприйняти навчальний матеріал, формувати конкретні уявлення й поняття.

Шостий напрям – забезпечення працевлаштування випускників.

Професійна компетентність – це головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сфера професійного ведення, система знань, що постійно розширюється та дозволяє виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю [120, с. 253]. Перехід до компетентної моделі фахівця, орієнтованої на результат, на сферу професійної діяльності, стає реальністю за умов спрямування освітньої діяльності на вирішення професійних завдань, що в значній мірі досягається під час якісної та раціональної організації самостійної роботи. Цей процес є достатньо складним як в науковому, так і в практичному аспектах. Особливістю інноваційної моделі майбутнього фахівця є те, що мета і завдання освіти визначаються вмінням випускника ЗВО виконувати певні професійні функції та інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу [187, с. 4].

Одна з найважливіших цілей Болонського процесу – орієнтація ЗВО на остаточний результат: знання, уміння та навички випускників; щоб у процесі навчання студенти досягли системного бачення майбутньої діяльності; гарантувати випускникам конкурентоспроможність отриманої кваліфікації. Майбутні фахівці повинні вміти зважати на потреби провідних підприємств, сприймати професійні завдання і функції [486, с. 55]; бути спрямованими на подальший професійний розвиток, післядипломну освіту, мобільність у виборі місця працевлаштування. Однак однією з визначальних проблем чинної системи освіти є невідповідність рівня спеціалістів, яких випускають ЗВО, потребам суспільства, динаміці його розвитку. Перевірені багаторічною практикою сукупність спеціальностей і спеціалізацій, вимоги до професійної підготовки випускників, критерії її оцінювання, організаційні й економічні принципи діяльності закладів освіти мали б гарантувати певну якість знань, умінь і навичок. Однак ринок праці є нестабільним, зазнає кон'юнктурних коливань, через що ЗВО не завжди своєчасно та відповідно реагують на нові виклики [500].

З метою удосконалення процесу здобуття студентами вищої художньо-педагогічної освіти в Україні пропонуємо:

– створити спільну робочу групу для розробки Концепції освітніх послуг у галузі художньо-педагогічної освіти, що більш повно дозволила б урахувати специфіку інтеграції та перспективи організації художньо-педагогічної освіти на експорт;

– співпрацюючи з дипломатичними представництвами України запровадити практику проведення постійно діючих виставок, інформаційно-консультативних центрів і рекламних акцій для популяризації художньо-педагогічної освіти за кордоном;

– щоб підвищити рівень англomовного викладання у ЗВО художнього профілю удосконалювати програми академічної мобільності аспірантів, викладачів, докторантів у партнерстві із іноземними ЗВО художнього профілю;

– за кошти ЗВО забезпечити доступ аспірантів, викладачів та докторантів до електронних журналів, що входять до міжнародних наукометричних баз;

– шляхом співпраці із зарубіжними ЗВО налагодити академічну мобільність студентів, з метою удосконалення механізмів нострифікації українських дипломів;

– розглянути можливості повного або поетапного переведення змісту фундаментальних та професійних дисциплін на міжнародну термінологію з метою реалізації принципу мобільності студентів.

– для зацікавлення студентів навчальним процесом, при розробці викладачами робочих навчальних програм з професійно-художніх дисциплін у зміст і завдання самостійної роботи для студентів вводити питання, пов'язані з особливостями побуту й традицій тих регіонів із яких походять студенти;

– організувати розроблення та постійне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу викладання дисциплін професійно-художнього спрямування;

– з метою обміну досвідом проводити заходи полікультурної спрямованості, залучаючи студентів до спільних проектів, культурних подій тощо.

Сучасна педагогічна наука характеризується пошуком і впровадженням новітніх підходів, розкриттям сутності інновацій, визначенням основних напрямів їх реалізації в освітньому процесі та забезпеченням необхідних для цього умов, спрямованих на формування та розвиток цілісної, творчої, вільної особистості, здатної до швидкої адаптації, соціалізації та самореалізації. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів має здійснюватися через суб'єкт-суб'єктну навчально-виховну та науково-дослідну взаємодію, що забезпечуватиме формування інноваційного стилю подальшої професійної діяльності, закладатиме основи педагогічної майстерності та професійного самовдосконалення.

Висновки до розділу

Задля виявлення актуальності, педагогічної доцільності й ефективності розроблених нами заходів і пропозицій щодо вдосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін був проведений педагогічний експеримент, який передбачав констатувальний і формувальний етапи.

Під час констатувального етапу експерименту виконано оцінювання стану професійної підготовки випускників ЗВО художнього та педагогічного профілю. Експеримент проводився на базі шести закладів вищої освіти, які шляхом цілеспрямованого відбору визначили як найтипівіші серед педагогічних і художніх закладів України.

Проведення констатувального етапу педагогічного експерименту надало можливість діагностувати наявний рівень професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін за допомогою даних анкетування, тестування, спостереження, бесід і практичних занять, зіставити одержані наукові висновки. Аналіз виявленого стану розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін показав, що традиційна система не забезпечує достатнього рівня професійно-

педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін, оскільки вони не оволоділи достатньою мірою психолого-педагогічних знань, що характеризують основні компоненти професійно-педагогічної компетентності. За результатами цього етапу, проаналізувавши галузеві стандарти, навчальні плани і програми професійно-художніх дисциплін, ми зробили висновки щодо сучасних вимог до навчальних дисциплін у ЗВО й інновацій у педагогічній освіті, переглянули мету, зміст і методику реалізації комплексу навчальних дисциплін, спрямованих на професійне становлення майбутнього фахівця, формування його професійно-педагогічної компетентності.

З метою перевірки гіпотези щодо можливості підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки і зростання рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО було організовано та проведено педагогічний експеримент, який передбачав цілеспрямоване формування у студентів ЗВО професійно-педагогічної компетентності, забезпечення відповідності професійних і соціально значущих якостей студентів до вимог педагогічної діяльності, розвиток у студентів компонентів професійного мислення.

За даними формувального етапу виявлено, що на початку експерименту студенти художніх і педагогічних ЗВО мали подібні показники рівнів професійно-педагогічної компетентності за всіма критеріями. Наприкінці формувального етапу завдяки нашій експериментальній методиці показники професійно-педагогічної компетентності у випускників експериментальних художніх і педагогічних ЗВО стали суттєво вищими, в порівнянні з контрольними. Значний приріст сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів за всіма показниками у студентів експериментальних груп свідчить про позитивну динаміку підвищення якості підготовки майбутніх викладачів художнього профілю у ЗВО. Достовірність отриманих результатів підтверджена за допомогою статистичного критерію узгодженості χ^2 (Пірсона).

Аналіз ефективності розробленої системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін підтвердив

інтенсифікацію педагогічної взаємодії суб'єктів освіти, зростання пізнавальної активності студентів; підвищення успішності навчання та виховання; зростання рівня професійно-педагогічної компетентності випускників.

Систематизація результатів виконаного наукового пошуку дає змогу, визначити загальні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО в Україні: сприяння мобільності студентів, викладачів, науковців; розширення можливостей для творчої самореалізації здобувачів освіти; випереджувальне оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки студентів в контексті новітніх тенденцій педагогічної освіти; інтенсифікація навчання та виховання за допомогою інноваційних методів і освітніх технологій; неперервний інтелектуальний, естетичний і духовний розвиток особистості майбутнього педагога; більш раціональне використання засобів і можливостей інформаційно-комунікаційних технологій; співпраця зі стейкхолдерами щодо вдосконалення змісту навчання, надання місць практики і працевлаштування випускників.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [257; 259; 260; 261; 262].

ВИСНОВКИ

У дослідженні подано теоретичне й методичне обґрунтування концепції та системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, а також результати експериментальної перевірки їх ефективності.

1. Професійно-педагогічна підготовка висококваліфікованих, інтелектуально та духовно розвинутих викладачів професійно-художніх дисциплін – це неперервний і керований процес набуття ними досвіду професійної діяльності, що передбачає: вироблення свідомого ставлення до навчання, виховання, саморозвитку; формування світогляду, гуманістичних переконань; постійне збагачення професійних знань і вмінь; виховання психологічної стійкості та позитивних емоцій від художньо-педагогічної діяльності; розвиток громадянської позиції; формування креативності та інноваційності; вироблення прагнення до неперервного самовдосконалення тощо. Результатом цього процесу є становлення їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Навчання викладачів професійно-художніх дисциплін нині відбувається в художніх і педагогічних ЗВО за допомогою багаторівневої організації освітнього процесу, забезпечення тісного зв'язку загальнонаукової, професійно орієнтованої, психолого-педагогічної теоретичної та практичної підготовки, відповідно до напрямку спеціалізації студентів. Проте традиційній системі професійно-педагогічної підготовки викладачів цього профілю притаманні певні суперечності, зокрема пов'язані з недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад і науково-педагогічних підходів. З огляду на це професійно-педагогічна підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО потребує оновлення та модернізації.

Попри те, що проблема дослідження вже привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених, системного її вирішення досі немає. Набуває актуальності якісно інша організація професійно-педагогічної підготовки, яка має навчити майбутнього викладача інтегрувати й ефективно використовувати художньо-

професійні, психолого-педагогічні, методичні та соціально-педагогічні знання в складних ситуаціях професійно-освітньої діяльності. Це вимагає перегляду усталених підходів, упровадження принципово нової системи професійно-педагогічної підготовки, спрямованої на формування особистості педагога, здатного реалізувати професійно-творчий потенціал у педагогічній діяльності.

2. Концептуально-методологічна основа дослідження проблеми підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін ґрунтується на позиціях феноменологічного, системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, інноваційного, контекстного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, креативного, акмеологічного, діяльнісного підходів; культурологічних, гуманістичних та особистісно орієнтованих положеннях сучасної парадигми освіти; концептуальних положеннях теорії навчання та теорії виховання; цілісного підходу до педагогічних процесів і явищ; положеннях теорії мистецької освіти щодо врахування феномена художньої інтеграції в освітньому процесі тощо. На підставі узагальнення вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, в підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін доцільно враховувати комплекс принципів: загально-дидактичних, професійного навчання, вищої освіти, педагогічної освіти, художньої освіти, художньо-педагогічних, а також специфічних принципів формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін – культуротворчості, художності, креативності, естетизації професійно-художнього навчання, духовно-естетичного саморозвитку, психологічної комфортності, інформатизації підготовки викладачів.

3. Професійно-педагогічна компетентність викладачів професійно-художніх дисциплін – це динамічна, інтегрована сукупність знань, умінь, навичок, способів художньо-педагогічного мислення, сформованих педагогічних поглядів, ціннісних орієнтацій, інших професійно та соціально важливих якостей, що визначає здатність педагога ефективно провадити освітню діяльність у професійно-художніх закладах освіти різного профілю. Неперервний процес формування та розвитку компетентності викладачів

розпочинається у ЗВО та продовжується в педагогічній діяльності шляхом підвищення освітньо-професійного рівня, накопичення педагогічного досвіду, розвитку саморефлексії, самореалізації та неперервного самовдосконалення.

Структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін складають: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, культуротворчий, художньо-творчий, аксіологічний, організаційно-педагогічний і рефлексивно-аналітичний компоненти.

4. Відповідно до структури професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін критеріями її сформованості є мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-технологічний, креативний і рефлексивний. Показники кожного з критеріїв є індикаторами для отримання кількісних значень і з'ясування рівня засвоєння професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей, ціннісних орієнтацій студентів. Їх було визначено за допомогою різноманітних методик (тестів, опитувальників, анкет, експертного оцінювання тощо). Формування професійно-педагогічної компетентності відбувається послідовно та може виявлятися на таких рівнях: низькому, середньому, високому.

Аналіз практики професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін в Україні свідчить, що: стан їхньої підготовленості не відповідає потребам щодо рівня художньо-педагогічної, методичної, мистецької діяльності; навчально-методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення ЗВО застаріле; недостатня увага приділяється формуванню інтересу до педагогічної діяльності, запобіганню можливої професійної деформації та розчарування професією. Відсутність цілеспрямованої педагогічної підготовки й епізодичне використання новітніх методів і технологій під час навчання у ЗВО художнього профілю не дають змоги більшості випускників досягнути належного рівня педагогічної майстерності.

5. В основу концепції професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО покладено провідні наукові положення педагогіки і психології, а також закономірності та принципи освітнього процесу

в художній галузі, які на методологічному, теоретичному та методичному рівнях визначають наукові засади, розвитку їхньої мотивації, професійно-педагогічних цінностей і формування інших компонентів професійно-педагогічної компетентності в ЗВО.

Запропонована концепція пропонує інноваційний розвиток неперервної професійно-педагогічної підготовки фахівців художнього профілю – викладачів професійно-художніх дисциплін упродовж усього періоду навчання у ЗВО відповідно до світових стандартів. Мета концепції полягає в розробці та апробації в українських художніх і педагогічних ЗВО інноваційного освітнього середовища на основі системного використання компетентнісного, інноваційного, креативного та інших сучасних підходів до формування висококваліфікованих викладачів відповідно до їхніх здібностей, освітніх можливостей і навчальних досягнень.

Професійна підготовка студентів у художніх і педагогічних ЗВО, організована на запропонованих нами засадах за розробленою моделлю та концепцією, забезпечуватиме процес їхньої самоактуалізації, вільної самореалізації та неперервного саморозвитку творчої індивідуальності, якщо будуть дотримані педагогічні умови професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Такими умовами визначені: урахування в навчанні особливостей творчої діяльності та індивідуально-професійного досвіду студентів; прищеплення педагогічних цінностей і позитивна мотивація майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовдосконалення та самореалізацію студентів; широке застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх викладачів; неперервний моніторинг якості професійно-педагогічної підготовки студентів під час навчання у ЗВО.

6. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін є цілеспрямованим, багатоаспектним, структурованим, упорядкованим комплексом професійного навчання, виховання та розвитку студентів художніх і педагогічних ЗВО. Вона об'єднує взаємопов'язані та

взаємозумовлені підсистеми: гуманістичну (духовно-етичну, морально-виховну, соціально-гуманітарну, естетичну, просвітницьку); загальнокультурну (теоретико-методологічну, загальнонаукову та культурологічну); професійно-художню (фундаментальну, мистецько-наукову, культуротворчу, художньо-творчу, дизайнерську й ужитково-виробничу, пошуково-дослідницьку); психолого-педагогічну (науково-педагогічну, фахово-методичну та науково-дослідну).

Розроблена модель професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін відображає цілісний освітній процес художньої та педагогічної підготовки студентів, інтегрує методологічно-цільовий (соціальне замовлення, стандарти освіти, мета, завдання, методологічні підходи, принципи, рівні культуротворчої діяльності, культуротворча роль викладача), організаційно-процесуальний (функції, етапи, компоненти, педагогічні умови, методи, зміст, інноваційні технології), діагностично-коригувальний (критерії, рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності, діагностика підготовки фахівця, передбачуваний результат) блоки. Модель розкриває особливості структури (складові та етапи освітнього процесу), послідовність, зв'язок і функції цих елементів та особливості професійно-педагогічної підготовки студентів. Її реалізація дає змогу активізувати процеси: інкультурації суб'єктів професійної підготовки (прилучення їх до національних культурно-історичних традицій і педагогічних цінностей); інноваційно-проектної діяльності (розроблення культурно опосередкованих і соціально важливих проектів і впровадження їх у соціально-культурне середовище закладу освіти); саморозвитку духовного потенціалу студентів та їхньої подальшої соціалізації (соціальної адаптації, професійної самореалізації, становлення соціальної активності та педагогічної позиції); і на цій основі забезпечити високу динаміку формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

7. Формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО відповідно до авторської методики

спроєктовано у три етапи (перший – мотиваційно-орієнтувальний, другий – когнітивно-діяльнісний, третій – творчо-реалізаційний). Кожен етап має свій зміст, форми, методи професійно-педагогічної підготовки і спрямовується на формування компонентів професійно-педагогічної компетентності, які визначають здатність студентів до виконання подальшої діяльності. Водночас на всіх трьох етапах упроваджуються обґрунтовані педагогічні умови, які наскрізно впливають на реалізацію розробленої методики.

З метою вдосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів в освітній процес упроваджені: інноваційні художньо-педагогічні технології (технологія художньо-педагогічного спілкування, технологія вербалізації змісту художніх творів, арт-терапія, технологія художнього ілюстрування, технологія демонстрації етапності виконання художніх творів, імпровізаційна технологія, навчально-педагогічні ігри, технологія створення навчально-методичних комплексів); інтерактивні методи навчання (кооперативне, колективно-групове, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань); інтегровані заняття; індивідуальні художньо-творчі завдання; реконструкція проблемних ситуацій; постановка евристичних (проблемних, дослідницьких) завдань; проведення клаузур, тренінгів, майстер-класів тощо.

Для реалізації багатоетапної методики формування професійно-педагогічної компетентності студентів розроблено організаційно-методичне забезпечення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО, яке містить навчальні посібники «Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти», «Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»; курс «Інтерактивні методи навчання», «Модернізація освіти в сучасних умовах», «Інноваційні та інтерактивні технології навчання», низку методичних розробок, а також навчальні курси з підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

8. Результати експериментально-дослідної перевірки ефективності системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх

дисциплін повністю підтвердили доречність запропонованих заходів. Порівняння кількісних та якісних показників професійно-педагогічної компетентності студентів на початку та наприкінці формувального етапу дослідження дає можливість стверджувати, що в експериментальних групах ЗВО як художнього так і педагогічного профілю після впровадження наших пропозицій рівень підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін вищий за всіма критеріями. Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту у ЗВО художнього профілю за узагальненими показниками професійно-педагогічної компетентності в експериментальній групі кількість випускників із високим рівнем становить 21,2 %, а з низьким – 30,27 %, натомість у контрольній групі високого рівня досягли 15,87 %, а з низьким залишилось 38,67 %. Подібна картина у ЗВО педагогічного профілю: в експериментальній групі кількість випускників із високим рівнем – 16,13 %, а з низьким – 28,93 %, у контрольній високого рівня досягли 11,87 %, а з низьким залишилось 37,2 % майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. Очікуваним було підвищення зацікавленості викладачів до реалізації інтерактивних методів і покращення навчально-пізнавальної активності студентів.

Доведено, що формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін буде ефективним, якщо цей процес здійснювати на основі авторської концепції та системи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Їхню професійно-педагогічну компетентність доцільно формувати поетапно, реалізуючи на кожному етапі обґрунтовані педагогічні умови і враховуючи вимоги специфічних принципів.

9. Результати дослідження дали змогу визначити перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін у вітчизняних ЗВО: сприяння мобільності студентів, викладачів, науковців; розширення можливостей для творчої самореалізації здобувачів освіти; випереджувальне оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки студентів в контексті новітніх тенденцій педагогічної освіти; інтенсифікація

навчання та виховання за допомогою інноваційних методів і освітніх технологій; неперервний інтелектуальний, естетичний і духовний розвиток особистості майбутнього педагога; більш раціональне використання засобів і можливостей інформаційно-комунікаційних технологій; співпраця зі стейкхолдерами щодо вдосконалення змісту навчання, надання місць практики і працевлаштування випускників. Педагогічним ЗВО пропонуємо забезпечувати: проектування інноваційного освітнього процесу; застосування сучасних технологій; підвищення внутрішньої активності майбутніх викладачів, включення в самостійний пошук і здобуття нових знань; підтримку педагогічного новаторства. Художнім ЗВО доцільно: створити умови для розвитку особистості студентів, їхньої творчої самореалізації; ширше застосовувати нестандартні методи і прийоми освітньої діяльності; перетворити професійну підготовку в систему розвитку творчої індивідуальності студентів засобами мистецтва та психолого-педагогічних дисциплін.

Проведене дослідження дало підстави сформулювати рекомендації Інституту модернізації змісту освіти МОН України щодо модернізації підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. Передусім, доцільно запровадити: організацію освітнього процесу за інноваційними технологіями; активно розробляти і впроваджувати інформаційно-комунікаційні навчальні технології; забезпечити належну професійно-теоретичну та практичну підготовку студентів шляхом дотримання положень методологічних підходів і дидактичних принципів, послідовної реалізації необхідних педагогічних умов і продуктивних методів навчання.

Розглянута проблема є складною, багатоаспектною та вимагає додаткового вивчення. Подальшого дослідження потребує багатопланове вдосконалення вищої художньо-педагогічної освіти в контексті впровадження дуальної підготовки фахівців художнього профілю; підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників ЗВО; створення та застосування електронних освітніх ресурсів для підготовки фахівців художнього та педагогічного профілю; стимулювання самостійної художньо-творчої діяльності

майбутніх викладачів; методи інтегрування та творчої реалізації професійно-педагогічних компетентностей у процесі художньо-педагогічної діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 207 с.
2. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1990. 141 с.
3. Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методол. проблемы. Москва : Политиздат, 1985. 263 с.
4. Авшенюк Н.М., Десятов Т.М., Дяченко Л.М., Постригач Н.О., Пуховська Л.П., Сулима О.В. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.
5. Авшенюк Н.М., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець М.М., Огієнко О.І., Сулима О.В., Постригач Н.О. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів : аналітичні матеріали. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83 с.
6. Акмеология – 2000: методические и методологические проблемы : сборник / сост. и ред. Н.В. Кузьмина, А.М. Зимичев. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургская акмеологическая академия, 2000. 316 с.
7. Акусок А.М. Теоретичні засади формування змісту загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2009. 21 с.
8. Александрова А. Отчуждение как форма развития культуры. Київ : Самвотас, 1996. 194 с.
9. Алексєєнко Т.Ф., Аніщенко В.М., Балл Г.О. та ін. Біла книга національної освіти України / під ред. В.Г. Кременя. Київ : Інформ. системи, 2010. 342 с.
10. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ : Либідь, 1998. 557 с.
11. Амонашвили Ш.А. Образ и образование. *Три ключа. Педагогический вестник*. Москва : Изд. дом Шалвы Амонашвили, 2001. Вып. 5. 124 с.

12. Ананьева В.С. Особенности развития художественно-творческой компетентности старших дошкольников. *Студенческий научный форум 2013* : V Международная студенческая электронная научная конференция. 2013. URL : <https://scienceforum.ru/2013/article/2013006567>. (дата звернення: 18.11.2017).

13. Ангеловски К. Учителя и инновации / пер. с макед. В.П. Диденко. Москва : Просвещение, 1991. 156 с.

14. Андреев В.И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.

15. Андрущенко В., Дівінська Н., Корольов Б., Левшин М. та ін. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колективна монографія / заг. ред. В. Андрущенко, В. Луговий. Київ : Педагогічна думка, 2008. 256 с.

16. Андрущенко В.П. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта в Україні. Теоретичний та науково методичний часопис* / Гол. ред. В.П. Андрущенко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 3. С. 5–13.

17. Антонова О.Є. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя як фактор його професійної самореалізації. *Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми* : наук.-метод. зб. / ред. І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багато профільний центр, 2006. С. 553–561.

18. Антонова О.Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості. *Акмеологія – наука XXI століття* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер. / ред. В.О. Огнев'юк. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 17–22.

19. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. : у 2-х ч. Київ–Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. С. 11–17.

20. Антропологический, деятельностный и культурологический подходы: тезаурус / гл. ред. Н.Б. Крылова. Москва : НИИ школьных технологий, 2005. 183 с.
21. Артющина М. Формування готовності викладача вищої школи до інноваційної діяльності в освіті. *Вісник Львів. ун-ту*. Львів, 2009. Вип. 25. Ч. 3. Сер. : Педаг. С. 126–135.
22. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе : монография. Москва : Высш. шк., 1974. 384 с.
23. Архангельский С.И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе. Москва : Просвещение, 1976. 245 с.
24. Ахмедова А.М. Педагогические условия профессионального саморазвития личности будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Махачкала, 2007. 169 с.
25. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
26. Базуріна В.М. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у Великій Британії : дис...канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2006. 233 с.
27. Балл Г.О., Медінцев В.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.
28. Балута В.В. Методологічні засади дослідження феномену культуротворчості. *Інтелект. Особистість. Цивілізація* : зб. наук. праць / гол. ред. О.О. Шубін. Донецьк, 2009. № 7. С. 7–14.
29. Барабанова З.П. Развитие акмеологической культуры педагогов как одно из условий подготовки к личностно ориентированному взаимодействию. *Вестник развития науки и образования*. 2008. № 4. С. 91–95.
30. Бартенєва І.О., Богданова І.М., Бужина І.М., Дідусь Н.І., Дмитрієва М.С. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Одеса, 2002. 344 с.
31. Безклубенко С.Д. Теорія культури : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2002. 324 с.

32. Безпалько В.П. Основы теории педагогических систем. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1977. 204 с.
33. Безпалько В.П. Слагаемые педагогических технологий. Москва : Педагогика, 1989. 191с.
34. Белухин Д.А. Личностно-ориентированная педагогика в вопросах и ответах. Москва : Московск. психолого-социальный ин-т, 2006. 307 с.
35. Бергсон А. Творческая эволюция / пер. с франц. В.А. Флеровой. Москва : КАНОН-Кучково поле, 1998. 382 с.
36. Бережнова Е.В. Прикладное исследование в педагогике : монография. Москва ; Волгоград : Перемена, 2003. 164 с.
37. Березюк О.С. Про засоби формування педагогічного професіоналізму студентів педвузу. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 1998. Вип. 23. С. 40–46.
38. Бернс Р.Д. Развитие «Я» – концепции и воспитание. Москва : Высшая школа, 1986. 245 с.
39. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
40. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США). Київ : Центр практичної філософії, 2001. 216 с.
41. Бим-Бад Б.М. Аксиомы педагогики. *Педагогика*. 2010. № 2. С. 19–23.
42. Білик О.М. Місце та роль каліграфії в естетичному циклі навчальних предметів японської початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2013. № 1. С. 159–164.
43. Білозерська С. та ін. Педагогічна психологія : збірник текстів лекцій з курсу. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2006. 251 с.
44. Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход. Москва : Эдиториал УРСС, 1997. 450 с.
45. Богуславская И.Я. Творческие проблемы современных художественных промыслов. Ленинград, 1981. 273 с.

46. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. Москва: Флинт, 1998. 168 с.
47. Божович Л.И. Познавательные интересы и условия их формирования в детском возрасте : монография. Москва: Изв-ия АПН РСФСР, 1955. 260 с.
48. Бойко А.І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій : світоглядно-філософський аналіз. Київ : Знання України, 2009. 379 с.
49. Бойчук В.М. Формування художньо-графічних умінь майбутнього вчителя технології у процесі вивчення предмету «Основи композиції». *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. / голова редкол. Р.С. Гуревич. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. Вип. 3. С. 12–16.
50. Бойчук В.М. Теоретичні і методичні основи художньо графічної підготовки майбутнього вчителя технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 380 с.
51. Бондар В.І. До питання про модель конкурентоспроможного випускника педагогічного ВНЗ. *Школа першого ступеня: теорія і практика* : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2004. Вип. № 10. С. 118–123.
52. Бондар В.І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
53. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособ. Ростов-на-Дону, 1999. 160 с.
54. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Иллюстрированный энциклопедический словарь. Современная версия. Москва : Эксмо, 2008. 703 с.
55. Бугрій О. Підготовка майбутнього вчителя до творчої діяльності. *Вища школа* : науково-практичне видання. 2003. № 4–5. С. 62–69.
56. Буко С. Американські підходи в гуманітарній галузі на прикладі освітнього центру. *Антологія адаптованого досвіду. Або для чого існують*

програми освітніх обмінів : науково-популярна література / авт. кол. С. Буко, Н. Вукіна, О. Жадько та ін. Рівне : Перспектива, 2004. С. 282–293.

57. Бундина Ю.М. Формирование профессиональной компетентности студентов-дизайнеров как аксиологическая проблема. *Вестн. Одес. гос. ун-та*. 2006. Т. 1. № 6. С. 92–97.

58. Буряк В.К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49–51.

59. Бутенко В.Г. Психолого-педагогічні основи ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 72 (1). С. 51–56.

60. Бьюзен Тони. Могущество творческого интеллекта / пер. с англ. Минск : ООО «Попурри», 2004. 160 с.

61. Вакио Хаяси. Особенности национального характера японцев. *Япония о себе и мире*. Москва, 1994. № 3. С. 26–32.

62. Вакуленко Т.И. Становление и развитие системы повышения квалификации учителей Германии : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 186 с.

63. Валицкая А.П. Культуротворческая школа: концепция и модель образовательного процесса. *Педагогика*. 1998. № 4. С. 12–18.

64. Валицкая А.П. Культуротворческая миссия школы в процессах демократизации общества. *Диалоги об образовании. Российский и шведский опыт* / на англ. и рус. языках. Санкт-Петербург : «Лань», 1999. С. 14–46.

65. Васильковська К. Методична система формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 2. С. 37–43.

66. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: англ.-укр., укр.-англ. Ніжин, 2004. 360 с.

67. Василюк А. Педагогічна практика в системі професійно-педагогічної підготовки вчителів у Польщі. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29 (2). С. 41–49.

68. Васянович Г. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 9–30.

69. Ватанабэ Хироката. Распространение в мире Японизма – «Япония» становится брендом. 2011. URL: <http://www.eri-21.or.jp/russia/opinion/world/20110818.shtml>. (дата звернення: 25.10.2017).

70. Вдович С.М. Розвиток ідей гуманної педагогіки в Західній Україні (кінець IX – початок XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1998. 210 с.

71. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

72. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. Москва : Высшая школа, 1991. 207 с.

73. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе : автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 19.00.07. Москва, 1991. 55 с.

74. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва : ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.

75. Веретенникова А.Е. Развитие иноязычной письменной коммуникативной компетентности у студентов в соответствии с Болонским процессом. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 5. С. 26–30.

76. Вишневський О. Теоретичні основи педагогіки: курс лекцій : підруч. для студ. Дрогобич : Відродження, 2001. 268 с.

77. Вишнякова Н.Ф. Креативная акмеология. Психология высшего образования : монография : в 2-х томах. Изд. 2-е, доп. и перераб. Минск : ООО «Дэбор», 1999. Т 2. Прикладная креативная акмеология. 300 с.

78. Вітвицька С.С. Теоретичні засади підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ. 2004. Вип. 19. С. 67–69.

79. Вознюк О. Інтегральний підхід до аналізу проблем професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 2. С. 11–20.
80. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с.
81. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. 2-ге вид., перероб., доп. Київ : Академвидав, 2007. 615 с.
82. Володарская И.А., Митина А.М. Проблема целей обучения в современной педагогике : учеб.-метод. пособие для студентов факультетов психологии гос. университетов. Москва : изд-во МГУ, 1989. 72 с.
83. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П., Сущенко І.М. Критичне мислення: як цьому навчати / наук. ред. О.І. Пометун. Харків : Б.в., 2007. 190 с.
84. Галаган А.И. Система образования в Японии. *Проблемы зарубежной высшей школы* : обзор информации НИИВШ. Москва, 1989. Вып. I. 60 с.
85. Галаган А.И., Гоппа В.Д. Методические основы сравнительного анализа систем образования. *Проблемы зарубежной высшей школы* / ред. А.Я. Савельева. Москва : НИИВО, 1995. 52 с.
86. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка : навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Вінниця : «Книга-Вега», 2003. 416 с.
87. Гаманюк В.А. Система підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 221 с.
88. Гатальський В. Культурно-образовательное пространство как социально-педагогическая система. *Педагогіка*. 2009. № 3. С. 52–58.
89. Герасимов С.А. Культура и воспитание. *Вопросы философии*. Москва, 1978. № 1. С. 137–145.
90. Гербарт И.Ф. Избранные педагогические сочинения. Москва : Учпедгиз, 1940. Т. 1. 292 с.
91. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века : учеб. пос. для самообразования. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 512 с.

92. Гиндрюк В.В. Інтерактивні форми навчання: теоретичні основи й практика. Ужгород : УКТ, 2009. С. 25–30.
93. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
94. Голант Е.Я. К теории методов обучения в советской школе. *Советская педагогика*. 1956. № 11. С. 90–98.
95. Голобородько Є.П. Окремі сучасні складові професіоналізму викладача вищої школи. *Професіоналізм викладача вищої школи: Освітні технології (до 90-річчя заснування Миколаївського державного університету)* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конференції. Миколаїв, 2004. С. 38–43.
96. Голубкова О.А., Кефели И.Ф. Использование активных методов обучения в учебном процессе : учеб.-метод. пособие. Санкт-Петербург : БГТУ «Военмех», 1998. 42 с.
97. Гончаренко С.У. Методологія. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
98. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ ; Вінниця, 2008. 278 с.
99. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник : 2 вид., доповн. й виправл. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
100. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне : Волинські обереги, 2012. 192 с.
101. Горбань С.І. Інноваційні підходи до підготовки студентів художніх спеціальностей. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук : КрНУ, 2016. № 2 (97). Ч. 2. С. 52–57.
102. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. 2-е изд. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1988. 560 с.
103. Гребенюк О.С. Педагогика индивидуальности. Калининград, 1995. 561 с.
104. Гребень Н.Ф. Психологические тесты для профессионалов. Минск : Современ. Шк., 2007. 496 с.

105. Гривнак Б.Л. Модернізація системи освіти України як чинник ціннісно-світоглядної визначеності суспільства : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10. Івано-Франківськ, 2016. 215 с.

106. Гринчук І., Грищенко Т. Фортепіанні твори сучасних українських композиторів: виконавсько-педагогічний аспект. *Молодь і ринок*. 2017. № 6. С. 36–40.

107. Громов Є.В. Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2010. 22 с.

108. Грущенко Л.М., Федоренко Н.В. Проблеми впровадження інформаційних технологій у вищих навчальних закладах. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С. 133–141.

109. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 568 с.

110. Гуляєва Н.М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири. *Розбудова менеджмент-освіти в Україні* : матеріали VI щорічної міжнародної конференції (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 76–81.

111. Гунько Н.А. Компоненти педагогічної майстерності майбутніх викладачів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2014. Вип. 199 (2). С. 79–83.

112. Гуревич Р., Кадемія М. Професійна компетентність майбутнього педагога: як її формувати? *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С. 66–70.

113. Гуревич Р.С. Інформатизація навчального процесу як чинник формування особистості майбутніх фахівців. *Дидактика професійної школи* : зб. наук. пр. / ред. кол. С.У. Гончаренко, В.О. Радкевич, І.Є. Каньковський та ін. Хмельницький : ХНУ, 2006. Вип. 4. С. 94–97.

114. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах: монографія. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.

115. Гуревич Р.С. Сучасні комп'ютерні технології як засіб інтердисциплінарного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / гол. редкол. І.А. Зязюн. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 37. С. 11–15.

116. Гуржій А.М., Жук Ю.О., Волинський В.П. Засоби навчання : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 208с.

117. Данилова Г.С. Педагогічний професіоналізм у контексті акмеології. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія і практика* : зб. наук. праць. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. № 5. С. 74–80.

118. Дегтярьова Г.С., Козяр М.М., Руденко Л.А., Шиделко А.В. Психолого-педагогічні засади діяльності педагога сучасної професійної школи : навчально-методичний посібник / ред. Руденко Л.А. Київ : Педагогічна думка, 2013. 144 с.

119. Демиденко Т.М. Інформаційна культура сучасного вчителя трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / голова редкол. І.А. Зязюн. Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2003. Вип. 3. С. 82–86.

120. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва : Изд-во МПСИ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. 752 с.

121. Десятов Т. Філософські засади неперервної освіти. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 2. С.6–17.

122. Дистервег А. К вопросу об емансипации учителей. *Хрестоматия по истории педагогики*. Москва, 1940. Т. II. 416 с.

123. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

124. Дідківська О.Г. Оцінювання конкурентоспроможності випускників системи професійної освіти в Україні : дис. ... канд. екон. наук. : 08.00.07. Київ, 2015. 251 с.
125. Дмитренко О.В. Стан розвитку освіти й культури в сучасній ФРН : навч. посіб. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. 83 с.
126. Додонов Б.И. Структура и динамика мотивов деятельности. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 126–130.
127. Доній В.М., Несен Г.М., Сохань Л.В. Психологія і педагогіка життєтворчості : навч. метод. пос. Київ, 1996. 791 с.
128. Дорофеев А.А. Профессиональная компетентность как показатель качества образования. *Высшее образование в России*. 2005. № 4. С. 30–33.
129. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / перекл. з англ. М. Олійник. Львів : Літопис, 2005. 542 с.
130. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
131. Дунаєва О.М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2008. 20 с.
132. Дьюи Дж. Школа и общество / пер. с англ. Москва : Типография торгового дома А.П. Печковский, П.А. Буланже и Ко., 1907. 60 с.
133. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
134. Ерошина Н.А. Дидактические условия управления самостоятельной учебной деятельностью студентов педагогических вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 01. Липецк, 2001. 22 с.
135. Етика. Естетика / наук. ред. В.І. Панченко. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 432 с.
136. Євтух М. Науково-організаційні проблеми ступеневої професійної підготовки педагогів. *Вісник Львів. ун-ту. Сер. пед.* 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 3–8.

137. Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І. та ін. Психологія професійної орієнтації в системі педагогічної освіти : монографія / ред. О.М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014. 248 с.

138. Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І., Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М. Професійна орієнтація : підручник / ред. О.М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

139. Єльникова Г. Методологічні засади цілеспрямованих перетворень в управлінні розвитком професійно-технічної освіти. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи* : зб. наук. пр. / гол. ред. В.О. Радкевич. Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України ; Київ : Педагогічна думка, 2013. Вип. 3. С. 15–26.

140. Жадько В.А., Бідзіля П.О. Емпатія: соціально-філософський підхід до проблеми. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2010. Вип. 23. № 1. С. 110–113.

141. Жерносек І.П. Науково-методична робота в загальноосвітній школі : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1999. 160 с.

142. Жеругов Р. О мотивационных аспектах правомерного поведения личности. *Проблемы теории социалистического государства и права* / редкол. Н. Витрук, А. Попов, М. Славин, Н. Фарберов, А.Шебанов. Москва : Изд-во ИГиП АН СССР, 1977. С. 60–62.

143. Журавлев В.И. Педагогика в системе наук о человеке. Москва : ЮНИТИ, 1990. 168 с.

144. Завальская С.А. Взаимодействие видов искусства как условие эффективного формирования эстетических интересов будущих учителей изобразительного искусства. *Среднее профессиональное образование*. 2000. № 6. С. 33–36.

145. Загвязинский В.И., Закирова А.Ф., Строкова Т.А. и др. Педагогический словарь : учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2008. 352 с.

146. Загородня Л.П., Тітаренко С.А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.

147. Зайцева А.В. Педагогічні умови творчої самореалізації майбутнього вчителя музики у процесі виконавської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.02. Київ, 2007. 24 с.

148. Зайченко І.В. Педагогіка : підручник. 3-тє вид., пер. та доп. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.

149. Захаренко О.А. Творчі таємниці вчителя. *Початкова школа*. 1998. № 3. С. 15–19.

150. Зворыкин А. О разработке проблемы научного, творческого мышления. *Наука и жизнь*. 1967. № 1. С. 75–76.

151. Зеер Т.В. Профессиональное становление личности инженера-педагога. Урал, 1988. 89 с.

152. Землякова Г.М. Живописные этюды и наброски как средство формирования художественных и педагогических способностей студентов художественно-графических факультетов педагогических институтов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2001. 285 с.

153. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.

154. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.

155. Зязюн І. Теоретико-методологічні проблеми професійно-художньої освіти. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. праць / редкол. І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Р.Т. Шмагало та ін. Київ ; Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2003. Вип. II. С. 5–15.

156. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості. *Мистецтво у розвитку особистості* : монографія / ред. Н.Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.

157. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як технологія педагогічної дії. *Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн.уч. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. С. 6–13.

158. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження в контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. Вип. 1. С. 19–30.

159. Зязюн І.А., Базилевич Н.Г., Дмитренко Т.Г. та ін. Педагогічна майстерність: Хрестоматія : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2006. 606 с.

160. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність : підручник / ред. І.А. Зязюн. Київ : Вища шк., 1997. 349 с.

161. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство. Київ : Наукова думка, 1977. 252 с.

162. Иванова Т. Культура педагогического общения : монографія / ред. И. Зязюн. Київ : ЦВП, 1999. 357 с.

163. Ильина Т.И. Методика изучения мотивации обучения в вузе. URL: <http://testoteka.narod.ru/ms/1/05.html>. (дата звернення 15.07.2018).

164. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения. Москва, 1972. 124 с.

165. Иоффе А. Помогите сделать это самому. Дисциплина – пережиток прошлого. *Учительская газета*. 2004. URL: <http://www.ug.ru/03.04/ru4.htm>. (дата звернення 11.09.2018).

166. Іваненко О. Особливості художньо-творчої діяльності учнів шкіл мистецтв на інтеграційних засадах. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. Філософія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 37. С. 65–70.

167. Ігнатов О.М. Реформи університетської освіти в контексті Болонського процесу. *Теорія і практика упр. соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціол.* 2011. № 2. С. 60–65.

168. Інноваційні технології навчання в системі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців / ред. В.Г. Логвінов, С.К. Хаджираєва. Одеса : ОРІДУ УАДУ, 2002. 253 с.

169. Інформаційний пакет (ECTS): напрям підготовки 6.020205 Образотворче мистецтво, освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». ТНПУ, 2014. 40 с. URL: http://tnpu.edu.ua/EKTS/IP_bak_obr_myst.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).

170. Іонова О.М., Сінопальнікова Н.М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2013. № 2 (6). С. 35–39.

171. Каган В.И. Человеческая деятельность, опыт системного анализа. Москва : Политиздат, 1977. 328 с.

172. Каган М.С. Взаимодействие искусств в педагогическом процессе. Ленинград, 1989. 155 с.

173. Каган М.С. Философия культуры. Становление и развитие. Санкт-Петербург : Изд-во «Лань», 1998. 448 с.

174. Казміренко В. Дослідження когнітивного спілкування в прикладних завданнях психології. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2011. Вип. 29. С. 101–117.

175. Кайдановська О.О. Формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 251 с.

176. Кайдановська О.О. Виховання творчості в архітектурній освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти.* 2011. Вип. 11. С. 57–63.

177. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении : Кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1987. 190 с.

178. Карклина Л.Д. Методика подготовки к лекции. Москва, 1977. 18 с.

179. Карлов Н.В. Книга о Московском физтехе. Москва : Физматлит, 2008. 34 с.

180. Карпенко Є.В. Феноменологічний метод у персонологічних дослідженнях і психологічній практиці. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / ред. С.Д. Максименко. Київ : ГНОЗІС, 2010. Т.ХІІ. Ч. І. С. 263–274.

181. Катеринчук О.В. Модернізація системи освіти. URL: <http://intkonf.org/katerinchukov-modernizatsiya-sistemi-osviti/>. (дата звернення 5.09.2019).

182. Кацова Л.І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічно і практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 202 с.

183. Кашуба М.В. Поняття джерела художньої творчості у трактуванні Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. Львів, 2006. Вип. 6. С. 107–113.

184. Киричук О.В., Рибалка В.В. Розвиток творчої особистості в умовах екологічної кризи: науково-програмно-методичний посібник для директорів шкіл та позашкільних закладів, методистів, вчителів, керівників гуртків і факультативів та шкільних психологів : в 2-х ч. / наук. ред. О.В. Киричук, В.В. Рибалка. Київ : Інститут психології АПН України, Міністерство у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, Міністерство освіти України, 1993. Ч. І. Результати експериментальних і науково-практичних досліджень. 124 с.

185. Киселева Т.Ю. Педагогическая арт-терапия как средство обогащения социокультурного опыта младших школьников во временном детском коллективе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Новосибирск, 2009. 240 с.

186. Киященко Н.И., Коников И.А. Эстетическая культура / рук. авт. кол. Н.И. Киященко, отв. ред. И.А. Коников. Москва, 1996. 258 с.

187. Кічук Н.В. Компетентісний підхід у вищій технічній школі: проблеми застосування. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 4. С. 4–5.

188. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. Москва: Наука, 1997. 223 с.

189. Кларк К.М., Кошманова Т.С. Вступ. Культура і спільнота у становленні педагога. *Культура і спільнота у становленні педагога*. Львів : Вид-ий Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. С. 9–34.

190. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Трансдисциплінарність синергетики: следствия для образования. *Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности*. Москва, 2003. С. 341–357.

191. Кобзар Б.С., Постовойтов Є.П. Розвиток особистості учня в умовах соціально-реабілітаційного центру. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 1. С. 59–69.

192. Ковалев А. Психология личности. Москва : Просвещение, 1965. 286 с.

193. Коваль Т.І., Сисоєва С.О., Сущенко Л.П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посібник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2009. 380 с.

194. Ковальов О.Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1997. 204 с.

195. Ковальчук В.Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 35 с.

196. Ковчина І., Василюк А., Яновський А. Особливості підготовки вчителів у Польщі та в Україні в сучасних умовах. *Соціалізація особистості* : зб. наук. пр. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 1999. Спецвип. С. 194–200.

197. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. Москва : Академия, 2000. 176 с.

198. Козак Л.В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: акмеологічний підхід. *Проблеми освіти* : збірник наукових праць. Житомир–Київ, 2015. Вип. 84. С. 172–175.

199. Козак Л.В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: концептуальні засади. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. № 1–2 (46–47). С. 38–42.

200. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1999. 92 с.

201. Козяр М.М. Професійна компетентність викладача ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / гол.ред. І.А. Зязюн. Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця». 2010. Вип. 26. С. 9–13.

202. Кокарева Е.О. Евристичне навчання як засіб творчого саморозвитку майбутніх педагогів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2012. 19 с.

203. Кокун О.М. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : монографія / ред. О.М. Кокун. Київ : Педагогічна думка, 2008. 296 с.

204. Колисник-Гуменюк Ю.И. Опыт обучения преподавателей профессионально-художественного профиля в Польше. *Инновации в социально-гуманитарных науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2020. Вып. 2. С. 223–230.

205. Колісник-Гуменюк Ю.І. Використання мультимедійних засобів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-виховного процесу* : матеріал. обласного круглого столу (Львів, 30 черв. 2013 р.) / Львів. проф. ліцей харч. технологій. Львів, 2013. С. 16–18.

206. Колісник-Гуменюк Ю.І. Сучасні інтерактивні технології навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 5. С. 118–124.

207. Колісник-Гуменюк Ю.І. Використання сучасних мультимедійних технологій навчання у закладах художнього профілю. *Global Scientific Unity 2014 : The European Scient. and Pract. Congr. (Prague, 26–27 Sept. 2014) / Publ. Cent. of The Intern. Scient. Assoc. «Science & Genesis»*. Prague, 2014. P. 181–185.

208. Колісник-Гуменюк Ю.І. Основні напрями національного виховання учнівської молоді у ПТНЗ художнього профілю. *Четвертий український*

педагогічний конгрес : зб. наук. пр. (Львів, 15–16 жовт. 2014 р.) / Львів. крайове товариство «Рідна школа». Львів, 2014. С. 340–345.

209. Колісник-Гуменюк Ю.І. Роль гуманізації, гуманітаризації та інтеграції у професійно-технічній освіті. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України : проблеми і перспективи* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Глухів, 1–3 жовт. 2014 р.) / Глух. нац. пед. університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2014. С. 203–206.

210. Колісник-Гуменюк Ю.І. Роль гуманітарної підготовки у становленні професійних якостей майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел. *Вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійних якостей майбутніх фахівців* : наук.-практ. семінар практ. психол. і соц. пед. ПТНЗ Львів. обл. (м. Львів, 14 трав. 2015 р.). Львів, 2014, С. 36–38.

211. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування професійної етики майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 5. С. 215–222.

212. Колісник-Гуменюк Ю.І. Інноваційні технології навчання у закладах професійно-технічної освіти художнього профілю. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріал. звітної наук.-практ. конф. за 2014 рік (Київ, 26 берез. 2015 р.) / Інститут проф.-тех. освіти НАПН України. Київ, 2015. С. 139–141.

213. Колісник-Гуменюк Ю.І. Моральність як основний фактор формування особистості фахівця. *Григорій Васянович – син співучого Полісся* : до 70-річчя від дня народ. : зб. наук. пр. Львів, 2015. С. 354–360.

214. Колісник-Гуменюк Ю.І. Пасивні, активні, інтерактивні методи навчання: переваги і недоліки. *Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах* : матеріал. звітної наук.-практ. конф. Львів. наук.-практ. центру Інституту проф.-тех. освіти НАПН України «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (Львів, 4 берез. 2015 р.) та наук.-практ. конф. (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних

зкладах» (Львів, 19 трав. 2015 р.) / Львів. наук.-практ. центр Інституту проф.-тех. освіти НАПН України. Львів, 2015. С. 109–111.

215. Колісник-Гуменюк Ю.І. Теорія психічної контрольності Я. І. Цурковського. *Теорія психічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми* : матеріал. наук. читань, присвячених 110-річчю від дня народ. Ярослава Івановича Цурковського (Львів, 24 берез. 2015 р.) / Львів. держ. університет фіз. культури. Львів, 2015. С. 46–48.

216. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування професійних якостей майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. матеріал. методологічного семінару (Київ, 29 жовт. 2014 р.) / Відділення проф. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2015. С. 527–533.

217. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування професійної культури майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітологічний дискурс* : електрон. наук. фахове видання. Київ, 2015. № 2 (10). С. 150–158. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/220/218>. (дата звернення: 22.10.2017).

218. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2015. № 8 (127). С. 70–73.

219. Колісник-Гуменюк Ю.І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у США. *Молодь і ринок*. 2016. № 10 (141). С. 84–89.

220. Колісник-Гуменюк Ю.І. Застосування сучасних інтерактивних технологій в процесі правової підготовки учнів ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 9 (140). С. 58–61.

221. Колісник-Гуменюк Ю.І. Проблеми та перспективи застосування інтерактивних методів навчання у ВНЗ України. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання* : матеріал. Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. (Харків, 18 трав. 2016 р.) / Харківський нац. автомобільно-дорожній університет. Харків, 2016. С. 159–161.

222. Колісник-Гуменюк Ю.І. Сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 44. С. 215–218.

223. Колісник-Гуменюк Ю.І. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 19–26.

224. Колісник-Гуменюк Ю.І. Упровадження та результати використання інтерактивних технологій у підготовці фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 57–62.

225. Колісник-Гуменюк Ю.І. Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення якості виховного процесу. *Розвиток творчих здібностей учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу: інноваційний аспект* : матеріали обласної науково-практичної конференції / ред. С.І. Васирина. Львів, 2017. С. 19–23.

226. Колісник-Гуменюк Ю.І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у Німеччині (культуротворчий аспект). *Молодь і ринок*. 2017. № 2 (145). С. 36–42.

227. Колісник-Гуменюк Ю.І. Застосування інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Актуальні питання сучасної науки* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Бережани, 5 квіт. 2017 р.) / ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний коледж». Бережани, 2017. С. 125–130.

228. Колісник-Гуменюк Ю.І. Значення культуротворчого аспекту в освіті США. *Молодь і ринок*. 2017. № 1 (144). С. 65–69.

229. Колісник-Гуменюк Ю.І. Особливості художньо-педагогічної освіти у навчальних закладах Японії. *Молодь і ринок*. 2017. № 6 (149). С. 54–59.

230. Колісник-Гуменюк Ю.І. Позаурочна діяльність: аналіз стану та шляхи оптимізації. *Виховання громадянина-патріота України засобами сучасної*

багатовекторної позашкільної освіти: актуальність, проблеми, перспективи : зб. матеріал. конф. з актуальних питань позашкільної освіти (Львів, 10 берез. 2017 р.) / Львів. держ. палац ест. вих. уч. молоді. Львів, 2017. С. 46–49.

231. Колісник-Гуменюк Ю.І. Професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю як педагогічна проблема. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. Львів, 2017. С. 107–118.

232. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування педагогічної майстерності у системі підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2017. № 11 (154). С. 132–135.

233. Колісник-Гуменюк Ю.І. Шляхи модернізації професійно-педагогічної освіти на Україні та сучасна парадигма освіти. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : зб. наук. пр. XVI Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 трав. 2017 р.) / Нац. пед. університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. С. 427–435.

234. Колісник-Гуменюк Ю.І. Академічна мобільність як важливий фактор особистого і професійного розвитку фахівця. *Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції* : тези Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 трав. 2018 р.) / Львів. універ. бізнесу та права. Львів, 2018, С. 96–99.

235. Колісник-Гуменюк Ю.І. Аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2018. Вип. 3. С. 68–82.

236. Колісник-Гуменюк Ю.І. Інноваційні та інтерактивні технології навчання : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 24 с.

237. Колісник-Гуменюк Ю.І. Інноваційні тенденції розвитку сучасної професійно-технічної освіти художнього профілю. *Сучасні виклики професійної освіти* : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 54–77.

238. Колісник-Гуменюк Ю.І. Модернізація освіти в сучасних умовах : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 34 с.

239. Колісник-Гуменюк Ю.І. Особливості гуманітарної підготовки в становленні професійних морально-етичних якостей майбутніх фахівців художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2018. № 1 (156). С. 67–72.

240. Колісник-Гуменюк Ю.І. Проблеми естетичного виховання у професійній підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Гомель, 2018. Вип. 2. С. 25–32.

241. Колісник-Гуменюк Ю.І. Рівні методологічних знань викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 19 квіт. 2018 р.) / Львів. інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського. Львів, 2018. С. 23–27.

242. Колісник-Гуменюк Ю.І. Роль феноменологічного підходу у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін. *Наука і молодь XXI сторіччя* : зб. тез доп. IV Міжнарод. молод. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 30 лист. 2018 р.) / Полт. університет економіки і торгівлі. Полтава, 2018. С. 214–216.

243. Колісник-Гуменюк Ю.І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 50. С. 300–306.

244. Колісник-Гуменюк Ю.І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 38 с.

245. Колісник-Гуменюк Ю.І. Визначення ефективності науково-методичної системи підготовки фахівців художнього профілю щодо формування мотиваційного та когнітивного компонентів. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 70–78.

246. Колісник-Гуменюк Ю.І. Дефінітивний аналіз понять культуротворчість, культуротворче середовище, культуротворча компетентність. *Молодь і ринок*. 2019. № 6 (173). С. 65–70.

247. Колісник-Гуменюк Ю.І. Креативний підхід у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Сучасна мистецька освіта: актуальні підходи та перспективи розвитку* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 черв. 2019 р.) / Центр вітражного мистецтва. Львів, 2019. С. 43–46.

248. Колісник-Гуменюк Ю.І. Креативність як процес творчості, самовираження та самоствердження особистості. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 120–123.

249. Колісник-Гуменюк Ю.І. Креативно-інноваційні підходи в мистецтві. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. праць / упоряд. Ю.І. Колісник-Гуменюк. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4 : в 2-х томах. Т. 2. С. 86–91.

250. Колісник-Гуменюк Ю.І. Культурологічний підхід, як важливе методологічне підґрунтя сучасної освітньої парадигми. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 2. С. 14–22.

251. Колісник-Гуменюк Ю.І. Мистецтво як невід’ємна частина духовної культури людства. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4 : в 2-х томах. Т. 1. С. 63–68.

252. Колісник-Гуменюк Ю.І. Педагогічна творчість – як пошукова діяльність викладача. *Молодь і ринок*. 2019. № 8. С. 106–109.

253. Колісник-Гуменюк Ю.І. Підготовка викладачів професійно-художнього профілю у Польщі. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 47–51.

254. Колісник-Гуменюк Ю.І. Сутність та структура професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 5. С. 42–50.

255. Колісник-Гуменюк Ю.І. Феноменологічний та системний наукові підходи у контексті підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (169). С. 102–106.

256. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування культуротворчої компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 1. С. 57–63.

257. Колісник-Гуменюк Ю.І. Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін : навч. посіб. Львів, 2020. 113 с.

258. Колісник-Гуменюк Ю.І. Петро Старух – художник, скульптор, музикант, письменник. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 203–206.

259. Колісник-Гуменюк Ю.І. Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : навч. посіб. Львів, 2020. 122 с.

260. Колісник-Гуменюк Ю.І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 515 с.

261. Колісник-Гуменюк Ю.І. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 47–50.

262. Колісник-Гуменюк Ю.І. Формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін: результати експерименту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2020. № 1 (20). С. 105–127.

263. Колісник-Гуменюк Ю.І., Гуменюк В.В. Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення якості виховного процесу. *Розвиток творчих здібностей учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу:*

інноваційний аспект : матеріал. обл. наук.-практ. конф. (Львів, 27 квіт. 2017 р.) / Навч.-метод. центр проф.-тех. освіти у Львів. обл. Львів, 2017. С. 19–23.

264. Колісник-Гуменюк Ю.І., Гуменюк В.В. Загальні мотивувальні чинники, що впливають на привабливість країни і вибір студентами місця навчання. *Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства* : матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю навч. закладу ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» – «Бережанський агротехнічний коледж» (Бережани, 16–17 трав. 2019 р.) / ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут». Бережани, 2019. С. 398–400.

265. Колісник-Гуменюк Ю.І., Гуменюк В.В. Сучасна світова практика організації вищої освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. Львів, 2017. Вип. 5. С. 344–348.

266. Колісник-Гуменюк Юлія. Дефінітивний аналіз поняття «культура». *Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації* : матер. II всеукр. наук.-практ. Інтернет конф. (Кременець, 19 лист. 2019 р.) / Крем. обл. гум.-пед. академія ім. Тараса Шевченка. Кременець, 2019. С. 134–140.

267. Колодницька О.Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2012. 20 с.

268. Коломієць А.М. Технології взаємонавчання у вищій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / голова редкол. І.А. Зязюн та ін. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. Вип. 21. С. 62–67.

269. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1–2. С. 76–83.

270. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. Москва : Педагогика, 1988. 416 с.

271. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. 2-е изд. Москва : Наука, 1975. 720 с.

272. Кондрашова Л.В. Профессиональное становление студентов в условиях креативного подхода к организации образовательного процесса высшей педагогической школы. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи* : матер. V міжнарод. наук.-практ. конф. Хмельницький : ХНУ, 2009. С. 101–105.

273. Коновальчук І. Сутність та зміст проектувально-педагогічних умінь. *Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 2003. Вип. 11. С. 46–50.

274. Коновець С. Естетична культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як потреба сучасної школи (Рецензія на монографію Г.І. Сотської (2014). Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах (Київ : Ін-т обдарованої дитини. 382 с.). *Естетика і етика педагогічної дії*. 2015. Вип. 9. С. 201–202.

275. Коновець С.В. Підготовка вчителя образотворчого мистецтва : метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. Рівне : Агенція Місо, 2002. 75 с.

276. Коновець С.В. Проблеми творчого розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. праць / гол. ред. І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна та ін. Київ ; Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. С. 34–42.

277. Коновець С.В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 471 с.

278. Коновець С.В. Методологія дослідження проблеми творчого розвитку особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 4. С. 67–83.

279. Конституція України. Законодавчі акти України з питань освіти. *Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти*. Київ, 2004. С. 7–19.

280. Концепція державного стандарту професійно-технічної освіти України. *Проф.-техн. освіта*. 1998. № 2. С. 2–6.

281. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури. Київ : Міністерство освіти України, Національний центр естетичного виховання, 1991. 11 с.

282. Концепція професійної освіти України : Постанова Кабінету міністрів України від 24 липня 1991 р. № 7/152/59. 1991. 23 с.

283. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загально-освітніх навчальних закладах, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 151/11 від 25.02.2004. 2004. URL: <http://www.yurinfo.org.ua/index.php>. (дата звернення: 18.06.2019).

284. Конюхов Н.И. *Справочник практического психолога. Прикладные аспекты современной психологии. Термины, законы, концепции, методы: справочное издание*. М., 1992. URL: <http://www.twirpx.com/file/15704>. (дата звернення: 13.08.2018).

285. Коськов М. Предметное творчество : в 3 ч. Санкт-Петербург : ТОО Фирма Икар, 1996. 172 с.

286. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 200 с.

287. Кошманова Т.С. Развитие педагогической освіти у США (1960-2000 гг.) : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 589 с.

288. Краевский В.В. Педагогика как наука и учебный предмет. Москва : Просвещение, 2001. 103 с.

289. Краевский В.В., Полонский В.М. Методология для педагога: теория и практика. Волгоград : Перемена, 2001. 324 с.

290. Крамаренко С. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. № 5–6. С. 7–11.

291. Краснова Г.А., Беляев М.И., Соловов А.В. Технологии создания электронных средств. Москва : МГИУ, 2001. 224 с.

292. Краткий словарь по социологии / Д.М. Гвишиани, общ. ред. Н.И. Лапина. Москва : Политиздат, 1987. 292 с.
293. Краткий словарь современных понятий и терминов. 3-е изд., дораб. и доп. / сост. Н.Т. Бунимович, Г.Г. Жаркова, Т.М. Корнилова и др.; ред. В.А. Макаренко. Москва : Республика, 2000. 670 с.
294. Кремень В. Освіта у контексті сучасних соціокультурних змін. *Філософія освіти*. 2008. № 1–2 (7). С. 15–21.
295. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія и практика управління соціальними системами*. НТУ «ХПИ», 2013. № 3. С. 3–19.
296. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : монографія. Київ : Пед. думка, 2009. 520 с.
297. Кремень В.Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно технічної еліти* : зб. наук. праць : в 3-х частинах / ред. Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський. Харків : НТУ–ХПІ, 2010. Вип. 27 (31). Ч. 1. С. 10–14.
298. Крижановська З.Ю. Арт-терапевтичний досвід у роботі психолога-консультанта. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. Вип. 1. С. 74–84.
299. Кришемінська Л.Д. Проблеми формування змісту освіти в умовах ступеневої підготовки фахівців : матеріали Всеукраїнського семінару / відп. ред. Л.Д. Кришемінська. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 84 с.
300. Крылова Н.Б. Культурология образования. Москва : Народное образование, 2000. 272 с.
301. Кугай Н.В. Методологія математики: її види, основи та рівні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 3: Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2014. Вип. 13. С. 66–73.
302. Кудрявцев К.В. Архитектурная графика : учебн. пособие для вузов. Москва : Стройиздат, 1990. 312 с.

303. Кузнецов М.А., Грицук О.В. Емоційне вигорання вчителів: основні закономірності динаміки : монографія. Харків : ХНПУ, 2011. 206 с.

304. Кузьменко Г. Технологія підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. О.І. Безлюдний. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. Вип. 12. Ч. 1. С. 103–111.

305. Кузьменко Г.В. Модель підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 135. С. 189–192.

306. Кузьменко Г.В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ : ІПОіОД, АПН України, 2016. 280 с.

307. Кузьмина Н. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. Москва : ИЦПКПС, 2001. 144 с.

308. Кулинич Г.С., Николина В.В. Географические игры в обучении и воспитании школьников : метод. пособие. Горький : Горьков. гос. пед. ин-т им. М. Горького, 1990. 84 с.

309. Кульчицька О.І., Сисоєва С.О., Цехмістер Я.В. Педагогічна технологія вивчення творчих можливостей учня. *Педагогічні технології: наука – практиці* : навчально-методичний щорічник / ред. С.О. Сисоєва. Київ : ВІПОЛ, 2002. Вип. 1. 281 с.

310. Курнишев Ю.А. Проблема професійного саморозвитку вчителя фізичної культури у педагогічній теорії і практиці. *ScienceRise*. 2016. № 1/5 (18). С. 32–36.

311. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

312. Куцевол О.М. Роль креативного середовища у формуванні творчої особистості в її онтогенезі. *Креативна педагогіка* : наук.-метод. зб. Вінниця, 2010. Вип. 1. С. 63–68.

313. Кучай О. Підготовка майбутнього вчителя інформатики в Польщі та Україні: порівняльний аналіз. *Рідна шк.* 2011. № 3. С. 66–69.

314. Кучай Т.П. Організація навчального процесу в університетах Японії. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2014. № 10 (1). С. 286–296.

315. Кучай Т.П. Система присвоєння кваліфікації учителя початкових класів у Японії. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки* / ред. В.В. Радул. Кіровоград : КДПУ, 2014. Вип. 134. С. 128–132.

316. Левитан К.М. Личность педагога: становление и развитие. Саратов : Изд-во Сарат. у-та, 1990. 168 с.

317. Левківський Б. Підвищення педагогічної майстерності викладачів Вищих Навчальних Закладів. *Вища школа.* 2005. № 3. С. 55–58.

318. Левченко Д.М. Формування творчої особистості студента педагогічного коледжу засобами художньої репрезентації природних об'єктів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2011. Вип. 34. С. 359–363.

319. Левченко Т.І. Європейська освіта : конвергенція та дивергенція : монографія. Вінниця : «Нова книга», 2007. 656 с.

320. Левченков Д.О. Естетичний семіозис в образотворчому мистецтві : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.08. Сєверодонець, 2015. 212 с.

321. Леонтъева В.Н. Культуротворческий процесс: основания и начала. Харьков : Консум, 2003. 216 с.

322. Леонтъева В.М. Культуротворчість: природа, системи, процеси : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.04. Харків, 2004. 40 с.

323. Летуновский В. Экзистенциальный анализ. История, теория и методология практики : дисс. ... канд. психол. наук. Москва, 2001. 173 с.

324. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання : монографія. 2-е вид., доп. Київ : Гротеск, 1996. 192 с.

325. Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций. Москва : Смысл ; Академия, 2004. 527 с.

326. Лимаренко Л.І. Діагностика діяльності студентських театрів у практиці професійної підготовки майбутніх педагогів. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 1. С. 84–92.

327. Липский И.А. Социальная педагогика: Методологический анализ : монографія. Москва : ТЦ Сфера, 2004. 320 с.

328. Литвин А. Використання технологій мультимедіа у професійній підготовці. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. № 2. С. 7–22.

329. Литвин А. Методологія у проєкції педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 5. С. 20–35.

330. Литвин А., Руденко Л. Науково-організаційні основи модернізації професійно-технічної (професійної) освіти України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 3. С. 17–30.

331. Литвин А.В. Забезпечення якості професійної освіти комп'ютерними навчальними засобами. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2006. Вип. 12 (16). С. 255–262.

332. Литвин А.В. Електронні навчальні посібники і підручники для ПТНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб наук. пр. / гол. ред І.А. Зязюн. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер». 2010. Вип. 23. С. 284–290.

333. Литвин А.В. Інформатизація професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю : монографія. Львів : Компанія «Манускрипт», 2011. 498 с.

334. Литвин А.В. Система інформатизації навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції. 2012. С. 85–88.

335. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : практич. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Львів : ЛДУБЖД, 2018. 88 с.

336. Литвин А.В., Литвин О.Г. Основні завдання інформатизації професійної освіти. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні* : матер. VIII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», Інститут підприємництва та перспективних технологій, 2012. С. 349–353.

337. Литвин В.А. Формування інформаційної культури майбутніх архітекторів у професійній підготовці вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2016. 248 с.

338. Личковах В.А. Молодіжна субкультура як соціокультурний та естетичний феномен. *Молодь у сучасному світі: філософсько культурологічні виміри* : зб. матеріалів міжнарод. наук. конф. Київ : КНЛУ, 2009. С. 117–122.

339. Лігоцький А.О. Тенденції розвитку світових освітніх систем. Київ, 1995. 180 с.

340. Лігоцький А.О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1997. 36 с.

341. Лобода О.В. Креативність як основа психічного здоров'я особистості. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 61–64.

342. Лозовой В.О, Сідак Л.М. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці : монографія. Харків : Право, 2006. 256 с.

343. Локшина О.І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 108–116.

344. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник. Київ : ДАКККіМ, 2008. 248 с.

345. Лунячек В.Е. Деякі практичні питання управління освітою в США. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 1. С. 16–20.
346. Лысова Е.Б. Новые тенденции в подготовке учителей на Западе. *Педагогика*. 1994. № 3. С. 33–41.
347. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О., Булах І.Є., Мруга М.Р. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.
348. Мазін В.М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2007. Вип. 41. С. 217–225.
349. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. Київ : Рад. Школа, 1990. 366 с.
350. Макарова О. Креативний підхід до зняття бар'єрів об'єктивації в майбутніх фахівців у процесі навчання образотворчому мистецтву. *Вісник ЛНАМ*. Львів, 2011. Вип. 22. С. 48–55.
351. Максименко С.Д., Заброцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). Київ : Главник, 2005. 112 с.
352. Максимов Ю.Г. Педагогические условия подготовки студентов к инновационной деятельности в школе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ижевск, 2001. 199 с.
353. Макушин Ю.А. Деякі питання професійної мистецької освіти та її змісту в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Педагогіка. 2010. Т. 136. Вип. 123. С. 93–99.
354. Мамардашвили М.К. Мысль в культуре. *Философские науки*. 1989. № 11. С. 75–81.
355. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. *Сов. педагогика*. 1990. № 8. С. 82–88.

356. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва : Мысль, 1996. 308 с.
357. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.
358. Марцева Л.А. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки молодших спеціалістів радіотехнічного профілю : дис...д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 537 с.
359. Марчук А.В. Развитие ступеневой высшей профессиональной освіти в Российской Федерации. *Педагогический процесс: теория и практика*. 2012. Вып. 4. С. 106–116.
360. Маслов В.І. Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2002. № 2. С. 63–66.
361. Маслоу А. Психология бытия / пер. с англ. Москва : Рефл.-бук; Київ : Ваклер, 1997. 304 с.
362. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В. та ін. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі мистецької освіти / наук. ред. Л. Масол. Київ : Педагогічна думка, 2010. 232 с.
363. Масол Л.М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Інформ. зб. Мін-ва освіти і науки України*. 2004. № 10. С. 4–9.
364. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
365. Масол Л. М., Базелюк О. В., Комаровська О. А., Муромець В. Г., Рагозіна В. В. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в ХХІ столітті: Аналітична доповідь українською, російською, англійською мовами : наук. видання / наук. ред. Л.М. Масол. Київ : Аура Букс, 2012. 240 с.
366. Масол Л.М., Гайдамака О.В. Художня культура. 10 клас: Тематичні розробки уроків. Рівень стандарту. Академічний рівень. Харків : Ранок, 2010. 336 с.

367. Матвійчук Т.Ф. Основи педагогічної майстерності вчителів фізичної культури : навч.-метод. посібник для ВНЗ. Львів : СПОЛОМ, 2014. 83 с.

368. Махиня Н.В. Особливості підготовки учителя-професіонала в німецьких університетах. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2008. Вип. 135. С. 171–175.

369. Махиня Н.В. Педагогічна освіта у Німеччині: історія та сучасність : методичний посібник. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім.Б. Хмельницького, 2008. 64 с.

370. Махмутов М.И., Безрукова В.С. Принципы обучения как системообразующий фактор взаимосвязи общего и профессионального образования в среднем профтехучилище. *Взаимосвязь общего и профессионального образования учащихся средних ПТУ*. Москва, 1983. С. 15–31.

371. Мачинська Н.І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю : монографія / ред. С.О. Сисоєва. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

372. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

373. Мерзлякова Н.С. Реализация организационно-педагогических условий процесса формирования профессиональной мобильности студента университета в поликультурном образовании. *Педагогический журнал Башкортостана*. 2010. № 3 (30). С. 31–37.

374. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / уклад. В.Л. Гуло, К.М. Левківський, Л.О. Котоловець, Н.І. Тимошенко, В.П. Погребняк, А.В. Гончарова та ін. Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. 92 с.

375. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / ред. В.С. Курило, Є.М. Хриков, О.В. Адаменко та ін. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.

376. Мещанинов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. 456 с.

377. Мижериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию : уч. пос. для студ. пед. уч. зав. Москва : Пед. общество России, 1999. 288 с.

378. Микулинская О.С. Современная хореография как источник постижения студентами художественно-образных инсталляций европейского социокультурного пространства. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали і тези I Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів. Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2015. С. 106–107.

379. Миленкова Р.В. Застосування міждисциплінарного підходу у викладанні латинської мови студентам-юристам. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Сум ДПУ, 2011. № 4–5. (14–15). С. 336–345.

380. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы). Москва : Дело, 1994. 216 с.

381. Митина Л.М. Личностно-профессиональное развитие учителя: стратегии, ресурсы, риски. Москва ; Санкт-Петербург : Нестор-История, 2018. 456 с.

382. Михайличенко О.В., Репетюк Н.С. Система освіти у сучасній Японії. Київ : КДЛУ, 1997. 44 с.

383. Михайлова Л.І., Турчина С.Г. Інноваційний менеджмент : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 248 с.

384. Михеев В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. 3-е изд., стереотип. Москва : КомКнига, 2006. 200 с.

385. Міненок А.О. Особистісно-професійний саморозвиток майбутнього вчителя як умова вдосконалення якості навчання і виховання. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. К. : Гнозис, 2014. Додаток 1 до Вип. 5, Том IV (55):

Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 318–324.

386. Міністерство освіти і науки України. Положення «Про ступеневу професійно-технічну освіту». *Освіта України. Нормативно-правові документи. До II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти*. Київ, 2001. С. 328–334.

387. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник. 3-є вид., доп. Київ : ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.

388. Моляко В.А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления. *Вопросы психологии*. 2000. № 1. С. 136–141.

389. Моргун Ю.С. Моделювання підготовки майбутнього викладача англійської мови на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. праць / ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г. РОМАНОВСЬКИЙ. Харків : НТУ «ХП», 2010. Вип. 25 (29). С. 174–183.

390. Мороз О.Г., Третьякова ТА. Педагогічні проблеми самоосвіти студентів. *Вища і середня педагогічна освіта*. Київ, 1975. Вип. 8. С. 34–42.

391. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособие. 4-е изд., испр. и доп. М. : Академический Проект, 2004. 560 с.

392. Мосолова Л.М. Основы теории художественной культуры : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Лань, 2001. 288 с.

393. Мотиваційні основи навчальної діяльності школярів / ред. О.В. Малихін. Одеса : Огмрцян, 2008. 232 с.

394. Мужикова І. Зміст методичної підготовки магістрів – викладачів образотворчого мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2014. Вип. 8. С. 111–120.

395. Музика О.Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань : 2011. 20 с.

396. Музика О.Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... кан. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2011. 300 с.

397. Музика О.Я. Проблема професійного саморозвитку особистості майбутнього художника-педагога в процесі фахової підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. О.І. Безлюдний. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. Вип. 14. С. 221–229.

398. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. Харків : Основа, 2000. 240 с.

399. Нагач М.В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 21 с.

400. Надтока О.Ф., Мартинюк Т.С. Застосування діяльнісного підходу як одного з аспектів дослідження методики навчання географії. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2015. Вип. 45. С. 189–194.

401. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. *Вища школа*. 2013. № 2. С. 86–106.

402. Некрасова М.А. О развитии традиции в художественных промыслах. *Искусство*. 1971. № 12. С. 35–41.

403. Немов Р.С. Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. завед. : в 3 кн. 4-е изд. Москва : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003. Кн. 1 : Общие основы психологии. 688 с.

404. Нестеренко Т., Богданова О. Використання методу групового інтерактивного навчання на уроках історії та правознавства. *Історія в школі*. 2002. № 3. С. 8–11.

405. Недялкова К.В. Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 218 с.

406. Никитина Н.Н. Развитие ценностного сознания учителя. *Педагогика*. 2000. № 6. С. 65–70.
407. Никитина Н.Н., Железнякова О.М., Петухов М.А. Основы профессионально-педагогической деятельности : учеб. пособие для студ. учреждений сред. проф. образования. Москва : Мастерство, 2002. 288 с.
408. Никифоров В.И., Сурыгин А.И. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : учеб.-метод. пособие. Санкт-Петербург : Изд-во Политехн. ун-та, 2009. 141 с.
409. Ничкало Н.Г. (кер.авт.кол.). Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. *Проф.-техн. освіта*. 2004. № 3. С. 2–5.
410. Ничкало Н.Г. Творчий розвиток особистості засобами мистецтва: Навчально-методичний посібник. Чернівці : Зелена Буковина, 2011. 280 с.
411. Ніколаї Г.Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність : монографія. Суми : ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. 396 с.
412. Ніколаї Г.Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 43 с.
413. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2001. Т. 4 : Р–Я. 941 с.
414. Новий тлумачний словник української мови : в 3-х томах. 2-ге вид., випр. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2008. Т. 1 : А–К. 927 с.
415. Новиков А.М. Методология образования. Москва: Эгвес, 2002. 320 с.
416. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология. Москва : СИНТЕГ, 2007. 663 с.
417. Новиков Д.А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи). Москва : МЗ-Пресс, 2004. 67 с.
418. Норкус З.Б. Куда подевалась аксиология. *Символы в культуре* : сб. научн. раб. / отв. ред. В.В.Савчук. Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1992. С. 54–66.
419. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 268 с.

420. Огнев'юк В. Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія* : монографія / ред. В. Кремень, Т. Левовицький, В.Огнев'юк, С. Сисоєва. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. С. 61–106.

421. Огородников И.Т., Шимбирев П.Н. Педагогика : уч. пос. Москва : Учпедгиз, 1950. 431 с.

422. Озерська О.Ю. Особливості професійної підготовки викладачів у Японії. *Вік ХХ: реформи в українській вищій школі. Багалиївські читання в НУА*. Харків : Народна українська академія, 2002. Ч. 5 С. 186–190.

423. Озерська О.Ю. Деякі особливості професійної підготовки вчителів Японії. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. Київ ; Запоріжжя : ЗОІППО, 2006. Вип. 38. С. 224–228.

424. Озерська О.Ю. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Японії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 22 с.

425. Озерська О.Ю. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Японії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 212 с.

426. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04. Київ, 1997. 50 с.

427. Олексюк О.М. Педагогіка розуміння в духовному розвитку особистості засобами мистецтва. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 3. С. 173–179.

428. Олійник М. Особливості змісту і форм організації професійної підготовки майбутніх вихователів у вишах України та країн Східної Європи. *Освітній простір України*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 5. С. 19–26.

429. Ольце С., Ніколайчук Х. Хто, де і як вивчає мистецтво в Німеччині. 2012. URL: www.dw.com/uk/хто-де-і-як-вивчає-мистецтво-в-німеччині/a-15691138. (дата звернення: 12.12.2018).

430. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Педагогіка. Завдання і ситуації. Практикум : навч.-метод. комплекс. 2-е вид., випр. Київ, 2006. 423 с.

431. Ордіна Л. Активізація творчої діяльності особистості як чинник формування культуротворчого середовища ВНЗ. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 9. С. 166–172.

432. Орлов А.А. Педагогика: концепция и учебная программа курса для студентов пед. вуза. Тула : Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2001. 34 с.

433. Орлов В. Болонський процес і перспективи розвитку художньо-педагогічної освіти України. *Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава : ПДПУ, 2007. С. 10–16.

434. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : монографія / ред. І.А. Зязюн. Київ : Наукова думка, 2003. 262 с.

435. Орлов В.Ф. Професійне становлення учителя як предмет педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи* : зб. наук. пр. / ред. І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 484–491.

436. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 45 с.

437. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 557 с.

438. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1991. 287 с.

439. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

440. Оршанський Л.В. Теоретико-методичні засади художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Дрогобич, 2009. 492 с.

441. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : програма. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 80 с.

442. Основні орієнтири виховання учнів 1-12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України : програма. *Практика управління закладом освіти*. 2008. № 3 (20). С. 7–17; № 4 (21). С. 7–27.

443. Острейковский В.А., Полякова И.А. Информатика. Теория и практика. Москва : Оникс, 2008. 601 с.

444. Отич О.М. Мистецтво у розвитку особистості професіонала. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи* : зб. наук. пр. / ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 189–196.

445. Отич О.М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання : навч.-метод. посіб. Полтава : ІнтерГрафіка, 2005. 200 с.

446. Отич О.М. Мистецтво у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : Комплекс навчально-методичного забезпечення викладання психолого-педагогічних дисциплін : у 3-х ч. Полтава : Інтер Графіка, 2006. Ч. II : Лекції з педагогіки. 150 с.

447. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / наук. ред. І.А. Зязюн. Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 752 с.

448. Павлютенков Є.М. Мистецтво управління школою. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 320 с.

449. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

450. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. Київ : Освіта України, 2006. Т. 2. 504 с.

451. Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения. Москва : Изд. Центр «Академия», 2008. 176 с.

452. Пашко Л.Ф. Науково-теоретичні основи змісту сучасної освіти. *Науково-методичні основи змісту сучасної освіти (курс лекцій)* : науково-методичний посібник / авт.упор. Л.Ф. Пашко, О.П. Коваленко, Н.В. Корягіна. Полтава : ПОППО, 2008. С. 5–18.

453. Паштов Т.З. Психолого-педагогические условия саморазвития студентов – будущих учителей в системе университетского образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Владикавказ, 2007. 21 с.

454. Паянок В.О. Інтерактивне навчання як інноваційний підхід у навчальному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / гол. ред. І.А. Зязюн. Київ–Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. Вип. 5. С. 209–215.

455. Педагогика: большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.

456. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. Бим-Бад. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2008. 528 с.

457. Пентин И.В. Организация подготовки учителей в США в 70-80 гг. XX ст. : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 1996. 143 с.

458. Петренко Л.М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 475 с.

459. Петров Э.Г., Шаронова Н.В. Деловые навыки : уч. пос. к курсу «Административный менеджмент». Харків : ХГИ «НУА» ; Око, 1997. 200 с.

460. Пехота О.М. Особистісно-орієнтована педагогіка: концепції, моделі. *Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. 2000. Вип. 3. Т. 1. С. 34–43.

461. Пехота О.М. Технології педагогічної освіти: мета, зміст, особливості застосування у сучасних умовах. *Науковий вісник Миколаївського національного*

університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 1.40. С. 26–31.

462. Пєхота О.М. Освітні технології : навч.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

463. Пєхота О.М., Будає В.Д., Старєва А.М. та ін. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник. / ред. І.А. Зязюн, О.М. Пєхота. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 240 с.

464. Пєхота О.М., Ратовська С.В. Культура співробітництва: практика групової роботи студентів : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2011. 250 с.

465. Пєхота О.М., Старєва А.М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2005. 272 с.

466. Пилипенко О.П., Деркач А. Зарубіжний досвід: формування компетентнісного підходу в Німеччині. *Pedagogika. Priorytetowe obszary nauki : Zbiór raportów naukowych. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (29.11.2015–30.11.2015)*. Warszawa : «Diamond trading tour», 2015. S. 24–26.

467. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : учеб. пособие. Минск : Выш. шк., 2005. 303 с.

468. Пиралова О.Ф., Ведякин Ф.Ф. Принцип психологической комфортности оптимизации обучения студентов инженерно-технических вузов. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 5–2. С. 371–373.

469. Пирогова О.В. Моделирование в образовании. *Инновации в образовании*. 2004. № 5. С. 35–40.

470. Пінчук В.М. Психолого-педагогічні засади впровадження інноваційних технологій у вищій школі. *Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект* : монографія / ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Віпол, 1999. С. 246–256.

471. Пінчук Є.А. Генезис понятия і сутності модернізації освіти. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Філософія. Політологія*. 2009. Вип. 91. С. 28–36.

472. Пінчук Є.А. Модернізація української системи освіти як пізнавальна і практична проблема : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.10. Київ, 2010. 31 с.

473. Пінчук Є.А. Модернізація української системи освіти як пізнавальна і практична проблема: наукове видання : монографія. Київ : ФОП Кузьмичова Р.Ю., 2010. 246 с.

474. Пічкур М.О. Оволодіння засобами композиції – об'єктивна передумова формування художньо-творчої компетентності майбутнього дизайнера. *Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. С. 86–89.

475. Плотницька О.В. Формування художньо-аналітичних умінь майбутніх учителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 211 с.

476. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3. С. 24–31.

477. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов : в 2-х кн. Москва : ВЛАДОС, 1999. Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. 576 с.

478. Подольська Є., Лихвар В., Іванова К. Культурологія : навч. посіб. Київ : Центр. навч. л-ри, 2003. 288 с.

479. Положення про кафедру рисунку Закарпатської академії мистецтв. URL: http://artedu.uz.ua/doc-files/norm_dok/kafedra_rusynku.pdf. (дата звернення: 18.08.2019).

480. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. Москва : Высш. шк., 2004. 512 с.

481. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики* / ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 15–24.

482. Пометун О.І., Пирожниченко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / ред. О.І. Пометун. Київ : Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

483. Пономарева О.И. Развитие содержания образования студентов педагогических учебных заведений США (60-80 гг. XX ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харьков, 1996. 143 с.

484. Пономарьова-Семенова Р.О. Теоретико-концептуальні підходи до проблеми обдарованості й креативності. *Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога*. Київ, 1998. С. 19–26.

485. Потієнко В.О. Характеристика критеріїв сформованості художньографічної культури старшокласників. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 15. С. 284–288.

486. Поясок Т.Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія / ред. С.О. Сисоєва. Кременчук : ПП Щербатих О.В. 2009. 348 с.

487. Примак Т.О. Маркетингові комунікації : навч. посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 280 с.

488. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 20. С. 134.

489. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. С. 2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. (дата звернення 25.08.2019).

490. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI Століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>. (дата звернення: 14.07.2019).

491. Про загальну середню освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 28. С. 230

492. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.13 р.

№ 1176. 2013. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816. (дата звернення: 13.09.2018).

493. Про затвердження Державної програми розвитку вищої освіти на 2005–2007 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 8.09.2004 р. № 1183. 2004. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2004-п. (дата звернення: 12.08.2019).

494. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір : Наказ Міністерства освіти і науки України № 998 від 31.12.2004 р. *Освіта*. 2005. № 2/3. С. 2. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/. (дата звернення: 8.09.2018).

495. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0641729-15#n3>. (дата звернення: 24.09.2018).

496. Про затвердження плану заходів з реалізації концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4.06.2015 № 575-р. 2015. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-р. (дата звернення: 10.07.2019).

497. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65. 1998. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-98-п>. (дата звернення: 8.08.2018).

498. Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 522. 2000. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>. (дата звернення: 26.09.2018).

499. Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні : Указ Президента України від 6.06.2006 р. № 481/2006. 2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/481/2006>. (дата звернення: 23.05.2019).

500. Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді : Указ Президента України від 6.10.1999 р. № 1285/99. 1999. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1285 %2F99](https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1285%2F99). (дата звернення: 14.02.2018).

501. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. Зі змінами від 16.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36, ст. 266. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. (дата звернення 25.08.2019).

502. Про інноваційну діяльність : Закон України від 16.10.2012 № 5460-VI. 2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40>. (дата звернення 25.08.2019).

503. Про Концепцію організації підготовки магістрів в Україні : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2010 р. № 99. 2010. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS12399?an=10&ed=2010_02_10. (дата звернення: 16.10.2018).

504. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. С. 860. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. (дата звернення: 17.06.2018).

505. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. (дата звернення: 21.09.2018).

506. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 34. С. 451.

507. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. № 178–179. С. 10–22. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення 25.08.2019).

508. Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522 (у редакції від 11.07.2017 № 994). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>. (дата звернення: 4.11.2018).

509. Про професійно-технічну освіту : Закон України. *Освіта України: нормативно-правові документи. До 4 Всеукраїнського з'їзду працівн. освіти*. Київ : МОН України, 2001. С. 267–292.

510. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 32. С. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення 25.08.2019).

511. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 р. № 691-р. 2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-%D1%80>. (дата звернення: 11.06.2019).

512. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи : Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. 2009. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>. (дата звернення: 9.06.2019).

513. Проворова О.В. Подготовка преподавателей высшей школы. *Вестник ВГУ. Проблемы высшего образования*. 2002. №6. С. 48–52.

514. Прокопенко І.Ф. Розвиток інноваційної педагогічної освіти як пріоритетний напрям модернізації національних систем підготовки освітянських кадрів у ХХІ ст. *Теорія і практика упр. соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціол.* 2013. № 1. С. 48–55.

515. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічні технології. Харків : Основа, 1995. 97 с.

516. Прокопова О.С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 24 с.

517. Пронников В.О., Ладанов І.Д. Освіта в Японії / пер. з рос. Київ : Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. 32 с.

518. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.С. Дубинчук, Л.Б. Лук'янова та ін.; ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 380 с.

519. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / ред. В.А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.

520. Прудникова Т.І. Змістове наповнення терміна «комунікативна компетентність учителя» у парадигмі педагогічної науки. *Соціум. Документ. Комунікація*. Серія: Філологічні науки. 2018. Вип. 5. С. 95–108.

521. Прусак В. Сучасна дизайнерська освіта: досвід, проблеми. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта* : зб. наук. праць. Львів : Світ, 2000. 487 с.

522. Прусак В.Ф. Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. ІваноФранківськ, 2006. 294 с.

523. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / ред. Н.В. Межериков. Ростов-на-Дону : Изд-во РГПУ, 1998. 544 с.

524. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі в кін. ХХ ст. : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1998. 354 с.

525. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. пос. Київ, 2003. 116 с.

526. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. 2-е изд., испр. / пер. с англ. Москва : «Когито-Центр», 2001. 142 с.

527. Радкевич В. Обґрунтування цілей професійно-художнього навчання фахівців художніх промислів і ремесел. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. праць / редкол. І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна та ін. Київ ; Черкаси : вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. С. 55–64.

528. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2000. № 2. С.43–47.

529. Радкевич В.О. Ступенева професійно-художня освіта в Україні як педагогічна система. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2001. Вип. III. С. 121–130.

530. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2004. № 3. С. 3–4.

531. Радкевич В.О. Сучасні проблеми підготовки педагога професійно-художньої школи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Проблеми трудової та професійної підготовки. Серія 13* : зб. наук. пр. / ред. Г.Є. Гребенюк, В.К. Сидоренко. Київ ; Ялта, 2010. С. 110–121.

532. Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / ред. Н.Г. Ничкало. Київ : УкрІНТЕІ, 2010. 424 с.

533. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.

534. Рапохин Н.П. Прикладная психология : учебное пособие. Москва : ФОРУМ: ИНФРА, 2007. 432 с.

535. Раппопорт С.Х. Искусство и эмоции. Москва, 1998. 135 с.

536. Реброва О.Є. Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти : монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 283 с.

537. Резніченко М.І. Професійно-творча діяльність студентів у процесі художньо-педагогічної підготовки. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки* / відп. ред. Є.С. Барбіна та ін. Херсон : Айлант, 2006. Вип. 42. С. 377–382.

538. Ремизов В.А. Культура личности (ценностно-мировоззренческий анализ) : монографія. Москва : АГЗ МЧС, 2000. 216 с.

539. Реформування і модернізація освітніх систем країн світу XXI століття : монографія / наук. ред. О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2018. 344 с.

540. Решетова З.А. Формирование системного мышления в обучении : учеб. пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 344 с.

541. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : автореф. дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.07. Київ, 1998. 40 с.

542. Рибачук К. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в університетах США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кіровоград, 2008. 209 с.

543. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога : в 2 ч. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2012. Ч. 2. Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения : практич. пособие. 507 с.

544. Рождественская Т.А., Сабитова А.В. Система формирования ИКТ-компетентности в процессе подготовки конкурентноспособного рабочего. *Актуальные задачи педагогики* : материалы II междунар. науч. конф. Чита : Молодой ученый, 2012. С. 108–110.

545. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю в умовах інформаційно-технологічного суспільства : колективна монографія / І.А. Зязюн, О.А. Лавріненко, М.М. Солдатенко, В.В. Пилипчук та ін.; ред. І.А. Зязюн. Київ : Педагогічна думка, 2012. 390 с.

546. Роман Р. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у вищій школі США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 173 с.

547. Романов Е.В. Теория и практика профессиональной подготовки учителя технологии и предпринимательства : монография. Магнитогорск : МАГУ, 2001. 245 с.

548. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посіб. Київ, 1997. 234 с.

549. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.

550. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 712 с.

551. Руденко Л.А. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування в контексті професійної адаптації. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 3. С. 71–83.

552. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Київ : ТОВ Інтерпроф, 2002. 270 с.

553. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

554. Рудницька О.П. та ін. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / ред. О.В. Михайличенко, Г.Ю. Ніколаї. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 255 с.

555. Савина А.К. Национальные традиции и исторические особенности развития образования в Польше (XI – начало XX вв.). *Историко-педагогический журнал*. 2012. № 2. С. 119–140.

556. Савченко Н. Професійно-педагогічна майстерність учителя у спадщині В.Д. Сиповського. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 18. С. 303–307.

557. Савченко О.І., Несторенко Р.О. Створення міжнародних та національних університетських консорціумів як запорука успішного розвитку бізнес-освіти.: *Розбудова менеджмент-освіти в Україні* : матеріали VI щорічної міжнародної конференції (м. Дніпропетровськ, 17–19 лютого 2005 року). Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 71–76.

558. Савченко О.Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя. *Шлях освіти*. 2003. № 3. С. 2–6.

559. Сагарда В.В. Система підготовки педагога в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук у формі наук. доповіді : 13.00.01. Київ, 1992. 48 с.

560. Садовиничий В.А., Белокуров В.В., Сушко В.Г., Шикин Е.В. Университетское образование. Москва : Изд-во МГУ, 1995. 350 с.

561. Самохвалова В.І. Людина в мистецтві. М. : Знання, 1987. 61 с.

562. Сбруева А.А. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. 300 с.

563. Сегеда Н.І. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 24 с.

564. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с.

565. Семенова О.В. Художньо-творча компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: теоретичний аспект. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 124. С. 221–224.

566. Семиченко В.А. Методологічні проблеми сучасних психолого-педагогічних досліджень. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. Педагогіка і психологія* : зб. статей. Ялта : РВВ КДГІ, 2004. Вип. 6. Ч. 1. С. 58–64.

567. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 335 с.

568. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти. *Педагогіка і психологія.* 2010. № 2. С. 46–57.

569. Сергеева Л.М. Праксіологічні засади управління розвитком професійно-технічного навчального закладу. *Педагогічний альманах.* 2014. Вип. 23. С. 227–232.

570. Сердюк Е.А., Есипова М.В. Бранство, атрибуты богослужения и музыкальные инструменты в буддийских храмах Японии (опыт систематизации). *Вестник Московского университета. Сер. История.* 2006. № 5. С. 55–72.

571. Силина С.Н. Профессиографический мониторинг в педагогических вузах. *Педагогика.* 2001. № 7. С. 47–53.

572. Синельник В.Ю. Деякі особливості професійної підготовки майбутніх учителів у Японії. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2011. № 61. С. 93–95.

573. Синявський В.В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 84 с.

574. Сиратори Р. Опыт Японии после окончания Второй мировой войны: изменение модели национального развития. *Построение демократий: Украина и Япония. Помощь Украине в деле демократизации со стороны Японии в 2015 году* / ред. Р. Сиратори, М. Розумный, К. Хасимото. Київ, 2016. С. 531–543.

575. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : Основа, 2003. 80 с.

576. Сисоєва С. Творчість як умова самореалізації особистості. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. пр. / редкол. І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Р.Т. Шмагало та ін. Київ ; Черкаси, 2003. Вип. 2. С. 19–29.

577. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 407 с.

578. Сисоєва С.О. Технологія дослідження творчої педагогічної діяльності вчителя. *Педагогічні технології: наука – практиці* : навч.-метод. щорічник / авт. О.І. Кульчицька, С.О. Сисоєва, Я.В. Цехмістер; ред. С.О. Сисоєва. Київ, 2002. Вип. 1. Розд. 2. С. 39–66.

579. Сисоєва С.О. Теоретико-методологічне обґрунтування педагогічної творчості. *Відкритий урок*. 2005. № 21, 22. С. 13–19.

580. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підр. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.

581. Сисоєва С.О. Освітологічний контекст освітніх реформ. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія* : монографія / ред. В. Кремень, Т. Левовицький, В. Огнев'юк, С. Сисоєва. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. С. 133–151.

582. Сисоєва С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. Київ : ВД ЕКМО, 2001. 344 с.

583. Сікорський П. Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу під час навчання математики у ПТНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2015. № 1–2. С. 7–17.

584. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів : СПОЛОМ, 2000. 421с.

585. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. Москва : Педагогика, 1980. 95 с.

586. Скубашевська О.С. Філософія інноваційного розвитку освіти в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10. Київ, 2010. 31 с.

587. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі : посібник для вчителів, вихователів, студ. і викл. пед. ін-тів та ун-тів. Івано-Франківськ, 1995. 176 с.

588. Слостенін В., Мищенко А. Целостный педагогический процесс как объект профессиональной деятельности учителя : учеб. пособ. Москва : Прометей, 1997. 200 с.

589. Слостенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование: Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Москва : МГПИ, 1982. 182 с.

590. Слостенин В.А. Пути совершенствования психолого-педагогической подготовки учителя в свете основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы. Полтава, 1995. 315 с.

591. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика : учеб. пособ. Москва : Школа-Пресс, 1998. 512 с.

592. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика : учеб. пособ. / ред. В.А. Слостенин. Москва : Академия, 2002. 576 с.

593. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика : учеб. пособ. Москва : Гуманит. центр ВЛАДОС, 2003. Ч. 1. 288 с.

594. Слостєнин В.А., Подымова Л.С. (1997). *Педагогика: инновационная деятельность*. Москва : ИЧП «Магистр». 224 с.
595. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : для студентів-магістрів. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. 210 с.
596. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
597. Словник іншомовних слів. 1-е вид. / ред. О.С. Мельничук. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974. 776 с.
598. Словник української мови : в 11-ти т. / ред. І.С. Назарова, О.П. Петровська та ін. Київ : «Наукова думка», 1973. Т. 4. (І–М). 840 с.
599. Слєзанська Г. Особливості академічної мобільності у вищих навчальних закладах. *Social Work and Education*. 2015. Vol. 2. № 1. С. 82–88.
600. Смалько Л. Індивідуалізоване навчання в системі підготовки майбутнього педагога у вищій школі США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2000. 179 с.
601. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 304 с.
602. Смірнова О.О. Структура художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*. 2008. № 3 (38). С. 98–103.
603. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2001. 928 с.
604. Созонов В.П. Воспитание на основе потребностей человека. *Педагогика*. 1993. № 2. С. 28–32.
605. Соколова І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія / ред. С.О. Сисоєва. Маріуполь – Донецьк : АРТ-ПРЕС, 2008. 400 с.

606. Соколова М.С. Художественная роспись по дереву: Технология художественных промыслов : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. 304 с.

607. Соломаха С.О. Інноваційна технологія розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів до естетичного виховання мистецьких дисциплін. *Проблеми освіти* : наук. зб. 2013. Вип. 74. Ч. 1. С. 177–182.

608. Сотська Г.І. Естетична культура майбутніх учителів образотворчого мистецтва у контексті інтегративного підходу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки.* 2012. Вип. 1. 36. С. 63–66.

609. Сотська Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 456 с.

610. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала. Москва: Педагогика, 1974. 192 с.

611. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін.; ред. В.І. Волович. Київ : Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.

612. Соціолого-педагогічний словник / ред. В.В. Радул. Київ : «ЕксОб», 2004. 304 с.

613. Соціолого-педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко, В. Радул, М. Дубінка та ін.; ред. В. Радул. Київ, 2004. 456 с.

614. Спірін О.М. Диференційований підхід у вивченні основ штучного інтелекту в курсі інформатики фізико-математичного факультету вищого педагогічного закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 223 с.

615. Стандарт вищої освіти. Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Ступінь «магістр». Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 726. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna->

rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti. (дата звернення: 18.08.2019).

616. Старцева Н.А. Применение электронных пособий на уроках математики. *Информационные технологии в образовании* : сб. научно-метод. материалов. Новосибирск : НГУ, 2003. С. 23–26.

617. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки. *Початкова школа*. 1998. № 6. С. 1–5.

618. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Левківський К.М., Сухарніков Ю.В. *Модернізація вищої освіти України і Болонський процес* : матеріали до першої лекції. Київ : МОНУ, 2004. 24 с.

619. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д. та ін. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / ред. В.Г. Кремень. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. 384 с.

620. Стечак Г.М. Педагогічна підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичному університеті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 282 с.

621. Стратегія модернізації України. Бачення незалежних експертів. *Дзеркало тижня*. 2009. № 48. URL: https://dt.ua/SOCIETY/strategiya_modernizatsiyi_ukrayini__bachennya_nezaleznhih_ekspertiv.html. (дата звернення: 18.08.2018).

622. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/education/higher>. (дата звернення: 11.04.2019).

623. Стрельніков В.Ю., Брітченко І.Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309с.

624. Стяглик Н.І. Нетрадиційні форми навчання та їх вплив на якість навчального процесу в школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 1994. 25 с.

625. Субетто А.И. Компетентностный подход: онтология, эпистомология, системные ограничения, классификация – и его место в системе ноосферного

императива в ХХІ веке. Москва : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов ; Уфа : Уфимский гос. авиац. техн. ун-т, 2007. 95 с.

626. Сунгатуллина Г.И. Развитие культуротворческих компетенций учащихся в условиях создания учебного музея : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 2006. 26 с.

627. Супрун М.В. Інноваційна діяльність викладача вищої школи : навч.-метод. матеріали для студ. магістратури. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 100 с.

628. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого : підручник для науковця. Київ : Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2006. 302 с.

629. Сухомлинский В. Рождение гражданина. Москва : Просвещение, 1979. 335 с.

630. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. Київ : Рад. Школа, 1984. 254 с.

631. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.

632. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Київ : Радянська школа, 1975. 235 с.

633. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : «Рад. школа», 1976. Т. 1. 654 с.

634. Сущенко Л.О. Психолого-педагогічний супровід розвитку креативної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53. С. 306–315.

635. Тавровский Ю.В. Загадки «японского духа». Москва : Сов. Россия, 1989. 128 с.

636. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста *Высшее образование сегодня*. 2004. № 3. С. 20–26.

637. Терентьева Н.О. Система вищої освіти (університетський сектор) у провідних країнах світу: Японія. *Вісник Черкаського університету. Серія*

«Педагогічні науки». Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2011. Вип. 209. Ч. 1. С. 25–29.

638. Тимошенко О.І. Наукове забезпечення освітніх інновацій. *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 21. С. 281–289.

639. Тимощук Г.В. Духовна культура вчителя як складова його професійної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 8. С. 91–94.

640. Ткачова Н.О. Аксіологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007. 44 с.

641. Тлумачний словник української мови. Близько 20000 слів та словосполучень / укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; ред. В.В. Дубічинський. Харків : Книжковий клуб «КСД», 2010. 608 с.

642. Тоффлер Е. Шок будущего / пер. с англ. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2001. 560 с.

643. Третьяченко В.В. Педагогічний професіоналізм викладача в формуванні його професійної свідомості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. Луганськ, 2009. № 1 (21). С. 6–10.

644. Троєльнікова Л.О. Художнє виховання в Японії та Китаї: національні традиції та сучасна специфіка. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Щоквартальний науковий журнал*. 2010. № 1. С. 82–86.

645. Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін. Психологія : підручник. 4-е вид. / ред. Ю.Л. Трофімов. Київ : Либідь, 2003. 560 с.

646. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04. Київ : Інститут ПППО, 1997. 54 с.

647. Трутнев А.Ю. Педагогические условия применения компьютерных технологий в процессе обучения студентов университета иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2001. 194 с.

648. Туник Е.Е. Опросник креативности Джонсона. *Школьный психолог*. 2000. № 47. С. 23–34.

649. Туржанська О.С. Складові моніторингу якості знань майбутніх фахівців у ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / гол. редкол. І.А. Зязюн та ін. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. Вип. 21. С. 532–537.

650. Туржанська О.С. Організаційно-педагогічні умови моніторингу якості підготовки майбутніх учителів математики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2012. 239 с.

651. Тутолмин А.В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08. Чебоксары : Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я. Яковлева, 2009. 20 с.

652. Тюнников Ю. С., Мазниченко М. А. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход. *Стандарты и мониторинг в образовании*. 2004. № 5. С. 8–18.

653. Український педагогічний словник / ред. С. Гончаренко Київ : «Либідь», 1997. 376 с.

654. Университеты. США. University of South Florida. URL: <http://www.studyart.ru/universities/University-of-South-Florida-74.htm>. (дата звернення: 11.11.2018).

655. Университет мистецтва і дизайна в Лодзі. URL: <http://ua.studyinpoland.kiev.ua/blog/2014/02/21/universitet-iskusstva-i-dizayna/>.(дата звернення: 11.11.2018).

656. Усова А. В. О критериях и уровнях сформированности познавательных умений у учащихся. *Советская педагогика*. 1980. № 12. С. 45–48.

657. Ушакова І. М. Теоретико-методологічні проблеми психології : курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 191 с.

658. Фёдоров О. В., Гребенюк И. И., Романчук В. П. Инновационная деятельность : учебник. Москва : ИНФРА-М, 2011. 514 с.

659. Федорцова О. Г. Професійна підготовка майбутніх інженерів на основі духовно-моральних цінностей. *Нові технології навчання*. Київ–Вінниця, 2011. № 69. Ч. II. С. 281–284.

660. Федь В.А. Методологічні підходи до аналізу категорій «культуротворчість» та «культуротворче буття». *Мультиверсум: філософський альманах* : збірник наукових праць / відп. ред. В.В. Лях. Київ, 2008. Вип. 67. С. 89–98.

661. Философский энциклопедический словарь / ред. А.А. Ивин. Москва : Наука, 2003. 564 с.

662. Філософський словник / ред. В.І. Шинкарук. Київ : Голов.ред. УРЕ, 1973. 599 с.

663. Філософський словник. 2-е вид., перероб. і доп. / ред. В.І. Шинкарук. Київ : Голов.ред. УРЕ, 1986. 800 с.

664. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.

665. Фурс М.В. Интерактивные формы обучения – средство повышения уровня профессиональной подготовки студентов. *Вестник высшей школы*. 2011. № 10. С. 29.

666. Фурса О.О. Професійна підготовка дизайнерів у контексті неперервної освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : збірник наукових праць / ред.В.Ф. Орлов. Київ : Вид. ТОВ «ТОНАР», 2014. Вип. 9. С. 31–46.

667. Харханова Г.С. Интерактивные методы обучения как средство формирования мотивации конфликта у школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Калининград, 1999. 142 с.

668. Харчевникова Е.Л. Воспитание информационной культуры как педагогическая проблема. Владимир, 1998. 256 с.

669. Хаяси Тикио. Японский национальный характер. Анализ обследований. *Зарубежная литература: РЖ. Сер. 9. Востоковедение и африканистика*. Москва, 1993. № 1. С. 85–87.

670. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Киев, 1986. 46 с.

671. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 272 с.

672. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : монографія. Київ : Магістр-S, 1998. 200 с.

673. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : пос. для учителя. Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. 383 с.

674. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині. *Вища школа*. 2005. № 6. С. 97–117.

675. Цехмістрова Г.С. Інноваційні технології в навчальному процесі підготовки кадрів для туризму. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003. Вип. 35. С. 54–64.

676. Чельшева Т.В. Непрерывное художественное образование как целостная образовательная система : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01, 13.00.08. Москва, 2003. 48 с.

677. Чемерилова И.А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Чебоксары, 1999. 22 с.

678. Черепанова С. Діалог з Вічністю мовою Серця (з досвіду особистісно-педагогічного становлення у культурі). *Культура і спільнота у становленні педагога* / ред. К.М. Кларк, Т.С. Кошманова. Львів : Видавничий Центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. С. 103–137.

679. Черепанова С.О. Родознавчий потенціал філософії освіти. Повноліття в Україні – ідея державності як соціальний виклик. *Future Human Image*. Київ, 2015. № 2 (5). С. 58–92.

680. Чернилевский Д.В., Морозов А.В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособ. Москва : МГТА, 2001. 301 с.

681. Чернілевський Д.В., Гамрецький І.С., Зарічанський О.А., Луцький І.М., Пшеничнюк О.В. Педагогіка вищої школи : підручник. Вінниця : АМСКП, Глобус-Прес, 2010. 408 с.

682. Чмиленко Ф.О., Жук Л.П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

683. Чурсіна В.І. Робота на пленері. Проблеми теорії і творчої практики. *Мистецтвознавчі та культурні аспекти дизайну*. Харків : ХДАДМ, 2011. Вип. 5. С. 149–152.

684. Шаповаленко С.Г. Школьное оборудование и кабинетная система. *Вопросы школоведения*. 1982. № 3. С. 183–222.

685. Шапран О.І. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 31–33.

686. Шахов В.І. Психолого-педагогічні основи активних методів навчання: наукове видання. *ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2006. Вип. 18. С. 76–82.

687. Шварцман З.О. Профессионально-педагогическая подготовка учителя в университете. Томск : Изд. Томск. ун-та, 1991. 128 с.

688. Швець О.А. Творчий розвиток фахівця з дизайну на засадах компетентнісного підходу у процесі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2012. 304 с.

689. Шевченко Л.С. Безперервність як основний принцип реформування сучасної системи освіти. *Соціально-економічні трансформації сучасного світу* : матеріали наук.-практ. конф. виклад., аспір. і студ. НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого» / ред. А.П. Гетьман. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 83–86.

690. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 44 с.

691. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918–1999) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Івано-Франківськ, 2001. 438 с.

692. Шенцова О.М. Проблема и способы визуализации в архитектурном проектировании. *Новые идеи нового века – 2014* : матер. Четырнадцатой Междунар. науч. конф. [The new Ideas of New Century – 2014 : The Fourteenth International Scientific Conference Proceedings] : в 3 т. / Тихоокеан. гос. ун-т. Хабаровск : Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2014. Т. 2. С. 441–446.

693. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України. *Вища школа*. 2007. Т. 5. С. 3–17.

694. Шинкарук В., Чаковський Х., Метешкін К. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України. *Вища школа*. 2008. № 9. С. 12–19.

695. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Вид-во «Діса плюс». 2014. 200 с.

696. Шишов С.Е., Кальней В.А. Школа: мониторинг качества образования. Москва : Педагогическое общество России, 2000. 320 с.

697. Шиянов Е.Н., Котова И.Б. Развитие личности в обучении : учеб. пособие для студ. пед. вузов. Москва : Академия, 2000. 288 с.

698. Шмелева Н.А. Эффективность нетрадиционных форм обучения в учреждениях среднего профессионального образования : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2000. 20 с.

699. Шорохов Е.В. Композиция. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1986. 207 с.

700. Штангрет А.М., Копилюк О.І. Статистика : навч. посіб. 2-е вид. Львів : УАД, 2005. 174 с.

701. Штыкова Л.А. Организация инновационной деятельности в общеобразовательном учреждении : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ижевск, 2001. 20 с.

702. Шумилин А.Т. Проблемы теории творчества : монография. Москва : Высшая школа, 1989. 143 с.

703. Шупта О.В. Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2005. 242 с.

704. Щедровицкий Г.П. Система педагогических исследований (методологический анализ). *Педагогика и логика*. Москва, 1992. С. 16–20.

705. Щедролосєва К.О. Особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів музики і художньої культури. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Київ : НПУ, 2005. Серія 16. Вип. 3 (13). С. 215–219.

706. Щербаковський М.Г. Методологія дослідження феномена судових експертиз. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. Сєверодонецьк, 2016. № 3 (75). С. 133–142.

707. Щолокова О. Мистецька освіта у контексті сучасних наукових досліджень. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. праць / редкол. І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна та ін. Київ ; Черкаси : вид. «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. С. 12–16.

708. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя : монографія. Київ, 1996. 173 с.

709. Щолокова О.П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. пр. Київ : НПУ, 2007. Вип. 4 (9) : Гуманістичні орієнтири мистецької освіти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 квітня 2007 р.). С. 11–14.

710. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. / под ред. С.Я. Батишева. Москва : АПО, 1999. Т. 3: Р–Я. 487 с.

711. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: Методологические проблемы современной науки. Москва : Наука, 1978. 391 с.

712. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Москва : Эдиториал УРСС, 1997. 444 с.

713. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Москва, 1996. 226 с.

714. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования. Москва : Сентябрь, 2000. 176 с.

715. Якимова Д. Политика Японии в области образования и воспитания в колониальной Корее (1910-1945 гг.). *Проблемы Дальнего Востока*. 2013. № 6. С. 131–137.

716. Яковенко Т.В. Застосування інтерактивних методів навчання в процесі методичної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць / ред. І.Ф. Прокопенко, В.І. Лозова. Харків, 2006. Вип. 29. С. 151–156.

717. Яковлева Н.О. Педагогическое проектирование инновационных образовательных систем. Челябинск : Изд-во Челябинского гуманитарного института, 2008. 279 с.

718. Яппаров Ш.Ш. «Новые аристократы» Японии: социальное происхождение и профессии (1884-1947). *Вестник МГУ. Сер. 13. Востоковедение*. 2012. № 3. С. 82–88.

719. Ярмаченко Д. Педагогіка : підручник для студ. пед. ін-тів та ун-тів. Київ : Вища школа, 1986. 544 с.

720. Ярмаченко М. Педагогічний словник. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.

721. Anweiler O., Fuchs H.-J., Dorner M., Petermann E. Bildungspolitik in Deutschland 1945-1990: Ein historisch vergleichender Quellenband. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1992. 574 s.

722. Bajtoš J., Orosová R. Mikrovyučovanie v pregraduálnej príprave učiteľov. Košice : UPJŠ, 2011. 86 s.

723. Bauer K.-O., Kopka A., Brindt S. Pädagogische Professionalität und Lehrerarbeit. Weinheim und München, 2006. 134 s.

724. Bednarski S. Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego. Krakow ; Wrocław, 1933. 227 s.

725. Bellenberg, G. Ethos der Inklusion: Buchbesprechung. *Recht und Bildung*. 2018. 15 (1). 23–24.

726. Benner H. Arbeiten zur Ordnung der Berufsausbildung vom DATSCH bis zum BIBB. *Berufsausbildung und Industrie: zur Herausbildung industrietypischer Lehrlingsausbildung. Kongressbericht*. Berlin ; Bonn, 1987. S. 269–293.

727. Bera R. Lifelong the necessity of today. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 2. С.18–25.

728. Bormann Inka, de Haan Gerhard. Kompetenzen der Bildung für nachhaltige Entwicklung. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008. 276 s.

729. Bosse D. Kompetenzorientiert ausgerichtete Praxisphasen in der Lehrerbildung. *Erziehungswissenschaft*. 2011. № 43. P. 92–98.

730. Botkin, J. W., Elmadjra, M. and Malitza, M.. *No Limits tj Learning. A Report to the Club of Rome*. Oxford, 1979. P. 25–30.

731. Büscher Ch. Schulpraktikum – ein Beitrag zur Professionalisierung in der Lehrerausbildung? Eine Untersuchung am Beispiel des vierwöchigen Pflichtpraktikums in der Gymnasiallehrausbildung in Baden-Württemberg. Heidelberg : Univ. Diss, 2004. 287 s.

732. Clark N. Education in Japan. *World Education News and Reviews*. 2005. URL: <http://wenr.wes.org/2005/05/wenr-mayjune-2005-education-in-japan>. (дата звернення: 23.09.2018).

733. Cortina K. S., Baumert J., Leschinsky A., Mayer K., Trommer L. u.a. Das Bildungswesen in der BRD. Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005. 912 s.

734. Council of the European Union. Education & training 2010. The success of the Lisbon strategy hinges on urgent reforms. Joint interim report of the council and the commission on the implementation of the detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe. Brussels, 2004. 42 p. URL: [http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST %206905 %202004%20INIT](http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206905%202004%20INIT). (дата звернення: 21.09.2018).

735. Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported. URL: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>. (дата звернення: 13.09.2018).

736. Definition and Selection of Competences. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper. An overarching frame of reference for a coherent assessment and research program on key competencies. OECD. Neuchatel, Switzerland: wiss Federal Statistical Office, 2002. 27 p. URL: [http://www.voced.edu.au/content/ngv %3A9408](http://www.voced.edu.au/content/ngv%3A9408). (дата звернення: 15.09.2018).

737. Denek K. Teoretyczne i aplikacyjne aspekty jakosci kształcenia akademickiego. *Neodidagmata*. Poznan, 2011-2012. N 33/34. S. 49–64.

738. Dudek K., Glässner B., Krause I., Neuhaus P.A., Rathjen J. Statistische Daten zur Einführung von Bachelor- und Masterstudiengängen: Sommersemester 2008. Bonn : Hochschulrektorenkonferenz, 2008. 73 s.

739. Endo M. A video class that does not show video (ビデオを見せないビデオの授業). *Recent developments in language education: In honor of Professor Seiich Makino's 70th birthday* (言語教育の新展開—牧野成一教授古希記念論集) / Eds. O. Kamada, M. Tsutsui, Y. Hatasa, F. Nazikian & M. Oka. Hitsuji Publisher, 2005. P. 201–221.

740. EUR-Lex. Access to European Union Law. Modernisierung der Universitäten. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=URISERV %3Ac11089](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=URISERV%3Ac11089). (дата звернення: 16.07.2018).

741. Fölsch T. Kompetenzentwicklung und Demografie: Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Wirtschafts- und Sozialwissenschaften. Kassel university press GmbH, 2010. 146 p.

742. Foothill+ DeAnza. eBrochure. URL: <http://fhda.mkctracker.com/app/standard/index.php>. (дата звернення: 12.11.2018).

743. Fredriksson U. European teacher education policy: recommendations and indicators. *Co-operative Partnerships in Teacher Education* : Proceedings of the 31st Annual ATEE Conference (21–25 October 2006, Portorož, Slovenia). Ljubljana : National School for Leadership in Education, 2006. P. 715–723.

744. Götte H. Einstellungsverfahren in den pädagogischen Vorbereitungsdienst. «Fakten statt Gerüchte» zum Arbeitsmarkt für Lehrerinnen und Lehrer. Bewerbung und Zugang zum Vorbereitungsdienst für Lehrerinnen und Lehrer. Hessen: Hessische

Lehrkräfteakademie. 2018. URL: <https://www.uni-giessen.de/studium/dateien/lehramt/bewerbvorbereitungdienst>. (дата звернення: 18.11.2018).

745. Grabowska Barbara. Szkolnictwo wyższe w Polsce w świecie mobilności i zróżnicowania kulturowego. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія* : монографія / ред. В Кремень, Т Левовицький, В Огнев'юк, С. Сисоєва. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.

746. Grimmit M. What can I do in R.E.? Essex : Mayhew-McCrimmon, 1973. 251 p.

747. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, Ausfertigungsdatum: 23.05.1949, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 23. Dezember 2014 (BGBl. I S. 2438) geändert worden ist. 2014. Art 23. (6). S. 8. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>. (дата звернення: 11.12.2018).

748. Grundy Sh., Robinson J. Teacher professional development: themes and trends in the recent Australian experience. *International handbook on the continuing professional development of teachers* / Eds. C. Day, J. Sachs. Berkshire, England : Open University Press, 2009. P. 146–166.

749. Guidelines for applicants in 2017. Undergraduate International Course Program of Civil Engineering. Undergraduate School of Global Engineering Faculty of Engineering. Kyoto University, 2017. 20 p. URL: https://www.s-ge.t.kyoto.ac.jp/int/en/admission/application/guidelines/guidelines_for_applicants. (дата звернення: 25.08.2018).

750. Guidelines for the 2017 Examination for Japanese University Admission for International Students (EJU). Tokyo : Japan Student Services Organization (JASSO), 2017. 2 p. URL: http://www.jasso.go.jp/en/eju/about/__icsFiles/afieldfile/2016/11/12/guide_h29_e2.pdf. (дата звернення: 11.08.2018).

751. Guilford J.P. Traits of Creativity. *Creativity: Selected Readings* / ed. P.E. Vernon. Middlesex, England : Penguin Books, 1970. P. 167–188.

752. Hajime K., Yasuyuki I. The Historical Trend of Teacher Identity in Japan: Focusing on Educational Reforms and the Occupational Culture of Teachers. *Hitotsubashi Journal of Social Studies*. 2007. № 39. P. 19–42.

753. Helsper W., Kolbe F.-U. Bachelor/Master in der Lehrerbildung – Potential für Innovation oder ihre Verhinderung? *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*. 2002. № 3. S. 384–401.

754. Jagodzińska K. Szkolnictwo artystyczne i sytuacja artyści w Polsce. *Kultura a rozwój*. Warszawa : Narodowe Centrum Kultury, 2013. S. 161–174. URL: https://bon.edu.pl/media/book/pdf/Szkolnictwo_artystyczne_i_sytuacja-KJ.pdf. (дата звернення: 13.09.2018).

755. Kaneko Motohisa. Higher education and employment: the changing relationship. Recent developments in continuing professional education. Country study: Japan. *OCDE/GD*. Paris : Organisation for economic cooperation and development, 1992. (92) 13. 59 p.

756. Kennedy C. An ESP Approach to EFL/ESL Teacher Training. *ESP Journal*. 1983. Vol. 2. P. 73–85.

757. Kobe Design University. About KDU. URL: <http://english.kobe-du.ac.jp/about/>. (дата звернення: 11.09.2018).

758. Kolisnyk-Humeniuk Yu.I., Humeniuk V.V. Formation of professional and ethical culture using innovative methods of education. *Інновації в соціально-гуманитарних науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ ім. Ф. Скорины, 2018. С. 268–276.

759. Kolisnyk-Humenyuk Y. Formation of spiritual values in future professionals of national art crafts. *British Journal of Science, Education and Culture*. London : London University Press, 2014. No. 1. (5). Vol. V. P. 457–462.

760. Kolisnyk-Humenyuk Yu. The training of future teachers of professional and art subjects to innovative pedagogical activity. *Стратегія якості в промисленості і освіті* : матеріал. XIII Міжнарод. конф. (Варна, 5–8 юн. 2017 г.) / Тех. университет г. Варна (Болгарія). Варна ; Дніпр, 2017. С. 309–315.

761. Kolisnyk-Humenyuk Yu. Theoretical and methodological fundamentals of modernization of professional teacher education in Ukraine. *Pedagogika. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, 2017. T. XXVI. Nr. 2. S. 23–37.

762. Kolisnyk-Humenyuk Yu., Humenyuk V. Ukraine's perspectives in the world market of higher education. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Кельце, 2017. Вип. 1. С. 174–180.

763. Kwiatkowska H. Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli. Warszawa : PWN, 1988. 358 s.

764. Kwiatkowski S.M. Pedagogika pracy. *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej* / red.B. Sliwerski. Gdansk : Gdanskie Wydawnictwo Psychologiczne – Naukowe, 2006. T. 3. 390 s.

765. Kyoto City University of Arts. URL: <http://www.kcua.ac.jp/en/profile/>.

766. Little D., Devitt S., Singleton D. Authentic texts in foreign language teaching: theory and practice. Dublin : Authentik, 1998. 384 p.

767. Multrus F., Bargel T., Leitow B. Das Studium der Geisteswissenschaften. Eine Fachmonographie aus studentischer Sicht. Bonn : Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft, 2001. 83 s.

768. Munch J. Das Berufsbildungssystem in der Bundesrepublik Deutschland. Berlin : CEDEFOP, 1992. 127 s.

769. Muszyński H. *Wstęp do metodologii pedagogiki*. Warszawa : PWN, 1971. 349 s.

770. Nakatome T. *Konaikenshu o tsukuru: Nihon no konaikenshu keiei sogoteki kenkyu* [Developing konaikenshu: A comprehensive study of the management of Japanese konaikenshu]. Tokyo : Eidell Kenkyusho, 1984.

771. Nohara D. The Training Year: Teacher Induction in Japan. *From Students of Teaching to Teachers of Students. Teacher Induction Around the Pacific Rim* / Eds. J. Moskowitz, M. Stephens. Washington DC : Department of Education, 1997. P. 95–130.

772. O zmianie ustawy: Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw : Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 84. Poz. 455. S. 5110–5168. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20110840455&type=3>. (дата звернення: 15.09.2018).

773. O'Donnell A., Reeve J., Smith J.F. *Educational Psychology: Reflection for Action*. Hoboken, NJ : John Wiley and Sons Inc., 2007. 590 p.

774. Okon W. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie «Zak», 2007. 490 s.

775. Open Scout. eContentplus. D2.1. Analysis Report on Competence Services. 2010. 54 p. URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.874.4113&rep=rep1&type=pdf>. (дата звернення: 19.05.2018).

776. Orosová R. Pregradual preparation of students in realation to psycho-didactic competencies. *Modern achievements of science and education*. Khmelnytskyi, 2009. P. 139–141.

777. Ortenburger A. Professionalisierung und Lehrerausbildung. Zur Bedeutung professionsbezogener Einstellungsmuster für Studienwahl und Studienverläufe von Lehramtsstudierenden. Eine explorative Längsschnittstudie. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2010. 265 s.

778. Owen Cole W. Religion in the Multi Faith School. *Learning for living*. 1972. V. 12. No 2. p. 49.

779. Padilla, M., Rile J. Guiding the New Teacher: Induction of First-Year Teachers in Japan. *Comprehensive Teacher Induction: System for Early Career Learning* / Eds. E.D. Britton, L. Paine, S. Raizen. Netherlands : Kluwer Academic Publishers, 2003. P. 261–295.

780. Pawłowski K. Raport o stanie kultury w obszarze szkolnictwa artystycznego. Warszawa : Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2009. 72 s.

781. Pedagogical Constitution of Europe. Association of Rectors of pedagogical universities in Europe. URL: <https://arpue.npu.edu.ua/en/home/70-news/131-pedagogical-constitution-of-europe-2>. (дата звернення: 25.03.2018).

782. Phillippe K.A., Sullivan L.C. National Profile of Community Colleges: Trends & Statistics. 4th edition. Wash. : Community College Press, 2005. 190 p.

783. Pietsch S. Begleiten und begleitet werden. Praxisnahe Fallarbeit – ein Beitrag zur Professionalisierung in der universitären Lehrerbildung. Kassel : Kassel University Press, 2010. 294 s.

784. Piramowicz G. Powinnosci nauczyciela oraz wybor mow i listow. Wroclaw; Krakow : Ossolineum, Wydawnictwo PAN, 1958. 198 s.

785. Podnoszenie jakości nauczania i uczenia się w szkołach wyższych w Europie. Grupa wysokiego szczebla do spraw modernizacji szkolnictwa wyższego Sprawozdanie dla Komisji Europejskiej. Warszawa : Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2013. 80 s.

786. Post E.-M. Der Einsatz von handlungs-, erfahrungs- und erlebnisorientierten Methoden in der Lehrerinnen- und Lehrerfortbildung von pädagogischen Führungskräften zur Initiierung von Lernen. Studien zur Verknüpfung von Erfahrung, Reflexion und Transfer. Leipzig : Univ. Diss., 2010. 791 s.

787. Prawo o szkolnictwie wyższym : Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. *Dziennik Ustaw*. 2005. № 164. Poz. 1365. S. 9965–10029. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20051641365>. (дата звернення: 15.09.2018).

788. Rao C. The Reform and Development of Teacher Education in China and Japan in an Era of Social Change: Trends and Issues. *Transforming Teachers' Work Globally: In Search of a Better Way for Schools and Their Communities* / Eds. E. Kimonen, R. Nevalainen. Rotterdam : Sense Publishers, 2013. P. 261–298.

789. Realising the European Higher Education Area. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. 2003. 9 p. URL: https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_2003_Berlin-Communique.pdf. (дата звернення: 5.09.2019).

790. Reichert S., Tauch C. *Trends in Learning Structures in European Higher Education III*. European University Association, 2003. P. 36–60.

791. Scuster J.H. Higher education in the United States: Historical excursions. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*. 2001. Vol. 3. No. 2. 16 p. URL: <http://redie.uabc.mx/redie/article/download/45/85>. (дата звернення: 15.08.2019).

792. Shigemi Yahata. In-House Training and OJT. *Human Resources Management*. 1994. Vol. 33. No. 05. URL: <http://www.jil.go.jp/jil/bulletin/year/1994/vol33-05/06.htm>.

793. Shimahara N.K. The Japanese Model of Professional Development: Teaching as Craft. *Teaching and Teacher Education*. Great Britain, 1998. Vol. 14. № 5. P. 451–462.

794. Spector M.J.; de la Teja I. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. New-York, 1996. 123 p.

795. Stover M. Studium in Deutschland. Bonn : Kollen Druck und Verlag, 1995. 367 s.

796. Szybiak L. Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Ksiestwie Litewskim. Wroclaw : Polska Akademia Nauk, Pracownia Dziejow Oswiaty, 1973. 599 s.

797. Tadahiko Inagaki. The Contemporary Status of the Teaching Profession in Japan: Its Roles, Responsibilities, and Autonomy. *Peabody Journal of Education*. 1993. Vol. 68. No. 4, Japanese Teacher Education. Part 2. P. 88–99. URL: <https://www.jstor.org/stable/1492622?seq=1>. (дата звернення: 14.08.2018).

798. Taira Koji, Levine Solomon B. Educational and labour force skills in postwar Japan. Final report. Office of educational research and improvement. Washington, DC, 1986. 67 p.

799. Takashi Kawakita. Japanese In-House Job Training and Development. *Human Resources Management*. 1996. Vol. 35. No. 04. URL: <http://www.jil.go.jp/jil/bulletin/year/1996/vol35-04/06.htm>.

800. Times Higher Education World University Rankings. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2017/world-ranking>. (дата звернення: 12.07.2018).

801. Tokyo University of Arts. URL: <http://www.geidai.ac.jp/english/about/a-brief-history-of-the-university>. (дата звернення: 13.07.2018).

802. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing. *The nature of creativity* / Eds. R. Sternberg, T. Tardif. 1988. P. 43–75.

803. Turek I. Didaktika. Bratislava: Iura Edition, 2010. 598 s.

804. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Historia. URL: <http://www.umcs.pl/pl/historia,333.htm#page-1>. (дата звернення: 19.08.2018).

805. Winter M. Ausbildung zum Lehrberuf. Zur Diskussion über bestehende und neue Konzepte der Lehrerausbildung für Gymnasium bzw. Sekundarstufe II (HoF-Arbeitsberichte 3'04). Wittenberg : HoF Wittenberg, Institut für Hochschulforschung an der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 2004. 60 s.

806. Xochellis P. Schools and teachers in front of contemporary demands and challenges. *Macednon*. 1997. N. 4. P. 3–19.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Особливості навчання мистецтву в провідних ЗВО США

Серед різноманіття коледжів США особливою популярністю користується коледж *Foothill* акредитований Західною Асоціацією шкіл і коледжів. *Foothill* – це ідеальне місце для підготовки за обраним арт-напрямком. За два роки навчання можна отримати всі необхідні навички, щоб почати працювати в сфері мистецтва. При бажанні, після *Foothill* можна продовжити навчання на бакалавраті, поступивши відразу на третій курс одного з американських вузів. Особливою популярністю програми коледжу користуються у іноземних студентів, оскільки паралельно з профільними дисциплінами тут є можливість підвищити рівень академічної англійської та адаптуватися до нової системи освіти. Коледж *Foothill* складається з декількох факультетів, один з яких – факультет образотворчих мистецтв і комунікацій. Програми на базі цього факультету відмінно підходять студентам, які бажають розвиватися в сфері візуальних мистецтв. За два роки студенти досконало опановують художні навички із дисциплін, що вивчають малюнок, кераміку, живопис, ілюстрації, промисловий дизайн, фотографію та інші предмети. Набір дисциплін і спеціалізацію студент вибирає виходячи з власних інтересів і цілей. У кінці другого навчального року в кожного студента вже є напрацьоване портфоліо, з яким можна поступати в художні академії і на відділення мистецтв провідних ЗВО США та інших країн [742].

Sotheby's Institute of Art, заснований власниками однойменного аукціонного будинку, готує професіоналів для світу мистецтва з 1969 року. Маючи в своєму розпорядженні кампуси в провідних культурних столицях світу – Лондоні, Нью-Йорку, Лос-Анджелесі та Гонконгу, – Інститут Сотбіс пропонує освітні програми, які поєднують в собі історію мистецтв і експертну оцінку ринку, і дає знання та навички, необхідні професіоналові на сучасному ринку світового мистецтва. Мистецтво в Сотбіс вивчається з культурної, соціальної і економічної точок зору. Інтенсивний навчальний план дає студентам унікальну

можливість відвідувати музеї, галереї, аукціонні будинки, приватні колекції та встановлювати корисні зв'язки по всьому світу. Програми навчання в магістратурі вивчають: арт-бізнес, витончені і декоративно-прикладні мистецтва Північної Америки, сучасне мистецтво.

На літніх курсах вивчають: введення в кураторство, мистецтво (від імпресіонізму до наших днів), розуміння світового ринку мистецтва, сучасне мистецтво в Нью-Йорку: придбання та зберігання предметів мистецтва, мистецтво моди, історія мистецтва в дії, сучасне мистецтво, основи галерейного справи, вступ до мистецтва та фінансів.

University of South Florida (USF) відзначений Фондом Карнегі за досягнення в галузі викладання та входить до рейтингу 50 кращих ЗВО США. В університеті навчається близько 47 000 студентів.

Серед найпопулярніших програм з бакалаврату та магістратури USF – програми з мистецтва, які зачіпають майбутнє індустрії і сучасне мистецтво. Університет щорічно випускає фахівців, котрі стають успішними художниками й архітекторами. Заклад складається з чотирьох шкіл: школа архітектури та комунікативного дизайну, школа мистецтва та історії мистецтва, школа музики, школа театру і танцю. Крім того, на базі коледжу працює Інститут досліджень у мистецтві, який складається з відділень «Сучасне музейне мистецтво», «Публічне мистецтво» та проекту «Трагічні студії» – простору де студенти експериментують з матеріалом і формами, користуються свободою творчості, працюють під керівництвом провідних художників і викладачів університету. 14 програм магістратури університету входять до сотні кращих у країні (US News and World Report 2010) [653].

Marshall University належить до кращих і займає 16 місце в рейтингу U.S. News & World Report 2013. Тут навчається близько 14 000 студентів на програмах бакалаврату, магістратури й аспірантури. Marshall University відрізняється особливою увагою до своїх студентів – на кампусах працює 230 різних студентських організацій, у тому числі Консультаційний центр і Центр кар'єри.

Університет бере участь у програмах обміну з двома сотнями коледжів та університетів США і Канади.

Marshall University складається з тринадцяти коледжів і шкіл. Серед них – Коледж мистецтв і медіа, заснований 2013 р. У його межах існує декілька напрямів: школа мистецтва і дизайну, школа журналістики і масових комунікацій, школа музики і театру, кожне зі своїми програмами і дисциплінами. Під час навчання студенти зустрічаються з запрошеними акторами і художниками, беруть участь в щорічному кінофестивалі і різних виставках в галереях Birke Art Gallery і Gallery 842, працюють у місцевій газеті «The Parthenon» і на студентському радіо. Арт-школа Marshall University – це 243,84 кв. м. інфраструктури для роботи з керамікою і скульптурою. Програма з графічного дизайну - найкраща в штаті Західна Вірджинія. Випускники School of Art & Design працюють арт-байерами, арт-критиками, художниками, галеристами, музейними кураторами, фотографами і сценографами.

У Центрі підготовчих програм для іноземних студентів в межах програми Undergraduate Pathway студенти проходять курси з візуальних мистецтв, дизайну, малювання, 3D – дизайну, цифрових медіа. Успішне проходження такої програми гарантує вступлення на бакалаврат із візуальних мистецтв у Marshall University School of Art & Design.

На сьогоднішній день *Academy of Art University* - це найбільша приватна школа мистецтва і дизайну в Сполучених Штатах. Тут навчається близько 12 000 студентів. Академія залучає професійних арт-практиків і з їх допомогою виховує нове покоління художників і дизайнерів. Найпопулярніші спеціальності: анімація, графіка і спец ефекти, мода, кіно та дизайн інтер'єру.

Academy of Art University (Сан-Франциско), заснована в 1929 р. відомим художником і креативним редактором журналу «Sunset Magazine» Р. Стівенсом. Викладачі університету – професійні художники та дизайнери. Бакалаврат пропонує відділи: акторська майстерність, анімація і візуальні ефекти, архітектура, веб дизайн, графічний дизайн, дизайн інтер'єру та архітектура, дизайн одягу, образотворче мистецтво, ілюстрація, історія мистецтв та інші,

тривалість навчання – 4 роки. Магістратура передбачає навчання впродовж 2 років.

Art Institute of Chicago – всесвітньо відомий коледж, пов'язаний з одним із найбагатших музеїв Сполучених Штатів, де знаходяться близько 260 000 мистецьких робіт від античності до сучасності.

Освіта коледжу різноманітна. Заклад поєднує навчання в студіях традиційними способами, тобто моделювання або робота на ткацьких верстатах. Водночас студенти можуть користуватися оновленим устаткуванням, наприклад, комп'ютерним. Навчальний персонал складають фахівці, знайомі з багатопрофільною навчальною програмою інституту, що є справжніми майстрами своєї справи. Дисциплінарна система інституту також дуже організована, студенти мотивовані та налаштовані вивчати не лише профільні дисципліни, а й брати участь у різних майстер класах і авторських курсах.

ДОДАТОК Б

Особливості навчання мистецтву в Німеччині

Раз на рік у мистецьких школах, академіях і майстернях, проходить тиждень відкритих дверей. Особливо великим інтересом користуються такі тижні у мистецьких школах Гамбурга, Берліна, Мюнхена, Лейпцига та Франкфурта-на-Майні, де розташована найменша мистецька школа в Німеччині – *Frankfurter Städelschule*. Ті, кому випадає можливість навчатися тут, мають ідеальні умови для освоєння мистецьких азів: десять митців, що самі вже мають міжнародне визнання, діляться своїми здібностями зі 170 студентами. Серед мистецтвознавців вважається найвизначнішою у своїй галузі Вища школа графіки та друкарства Hochschule für Grafik und Buchkunst. У 2005-2009 р.р. тут викладав відомий німецький художник Нео Раух [429].

У Дюссельдорфі знаходиться одна з 23 мистецьких вищих шкіл у Німеччині. Близько 700 кандидатів щорічно подають документи на навчання в *Дюссельдорфській академії мистецтв*, найбільш поважний заклад для тих, хто займається образотворчим мистецтвом. З усіх кандидатів приймаються близько 100 студентів. Перший бар'єр, який мають подолати ті, хто прагне навчатися в цій академії, це вступний іспит. До креативності абітурієнтів висуваються високі вимоги. У доробку молодих митців має бути 20-25 оригіналів їхніх робіт. Певної техніки чи тематики, не вимагають, але на основі цих робіт екзаменаційна комісія й вирішує, наскільки талановитий вступник.

Дюссельдорфська академія мистецтв пропонує студентам факультети: кіно, відео архітектуру, скульптуру, образотворче мистецтво, живопис та фотографію. Досвідчені викладачі надихають студентів виконувати надскладні завдання. Курс живопису вивчається дуже детально, студенти теоретично та практично заглиблюються у спектр понять живопису під керівництвом талановитих художників. В Галереї Академії постійно проводяться виставки студентів і відомих художників. Дюссельдорфська академія мистецтв кращим студентам присуджує стипендії. Студенти які прагнуть поєднати своє життя з художньо-педагогічною діяльністю поступають в аспірантуру.

ДОДАТОК В

Особливості художньої освіти в Японії

Кіотський міський університет мистецтв (京都市立芸術大学), є муніципальним університетом загального і музичного мистецтва. Заснований у 1880 р., він є найстарішим університетом мистецтва в Японії. (Токійський національний університет образотворчих мистецтв і музики був створений в 1885 р.) Серед його викладачів і випускників 16 нагороджено орденом культури, 24 – члени Японської академії мистецтв. У структурі університету діє факультет образотворчого мистецтва, факультет музики та науково-дослідний центр японської традиційної музики. Кафедра образотворчого мистецтва розділена на відділи Нігонга (Nihonga), живопису, скульптури, гравюри, концептуального та медіапланування; кафедру дизайну з відділами візуального дизайну, ландшафтного дизайну та відділу дизайну продукції; кафедру ремесел (відділи кераміки, лакування Urushi, фарбування та ткацтва) та кафедри загальної науки мистецтва [765]. Токійський університет мистецтв створений у 1949 р. в результаті злиття Школи образотворчого мистецтва та Школи музики, які були засновані у 1887 році. З моменту заснування університет його навчальні програми зазнавали безперервного розвитку. У 2004 році після corporationization національних університетів, університет став Національним університетом корпорації Токуо Geijutsu Daigaku. У 2005 р. університет заснував Вищу школу кіно і нових медіа в м. Йокогама [801].

Професійно-художню освіту в Японії можна здобути також в коледжі мистецтв м. Канадзава (金沢美術工芸大学), який було засновано муніципальною владою в 1946 р. Нині на щорічній основі в школі навчається 145 магістрантів, 32 на магістерській програмі та сім у докторській програмі.

Коледжі вільних мистецтв міста Кобе (神戸文化短期大学) був заснований в 1967 р. У 1970 р. в коледжі був відкритий відділ дизайну і гуманітарних наук. У 1990 році він був перейменований в інститут вільних мистецтв м. Кобе. У 2008 р. коледж був з'єднаний в університет моди і дизайну м. Кобе (神戸ファッション造形大学短期大学部). Випускники цього університету можуть працювати на викладацькій посаді в різних галузях, у тому числі у школах і ЗВО художнього профілю [757].

ДОДАТОК Д

Навчальні плани підготовки фахівців художнього профілю

5	Пленерно-живописна практика	2	90	3	36		36	54		X						
6	Технологічна практика	4	90	3	36		36	54			X					
7	Проектно-конструкторська практика	6	90	3	36		36	54				X				
8	Педагогічна практика	8	90	3	30		30	60							X	
3.2. Вибіркова частина																
9	Композиція в матеріалі		3-8	36	368	48	320	712			4	4	4	4	4	6
10	Дисципліна іншої спеціалізації 1	4	90	3	32			58					2			
11	Дисципліна іншої спеціалізації 2	5	90	3	30			60						2		
12	Дисципліна іншої спеціалізації 3	6	90	3	32			58							2	
13	Дисципліна іншої спеціалізації 4	7	90	3	30			60								2
Разом по циклу		8	22	3450	115	1492	284	898								1958
ЗАГАЛОМ:		6	16	37	7200	240	3678	645	2693		3522	30	30	30	30	30

Кількість екзаменів	6
Кількість заліків	16
Кількість переглядів	37

І.	Фізичне виховання (секційні заняття)		2,4,6,7	120	4	216	14	202		0	2	2	2	2	2	2	2
----	--------------------------------------	--	---------	-----	---	-----	----	-----	--	---	---	---	---	---	---	---	---

Завідувач кафедри монументального живопису професор Л. М. Медвідь

Декан факультету ОМіР професор І. П. Шумський

Назва дисципліни	Семестр. контроль		Перегляди	Зарядний обсяг				Години				Кількість				
	Екзамени	Заліки		ECTS	Всього	Аудиторні			Самостійні	V		VI				
			Лекції			Лабораторні	Практичні	1		2	3					
	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	15	16	10	15	16	
2																
1. Цикл гуманітарної підготовки																
1.1. Вибіркова частина																
Дисципліна гуманітарної підготовки (каталог)		2		90	3	32	8			24	58					2
Разом за циклом	0	1	0	90	3	32	8	0	24	58	0	2	0			
2. Цикл природничо-наукової підготовки																
2.1. Нормативна частина																
Рисунок			1-3	450	15	107	36			71	343	3	2	3		
Живопис			1-3	450	15	107	36			71	343	3	2	3		
Історія сучасної кераміки		3		90	3	20	8			12	70			2		
Метод. підготовки магіст. роботи	2			90	3	32	30			2	58			2		
Разом за циклом	1	1	6	1080	36	266	110			156	814	6	6	8		
3. Цикл професійної та практичної підготовки																
3.1. Нормативна частина																
Проектування художньої кераміки			1	360	12	90					270	6				
Дипломне проектування			3	210	7	100	0			100	110			10		
Скульптура			1-2	150	5	62	36			26	88	2	2			
Методика викладання спецдисциплін	1			90	3	30	30			0	60	2				
Переддипломна практика		2 диф.		90	3	30	6			24	60			X		
Педагогічна практика		3 диф.		90	3	30	6			24	60			X		
3.2. Вибіркова частина																
Проектування унікальної кераміки виставкового характеру			2	360	12	96	72			24	264			6		

Проектування ужиткової кераміки																								
Проектування архітектурної кераміки																								
Дисципліна іншої спеціалізації	1		90	3	30							60	2											
Дисципліна іншої спеціалізації	2		90	3	32							58		2										
Разом по циклу:	1	4	1530	51	500	150	0	198	1030	12	10	10	10											
ВСЬОГО:													2	6	11	2700	90	798	268	0	378	1902	18	18

Кількість екзаменів	2
Кількість залків	6
Кількість перегледів	11

Зав. кафедри ХК

О.М.Голубець

Декан факультету ДПМ

Г.Д. Кусько

Д.3. Навчальний план підготовки бакалаврів зі спеціальності 023 образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, (Київський університет імені Бориса Грінченка)

"Затверджено"

Рішенням Вченої ради

Київського університету імені Бориса Грінченка

від 27.04.2017 р. протокол № 4

Олена Вченої ради, ректор

В.О. Огнев'юк

Освітній рівень: перший (бакалаврський)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Професійна кваліфікація: 3471 - художник-виконавець* (за спеціалізацією),

2320 - вчитель образотворчого мистецтва

Термін навчання: 3 роки 10 місяців

На базі: повної загальної середньої освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою

галузь знань

спеціальність

освітня програма

вибіркова спеціалізація:

02 Культура і мистецтво

023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

023.00.01 Образотворче мистецтво

1) станковий живопис

2) станкова графіка

3471 - художник-живописець

3471 - художник-графік

Денна форма навчання

I. Графік навчального процесу

Курс	І. Графік навчального процесу												ІІ. Зведені дані по використанню часу (тижнів)											
	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Теоретичне навчання	Екзаменаційна сесія	Підсумкові атестації	Навчальна практика	Виробнича практика	Виконання кваліф. робіт	Всього					
I																				12	52			
II																				12	52			
III																				12	52			
IV																				7	2	3	43	
Разом													122	13	2	10	11	2	39	199				

Примітка: Теоретичне навчання

Екзаменаційні сесії

Навчальні практики (плінер)

Виробничі практики

Атестація: захист бакалаврської роботи

Атестація: комплексний іспит

Канікули

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
4.2.2 Вибір з каталогу курсів (студент обирає дисципліни на відповідну кількість кредитів)																						
ВД.01.01	***		3,4,5,6		600	20	280	140	40	100		40		600			6	6	4	4		
Разом за вибірковою частиною		1	13	1	1800	60	838	240	458	140	0	126	60	1096	0	0	12	15	7	10	6	10
Разом за навчальним планом		21	37	4	7200	240	3362	596	2442	324	0	272	885	3001	30	30	30	30	30	30	30	30

Зведена таблиця

	Разом	1 сем	2 сем	3 сем	4 сем	5 сем	6 сем	7 сем	8 сем
Розподіл за семестрами									
Кількість кредитів ECTS	240	30	30	30	30	30	30	30	30
Кількість аудиторних годин на тиждень	27	26	26	25	29	30	30	28	28
Кількість екзаменів	21	3	4	1	3	3	3	2	2
Кількість залів	37	3	4	6	5	4	4	5	6
Кількість курсових робіт	4			1		1		1	1
Навчальні практики (обов'язкова/додаткова), тижнів	13/0	2/0	4/0	2/0		2/0		3/0	
Виробничі практики (обов'язкова/додаткова), тижнів	8/0						4/0	4/0	
Написання випускної кваліфікаційної роботи, тижнів	2/0								2/0
Підсумкова атестація (обов'язкова/додаткова), тижнів	2/0								2/0

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту мистецтв
 Протокол № 2 від "26" 04 2017 року

Голова Вченої ради, директор інституту К.Ю. Бацак

"Погоджено"
 НМЦ стандартизації та якості освіти

"26" 04 2017 р.

О.В. Леонтєва

Д. 4. Навчальний план підготовки магістрів зі спеціальності 023 образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, (Київський університет імені Бориса Грінченка)

"Затверджено"

Рішенням Вченої ради
Київського університету імені Бориса Грінченка
від 25.05.2017 р. протокол № 5
Голова Вченої ради Ректор
В.О. Огнев'юк

Освітній рівень: **другий (магістерський)**
Ступінь вищої освіти: **магістр**
Професійна кваліфікація: **2452.2 - художник**
Термін навчання: **1 рік 4 місяці**
На базі: **диплом бакалавра**

Київський університет імені Бориса Грінченка НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою

галузь знань **02 Культура і мистецтво**
спеціальність **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**
освітня програма **023.00.01 Образотворче мистецтво**
вибіркова спеціалізація: **1) педагогіка вищої школи**

кваліфікація за спеціалізацією: **– викладач вищого навчального закладу**
2) художня культура та арт-менеджмент
3) декоративне мистецтво та художні промисли

денна форма навчання

I. Графік навчального процесу

Курс	II. Зведені дані по використанню часу (тижнів)																			
	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Теоретичне навчання	Екзаменаційна сесія	Підсумкові атестації	Навчальна практика	Виробнича практика	Виконання кваліфікаційної роботи	Канікули	
I	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	32	2	2		6	3	9	52
II	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П	7	1	2		7			17
Разом													39	3	2	0	13	3	9	69

Примітка: Теоретичне навчання Екзаменаційні сесії Виробничі практики Пленери Урбаністичний С Практика за спеціалізацією Х Написання магістерської роботи М Підсумкова атестація В Підсумкова атестація вибірково = Канікули

III. План навчального процесу

№ з/п	Назва дисципліни	Обсяг роботи студента, годин										Розподіл за курсами і семестрами кредитів								
		Розподіл за семестрами					Загальний обсяг					1 курс		2 курс						
		Екзамен	Залк	Курсова робота	кредитів		контакти					підготовка та проходження контрольних заходів		САМОСТІЙНА РОБОТА						
					годин	кредитів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	індивідуальні	модульний контроль	семестровий контроль	1	2	3				
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19				
1	2																			
I. Обов'язкова частина																				
1. Навчальні дисципліни																				
Формування загальних компетентностей																				
ОДЗ.01	Професійне спілкування іноземною мовою		2			120	4	32		32					8		80	2	2	
ОДЗ.02	Художня культура	1				120	4	32	20		12				8	30	50	4		
	Всього	1	1	0	240	8	64	20	32	12	0	0	0	16	30	130	6	2	0	
Формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей																				
ОДФ.01	Практика рисунку	2	1,3			300	10	122		122					20	30	128	3	4	3
ОДФ.02	Практика живопису	3	1			300	10	136		136					20	30	114	4	3	3
ОДФ.03	Техніки друкованої графіки	2				150	5	64		64					10		76	3	2	
ОДФ.04	Декоративне мистецтво	2				150	5	64		64					10		76	3	2	
ОДФ.05	Практика композиції	1,2				150	5	64		64					10		76	3	2	
ОДФ.06	Арт-менеджмент	3				120	4	32	16		16				8		80	2	2	
ОДФ.07	Образотворче мистецтво та архітектура ХХ-ХХІ ст.	2				120	4	32	16		16				8		80	2	2	
	Всього	2	9	0	1290	43	514	32	450	32	0	0	0	86	60	630	18	17	8	
2. Практика																				
ОП.1	Виробнича (галерейно-виставкова / без відриву)		1			90	3										90	3		
ОП.2	Виробнича (урбаністичний пленер)		1,2,3			225	7,5										225	3	3	1,5
	Всього	0	4	0	315	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	315	6	3	2
3. Атестація																				
ОА.1	Підготовка творчої роботи	3				135	4,5										135		4,5	
	Захист творчої (магістерської) роботи (ОДФ.02-04)					45	1,5									45	0			1,5
	Всього	0	0	0	180	6,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	45	135	0	5	1,5
	Разом за обов'язковою частиною	3	14	0	2025	67,5	578	52	482	44	0	0	0	102	135	1210	30	27	11,0	
4. Навчальні дисципліни																				
4.1. Вибір спеціалізації "Художня культура та арт-менеджмент"																				
4.1.1. Навчальні дисципліни																				
ВДС.1.01	Художня критика		3			120	4	32	20		12				8		80		2	2
ВДС.1.02	Історія моди		3			120	4	32	24		4			8		80			4	4
ВДС.1.03	Комп'ютерна графіка		3			120	4	32	6	26				8		80		2	2	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4.1.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.1.01	Виробнича (за спеціалізацією)		3		135	4,5									135			4,5
4.1.3. Вибір з каталогу дисциплін																		
****																		
Разом за вибірковою частиною		0	5	0	675	22,5	144	74	30	40	0	0	36	0	495	0	8	14,5
4.2. Вибір додаткової спеціалізації "Декоративне мистецтво та художні промисли"																		
4.2.1. Навчальні дисципліни																		
ВДС.2.01	Історія декоративно-прикладного мистецтва		3		120	4	32	24	2	6			8		80			4
ВДС.2.02	Декоративна пластика		3		120	4	32		32				8		80			2
ВДС.2.03	Комп'ютерна графіка		3		120	4	32	6	26				8		80			2
4.2.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.2.01	Виробнича (за спеціалізацією)		3		135	4,5									135			4,5
4.2.4. Вибір з каталогу дисциплін																		
****																		
Разом за вибірковою частиною		0	5	0	675	22,5	144	54	60	30	0	0	36	0	495	0	8	14,5
4.3. Вибір додаткової спеціалізації "Педагогіка вищої школи"																		
4.3.1. Навчальні дисципліни																		
ВДС.3.01	Педагогіка та психологія вищої школи	2			180	6	48	24		24			12	30	90			6
ВДС.3.02	Теорія та методика викладання фахових дисциплін	3			180	6	48	24	24				12	30	90			2
4.3.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.3.02	Виробнича (асистентська / без відриву)		3		270	9									270			9
4.3.3. Атестація																		
ВА.3.01	Комплексний кваліфікаційний екзамен зі спеціалізації	3			45	1,5								45	0			1,5
Разом за вибірковою частиною		2	1	0	675	22,5	96	48	24	24	0	0	24	105	450	0	8	14,5
Разом за навчальним планом		5	15	0	2700	90	674	100	506	68	0	0	126	240	1660	30	34,5	25,5

Зведена таблиця

		Розподіл за семестрами															
		Разом	1 сем	2 сем	3 сем												
Кількість аудиторних годин на тиждень		17	18	17	17												
Кількість кредитів ЕCTS		90	30	35	26												
Кількість екзаменів		5	1	2	2												
Кількість заліків		15	5	6	4												
Виробничі практики (обов'язкова/додаткова), тижнів		8/6	4/0	2/0	2/6												
Підготовка творчої (магістерської) роботи, тижнів		2/0		2/0													
Підсумкова атестація (обов'язкова/додаткова), тижнів		1/1			1/1												

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту мистецтв

Протокол № _____ від "____" _____ 2017 року

Голова, Директор Інституту _____ К.Ю. Бацак

"Погоджено"
НМЦ стандартизації та якості освіти

"24" 05 2017 р. _____ О.В. Леонтьєва

ДОДАТОК Е

Види лекцій

Вступна лекція. Знайомить студентів з метою і призначенням курсу, його роллю та місцем у системі навчальних дисциплін. Подається короткий огляд курсу, визначаються наукові проблеми, висуваються гіпотези, окреслюється сучасний стан, намічаються стратегічні напрями розвитку. Доцільно розповісти про загальну методiku опрацювання курсу, ознайомити студентів з основним і додатковим списком літературних джерел, дати стисло характеристику основних підручників і навчальних посібників, розповісти про інструменти, приладдя, матеріали, програмне забезпечення, необхідні для практичних занять. Подібна лекція допомагає студентам отримати загальне уявлення про навчальну дисципліну, орієнтує їх на систематичну роботу над конспектами, основною і допоміжною літературою, знайомить із методикою організації та здійснення творчої діяльності.

Лекція-інформація. Орієнтована на виклад і пояснення студентам наукової інформації, яка потребує осмислення і запам'ятовування, спрямувати на деякі проблемні питання, що існують з цього приводу у сучасній науці. У ній всебічно й системно розкривається програмний матеріал, виділяються провідні аспекти вивчення кожної наукової проблеми, виявляються взаємозв'язки між окремими частинами лекційного курсу [178]. Основною метою такої лекції є розкриття та пояснення конкретної теми, яка містить велику за обсягом і складну за змістом навчальну інформацію. Зміст такої лекції може визначатись на основі окремого предмета або на міжпредметній основі. Її ще називають комплексною лекцією із використанням навчального матеріалу декількох дисциплін одного циклу [22].

Оглядова лекція. Відзначається систематизацією наукових знань на високому рівні. У процесі викладу матеріалу розкриваються внутрішні і міжпредметні зв'язки. Стрижнем теоретичних положень є науково-поняттєва і концептуальна основа всього курсу. Оглядова лекція читається наприкінці розділу або курсу, вона узагальнює теоретичні положення, що становлять

науково-понятійне підґрунтя розділу або курсу, виключаючи деталізацію та другорядний навчальний матеріал. Дану лекцію слід використовувати перед проведенням курсового іспиту, перед виконанням дипломних робіт або складанням державних іспитів, абітурієнтам – перед вступними іспитами, студентам-заочникам [661, с. 119].

Проблемна лекція належить до активних методів навчання. Знання вводяться за допомогою проблемного питання, задачі, ситуації в умовах яких є суперечності, які необхідно знайти і вирішити. При цьому процес пізнання студентів у співробітництві і діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Завдання викладача – створивши проблемну ситуацію, стимулювати студентів до пошуку розв’язання проблеми, крок за кроком підводячи їх до поставленої мети. Таким чином, процес пізнання з використанням проблемної форми подання інформації наближає студентів до науково-дослідницької діяльності. Головна умова – реалізувати принцип проблемності при відборі й обробці змісту лекційного матеріалу та його розгортанні безпосередньо на лекції у формі діалогічного спілкування. За допомогою проблемної лекції забезпечуються розвиток теоретичного мислення, пізнавального інтересу до навчальної дисципліни, мотивація до професійної діяльності, корпоративність тощо.

Лекція-візуалізація – візуальна форма подання лекційного матеріалу засобами ТЗН або аудіо відеотехніки, виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Наочність сприяє успішнішому сприйняттю та запам’ятовуванню навчального матеріалу, дозволяє глибше проникнути в сутність пізнаваних явищ. Викладач повинен виконати такі демонстраційні матеріали, використати спеціальні форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й безпосередньо виступають її носіями. Подача такої лекції полягає в реконструюванні її частини у візуальну форму (світлина, малюнки, креслення, схеми, діаграми та ін.) з метою подання студентам через мультимедійні пристрої. Читання даної лекції здійснюється у формі розгорнутого коментування підготовлених відеоматеріалів, які повинні

забезпечити: систематизацію наявних знань; засвоєння нової інформації; створення і розв'язання проблемних ситуацій; демонстрування різних способів візуалізації. У цій лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі матеріалів, його дозування, майстерність і стиль спілкування педагога.

Бінарна лекція, або лекція-дискурс, є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів (як представників різних наукових шкіл, або вченого і практика, викладача і студента). Така лекція доцільна, коли, наприклад, існують різні підходи до вирішення проблемних питань і кожний з викладачів відстоює власні позиції. Вона доцільна і для здійснення міжпредметних зв'язків, коли одна проблема стає інтегральною для викладачів різних кафедр. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому; створення проблемної ситуації, розгортання системи доведення тощо. Наявність двох думок змушує порівнювати різні точки зору. Підготовка до лекції передбачає попереднє обговорення теоретичних питань її учасниками.

Лекція із попередньо запланованими помилками. Розрахована на стимулювання студентів до постійного контролю за інформацією, що викладається (пошук помилок: змістового, методичного, поведінкового характеру). Їх список викладач дає студентам на початку лекції. Наприкінці лекції (10-15 хвилин) проводиться діагностика зроблених помилок (які студенти фіксують на полях конспекту впродовж лекції). Ця лекція виконує стимулювальну, контрольну та діагностичну функції.

Лекція-прес-конференція. Проводиться як науково-практичне заняття із заздалегідь поставленою проблемою і системою доповідей тривалістю 5-10 хвилин. Сукупність представлених виступів дозволяє всебічно висвітлити проблему. При цьому виступ готується як логічно закінчений текст, який є результатом самостійної роботи слухача (студента). Функція викладача полягає у керуванні підготовкою таких доповідей до лекції. Під час лекції викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти «лектору початківцю» з числа слухачів (студентів), якщо йому не зовсім вдається відповісти на питання аудиторії. Такий

вид лекцій, з одного боку, значно підвищує роль самопідготовки, з іншого - дозволяє виявляти резерви науково-педагогічних кадрів.

Лекція-консультація. Може проходити за різним сценарієм. Перший варіант - за типом «питання – відповіді»; другий - за типом «питання - відповіді – дискусія». Її призначення надання допомоги студентам у навчанні над черговими проблемами в близькій і далекій перспективі [141, с. 128–130]. Такі лекції допомагають аналізувати особисту практику, осмислювати свій досвід у світлі нових завдань, розширяти перспективу використання нових знань на практиці. Одним із важливих завдань лекції-консультації є спрямування студентів на самоосвітню роботу в міжкурсовий період, демонстрація зіставлення результату свого досвіду з досягнення сучасної методики, навчання аналізу сильних і слабких сторін педагогічної діяльності, озброєння конкретними прийомами самоаналізу й самооцінки своєї діяльності, розкриття методів самоосвіти і озброєння методичною організацією власною діяльністю.

ДОДАТОК Ж

Порівняння пасивного, активного та інтерактивного навчання

Таблиця Ж.1 – Позитивні і негативні сторони активного та пасивного навчання

Позитивні сторони	Негативні сторони
Подання великого обсягу інформації за короткий термін, оскільки викладання здійснюється в монологічній формі; нескладна підготовка до заняття; зайнятість студентів (пишуть конспект); тиша на заняттях.	Пасивність студентів; не зацікавленість; розсіяність; викладач пасивно відноситься до самовдосконалення; дотримання консервативних методів навчання; авторитарний стиль навчання.

Таблиця Ж.2 – Переваги і недоліки інтерактивного навчання

Позитивні сторони	Негативні сторони
Зростає довіра між викладачем і студентами; високий рівень засвоєння знань; розкриття ролі викладача як організатора процесу; цікавість до навчання; самовдосконалення як студентів так і викладачів.	Перенасиченість інформацією; підготовка до заняття потребує багато часу; не достатнє вивчення питання; можливість перебільшеного використання інтерактивної дошки, мультимедіа, ігор у відриві з навчальним процесом; проблеми з дисципліною.

ДОДАТОК И

Класифікації інтерактивних методів

Е. Голант вперше класифікує методи навчання за мірою включеності тих, хто навчається в навчальну діяльність. Пасивні методи навчання називаються нею «нетрудові методи готових знань», активні методи – «інтенсивні, активно-трудові» [94, с. 92].

Г. Харханова класифікує інтерактивні методи на основі формування мотивації конфлікту на три групи, в залежності від спектра можливостей: з широким, середнім і вузьким спектром можливостей [667, с. 25].

В. Ніколін, Г. Кулініч класифікують ігрові інтерактивні методи навчання за функціями: ігри з правилами (настільні, рухливі, комп'ютерні); творчі ігри (ролеві, ігри-змагання, комп'ютерні). За дидактичними цілями виділяють ігри, спрямовані на вивчення нового матеріалу; ігри, спрямовані на перевірку знань; ігри, метою яких є закріплення і узагальнення пройденого матеріалу [308, с. 29].

О. Голубкова, А. Прилепо класифікують інтерактивні методи навчання на основі їх комунікативних функцій, розділяючи їх на три групи: дискусійні методи (діалог, групова дискусія, аналіз життєвих ситуацій); ігрові методи (дидактичні ігри, творчі ігри, в тому числі ділові, рольові ігри, організаційно діяльнісні ігри, контр-ігри); психологічні методів (сенситивний і комунікаційний тренінг, емпатія) [96, с. 16].

Т. Паніна, Л. Вавилова класифікують інтерактивні методи навчання на три групи: дискусійні (діалог, групова дискусія, розбір ситуацій з практики, проблемні лекції, семінари-обговорення, семінари «питання – відповідь», дискусії з провокаційними запитаннями, консультації (особливо у дистанційному навчанні), робота через сайт-курс); ігрові (дидактичні творчі ігри, в тому числі ділові, рольові ігри, організаційно діяльнісні ігри); тренінгові (комунікативні тренінги, тренінги сензитивності) [451, с. 11].

Враховуючи відсутність у науковій літературі єдиної класифікації інтерактивних технологій навчання, ми дотримуємось умовної класифікації яку

подає О. Пометун та Л. Пироженко за формами навчання [482, с. 33]. Форми інтерактивного навчання залежить від мети заняття і форм організації навчальної діяльності студентів: *кооперативне навчання* (робота в парах, робота в малих групах, «Карусель», «Акваріум» тощо); *колективно-групове навчання* («Мікрофон», незакінчені речення, «Ажурна пилка», «Мозковий штурм», «Навчаючи – вчуся» та ін.); *ситуативне моделювання* (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.); *опрацювання дискусійних питань* (метод ПРЕС, «Займи позицію», дискусія тощо).

ДОДАТОК К

Рівні сформованості критеріїв професійно-педагогічної компетентності

Таблиця К. 1 – Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного критерію професійно-педагогічної компетентності

Рівні	Особливості виявів критеріїв професійно-педагогічної компетентності
Низький	Студент не усвідомлює важливість сформованості професійно-педагогічної компетентності як професійно значущої якості майбутнього викладача; прагнення до самовдосконалення майже не проявляється; слабо виражене або відсутнє уявлення про загальнолюдські та педагогічні цінності; існують значні труднощі під час налаштування на педагогічну взаємодію; слабо виражена або відсутня мотивація до виконання педагогічної діяльності.
Середній	Усвідомлює важливість сформованості професійно-педагогічної компетентності як професійно значущої якості викладача; прагнення до самовдосконалення та інтерес до художньо-педагогічної діяльності проявляється в нього час від часу; студент на достатньому рівні володіє знаннями про норми загальнолюдських і професійно-педагогічних цінностей; вміє налаштовуватись на педагогічну взаємодію та будує її згідно з нормами гуманістичних цінностей; адекватно оцінює свої педагогічні здібності; відрізняється достатньою мотивацією до виконання педагогічної діяльності та потребою самовдосконалення в ній.
Високий	У майбутнього фахівця сформоване ціннісне ставлення до професійно-педагогічної компетентності як професійно значущої якості викладача; він виявляє постійну професійно-педагогічну спрямованість і прагнення до самовдосконалення; передбачає формування стійких професійних мотивів навчальної діяльності; відображає ступінь усвідомлення значущості обраної професії.

Таблиця К. 2 – Рівні сформованості знаннєвого критерію професійно-педагогічної компетентності

Рівні	Особливості виявів компонента педагогічної компетентності
Низький	<p>Майбутній фахівець виявляє занижену самооцінку, рефлексивні психолого-педагогічні вміння в нього не сформовані; виявляє слабе розуміння важливості педагогічних знань та умінь; притаманна відсутність інтересу до педагогічної взаємодії; не усвідомлює необхідності застосування новітніх форм, методів навчання; не усвідомлює ідей гуманістичної педагогіки та нової парадигми освіти; не готовий до самоаналізу; не працює над удосконаленням своєї педагогічної компетентності</p>
Середній	<p>Завищена самооцінка, рефлексивні вміння сформовані частково, недостатньо для ефективної педагогічної діяльності; студент не виявляє належного бажання досягти високих результатів щодо оволодіння педагогічними знаннями, вміннями й навичками; недостатньо застосовує сучасні психолого-педагогічні знання; не здатний управляти освітньою діяльністю та застосовувати новітні методи навчання; не завжди дотримується норм гуманістичної етики; недостатньо працює над власним саморозвитком та самоконтролем</p>
Високий	<p>Сформовані рефлексивні вміння; випускнику присутні вміння здійснювати корекцію обраних моделей комунікативної поведінки, здатний здійснювати прогноз та оцінку реальних результатів своїх художньо-педагогічних знань і умінь; присутня саморегуляція та самоаналіз; прагнення пізнати зміст, а не обмежитися формою; вміння виділяти і формулювати нові проблеми в педагогічній діяльності; вміння використовувати методи і прийоми розвитку творчого мислення в педагогічній діяльності.</p>

Таблиця К.3 – Рівні сформованості операційно-технологічного критерію професійно-педагогічної компетентності

Рівні	Особливості виявів компонента педагогічної компетентності
Низький	Апатія, непродуктивність нових ідей щодо професійно-педагогічної діяльності; безсистемні знання особливостей освітнього процесу та методики його організації на гуманістичних засадах; студент намагається дотримуватися норм професійної культури та гуманізму; зазнає труднощів під час створення атмосфери співпраці, не здатний організувати освітню діяльність та керувати процесом; ігнорує необхідність застосування інноваційних педагогічних технологій, форм і методів навчання; не вміє обирати ефективні форми і методи навчання; здатний до конфліктів у процесі навчання; не бачить потреби формування якостей особистості, необхідних для ефективного навчання.
Середній	Частково сформовані професійно-педагогічні вміння та навички, здатність до творчості засобами художніх образів; має уявлення про методичні особливості освітнього процесу; недостатньо застосовує сучасні педагогічні технології, форми, методи; не здатний управляти освітньою діяльністю; не достатньо володіє методичними знаннями щодо організації освітньої діяльності; намагається обирати ефективні форми і методи навчання; не виявляє ініціативи щодо формування якостей, необхідних для ефективного навчання.
Високий	Студент володіє професійно-педагогічними вміннями і навичками; йому притаманна гнучкість мислення, креативність та професійна самостійність; максимальна самореалізація у процесі художньо-творчої діяльності; максимальне залучений до інноваційних процесів; потреба самовираження; виявляє ґрунтовні знання особливостей побудови особистісно орієнтованого освітнього процесу; доцільно застосовує сучасні педагогічні технології, форми, методи навчання; вміє ефективно організовувати та управляти освітньою діяльністю; створює атмосферу співробітництва та широко застосовує інтерактивні методи навчання; легко долає конфліктні ситуації та вміє їм запобігати у процесі взаємодії; прагне формувати художньо-педагогічні якості необхідні для ефективного навчання

Таблиця К.4 – Рівні сформованості креативного критерію професійно-педагогічної компетентності

Рівні	Особливості виявів компонента педагогічної компетентності
Низький	<p>Пасивність, брак творчих ідей. Незадовільний рівень розвитку педагогічної рефлексії майбутнього викладача, потреба в розвитку професійно-педагогічної компетентності відсутня. Студент намагається знайти правильне вирішення завдань, але в нього переважає наслідування, тому рішення поставлених проблем виходить стандартним, відсутня творчість, креативність, індивідуальність. недостатня внутрішня мотивація до творчої самореалізації; неготовність вирішувати творчі завдання в складних ситуаціях; відсутня мотивація саморозвитку, студенти не вірять в свої можливості, свій потенціал; слабо демонструють швидкість, гнучкість, оригінальність, асоціативність мислення; низький рівень знань, що призводить до не конкурентоспроможності; проявляють безініціативність у педагогічній діяльності; тяжко йдуть на контакт; базові навички мало сформовані, досвід творчої діяльності мінімальний.</p>
Середній	<p>Часткова професійно-рефлексивна готовність, недостатній контроль власних емоційних станів, студент розуміє сутність пошуку оптимального шляху вирішення завдань, але використовує відомі підходи. Для розв'язання складних задач він систематизовано з помилками використовує придбані знання, уміння та навички. Не усвідомлює необхідність удосконалення професійно-педагогічної компетентності; частково використовує новітні технології навчання. Середній рівень креативності в студентів характеризується внутрішньою мотивацією до творчої самореалізації; ці студенти готові вирішувати творчі завдання в ситуаціях невизначеності; мотивовані на саморозвиток, вірять в свій потенціал; мають належні знання; їм фрагментарно притаманні швидкість мислення, гнучкість, оригінальність, асоціативність; є конкурентоспроможними; демонструють задовільний рівень генерування ідей, проявляють ініціативність у педагогічній та творчій діяльності; виявляють контактність; мають певний досвід творчої діяльності.</p>

Високий	<p>Високий рівень креативності – передбачає в студентів сильну внутрішню мотивацію до творчої самореалізації; вони готові вирішувати поставлені завдання в ситуаціях невизначеності; вірять в свої можливості; займаються саморозвитком; демонструють високий рівень знань; їм притаманна швидкість, гнучкість, оригінальність; є конкурентоспроможними; завжди виявляють ініціативність у діяльності; йдуть легко на контакт; мають значний досвід творчої діяльності. Добре розвинене логічне та інтуїтивне мислення; здатність індивіда мислити самостійно; розвинуті інноваційно-особистісні та професійно-значущі якості. Володіння інтелектуально-логічними здібностями, що виявляються у вмінні аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне; здатність до співпраці та взаємодопомоги у науково-творчій діяльності; розвинуті рефлексивні здібності, що виявляються у здатності до самопізнання; творче ставлення до діяльності; здатності планувати подальші дії відповідно до одержаних результатів; постійно працює над самовдосконаленням та пошуком нових технологій та ідей; нестандартно підходить до вирішення поставлених проблем.</p>
---------	---

Таблиця К.5 – Рівні сформованості рефлексивного критерію професійно-педагогічної компетентності

Рівні	Особливості виявів компонента педагогічної компетентності
Низький	<p>Майбутній фахівець виявляє занижену самооцінку, рефлексивні психолого-педагогічні вміння в нього не сформовані; студент не прагне пізнати особливості власної особистості, не займається самовдосконаленням та самоконтролем; відрізняється недостатнім рівнем інформаційної культури і здатністю використовувати різнобічну інформацію для створення внутрішнього плану професійно-педагогічних дій; не схильний аналізувати свою педагогічну діяльність.</p>
Середній	<p>Завищена самооцінка, рефлексивні уміння сформовані частково, недостатньо для ефективної педагогічної діяльності; виражене уявлення про рефлексію та її роль у процесі професійно-педагогічного самовдосконалення й саморозвитку; не схильний до самоаналізу та самоконтролю; намагається досягнути достатнього рівня інформаційної культури; слабо розвинена здатність систематизувати й узагальнювати різнобічну інформацію з метою створення внутрішнього плану педагогічних дій.</p>
Високий	<p>Сформовані рефлексивні уміння; присутні уміння здійснювати корекцію обраних моделей комунікативної поведінки, здатний здійснювати прогноз та оцінку реальних результатів своїх художньо-педагогічних знань і вмінь; присутня саморегуляція та самоаналіз; прагнення пізнати зміст, а не обмежитися формою; вміння виділяти і формулювати нові проблеми в педагогічній діяльності; уміння використовувати методи і прийоми розвитку творчого мислення в педагогічній діяльності; студент добре орієнтується в системі знань про рефлексію як спосіб професійно-педагогічного самовдосконалення та саморозвитку; вміє аналізувати свою педагогічну діяльність, контролювати власну поведінку; готовий до саморозвитку й самовдосконалення в освітній діяльності, до створення внутрішнього плану педагогічних дій на основі систематизації та узагальнення різнобічної інформації.</p>

ДОДАТОК Л

Методика «Вивчення мотивації навчання у ЗВО» (Т. Ільїна)*

Методика дозволяє вивчити структуру мотивації навчання у виші. Диференціація відповідей здійснюється за трьома шкалами: «набуття знань», «оволодіння професією», отримання диплому». Для вивчення мотивації навчання викладач пропонує студенту текст опитувальника з інструкцією.

Інструкція. Уважно прочитайте кожне твердження. Поставте позначку «+» поруч з номером твердження, якщо ви згодні з ним, і позначку «-», якщо не згодні з цим твердженням.

Твердження:

1. Найкраща атмосфера на занятті – атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай я працюю з великим напруженням.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань або неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю ряд предметів, які, на мою думку, необхідні для моєї майбутньої професійної діяльності.
5. Яку з притаманних вам якостей ви цінуєте найбільше?
(Відповідь напишіть _____).
6. Я вважаю, що життя варто присвятити обраній професії.
7. Я відчуваю задоволення від розгляду на заняттях складних проблем.
8. Я не вбачаю сенсу у більшості завдань, які виконуються у ЗВО.
9. Я отримую велике задоволення від розповіді знайомим про свою майбутню професію.
10. Я досить-таки посередній студент, ніколи не буду зовсім хорошим, а тому немає сенсу докладати зусилля, щоб стати краще.
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
12. Я твердо впевнений в правильності вибору професії.

---

* [163].

13. Яких притаманних вам якостей ви б хотіли позбутися?
(Відповідь напишіть _____).
14. За зручних обставин я користуюся на іспиті підручними матеріалами (конспектами, шпаргалками, записами, формулами).
15. Найкращий час життя – студентські роки.
16. У мене надмірно неспокійний і переривчастий сон.
17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
18. За можливості я вступив би в інший ЗВО.
19. Зазвичай я беруся за більш прості завдання, а більш складні залишаю на потім.
20. Для мене важко було зупинитися при виборі професії на одній з них.
21. Я можу спокійно спати за будь-яких неприємностей.
22. Я твердо впевнений, що моя професія приноситиме мені моральне задоволення і матеріальне благополуччя в житті.
23. Мені здається, що мої друзі здатні навчатися краще, ніж я.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З деяких практичних міркувань для мене це самий зручний ЗВО.
26. У мене достатньо сили волі, щоб навчатися без нагадувань адміністрації.
27. Життя для мене майже завжди пов'язано з незвичним напруженням.
28. Екзамени потрібно складати, затрачаючи мінімум зусиль.
29. Є багато ЗВО, в яких я би міг навчатися з неменшим інтересом.
30. Яка з притаманних вам якостей найбільше заважає навчатися?
(Відповідь напишіть _____).
31. Я людина, що легко захоплюється, але всі мої захоплення певною мірою пов'язані з майбутньою роботою.
32. Неспокій про іспит або роботу, що не виконані вчасно, часто заважають мені спати.
33. Висока заробітна платня після закінчення ЗВО для мене не головне.

34. Мені потрібно бути в доброму гуморі, щоб підтримати загальні рішення групи.

35. Я змушений був вступити у ЗВО, щоб зайняти бажане положення у суспільстві, уникнути служби в армії.

36. Я вивчаю навчальний матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

37. Мої батьки – хороші професіонали, і я хочу бути схожим на них.

38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.

39. Яка з притаманних вам властивостей допомагає навчатися у ЗВО (Відповідь напишіть _____).

40. Мені важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, які прямо не стосуються моєї майбутньої професії.

41. Мене дуже турбують можливі невдачі.

42. Найкраще я навчаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють.

43. Мій вибір цього ЗВО остаточний.

44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.

45. Щоб переконати в будь-чому свою групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно.

46. У мене зазвичай рівний і хороший настрій.

47. Мене приваблює зручність, чистота та легкість майбутньої професії.

48. До вступу у ЗВО я давно цікавився цієї професією, багато читав про неї.

49. Професія, яку я отримую, найважливіша і найперспективніша.

50. Мої знання про цю професію були достатніми для впевненого вибору цього ЗВО.

Обробка та інтерпретація результатів. Слід підрахувати співпадіння відповідей досліджуваного з ключем. Переважання за однією зі шкал виявляє домінуючу мотивацію: Шкала «Набуття знань» (Максимум 12,6). За відповіді «так» на питання №4 – 3,6 балів; за №17 – 3,6 балів, № 26 – 2,4 балів. За відповіді «ні» на питання №28 – 1,2 бали; №42 – 1,8 бали.

Шкала «Оволодіння професією» (Максимум 10 балів). За відповіді «так» на питання №9 – 1 бал; за №31 – 2 бали, №33 – 2 бали, №43 – 3 бали; №48 – 1 бал, №49 – 1 бал.

Шкала «Отримання диплому» (Максимум 10 балів). За відповіді «так» на питання №24 – 2,5 бали; за №35 – 1,5 бали, №38 – 1,5 бали, №44 – 1 бал. За відповіді «ні» на питання №11 – 3,5 бали. Аналіз відповідей пояснює специфіку мотиваційної сфери студента.

ДОДАТОК М

Анкета для студентів ЗВО «Професійно-педагогічна компетентність»

Шановні студенти! Будемо вдячні, якщо Ви візьмете участь в анкетуванні та дасте відповіді на наступні запитання.

1. Чи навчальний процес у вашому ЗВО, передбачає цілеспрямоване формування професійно-педагогічної компетентності?

- 1) ні;
- 2) так;
- 3) Ваш варіант відповіді _____

2. Що Ви вкладаєте у зміст поняття «професійно-педагогічна компетентність»?

- 1) педагогічний досвід;
- 2) професійні знання, уміння і навички;
- 3) Ваш варіант відповіді _____

3. Що на Вашу думку впливає на формування професійно-педагогічної компетентності?

- 1) практична діяльність за профілем підготовки;
- 2) навчальна діяльність;
- 3) наукова діяльність.

4. Що важливо, на Вашу думку, отримати в процесі навчання у ЗВО?

- 1) теоретичну підготовку;
- 2) практичну підготовку;
- 3) Ваш варіант відповіді _____

5. Яке місце, на Вашу думку, займає професійно-педагогічна компетентність у системі фахової підготовки художника-педагога у ЗВО?

- 1) не розумію навіщо вона потрібна;
- 2) відіграє вагоме значення;
- 3) Ваш варіант відповіді _____

ДОДАТОК Н

Анкета для викладачів закладів вищої освіти «Розвиток творчості»

Шановні викладачі! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводиться з метою визначення найбільш сприятливих умов для розвитку творчості фахівців в процесі підвищення кваліфікації.

1. У чому Ви вбачаєте прояв творчості?
2. Яке місце займає творчість у Вашій професійній діяльності?
3. Чи створені у Вашому навчальному закладі умови для реалізації творчого потенціалу викладачів?
4. Діяльність творчого педагога – це власна ініціатива, чи дія за наказом?
5. Чи враховуєте індивідуальні особливості кожного студента і як Вам це вдається?
6. Як часто Ви продукуєте нові ідеї?
7. Чи здатні Ви їх впроваджувати самостійно?
8. Чи вмієте Ви бути креативним у роботі?
9. Чим, на Вашу думку, посилюється зв'язок між культурою та освітою?
10. Як Ви залучаєте молодь до національної культури і духовності, формуєте національні світоглядні позиції?
11. Які методи і прийоми використовуєте в цій роботі?
12. Які знання Вам необхідні для більш повного розвитку вашого творчого потенціалу?

ДОДАТОК П

Діагностика рівня здатності до саморозвитку

(за методикою Л.Н. Бережнова) [543, с. 42–46]

Інструкція. Дайте відповідь на всі 18 запитань, обравши тільки один із запропонованих варіантів відповідей. Для цього після кожного запитання потрібно обрати одну з букв а, б або в.

Опитувальник

1. Згідно порівняльної самооцінки виберіть яка характеристика найбільше вам відповідає:

- а) цілеспрямований;
- б) працелюбний;
- в) дисциплінований.

2. За що вас цінують товариші?

- а) за те, що я відповідальний;
- б) за те, що я відстоюю власну позицію і не змінюю рішень;
- в) за те, що я ерудований, цікавий співрозмовник.

3. Яке ваше відношення до науково-дослідної роботи студентів?

- а) вважаю, що це марна витрата часу;
- б) глибоко не міркував над цим питанням;
- в) позитивно, активно візьму участь у такій роботі.

4. Що вам найбільш заважає самовдосконалюватися у сфері майбутньої професійної діяльності?

- а) недостатньо часу;
- б) недостатня кількість літератури та належних умов для навчання;
- в) не вистачає наполегливості та терплячості.

5. Які ваші особисті труднощі в розв'язанні завдань проблемного характеру?

- а) не ставив за мету аналізувати такого характеру труднощі;
- б) труднощі не виникають;

в) точно не знаю.

6. Згідно порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика найбільше вам відповідає:

- а) вимогливий;
- б) наполегливий;
- в) поблажливий.

7. Згідно порівняльної самооцінки виберіть яка характеристика найбільше вам відповідає:

- а) рішучий;
- б) кмітливий;
- в) допитливий.

8. Яка ваша позиція в науково-дослідній роботі?

- а) генератор ідей;
- б) критик;
- в) організатор.

9. Згідно порівняльної самооцінки виберіть якості, які розвинені у вас якнайбільше:

- а) сила волі;
- б) наполегливість;
- в) обов'язковість.

10. Чим ви найчастіше займаєтесь у вільний час?

- а) займаюсь улюбленою справою;
- б) читаю;
- в) проводжу час із друзями.

11. Яка з нижченаведених сфер у вас останнім часом викликає пізнавальний інтерес?

- а) методичні знання;
- б) теоретичні знання;
- в) інноваційна педагогічна діяльність.

12. Яким чином ви могли б себе максимально реалізувати?

- а) якби навчався так як і раніше;
- б) якби приймав активну участь у науково-дослідній роботі студентів;
- в) не знаю.

13. Яким найчастіше вас вважають друзі?

- а) справедливим;
- б) доброзичливим;
- в) чуйним.

14. Який з трьох принципів до вас найближче всього та якого ви дотримуетесь найчастіше?

- а) жити потрібно так, щоб не було болісно за безцільно прожиті роки;
- б) в житті завжди є місце самовдосконаленню;
- в) насолода життям у творчості.

15. Хто ближче всього до вашого ідеалу?

- а) людина сильна духом та міцної волі;
- б) творча людина;
- в) незалежна і впевнена у собі людина.

16. Чи зможете ви досягнути у майбутній професійній діяльності того про що мрієте?

- а) гадаю, що так;
- б) скоріше за все так;
- в) як пощастить.

17. Що вас більше всього приваблює у науково-дослідній роботі?

- а) схвалення викладачів;
- б) не знаю;
- в) нові можливості і перспектива самореалізації.

18. Уявіть собі, що ви є мільярдером. Чому ви б надали перевагу?

- а) мандрував би по всьому світу;
- б) побудував би приватну школу;
- в) покращив би свої побутові умови та жив би в своє задоволення.

Ключ для обробки даних

№	бали за відповідь	№	бали за відповідь
1	а – 3; б – 2; в – 1	10	а – 2; б – 3; в – 1
2	а – 2; б – 1; в – 3	11	а – 1; б – 2; в – 3
3	а – 1; б – 2; в – 3	12	а – 1; б – 3; в – 2
4	а – 3; б – 2; в – 1	13	а – 3; б – 2; в – 1
5	а – 2; б – 3; в – 1	14	а – 1; б – 3; в – 2
6	а – 3; б – 2; в – 1	15	а – 1; б – 3; в – 2
7	а – 2; б – 3; в – 1	16	а – 3; б – 2; в – 1
8	а – 3; б – 2; в – 1	17	а – 2; б – 1; в – 3
9	а – 2; б – 3; в – 1	18	а – 2; б – 3; в – 1

Інтерпретація результатів тесту

Сумарна кількість балів розподіляється наступним чином:

сумарна кількість балів	рівень здатності до саморозвитку
18 – 24	дуже низький
25 – 29	низький
30 – 34	нижче середнього
35 – 39	середній
40 – 44	вище середнього
45 – 49	високий
50 – 54	дуже високий

Самооцінювання особистістю своїх якостей, що сприяють саморозвитку визначається відповідями на запитання 1, 2, 6, 7, 9, 13. Сумарна кількість балів розподіляється наступним чином:

сумарна кількість балів	самооцінка особистістю власних якостей
18 – 17	дуже висока
16 – 15	завищена
14 – 11	нормальна
11 – 9	занижена
8 – 7	низька
6	дуже низька

ДОДАТОК Р

Короткий тест творчого та креативного мислення П. Торренса [802].

Тест призначено для виявлення творчих та креативних здібностей. Короткий варіант складається з 10 незавершених малюнків, які випробовуваному пропонується домалювати. Головними показниками виступають обчислювальні коефіцієнти оригінальності та гнучкості мислення. Існують показники норми для різного віку.

Бланк методики

Заклад _____

Група _____

Прізвище _____

Тест «Закінчи малюнок»

На цих двох сторінках намальовані незавершені фігури. Якщо ви домалюєте до них додаткові лінії, у вас вийдуть цікаві предмети або сюжетні малюнки. На виконання цього завдання дається 10 хвилин.

Спробуйте уявити такий малюнок або історію, яку ніхто інший не зможе вгадати, зробіть її повною та цікавою, додайте до неї нові ідеї.

Придумайте цікаву назву до кожного малюнка. Оригінальність виконання малюнка в тесті є одним з основних показників креативності випробовуваного. Оцінюється те, як часто конкретний варіант малюнка зустрічається в репрезентативній вибірці. Оригінальність (за П. Торрансом) – це вимірювання креативності, що виявляється в генеруванні реакцій, які відрізняються новизною (несподівані або статистично рідкісні).

Оцінювання за показником «оригінальність» тесту П. Торранса проводиться таким чином: максимальна оцінка 2 бали виставляється за кожний з 10 малюнків, якщо частота його варіантів за таблицею «Частот...» менша, ніж 2 % (0 – 1,9 %); мінімальна оцінка 0 балів виставляється за відповіді з частотою 5 % і більше; 1 бал виставляється за відповіді, якщо їх частота згідно

з таблицею знаходиться в діапазоні 2 – 4,9 % випадків. Мінімальна кількість балів – 0, максимальна – 20 балів. Теми малюнків, які не потрапили до таблиці, можна вважати дуже рідкісними, і тому вони оцінюються в 2 бали кожен.

Набрані:

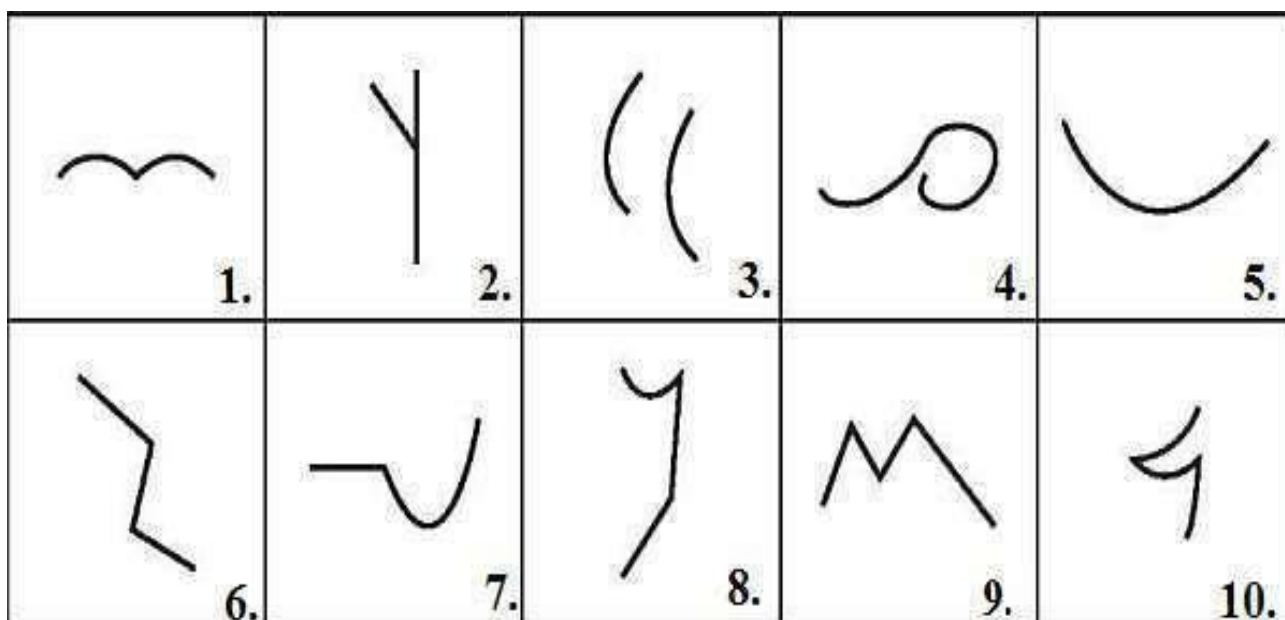
17–20 балів свідчать про високий рівень креативності;

14–16 – вищий за середній;

11–15 – середній;

7–10 – низький

Малюнковий тест на креативність

Критерії, що використовуються при проведенні результатів тестування

Фігура	К-ть балів	Вид малюнка
1	0	Абстрактний візерунок, обличчя, голова людини, окуляри, птаха, чайка
	1	Брови, очі, хвиля, море, морда тварини, хмара, серп, сова, квітка, яблуко, людина, собака
	2	Всі інші менш стандартні і оригінальні малюнки
2	0	Абстрактний візерунок, дерево, рогатка, квітка

	1	Буква, дім. символ, вказівник, слід ноги птаха, цифра, людина
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
3	0	Абстрактний візерунок, звукові і радіохвилі, обличчя людини, човен, корабель, люди, фрукти
	1	Вітер, хмара, дощ. шарики, деталі дерева, дорога, міст, каруселі, морда тварини, колеса, лук і стріли, риба, верстати, квіти
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
4	0	Абстрактний візерунок, хвиля, море. змія, хвіст, знак питання
	1	Кішка, крісло, ложка, миша, гусениця, черв'як, окуляри, мушля, гуска, лебідь, квітка, трубка для паління
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
5	0	Абстрактний візерунок, таріль, ваза, чаша, човен, корабель, обличчя людини, парасоля
	1	Водоймище, озеро, гриб, губи, підборіддя, таз, лимон, яблуко, лук і стріли, байрак, яма, риба, яйце
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
6	0	Абстрактний візерунок, драбина, сходи, обличчя людини
	1	Гора, скеля, ваза, ялинка, светр, піджак, сукня, блискавка, гроза, людина, квітка
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
7	0	Абстрактний візерунок, машина, ключ, серп
	1	Гриб, черпак, ківш, лінза, обличчя людини, молоток, окуляри, самокат, серп і молот, тенісна ракетка
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
8	0	Абстрактний візерунок, дівчинка, жінка, очі і тіло людини
	1	Буква, ваза, дерево, книга, майка, сукня, ракета
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
9	0	Абстрактний візерунок, пагорб, горн, буква, вуха, тварина
	1	Верблюди, вовк, кішка, лисиця, обличчя людини, собака, людина, фігура
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки

10	0	Абстрактний візерунок, гуска, качка, дерево, обличчя, лисиця
	1	Буратіно, дівчинка, птах, цифра, людина, фігура.
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки

Інтерпретація результатів тестування:

1. Швидкість, або продуктивність. Цей показник не є специфічним для творчого мислення і корисний насамперед тим, що дозволяє зрозуміти інші показники креативності.

2. Гнучкість. Цей показник оцінює різноманітність ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту до іншого. Іноді цей показник корисно співвідносити з показником швидкості або навіть обчислити індекс шляхом ділення показника гнучкості на показник швидкості й множення на 100 %. Якщо він має низький показник гнучкості, то це свідчить про ригідність його мислення, низький рівень інформованості, обмеженості інтелектуального потенціалу або низьку мотивацію.

3. Оригінальність. Цей показник характеризує здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних або твердо встановлених. Той, хто отримує високі значення цього показника, зазвичай характеризуються високою інтелектуальною активністю. Оригінальність рішень передбачає здатність уникати легких, очікуваних і нецікавих відповідей. Як і гнучкість, оригінальність можна аналізувати у співвідношенні з швидкістю за допомогою індексу, обчислюваного описаним вище способом.

4. Розробленість. Високі значення цього показника характерні для людей з високою успішністю, здатних до винахідницької та конструктивної діяльності. Низькі – для відстаючих, недисциплінованих і недбайливих. Показник розробленості відповідей відображає інший тип швидкості мислення та в певних ситуаціях може бути як перевагою, так і обмеженням, в залежності від того, як ця якість проявляється.

ДОДАТОК С

Методика «Ціннісних орієнтацій» М. Рокича [110]

Вашій увазі пропонуються два переліки цінностей (А і Б), з яких необхідно побудувати власну модель, виходячи з принципів актуальної значущості та пріоритетної перспективи. Розташуйте подані нижче цінності в порядку зниження їх вагомості для вас.

№ з/п	Перелік А. Термінальні цінності		Перелік Б. Інструментальні цінності
	активна життєва позиція;		акуратність;
	життєва мудрість;		вихованість;
	здоров'я;		високі запити;
	цікава робота;		життєрадісність;
	краса природи і мистецтва;		дисциплінованість;
	любов;		незалежність;
	матеріально забезпечене життя;		непримиренність до недоліків у собі та інших;
	наявність хороших та вірних друзів;		освіченість;
	суспільне визнання;		відповідальність;
	пізнання;		раціоналізм;
	продуктивне життя;		самоконтроль;
	розвиток;		сміливість у відстоюванні своєї думки, власних поглядів;
	розваги;		тверда воля;
	свобода;		терпимість;
	щасливе родинне життя;		широта поглядів;
	щастя інших;		чесність, правдивість, відвертість;
	творчість;		працелюбність;
	впевненість у собі.		чуйність.

ДОДАТОК Т

Методика Вартега «Кола»

Мета роботи: вивчення індивідуальних особливостей невербальних компонентів творчої уяви.

Експериментальний матеріал: бланк з 20 колами (діаметр кожного – 3 см); секундомір.

Опис методики: пропонується бланк з колами, завдання – намалювати як можна більше предметів або явищ, використовуючи кола як основу.

Інструкція. На бланку намальовано 20 кіл. Ваше завдання полягає в тому, щоб намалювати якомога більше предметів або явищ, використовуючи кола як основу. Малювати можна як зовні, так і всередині кола, використовувати одне, два і більше кіл для одного малюнка. Під кожним колом підпишіть, що намальовано. Малюйте зліва направо. На виконання завдання дається 5 хвилин. Не забувайте, що результати Вашої роботи будуть оцінюватися за ступенем оригінальності малюнків.

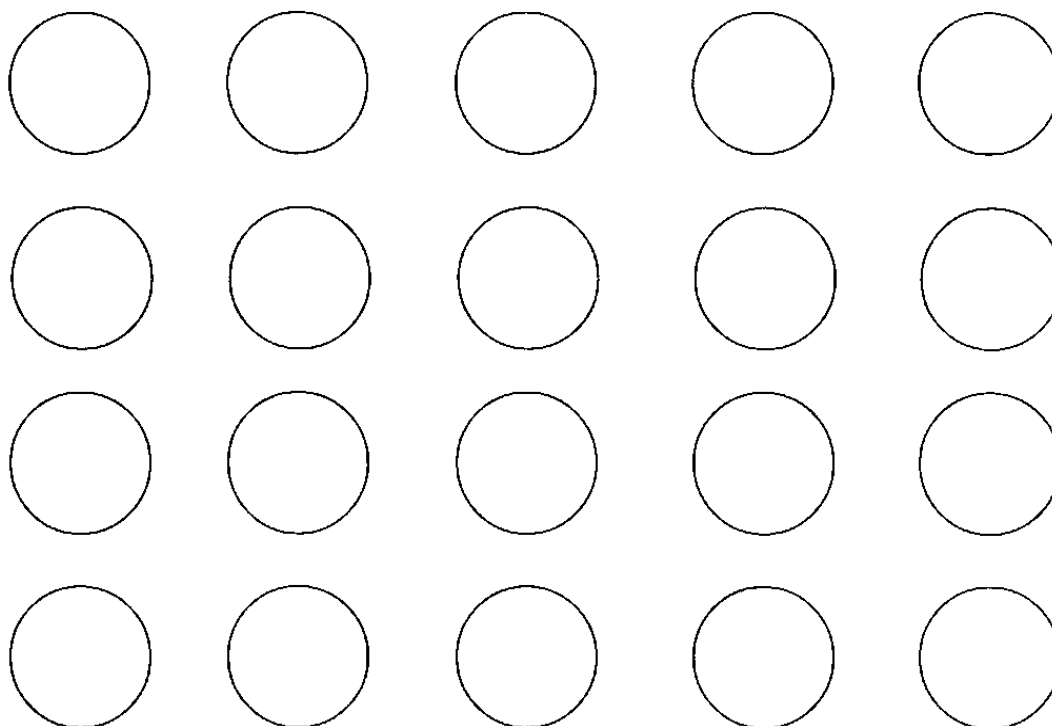

Рис. 1. Матриця кругов

Обробка результатів.

Для обробки результатів тесту використовуються три показники: швидкість, гнучкість і оригінальність творчої уяви. Для визначення швидкості підраховується загальна кількість малюнків. Для визначення гнучкості малюнки групуються наступним чином:

а) малюнки, що зображають природу, ті предмети, речі, явища, які існують без втручання людини («Природа»);

б) предмети, які людина виготовляє і використовує в господарстві, тобто предмети побуту, домогосподарства («Побут»);

в) предмети, що використовуються в науково-технічній діяльності («Наука і техніка»);

г) предмети, що використовуються у спортивних заняттях («Спорт»);

д) предмети, які не мають практичної цінності, використовуються як прикраси (сюди ж відносяться малюнки, які неможливо ідентифікувати).

Усі малюнки розподіляються за групами, підраховується кількість переходів між групами. Це і є показником гнучкості образного мислення та уяви. Аналіз малюнків з тематики дає уявлення про насиченість пам'яті образами та поняттями з тих чи інших областей, а також про ступінь легкості актуалізації різних образів.

Оригінальними можна вважати лише ті малюнки, які зустрічаються в групі 1 – 2 рази. Оригінальні малюнки можна розділити на 3 групи: а) втілюють образи які нечасто згадуються, предметів і явищ; б) неіснуючі предмети і явища (житловий будинок на іншій планеті); в) не актуальні поняття, образи, зорові уявлення (ядра атомів, мікроб під мікроскопом).

Якісний аналіз дозволяє диференціювати всі оригінальні малюнки на декілька груп: 1) за мірою самостійності: репродуктивні, які передають існуючі, відомі образи; конструктивні (творчі), які передають незвичні або неіснуючі образи; 2) за ступенем узагальненості: конкретні малюнки, що зображають предмети; узагальнюючий ряд зорових уявлень і образів, які є символом якого-небудь абстрактного поняття (граніт науки, колесо історії, злість, смерть, сум);

3) за мірою емоційності: нейтральні (фонтан, Ейфелева вежа); емоційно-зафарбовані, гумористичні.

Інтерпретація результатів.

Конкретні малюнки говорять, певною мірою, про багатство образів пам'яті, рівень сформованості вміння швидко актуалізувати у короткочасній пам'яті образи предметів та явищ, які нечасто зустрічаються.

Узагальнюючі малюнки є результатом оперування більш складними образами, які синтезують дані чуттєвого та абстрактного відображення дійсності.

Конструктивні (творчі) малюнки є результатом роботи фантазії, уяви. Саме ці малюнки можна вважати проявом оригінальності як якості мислення, творчої активності у процесі виконання завдання.

На основі якісної інтерпретації малюнків можна зробити висновок про рівень розвитку та характер творчої уяви.

ДОДАТОК У

Опитувальник креативності Д. Джонсона (в модифікації О. Тунік) [644]

Опитувальник креативності – це об'єктивний, що складається з восьми пунктів, контрольний список характеристик творчого мислення й поведінки, розроблений спеціально для ідентифікації проявів творчих здібностей, які доступні зовнішньому спостереженню.

Під час роботи з опитувальником креативності можна швидко самостійно зробити підрахунки. Заповнення опитувальника триває 10–20 хвилин. Для оцінки творчих здібностей за даним опитувальником експерт спостерігає за соціальними взаємодіями особи, яка цікавить, у тому чи іншому навколишньому середовищі.

Кожне твердження опитувальника оцінюється по шкалі, що містить п'ять градацій. Загальна оцінка творчих здібностей є сумою балів за вісім пунктів (мінімальна оцінка – 8, максимальна оцінка – 40 балів).

У таблиці представлена відповідність суми балів рівням творчих здібностей:

Рівень творчих здібностей	Сума балів
Дуже високий	40–34
Високий	33–27
Нормальний, середній	26–20
Низький	19–15
Дуже низький	14–8

Текст опитувальника

Контрольний список характеристик творчих здібностей:

Творча особистість здатна:

- Відчувати тонкі, невизначені, складні особливості навколишнього світу (чутливість до проблеми, перевага складностей).

- Висувати й виражати велику кількість різних ідей у певних умовах (швидкість).
- Пропонувати різні види, типи, категорії ідей (гнучкість).
- Пропонувати додаткові деталі, ідеї, версії або рішення (спритність, винахідливість).
- Проявляти уяву, почуття гумору й розвивати гіпотетичні можливості (уява, здатність до структурування).
- Демонструвати поведження, яке є несподіваним, оригінальним, але корисним для рішення проблеми (оригінальність, винахідливість і продуктивність).
- Утримуватися від прийняття першої ліпшої думки, типової, загальноприйнятої позиції, висувати різні ідеї й вибирати кращу (незалежність, нестандартність).
- Проявляти впевненість у своєму рішенні, незважаючи на труднощі, які виникли, брати на себе відповідальність за нестандартну позицію, думку, що сприяє рішенню проблеми (упевнений стиль поведінки з опорою на себе, самодостатність).

Бланк відповідей

Дата _____ Вік _____

Респондент (П.І.Б.) _____

У таблиці відповідей номерами від 1 до 8 зазначені характеристики творчого прояву (креативності). Оцініть, використовуючи п'ятибальну шкалу, у якому ступені в кожного проявляються вище зазначені характеристики.

Можливі бали для оцінювання:

1 – ніколи, 2 – рідко, 3 – іноді, 4 – часто, 5 – постійно.

Таблиця відповідей

№	П.І.Б.	Характеристики творчих здібностей
		1 2 3 4 5 6 7 8

ДОДАТОК Ф

Тест «Креативність» (автор Н. Вишнякова) [77]

Тест «Креативність» дає змогу виявити рівень творчих схильностей особистості і побудувати психологічний креативний профіль, рефлексуючи креативний компонент образу «Я-реальне» і уявлення про образ «Я-ідеальне».

Інструкція. Респондентам пропонується самостійно оцінити свої якості, відповідаючи на запитання тесту.

Уважно прочитайте запитання. При позитивній відповіді на запитання вставте знак «+», при негативній знак «-» в графі «Я-реальний» і «Я-ідеальний». Довго над відповіддю не замислюйтесь, тому що перша відповідь імпульсивна і зазвичай правильна. Будьте щирі!

№	Індекс	Зміст питання
1	М	Чи замислюєтесь Ви, які причини змушують Вас створювати щось нове?
2	Д	Чи трапляються у Вас неприємності через власну цікавість?
3	О	Чи з'являється у Вас бажання оригінально вдосконалити гарну річ?
4	У	Чи мрієте Ви стати відомим, створивши щось соціально нове?
5	І	У ситуаціях ризику Ви довіряєте інтуїції?
6	Е	Ви вважаєте, що в конфліктних ситуаціях можна уникнути емоційних переживань?
7	Г	Чи відповідаєте Ви жартом, якщо Вас розігрують?
8	П	Для Вас більш важливим є творчий характер майбутній професії, ніж її грошова оплата?
9	М	Ви продумуєте наслідки ухваленого Вами рішення?
10	Д	Ви втрачає інтерес до нового, якщо воно пов'язано з ризиком?
11	О	Чи доводилось Вам вдало використовувати речі не за їх призначенням?
12	У	Чи буває так, що коли Ви розповідаєте про який-небудь реальний випадок, то вдається до вигаданих подробиць?

- 13 І В екстремальних ситуаціях Ви частіше прислухаєтеся до голосу розуму, ніж до інтуїції?
- 14 Е Чи надає Вам емоційне задоволення процес творчої діяльності?
- 15 Г Чи любите Ви жартувати й сміятися над собою?
- 16 П Чи винаходили Ви щось нове в цікавій для Вас сфері діяльності?
- 17 М Чи стомлює Вас робота, що вимагає творчого мислення в нестандартних ситуаціях?
- 18 Д Чи відзначає Ваше оточення, що Ви до всього вникаєте?
- 19 О Чи є рідкісним Ваше захоплення?
- 20 У Чи виникають у Вас незвичайні образи, пов'язані з реальними подіями?
- 21 І Ви іноді передчуваєте, хто телефонує Вам, ще не знявши слухавки?
- 22 Е Чи байдужі Ви до негативних проявів емоцій чужих людей?
- 23 Г Чи смієтеся Ви над своїми невдачами?
- 24 П Відвідували б Ви заради нових знань спеціальні заняття, навіть якщо це пов'язано з незручностями?
- 25 М Чи достатньо для Вас дрібної деталі, натяку на проблему, щоб захопитися її розробкою?
- 26 Д Ви шукаєте відповіді на свої філософські дитячі питання?
- 27 О Чи відчуваєте Ви втрату інтересу до оригінальних, ризикованих пропозицій Ваших одногрупників?
- 28 У Чи фантазуєте Ви зараз стосовно того, як би Ви жили в іншому місті або в інший час?
- 29 І Вам важко передбачати наслідки майбутньої події?
- 30 Е Чи відчуваєте Ви емоційне піднесення й натхнення, розпочинаючи нову справу?
- 31 Г Чи буває так, що Ви заздалегідь готували жарт або жартівливі історії з метою розвеселити компанію?
- 32 П Чи стомлюють Вас несподіванки в навчальній діяльності, що вимагають нових виходів з ситуації, що створилася?

- 33 М Ви вигадуєте варіанти вирішення важких проблем, перш ніж зробите вибір найбільш продуктивного?
- 34 Д Коли Ви довго не пізнаєте нове, Ви відчуваєте незадоволеність?
- 35 О Вам подобаються такі завдання, які вимагають кмітливості, навіть якщо вони пов'язані з труднощами реалізації?
- 36 У Стикаючись з незвичайними проблемами, Ви передбачаєте перспективи їх вирішення?
- 37 І Чи бачили Ви коли-небудь сон, який передбачав події, що відбувалися потім?
- 38 Е Чи співчуваєте Ви людям, які не досягли бажаного результату у творчості?
- 39 Г Чи використовуєте ви гумор для виходу зі скрутних ситуацій?
- 40 П Ви обрали спеціальність з урахуванням своїх творчих можливостей?
- 41 М Вам важко продумати багато негативних наслідків конфліктної проблеми?
- 42 Д Чи зможете Ви ризикнути кар'єрою заради пізнання нового?
- 43 О Чи будете Ви займатися створенням чогось незвичайного, якщо це пов'язано з якимись труднощами?
- 44 У Вам важко уявити незнайоме місце, в яке Ви прагнете потрапити?
- 45 І Чи траплялося так, що Ви пригадали людину, з якою давно не зустрічалися, а потім раптом несподівано вона подзвонила чи написала Вам листа?
- 46 Е Чи співчуваєте Ви обдуреній людині?
- 47 Г Чи трапляється, що Ви самі вигадуєте анекдоти і смішні історії?
- 48 П Якщо Вас позбавлять можливості працювати, то життя для Вас втратить цікавість?
- 49 М Чи ґрунтовно Ви продумуєте всі етапи своєї творчої діяльності?
- 50 Д Чи хочеться Вам часом розібрати річ для того, щоб з'ясувати, як вона працює?
- 51 О Ви імпровізуєте під час реалізації вже розробленого плану дій?
- 52 У Ви складаєте цікаві історії, казки?
- 53 І Чи буває так, що Ви за якихось незрозумілих причин не довіряєте деяким людям?
- 54 Е Ви схильні сильно переживати, якщо Вас обдурили?

- 55 Г Чи дратує Вас жарт, виражений у формі іронії?
- 56 П Ви відчуваєте, що Ваша майбутня професія дозволить покращити навколишній світ?
- 57 М Чи думаєте Ви над тим, які причини приховані у творчій діяльності людини?
- 58 Д Чи цікавить Вас, як живуть сусіди?
- 59 О Чи віддасте Ви перевагу спілкуванню з людьми з незвичайними поглядами?
- 60 У Чи фантазували Ви про те, що можна зробити, отримавши спадок?
- 61 І Вам важко визначити характер людини з першого погляду?
- 62 Е Ви співчуваєте бідним людям?
- 63 Г Чи вважають Вас оточуючі дотепною людиною?
- 64 П У Вашій творчій навчальній діяльності було багато поразок?
- 65 М Ви міркуєте про причини успіхів і поразок у своїй творчій діяльності?
- 66 Д Якщо Ви зустрічаєте нове слово, Ви впізнаєте його значення в довіднику?
- 67 О Чи цікавлять Вас люди, які дотримуються тільки традиційних поглядів на життя?
- 68 У Чи складаєте Ви вірші?
- 69 І Дивлячись на знайому людину, Вам важко вгадати, як складеться її життя?
- 70 Е Ви рідко висловлюєте свої емоції, спостерігаючи вуличні сварки?
- 71 Г Чи Вам важко з гумором вийти зі складної ситуації?
- 72 П Чи можете Ви у справах піти на ризик, якщо шанси на успіх не гарантовані?
- 73 М Чи достовірно Ви відновлюєте за випадковими деталями цілісний результат?
- 74 Д Чи намагалися Ви дослідити генеалогічне дерево життя?
- 75 О Якщо б Ваші знайомі знали, про що Ви мрієте, то вважали б Вас диваком?
- 76 У Вам важко уявити себе в зрілому віці?
- 77 І Чи буває так, що Ви боїтеся іти на зустріч з незнайомою людиною через інтуїтивне занепокоєння?
- 78 Е Спостерігаючи драматичну подію в житті людей, чи відчуваєте Ви, що це відбувалося з Вами?

79 Г Чи віддаєте Ви перевагу комедії перед іншим жанрам?

80 П Чи обов'язково творчість повинна супроводжувати професійну діяльність?

Оброблення результатів: кількість балів за кожним індексом креативності визначається за ключем тесту при підсумовуванні отриманих балів. Якщо в респондента відповідь на питання збігається з ключем тесту, він отримує один бал за цим індексним показником: «Я-реальне» та «Я-ідеальне». Наприклад, якщо на перше питання респондент відповів позитивно (+) у графі «Я-реальне» та «Я-ідеальне» і ключ відповіді «+», то за перший індекс М (творче мислення) він отримує один бал, якщо негативно (-), то не отримує нічого. Необхідно пам'ятати, що ключ до тесту ставиться за кожну якість не тільки до «Я-реальне», але і до «Я-ідеальне».

Таблиця результатів у балах

№ з/п	Індекс	Креативні якості	Всього балів «Я-реальне»	Всього балів «Я-ідеальне»
1	М	Творче мислення		
2	Д	Допитливість		
3	О	Оригінальність		
4	У	Уява		
5	І	Інтуїція		
6	Е	Емоційність, емпатія		
7	Г	Почуття гумору		
8	П	Творче ставлення до професії		

Ключ до тесту

№ з/П	Індекс	№ запитання	Ключ до «Я-реальний», «Я-ідеальний»
1	Творче мислення М	1	+
		9	+
		17	-
		25	+
		33	+
		41	-
		49	+
		57	+
		65	+
		73	+
2	Допитливість Д	2	+
		10	-
		18	+
		26	+
		34	+
		42	+
		50	+
		58	+
		66	+
		74	+
3	Оригінальність О	3	+
		11	+
		19	+
		27	-
		35	+
		43	+
		51	+
		59	+
		67	-
		75	+
4	Уява У	4	+
		12	+
		20	+
		28	+
		36	+
		44	-
		52	+
		60	+
		68	+
		76	-

5	Інтуїція І	5	+
		13	-
		21	+
		29	-
		37	+
		45	+
		52	+
		61	-
		69	-
		77	+
6	Емоційність, емпатія Е	6	-
		14	+
		22	-
		30	+
		38	+
		46	+
		54	+
		62	+
		70	-
		78	+
7	Почуття гумору Г	7	+
		15	+
		23	+
		31	-
		39	+
		47	+
		55	-
		63	+
		71	-
		79	+
8	Творче ставлення до професії П	8	-
		16	+
		24	+
		32	-
		40	+
		48	+
		56	+
		64	-
		72	+
		80	+

ДОДАТОК X

Анкета для студентів

«Креативність і фактори, що впливають на її розвиток»

1. Ваше ставлення до професії викладача?
2. Як Ви розумієте поняття «креативність» особистості?
3. Чи володієте Ви достатньою інформацією про сутність креативності?
4. Чи вважаєте Ви необхідним підвищення рівня розуміння Вами поняття «креативність»?
5. Чи вважаєте Ви креативність необхідним компонентом загальної фахової підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін?
6. У чому полягає креативність майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін?
7. Які фактори, на Вашу думку, впливають на формування креативності?
8. Чи є, на Вашу думку, знання, вміння й навички, які ви отримуєте у вузі, достатніми для вашої майбутньої професійної діяльності?
9. Що Вам заважає у процесі самовдосконалення?
10. Чи бажаєте Ви в майбутньому особисто приймати участь в інноваційній педагогічній діяльності?
11. Чи готові Ви використовувати інноваційні підходи в подальшій педагогічній діяльності?
12. Чи сформовані у Вас вміння та навички, необхідні для ефективної взаємодії з учнями та колегами?
13. Чи здійснюєте Ви самостійно пошук фахової літератури з метою саморозвитку?
14. Чи влаштовують Вас методи та форми навчання, які використовуються при викладанні фахових дисциплін?
15. Які професійні якості Ви вважаєте для себе важливими?

ДОДАТОК Ц

Анкета для студентів

«Умови які сприяють процесу формування креативності майбутніх фахівців професійно-художніх дисциплін в процесі професійної підготовки»

Вам пропонується анкета щодо визначення необхідних умов для сприяння процесу формування Вашої креативності в умовах професійної підготовки. Дайте відповідь на запитання, вибираючи свій варіант відповіді.

1. Чи впливає навчально-виховний процес у вузі на формування та розвиток Вашої креативності?
2. Яка дисципліна, що вам викладалася, буде найбільш доцільною у Вашій професійній діяльності?
3. Які зміни на Вашу думку потрібні в навчальному процесі для підвищення ефективності формування креативності майбутнього фахівця?
4. Які методи та форми навчання необхідно використовувати для формування креативності майбутніх фахівців художньої сфери?
5. Чи вважаєте Ви, що педагогічний ЗВО створює сприятливі умови для формування креативності майбутнього фахівця художнього профілю?
6. Які психологічні перешкоди Вам потрібно подолати на шляху до формування власної креативності?
7. Чи обов'язково творчість повинна супроводжувати професійну діяльність?
8. Які заходи потрібно здійснити, щоб процес формування креативності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін набув ефективності?
9. Чи вважаєте Ви себе достатньою мірою креативним?
10. Якщо «так», в чому проявляється Ваша креативність?
11. Якщо «ні», то які можливі причини недостатнього рівня креативності?

Дякуємо за відповіді!

ДОДАТОК Ш

Методика вивчення загальної самооцінки

Інструкція. Заповніть опитувальник, що містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна відповідь кодується балами за схемою: дуже часто - 4, часто - 3, іноді - 2, рідко - 1, ніколи - 0.

1. Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за процес роботи.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене.
5. Я менш ініціативна, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюсь здатися невігласом.
8. Зовнішність інших набагато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.
11. Шкода, що я не вмю говорити з людьми так, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Я воліла би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромна.
15. Моє життя марне.
16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене забагато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюсь.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміє мене.
22. Я не відчуваю себе у безпеці.
23. Я часто хвилююсь, та даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.

26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнена, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельна.
31. У суперечках я висловлююсь тільки тоді, коли впевнена у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекають від мене інші.

Обробка даних. Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32 судженнями. Сума балів: від 0 до 25 – свідчить про високий рівень самооцінки, за якого людина, як правило, не обтяжена «комплексом неповноцінності», правильно реагує на зауваження та рідко піддає сумніву власні дії; від 26 до 45 – свідчить про середній рівень самооцінки, коли людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» й лише іноді намагається підлаштуватися під думку інших; від 46 до 128 – вказує на низький рівень самооцінки, за якого людина болісно сприймає критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

ДОДАТОК Щ
Акти реалізації

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Телефон: 234-11-08

E-mail: shef-npu@ukr.net; код ЄДРПОУ 02125295

01.06.2020 № 49

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни

на тему: «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Довідка видана докторантці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності Колісник-Гуменюк Ю.І., про те, що впродовж 2015-2018 рр. в освітній процес Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, впроваджувалися основні наукові положення її дисертаційної роботи та розроблені нею науково-методичні матеріали.

На базі університету було здійснено організацію процесу професійної підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін за визначеним дисертанткою змістом. Реалізація навчального процесу здійснювалась шляхом формування мотиваційного, когнітивного, комунікативного, культуротворчого, організаційно-педагогічного і рефлексивно-аналітичного компонентів які входять в структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін.

Для формування мотиваційного компонента автор запропонувала заходи щодо усвідомлення студентами ролі інтерактивних методів навчання для власного досконалення. Для формування когнітивного компонента автор запропонувала методичні матеріали, розроблені відповідно до робочих програм профільних дисциплін. Комунікативний компонент використовували завдяки використанню інтерактивних методів навчання та завдяки створенню відповідної навчально-комунікативної ситуації, пов'язаної з майбутньою професійною діяльністю, та залучанням студентів до участі в ній. Культуротворчий компонент проявлявся у формуванні культуротворчого середовища в навчальному закладі, структурні елементи якого використовували для засвоєння та трансляції гуманістичних цінностей. Для перевірки рівня сформованості організаційно-педагогічного і рефлексивно-аналітичного компонентів на практичних заняттях студентам було запропоновано завдання виконання яких вимагало застосуванням інноваційних методів навчання.

Апробація результатів дисертаційної роботи Колісник-Гуменюк Ю.І. свідчить про їх високий теоретико-методологічний рівень та практичну орієнтованість, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Декан Інженерно-педагогічного факультету Д.Е. Кільдеров

Проректор з наукової роботи Г.М. Торбін

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

79057, м. Львів, вул. Генерала Чупринки, 103
e-mail: nltu@ukr.net

тел. (032) 237-80-94, тел./факс (032) 237-89-05
http://www.nltu.edu.ua

" 13 " 05 2020 р. № 01-186

На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни

на тему: «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Довідка видана докторантці Ю.І. Колісник-Гуменюк, яка засвідчує, що впродовж 2016-2018 рр. в освітній процес Національного лісотехнічного університету України, а саме, на кафедрі дизайну, впроваджувалися основні наукові положення її дисертаційної роботи та розроблені нею навчально-методичні матеріали.

У навчальний процес запроваджено запропоновані Ю.І. Колісник-Гуменюк нововведення з використанням креативної технології творчого розвитку, спрямованої на забезпечення ефективності процесу формування цілісної творчої особистості майбутнього фахівця; технологію педагогічного спілкування з елементами інтерактивних методів навчання; технологію вербалізацію змісту художніх творів, зорієнтовану на досягнення глибшого розуміння студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристики їх смислового наповнення; технологію створення «естетичного поля», в основі якої лежить єдність художньої та наукової діяльності майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін, взаємозв'язок між естетизацією й індивідуалізацією виховання особистості, що дає можливість удосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційно-почуттєву та творчо-дієву сфери особистості педагога; технологію формування естетичної культури викладача, як сукупність і послідовність реалізації педагогічних прийомів, засобів, методів, форм організації естетико-педагогічної діяльності відповідно до мети художньо-педагогічної підготовки і спрямованість на формування здатності до цілісного інтегрованого й емоційно-почуттєвого сприйняття та розуміння предметної дійсності як об'єкта і царини естетичного пізнання; технологію взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва, яка є системою пізнання й саморозвитку кожного індивіда засобами взаємопроникнення різних видів мистецтва, цілеспрямованого прилучення особистості до світових надбань культури.

Апробація результатів дисертаційної роботи Ю.І. Колісник-Гуменюк свідчить про їх високий теоретико-методологічний рівень та практичну орієнтованість, які доцільно використовувати в процесі підготовки фахівців, зокрема майбутніх дизайнерів.

Проректор з наукової роботи

В.В. Лавний

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ**

вул. Кубійовича, 38, м. Львів, Україна, 79011, тел./факс: (032) 276-14-82
www.lnam.edu.ua office@lnam.edu.ua код ЄДРПОУ 02071027

26.05.20 № 79

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни
на тему: «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки
викладачів професійно-художніх дисциплін у
зкладах вищої освіти»**

Впродовж 2015-2017 рр. в освітній процес Львівської національної академії мистецтв впроваджувалися основні наукові положення дисертаційної роботи Колісник-Гуменюк Ю.І. з використанням при цьому розроблених нею науково-методичних матеріалів.

На базі академії було здійснено впровадження організаційно-педагогічних умов, спрямованих на впровадження у практику сучасних закладів вищої освіти інтерактивного навчання як важливого чинника підготовки викладача професійно-художніх дисциплін.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що уперше науково обґрунтовані принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін; розроблено й науково обґрунтовано структурно-функціональну модель системи підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін шляхом впровадження до навчально-виховного процесу інтерактивних методів навчання; представлено модель формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін; підготовлено концепцію формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін; обґрунтовано педагогічні умови удосконалення підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін;

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у відборі навчального матеріалу та організації навчального процесу, який сприятиме формуванню професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Викладачам факультету ІТМ ЛНАМ було запропоновано використовувати матеріали дослідження та навчально-методичні розробки для вдосконалення системи підготовки і підвищення кваліфікації викладачів професійно-художніх дисциплін.

Апробація результатів дисертаційної роботи Колісник-Гуменюк Ю.І. свідчить про їх високий теоретико-методологічний рівень та практичну орієнтованість, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців.

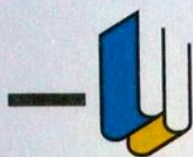
Перший проректор
кандидат мистецтвознавства, доцент

Р.С. Патик

Декан факультету історії та теорії
мистецтва ЛНАМ, д-р мистецтвознавства
професор

Р.Т. Шмагало

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ ДРУКАРСТВА

вул. Під Голоском, 19, м. Львів, 79020, тел. (032)242-23-40,
 Факс: (032)252-71-68, E-mail: uad@uad.lviv.ua, код ЄДРПОУ 2071004

26.05.2020 № 64-1/286

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни

на тему: «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Впродовж 2017–2019 рр. в освітній процес Української академії друкарства, зокрема на кафедрі книжкової та станкової графіки, впроваджувалися основні наукові положення дисертаційної роботи Ю.І. Колісник-Гуменюк, які передбачали: втілення у практику навчального закладу інтерактивного навчання, як важливого чинника підготовки викладача професійно-художніх дисциплін; розроблення інноваційної методики підготовки майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін; забезпечення належної гуманістичної, загально-професійної та професійно-орієнтованої підготовки для студентів відповідно до стандартів освіти України.

У навчальний процес частково запроваджено запропоновані Ю.І. Колісник-Гуменюк нововведення з використанням новітніх методів навчання. Інноваційні художньо-педагогічні технології в навчанні майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін були спрямовані на підвищення ефективності освітньої системи та її виходу на якісно новий рівень функціонування і ґрунтувалися на розумінні сутності художньо-педагогічної підготовки у ЗВО як системи, процесу, діяльності та результату – підготовки соціально активних, компетентних фахівців, здатних творчо діяти відповідно до змісту і форм роботи в художніх закладах освіти різного рівня.

Тому в навчальному процесі використовували інноваційні художньо-педагогічні технології, які були представлені в дисертаційному дослідженні Ю.І. Колісник-Гуменюк: технологія педагогічного спілкування, вербалізація змісту художніх творів, художнє ілюстрування словесних пояснень, демонстрація етапності виконання художніх творів, метод арт-терапії, імпровізаційна технологія, навчально-педагогічні ігри.

Апробація результатів дисертаційної роботи Юлії Ігорівни Колісник-Гуменюк свідчить про їх високий теоретико-методологічний рівень і практичну орієнтованість, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Проректор з навчально-педагогічної роботи,
 доцент, кандидат технічних наук

Угрин Я.М

Завідувач кафедри книжкової та станкової графіки,
 доцент, Заслужений художник України

Іванов С.І.

Доцент кафедри книжкової та станкової графіки,
 кандидат мистецтвознавства

Жишкович В.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

13.03.2020 № 06/13.1

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни на тему
 «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів
 професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти»

Результати науково-педагогічного дослідження Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти» були впроваджені в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в процесі розроблення навчально-методичних матеріалів, які використовуються при викладанні дисциплін професійно-художнього спрямування.

Проаналізовано основні результати дослідження, зокрема наукові праці, в яких опубліковано ідеї та положення дисертації, що свідчать про їх наукову і методичну значущість для професійної підготовки майбутніх учителів, відповідають сучасним викликам і перспективним завданням щодо вдосконалення професійно-художньої освіти майбутніх фахівців. Окремі науково-теоретичні положення дослідження (принципи формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін) використані у методологічних матеріалах.

Запропоновано структурно-функціональну модель системи підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін шляхом впровадження в освітній процес інтерактивних методів навчання та модель формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін, які сприяли підвищенню рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін.

Вважаємо, що реалізація розроблених моделей в освітньому процесі педагогічних ЗВО сприятиме підвищенню якості професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників за умови оновлення науково-методичного забезпечення освітнього процесу, гнучкості та інваріантності навчальних планів і програм, готовності професорсько-викладацького складу закладів освіти до інновацій.

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену раду.

Проректор з наукової роботи,
 доктор педагогічних наук,
 професор

Алла Коломієць

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000

тел: (0312) 61-33-21, 42-99-89 факс: (0312) 61-33-96

e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070832

03.06.20 № 1403/01-14 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни
 на тему: «Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної
 підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої
 освіти» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Довідка видана докторантці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності Колісник-Гуменюк Ю.І., про те, що впродовж 2018-2019 рр. в освітній процес Ужгородського національного університету, впроваджувалися основні наукові положення дисертаційної роботи Колісник-Гуменюк Ю.І. та розроблені нею науково-методичні матеріали.

Зокрема, ми звертали увагу на інтерактивні методи навчання, які науковці та практики нині визнають дієвим засобом підвищення ефективності освітнього процесу та якості підготовки фахівців. Зокрема: педагогічний тренінг, ділова професійна гра, «Мозковий штурм», робота в малих групах тощо. А також запропоновані дисертанткою інноваційних педагогічних технологій: креативну технологію творчого розвитку; технологію педагогічного спілкування; технологію вербалізацію змісту художніх творів; технологію формування естетичної культури; технологію розвитку художньо-естетичного світогляду; технологію розвитку творчих здібностей; технологію взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва.

Викладачам було запропоновано використовувати матеріали дослідження та навчально-методичні розробки для вдосконалення системи підготовки і підвищення кваліфікації майбутніх фахівців.

Апробація результатів дисертаційної роботи Колісник-Гуменюк Ю.І. свідчить про їх високий теоретико-методологічний рівень та практичну орієнтованість, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Проректор з наукової роботи

І.П. Студеняк

Горват П.П.

Додаток Ю

Список публікацій здобувача:

Монографії

1. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні тенденції розвитку сучасної професійно-технічної освіти художнього профілю. Сучасні виклики професійної освіти : колективна монографія. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 54–77.

2. Колісник-Гуменюк Ю. І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 515 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

3. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сучасні інтерактивні технології навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 5. С. 118–124.

4. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної етики майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 5. С. 215–222.

5. Kolisnyk-Humenyuk Y. Formation of spiritual values in future professionals of national art crafts. *British Journal of Science, Education and Culture*. London : London University Press, 2014. №. 1. (5). Vol. V. P. 457–462.

6. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійної культури майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Освітологічний дискурс* : електрон. наук. фахове видання. Київ, 2015. № 2 (10). С. 150–158. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/220/218>.

7. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2015. № 8 (127). С. 70–73.

8. Колісник-Гуменюк Ю. І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у США. *Молодь і ринок*. 2016. № 10 (141). С. 84–89.

9. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 44. С. 215–218.

10. Колісник-Гуменюк Ю. І. Упровадження та результати використання інтерактивних технологій у підготовці фахівців народних художніх промислів у ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 57–62.

11. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 19–26.

12. Колісник-Гуменюк Ю. І. Значення культуротворчого аспекту в освіті США. *Молодь і ринок*. 2017. № 1 (144). С. 65–69.

13. Колісник-Гуменюк Ю. І. Досвід навчання викладачів професійно-художнього профілю у Німеччині (культуротворчий аспект). *Молодь і ринок*. 2017. № 2 (145). С. 36–42.

14. Колісник-Гуменюк Ю. І. Особливості художньо-педагогічної освіти у навчальних закладах Японії. *Молодь і ринок*. 2017. № 6 (149). С. 54–59.

15. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування педагогічної майстерності у системі підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2017. № 11 (154). С. 132–135.

16. Kolisnyk-Humenyuk Yu. Theoretical and methodological fundamentals of modernization of professional teacher education in Ukraine. *Pedagogika. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*. 2017. T. XXVI. Nr. 2. S. 23–37.

17. Колісник-Гуменюк Ю. І. Особливості гуманітарної підготовки в становленні професійних морально-етичних якостей майбутніх фахівців художнього профілю. *Молодь і ринок*. 2018. № 1 (156). С. 67–72.

18. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 50. С. 300–306.

19. Kolisnyk-Humeniuk Yu.I., Humeniuk V.V. Formation of professional and ethical culture using innovative methods of education. *Инновации в социально-гуманитарных науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2018. С. 268–276.

20. Колісник-Гуменюк Ю. І. Підготовка викладачів професійно-художнього профілю у Польщі. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 47–51.

21. Колісник-Гуменюк Ю. І. Феноменологічний та системний наукові підходи у контексті підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (169). С. 102–106.

22. Колісник-Гуменюк Ю. І. Дефінітивний аналіз понять культуротворчість, культуротворче середовище, культуротворча компетентність. *Молодь і ринок*. 2019. № 6 (173). С. 65–70.

23. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативність як процес творчості, самовираження та самоствердження особистості. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 120–123.

24. Колісник-Гуменюк Ю. Педагогічна творчість – як пошукова діяльність викладача. *Молодь і ринок*. 2019. № 8 (175). С. 106–109.

25. Колісник-Гуменюк Ю. І. Визначення ефективності науково-методичної системи підготовки фахівців художнього профілю щодо формування мотиваційного та когнітивного компонентів. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 70–78.

26. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійно-педагогічної компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін: результати експерименту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2020. № 1 (20). С. 105–127.

27. Колисник-Гуменюк Ю. И. Опыт обучения преподавателей профессионально-художественного профиля в Польше. *Инновации в социально-гуманитарных науках* : сб. науч. статей. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2020. Вып. 2. С. 223–230.

Опубліковані праці апробаційного характеру

28. Колісник-Гуменюк Ю. І. Використання сучасних мультимедійних технологій навчання у закладах художнього профілю. *Global Scientific Unity 2014 : The European Scient. and Pract. Congr. (Prague, 26–27 Sept. 2014) / Publ. Cent. of The Intern. Scient. Assoc. «Science & Genesis». Prague, 2014. P. 181–185.*

29. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль гуманізації, гуманітаризації та інтеграції у професійно-технічній освіті. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Глухів, 1–3 жовт. 2014 р.) / Глух. нац. пед. університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2014. С. 203–206.

30. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування професійних якостей майбутніх фахівців народних художніх промислів. *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. матеріал. методологічного семінару (Київ, 29 жовт. 2014 р.) / Відділення проф. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2015. С. 527–533.

31. Колісник-Гуменюк Ю. І. Основні напрями національного виховання учнівської молоді у ПТНЗ художнього профілю. *Четвертий український педагогічний конгрес* : зб. наук. пр. (Львів, 15–16 жовт. 2014 р.) / Львів. крайове товариство «Рідна школа». Львів, 2014. С. 340–345.

32. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні технології навчання у закладах професійно-технічної освіти художнього профілю. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріал. звітної наук.-практ. конф. за 2014 рік (Київ, 26 берез. 2015 р.) / Інститут проф.-тех. освіти НАПН України. Київ, 2015. С. 139–141.

33. Колісник-Гуменюк Ю. І. Пасивні, активні, інтерактивні методи навчання: переваги і недоліки. *Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах* : матеріал. звітної наук.-практ. конф. Львів. наук.-практ. центру Інституту проф.-тех. освіти НАПН України «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (Львів, 4 берез. 2015 р.) та наук.-практ. конф. (у рамках

Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (Львів, 19 трав. 2015 р.) / Львів. наук.-практ. центр Інституту проф.-тех. освіти НАПН України. Львів, 2015. С. 109–111.

34. Колісник-Гуменюк Ю. І. Проблеми та перспективи застосування інтерактивних методів навчання у ВНЗ України. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання* : матеріал. Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. (Харків, 18 трав. 2016 р.) / Харківський нац. автомобільно-дорожній університет. Харків, 2016. С. 159–161.

35. Колісник-Гуменюк Ю. І. Застосування інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Актуальні питання сучасної науки* : матеріал. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Бережани, 5 квіт. 2017 р.) / ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний коледж». Бережани, 2017. С. 125–130.

36. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення якості виховного процесу. *Розвиток творчих здібностей учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу: інноваційний аспект* : матеріал. обл. наук.-практ. конф. (Львів, 27 квіт. 2017 р.) / Навч.-метод. центр проф.-тех. освіти у Львів. обл. Львів, 2017. С. 19–23.

37. Колісник-Гуменюк Ю. І. Шляхи модернізації професійно-педагогічної освіти на Україні та сучасна парадигма освіти. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : зб. наук. пр. XVI Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 трав. 2017 р.) / Нац. пед. університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. С. 427–435.

38. Kolisnyk-Humenyuk Yu. The training of future teachers of professional and art subjects to innovative pedagogical activity. *Стратегія якості в промисловості і освіті* : матеріал. XIII Міжнарод. конф. (Варна, 5–8 юн. 2017 г.) / Тех. університет г. Варна (Болгарія). Варна ; Днепр, 2017. С. 309–315.

39. Колісник-Гуменюк Ю. І. Рівні методологічних знань викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні форми організації освітнього процесу.*

Вивчення досвіду вищих навчальних закладів : матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 19 квіт. 2018 р.) / Львів. інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського. Львів, 2018. С. 23–27.

40. Колісник-Гуменюк Ю. І. Академічна мобільність як важливий фактор особистого і професійного розвитку фахівця. *Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції* : тези Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 трав. 2018 р.) / Львів. універ. бізнесу та права. Львів, 2018, С. 96–99.

41. Колісник-Гуменюк Ю. Дефінітивний аналіз поняття «культура». *Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації* : матеріал. II всеукр. наук.-практ. Інтернет конф. (Кременець, 19 лист. 2019 р.) / Крем. обл. гум.-пед. академія ім. Т. Шевченка. Кременець, 2019. С. 134–140.

42. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль феноменологічного підходу у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін. *Наука і молодь XXI сторіччя* : зб. тез доп. IV Міжнарод. молод. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 30 лист. 2018 р.) / Полт. університет економіки і торгівлі. Полтава, 2018. С. 214–216.

43. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Загальні мотивувальні чинники, що впливають на привабливість країни і вибір студентами місця навчання. *Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства* : матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю навч. закладу ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» – «Бережанський агротехнічний коледж» (Бережани, 16–17 трав. 2019 р.) / ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут». Бережани, 2019. С. 398–400.

44. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативний підхід у професійній підготовці фахівців художнього профілю. *Сучасна мистецька освіта: актуальні підходи та перспективи розвитку* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 черв. 2019 р.) / Центр вітражного мистецтва. Львів, 2019. С. 43–46.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

45. Колісник-Гуменюк Ю. І. Використання мультимедійних засобів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-*

виховного процес : матеріал. обласного круглого столу (Львів, 30 черв. 2013 р.) / Львів. проф. ліцей харч. технологій. Львів, 2013. С. 16–18.

46. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль гуманітарної підготовки у становленні професійних якостей майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел. *Вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійних якостей майбутніх фахівців* : наук.-практ. семінар практ. психол. і соц. пед. ПТНЗ Львів. обл. (м. Львів, 14 трав. 2015 р.). Львів, 2014, С. 36–38.

47. Колісник-Гуменюк Ю. І. Моральність як основний фактор формування особистості фахівця. *Григорій Васянович – син співучого Полісся* : до 70-річчя від дня народ. : зб. наук. пр. Львів, 2015. С. 354–360.

48. Колісник-Гуменюк Ю. І. (2015). Теорія психічної контрольності Я. І. Цурковського. *Теорія психічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми* : матеріал. наук. читань, присвячених 110-річчю від дня народ. Ярослава Івановича Цурковського (Львів, 24 берез. 2015 р.) / Львів. держ. університет фіз. культури. Львів, 2015. С. 46–48.

49. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Професійно-етична культура фахівця медичного профілю: взаємозалежність між професійною культурою та етикою. *Освітній простір України*. 2015. Вип. 5. С. 62–70.

50. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль правової підготовки у формуванні професійної культури майбутніх фахівців ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 8 (139). С. 27–30.

51. Колісник-Гуменюк Ю. І. Застосування сучасних інтерактивних технологій в процесі правової підготовки учнів ПТНЗ. *Молодь і ринок*. 2016. № 9 (140). С. 58–61.

52. Колісник-Гуменюк Ю. І. Професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю як педагогічна проблема. *Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект* : зб. наук. пр. Львів, 2017. С. 107–118.

53. Колісник-Гуменюк Ю. І. Позаурочна діяльність: аналіз стану та шляхи оптимізації. *Виховання громадянина-патріота України засобами сучасної багатовекторної позашкільної освіти: актуальність, проблеми, перспективи* :

зб. матеріал. конф. з актуальних питань позашкільної освіти (Львів, 10 берез. 2017 р.) / Львів. держ. палац ест. вих. уч. молоді. Львів, 2017. С. 46–49.

54. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Сучасна світова практика організації вищої освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. Львів, 2017. Вип. 5. С. 344–348.

55. Kolisnyk-Humenyuk Yu., Humenyuk V. Ukraine's perspectives in the world market of higher education. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Кельце, 2017. Вип. 1. С. 174–180.

56. Колісник-Гуменюк Ю. І. Аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2018. Вип. 3. С. 68–82.

57. Колісник-Гуменюк Ю. І. Проблеми естетичного виховання у професійній підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Львів – Гомель, 2018. Вип. 2. С. 25–32.

58. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування культуротворчої компетентності викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 1. С. 57–63.

59. Колісник-Гуменюк Ю. І. Культурологічний підхід, як важливе методологічне підґрунтя сучасної освітньої парадигми. *Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика* : зб. наук. пр. з нагоди 25-річчя створення Львів. навч.-наук. центру проф. освіти. Львів, 2019. Т. 2. С. 14–22.

60. Колісник-Гуменюк Ю. І. Мистецтво як невід'ємна частина духовної культури людства. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 63–68.

61. Колісник-Гуменюк Ю. І. Креативно-інноваційні підходи в мистецтві. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 4. Т. 2. С. 86–91.

62. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сутність та структура професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019. Вип. 5. С. 42–50.

63. Колісник-Гуменюк Ю. І. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 47–50.

64. Колісник-Гуменюк Ю. І. Петро Старух – художник, скульптор, музикант, письменник. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 203–206.

65. Колісник-Гуменюк Ю. І. Формування поняття «професійна мораль» у філософських поглядах Г. П. Васяновича. *Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора Григорія Васяновича* : до 75-річчя від дня народ. : зб. наук. пр. Львів, 2020. С. 210–214.

66. Колісник-Гуменюк Ю. І. Інноваційні та інтерактивні технології навчання : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 24 с.

67. Колісник-Гуменюк Ю. І. Модернізація освіти в сучасних умовах : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 34 с.

68. Колісник-Гуменюк Ю. І. Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти : наук.-метод. розробка. Львів, 2018. 38 с.

69. Колісник-Гуменюк Ю. І. Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін : навч. посіб. Львів, 2020. 113 с.

70. Колісник-Гуменюк Ю. І. Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : навч. посіб. Львів, 2020. 122 с.

ДОДАТОК Я

Відомості про апробацію результатів дисертації

Колісник-Гуменюк Юлії Ігорівни

«Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти»
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Масові наукові та науково-практичні заходи міжнародного рівня:

1. Міжнародна науково-практична конференція «Європейському науково-практичному конгресі «Global Scientific Unity» («Глобальна наукова єдність») (Чехія – Копенгаген, Данія, м. Прага, 26-27 вересня 2014 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Використання сучасних мультимедійних технологій навчання у закладах художнього профілю».*

2. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Україна, м. Київ-Вінниця, 16-18 травня 2016 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи».*

3. XVI Міжнародна науково-практична конференція «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Україна, м. Київ, 18 травня 2017 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Шляхи модернізації професійно-педагогічної освіти на Україні та сучасна парадигма освіти».*

4. V Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Україна, м. Львів, 19-20 жовтня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Сучасна світова практика організації вищої освіти».*

5. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті» (Болгарія, м. Варна, 5-8 червня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«The training of future teachers of professional and art subjects to innovative pedagogical activity».*

6. I Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Україна-Польща, м. Львів – Кельце, 30 жовтня 2017 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Ukraine's perspectives in the world market of higher education»*.

7. II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Гомель–Львів, 15 березня 2018 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Проблеми естетичного виховання у професійній підготовці майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін»*.

8. III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Київ – Львів – Бережани – Гомель, 15 листопада 2018). Форма участі – доповідь на тему: *«Аналіз сучасного рівня підготовленості викладачів професійно-художніх дисциплін у ЗВО»*.

9. IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Київ – Львів – Бережани – Гомель, 15 березня 2019). Форма участі – доповідь на тему: *«Мистецтво невід'ємна частина духовної культури людства»*.

10. V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Київ – Львів – Бережани – Гомель, 15 жовтня 2019). Форма участі – доповідь на тему: *«Сутність та структура професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін»*.

11. VI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Київ – Львів – Бережани – Гомель, 20 березня 2020). Форма участі – доповідь на тему: *«Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю»*.

12. VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Білорусь-Україна, м. Київ –

Львів – Бережани – Гомель, 16 жовтня 2020). Форма участі – доповідь на тему: *«Нетрадиційні методи викладання у ЗВО художнього профілю»*.

13. XIV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Україна, м. Київ-Вінниця, 15-17 травня 2018 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Теоретико-методологічні засади модернізації професійно-педагогічної освіти»*.

14. IV Міжнародна науково-практична конференція «Наука і молодь в XXI сторіччі» (Україна, м. Полтава, 30 листопада 2018 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Роль феноменологічного підходу у підготовці викладачів професійно-художніх дисциплін»*.

15. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції» (Україна, м. Львів, 17-18 травня 2018 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Академічна мобільність як важливий фактор особистого і професійного розвитку фахівця»*.

16. Міжнародна науково-практична конференція «Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства» (Україна, м. Бережани, 16-17 травня 2019 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Загальні мотивувальні чинники, що впливають на привабливість країни і вибір студентами місця навчання»*.

17. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики професійної освіти: теорія і практика» з нагоди 25-річчя створення Львівського навчально-наукового центру професійної освіти (Україна, м. Львів, 20-21 червня 2019 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Культурологічний підхід, як важливе методологічне підґрунтя сучасної освітньої парадигми»*.

18. Міжнародна науково-практична конференція «Научное наследие академика И. Ф. Харламова и актуальные проблемы целостного образовательного процесса в современном педагогическом пространстве» (Беларусь, м. Гомель, 4-6 червня 2020 р.). Форма участі – доповідь на тему:

«Формування комунікативного компонента професійно-педагогічної компетентності студентів художнього профілю».

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи» (Україна, м. Глухів – Суми, 1-3 жовтня 2014 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Роль гуманізації, гуманітаризації та інтеграції у професійно-технічній освіті».*

2. IV Всеукраїнський педагогічний конгрес «Реформування освітньої системи в Україні в контексті європейської інтеграції» (Україна, м. Львів, 15-16 жовтня 2014 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Основні напрями національного виховання учнівської молоді у ПТНЗ художнього профілю».*

3. Всеукраїнська науково-методична інтернет-конференція «Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання» (Україна, м. Харків, 18 травня 2016 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Проблеми та перспективи застосування інтерактивних методів навчання у ВНЗ України».*

4. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні питання сучасної науки» (Україна, м. Бережани, 5 квітня 2017 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Застосування інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців художнього профілю».*

5. II науково-практична конференція «Вікова спадщина українського народу: регіональний аспект» (м. Львів – Дрогобич – смт. Івано-Франкове, Львівська обл., 24 травня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю як педагогічна проблема».*

6. Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів» (Україна, м. Львів, 19 квітня 2018 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Рівні методологічних знань викладачів професійно-художніх дисциплін».*

7. Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна мистецька освіта: актуальні підходи та перспективи розвитку» (Україна, м. Львів, 7-8 червня 2019 р.). Форма участі – виступ на секційному засіданні на тему: *«Креативний підхід у професійній підготовці фахівців художнього профілю»*.

8. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації» (Україна, м. Кременець, 19 листопада 2019 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Дефінітивний аналіз поняття «культура»*.

Масові науково-практичні заходи регіонального рівня:

1. Обласний круглий стіл «Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-виховного процесу» (Україна, м. Львів, 30 червня 2013 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Використання мультимедійних засобів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін»*.

2. Науково-практичний семінар практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ Львівської області «Вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійних якостей майбутніх фахівців» (Україна, м. Львів, 14 травня 2015 р.). Форма участі – доповідь на тему: *«Впровадження новітніх технологій у ПТНЗ»*.

3. Звітна науково-практична конференція Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (Україна, м. Київ, 26 березня 2015 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Інноваційні технології навчання у закладах професійно-технічної освіти художнього профілю»*.

4. Звітна науково-практична конференція Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (4 березня 2015 р, м. Львів) та Науково-практичної конференції (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх

кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (19 травня 2015 р., м. Львів) «Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (м. Львів, 2015 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Пасивні, активні, інтерактивні методи навчання: переваги і недоліки»*.

5. Наукові читання присвячені 110-річчю від дня народження Ярослава Івановича Цурковського «Теорія психологічної контрольності та сучасні психолого-педагогічні проблеми» (Україна, м. Львів, 24 березня 2015 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Теорія психічної контрольності Я.І.Цурковського»*.

6. Обласна науково-практична конференція «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках суспільно-гуманітарного та професійно-теоретичного циклу: інноваційний аспект» (Україна, м. Львів, 27 квітня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Вплив інтерактивних методів навчання на підвищення якості виховного процесу»*.

7. Обласна науково-практична педагогічна конференція «Виховання громадянина-патріота України засобами сучасної багатовекторної позашкільної освіти: актуальність, проблеми, перспективи» (Україна, м. Львів, 10 березня 2017 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Позаурочна діяльність: аналіз стану та шляхи оптимізації»*.

8. Теоретико-практична конференція «Культурна спадщина вітражного мистецтва Західної України» (Україна, м. Львів, 26-27 вересня 2019 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Креативний підхід у професійній підготовці фахівців художнього профілю»*.

9. Методологічний семінар «Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 29 жовтня 2014 р.). Форма участі – публікація тез на тему: *«Формування професійних якостей майбутніх фахівців народних художніх промислів»*.